

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “PEDAGOGICAL SCIENCES”

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

3 (74) 2024

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

3 (74) 2024

ISSN 2412-2149 (Print)

ISSN 2710-3269 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ”

сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL

Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

Алматы

«Полилингва» баспасы

2024

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Педагогика ғылымдары” таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзегі 10.04.2015 жылғы № 15195-Ж

Бас редактор
Ұзақбаева С.А.,

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ
Алматы, Қазақстан

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Жауапты редактор

Нұрғалиева Г.К., *п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,*
Алматы, Қазақстан <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Редакция алқасы мүшелері

Мехмет Таипинар, *доктор PhD, Гази университеті, Анкара, Түркия*
<https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Пильтен Пусат, *доктор PhD, Сельчук университеті, Конья, Түркия* <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Тряпицына А.П., *п.ғ.д., профессор, А.И. Герцен атындағы Ресей Мемлекеттік Педагогикалық Университеті, Санкт-Петербург, Ресей* <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Гриншкун В.В., *п.ғ.д., профессор, Мәскеу қалалық педагогикалық университеті, Мәскеу, Ресей* <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Калдыбаева А.Т., *п.ғ.д., профессор, И.Арабаев атындағы Қырғыз мемлекеттік университеті, Бішкек, Қырғызстан* <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Жампеисова К.К., *п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Кульгильдинова Т.А., *п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Жолдасбекова С.А., *п.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы университетінің кәсіптік оқыту кафедрасының меңгерушісі, Шымкент, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Беркімбаев К.М., *п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің ғылыми-зерттеу істер жөніндегі Вице президенті, Түркістан, Қазақстан* <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Бисенбаева Ж.Н., *PhD, қауымдастырылған профессор, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Шығарушы редактор

Әбілова З.Т., *аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,*
Алматы, Қазақстан <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

© Научный журнал “Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Педагогические науки” Акционерного общества “КазУМОиМЯ имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15195-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Узакбаева С.А.,

д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Ответственный редактор

Нурғалиева Г.К., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Члены редакционной коллегии

Мехмет Таипинар, доктор PhD., университет Гази, Анкара, Турция <https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Пильтен Пусат, доктор PhD, университет Сельчук, Конья, Турция <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Тряпичина А.П., д.п.н., профессор, Российский Государственный Педагогический Университет им.А.И.Герцена, Санкт-Петербург, Россия <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Гриншкун В.В., д.п.н., профессор Московский городской педагогический университет, Москва, Россия <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Калдыбаева А.Т., д.п.н., профессор, Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева, Бишкек, Кыргызстан <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Жампеисова К.К., д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Кульгильдинова Т.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Жолдасбекова С.А., д.п.н., профессор, заведующий кафедрой профессионального обучения Южно-Казахстанского университета М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Беркимбаев К.М., д.п.н., профессор, Вице-президент по научно-исследовательской работе Международного Казахско-турецкого университета им. Ходжи Ахмета Ясави, Туркестан, Казахстан <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Бисенбаева Ж.Н., PhD, асс. профессор, Военный институт Сухопутных войск им. С.Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Выпускающий редактор

Абилова З.Т., старший преподаватель КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

© Bulletin “Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Pedagogical sciences” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15195 – G, 10.04.2015.

Chief Editor

Uzakhbayeva S.A.,

d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL

Almaty, Kazakhstan

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Executive Editor

Nurgaliyeva G.K., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Editorial board members

Mekhmet Taspinar, *Doctor of PhD., Gazi University, Ankara, Turkey* <https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Pilten Pusat, *Doctor of PhD., Selçuk Üniversitesi, Konya, Turkey* <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Tryapitsyna A.P., *d.p.s., professor of Herzen State Pedagogical University of Russia, St. Petersburg, Russia* <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Grinshkun V.V., *d.p.s., professor, Moscow City Pedagogical University, Moscow, Russia* <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Kaldybayeva A.T., *d.p.s., professor, I. Arabayev Kyrgyz State University, Bishkek, Kyrgyzstan* <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Zhampeisova K.K., *d.p.s., professor, Kazakh National Pedagogical university Abai, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Kulgildinova T.A., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Zholdasbekova S.A., *d.p.s., professor, Head of the Department of Vocational Training of the South Kazakhstan University of M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Berkimbayev K.M., *d.p.s., professor, Vice President of Research Work in the International Kazakh-Turkish Khoja Ahmet Yasavi University, Turkestan, Kazakhstan* <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Bissenbayeva Zh.N., *PhD, Associate Professor, Military Institute of Land Forces named after S.Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Commissioning Editor

Abilova Z.T., *senior lecturer, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Раздел 1

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Part 1

A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

Sailaubay A.K., Tunçel Mehmet. Development of scientific competence of students by using the results of research on humic substances in the educational process	14-29
Сайлаубай А.К., Мехмед Тунчел Развитие научной компетентности студентов путем использования результатов исследований гуминовых веществ в образовательном процессе	14-29
Сайлаубай А.К., Мехмед Түнчел. Білім беру процесінде гуминді заттарды зерттеу нәтижелерін пайдалану арқылы студенттердің ғылыми құзыреттілігін дамыту	14-29
Кударова Н.А., Нургалиева М.Е. Студенттердің адами капиталдарын дамытудағы кәсіби-педагогикалық білімнің рөлі	29-49
Кударова Н.А., Нургалиева М.Е. Роль профессионально-педагогического образования в развитии человеческого капитала студентов	29-49
Kudarova N.A., Nurgalieva M.E. The role of vocational and pedagogical education in the development of students' human capital	29-49
Жумагелдиева А.Д., Абаева Г.А. Инклюзивті білім беруде педагогтердің даярлығын қалыптастыру моделдеріне талдау	49-66
Жумагелдиева А.Д., Абаева Г.А. Анализ моделей формирования готовности педагогов в инклюзивном образовании	49-66
Zhumageldiyeva A., Abaeva G. Analysis of models for the formation of training teachers in inclusive education	49-66

Mustafina A.S., Chaklikova A.T., Tutbayeva Zh.A., Ossokina D.O. Enhancing intercultural and professional communicative competence of preschool english language teachers.....	66-87
through collaborative learning	
Мустафина А.С., Чакликова А.Т., Тутбаева Ж.А.³, Осокина Д.О. Мектепке дейінгі ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениетаралық және кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін коллаборативтық оқыту.....	66-87
арқылы арттыру	
Мустафина А.С., Чакликова А.Т., Тутбаева Ж.А.³, Осокина Д.О. Повышение уровня межкультурной и профессиональной коммуникативной компетенции.....	66-87
учителей английского языка дошкольных учреждений путем коллаборативного обучения	
Сарсенбаева Г.Х., Жумабаева А.Е. Тренинг болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамыту әдісі ретінде	88-101
Сарсенбаева Г.Х., Жумабаева А.Е. Тренинг как метод развития трансверсальных навыков у будущих педагогов начального образования	88-101
Sarsenbayeva G.Kh., Zhumabayeva A.E. Training as a method for developing transversal skills in future primary education teachers	88-101
Алпысбай Л.А., Көшербаева А.Н., Уристенбекова Г.К. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби дамуындағы құзіреттілік және қабілет мәселесінің мазмұны	101-123
Алпысбай Л.А., Кошербаева А.Н., Уристенбекова Г.К. Содержание проблемы компетентности и способностей в профессиональном развитии будущих педагогов- психологов	101-123
Alpysbay L.A., Koshherbaeva A.N., Uristenbekova G.K. The content of the problem of competence and abilities in the professional development of future educational psychologists.....	101-123

Изтлеуова С.Ш., Бахтиярова Г.Р., Бодыкова И.Н. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың ғылыми аспектілері	123-138
Изтлеуова С.Ш., Бахтиярова Г.Р., Бодыкова И.Н. Научные аспекты формирования коммуникативной культуры будущих учителей начальных классов	123-138
Iztleuova S.Sh., Bakhtiyarova G.R., Bodykova I.N. Scientific aspects of the formation of the communicative culture of future primary school teachers	123-138
Orazbayeva K.O., Naviy L., Talpakova M.Zh. Forming design thinking skills during the education of future specialists.....	138-155
Оразбаева К.О., Наби Л., Талпакова М.Ж. Формирование навыков дизайн-мышления в процессе обучения будущих специалистов	138-155
Оразбаева К.О., Нәби Л., Талпакова М.Ж. Болашақ мамандардың оқу үдерісінде дизайн ойлау дағдыларын қалыптастыру	138-155
Yermakhanov B., Marshalkhan A., Mukhamedzhanov B., Daniyarov T. The results of the course on mastering the analysis of indicators of future specialists in the formation of a healthy lifestyle ((WHOQOL-BREF) KAZ)	156-169
Ермаханов Б., Маршалхан А., Мухамеджанов Б., Данияров Т. Болашақ мамандардың салауатты өмір салтын қалыптастыруда ((WHOQOL-BREF) KAZ) көрсеткіштерін талдауды меңгертуге жасалған курс нәтижесі	156-169
Ермаханов Б., Маршалхан А., Мухамеджанов Б., Данияров Т. Результаты курса на освоение анализа показателей будущих специалистов в формировании здорового образа жизни ((WHOQOL-BREF) KAZ)	156-169
Beikutova A.M., Kunakova K.O., Sydykzhan A.N. The media technologies as a tool for the formation of foreign language mediacomunicative competence of a bachelor's degree journalist	170-186
Бейкутова А.М., Кунакова К.О., Сыдықжан А.Н. Медиа технологиялар бакалавр деңгейіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде	170-186
Бейкутова А.М., Кунакова К.О., Сыдықжан А.Н. Медиа технологии как средство формирования иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата	170-186

Ережепов Т.Т., Жүнісбек Д.Н., Кудериев Ж.К., Сәрсенхан Т.С. Оқыту үдерісінің болашақ педагогтарды денсаулықты сақтау әрекетіне даярлаудағы мүмкіндіктері.....	186-198
Ережепов Т.Т., Жүнісбек Д.Н., Кудериев Ж.К., Сәрсенхан Т.С. Возможности процесса обучения в подготовке будущих педагогов к здоровьесберегающей деятельности	186-198
Yerezhepov T.T., Junisbek D., Kuderiev.Zh., Sarsenkhan T.S. The possibilities of the learning process in preparing future teachers for health-saving activities	186-198
Orynbayeva U.K., Akhmetova M.K., Zhylytyrova Zh.T., Bekdualieva A.K. Peculiarities of developing critical reading ability of the masters of the speciality 7M01712 – training of foreign language teachers	198-219
Орынбаева У.К., Ахметова М.А., Жылтырова Ж.Т., Бекдуалиева А.К. Особенности развития способности критического чтения магистров специальности 7M01712-подготовки учителей иностранных языков	198-219
Орынбаева У.К., Ахметова М.А., Жылтырова Ж.Т., Бекдуалиева А.К. 7M01712-шетел тілдері мұғалімдерін даярлау мамандығы магистрлерінің сыни оқу қабілетін дамыту ерекшеліктері	198-219
Амирова А.С., Жумабаева А.Е., Ныгыманова Н.Т. Hyflex технологиясы арқылы болашақ педагогтің кәсіби жетістігін қамтамасыз ету	219-234
Амирова А.С., Жумабаева А.Е., Ныгыманова Н.Т. Обеспечение профессиональной успешности будущего педагога через хайфлекс (hyflex) технологию	219-234
Amirova A.S., Zhumabaeva A.E., Nygumanova N.T. Ensuring the professional success of the future teacher through hyflex technology	219-234
Молдаханова М.М., Кариев А.Д., Лекерова Г.Ж., Жунусбекова А. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды университет жағдайына бейімдеудің кешенді тәсілі: бірінші курс студенттерінің сауалнамасына негізделген сипаттамалық зерттеу	234-250
Молдаханова М.М., Кариев А.Д., Лекерова Г.Ж., Жунусбекова А. Комплексный подход к адаптации студентов особыми образовательными потребностями в вузе: описательное исследование на основе опроса студентов-первокурсников	234-250

Moldakhanova M.M., Kariyev A.D., Lekerova G.Zh., Zhunusbekova A. A comprehensive approach to adapting students with special educational needs in higher education: descriptive study based on survey of first-year students	234-250
Baidaliyev K.A., Khazhgaliyeva G.Kh., Kударова K.T., Medeshova A.B. Experience-oriented training content for advancing the qualifications of university lecturers	250-265
Байдалиев Қ.А., Хажғалиева Г.Х., Кударова К.Т., Медешова А.Б. Жоғары оқу орны оқытушыларының деңгейлік біліктілігін арттырудың тәжірибелі бағдарлы оқыту мазмұны	250-265
Байдалиев К.А., Хажғалиева Г.Х., Кударова К.Т., Медешова А.Б. Содержание опытно-ориентационного обучения повышения уровневой квалификации преподавателей вузов	250-265
Кожагулов А.Т., Алимбекова А.А., Жумашева Т.С., Булшекбаева А.И. Арт-технология арқылы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың әлеуеті	266-287
Кожагулов А.Т., Алимбекова А.А., Жумашева Т.С., Булшекбаева А.И. Потенциал развития профессиональной компетенции будущих педагогов дошкольных организаций по средством арт-технологий	266-287
Kozhagulov A.T., Alimbekova A.A., Zhumasheva T.S., Bulshekbayeva A.I. Potential for developing the professional competence of future preschool organization teachers through art technologies	266-287
Alimbetov K.A., Tamaev A.T., Bissenbayeva Zh.N., Seisenbieva E. A model for the formation of the communicative competence of a future	287-303
Алимбетов К.А., Тамаев А.Т., Бисенбаева Ж.Н., Сейсенбиева Э. Болашақ мұғалімінің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру моделі	287-303
Алимбетов К.А., Тамаев А.Т., Бисенбаева Ж.Н., Сейсенбиева Э. Модель формирования коммуникативной компетентности будущего учителя	287-303

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОБУЧЕНИЯ

Part 2

MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

Kaldarova A.K., Vasquez M.A., Zhanabayeva S.B. Enhancing soft skills in teaching english: a study utilizing padlet application among students	304-317
Қалдарова А.К., Васкез М.А., Жанабаева С.Б. Ағылшын тілін оқыту үдерісінде soft skills дағдыларын жетілдіру: студенттер арасында padlet қосымшасын қолдана отырып зерттеу	304-317
Қалдарова А.К., Васкез М.А., Жанабаева С.Б. Совершенствование soft skills в процессе обучения английскому языку: исследование с использованием приложения padlet среди студентов	304-317
Тұрысбек А.Қ., Ерхожина Ш.Л. Қазақ тіліндегі соматизмдердің танымдық аспектісі және ЖОО-да оқытылуы	318-332
Турысбек А.К., Ерхожина Ш.Л. Когнитивный аспект соматизмов в казахском языке и их преподавание в вузах Turysbek A.K., Yerkhozhina Sh.L. Cognitive aspect of somatisms in the kazakh language and their teaching in universities	318-332
Yelubayeva P.K., Berkinbayeva G.O. Implementing the ‘four cs’ skills into the language classroom through cooperative learning to promote kazakh youth communication skills	332-348
Елубаева П.К., Беркинбаева Г.О. Қазақстандық жастарының коммуникативтік дағдыларын дамыту үшін корпоративтік оқыту арқылы тілдік сабақтарда “4К” дағдыларын қалыптастыру	332-348
Елубаева П.К., Беркинбаева Г.О. Формирование навыков «4К» на языковых занятиях посредством корпоративного обучения для развития коммуникативных навыков казахстанской молодежи	332-348
Nechepurenko E.V., Karlova E.K., Myrzakozha D.A., Aliyev N.U. A comparative study of online and offline methods teaching chemistry in a medical school	348-364

Нечепуренко Е.В., Карлова Э.К., Мырзакожа Д.А., Әлиев Н.Ө. Медициналық жоғарғы оқу орнында химияны оқыту барысында онлайн және офлайн әдістерді салыстырмалы зерттеу	348-364
Нечепуренко Е.В., Карлова Э.К., Мырзакожа Д.А., Алиев Н.У. Сравнительное исследование онлайн и оффлайн методов преподавания химии в медицинском вузе	348-364
Seidaliev G.O., Baidabek U.B. The enhancement of critical thinking skills through the implementation of academic writing in english lessons	364-379
Сейдалиева Г.О., Байдабек Ұ.Б. Ағылшын тілі сабақтарында академиялық жазылымды жүзеге асыру арқылы сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттыру	364-379
Сейдалиева Г.О., Байдабек Ұ.Б. Развитие навыков критического мышления посредством использования академического письма на уроках английского языка	364-379
Мубарак Н.Е., Адилбекова Л.М. Проблемалық оқыту әдісі - студенттердің әдебиет сабағында шығармашылық қабілетін дамыту құралы	379-392
Мубарак Н.Е., Адильбекова Л.М. Метод проблемного преподавания – инструмент развития творческих способностей учащихся на уроке литературы	379-392
Mubarak N.E., Adilbekova L.M. Problem teaching method - a tool for development of students' creative ability in the literature lesson	379-392
Daurenbek S.B., Shayakhmetova D.B. The role of contrastive analysis in teaching turkish as a foreign language in the context of post-method pedagogy	393-413
Дәуренбек С.Б., Шаяхметова Д.Б. Пост-әдістемелік педагогика жағдайында шетел тілі ретінде түрік тілін оқытуда салыстырмалы талдаудың рөлі	393-413
Дәуренбек С.Б., Шаяхметова Д.Б. Роль контрастивного анализа в обучении турецкому языку как иностранному в контексте педагогики пост-метода	393-413
Baigudanova G.K., Uzakbaeva S.A. Structural components of forming foreign language communicative competence of primary school students through interactive methods in teaching	413-432

Байгуданова Г.К., Ұзақбаева С.А. Оқытудың интерактивті әдістері арқылы бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастырудың құрылымдық компоненттері	413-432
Байгуданова Г.К., Узакбаева С.А. Структурные компоненты формирования иноязычной коммуникативной компетентности учащихся начальных классов с помощью интерактивных методов обучения	413-432
Assylzhanova D., Aubakirova G.M., Rysbekova R.M., Kosherbayeva Az.N. The educational use of interactive electronic textbooks in primary foreign language teaching.....	432-444
Асылжанова Д.Е., Аубакирова Г.М., Рысбекова Р.М., Кошербаева Аз.Н. Бастауыш сынып оқушыларына интерактивті электрондық оқулықтар арқылы шетел тілін оқыту	432-444
Асылжанова Д.Е., Аубакирова Г.М., Рысбекова Р.М., Кошербаева Аз.Н. Обучение иностранному языку учащихся начальных классов через интерактивные электронные учебники	432-444
Дилдабаева М.С., Жайдакбаева Л.К. Внедрение технологий STEM в учебные заведения путем визуализации и моделирования математики	444-456
Дилдабаева М.С., Жайдакбаева Л.К. Оқу орындарында STEM технологияларын математиканы визуализациялау және имитациялау бойынша енгізу	444-456
Dildabayeva M.S., Zhaidakbayeva L.K. Implementation of STEM technologies educational institutions through visualization and modeling of mathematics	444-456

3 Бөлім.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Раздел 3.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Part 3.

ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

Kulmanova Sh.B., Kuramys A., Popkova E.S. Karl orff and shinichi suzuki on the importance of early childhood music education	457-474
---	---------

Кұлманова Ш.Б., Кұрамыс А., Попкова Е.С. Карл орф және синьгити судзуки кіші жастағы балаларға музыкалық тәрбие берудің маңыздылығы туралы	457-474
Кульманова Ш.Б., Кұрамыс А., Попкова Е.С. Карл орф и синьгити судзуки о значении музыкального воспитания детей младшего возраста	457-474
Izat M.M., Soliev I.S. Kiyakbayeva U.K. Opportunities for the formation of intellectual skills of preschool children through developmental games	474-484
Изат М.М., Солиев И.С., Қыяқбаева Ұ.Қ. Мектеп жасына дейінгі балалардың дамытушы ойындар арқылы зияткерлік дағдыларын қалыптастырудың мүмкіндіктері.....	474-484
Изат М.М., Солиев И.С., Қыяқбаева У.К. Возможности формирования интеллектуальных навыков дошкольников через развивающие игры	474-484
Шегенова З.К., Сламбекова Т.С. Қазіргі білім беру жағдайында орта мектепте тарихты оқытудың әдістемелік ерекшеліктері	484-497
Шегенова З.К., Сламбекова Т.С. Методические особенности обучения истории в средней школе в современных условиях образования	484-497
Shegenova Z.K., Slambekova T.S. Teaching features of history in secondary school in modern educational conditions.....	484-497
Ермекбаева М.А., Кенжалин Қ.К., Қапантайқызы Ш. Өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі мақал-мәтелдердің педагогикалық құндылығы	497-512
Ермекбаева М.А., Кенжалин Қ.К., Қапантайқызы Ш. Педагогическая ценность пословиц и поговорок в воспитании подрастающего поколения	497-512
Yermekbayeva M.A., Kenzhalin K.K., Kapantaikyzy Sh. The pedagogical value of proverbs and sayings in the education of the younger generation	497-512

1 БӨЛІМ.
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ
ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
РАЗДЕЛ 1.
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
PART 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION
OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

UDC 378

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.001>

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC COMPETENCE OF STUDENTS
BY USING THE RESULTS OF RESEARCH ON HUMIC
SUBSTANCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

*Sailaubay A.K.¹, Tunçel Mehmet²,

^{*1}Kazakh national women's pedagogical university, Almaty, Kazakhstan

²Niğde Ömer Halisdemir University, Niğde, Turkey,

Abstract. This paper examines the use of humic compounds in research activities as a ways of shaping students' research skills.

A precondition for the analysis is to determine the research capabilities of undergraduate students, which will lead to the growth of an objective systematic phenomenon of learning. The research findings of this paper present objective knowledge as expressed in the conceptual framework of chemical education. To illustrate the meaning of scientific ability, we will investigate how undergraduate students in chemistry develop study abilities through diverse experiments. On the basis of the examination and abstraction, the relationship between undergraduate students' developments in scientific capability and their academic efforts is identified. In the procedure of higher learning, bachelor students' scientific engagement is organized, and study capabilities are developed by employing successful problem-oriented teaching approaches.

One of the most understudied difficulties in practice is the use of technology for establishing a competence-based strategy for student training.

The formation of competencies that make up the integral structure of personal and professional characteristics for the successful performance of educational functions. One of the key objectives is to develop the academic skills for prospective professionals in higher education institutes. The primary lines of learning have changed as society has evolved, and in accordance with this, the best specialist with a higher education is required to improve his knowledge.

Key words: search and research activity, competence approach, formation, research competence, research activity, integration, humic, research skills

Introduction

When we talk about research competence, we rely on two main concepts underlying the disclosure of the definition of "research competence": the competence approach and competence. In the understanding of D. A. Ivanov, the competence approach is defined as an action, the approach is the result of education, and the result is not the amount of information received, but the ability of a person to act in various situations. In turn, competence is a set of practical skills that can be described as a person's ability to direct their knowledge and abilities.

Kazakhstan is now in the early stages of developing its scientific capacity. In this regard, the work outlines and thoroughly investigates specific elements of the the writer's strategy for developing scientific proficiency. A.V. Khutorskoy defines "competence" as a social requirement imposed in advance to education, expressed in a collection of interconnected conceptual directions, understanding, abilities, and background, and "competence" as mastery, mastery of the relevant competence, carried out with the direct participation of the student (A.V. Khutorskoi, 2003: 58-64) [1]. S.G.Vorovshchikov emphasizes that it is better to distinguish the concepts of "competence" by potentially relevant, cognitive-personal, set-learned. Competence generates directions, tasks, roles, tasks that must be solved. Competence is the content of the competence that needs to be mastered. Competence in this case is understood as the successful implementation of activities for the implementation of a specific competence. (S.G.Vorovshchikov, 2007:81-103), (Ushakov A.A., 2008) [2,3].

Clarification and systematization of the term of academic ability has a great impact on improving the educational and investigative abilities of learners in the preparation of a future specialist. Although numerous investigations have already been undertaken on the development of learners' academic competence, this issue has not been studied in theory and practice. Currently, there is no clear understanding of the of the improvement of scientific skills.

A.V. Khutorsky defines research proficiency as the outcome of an individual's ability to think in a particular area of science, achieving the level of the scientific ability essential for comprehension of investigation techniques and approaches, roles, and importance positions that a person must acquire for the purpose conduct experiments. (A.V. Khutorskoi, 2003: 58-64) [1]. That is, research competence is a set of knowledge in a specific field, the presence of research skills (vision and problem solving based on the nomination and explanation of speculations, setting objectives and organizing, data collection and analysis, experimentation, and presentation of investigation outcomes), and the capacity to employ this information and abilities in a particular field of study.

The author believes that research competence is a quality determined in the assimilation of a new system of understanding according to previously acquired expertise, abilities, and knowledge.

Figure 1 - Research proficiency refers to the degree of improvement in mental processes and academic procedures.

Materials and methods

The creation of a learner's competency framework for the use of methodological strategies based on scientific competencies in the course of study serves as the foundation for conducting research in chemistry. The purpose of implementing a competence-based approach in the chemistry instruction process is to form a system of students' competencies corresponding to this educational field.

The ability to effectively use learned researching expertise and abilities in practical settings is known as research competency. Research proficiency

is demonstrated by philosophical education, proficiency with psychological and educational research methodologies, the capacity to analyze data from experiments quantitatively, make inferences, and represent research findings (O.A.Ostylovskaya, V.A.Shershneva, 2016: 85-90) [6]. Research ability is a pedagogic attribute. He demonstrates that an interpersonal didactic places a high priority on scientific effort, particularly on himself as a topic. The developed knowledge of research aids in accurately determining the goals and targets of the challenge under examination, selecting the required literature, choosing techniques for diagnosis, anticipating the likely outcome, and developing the phases of rehabilitative activity.

Conducting research is impossible without action. The activity component of research competence includes the ability to investigate, i.e. conduct a scientific search, develop the content, logic, research program, choose and apply a scientific method, set up an experiment and process its results, analyze from a scientific point of view, draw conclusions and present the work, present it. (E.N.Lekomtseva, 2009: 92-96), (A.Letina, 2020) [4,5].

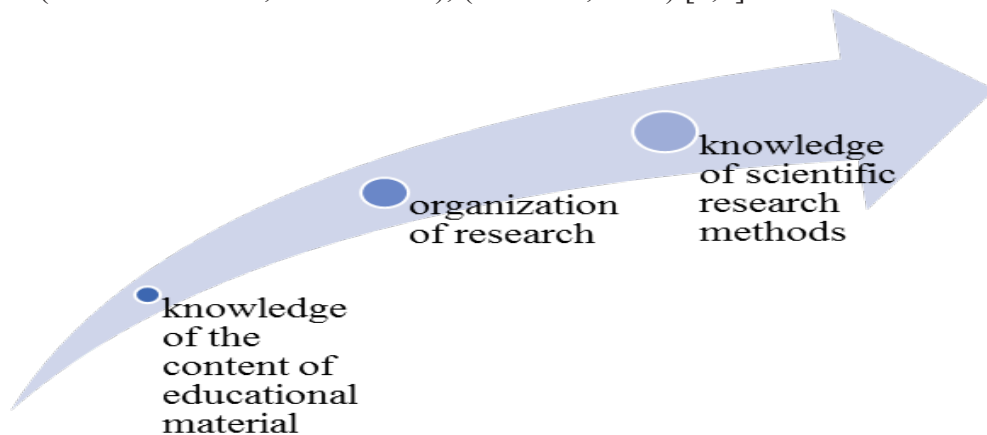

Figure 2 - The elements that make up the intellectual aspect of research competency

The research competence-based technique increases learners' pragmatic perspective, emphasizing the importance of gaining practical skills and the capacity to use information in action. As a result, the improvement of a student's abilities and growth after obtaining their degree constitutes the foundation of their academic educational ability.

It needs to be mentioned that the collection of competences developed by participants must concentrate on the philosophical aspect of the most common forms of learning.

Consequently, a certain reliance of understanding and abilities is developed in the process of learning, which is based on a competence-based

approach, with acquired information being subordinated to vocational ability. As a result, this, reinforces to the notion that knowledge has personal value for the student. It cannot be “given”, instead, they must actively engage in cognitively independent learning. Theoretically-based means of professional pedagogical activity of students of a wide range - from organizing research projects to understanding academic subject, and involve methodical mastery practice.

The way the learning procedure is organized, with the primary goal of training students to actively and independently assimilate both conceptual and practical information, is a characteristic of the competence-based method. Students must take more accountability for the outcomes of their autonomous thinking processes in order to further develop their autonomy. This creates conditions for students to comfortably complete the university’s academic curriculum, increases the positive motivation of students, and creates the opportunity to conduct individual classes with students during classroom classes. The result of competence-based learning is the student’s mastery of the experience of identifying a problem, mastering the skills of studying it, designing, working together, applying well-known and creating new technologies for obtaining a product of their activity, evaluating its quality and applicability.

Thus, the competence-based approach includes a set of principles for determining educational goals, manifested in the ability to learn, self-determination, self-realization and personal development of students; the educational material and structured learning formats designed to help participants acquire the fundamental teaching abilities, as well as methods for evaluating educational results. Changing the educational process is essential but not acceptable, for the advancement of learners’ didactic competency. In order to prepare students for working life, it is critical to maintain the subject matter of educational fields of study, approaches, and techniques. Additionally, a trustworthy system for determining whether a new teacher is prepared to study must be developed and put into place. (Bondarevskaja E.V., Kulnevich S.V, 2004: 23-31) [11].

The main characteristics of a person with research competence include constant craving and the ability to self-improvement, cognitive activity and independence.

The competence-based approach contributes to the implementation in the result-oriented educational process of the content, techniques used to develop a social educator’s research competency.

Requirements for the definition of research competencies of students:

- conduct independent research on the topic of the project;

- collect and analyze scientific information;
- systematize scientific information, literature;
- definition of the research plan and program;
- definition of the research results;
- be able to formalize the findings of research.

In this article, the substance of the work structure and research competence of chemists includes knowledge on the study of humic compounds.

The research methods in this paper are based on the research competence of students, which consists in the study of humic compounds through the established system of knowledge, their practical use and search possibilities.

This article analyzes the work done in obtaining humic compounds for the enhancement of students' academic proficiency.

During the procedure of collecting humic, abilities of learners such as analyzing, synthesizing, contrast, abstraction, determination, and accountancy of academic proficiency are evaluated.

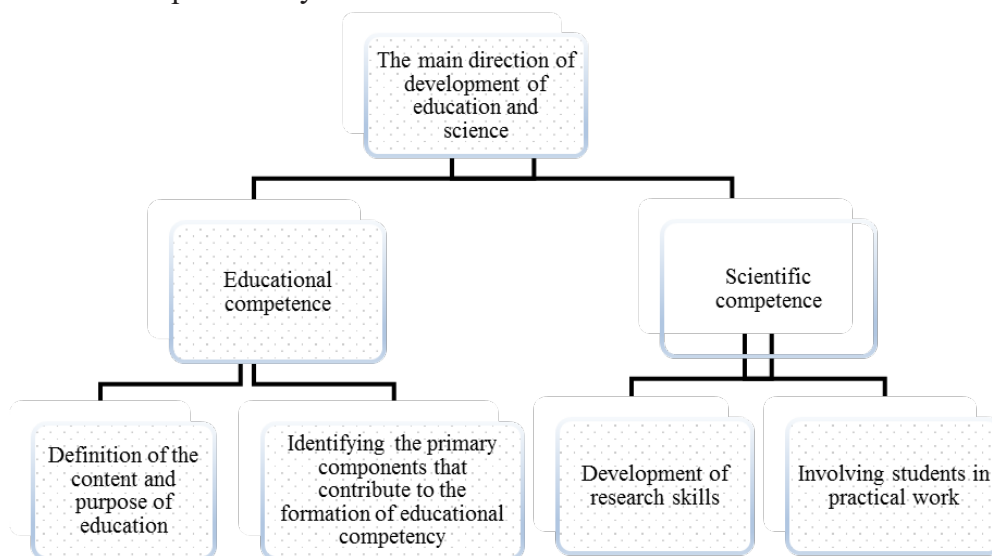

Figure 3 - The main direction of development of education and science

For the advancement of university students, this allows you to study not only ready-made knowledge, but also methods of mastering them.

The main objectives of the study:

1. reading the literature with scientific and methodological manuals for carrying out research work;
2. to ascertain the circumstances and methodological approaches that lead to the development of the pedagogical and intellectual abilities of chemical research works;

3. determination of the impact of the methods used in conducting a pedagogical experiment.

Table 1 - Development of students' research competence in the way of "obtaining humic acids"

Conducting research on the lesson's subject	Educational goals	Development of students' research competence
The history of humic acid and the structure of humic acid and the classification of humic substances	- Study of the main training models; - disclosure and development of the concept of humins;	- able to understand the objectives of research activities in general; - ready to implement research activities (competence component formed)
Properties and ways to obtain humic acids	- skills in collecting, processing, analyzing information; - mastering and performing research and initial skills	- formation of independent research skills; - capable of educational cognitive activity;
Method of obtaining humic acid from azmineral silt sulfide swamp	- mastering the technique of research work	- ability to apply knowledge for practical purposes; - improving their skills in the framework of research activities
Method of obtaining humic acid from brown coal and shale	self-study of research work with the improvement of knowledge	- formulates the knowledge gained with other students in the research process; - be able to draw conclusions and apply the knowledge gained;

The content of the investigation's capacity method for development for learners:

- teaching methods and technologies
- organization of teaching methods
- components of learning tools
- evaluation components

Training of graduates in research works, identification of educational and personal skills with the help of various psychological questionnaires, organization of scientific activity. The gradual increase of research literacy is justified by ensuring the involvement of students in scientific activity.

The main goals of the work:

1. establishment of research literacy and organization of scientific activity;

2. to provide the facilities and methodological pathways for the acquisition of academic competency in the area of cognition;

3. to improve a methodology for the establishment of students' research literacy thanks to the organization of the work "ways of obtaining humic acid";

4. holding a lab experiment and defining the productivity of the developed methodology.

Results

The article presents a project for managing the procedure of learning, consisting of laboratory workshops that allow students to form research competencies in accordance with the program of study of the specialization 6B05301 Chemistry and 6B01507 - Chemistry.

At the research lesson, students master the methodology of scientific research, master the stages of scientific cognition, learn to formulate and solve research problems. During the research work, students' laboratory project was completed in the format of group and pair work.

This special chemical technology lesson is designed for 4 hours a week, for a total of 15 hours. During the lesson, the methodological manual "humic stains and methods of obtaining them" is used. For chemical technology lesson, three lectures (6 hours), five laboratory and practical classes (9 hours) are methodically provided. The program of chemical technology lesson (15 hours) is described (Table 1). (Sailaubai A.K., Myrzakhmetova N.O., Kishibaev K.O., Dzheldybayeva I. M., 2022:38) [7].

Table 2 - Methodological support for 1st laboratory Practical lesson (15 hours) has been developed.

Type of practice	Practice content (number of hours)	Key competencies
Lecture 1	History of the discovery of humic acid (1 hour)	Competence to search for different databases, work in a team, learn
Lecture 2	Structure of humic acid and classification of humic substances (1 hour)	Formative, competencies
Lecture 3	Humic acid composition and functions (1 hour)	Systematizing nodal competencies
Lecture 4	Humic acids and their properties (1 hour)	Competence to independently engage in improving knowledge, the ability to get useful from practice
Laboratory work 1	Analysis of Humate extraction methods (2 hours)	Competence to independently engage in improving knowledge

Laboratory work 2	Method of obtaining humic acid from azmineral silt sulfide swamp (3 hours)	Competence to form the relationship between research skills and knowledge
Laboratory work 3	Method of obtaining humic acid from brown coal (2 hours)	improving their skills in the framework of research activities
Laboratory work 4	Technique of extracting humic acid from shale (3 hours)	Formation of the competence component
Lecture 2	Final lecture (1 hour)	Formation, systematization, and research essential capabilities

The review of ways to obtain humic acids create opportunity to determine the learners' understanding and abilities regarding academic competency, as well as their involvement with application in practice. Students' academic skills and assignments include their readiness to take initiative in tackling a variety of educational assignments, including organizing the study, gathering data, analyzing it, adjusting the preliminary and final outcomes of the research, and collaborating with and applying what they have learned in real-world situations.

The competence of students in conducting research on “ways to obtain humic acids” specialties 6B01507-Chemistry and experimental 6B05301-Chemistry.

Here is an example of practice: *a method for obtaining humic acid from brown coal.*

Work plan: Getting to know the work; Preparation of raw materials (coal, solutions); Determination of humidity, ash content and mineral impurities in the composition of coal; Methods for determining the yield of humic acids: leaching of humic acids from coal; Precipitation of humic acids. Disinfection of the formed sediment; Discussion of the results; Processing the findings of the research.

Necessary equipment for work: Desiccator; Beaker; volume 300-500ml; Pipettes; Glass funnels, Buchner funnel; Chemical flasks, Bunsen flask; Measuring flasks, 100, 250, 1000ml; Porcelain crucibles, saucers; Ash-free filters; Vacuum pump; Analytical scales.

Equipment requiring preparation for the method of obtaining humic acid from brown coal:

- 5 g brown coal (ground)
- 4% NaOH solution
- 5% HCl solution

Progress of the work:

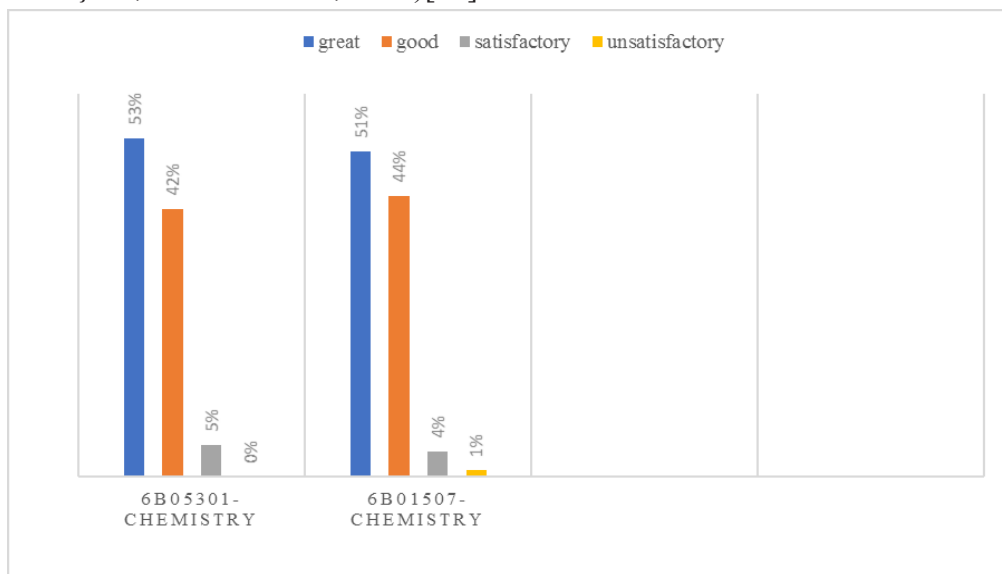
Measure out 5 g of brown coal and put it in a 500 ml glass.

Pour the pre-prepared 4% NaOH solution. The resulting solution is placed in a magnetic mixer for 1 hour. After 1 hour, we take the solution, place the filter paper in the Buchner funnel and leave it for 24 hours to filter.

The next day, after 24 hours, we measure the filtered extract through a measuring flask. We measure the volume of the measured extract.

Pour the solution (HCl) over the measured extract, install the Buchner funnel filter paper and leave for 24 hours for filtration.

The next day, we take filter paper and dry it. Dried humic acid is filtered through an electronic scale. The finished product consisted of black scales with a characteristic odor. In the work done, we will calculate the yield of humic acids from the therapeutic swamp using this method (J.K.Kairbekov, J.T.Eşova, A.J.Kairbekov, 2006)[12].

As a consequence of the investigation, the degree of advancement in the assimilation of the supplied laboratory works' material was taken into consideration. helped facilitate the development of an analytical skills.

As a result, to help learners strengthen their learning and scientific abilities, we provide:

- dynamic training methods are widely used;
- scientific collaboration is encouraged;
- students are involved in experimental projects.
- integrate disciplines;
- utilize learners' current abilities;
- integration of knowledge with practice.

Discussion

Several research papers were included, which included high-quality research papers on scientific research experience. Based on this research work, substantive and synthesized research papers were created. The results of the experiment showed that students studying in the specialties 6B01507-chemistry and 6B05301- chemistry have fully mastered the research work in conducting the experiment. Statistical analyses of the questionnaires received and the results of laboratory work after their implementation were carried out. Each student was asked to make an application for laboratory work at the beginning and at the finish of the educational process, as well as each group of students to present the output of products obtained during laboratory work. The study of the knowledge and skills of chemistry students showed that 75% of students could solve the problems of solution preparation and chemical analysis at an average and high level. Before concluding the training program, future chemists will have a thorough understanding of research techniques and academic procedures.

Conclusion

Consequently, considering the existence of these abilities, baccalaureates ought to possess a number of research skills: having the capacity to formulate learning goals and objectives; the willingness to set up the sequence of analytical tasks; the competence to select techniques and tools that align with the goals of scientific work; the potential to investigate, contrast, and support their position on a particular topic of studies in science; the skill to assign the primary tasks of work; the desire to identify the advancement of study findings and a willingness to boost; the competence to gauge the effectiveness of the completed investigation accomplished outcomes; the ability of learners to prepare their academic and scientific works; the ability to style, arrange, and manage research projects. It was able to establish a conceptual understanding of the acquired knowledge about the way to obtain humic acid in order to help students enhance their investigative competencies. The work carried out in the laboratory, equipped with modern equipment, contributed to the training of students at a high level based on the curriculum. Laboratory work carried out for the improvement of learners' scientific competencies helps to develop students' activity, formulate explanations to arguments.

REFERENCES

- [1] Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

[2] Воровщиков С.Г. Учебно-познавательная компетентность школьников: опыт системного конструирования. Управление современной школой. – 2007. – № 6. – С. 81-103.

[3] Ушаков А.А. Развитие исследовательской компетентности учащихся профильной школы как личностно-осмысленного опыта осуществления учебно-исследовательской деятельности //Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология. – №5 – 2008.

[4] Лекомцева Е.Н. Исследовательские компетенции бакалавра. Ярославский педагогический вестник 3. –2009– С. 92-96.

[5] Летина А Развитие у учащихся навыков овладения компетенциями в области начальных наук. Науки об образовании. 10. 325. – 2020.

[6] Остыловский О.А., Шершнева В.А. Формирование исследовательской компетентности бакалавра при преподавании математики в двухуровневой системе обучения. //Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. – 2016 – С. 85-90.

[7] Сайлаубай А.К., Мырзахметова Н.О., Кишибев К.О., Желдибаева Ж.М. Методы получения гуминовых кислот. – 2022– 38 с.

[8] Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика [Педагогические инновации: методология, теория, практика]. Москва. –2005.

[9] Спиридонова М. И. Педагогические подходы и принципы подготовки бакалавров пищевой индустрии к формированию научно-исследовательских компетенций. «Современные наукоёмкие технологии». –2016. – № 5(3). – С. 600-604.

[10] Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. –2004. – 42 с.

[11] Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Парадигмальный подход к разработке содержания ключевых педагогических компетенций. Педагогика. – 2004. –№ 10. - С. 23-31.

[12] Каирбеков Ж.К., Ешова Ж.Т., Каирбеков А.Ж. //Пути выделения гуминовых кислот и их солей из бурого угля. – 2006.

[13] Imangaliyeva M., Samalbek A. Formation of communicative competence of students of a pedagogical university //Bulletin of Ablai khan KazUIRandWL, series Pedagogical Sciences. - 2021.- No4. - P. 207-221.

REFERENCES

- [1] Khutorskoi A.V. Kliuchevye kompetentcii kak komponent lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovaniia. Narodnoe obrazovanie. (Key competencies as a component of a personality-oriented educational paradigm. Public education) – 2003. – № 2. – S. 58-64. [in Rus.]
- [2] Vorovshchikov S.G. Uchebno-poznavatelnaia kompetentnost shkolnikov: opyt sistemnogo konstruirovaniia. Upravlenie sovremennoi shkoi.(Educational and cognitive competence of schoolchildren: the experience of system design. Management of a modern school) – 2007. – № 6. – S. 81-103. [in Rus.]
- [3] Ushakov A.A. Razvitie issledovatel'skoi kompetentnosti uchashchikhsia profilnoi shkoly kak lichnostno-osmyslennogo opyta osushchestvleniia uchebno-issledovatel'skoi deiatelnosti.(Development of research competence of students of specialized schools as a personally meaningful experience in the implementation of educational and research activities) //Vestnik Adygeiskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriia 3: Pedagogika i psikhologiya. – №5. –2008. [in Rus.]
- [4] Lekomtseva E.N. Bachelor's Research Competencies. (Bachelor's Research competencies) //Yaroslavl Pedagogical Bulletin 3. – 2009. – S.92-96.
- [5] Letina A. Development of Students' Learning to Learn Competence in Primary Science. Education Sciences. (The development of students' skills in mastering competencies in the field of primary sciences. Education Sciences) 10. 325. – 2020.
- [6] Ostylovskaya O.A., Shershneva V.A. (2016). Formirovanie issledovatel'skoi kompetentnosti bakalavra pri prepodavanii matematiki v dvuhurovnevoi sisteme obycheniia (Formation of Bachelor's Research Competence in Teaching Mathematics in a Two-Level Training System.) // Bulletin of the Krasnoyarsk State Pedagogical University. V.P. Astaf'eva 3. –2016. – S. 85-90.
- [7] Sailaubai A.K. Myrzakhmetova N. O. Kishibaev K.O., Dzheldybayeva I. M. Gumin kyshkyldaryn alu adisteri.(Methods for the production of humic acids) – 2022. – 38 s. [in Kaz.]
- [8] Khutorskoi A.V. Pedagogicheskaya innovatika: metodologiya, teoriya, praktika (Pedagogical innovation: methodology, theory, practice.) – Moscow. – 2005. [in Rus]
- [9] Spiridonova M.I. Pedagogicheskie podhody i principy podgotovki bakalavrov pishевой industrii k formirovaniyu nauchno-issledovatel'skikh kompetencij. «Sovremennye naukoymkie tehnologii» (Pedagogical approaches and principles of preparation of bachelors of the food industry for the formation of research competencies. “Modern high-tech technologies”.) –2016. –№ 5(3). – S. 600–604. [in Rus.]

[10] Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetencii kak rezultativno-celevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaya versiya: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov. (Key competencies as the effective and targeted basis of the competence approach in education. Author's version: Research Center for Quality Problems of training Specialists) –2004. – 42s. [in Rus.]

[11] Bondarevskaja E.V., Kulnevich S.V. Paradigmalnyi podkhod k razrabotke soderzhaniia kliuchevykh pedagogicheskikh kompetencii. Pedagogika (A paradigmatic approach to the development of the content of key pedagogical competencies. Pedagogy) – 2004. – № 10. –S. 23-31. [in Rus.]

[12] J.K.Kairbekov, J.T.Eşova, A.J.Kairbekov. Pýti vydelenia gýminovykh kislót i ih solei iz býrogo ýgla. (Ways to isolate humic acids and their salts from brown coal.) –2006. [in Kaz.]

[13] Imangaliyeva M., Samalbek A. Formation of communicative competence of students of a pedagogical university //Bulletin of Ablai khan KazUIRandWL, series Pedagogical Sciences. - 2021.- No4. - P. 207-221.

РАЗВИТИЕ НАУЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЙ ГУМИНОВЫХ ВЕЩЕСТВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

*Сайлаубай А.К.¹, Мехмед Тунчел²

*¹Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казакстан

²университет Нийде Омер Халисдемир, Нийде, Туркия

Аннотация. В статье анализируется использование деятельности по изучению гуминовых соединений как средства формирования исследовательской компетентности студентов.

Предпосылками исследования является определение исследовательской компетентности студентов бакалавров, что приводит к развитию объективных системных явлений образования. В данной работе представлены результаты исследования, которые являются непредвзятыми знаниями, воплощенными в системе химического знания. Однако, чтобы более полно объяснить понятие исследовательской компетентности, давайте рассмотрим процесс формирования исследовательских навыков у студентов бакалавриата по химии через выполнение различных исследовательских действий. На основе анализа и обобщения результатов выявляется взаимосвязь между развитием научных способностей студентов бакалавриата и их академическими усилиями. В процессе обучения в высших учебных заведениях организуется научная

деятельность студентов бакалавриата, а также развиваются способности к обучению с использованием успешных проблемно-ориентированных подходов к обучению.

Технология внедрения компетентного подхода к подготовке обучающихся является одной из недостаточно изученных проблем на практике. Формирование компетенций, составляющих интегральную структуру личностных и профессиональных характеристик для успешного выполнения образовательных функций. Одной из важных целей является формирование исследовательских компетенций будущих специалистов в высших учебных заведениях. С развитием общества изменились и основные направления образования, и в соответствии с этим требуется лучший специалист с высшим образованием, совершенствующий свои знания.

Ключевые слова: поисково-исследовательская деятельность, компетентный подход, формирование, исследовательская компетентность, исследовательская деятельность, интеграция, гумин, исследовательские навыки

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ГУМИНДІ ЗАТТАРДЫ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

*Сайлаубай А.Қ.¹, Мехмед Түнчел²

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²Нийде Өмер Халисдемир университеті, Нийде, Түркия,

Аңдатпа. Мақалада студенттердің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде гуминді қосылыстарды зерттеу қызметін қолдану талданады.

Зерттеудің алғышарттары-білім берудің объективті жүйелік құбылыстарының дамуына әкелетін бакалаврлар студенттерінің зерттеу құзыреттілігін анықтау. Бұл жұмыстағы зерттеу нәтижелері химиялық білім ұғымдар жүйесінде көрінетін объективті білім болып табылады. Зерттеу құзыреттілігінің анықтамасын түсіндіру үшін біз әртүрлі зерттеу әрекеттерін орындау арқылы химия пәнінен бакалавриат студенттерінің зерттеу дағдыларын қалыптастыруды қарастырамыз. Талдау және жалпылау негізінде бакалавриат студенттерінің зерттеу қызметі арқылы зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру арасындағы байланыс анықталды. Жоғары білім беру процесінде бакалаврлар студенттерінің ғылыми қызметі жоспарланады, ал зерттеу құзыреттілігі оқытудың тиімді

проблемалық әдістерімен қалыптасады.

Білім алушыларды дайындаудың құзыреттілік тәсілін енгізу технологиясы тәжірибеде жеткіліксіз зерттелген мәселелердің бірі болып табылады. Білім беру функцияларын табысты орындау үшін тұлғалық және кәсіби сипаттамалардың интегралды құрылымын құрайтын құзыреттерді қалыптастыру. Жоғары білім беру орындарында болашақ мамандардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру маңызды мақсаттардың бірі болып табылады. Қоғамның дамуымен білім берудің негізгі бағыттары да өзгерді және соған сәйкес өз білімін жетілдіріп отыратын жоғары білімді үздік маман талап етеді.

Тірек сөздер: іздестіру-зерттеу қызметі, құзыреттілік тәсіл, қалыптастыру, зерттеу құзыреттілігі, зерттеу қызметі, интеграция, гумин, зерттеу дағдылары

Received 17 June 2024

ӘОЖ 378

ҒТАМР 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.002>

СТУДЕНТТЕРДІҢ АДАМИ КАПИТАЛДАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМНІҢ РӨЛІ

*Кударова Н.А.¹, Нурғалиева М.Е.²

¹Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

²Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада студенттердің адами капиталдарын дамытудағы кәсіби-педагогикалық білімнің рөлі ғылыми-теориялық тұрғысында көптеген ғалымдардың еңбектері сарапталып, қарастырылған. Сонымен қатар, білім адами капиталды арттырудың негізгі факторы ретінде сипатталады. Мақаланың тәжірибелік бөліміне сүйене отырып төртінші курс студенттерімен зерттеу жұмыстары жүргізілді. Зерттеу жұмыстарының нәтижелері мақалада толығымен сипатталады және зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне сүйене отырып автор адами капиталды ұтымды, үздіксіз дамыту жолдарын ұсынады. Зерттеу жұмысын жазу барысында автор адами капиталдың феноменінің жан-жақтылығына бас назар аударады.

Қазіргі кәсіптік білім беру жаһандық және аймақтық саяси, әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық өзгерістер мен мәселелерден туындаған қайшылықтарға толы. Әрбір ел мемлекетінің дамуындағы, әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуде кәсіби білімнің рөліне сүйене отырып, сапалы мамандарды даярлау мақсатында кәсіптік білім беру жүйесін реформалауға және жаңғыртуға ұмтылады. Айтарлықтай, бұл бағытта біздің елде де көптеген жұмыстар атқарылып келеді, жыл сайын кез келген білім саласында, білім берудің сапасы артып келе жатқаның түрлі саладағы жетістіктерден байқауға болады. Сол себепті, қазіргі таңда білім алушылардың бойларында адами капиталды дамыту маңызды факторлардың бірі болып табылады және білім адам өмірінің сапасын арттырудың маңызды факторларының біріне айналып отыр. Жалпы, студенттердің әлеуеттері білім алу қауымдастығы шеңберінде қарқынды дамиды. Осы қауымдастықтар арасындағы өзара әрекеттесу арқылы білім алушылар пікір алмасу барысында, жан-жақты білім сауаттылықтарын жоғарлату арқылы адами капиталдарын қарқынды дамыта алады. Жоғары оқу орны студенттерге өз капиталын ұлғайтуға, құзыреттерін жетілдіруге өзінің қарқынды септігін тигізеді.

Тірек сөздер: кәсіби білім, адами капитал, студенттер, жоғары білім, құштарлық, қабілеттілік, жаңашылдық ашуға қабілеттілік, құзыреттер

Кіріспе

«Адами капитал» ұғымы ғылымға 60-жылдардың басында енді. Батыс экономикалық әдебиеттерінде осы ұғымға қызығушылықтың пайда болуына негізгі екі себеп болды. Біріншіден, бұл қазіргі заманғы ғылымның жалпы даму заңдылығы, ол ғалымдардың адам мәселелерін зерттеуге шоғырлануынан көрінеді. Екіншіден, бұл адамның шығармашылық әлеуетінің жандандырылуы және жоғары білікті жұмыс күшін даярлау кез-келген елдің экономикалық өсуіне қол жеткізудің ең тиімді әдісі екенін мойындау қажет.

Бүгінгі таңда, табиғи ресурстарға немесе басқаларға қарағанда адами капитал ең құнды ресурс ретінде танылады және адами капитал мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі мен экономикалық өркендеуінің негізгі көрсеткіші болып табылады [1]. Білім алушының біліктілік шеңберіне және кәсіби маңызды қасиеттері ретінде біз «білім», «дағдылар мен біліктілік», «жеке және кәсіби қасиеттер» жалпыланған көрсеткіштерінде ұсынуға болатының атап айтуға болады [2].

Мемлекеттің қол жеткізілетін табыстары ондағы азаматтардың жекелеген жетістіктерінен құралады. Демек, жастар сыртқы әлем мен прогреске ашықтығы арқылы әрдайым тым көкжиегін кеңейтуге,

білім алуға, мемлекеттік және шет тілдерді үйренуге, жаңа қабілеттер мен дағдыларды меңгеруге, өздерін үнемі жетілдіріп отыруға құштар болуы тиіс. Себебі олардың әр алған озық білімдері Жаңа Қазақстанның іргетасына жаңа кірпіш болып қаланады [3].

Жалпы білім берудің негізгі миссиясы әр тарихи кезеңде қоғам қабылдаған құндылықтар мен білімнің адам дамуына тигізер ықпалына сәйкес өзгеріп отырғаны дұрыс [4]. Қазіргі таңда, жастардың маңызды қажеттіліктерінің бірі ол – жоғары білім алу қажеттілігі болып келеді. Жоғары білім қоғам өмірінің, өркениеттің бет-бейнесін батыл айқындайтын, адам қызметінің негізгі бағыттарының біріне айналуға. Жоғары білім берудің рөлі – бұл әрбір білім алушы үшін білім берудің мәні, оның құндылықтарын, көзқарастарын, мүдделерін және қазіргі замандағы адамдардың ең көп таралған негізгі іс-әрекеті болып келеді, яғни көптеген адамдар бір уақыт аралығында белгілі бір іспен айналысуы. Оқыту мақсаты педагогикалық іс-әрекетте жүйелі қызмет атқарады, мақсатты анықтау көп жағдайда оқыту мазмұнын, әдістерін, құралдарын таңдауға байланысты болып келеді [5]. Сондықтан, біздің ғылыми зерттеуіміз оқыту сапасын арттыру нәтижесінде туындайтын жоғары білім берудегі адами капиталды сапалы жетілдірудің теориялық және әдіснамалық негіздемесіне бағытталады.

Кәсіби білімнің рөлін: М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, С.И. Архангельский, А.В. Петровский, С.И. Самыгин, М.В. Буланова-Топоркова, Л.Д. Столяренко, Ф.В. Шарипова, Ш. Әлжанов, Асылбеков, Т. Тәжібаев, А. Темірбеков, Ә Сыдықов, С. Балаубаев, Е. Суфиев, М. Мұқанов, А. Алдамұратов, Р. Қарамұратова, Қ. Рақымбеков және т.б. қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде белсенді талқыланылады.

В.С. Ефимовтың пікірінше, адами капитал – бұл әмбебап сипаттағы көбею үдерісінің жеке элементі, яғни барлық салаларда қолданылады және кез-келген өндірілген өнімнің қосымша құнын құрайды, автордың пікірінше адами капитал келесідей үш аспектіде қарастырылады:

- биологиялық, адами капиталдың сақталуын қамтамасыз етуін көздейтін және адамның денсаулығы мен белсенділік дәрежесі, сондай-ақ демографиялық факторлардан тұрады;

- әлеуметтік, жетілдіру мен дамуды білдіреді; бұл жағдайда адамның әлеуметтік ұйымшылдығы мен бастамашылығы, сондай-ақ оның білім деңгейі мен кәсіби дайындығы сияқты қасиеттер маңызды болып келеді;

- экономикалық, адами капиталдың қаржылық капиталға айналуы көздейді, яғни белгілі бір саладағы адамның әлеуеті, қоғамдық институттар және өндірістік жүйе сияқты факторлардан тұрады [6].

1960 жылы әйгілі американдық экономист Теодор Шульц «Адами капиталға инвестиция» тақырыбында сөйлеген сөзінде «Адами капитал» тұжырымдамасын ресми түрде ұсынды. Ол өзінің тұжырымдамасында адами капитал еңбек өнімділігін және экономикалық құндылықты арттыруға өзінің басты себебін тигізетінің айтты. Т. Шульцтің пікірінше, адами капитал – бұл адамның өзіне тән маңызды және пайдалы қасиеттерінің жиынтығы, олар тиісті инвестициялардың көмегімен күшейтілуі мүмкін, өз кезегінде, Г. Беккер бұл анықтаманы адамның білімі мен дағдыларының, сондай-ақ оның табиғи қабілеттерінің жиынтығы ретінде анықтады [7].

Б.Г. Юдин мен Б. М. Генкин бұл терминді жеке экономикадағы, сондай-ақ мемлекет пен тұтастай қоғамға қажетті ресурстардың ықтимал көзі ретінде қарастырды және адам әлеуетінің құрамдас бөліктерін анықтай отырып жеке тұлғаның физикалық және психикалық қасиеттері ретінде, сондай-ақ білім мен дағдылардың жиынтығы ретінде де қарастырылуы мүмкін деген өз пікірлерін білдірді.

Гарри Беккер «Адами капитал» тұжырымдамасын бірінші болып микро деңгейге көтерді. Оның «Адами капитал теориясы» атты кітабы 1992 жылы Нобель сыйлығына ие болды. Г. Беккер адами капитал теориясын жалпы қоғам контекстіне енгізген алғашқы экономист болып саналады. Т. Шульц пен Г. Беккердің адами капитал теорияларының негізгі мазмұны: «Адами капитал көбінесе адамның білімі, дағдылары мен еңбек қасиеттеріне жатады» [8] деп сипаттады.

Э. Долан және Дж. Линдсей адами капиталды білім алу немесе практикалық тәжірибе арқылы алынған ақыл-ой қабілеттері деп түсіндіреді.

Айта кету керек, қазіргі кезеңде адами капитал теориясы пәнаралық зерттеудің нысаны болып табылады, пәндердің ерекшеліктеріне байланысты түсіндірулердің саны да сан алуан болып келеді [4]. Қазіргі таңдағы, пәнаралық зерттеулерде адами капиталды анықтау тәсілдері 1-ші кестеде ұсынылған.

Кесте 1 – Қазіргі пәнаралық зерттеулерде адами капиталды анықтау тәсілдері

Пән саласы	Адами капиталдың анықтамасы
Экономика	Өндірістік немесе тұтынушылық мақсатта пайдалана алатын әр адамның бойындағы білім қоры, дағдылары мен қабілеттері жиынтығы.
Әлеуметтану	Өмірлік сценарийді іске асырудың негізі ретінде жеке тұлғаның біліктілігі, дағды мен білімінің, сондай-ақ көзқарастарының жиынтығы болып келеді.

Экономикалық психология	Өздерінің медициналық, психологиялық, зияткерлік, мәдени, кәсіби көрсеткіштері бойынша бәсекелестік күреске жарамды адамдардың саны мен сапасы.
Әлеуметтік гигиена	Адамдардың ұрпақтарында әлеуметтік-биологиялық қасиеттерді, денсаулықты, өмір салтын, шығармашылықты, білімді басқа қасиеттерді қалпына келтіру және дамыту.
Психология	Өзін-өзі дамытатын әлеуметтік-мәдени және психофизиологиялық күрделі ұйымдастырылған ресурстық-экономикалық жеке-рефлексиялық жүйе. Пайда әкелетін білім мен құзыреттердің, субъектінің денсаулығы мен білімінің, сондай-ақ оның биоэнергетикалық және психофизиологиялық, биологиялық ресурстары мен жеке-кәсіби және рефлексивті-шығармашылық мүмкіндіктері.
Саяси психология	Адами капиталды зерттеу кезінде оның психологиялық компоненттерін талдаумен қатар, нақты кейіпкерлердің саяси контексті мен рөлдік функциялары аңғарылады. Талдау объектілерінің шеңберіне саясаткердің жеке ерекшеліктері, өздерінің саяси рөлдерін орындау ерекшеліктері ескерілуі.

Егер білімді пирамида түрінде қарастыратын болсақ, онда кәсіптік білім оның шыңы. Кәсіптік білім іргелі білім алуға мүмкіндік береді, осы алған білімі арқылы адам әлемді тұтас, біріккен түрінде көре алады және табиғатта, қоғамда болып жатқан өзгерістердің мәнін түсіне алады. Бұл білімнің түрі бізге кез-келген білім саласында кәсіби білім, бағдар алуға көмектеседі. Шын мәнінде, бүгінде кәсіптік білім беру жүйесі – бұл адамның рухани тәрбиесі, оның адами капиталын байыту, өндірістік қатынастардың субъектісі ретіндегі қасиеттерін жақсарту институты болып келеді. Орта және жоғары кәсіптік оқу орындары қоғам мүшелерінің білімі мен дағдыларының жиынтығын қалыптастырады және олардың қоғамдық еңбек бөлінісі жүйесінде мақсатты қызмет ету мүмкіндігін қамтамасыз ете алады.

Қазіргі қоғамда білім адам қызметінің ең ауқымды салаларының біріне айналуға бастады. Білім берудің әлеуметтік рөлі айтарлықтай өсті: кәсіби білім бағытынан тұғаның да дамуы тікелей байланысты болып келеді. Соңғы онжылдықта әлем барлық білім беру түрлеріне өзінің көзқарасын өзгертті. Білім, әсіресе кәсіби білім, әлеуметтік және экономикалық озықтықтың негізгі, жетекші факторы ретінде қарастырылады. Мұндай назардың себебі, қазіргі қоғамның негізгі капиталы мен маңызды құндылығы ретінде жаңа білімді іздеуге оны игеруге және стандартты емес шешімдер қабылдауға қабілетті адам болып табылады [9].

Жоғарғы кәсіби білім адам қызметінің негізгі салаларының біріне айналуға, шешуші дәрежеде қоғам өмірінің басқа да әрекеттері мен

аспектілерін, өркениеттің бет-бейнесін анықтайды. Соңғы жылдары жоғары білімнің рөлі өзгеруде, ол көптеген адамдар үшін сұранысқа ие бола бастады және диплом иегерлерінің саны үнемі өсіп келеді. Жоғары білім – адами капиталды өркендетудің маңызды құрамдас бөлігі және қоғамда жоғары білімнің рөлі артып келеді, өйткені сұраныс жыл сайын айтарлықтай өсіп келеді. Жоғары білім түлектерге әртүрлі кәсіби жағдайларды зерделеуге және технологиялық үдерістерді, еңбекті ұйымдастырудағы және кәсіп құрылымындағы өзгерістерге күтпеген құбылыстарға бейімделуге мүмкіндік беретін білім, білік және құзыреттілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жоғары білім кез-келген бағыт бойынша маңызды рөл атқарады, әлеуметтік тапсырысты орындайды және қоғамдағы әлеуметтік әділеттілікті жүзеге асыру құралдарының бірі де болып келеді.

Кәсіптік білім берудің негізгі мақсаты – тұлғаның кәсіби дамуы, оның жалпы және кәсіби мәдениетінің қалыптасуына өзінің негізін салады. Сондықтан, кәсіптік оқу орындары кімді даярлайтынына қарамастан, ең бастысы кәсіптік білім мен дамудың тиісті деңгейін қамтамасыз етуі қажет.

Сонымен, кәсіптік білім адамның қарапайым (жалпы және функционалды) сауаттылықтан терең білімге ауысуын қамтамасыз етеді; жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін, кәсіби құзыреттіліктерін, білім алушылардың материалдық және мәдени құндылықтарын, дүниетанымын терең қалыптастырады. Сонымен қатар, болашақ маман өзін үнемі үздіксіз жетілдіріп отыру қажет, өзін-өзі жүзеге асыру бағытында үнемі қарқынды жұмыс атқарып отырғаны да дұрыс болар еді.

Кәсіптік білім берудің негізгі мақсатын үш бағытта көрсетуге болады.

Бірінші бағыт – кәсіби қызметі бағыты бойынша білім мен дағдыларын игеруіне жағдай жасау, біліктілігін арттыру, бұл адамның қызығушылығы мен қабілетіне сәйкес қоғамға пайдалы жұмысқа қатысуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, кәсіптік білімді жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру құралы ретінде де қарастыруға болады, өйткені кәсіби қызметте адамның қабілеттері барынша толық ашылады, әлеуметтік тұрғыдан өзінің қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып, нарықтық экономика жағдайларында өзінің тұрақтылығын сезіне алады.

Екінші бағыт – өз өмірінде жалпы адамзаттық және мәдени ұлттық құндылықтарды басшылыққа алатын әлеуметтік белсенді тұлға өндірістік, экономикалық, қоғамдық қатынастарды өзгертуге, басқаруға қабілетті және өз қызметінің нәтижелері үшін жауап бере алады.

Үшінші бағыт – өндірістің шұғыл және болашақта барлық талаптарын орындай алатын дайындық деңгейі: ғылыми-техникалық, әлеуметтік ілгерілік талаптарына сәйкес келетін, кәсіби мобильді, жалпы және жан-жақты кәсіби білімді мамандармен өндірісті қамтамасыз ете алады.

Әрине, кәсіптік білім берудің басты мақсаты – адамды мамандыққа үйрету болып табылады. Мамандық – бұл тек жұмыспен қамту мүмкіндігі ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаны шығармашылыққа, жан-жақты өзін жүзеге асыру жағдайын тудыра алу болып келеді [10].

Адами капиталдың дамуының жеке ерекшеліктері бар, оның ажырамас тасымалдаушысы – адамның туылуынан бастап, оның өліміне дейін. Қозғалыс үдерісінде адами капитал айналым немесе белгілі бір айналым циклін жасауы керек. Бұл цикл адами капиталдың көбеюімен анықталады. К. Маркс атап өткендей, «Алдын ала капитал белгілі айналым циклін орындауын керек етеді және бұл цикл өмір сүру уақытымен, демек, даму уақытымен анықталады». Жалпы, әлеуметтік-экономикалық даму сәттерінде келесідей негізгі өзгерістерді бөліп көрсетуге болады:

1. Адами капиталды белгілі бір адам қалыптастырады және адамнан бөлек қалыптаспайды. Демек, адами капиталдың дамуы адамның өмірімен оның жеке өмірінің кезеңдерімен тығыз байланысты.

2. Денсаулық, білім, қабілет, тәжірибе, мәдениет жинақталып қажет ететін белгілі бір қор немесе әлеует ретінде әрекет етеді. Адами капиталдың әрбір элементтерін даму динамикасының сандық қоры ретінде қабылдау қажет.

3. Адами капиталдың қозғалысында екі кезең айқын ерекшеленеді – қалыптасу үдерісі немесе инвестициялық кезең және адами капиталды өнімді пайдалану кезеңіндегі көбею үдерісі немесе белсенді еңбек кезеңі.

4. Адами капитал өндірісте қабілеттердің жинақталуымен қарапайым және кеңейтілген болуы мүмкін. Жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетінің деградациясы да ықтимал. Мысалы, жұмыссыздық немесе әлеуметтік қиындықтар кезінде.

5. Адами капитал қозғалысының циклдік сипаты денсаулықты, білімді, дағдыларды, кәсіптер мен мамандықтарды, ғылыми жаңалықтар мен инновацияларды жаңғыртудың өмірлік циклдерін қамтиды.

6. 16-25 жылдық инвестициялық цикл білім алудың, денсаулық сақтаудың, ақпараттық қамтамасыз етудің әлеуметтік қызметтерінің жоғары құнын, адами капиталдың қалыптастыру мен жинақтаудың жоғары инвестициялық сыйымдылығын қамтиды.

7. Адами капиталға салынған инвестициялардың тиімділігі немесе қайтарымы оны пайдаланатын сала мен кәсіпорынға да, адамның

жеке мотивациясы мен жауапкершілігіне де байланысты болып келеді. Субъективті және объективті факторлар адами капиталға экономикалық және әлеуметтік тиімді әсерін анықтайды.

8. Адами капиталды қалыптастыру, жинақтау және молайту ерекшеліктерін, оларды пайдаланудың нақты шарттарын ескеру қажет.

Адами капиталды зерттеу мен институционалды талдаудың циклдік тәсілін қолдана отырып, циклды адами капиталдың дамуына әсер ететін толқындық тербелмелі қозғалыстардың ерекше жағдайын атап етуге болады. Сонымен қатар, адами капитал өмірді жан-жақты байыту ретінде үздіксіз прогрессивті үйлесімділігімен сипатталады. Бұл дегеніміз, адами капиталдың даму циклін үнемі жетілдіріп жүру қажеттігін білдіреді. Осылайша, адамның қажеттіліктері мен қабілеттерін, еңбек пен тұтыну тәсілдерін мезгіл-мезгіл өзгерту арқылы жүзеге асырылады. Ол неғұрлым жиі орын алса, қоғам соғұрлым бай және адамның өмірі қанық болады [11].

Білім – адами капиталды қалыптастырудың негізгі ортасы. Білім берудің маңыздылығы креативті экономиканың дамуына және материалдық өндірістің рөлін төмендету кезінде технологиялар мен инновациялардың өсіп келе жатқан рөліне байланысты болып келеді. Жоғары білім стандартты емес шешімдерді қабылдауға, еңбек нарығындағы өзгерістерге тез бейімделуге, жаңа инновациялық идеяларды қалыптастыруға және тағы басқа қажетті біліктіліктерді жас маманның бойында қалыптастырады.

Алайда, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде үздіксіз білім беру үшін барлық жағдайлар жасалғанына қарамастан, әртүрлі қосымша бағдарламаларды, қосарлы білім беру мүмкіндіктерін және оқу кезінде оқу тәжірибесін алу арқылы зияткерлік ресурсты тәрбиелеуге кедергі келтіретін көптеген мәселелер бар, атап айтқанда:

- оқу ақысының өсуі;
- ақылы жоғары білім беру ауқымын кеңейту;
- оқытудың гуманитарлық бағытының басым болуы;
- ЖОО-ларды қаржыландыру жүйесін реформалау қажеттілігі;
- оқытушылардың төмен жалақысы.

Көптеген мәселелер білім беру жүйесін қаржыландырудың жеткіліксіздігіне, мұғалімдердің жалақысына және осыған байланысты білікті кадрлардың коммерциялық мекемелерге кетуіне байланысты, білім беру қызметтерінің саны мен сапасының төмендеуіне әкеледі. Осыған байланысты білім беру жүйесін бюджеттен қаржыландыру, сондай-ақ педагог мәртебесін арттыру үлкен маңызға ие, өйткені білім деңгейі мен сапасына байланысты жалақы деңгейімен және оңтайлы

жүктемемен еңбек жағдайлары анықталады. Көбінесе, адами капитал инвестицияларға тәуелді болып келеді, адами капиталдың өсуі елдің барлық адами әлеуетінің өсуіне әкеледі [12].

Жақын арада Қазақстанда жоғары білім беру жүйесінің қалыптасуы сапалы адами капиталды қалыптастыру үдерісіне байланысты болады. Университеттің факультетіне байланысты түлектің белгілі бір құзыреттіліктерге ие болуында және адами капиталының қалыптасуында шешуші рөл атқарады. Бірақ бұл ретте жоғары білім туралы білім беру стандарттары оқу үдерісінде әлеуметтік-жеке, жалпы мәдени, кәсіптік, кәсіптендіру-арнайы құзыреттерді қалыптастыруды көздейді. Адами капитал жоғары оқу орнында қалыптасып әлемдік және ұлттық білім беру нарықтарына бейімделуі тиіс. Адами капиталдың қалыптасуының негізгі қозғалтқыштары мен дамытушы күштері бәсекелестік болып табылады.

Зерттеудің мақсаты: студенттердің адами капиталдарын дамытудағы кәсіби-педагогикалық білімнің рөлін теориялық тұрғыдан қарастыру және тәжірибелік зерттеу әдісі арқылы анықтау.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы: кәсіби-педагогикалық білім берудің тиімді жүйесін құру негізінде студенттердің адами капиталын дамыту процестерінің мәні мен мазмұнын нақтылаудан тұрады.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы: ЖОО оқытушысының адами капиталы мен студенттердің қалыптасқан адами капиталы ретіндегі құзыреттіліктерінің анықталған өзара байланысы оқытушылық жұмыстың тиімділігін арттырудың нақты тетіктері мен басқарушылық шешімдерін жасауға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Санкт-Петербург мемлекеттік университетінің саяси психология кафедрасының профессоры А.И. Юрьев адами капиталдың қасиеттерін бағалаудың теоретикалық негізіне және Б.Г. Ананьев пен профессор В.А. Ганзеннің әдістемелік әзірлемелерін пайдалана отырып адами капиталдың моделін ұсынды олар: өмір сүруге деген құштарлық, жұмыс істеуге деген қабілеттілік, жаңашылдық ашуға деген қабілеттілік, білім алу қабілеттілік [10].

Компоненттердің әрқайсысы психофизиологиялық, психологиялық және әлеуметтік-психологиялық қасиеттерімен тығыз байланысты болып келеді.

Өмір сүруге деген құштарлық – бұл адамның әлеуметтік-мәдени нормалар мен қоршаған орта жағдайлары контекстінде өз ресурстарын басқарудың жеке қабілеттілігі және (денсаулық, эмоция, түрткі-еріктік, танымдық салалары), дағдарыстық жағдайлардан, аффективті

бұзылулардан шығу қабілеттілігі. Жалпы, авторлармен келісе отырып, біз тәуелділік дәрежесін бағаладық:

- депрессиялық синдромдар (депрессиялық реакциялар, эндогендік депрессиялар);

- суицидтікке әдеттілік;

- жалпы тәуелділіктер (алкоголизм, нашақорлық, есірткіге тәуелділік, темекі шегу, жыныстық тәуелділік);

- төтенше жағдайларда әрекет ету.

Әлеуметтік және қоғамға жат әрекеттер:

- қылмысқа және қоршаған ортаға деген көзқарас, балалық шақтағы немқұрайлылық, агрессивтілік;

- психосоматика (тамақтанудың психогендік бұзылыстары, ас қорытудың психогендік бұзылыстары, тыныс алудың психогендік бұзылыстары, жүректің психогендік бұзылыстары, физикалық денсаулық);

- психикалық денсаулық (маниакальды синдромдар, мінез-құлықтағы қалыптылық, қарыз, жас ерекшелік дағдарыс, өз мүддесі үшін жұмыс).

Жұмыс істеуге деген қабілеттілік – бұл белгілі бір уақыт ішінде орындалатын жұмыстың саны мен сапасымен сипатталатын адам ағзасының функционалдық мүмкіндіктерінің мөлшері. Жұмысқа деген қабілеттілік келесідей психофизиологиялық көрсеткіштерді қамтиды:

- әл-ауқат, белсенділік, көңіл-күй;

- функционалды көңіл-күй;

- жүйке жүйесінің күші (қарапайым көру-моторикасының реакциясы);

- жүйке процестерінің қозғалғыштығы – қозу және тежелу (күрделі көру-моторикасының реакциясы);

- зейіннің шоғырлануы;

- белсенділік;

- еңбекке, ақшаға, бостандыққа, билікке, нәтиже деген әлеуметтік-психологиялық көзқарастар;

- өзін-өзі жүзеге асыру, жұмыстағы қарым-қатынас;

- жағдайға байланысты мазасыздық, қаттылық.

Жаңашылдық ашуға деген қабілеттілік – бұл адамның бейімделу және өзгертін жағдайлар мен қызмет сипатына бейімделу қабілеттілігі.

Жаңашылдық ашуға деген қабілеттілік келесі көрсеткіштерді қамтиды:

- күрделі көру моторикасын;

- икемділікті;

- жеке қасиеттерді;
- психопатия, паранойя, психастения, гипомания;
- мазасыздық пен ашуланшақтықты;
- діншілдік, адамгершілік, отбасындағы көзқарас, өзін-өзі жүзеге асыру, міндет.

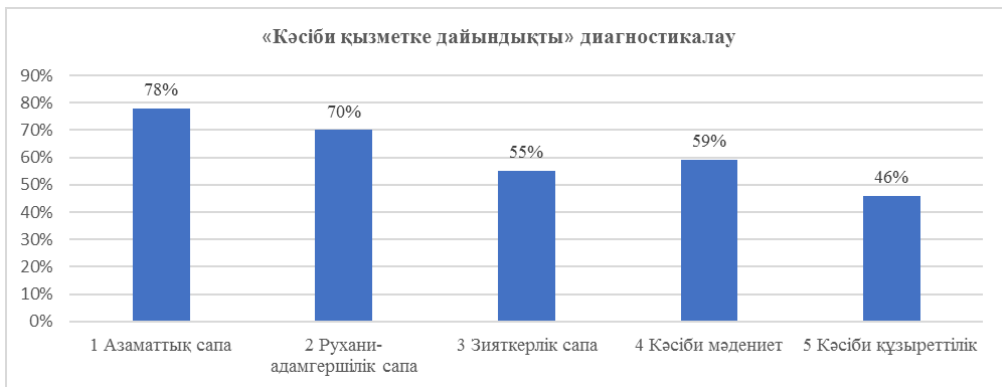
білім алу қабілеттілік – берілген білімді қабылдау, меңгеру және жинақтау, тәжірибе және іскерлік пен дағдыларды қалыптастыру. Бұл өмірдің маңызды интегративті формалардың бірі болып келеді. Оқу қабілеттілігі келесідей шкала көрсеткіштерін:

- қысқа және ұзақ мерзімді жадыны;
- зейіннің бөлінуін; зияткерлікті;
- қарапайым көру моторикасын;
- күрделі көру моторикасын;
- жеке қасиеттер (зияткерлік, мазасыздық, өзін-өзі бақылау);
- нәтиже, үдеріске әлеуметтік-психологиялық көзқарастарды қамтиды.

Білім алушының өз бітінше жұмыс істеуі үшін оның ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті және ұйымдастырушылықтың жеткілікті деңгейі қажет [13].

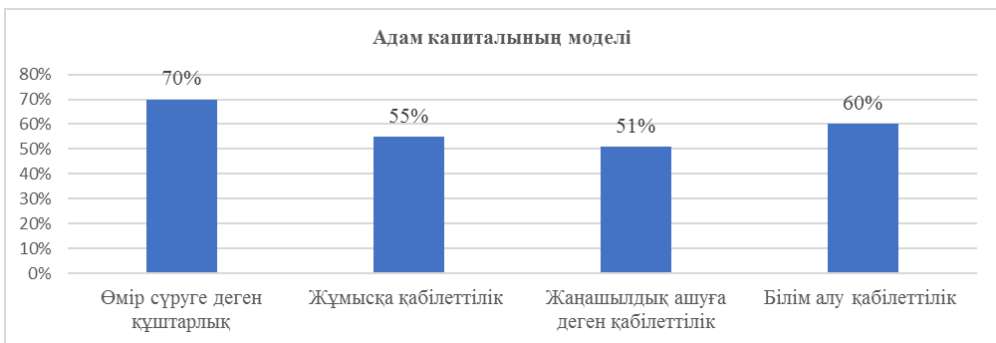
Нәтижелер және талқылау

Студенттердің адами капиталдарын дамытудағы кәсіби-педагогикалық білімінің рөлін анықтау мақсатында Астана халықаралық университетінің төртінші курс студенттерімен зерттеу жұмыстарын өткіздік. Зерттеу жұмыстарына БОПмӘ-20 «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» және ПжП-20 «Педагогика және психология» топтарының төртінші курс студенттері қатысты. БОПмӘ-20 тобында 18 студент, ал ПжП-20 тобында 21 студент білім алады. Жалпы, зерттеу жұмысына 39 студент қатысты. Студенттердің адами капиталдарының даму деңгейлерін анықтау үшін біз екі әдістемені 2023 жылдың қыркүйек айында В. Андрееваның «Кәсіби қызметке дайындықты диагностикалау» және А.И.Юрьевтің «Адами капиталдың моделі» әдістемелерін өткіздік. Бірінші әдістемені өткізу барысында студенттер кәсіби маңызды қасиеттерін мен кәсіби құзыреттіліктерін 10 балдық шкала бойынша өздерін бағалап шықты. Бірінші әдістеменің нәтижесін 1,2 суреттен көруге болады.

Сурет 1 – В. Андрееваның:
«Кәсіби қызметке дайындықты диагностикалау» әдістемесі

Бірінші әдістеме бойынша: студенттердің азаматтық сапалары 78% пайыз, рухани-адамгершілік сапалары 70% пайыз, ал зияткерлік сапалары 55% пайыз, кәсіби мәдениет 59% пайыз, кәсіби құзыреттілік 46% пайыз көрсеткіштері анықталды. Зерттеу жұмысымызды өткізу барысында біздің қолданған келесі әдісіміз ол – А.И. Юрьевтің «Адам капиталының моделі» бойынша студенттердің өмір сүруге деген құштарлықтарын, жұмыс істеуге деген қабілеттіліктерін, жаңашылдық ашуға деген қабілеттіліктерін және білім алу қабілеттіліктерін анықтадық.

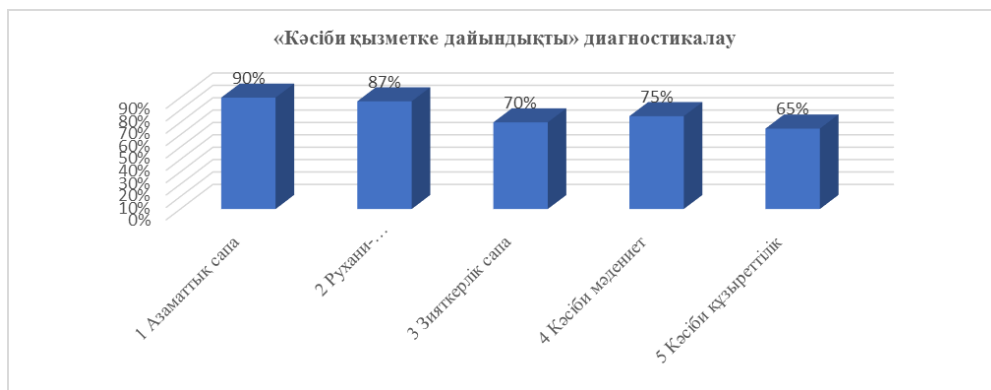
Сурет 2 – А.И. Юрьевтің: «Адам капиталының моделі»

Екінші әдістеменің нәтижесіне келетін болсақ: студенттердің өмір сүруге деген құштарлықтары 70%, білім алуға деген қабілеттіліктері 60%, жұмысқа деген қабілеттіліктері 55%, жаңашылдық ашуға деген қабілеттіліктері 51% пайызды көрсетті.

Екі әдістеменің нәтижесіне келетін болсақ: студенттер өздерінің теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде қолдануға қорқандықтарын бірден аңғаруға болады. Студенттердің азаматтық, рухани-адамгершілік,

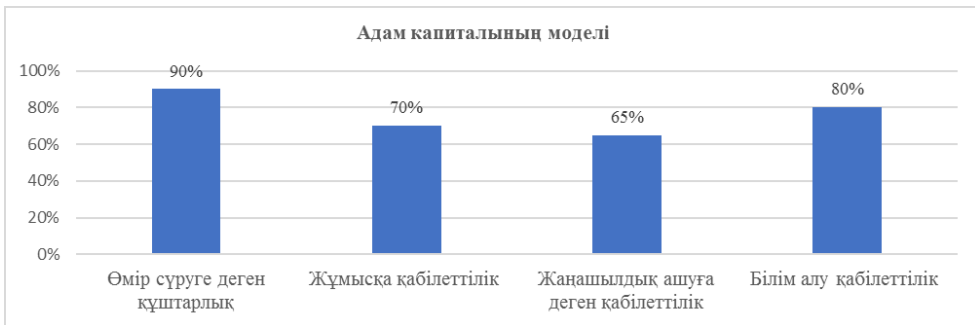
өмір сүруге деген күштарлықтары ортадан жоғары көрсеткішті көрсеткені куантарлық жағдай. Себебі, осы өмір сүруге деген маңызды қасиеттері арқылы студенттер болашақта өздерінің бойларына кәсіби бағыттары бойынша тәжірибелік білім, білік, дағдыларын жинақтай отырып құзыретті, өзіне сенімді маман болатынына күмәнданбаймыз.

Зерттеу жұмысымыздың нәтижесіне сүйене отырып, екі курстын студенттерімен жүйелі жұмыстар ұйымдастырылып өткізілді. БОПмӘ-20 тобында «Дарынды балалармен жұмыс», ПжП-20 тобында «Отбасы педагогикасы» пәндерінің тәжірибелік сабақтары барысында студенттердің бойларында адами капиталдарын жоғарлату мақсатында тренингтік жаттығулар үнемі өткізіліп отырды. Аталған топтың студенттері өндірістік тәжірибелерін аяқтаған соң, қайта В. Андрееваның «Кәсіби қызметке дайындықты диагностикалау» әдістемесін және А.И.Юрьевтің «Адами капиталдың моделі» әдістемесін өткіздік. Байқылау кезеңінің нәтижесін 3,4 суреттерден байқауға болады.

Сурет 3 – В. Андрееваның «Кәсіби қызметке дайындықты диагностикалау» әдістемесі

Бірінші әдістеменің нәтижесі айтарлықтай жоғарлағаның бірден бақауға болады, әрбір сапа 20-25% пайызға жоғарлағаны анықталды. Бұл әрине өте қуанышты жағдай себебі, студенттердің өздерінің мамандықтарына деген көз қарастары және жауапкершіліктерінің артқаның зерттеу жұмыстарының нәтижесінен аңғаруға болады.

Сурет 4 – А.И. Юрьевтің «Адам капиталының моделі»

Екінші әдістеменің нәтижесіне келетін балсақ: студенттердің өмір сүруге деген құштарлықтары 70% пайыздан 90%-ға, жұмысқа қабілеттіліктері 55% пайыздан 70%-ға, жаңашылдық ашуға деген қабілеттіліктері 51% пайыздан 61%-ға, білім алу деген қабілеттіліктері 60% пайыздан 80% пайызға өскенің әдістеменің нәтижесінен көруге болады. Әрине, бақылаушы кезеңде зерттеу жұмыстарының нәтижесі өскені, бұл қалыптастырушы кезеңде атқарылған жұмыстың көрсеткіші деп санауға болады.

Зерттеу жұмыстары екі кезең жүргізілді, анықтаушы кезеңде студенттердің кәсіби қызметтеріне деген қызығушылықтары мен адами капиталдарының көрсеткіштері анықталды. Әрине, студенттердің ең алғашқы көрсеткіштері өндірістік тәжірибеден соң, төртінші курстың соңында диагностикалық зерттеу жұмыстарының нәтижелері айтарлықтай өсті. Себебі, студенттер өндірістік тәжірибе барысында өздерінің құзыреттіліктерін тәжірибе жүзінде іске асырып, мамандық иегерлері ретінде өздерін байқап көрді. Ал, бақылаушы кезеңде студенттердің зерттеу жұмыстары бойынша көрсеткіштері бір шамалы өскенің 2,3 суреттерден байқауға болады.

Қорытынды

Соңғы жылдары экономикалық өсу және техникалық қуаттың артуымен қатар, адамзаттың дамуы мен мәдениеті оның даналық деңгейімен көбірек анықталатындығы байқала бастады. Эрих Фроммның пікірінше, адамның дамуы оның бар нәрсесімен емес, оның кім екендігімен және ол бар нәрсесімен не істей алатынымен анықталады. Мұның бәрі өркениеттің дағдарыс жағдайында, адамзаттың өткір жаһандық мәселелерін шешуде білім үлкен рөл атқаратының айқын түсінуіміз қажет. Осыған байланысты «Адами капитал» теориясы кеңінен танылды. 20 ғасырдың басында американдық экономист Фишер

жан-жақты капитал тұжырымдамасын жасауға мүмкіндік жасады. Бұл тұжырымдамаға сәйкес капитал – бұл белгілі бір уақыт аралығында табыс әкеледі, ал кез-келген кіріс капитал болып табылады.

Бұл теория Батыста кең таралған экономикалық өсудің жалпы теориясының ажырамас бөлігі болып саналады. Оның негізгі теориялық тұжырымдамалары келесідей:

- оқыту арқылы адамдар алған дағдылары мен білімдері капиталдың бір түрі болып табылады;
- адам капитал негізінен әдейі салынған инвестицияның өнімі болып келеді;
- адами капитал қарапайым заттай капиталға қарағанда жылдам қарқынмен өседі;
- адами капиталдың өсуін қазіргі экономикалық жүйенің ең тән белгісі деп санауға болады [13].

«Адами капиталды» кең және тар мағынада ұсынуға болады. Тар мағынада капиталдың бұл түрі білім болып табылады: адами деп аталауы, өйткені бұл форма адамның бір бөлігіне айналуға, ал капитал болашақ табыстың қайнар көзі болып табылатындығына байланысты аталады. Кең мағынада «Адами капитал» адамға салынған инвестициялар есебінен қалыптасады, олар: оқу, өндіріске дайындық, денсаулыққа байланысты шығындары, баға мен табыс табуға байланысты ақпаратты іздестіруге байланысты қоныс аударуды атауға болады.

Адами капиталды білім берудің және кәсіптік білім беру призмасы арқылы қарастыратын болсақ, адамның кәсіби дамуы мен қоғамның дамуы арасындағы байланысы анық. Бүгінгі таңда кәсіптік білім беру жүйесі өндірісте, ғылымда және мәдениетте болып жатқан әлеуметтік, экономикалық және рухани үдерістерде ескерілуі керек. Тек осы жағдайда ғана қоғамның ілгерілеуіне негіз бола алатын, өнімді еңбекке қабілетті маман даярлау мүмкін.

Қазіргі заманда маманның біртұтас болып қалыптасуына оның ізгілікті және жан-жақты тұлға ретінде дамуына, сондай-ақ аталған және басқада қасиеттерінің қарқынды дамуына кәсіптік білім беру жүйесі өзінің тікелей үлесін қосады. Кәсіптік білім берудің негізгі мақсаты – жоғары білікті маман даярлау, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, өз кәсібінде еркін және өзінің саласына байланысты ортада еркін бейімделе алатын, әлемдік стандарттар деңгейінде тиімді жұмыс істеуге қабілетті маман, үнемі кәсіби өсуге дайын, әлеуметтік және кәсіби ұтқырлыққа дайын қызметкерді дайындау болып келеді. Кәсіптік білім беру жүйесін және мамандарды даярлау сапасын түбегейлі жақсартудың мақсаты – елдің болашағы үшін іргелі маңызға ие. Кәсіби-педагогикалық әрекетті

калыптастыру шарттары оның механизімі болып табылатындығы анық.

Адами капитал жекелеген мемлекеттердің жалпы әлемдік қоғамдастықтың қазіргі дамуының маңызды құрамдас бөліктерінің біріне айналуға. Сонымен қатар, адами капитал деңгейлерінің белгілі бір классификациясын келтіруге болады:

- жеке адами капитал – жеке деңгей;
- ұйымның адами капиталы – микро деңгей;
- аймақтық адами капитал – мезо деңгей;
- ұлттық адами капитал – макродеңгей;
- ұлттықтан жоғары (жаһандық) адами капитал – жаһандық деңгей [14].

Көптеген жаңа технологиялардың арқасында студенттердің жаңа буыны алдыңғы буындарға қарағанда оқуға көбірек қызығушылық танытады. Олар интерактивті оқу ортасын және топтық жұмысты құптайды, ақпаратқа қол жеткізуде өздерін шектемейді, онлайн форумдарға қатысады және әлеуметтік медианы, әсіресе білім беру мақсатында белсенді пайдаланады [15].

Осылайша, жаһандану және халықтың дүниетанымы мен менталитетін өзгертетін ақпараттық технологиялардың таралуы жағдайында адами капиталдың сапалы өзгеруі байқалуда. Қазіргі таңда, «өмірдің сапасын» өзгерту үшін материалдық игіліктердің санымен емес, адамға жердегі адами капиталды сақтау және көбейту үшін өзінің әртүрлі қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар тудыру қажет.

ӘДЕБИЕТ

[1] Цигулева О.В. Роль образования в формировании человеческого капитала на современном этапе //Siberian Pedagogical Journal. – 2015. – Том 9. - № 2 (45). – 19-23 с.

[2] Сырымбетова Л.С., Жетписбаева Б.А. Компетентностная модель студента выпускника высшей школы //Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия «Педагогические науки». – Алматы, 2023. - Том 69. - № 2 (69). – 10-27 с.

[3] «Аманат» партиясының Жастар қанаты «Жастар рухи» деп аталатын болады //Сайт «ҚазАқпарат» Халықаралық ақпарат агенттігі, 12.07.2022. – Кіру режимі: https://www.inform.kz/kz/amanat-partiyasynyn-zhastar-kanaty-zhastar-ruhy-dep-atalatyn-boldy_a3953828 [Қаралған күні: 12.07.2022]

[4] Орақова А.Ш. Жаңартылған білім беру жүйесінің басты ерекшеліктері [Электрондық ресурс] / А.Ш. Орақова, М.Р. Кушербаева // Педагогика және психология. – 2021. – №3 (48)

[5] Калиева К.М., Аймагамбет Т. Біліктілік тәсіл - педагогикалық процесі ұйымдастыру негізі // Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. № 4 (55) – 16-23 б.

[6] Чучулина Е.В. Разработка модели формирования человеческого капитала в условиях интеграции высшего образования России на мировой рынок образовательных услуг [Электронный ресурс]: монография / Чучулина Е. В., Базеян А. А.; Пермский государственный национальный исследовательский университет. – Электронные данные. – Пермь, 2020. – 100 с.

[7] Корчагин Ю.А. Широкое понятие человеческого капитала. – Воронеж: ЦИРЭ, – 2009. – 252 с.

[8] Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). Воздействие и заработка инвестиций в человеческий капитал //США: экономика, политика, идеология: экономический подход. – М., 2003. – 112 с.

[9] Грачев С.А. Инвестиция в человеческий капитал: учебное пособие. – Владимир: Изд-во ВлГУ, – 2016. – 114 с.

[10] Зинченко В.О. Современные проблемы профессионального образования: Учебное-методическое пособие для магистрантов по направленной подготовки. «Луганский национальный университет имени тараса Шевченко». – Луганск : «Книга», 2016. – 185 с.

[11] Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: деловая книга, – 2003. – 336 с.

[12] Юрьев А.И., Шевякова Л.П., Бурикова И.С. Стратегическая психология глобализации: Психология человеческого капитала. Учебное пособие / Под. науч. ред. д-ра психол. Наук, проф. А.И. Юрьева. – СПб.: Logos. – 2006. – 512 с.

[13] Драганчук Л.С. Образование и развитие человеческого капитала // Проблемы современной экономики. – 2011. – №1 (37). – с. 50-54

[14] Жұмабаева Ж., Жұмаш Ж. Жоғары оқу орнында тиімді оқытуды ұйымдастырудың жолдары // Педагогика және психология. – 2023. – № 2 (55). – С.71-80. Режим доступа: URL <https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1376> [Дата обращения: 30.02.2023]

[15] Popandopulo A., Kudysheva A., Fominykh N., Nurgaliyeva M., Kudaraova N. Assessment of students' metacognitive skills in the context of education. // Sec. Digital Education. – 2023. - Vol. 8, no. 1182377. – pp. 441-452.

REFERENCES

- [1] Tsigýleva O.V. Rol obrazovaniya v formirovanií chelovecheskogo kapitala na sovremennom etape (The role of education in the formation of human capital at the present stage) //Siberian Pedagogical Journal.– 2015. – Tom 9. - № 2 (45). – 19-23 s. [in Rus.]
- [2] Syrymbetova L.S., Jetpisbaeva B.A. Kompetentnostnaya model stýdenta vypýsnika vysshei shkoly (Competency model of a student graduate of a higher school) //Izvestiya KazÝMOiMJa imeni Abylai hana seriya «Pedagogicheskie nauky». – 2023. - Tom 69. - № 2 (69). — 10-27 s. [in Rus.]
- [3] «Amanat» partiyasynyń Jastar qanaty «Jastar rýhi» dep atalatyń bolady (Youth wing of «Amanat» party will be called «Youth Ruhi») //Sait «QazAqparat» Halyqaralyq aqparat agenttigi, 12.07.2022. – Kiru rezhimi: https://www.inform.kz/kz/amanat-partiyasynyn-zhastar-kanaty-zhastar-ruhy-dep-atalatyn-boldy_a3953828 [Qaralǵan kúni: 12.07.2022]. [in Kaz.]
- [4] Oraqova A.Sh. Jańartylǵan bilim berý júesiniń basty erekshelikteri [Elektronдық resýrs] (The main features of the updated education system [Electronic resource]) / A.Sh. Oraqova, M.R. Kýsherbaeva //Pedagogika jáne psihologiya. – 2021. – №3 (48) [in Kaz.]
- [5] Kalieva K.M., Aimagambet T. Biliktilik tásil - pedagogikalıyq protsesti uıymdastyryń negizi (The qualification approach is the basis of organizing the pedagogical process) // Abylai han atyndaǵy QazHQJÁTY Habarshysy «Pedagogika ǵylymdary» seriasy. – 2019. № 4 (55) – 16-23 b. [in Kaz.]
- [6] Chýchýlina E.V. Razrabotka modeli formirovaniya chelovecheskogo kapitala v ýsloviyah integratsii vysshego obrazovaniya Rossiya na mirovoi rynek obrazovatelnyh úslýg [Elektronnyy resýrs]: monografiya (Development of the model of human capital formation in the conditions of integration of higher education of Russia into the world market of educational services [Electronic resource]: monograph) / Chýchýlina E. V., Bazeian A. A.; Permskii gosýdarstvennyy natsionalnyy issledovatel'skii ýniversitet. – Elektronnyye dannye. – Perm, 2020. - 100 s. [in Rus.]
- [7] Korchagin Iý.A. Shirokoe poniatie chelovecheskogo kapitala. (The broad concept of human capital) – Voronej: TsIRE, – 2009. – 252 s. [in Rus.]
- [8] Bekker G. Chelovecheskii kapital (glavy iz knigi). Vozdeistvie i zarabotki investitsii v chelovecheskii kapital (Human capital (chapters from the book). Impacts and earnings of human capital investments) // SShA: ekonomika, politika, ideologiya: ekonomicheskii podhod. – M.: izd-vo VShE, – 2003. – 112 s. [in Rus.]
- [9] Grachev S.A. Investitsiya v chelovecheskii kapital: ýchebnoe posobie. (Investment in Human Capital: Study Guide) – Vladimir: Izd-vo VIGÝ, – 2016. – 114 s. [in Rus.]

[10] Zinchenko V.O. Sovremennye problemy professionalnogo obrazovaniya: Ýchebnoe-metodicheskoe posobie dlia magistrantov po napravlennoi podgotovke. (Modern Problems of Vocational Education: Educational and Methodical Manual for Master's Degree Students on the direction of training). «Lýganskii natsionalnyi ýniversitet imeni tarasa Shevchenko». – Lýgansk: «Kniga», – 2016. – 185 s. [in Rus.]

[11] Zeer E.F. Psihologiya profesii: Ýchebnoe posobie dlia stýdentov výzov. (Psychology of professions: Textbook for university students) – 2-e izd., pererab., dop. – M.: Akademicheskii Proekt; Ekaterinbýrg: delovaya kniga, – 2003. – 336 s. [in Rus.]

[12] Iýrev A.I., Sheviakova L.P., Býrikova I.S. Strategicheskaya psihologiya globalizatsii: Psihologiya chelovecheskogo kapitala. Ýchebnoe posobie (Strategic Psychology of Globalization: The Psychology of Human Capital. Study guide) / Pod. naých. red. d-ra psihol. Naýk, prof. A.I. Iýreva. – SPb.: Logos. – 2006. – 512 s. [in Rus.]

[13] Draganchýk L.S. Obrazovanie i razvitie chelovecheskogo kapitala (Education and human capital development) // Problemy sovremennoi ekonomiki. – 2011. – №1 (37). – s. 50-54. [in Rus.]

[14] Jumabaeva J., Jumash J. Joǵary oqý ornynnda tiimdi oqytýdy uymdastyrdýn joldary (Ways to organize effective training at a higher educational institution) // Pedagogika jáne psihologiya. – 2023. – № 2 (55). – S.71-80. Rejim dostýpa: URL <https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1376> [Data obraeniya: 30.02.2023]. [in Kaz.]

[15] Popandopulo A., Kudysheva A., Fominykh N., Nurgaliyeva M., Kudaraova N. Assessment of students' metacognitive skills in the context of education. // Sec. Digital Education. – 2023. - Vol. 8. - no. 1182377. – pp. 441-452.

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА СТУДЕНТОВ

*Кударова Н.А.¹, Нурғалиева М.Е.²

^{*1}Международный университет Астана, Астана, Казахстан

²Торайғыров университет, Павлодар, Казахстан

Аннотация. В статье проанализирована и рассмотрена роль профессионально-педагогического образования в развитии человеческого капитала студентов в научно-теоретическом контексте работы многих ученых. Кроме того, образование характеризуется как основной фактор увеличения человеческого капитала. На основе практической части статьи

были проведены исследовательские работы со студентами четвертого курса. Результаты исследовательской работы подробно описаны в статье и, опираясь на результаты исследовательской работы, автор предлагает пути рационального, непрерывного развития человеческого капитала. При написании исследовательской работы автор обращает внимание на универсальность феномена человеческого капитала.

Современное профессиональное образование полно противоречий, вызванных глобальными и региональными политическими, социально-экономическими и научно-техническими изменениями и проблемами. Каждая страна стремится к реформированию и модернизации системы профессионального образования с целью подготовки качественных специалистов, опираясь на роль профессионального образования в развитии государства, обеспечении его конкурентоспособности в мировой экономике. Немаловажно, что в этом направлении и в нашей стране проделана большая работа, с каждым годом качество образования растет в любой сфере. Поэтому развитие человеческого капитала в настоящее время является одним из важнейших факторов роста обучающихся и образование становится одним из важнейших факторов повышения качества жизни человека. В целом, потенциал студентов будет динамично развиваться в рамках образовательного сообщества. Посредством взаимодействия между этими сообществами обучающиеся могут интенсивно развивать свой человеческий капитал в ходе обмена мнениями, повышая всестороннюю образовательную грамотность. Высшее учебное заведение активно помогает студентам наращивать свой капитал, совершенствовать свои компетенции.

Ключевые слова: профессиональные знания, человеческий капитал, студенты, высшее образование, увлеченность, способности, способность к инновациям, компетенций

THE ROLE OF VOCATIONAL AND PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' HUMAN CAPITAL

*Kudarova N.A.¹, Nurgalieva M.E.²

^{*1}Astana International University, Astana, Kazakhstan

²Toraigyrov University, Pavlodar, Kazakhstan

Abstract. The article analyzes and discusses the role of vocational pedagogical education in the development of human capital of students in the scientific and theoretical context of the work of many scientists. Based on the theoretical part of the article, research work was carried out with fourth-year students. The article fully describes the results of the research work, and based

on the results of the research work, the author suggests ways for the rational, continuous development of human capital. Additionally, education is described as a key factor in increasing human capital.

Modern vocational education is full of contradictions caused by global and regional political, socio-economic, scientific and technical changes and problems. Each country strives to reform and modernize the vocational education system in order to train quality specialists, relying on the role of vocational education in the development of the state and ensuring its competitiveness in the global economy. It is important that a lot of work has been done in this direction in our country; every year the quality of education is growing in every field. That is why the development of human capital is one of the most important factors for students. Therefore, the development of human capital among students is one of the most important factors, and education becomes one of the most important factors in improving the quality of human life. In general, the potential of students is intensively developed within the educational community. Through interactions between these communities, students can quickly develop their human capital through the exchange of ideas, increasing their comprehensive information literacy. The higher education institution actively supports students in increasing capital and improving competencies.

Key words: professional knowledge, human capital, students, higher education, passion, abilities, ability to innovate, competencies

Мақала түсті: 9 April 2024

ӘОЖ 373.013.77.026.091.3(574);

ҒТАМР 14.25.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.003>

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛДЕРІНЕ ТАЛДАУ

***Жумагелдиева А.Д.¹, Абаева Г.А.²**

***^{1,2}Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Мақалада ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға тиімді білім беру моделін құру мәселесі жан-жақты қаралды. Шет елдік және отандық ғалымдардың пікірі, олардың инклюзивті білім беруді құруда

жетістіктері қарастырылды. Балаларды жалпы білім беру саласында енгізу және оларда кездесетін кедергілерді сипаттап өтілді. Білім беру саласы үнемі өзгеріске икемделу қажетті болады. Озық тәжірибелерді зерттеп, саралап тиімді болатын жақтарын ендіріп қолдану сапалы білім беруді қамтамасыз етеді. Елімізде көптеген заңнамалық құжаттарға өзгертулер енгізілгеннің нәтижесі инклюзивті білім берудің алға жылжуын байқауға болады. Қоғамда ерекше қажеттіліктері бар адамдардың құқықтары мен міндеттері нақты бекітіліп, заң тарапынан қатаң бақыланады. Соның ішінде білім саласындағы елеулі шаралардың орын алуы, алдағы уақытта инклюзивті білім беру міндеттелетіні байқалады.

Ерекше қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуде педагогтерде болатын қиындықтарды жүйелі түрде жою және жұмыс жасауға алғышарттар қажеттілігі туады. Мақалада қалыптасқан модельдерді талдай отырып, педагогтердің инклюзивті білім беруде қажеттіліктерді толтыру мақсатында жасалды. Өткен тәжірибелерді алға тартып келешекте кездесетін мәселелерді шешу жолдарын зерттеледі. Инклюзивті білім беруде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жағдай жасауда әр мемлекет өзіндік қалыптасқан қағидалары мен заңдары бар екені байқалады. Өртүрлі болғанымен барлығының түпкі мақсаты – ерекше қажеттіліктері бар адамдарды әлеуметтендіру, қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қарастыру, мүмкіндіктерін шектемеу болып табылады. Мемлекеттің саясатына, менталитетіне, даму дәрежесіне байланысты инклюзивті білім беру жүйесі жүзеге асырылуда.

Тірек сөздер: инклюзив, білім беру, сапалы білім, ерекше қажеттілігі бар бала, педагог, даярлық, модель, мектеп

Кіріспе

Елімізде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың санының артуы мемлекеттің саясатына және экономикасына әсерін береді. Яғни білім саласы, денсаулық салалары бойынша көптеген өзгерістер енгізуді талап етеді. Ол өзгерістерді енгізу барысында сапалы және таңдаулы зерттеулер жүргізіліп, шет елдік тәжірибелерге талдау жасалу қажет. 2021 жылғы 26 маусымда Қазақстан Республикасының Президенті Қасым Жомарт Тоқаев «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды, оның негізінде арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысы енгізіліп, білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің жұмысы реттеледі [1]. Бекітілген құжат бойынша кез-келген бала сапалы білім мен психологиялық-

педагогикалық қолдауға және жағдай жасауға міндеттелгенін алға тартты.

Балалардың құқықтарын қорғау ҚР қолданыстағы мемлекеттік саясатының басым бағыты болып табылатынын атап өту маңызды. ҚР Президенті Қ.К. Тоқаевтың 2022 жылғы 19 қаңтардағы № 780 «Балалар жылын жариялау туралы» Жарлығына сәйкес 2022 жыл балалар жылы болып жарияланды [2], оның барысында балалардың білім алу, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау құқықтарын қорғауға бағытталған мемлекеттік органдар тарапынан нақты шаралар қабылдау жоспарлануда [2]. Яғни бала құқықтары және мүмкіндіктері ескеріліп, нақты қолға алынды.

Ерекше қажеттілігі бар балаларды тек қорғау емес сонымен қатар білім беру, тәрбиелеу мәселелері шешуін табуы қажет. Инклюзивті білім беруде анықталған қиындықтар мен кедергілердің мазмұнына сәйкес белгілі бір ережелер, принциптер және модель құрастырылса, жүйелі іс-әрекеттер және оның нәтижелері болады. Сол себепті мақала мақсаты қазіргі таңдағы аталмыш инклюзивті білім беруде қалыптасқан модельдерді талдау арқылы, тиімді модель құрастыруға негіз бола алады.

Материалдар мен әдістер

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға сапалы білім беру мәселесін қарастырып, әдебиеттерге шолу, құрылған модельдерді талдау, шет елдік тәжірибелердің нәтижелері мен ерекшеліктерін нақтылау мақаланың негізгі зерттеу әдістері ретінде таңдалды.

Әдебиеттерге тек шолу жасау ғана емес, ғалымдардың ойлары мен пікірлерін салыстыру, ерекшеліктерін анықтау. Қалыптасқан модельдердің берер нәтижелерін болжау, шет елдік тәжірибелерге сүйене отырып, өзіндік модель құруға негіздеу.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды осы күнге дейін жан-жақты зерттеулер жүргізілуде. Зерттеу нәтижелері келесі жоспарлы жұмыстарға негіз бола тұра, мәліметтерді аламыз. Баланы педагогикалық-психологиялық-әлеуметтік жағынан қарастыру, ғылым саласына қосқан үлестері мол.

Жалпы білім беру мекемесі баланың өмір бойына азық болар білім мен тәрбие тамырлары қалыптаса бастайды. Орта қалыптастыру арқылы бала жан-жақты дамып, қажеттіліктері де арта түседі. Әр бала өзінше ерекше қабілеттерімен дүние келеді, оны аша білу оларды байқай білу мектеп педагогтарының қызметі деп білеміз. Баланың қажеттіліктерін қанағаттандыру және қабілеттерін дамыту басты дүние болып табылады. Мұғалімнің бала бойындағы қабілеті мен қажеттіліктерін анықтап, оның орын толтыру тәсілдерін білу педагог кәсіби шыңына жетуі деп түсінеміз.

Жалпы орта білімнің мақсаты – тұлғаның жалпы мәдениетін қалыптастыру, тұлғаны қоғам өміріне бейімдеу, кәсіпті, мамандықты саналы түрде таңдауға және меңгеруге негіз жасау, оның ішінде білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескеру.

Жалпы орта білім берудің міндеттері білім алушылардың:

- 1) рухани-адамгершілік қасиеттерін;
- 2) ғылым негіздері бойынша базалық білім жүйесін;
- 3) өздігінен білім алу және тұлғалық өзін-өзі дамыту дағдыларын;
- 4) оқу, жобалау, зерттеушілік іс-әрекеттерін жүзеге асыру дағдыларын;
- 5) сын тұрғысынан және шығармашылық ойлау дағдыларын;
- 6) қауымда өзін-өзі іске асыру және өзара әрекет жасау дағдыларын қалыптастыру мен дамыту болып табылады [3].

Елімізде көптеген заңнамалық құжаттарға өзгертулер енгізілгеннің нәтижесі инклюзивті білім берудің алға жылжуын байқауға болады. Қоғамда ерекше қажеттіліктері бар адамдардың құқықтары мен міндеттері нақты бекітіліп, заң тарапынан қатаң бақыланады. Соның ішінде білім саласындағы елеулі шаралардың орын алуы, алдағы уақытта инклюзивті білім беру міндеттер қойылады.

Инклюзивті білім беру мәселесі өзекті және алатын орны ауқымды болып отыр. Негізгі мақсаттары, бағыты, мазмұны мен іске асыру әдістері зерттелініп келеді, нәтижесі қазіргі білім саласындағы көптеген жетістіктер соның дәлелі деп айтуымызға болады. Кездесетін кедергілерді жоқ емес, оларды анықтау, зерттеу, іске асыру инклюзивті білім беруді игеруге аса қажетті болып отыр.

Қазіргі уақытта педагогтер инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда кәсіби міндеттерін шешу қабілеті толық қалыптаспағанын байқалады. Оның бірнеше себептерін Джангельдинова С.Б., Тлеужанова Г.К. зерттеулерінде бөліп көрсетеді.

Басты себептері:

1. Инклюзия негіздерін, оның негізгі компоненттерін түсінбеуге, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиясы саласындағы шектеулі білімге әкелетін теориялық базаның болмауы, бұл өз кезегінде мұғалімнің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге деген ұмтылысына немесе дәлірек айтсақ, құлықсыздығына әсер етеді;
2. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды да, нормативтік дамушы оқушыларды да дамыту үшін әдістерді, әдістемелер мен технологияларды таңдаудағы қиындықтар;

3. Қажетті жағдайлардың болмауына байланысты білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әдістемелік және дидактикалық құралдарды игерудің мүмкіндігі, бұл болашақ шет тілі мұғалімдерінің құзыреттілігін қалыптастыруға әсер етеді. [4]

Нәтижелер

Көптеген дамыған елдерде қалыптасқан үлгі, құрылымдардың арқасында белгілі бір мәселелердің бір жүйелі түрде шешімін табу жүзеге асырылады. Соның ішінде білім беру саласында қалыптасқан жүйе, үлгі-модельдер жүзеге асырылып келеді. Мәселені шешуде модельді қолдану ең тиімді әдістердің бірі болып табылады.

Сол себепті де біздің зерттеуіміздегі маңызды деңгей ерекше білім беру қажеттілігі балаларға қолайлы, тиімді әрі дұрыс модель құрастыру маңызды болып отыр. Дамыған елдердегі біршама қалыптасқан модельдерді талдай отырып, өзіміздің құрылымы бөлек, оңай және тиімді модель құру мақсатымыздың бірі болып отыр.

Халықаралық тәжірибелерді қарастыратын болсақ, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың құқықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруда қалыптасқан жүйелерді алайық. Швеция елінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың құқықтарын қорғайтын, қоршаған ортадан жәбір көргендерді қолдайтын орталық әкімшілік орган – ұлттық агенттік құрылған. Агенттік басты мақсаты ерекше балалардың құқықтарын қорғау және оның бұзуына жол бермеу. Балаларды қорғайтын арнайы өкілдері сайланған және ол теңдік мәселесі бойынша қызмет жасайды.

АҚШ-та ерекше қажеттілігі бар адамдарға жан-жақты қарастырылып, жағдай жасалған. Елде қоғам арасында ерекше адамдарға деген көзқарастары өте жоғары дәрежеде екенін байқай аламыз. Ол көптеген жылдар бойы жасалған жұмыстардың нәтижесі ретінде қарауға болады. OSERS сонымен қатар заңнаманы мониторингілеумен және арнайы білім беру қызметтерін ұсыну бағдарламаларын қолдаумен, мүгедек адамдардың өмірін жақсартуға бағытталған зерттеулерді қаржыландырумен айналысады.

Сондай-ақ, елде АҚШ-тың арнайы білім беру саласындағы ұлттық зерттеу орталығы (NCSER) жұмыс істейді, ол оқыту саласындағы ауқымды зерттеулерді қолдауға, денсаулығы нашар білім алушыларға арналған білім беру жүйесін ұйымдастыруға бағытталған. Арнайы педагогтердің ұлттық қауымдастығы педагогтерге арнайы білім беру қызметтерінің маңызды салалары бойынша онлайн-ресурстар ұсынады [5].

Германияда 16 федералды өңірдің білім беру органдары арасындағы серіктестіктің басты құралы – білім министрлерінің тұрақты конференциясы. Елде мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін Федералды омбудсмен және Федералды антидискриминациялық агенттік қызмет етеді [6]. Қызметі мүмкіндігі шектеулі адамдарды қамтамасыз етуге және қолданыстағы жеңілдіктер жөнінде ақпарат беруге бағытталған бірлескен оңалту пункттері қызмет етеді.

Сондай-ақ мүгедек адамдарды біріктіріп оқыту және жұмысқа орналастыру, сондай-ақ арнайы және жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне көмек көрсету үшін өңірлік консультациялық орталықтар мен қолдау орталықтары жұмыс істейді [7].

Талқылау

Әр елдегі қажеттіліктерінің санына, түрлеріне байланысты көптеген мәселелер туындайды, оны шешу жолдарын табу ауқымды жұмыстарды талап етеді. Жасалған іс-шаралардың нәтижелері мен жемістері қазіргі таңда ерекше қажеттілігі ар адамдарға жағдай жасау, қажеттіліктерін өтеу мақсатында жүзеге асырылуда. Қалыптасқан жүйе, модель, құрылымдарды талдап, артықшылығы мен кемшіліктерін көре алу арқылы біздегі мәселелерді шеше аламыз деген ойдамыз.

Н.А. Медовтың «Сызбалар мен кестелердегі инклюзивті білім беру» әдістемелік құралында сипатталған муниципалды білім беру жүйесіндегі ведомствоаралық өзара іс-қимыл моделінің ресейлік тәжірибесі қызығушылық тудырады [8]. Ұсынған моделі бойынша 12 модуль бойынша жұмыс жасайды. Әр модульде әртүрлі ведомствоаралық бірлесу және өзара әрекет жасау арқылы жүзеге асырылады. Н.А.Мендетовтың ұсынған моделі жалпы білім беруде барлығына қол жетімді білім беруді қалыптастыру үшін қажетті жағдайлар кешенін дайындап, оның ішінде инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда материалдық-техникалық базаны, оқу-әдістемелік қамтамасыз ету бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимылдағы өкілеттіктердің иерархиялық ұйымдастырылуы мен бөлінуі келтірілген.

Модульдерді атап өтетін болсақ:

1. Әлеуметтік-психологиялық-педагогикалық модуль;
2. Медициналық-әлеуметтік модуль;
3. Мәдени-демалыс модулі;
4. Спорттық-сауықтыру модулі;
5. Кәсіптік бағдар беру және бейімдеу модулі;
6. Диагностикалық-болжамдық модуль;
7. Кеңес беру модулі;

8. Ғылыми-әдістемелік модуль;
9. Ұйымдастырушылық-басқарушылық модуль;
10. Ақпараттық-аналитикалық модуль;
11. Модуль материалдық-техникалық және оқу-әдістемелік қамтамасыз ету;
12. Қоғаммен байланыс модулі;

Осылайша, О.В. Огороднова мен А.М. Патрушева «Ведомствоаралық өзара іс-қимыл көбінесе белгілі бір қызмет бағыты аясында бірыңғай мақсаттарға жету үшін әртүрлі ведомстволар мен оларға қатысты ұйымдар мен мекемелердің ынтымақтастығын жүзеге асыру үшін шаралар кешені ретінде анықталады» деп санайды» [9].

Ресейде инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда ведомствоаралық қатынастары мен бірігіп жұмыс жасау оң нәтиже береді деген пікір қалыптасқан. Мүмкіндігі шектеулі адамдарды жан-жақты қамтамасыз ету, оларға жағдай жасау тек бір жақты мәселе емес, онымен барлық адамға қатысты салалардың ат салысуы өте маңызды екенін алға тартады. Инклюзивті білім беруде ведомствоаралық өзара іс-әрекеттердің тиімді жолдары арқылы жүзеге асыруға болады.

Ондағы педагогтарды даярлауда арнайы пәндерді қосып оқыту міндеттелді, жоғары санаттағы педагогтер «инклюзивті білім беру» пәні бойынша арнайы курс өтіп, практикалық тапсырмаларды орындауы қажет болады. Мұнда әр мектепте ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің 3 деңгейлі модель құрылған.

I деңгей: баланың мүддесі бойынша мектеп комиссиясы – баланы алғашқы арнайы білім беру және психологиялық қолдау, педагогтерді әдістемелік қолдау, мектеп қоғамдастығы мен отбасылар үшін психологиялық қолдау және білім беру шараларын көрсету.

II деңгей: муниципалды деңгейдегі педагогикалық және психологиялық қызметтер, егер мектептің баланың мүддесі бойынша комиссиясы жағдайдың күрделілігіне байланысты немесе комиссияда жеткілікті мамандар болмауына байланысты қамтамасыз ете алмаса, арнайы білім беру және психологиялық қолдау көрсетеді.

III деңгей: ерекше қажеттіліктерге арналған ұлттық білім беру және психология орталығының мақсаты – ұлттық деңгейде білім беруді қолдау стратегиясын насихаттау және қолдау.

Литвада Орталық институттар, муниципалитеттер мен мектептер білім сапасына жиынтық түрде жауап береді. Білім алушының жеке қажеттіліктерін анықтау үш деңгейде жүреді. Мектеп деңгейінде игілігі бойынша комиссия білім алушыны ата-анасының көмегімен бағалайды.

Муниципалды деңгейде психологиялық-педагогикалық қызмет ерекше қажеттіліктерді және олардың себебін анықтайды, ал қалалық әкімшіліктің білім бөлімі осы муниципалитетте тұратын балалар мен олардың отбасыларына көмек көрсетеді. Орталық деңгейде ұлттық білім беру агенттігі оқу құралдарын әзірлейді және Ұлттық жобалар мен бағдарламаларды іске асырады [9].

Польшада ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қатысты мәселелерді біраз жылдан бері айналысып келеді. Шешу барысында көптеген ғалымдардың атқарған еңбектерінің нәтижесінде «баршаға арналған білім» құжаты қабылданды.

Модель даму мүмкіндіктері шектеулі немесе даму мүмкіндіктері шектелуінің қаупі бар баланың дамуын ерте қолдау элементінен бастап, мектепке дейінгі және мектептегі білім беру арқылы оның барлық деңгейлерінде Польшада инклюзивті білім берудің тұтас тұжырымдамасын ұсынады:

- бастауыш,
- орта,
- жоғары, еңбек нарығына шығу және үздіксіз білім беру (өмір бойы оқыту).

«Баршаға арналған білім» моделінің негігі мақсаты – кез-келген бала-бақша, мектеп баланың қажеттіліктерін өтеу қажет және жағымды қолайлы климат қамтамасыз ету қажет. Баланың құрсақшilik кезеңінен бастап ерте анықтау және ерте көмек көрсету іс-шаралары жүзеге асырылу қажет. Инклюзивті білім беру тек мүмкіндігі шектеулі немесе оқуда қиындығы бар балаларды қамтымайды. Инклюзивті білім беру барлық балаларға арналған, кез-келген қажеттіліктерін қамтамасыз ету деп түсіндіреді [10].

Біздің елімізде инклюзивті білім беру қарқынды дамуда. Нормативтік құжаттардың қабылдануы, халықаралық заңдарды ратификациялау, ерекше қажеттіліктері бар адамдарға және мүмкіндігі шектеулі жандарға жағдай жасаудың түрлі әдіс-тәсілдері шығуы елімізде инклюзивті білім берудің дәрежесін көрсетеді. Ғалымдардың көптеген зерттеу жүргізіп құнды мәліметтердің алуынан нәтижелерін жүзеге асырумен қатар, шет елдік тәжірибелерді тексеру арқылы үлкен жетістіктерге жетудеміз.

Қазақстандағы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жағдай жасау жан-жақты қарастырылып келеді, кездесетін қиындықтарды анықтап, шешу жолдарын табуда. 2022 жылғы қаңтарда Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі екі маңызды бұйрықты бекіткенін атап өту қажет: «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрық,

және «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаларын бекіту туралы» 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрық. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың категориялары мен бағалау шарттары нақтыланды. Жалпы білім беру мекемесінде кез-келген бала білім алуға құқылы және оқу процесінде қажеттіліктері ескерілуі тиіс.

Үш министрліктің: Білім, Денсаулық сақтау, Еңбек және әлеуметтік қорғау министрліктерінің өзара іс-қимылының нәтижесі 2021 жылғы 6 қазандағы «Ведомствоаралық өзара іс-қимыл тәртібін бекіту туралы» бірлескен бұйрық болды [11]. Бұл құжатта мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру, медициналық және әлеуметтік қызметтер көрсету кезінде білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік ұйымдардың іс-қимылдарын келісу мақсатында ведомствоаралық өзара іс-қимыл тәртібі айқындалған.

«Ведомствоаралық өзара іс-қимыл тәртібін бекіту туралы» бірлескен бұйрық бойынша мүмкіндігі шектеулі балалардың түрлерін нақты бекітілген. Қамтылған іс-әрекеттерді атап өтетін болсақ: балаларды туа біткен және тұқымқуалайтын ауруларын ерте анықтап, тиісті медициналық орталықтарға жіберу әрі алдын алу, мүгедектің деңгейін төмендету, дене, психалық ерекшеліктерін қалпына келтіру немесе орын толтыру, медициналық, құқықтық, әлеуметтік, білім саласында жан-жақты қамтылуын қадағалау.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға педагогикалық-психологиялық қолдау жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу қолға алынды. Балаға оқу барысында туындаған қиындықтарын жоюға немесе алдын алуға жалпы білім беру ұйымдарында қамтамасыз етіледі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаға жағдай жасау, құқықтарының қорғалуы, сапалы білім алуға және әлеуметтенуіне білім беру ұйымының басшыларына жауапкершілік жүктеледі.

Көптеген ғалымдардың зерттеулерінің нәтижесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға әсер ету әдіс-тәсілдері мен жоспарлар құрылды. Инклюзивті орта құруда кездесетін кедергілерді анықтап, бірқатар пікірлер орын ала бастады. Инклюзивті білім беруде педагогтердің даярлығы маңыздылығы мен ерекшеліктерін зерттеген ғалымдар (В.В.Хитрюк, О.С.Кузьмина, И.Р.Хафизуллина, О.В.Карынбаева, Е.Г.Самарцева, Ю.В.Шумиловская) модель құрастырды. Әр қайсысының қарастырған мәселелерінен ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту проблемаларын шешудің жолдарын көрсетті.

А.С.Кабдырова өз еңбегінде ЖОО-дағы мүмкіндігі шектеулі студенттермен жұмыс жасауда оқытушылардың кәсіби даярлығы туралы жан-жақты зерттеді. Нәтижесінде оқытушылардың инклюзивті білім

беруде кәсіби даярлықтарын қалыптастыру моделін құрды. Моделдің ерекшелігі нақты принциптерге негізделген, даярлықты екіге бөліп қарастырған. Оқытушының психологиялық даярлығы мен кәсіби даярлығын қалыптастыруда 3 компонент бойынша құрды.

Даярлық компоненттері:

1. Мотивациялық-жеке;
2. Мазмұндық;
3. Операциялық-әрекеттік [12].

Кәсіби және психологиялық даярлықты ұйымдастыру формаларын нақтылады. Атап өтер болсақ: психологиялық тренингтер, психологиялық портретін құра алу бойынша оқыту семинарлар, мотивациялық тренингтер, біліктілікті арттыру курстары, жеке консультациялар және т.б. таңдап алынды.

З.А. Мовкебаева инклюзивті білім беруде педагогке қажетті шарттарын зерттеп, қалыптастыру жолдарын анықтады. Мектеп мұғалімінің ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыста арнайы принциптерді бөліп көрсетті.

Бастауыш сынып мұғалімі инклюзивті білім беру жүйесінде даярлығы бойынша ұстану керек принциптер:

1. Мотивациялық және құндылық;
2. Мазмұндық;
3. Кешенді және прагматикалық.

Бастауыш сынып мұғалімін инклюзивті білім беруде кәсіби даярлығын қалыптастыру қадамдары:

1-қадам: Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасауға мотивациясын қалыптастыру.

2-қадам: Инклюзивті білім беруде ториялық және практикалық білімді игеру.

3-қадам: Инклюзивті білім беру шеңберіндегі педагогикалық іс-әрекет жасау [13].

Осы қадамдарды орындау барысында педагог инклюзивті білім беруде жұмыс жүргізе алады деген тұжырымдары бар. Ерекше білім беру қажеттілігі бар бала жалпы орта ұйымдарында еш кедергісіз сапалы білім алуға құқылы. Әр баланың қажеттіліктерін анықтап, жағдай жасауға әрекеттерден орын алу қажет.

Күтілетін нәтижелер:

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға-оларды өз қоғамында тең сезінуге, білім алуға, бейімделуге және қоғамда әлеуметтенуге үйрету.

Инклюзивті білім беру процесінде ерекше қажеттілігі бар балаға білім берудің мазмұндық саласының күтілетін нәтижесі бірқатар

Критерийлерде қамтылған: білім берудің осы сатысындағы білім мен білік; олардың практикасын қолдану; бейімделген білім беру бағдарламасының бөлімдерін игеру; баланың күнделікті өміріндегі оның мінез-құлқы мен даму динамикасын талдау; өмірлік құзыреттілікті дамытудың жеке профилі.

Отбасына қатысты- ерекше қажеттілігі бар баласы бар отбасындағы психологиялық климаттың өзгеруіне ықпал ету. Отбасылық гипер-қамқорлықтың төмендеуі.

Білім беру процесінің басқа қатысушыларына және олардың отбасыларына қатысты - қазіргі заманғы мектептің - «барлығына арналған мектептер, әр түрлі мектептер» идеясын қалыптастыру. «Басқаларға ұқсамайтын» балаларды түсінуге және қабылдауға көмектесу өсу және олармен бірге қоғамда өмір сүру.

Мұғалімдерге қатысты-педагогтердің инклюзивті компетенттілігін қалыптастыру (келесі салалардағы құзыреттілік: ерекше қажеттілігі бар балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері; сүйемелдеу қызметі мамандарының тиімді өзара іс-қимылын ұйымдастыру технологиясы; инновациялық түзету технологиялары және т.б.). Кәсіби біліктілігін арттыру.

Мектепке қатысты-инклюзивті білім беру ортасын құру. Құрылған орта білім алуға тең қол жеткізуді қамтамасыз етуді және олардың жеке ерекшеліктеріне, психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне, даму қабілеттеріне қарамастан, барлық балалардың бейімделуіне қол жеткізу үшін қажетті жағдайлар жасауды жүзеге асырады.

Зерттеу бойынша инклюзивті мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдердің инклюзияға қатынасы мен инклюзияға байланысты өзіндік тиімділігі оқушылардың әл-ауқатына қалай әсер ететінін зерттейді. Зерттеуге онлайн сауалнаманы (мұғалімдер) және қағаз сауалнамаларды (оқушылар, мұғалімдер) толтырған 26 мектептің мұғалімдері мен оқушылары қатысты. Кросс-талдау қарым-қатынастың оқушылардың әл-ауқатына оң әсерін көрсетті. Талдау алдыңғы әл-ауқатты ескере отырып, көзқарастың болжамды сенімділігін көрсетпеді. Потенциалды көзқарас пен өзін-өзі тиімділік арасындағы өзара әрекеттесуді сынау әл-ауқат болжамына айтарлықтай жеңілдететін әсерді анықтады. Нәтижелер инклюзивтілікке оң көзқарас оқушылардың әл-ауқаты үшін пайдалы болуы мүмкін екенін көрсетеді. [14]

Қортынды

Инклюзивті білім беру балаларға бағытталған әдіснаманы дамытуға тырысады және барлық балалар әртүрлі оқу қажеттіліктері бар жеке

адамдар екенін мойындайды. Инклюзивті тәжірибе балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін икемді болатын оқыту мен оқытудың осындай тәсілдерін әзірлейді. Егер инклюзивті білім беру енгізетін өзгерістердің нәтижесінде білім беру мен оқыту тиімдірек болса, онда барлық балалар (ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар ғана емес) олжалы болады деуге келтіреміз.

Инклюзивті білім беруде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жағдай жасауда әр мемлекет өзіндік қалыптасқан қағидалары мен заңдары бар екенін байқадық. Әртүрлі болғанымен барлығының түпкі мақсаты – ерекше қажеттіліктері бар адамдарды әлеуметтендіру, қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қарастыру, мүмкіндіктерін шектемеу болып табылады. Мемлекеттің саясатына, менталитетіне, даму дәрежесіне байланысты инклюзивті білім беру жүйесі жүзеге асырылуда.

Бұл қалыптасқан модельдер, үлгілер сонау тарихи кезеңдердегі атаулы сәттердің нәтижесі болып табылады. Ғалымдардың пікір таластарының жемісі, ерекше қажеттілігі бар адамдарға деген адами көзқарастың пайда болуынан қазіргі таңдағы инклюзивті білім беру жүзеге асырылып келді.

Жоғары талданған мемлекеттердегі ерекше адамдардың қажеттіліктерін өтеуге деген дәрежелерін анықтадық, отандық қалыптасқан жүйе бойынша салыстырдық. Қазақстандағы ерекше адамдардың құқықтық, әлеуметтік, экономикалық, білім саласында жан-жақты қарастырылған.

Инклюзивті білім беру моделінде біз жан-жақты қарастырған педагог пен бала арасындағы оқу процесі ғана емес, ата-ананың орны да бар. Ата-анамен жұмыстарды жүргізу арқылы үлкен нәтижеге жете аламыз. Олардың педагогикалық білім деңгейлері, психологиялық көмек көрсету, жеке ерекшеліктерін қабылдау және түзету жұмыстарына көңіл бөлу және т.б. әрекеттер орын ала бастаса баланың оқу-тәрбие процесінде алға жылжу болады деген сенімдеміз.

Инклюзивті білім берудің негізгі міндеттері: ерекше балаға оқу тәрбиені сапалы дәрежеде алуға жағдай жасау; психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету; ата-аналармен дұрыс қарым-қатынас орнату және оқу процесіне қатысушылардың толерантты қатынасты қалыптастыру.

Қорытынлай келе, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру ұйымдарында жұмыс жасауға педагогтердің даярлығын көтеру арқылы жүзеге асырылады. Педагог даярлығы өте күрделі әрі үзіліссіз процесс болып табылады. Педагогтердің инклюзивті білім беруде жан-жақты дайын болуы, сапалы білім беру саласының қалыптасуына әкеледі деп түсінеміз.

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің BR21882231 «Қазақстанның орта білім беру жүйесінде инклюзивтілік пен қолжетімділікті қамтамасыз етудің тұжырымдамалық моделі» (2023-2025 жж.) бағдарламалық-нысаналы қаржыландыруы аясында жүргізілді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы (2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚРЗ.) – Кіру режимі URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056> [Қараған күні: 07.09.2022].

[2] Балалар жылын жариялау туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 19 қаңтардағы № 780 Жарлығы. – Кіру режимі: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33063573 [Қараған күні: 07.09.2022].

[3] Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Кіру режимі URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33108467#sub_id=7 [Қараған күні: 07.09.2022].

[4] Angeldinova S.B., Pleuzhanova G.K., Uteubaeva E.A., Eskazinova Zh.A. Issue of preparing future foreign language teachers to work with children with special educational needs - Bulletin "Ablai khan University of International Relations and World Languages". Series "Pedagogical sciences" of JSC "Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages". - 2023. - 163-173 p.

[5] The National Center for Special Education Research. – Access mode: URL:<https://ies.ed.gov/ncser/aboutus/> [data of access: 12.09.2022].

[6] The Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs. – Access mode: URL: <https://www.kmk.org/kmk/information-in-english/standing-conference.html> [data of access: 12.09.2022].

[7] Germany – ANED Country Profile. Academic Network of European Disability experts. April 2009. – Access mode: URL: <http://www.disability-europe.net/downloads/395-germany-aned-country-profile> [data of access: 12.09.2022].

[8] Медов Н.А. Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, - 2022.– 187 б.

[9] Огороднова О.В. Региональные аспекты межведомственного взаимодействия в инклюзивном образовании // Историческая и социально-образовательная мысль. — Т. 8, № 5 (3). – 2016. - С. 119–124.

[10] Edukacja inkluzyjna uczniów niewidomych i słabo widzących w kontekście wyzwań organizacyjno-normatywnych i merytorycznych oraz możliwości, 180 ograniczeń i perspektyw rozwoju API Rozdział Marzenna Zaorska, 2020 – Access mode: URL: <https://pbn.nauka.gov.pl/core/#/publication/view/61d4ca752467f016021b3cc8/85d37321-b77e-4386-8f6a-9d6f84978f20> [data of access: 13.09.2022].

[11] Совместный приказ МОН РК (от 5 октября 2021 года № 501), МЗ РК (от 11 ноября 2021 года №725), МТСЗН РК (от 6 октября 2021 года №369) «Об утверждении порядка межведомственного взаимодействия». - Режим доступа: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34902265&pos=3;-88#pos=3;-88. [Дата обращения: 08.12.2022].

[12] Кабдырова А.С. Готовность преподавателей вузов к обучению студентов с инвалидностью. Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD). — 6D010500 – Дефектология. — Казахский национальный педагогический университет имени Абая. — Алматы: - 2021. — 196 с. Режим доступа: URL: <https://f.eruditor.link/file/3459305> [Дата обращения: 08.12.2022].

[13] Zulfıya A. Movkebayeva, Indira A. Model of Formation for Readiness to Work within Inclusive Education in Teachers –INTERNATIONAL JOURNAL OF ENVIRONMENTAL & SCIENCE EDUCATION, VOL. 11, NO. 11 -2016.4680-4689. - Access mode: URL: http://www.ijese.net/makale_indir/IJESE_652_article_57a7ae4930235.pdf. [data of access: 18.05.2023].

[14] Wächter T. et al. How can inclusion succeed for all? Children’s well-being in inclusive schools and the role of teachers’ inclusion-related attitudes and self-efficacy //Teaching and Teacher Education. – 2024. – Т. 139. – С. 104411. – Access mode: URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X23003992> [data of access: 26.05.2024].

REFERENCES

[1] Qazaqstan Respublikasynyñ keibir zañnamalyq aktilerine inklüzivtı bilim beru мәseleleri boıynsha özgerister men tolyqtyrular engızu turaly Qazaqstan Respublikasynyñ Zañy (2021 jylğy 26 mausymdağy № 56-VII QRZ.) (The law of the Republic of Kazakhstan on amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on inclusive education (kr No. 56-VII dated June 26, 2021.)– Kırıu rejimı URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056> [Qarağan küni: 07.09.2022]. [In Kaz]

[2] Balalar jylyn jarialau turaly Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniñ 2022 jylğy 19 qañtardağy № 780 Jarlyğy (Decree of the president of the

Republic of Kazakhstan dated January 19, 2022 No. 780 on the proclamation of the year of children.). – Kırıu rejimi: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33063573 [Qarağan künü: 07.09.2022]. [In Kaz]

[3] Mektepke deingı tärбие men oqytudyñ, bastauyş, negızgı orta, jalpy orta, tehnikalyq jäne käsıptık, orta bılımmen keingı bılım berudiñ memleketтік jalpyğa mindetti standarttaryn bekıtu turaly Qazaqstan Respublikasy Oqu-aǵartu ministrınıñ 2022 jylǵy 3 tamyzdaǵy № 348 büiryǵy (Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated August 3, 2022 No. 348 on approval of State mandatory standards of preschool education and training, primary, basic secondary, general secondary, technical and professional, post-secondary education). Kırıu rejimi URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33108467#sub_id=7 [Qarağan künü: 07.09.2022]. [In Kaz]

[4] Angeldinova S.B., Tleuzhanova G.K., Uteubaeva E.A., Eskazinova Zh.A. Issue of preparing future foreign language teachers to work with children with special educational needs - Bulletin "Ablai khan University of International Relations and World Languages". Series "Pedagogical sciences" of JSC "Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages", - 2023.- 163-173 p.

[5] The National Center for Special Education Research. – Access mode: URL:<https://ies.ed.gov/ncser/aboutus/> [Data of access: 12.09.2022].

[6] The Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs. – Access mode: URL: <https://www.kmk.org/kmk/information-in-english/standing-conference.html> [Data of access: 12.09.2022].

[7] Germany – ANED Country Profile. Academic Network of European Disability experts. April 2009. – Access mode: URL: <http://www.disability-europe.net/downloads/395-germany-aned-country-profile> [Data of access: 12.09.2022].

[8] Medov N.A. İnküzivtı bılım beru mäseleleri boıynşa vedomstvoaralyq özara ıs-qımyldy üiymdastyru boıynşa ädistemelik üsynymdar (Methodological recommendations on the organization of interdepartmental interaction on inclusive education) – Nür-Sültan: Y. Altynsarin atyndaǵy ÜBA, - 2022.– 187 b. [In Kaz]

[9] Ogorodnova O.V. Regional'nye aspekty mezhvedomstvennogo vzaimodeistviya v inklyuzivnom obrazovanii (Regional aspects of interagency cooperation in inclusive education) // Istoricheskaya i sotsial'no-obrazovatel'naya mysl'.— T. 8, № 5 (3). – 2016. -P. 119–124. [In Rus]

[10] Edukacja inkluzyjna uczniów niewidomych i słabo widzących w kontekście wyzwań organizacyjno-normatywnych i merytorycznych oraz możliwości, 180 ograniczeń i perspektyw rozwoju API Rozdział Marzenna Zaorska,(Inclusive education of blind and visually impaired students in

the context of organizational, normative and substantive challenges and opportunities, 180 limitations and perspectives of API development Chapter Marzenna Zaorska) 2020 – Access mode: URL:<https://pbn.nauka.gov.pl/core/#/publication/view/61d4ca752467f016021b3cc8/85d37321-b77e-4386-8f6a-9d6f84978f20> [Data of access: 13.09.2022]. [In Pol]

[11] Sovmestnyi prikaz MON RK (ot 5 oktyabrya 2021 goda № 501), MZ RK (ot 11 noyabrya 2021 goda №725), MTSZN RK (ot 6 oktyabrya 2021 goda №369) «Ob utverzhdenii poryadka mezhvedomstvennogo vzaimodeistviya» (Joint Order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (dated October 5, 2021 No. 501), the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan (dated November 11, 2021 No. 725), the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan (dated October 6, 2021 No. 369) “On approval of the procedure for interdepartmental interaction”) Rezhim dostupa: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34902265&pos=3;-88#pos=3;-88. [Data obrashcheniya:08.12.2022]. [In Rus]

[12] Kabdyrova A.S. Gotovnost' prepodavatelei vuzov k obucheniyu studentov s invalidnost'yu (The readiness of university teachers to teach students with disabilities.). Dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD). — 6D010500 – Defektologiya. — Kazakhskii natsional'nyi pedagogicheskii universitet imeni Abaya. — Almaty: 2021. — 196 s. - Rezhim dostupa: URL: <https://f.eruditor.link/file/3459305> [Data obrashcheniya: 08.12.2022]. [In Rus]

[13] Zulfya A. Movkebayeva, Indira A. Model of Formation for Readiness to Work within Inclusive Education in Teachers – International journal of environmental & science education. – 2016. - VOL. 11. - NO. 11-2016.4680-4689. - Access mode: URL: http://www.ijese.net/makale_indir/IJESE_652_article_57a7ae4930235.pdf. [Data of access: 18.05.2023].

[14] Wächter T. et al. How can inclusion succeed for all? Children's well-being in inclusive schools and the role of teachers' inclusion-related attitudes and self-efficacy //Teaching and Teacher Education. – 2024. – T. 139. – С. 104411. – Access mode: URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X23003992> [Data of access: 26.05.2024].

АНАЛИЗ МОДЕЛЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

*Жумагелдиева А.Д.¹, Абаева Г.А.²

*^{1,2}Казакский национальный педагогического университет им. Абая.
Алматы, Қазақстан

Аннотация. В статье всесторонне рассмотрен вопрос создания эффективной образовательной модели для детей с особыми образовательными потребностями. Рассмотрены мнения зарубежных

и отечественных ученых, их достижения в создании инклюзивного образования. Внедрение детей в сфере общего образования, а также описание барьеров, с которыми они сталкиваются. Сфера образования должна быть адаптирована к переменам. Изучение и дифференциация передового опыта обеспечивает качественное образование. В результате внесения изменений во многие законодательные документы страны можно отметить прогресс инклюзивного образования. В обществе четко закреплены права и обязанности лиц с особыми потребностями и строго контролируются законом. В том числе, отмечается наличие значительных мер в сфере образования, в дальнейшем будет обязано инклюзивное образование.

При обучении и воспитании детей с особыми потребностями возникает потребность в системном устранении трудностей, возникающих у педагогов, и предпосылках для работы. Анализируя модели, сформированные в статье, сделан с целью восполнения потребностей педагогов в инклюзивном образовании. Продвигая прошлый опыт, исследуются пути решения проблем, с которыми мы сталкиваемся в будущем. В инклюзивном образовании видно, что в создании условий для детей с особыми образовательными потребностями каждое государство имеет свои устоявшиеся принципы и законы. Конечная цель всех, хотя и разных, - социализировать людей с особыми потребностями, рассматривать их как полноправных членов общества, не ограничивать возможности. В зависимости от политики государства, менталитета, степени развития реализуется система инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзив, образование, качественное образование, ребенок с особыми потребностями, педагог, подготовка, модель, школа

ANALYSIS OF MODELS FOR THE FORMATION OF TRAINING TEACHERS IN INCLUSIVE EDUCATION

*Zhumageldiyeva A.¹, Abaeva G.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical university
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article comprehensively examines the issue of creating an effective educational model for children with special educational needs. The opinions of foreign and domestic scientists, their achievements in creating inclusive education are considered. The introduction of children in the field of general education, as well as a description of the barriers they face. The field of education must be adapted to the changes. The study and differentiation of

best practices ensures quality education. As a result of amendments to many legislative documents of the country, progress in inclusive education can be noted. The rights and obligations of persons with special needs are clearly established in society and are strictly controlled by law. In particular, it is noted that there are significant measures in the field of education, inclusive education will be required in the future.

When teaching and educating children with special needs, there is a need for systematic elimination of difficulties encountered by teachers and prerequisites for work. Analyzing the models formed in the article, it is made in order to meet the needs of teachers in inclusive education. Promoting past experiences, we explore ways to solve the problems we face in the future. In inclusive education, it is clear that in creating conditions for children with special educational needs, each state has its own well-established principles and laws. The ultimate goal of all, although different, is to socialize people with special needs, consider them as full members of society, and not limit opportunities. Depending on the state policy, mentality, and degree of development, an inclusive education system is being implemented.

Key words: inclusive, education, quality education, child with special needs, teacher, training, model, school

Мақала түсті: 26 тамыз 2024

UDC 37.026.9

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.004>

**ENHANCING INTERCULTURAL AND PROFESSIONAL
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRESCHOOL ENGLISH
LANGUAGE TEACHERS THROUGH
COLLABORATIVE LEARNING**

*Mustafina A.S.¹, Chaklikova A.T.², Tutbayeva Zh.A.³, Ossokina D.O.⁴

*^{1,2,3,4} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This research investigates a new collaborative learning strategy and its potential to significantly enhance preschool English teachers' professional intercultural and communicative competence in Kazakh higher education. This research aims to provide valuable insights into how CL can

enhance preschool English language teachers' intercultural and professional communicative competence. Traditional teacher education programs often prioritize linguistic and pedagogical skills while neglecting the intercultural dimensions of teaching. This gap in teacher education presents significant challenges in adequately preparing educators to meet the needs of a multicultural student population. To address these challenges, this study explores the following research questions: the extent to which the Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication Framework enhances preschool English language teachers' intercultural and communicative competence and the perceived challenges and successes of implementing the Framework in multicultural classrooms. The findings are expected to benefit educators, curriculum designers, and policymakers working to improve teacher training programs in Kazakhstan and other similar educational contexts. The results indicate that this innovative strategy is highly effective in improving teachers' intercultural and communicative skills, offering promising prospects for their professional growth in a multicultural educational setting. These findings have significant implications for you as an educator, curriculum designer, or policymaker, inspiring you with the potential of this strategy to enhance teacher training programs in Kazakhstan and similar educational settings.

Key words: collaborative learning, English as a foreign language, intercultural and communicative competence, language learning, pedagogical framework, professional communication, sustained professional development, preschool language teachers

Introduction

This research aims to provide valuable insights into how collaborative learning can enhance preschool English language teachers' intercultural and professional communicative competence. The findings are expected to benefit educators, curriculum designers, and policymakers working to improve teacher training programs in Kazakhstan and other similar educational contexts.

Despite the increasing recognition of the importance of intercultural competence, many preschool English language teachers in Kazakhstan need more training in this area. According to an outstanding Kazakh scholar in language education, Kunanbayeva, traditional teacher education programs often prioritize linguistic and pedagogical skills while neglecting the intercultural dimensions of teaching. This gap in teacher education presents significant challenges in adequately preparing educators to meet the needs of a multicultural student population. To address these challenges, this study explores the following research questions: the extent to which the Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication

Framework enhances preschool English language teachers' intercultural and communicative competence and the perceived challenges and successes of implementing the Framework in multicultural classrooms.

The evolution of Foreign Language Education (FLE) has transitioned from a primary focus on linguistic competence (Chomsky, 1965) to the broader concept of communicative competence (Hymes, 1972; Canale & Swain, 1980), ultimately leading to the adoption of a competency-based approach that emphasizes Intercultural Communicative Competence (ICC) as a key outcome (Byram, 1997, 2008, 2019) [cited in 1, p.2]. This shift reflects the growing recognition that language education (LE) extends beyond mere language acquisition to develop skills necessary for effective and appropriate communication across cultural boundaries [1-2].

The Council of Europe (2016) has highlighted the role of education in fostering learners' engagement in democratic and diverse societies, positioning them as active citizens and enhancing their career prospects. In this context, culture is increasingly central to modern LE, where understanding specific social groups' cultural practices and beliefs is crucial. The given intercultural research in education, in alignment with the Council's vision, addresses these challenges by providing valuable insights into policy and pedagogy, thereby facilitating the development and implementation of ICC within English as a Foreign Language (EFL) education, particularly in Kazakhstan.

The demand for preschool teachers equipped with robust ICC has intensified in today's rapidly globalizing world. Such competencies are essential for educators to effectively teach in diverse classrooms and contribute to a more inclusive educational environment [7]. Within Kazakhstan, the need for well-trained preschool English language teachers capable of navigating the complexities of cultural and linguistic diversity is particularly pressing [4, 5-8]. This research addresses this critical need by exploring how collaborative learning (CL) strategies enhance these teachers' intercultural and professional communicative competence (IPCC) in Kazakh higher education settings.

Despite the increasing recognition of the importance of intercultural competence, many preschool English language teachers in Kazakhstan need more training in this area. Traditional teacher education programs often prioritize linguistic and pedagogical skills while neglecting the intercultural dimensions of teaching [4]. This gap in teacher education presents significant challenges in adequately preparing educators to meet the needs of a multicultural student population. To address these challenges, this study explores the following research questions:

- To what extent does the Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication Framework enhance preschool English language

teachers' intercultural and communicative competence?

- What are the perceived challenges and successes of implementing the CLIPC Framework in multicultural classrooms?

This research aims to provide valuable insights into how CL enhances preschool English language teachers' IPCC. The findings are expected to benefit educators, curriculum designers, and policymakers working to improve teacher training programs in Kazakhstan and other similar educational contexts.

Materials and methods

Intercultural Competence in Language Education

Intercultural competence (IC) is the ability to interact effectively and appropriately with individuals from diverse cultural backgrounds, which is increasingly recognized as vital in language education [9-10]. This competence allows teachers and students to navigate the complex cultural nuances of language learning and teaching (LLT), fostering a deeper understanding and more meaningful communication [8].

Communicative competence (CC), as initially conceptualized by Canale and Swain (1980), encompasses the ability to use language effectively and appropriately across a variety of communicative contexts [10]. This model includes linguistic, sociolinguistic, and pragmatic competencies, each essential for effective LLT. As language education evolves, integrating IC within this framework has become increasingly important, reflecting the need for teachers to equip students with the skills necessary to engage in cross-cultural communication.

The growing interest in interdisciplinary studies and examining cultural communication codes has profoundly impacted the education system. Language education, now conceptualized within a triadic language, culture, and communication framework, is central to fostering mutual understanding, recognizing diversity, and promoting respect in multicultural and multilingual societies [7]. The role of IC in EFL classrooms has become pivotal, as new generations must develop intercultural awareness and communication skills to navigate the complexities of globalized interactions [4-8]. These skills enable learners to appreciate and respect significant cultural values, facilitating effective and appropriate interactions with individuals from various linguistic and cultural backgrounds.

Contemporary language classrooms increasingly aim to create environments that raise learners' cultural awareness and enhance their intercultural communication skills, particularly in academic discourse. As Fantini notes, creating conducive conditions for LLT in cross-cultural contexts is crucial, as students may need help with adverse feedback to cross-cultural

experiences [11]. Deardorff and Arasaratnam-Smith further emphasize that learners benefit significantly from explicit training in strategies designed to manage social and cultural situations, which leads to a more nuanced understanding of intercultural dialogue [12].

Porto, Houghton, and Byram contribute to this discourse by introducing a model of ICC-driven FLL [7]. Their model integrates critical cultural awareness, emphasizes the importance of understanding individuals from different cultural and linguistic backgrounds, and advocates for comparative analysis between one's and target cultures. This model is structured around three core components:

- *Critical Cultural Awareness* is informed by Barnett's (1997) framework, which delineates three domains and four levels of criticality. It emphasizes the need for learners to critically engage with cultural practices and beliefs within their culture and others.

- *Focus on 'Others'* refers to the necessity of engaging with individuals beyond national boundaries who speak different languages. Understanding these 'others' is crucial to ICC-driven FLE, broadening learners' perspectives and fostering empathy and cultural sensitivity.

- *Comparative Analysis* encourages learners to compare and contrast their cultural experiences with those of others, facilitating a deeper understanding of both their own and the target cultures [7, p.5].

This literature review underscores the importance of integrating IC into LE, highlighting how these frameworks and models enhance the professional development of preschool English language teachers. Subsequent sections will explore how CL approaches further support the development of these critical competencies within the context of Kazakh higher education.

Collaborative Learning in Teacher Education

Collaborative learning has become a pivotal pedagogical approach in teacher education, encouraging students to collectively solve problems, complete tasks, and create shared products within a dynamic learning environment [13]. This approach efficiently fosters essential professional competencies among future educators, promoting more profound understanding, critical thinking, and reflective practices.

Nunan emphasizes the importance of creating learner-centered classrooms where students actively participate in the learning process. Nunan argues that CL shifts the focus from the teacher as the sole authority to a more distributed form of learning, where students take greater responsibility for their learning outcomes [14]. This shift is particularly beneficial in teacher education, as it mirrors the collaborative skills and autonomy that future educators must cultivate in their classrooms.

The CL is an invaluable strategy in culturally diverse educational settings, creating environments where students practice and refine their collaborative skills [15]. CL involves coordinated, synchronous activities encouraging group members to co-construct knowledge through negotiation and conflict resolution [12]. As Nunan (1992) suggests, working together enhances learners' linguistic and communicative skills and deepens their cultural awareness and sensitivity, which is critical in multicultural and multilingual contexts [14].

Gillies notes that the intellectual synergy generated by CL leads to mutual engagement and a more profound understanding of the subject matter, often creating new knowledge [15]. Dillenbourg conceptualizes CL as a social contract among participants, establishing conditions that facilitate specific types of interactions. He introduces a four-stage model—*situation, interactions, processes, and effects*—each stage interrelated and essential for triggering effective learning mechanisms and enhancing the likelihood of positive educational outcomes [13]. This model underscores the importance of designing CL environments that facilitate interaction and promote the desired learning outcomes.

Gillies expands on this by describing CL as a sophisticated teaching methodology where learners work in teams to achieve common objectives. These objectives include *exploring ideas, solving complex problems, designing products, conducting experiments, and critically evaluating theories or cases* [15]. As Nunan advocates, this approach shifts the focus away from traditional, teacher-centered instruction, emphasizing the active involvement of all learners in intellectually challenging tasks [14]. Such tasks allow students to apply their knowledge in practical contexts, enhancing problem-solving skills and fostering more profound engagement with the material.

In CL environments, the teacher's role evolves from a traditional lecturer to a facilitator and designer of intellectual experiences [8]. Teachers guide learners through exploring and applying content, fostering an environment where students are not passive recipients of information but active participants in the learning process. Through discussions, clarifications, and the evaluation of peers' ideas, learners in collaborative settings develop critical thinking skills and a deeper understanding of the subject matter.

Nunan highlights that this collaborative approach is especially pertinent in LE, where the social nature of LLT is emphasized [14]. By engaging in CL, teacher candidates experience the benefits of this approach firsthand, which better prepares them to implement collaborative strategies in their classrooms. This preparation is crucial for effectively teaching in diverse educational contexts, where IC and professional collaboration are vital to fostering effective learning environments.

Our goal is to combine intercultural awareness [7, 12] with professional communication skills [10, 11] to address the need for interacting across cultures and managing diverse classrooms. This allows us to define Intercultural and Professional Communicative Competence as the ability of individuals, especially educators, to effectively engage, communicate, and collaborate in diverse cultural settings while utilizing professional language skills. This competence includes understanding cultural diversity, navigating intercultural interactions with sensitivity and appropriateness, and mastering linguistic, sociolinguistic, and pragmatic communication skills. It involves reflecting on one’s cultural assumptions and biases, solving problems collaboratively, and adapting communication styles to meet the needs of diverse learners in professional educational contexts. Developing this competence is crucial for creating inclusive and effective educational environments, especially in multicultural and multilingual settings.

Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication Framework

This study proposes a framework specifically designed to address the unique needs of preschool English language teachers in Kazakhstan, with the primary aim of enhancing their IPCC through Cl. The framework integrates critical principles of IC, professional communication, and CL, all of which are critical for the professional development of future educators. This holistic approach is tailored to meet teachers’ challenges in multicultural and multilingual classrooms. The Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication (CLIPC) Framework comprises five interconnected components (see Figure 1). Each element complements the others, forming a comprehensive method to enhance the IPC skills essential for effective teaching in diverse educational environments.

Figure 1 - Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication Framework

The Cultural Awareness and Reflection (CAR) component is designed to cultivate teachers' awareness of cultural diversity and its implications for teaching and communication. This element is central to the framework, as cultural sensitivity is crucial for effective teaching, particularly in multicultural classrooms. The research underscores the importance of cultural awareness as a foundational element of IC, which is vital for effective communication and interaction in diverse educational settings [11]. Teachers who are aware of their cultural biases and understand their students' cultural backgrounds are better equipped to create inclusive and supportive learning environments.

In practice, students are encouraged to maintain journals where they regularly document and reflect on their cultural experiences, biases, and assumptions. These reflections are not solely personal exercises but are shared within small group settings where teachers discuss their insights, challenges, and discoveries. This collaborative reflection process fosters a deeper understanding of how cultural perspectives influence teaching practices and student interactions. It enables teachers to become more aware of their cultural biases and proactively address them [14]. Additionally, structured dialogues with peers from diverse cultural backgrounds are integral to this component. These dialogues go beyond surface-level exchanges, delving into the complexities of cultural norms, values, and communication styles. Through these interactions, teachers gain a nuanced understanding of cultural diversity and learn to navigate cultural differences more effectively in their teaching practices [13]. The expected outcomes include increased self-awareness of cultural biases, leading to more culturally responsive teaching practices and an enhanced understanding of cultural diversity, enabling teachers to better support students from various cultural backgrounds.

The Interactive Communicative Activities (ICA) component aims to enhance future teachers' CC through interactive and experiential learning activities. These activities are crucial for developing the practical communicative skills to manage multicultural classrooms effectively. Role-plays and language exchanges provide experiential learning opportunities that bridge the gap between theory and practice, emphasizing that communicative competence extends beyond language proficiency to include the ability to use language appropriately in different cultural contexts [10-11].

Within their training programs, students engage in role-playing exercises that simulate real-life classroom scenarios involving cultural and communicative challenges. These exercises assign students roles that require them to address specific intercultural issues or manage interactions among diverse students. This hands-on approach allows teachers to practice and refine their communicative skills in a controlled environment, experimenting

with various strategies and receiving immediate feedback [10]. Additionally, students participate in language exchange sessions with peers, practicing intercultural communication in English and non-English-speaking contexts using various ICT tools such as online conferences, emails, and social media. These sessions emphasize language skills and the cultural contexts in which these languages are used. Teachers learn to navigate cultural nuances and develop a deeper appreciation for linguistic diversity in their classrooms [11]. As a result, students are expected to improve their ability to handle communication challenges in multicultural settings, thereby enhancing their linguistic and pragmatic skills, which leads to more effective communication with students from diverse backgrounds [4].

The Collaborative Problem-Solving (CPS) component focuses on developing problem-solving skills through peer collaboration, particularly in addressing intercultural and communicative issues. This component is critical because it reflects the collaborative nature of real-world teaching, where educators often work together to resolve complex challenges.

In this component, teachers work in collaborative groups to analyze case studies that present complex cultural and communicative dilemmas. These case studies are drawn from real-world scenarios that teachers may encounter in their professional lives, such as addressing cultural misunderstandings in the classroom or mediating conflicts between students from different cultural backgrounds. By collaborating on solutions, teachers learn to approach problems from multiple perspectives and consider the cultural implications of their decisions [13]. Additionally, teachers participate in collaborative projects requiring them to apply intercultural and communicative strategies to solve educational challenges. For instance, a group might design a lesson plan incorporating culturally relevant materials or develop a strategy for improving communication between teachers, students, and parents from different cultural backgrounds. These projects encourage creativity, innovation, and a deeper understanding of how to apply IC in practical ways [8-15]. The expected outcomes include strengthened collaborative problem-solving abilities, enabling teachers to address intercultural challenges more effectively, and increased confidence in developing and implementing solutions to educational problems in culturally diverse settings.

The Peer Feedback and Assessment (PFA) component fosters a culture of continuous improvement through peer feedback and self-assessment. This vital component promotes continuous professional development and creates a supportive learning community. Giving and receiving feedback helps teachers become more reflective practitioners and continuously refine their skills.

In this framework, teachers engage in peer observation sessions to observe each other's lessons and provide constructive feedback on IPCC practices. This process is designed to be reciprocal, with teachers taking turns observing and being observed. The feedback is specific, actionable, and aimed at helping teachers improve their IC and professional communication skills [1-5]. Additionally, regular reflection sessions are held where groups of teachers come together to discuss their progress, share experiences, and set goals for further improvement. These sessions emphasize collaborative reflection, where teachers collectively analyze their teaching practices and support each other in identifying areas for growth [13]. The expected outcomes include an enhanced ability to give and receive constructive feedback, leading to ongoing professional development and creating a supportive learning environment where teachers continuously improve their IPCC.

The Sustained Professional Development (SPD) component aims to ensure the long-term development of intercultural and communicative competence. It is essential for maintaining and building upon the gains made during initial training. Continuous learning opportunities and mentorship are vital to fostering long-term professional growth. This component is grounded in the understanding that professional competence requires ongoing development and reinforcement, particularly in areas as complex as intercultural and communicative skills [11].

The teacher training syllabus regularly holds continuous learning workshops, focusing on the latest research and best practices in IPCC. These interactive and practical workshops provide teachers with up-to-date knowledge and skills they apply in their classrooms. Topics covered include emerging trends in multicultural education, advanced communicative strategies, and new approaches to cultural sensitivity training [11]. The framework also includes a mentorship component where experienced teachers are paired with less experienced colleagues. Mentors provide guidance, support, and feedback as their mentees work to develop their intercultural and communicative competencies. This mentorship relationship is intended to be mutually beneficial, with the mentor and mentee learning from each other's experiences and perspectives [4]. The expected outcomes include long-term intercultural and communicative competence improvement, supported by continuous learning and a robust professional learning community where teachers support each other's ongoing development.

Results and discussion

The participants in this study comprised 35 English language instructors from Kazakh Ablai Khan University and Dulaty Taraz Regional University

(Kazakhstan), who actively implemented the CLIPC Framework in their English courses. These teachers were selected through purposive sampling to ensure they had direct experience with the framework. All participants had at least two years of teaching experience and were involved in professional development activities related to IC and CL. The participants ranged in age from 25 to 55 years, with varying levels of teaching experience. Table 1 provides demographic information about participants.

Participants	Ablai Khan University		Dulaty University		Total
Total	21		14		35
Academic degree	MA	PhD	MA	PhD	
	14	7	11	3	35
<i>Aged 25-40</i>	9	3	8	1	21
<i>Aged 41-55</i>	5	4	3	2	14

Table 1 – Demographic distribution of participants

Data Collection

Data were gathered through a concise questionnaire to assess the participants’ experiences and perceptions regarding the CLIPC Framework. The questionnaire included ten questions, combining multiple-choice and open-ended formats to capture quantitative and qualitative insights (Appendix A). Questions were formulated to assess their understanding of critical concepts such as cultural awareness, CC, and collaborative problem-solving. Additionally, this section included items that gauged the effectiveness of their CL strategies in their teaching practices.

Data Analysis

The data collected from the questionnaires were analyzed using quantitative and qualitative methods to ensure a comprehensive understanding of the participant’s experiences and the effectiveness of the CLIPC framework. In quantitative analysis, responses to the multiple-choice questions were analyzed using descriptive statistics, including calculating frequencies and percentages to identify trends and patterns in the participants’ experiences with the CLIPC Framework. For the qualitative analysis, the open-ended responses were subjected to thematic analysis to identify key themes and insights related to implementing the CLIPC Framework. Thematic coding was used to categorize responses into themes such as challenges, successes, influence on teaching practices, student feedback, and suggestions for improvement. These themes were then analyzed in the existing literature on IC and CI in language education.

Calculation Formula:

$$P = \left(\frac{F}{N}\right) \times 100$$

Where:

P = Percentage of participants who selected a specific response

F = Frequency of the particular response (the number of participants who chose that option)

N = Total number of respondents (the total number of participants who answered the question)

Ethical Considerations

The study adhered to ethical guidelines to ensure the confidentiality and anonymity of the participants. Informed consent was obtained from all participants before administering the questionnaire, and they were assured that their responses would be kept confidential and used solely for research purposes. Participants were also informed of their right to withdraw from the study at any point without any negative consequences.

The questionnaire given to preschool English language teachers provided valuable insights into the implementation and effectiveness of the CLIPC Framework. The findings are summarized below:

Question 1 on integrating the CLIPC Framework revealed that most respondents (72%) reported integrating the CLIPC Framework into their English language instruction in every lesson or most lessons. Specifically, 11 instructors (31%) indicated using the framework in every lesson, while fourteen (41%) used it in most lessons. A smaller portion of instructors (17%) reported occasional use, and only 11% rarely incorporated the framework into their teaching (Figure 2). This suggests that the framework is generally well-integrated into the instructors' teaching practices, though there is some variability in the frequency of its use.

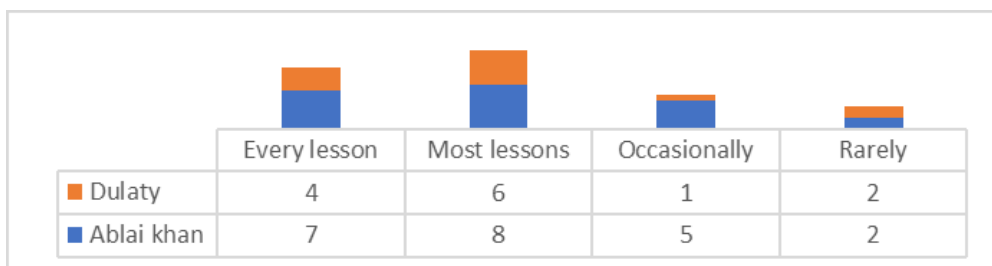

Figure 2 - Integration of the CLIPC Framework

In response to *Question 2* regarding enhancing ICC in English classrooms, a significant portion of respondents (75%) felt that the CLIPC Framework notably improved their students' ICC. Specifically, fifteen instructors (43%)

reported significant enhancement, while eleven (32%) observed moderate improvement. A smaller group (17%) noted only a slight enhancement, and 8% did not perceive any improvement (Figure 3). These findings indicate that the framework is generally effective in developing ICC, although its impact varies among instructors and contexts.

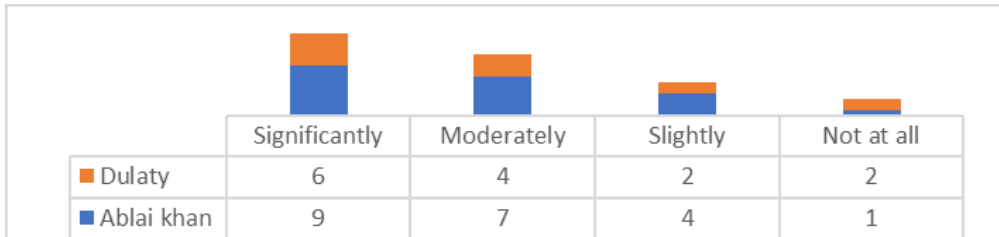

Figure 3 - Enhancement of Intercultural Communication Competence in %

Question 3 asked about the effectiveness of fostering students' professional communicative competence. 77% of instructors found it to be either very effective or effective. Twelve respondents (34%) rated it very effective, while fifteen (43%) found it effective. A smaller group (17%) considered it somewhat effective, and 6% did not (Figure 4). This indicates that the CLIPC Framework is generally seen as a powerful tool for improving professional communication skills, although some instructors believe there is room for enhancement.

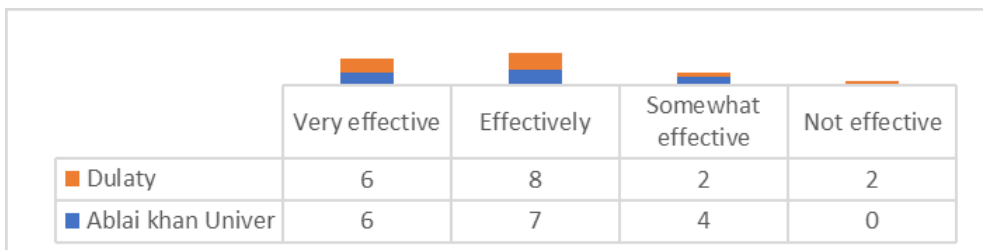

Figure 4 - Effectiveness in Improving Communicative Competence in %

Question 4 on instructors' confidence in applying the CLIPC Framework principles revealed that most instructors (77%) felt confident or very confident. Eleven respondents (31%) reported being very confident, while sixteen (46%) felt confident. Six instructors (17%) were somewhat confident, and only 6% were not confident (Figure 5). This suggests that most instructors effectively implement the framework in their lessons, though some benefit from additional support or training.

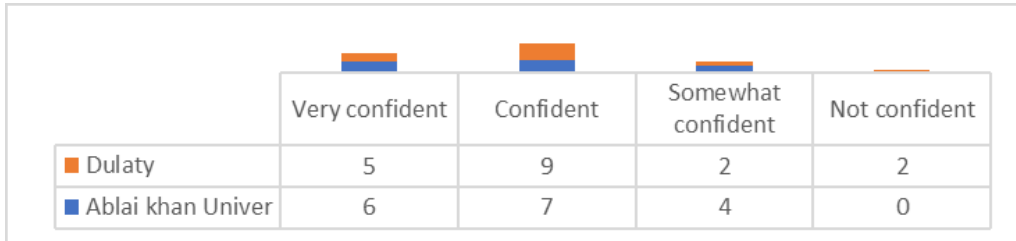

Figure 5 - Confidence in Applying the Framework in %

In *Question 5*, the instructors’ assessment of the CLIPC Framework’s impact on student engagement in intercultural activities was generally positive. Twelve instructors (34%) reported a highly positive impact, and fifteen (43%) observed a positive impact. However, 20% of respondents felt the impact was neutral, and 3% perceived a negative effect (Figure 6). These results suggest that while the framework successfully engages students in intercultural activities, factors limit its effectiveness in some contexts.

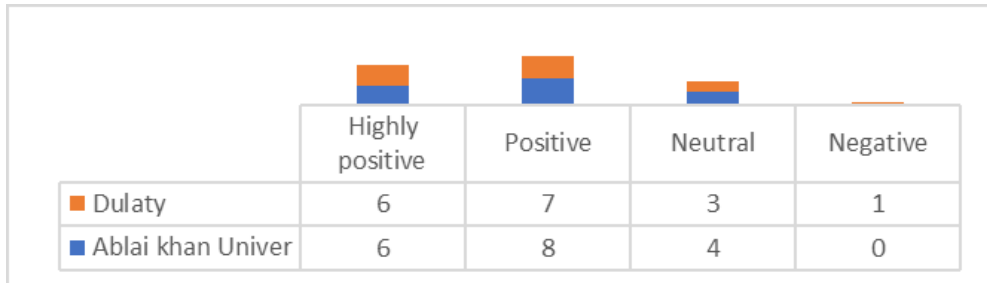

Figure 6 - Impact on Student Engagement in Intercultural Activities in %

In *Question 6*, regarding the frequency with which students demonstrated improved cultural awareness due to the framework, 75% of instructors observed consistent improvements. Nine respondents (26%) reported that their students always showed improved cultural awareness, and seventeen (49%) indicated that this occurred often. Seven instructors (20%) observed improvements sometimes, while 6% noted that it rarely happened (Figure 7). This suggests that the CLIPC Framework is generally effective in enhancing students’ cultural awareness, although its impact may vary.

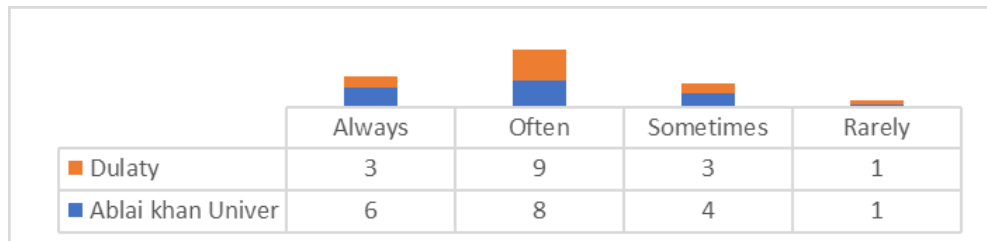

Figure 7 - Improvement in Students’ Cultural Awareness in %

Question 7 asked respondents about their likelihood of continuing to use the CLIPC Framework. 74% of respondents indicated a high level of commitment to the framework. Forty percent of instructors (14) stated they were very likely to continue using it, and thirty-four percent (12 people) were likely to do so. Twenty percent of respondents (7) were somewhat likely, while 3% were unlikely to continue using the framework (Figure 8). These findings suggest that most instructors find the framework valuable and intend to continue using it, though a minority may need additional motivation or support.

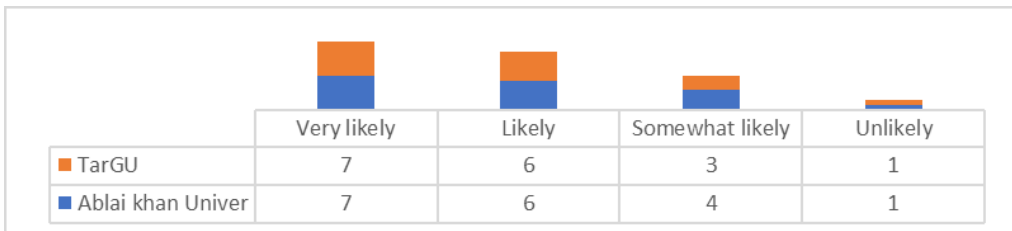

Figure 8 - Likelihood of Continuing to Use the CLIPC Framework

In response to *Question 8* about implementation challenges, instructors mentioned several difficulties implementing the CLIPC Framework. Common issues included student resistance to the collaborative learning approach, challenges aligning CLIPC activities with existing curricula, and time constraints in covering required content. For instance, Respondent 8 claimed: *“One of the main challenges I faced was the initial resistance from students unfamiliar with the collaborative learning approach. It took some time to get them fully engaged.”*

Respondent 32 stated: *“I found it difficult to align the CLIPC activities with the existing curriculum, especially given the time constraints we face in covering all the required content.”*

These challenges indicate the need for additional support or resources to facilitate more effective framework implementation.

Despite facing challenges, many instructors reported successful outcomes from using the CLIPC Framework in *Question 9*. They shared stories of students becoming more confident in intercultural discussions, increased respect and understanding among students from different cultural backgrounds, and successful collaborative projects that integrated cultural diversity. For instance, Respondent 16 stated: *“After implementing the CLIPC Framework, I noticed a significant improvement in my students’ ability to engage in discussions with peers from different cultural backgrounds. One student, in particular, became more confident in expressing her thoughts and understanding different perspectives.”*

Respondent 28: *"A successful outcome was when my students collaborated on a project where they had to explore and present cultural traditions from their regions. The depth of understanding and the respect they showed for each other's cultures were remarkable."*

These successes highlight the potential impact of the CLIPC Framework on students' intercultural and communicative competencies (Table 2). Further research focused on solutions for these changes.

Table 2 - Challenges in Integrating Collaborative Learning into Language Education

Challenges in Integrating Collaborative Learning into Language Education	
Challenges	Descriptions
Student Resistance to Collaborative Learning	Some students resisted collaborative learning activities because they were accustomed to more traditional, teacher-centered approaches.
Time Constraints	Integrating collaborative learning activities into the curriculum is time-consuming in planning and execution.
Aligning Collaborative Learning with Curriculum Goals	Teachers found it challenging to align collaborative learning activities with specific curriculum goals and objectives,
Diverse Student Abilities and Participation Levels	Some students have varied levels of language proficiency, cultural awareness, and willingness to participate in collaborative activities, particularly in multicultural classrooms.
Facilitating Effective Group Dynamics	Ensuring positive and productive group dynamics was complex, particularly in multicultural classrooms where students have different communication styles, cultural norms, and expectations.
Assessment and Evaluation of Collaborative Learning	Assessing students' performance in collaborative learning activities was complex, as it involved evaluating the final product and the process, including participation, communication, and teamwork.
Monitoring and Providing Feedback	Providing timely and constructive feedback during collaborative activities is challenging, especially in large classes.

For *Question 10*, the CLIPC Framework significantly impacted instructors' teaching practices. Many reported that they became more aware of the need to incorporate cultural awareness activities and felt more confident in addressing cultural differences in the classroom. For instance, Respondent 24 claimed, *"The framework has made me more aware of the need to incorporate*

cultural awareness activities in my lessons. I have also become more confident in addressing cultural differences openly and using them as a learning tool.”

Additionally, the framework promoted a more collaborative and inclusive classroom environment, which many instructors found beneficial for their students’ learning. Respondent 34 stated: *“It has completely changed my approach. I now focus more on creating opportunities for students to collaborate and learn from each other, which has led to a more inclusive and dynamic classroom environment.”*

The interview findings show that teachers teaching their students under the CLIPC Framework are highly effective preschool English language educators. These students possess unique competencies that this research intended to empower learners to thrive in diverse, multicultural educational environments described below:

Cultural Awareness and Reflection refers to recognizing, understanding, and respecting cultural differences within diverse groups. This skill involves understanding how cultural backgrounds, beliefs, and values influence behavior, communication, and learning styles. Individuals with high cultural awareness and sensitivity are adept at identifying their own cultural biases and adjusting their behavior to create an inclusive environment that honors the diversity of all participants [1]. This skill is crucial in educational settings where students come from varied cultural backgrounds, as it fosters empathy, promotes mutual respect, and enhances the effectiveness of teaching and learning.

Interactive Communication Competence involves engaging in meaningful and effective communication across cultural and linguistic contexts. This competence extends beyond language proficiency and includes using language appropriately in social interactions, considering the cultural nuances and social norms that influence communication. Individuals with this skill express complex ideas clearly and adjust their communication strategies to align with the cultural background of their audience [8]. In educational settings, this competence allows teachers to facilitate discussions, resolve misunderstandings, and promote an inclusive dialogue among students from diverse backgrounds.

Collaborative Problem-Solving Skills involve working effectively with others to address and resolve challenges, particularly in a group setting. This skill requires engaging in constructive dialogue, considering multiple perspectives, and negotiating acceptable solutions for all parties involved. Individuals with collaborative solid problem-solving skills are adept at fostering teamwork, promoting a positive group dynamic, and guiding the group toward successfully resolving problems [13, 15].

Peer Feedback and Continuous Improvement involve giving and receiving constructive feedback among colleagues to enhance professional skills and practices. This skill requires objectively evaluating peers' performance, providing actionable suggestions for improvement, and integrating feedback into one's practices. Continuous improvement is achieved by regularly reflecting on feedback, setting goals for development, and making adjustments to enhance effectiveness [14]. This skill is vital in educational settings to foster a CL environment where teachers and students grow through shared insights and mutual support.

Sustained Professional Development is the continuous process of acquiring new knowledge, skills, and competencies to enhance professional practice over time. This skill underscores the significance of lifelong learning and adapting to changes in one's field, especially in response to new research, technologies, and methodologies. Sustained professional development entails participating in workshops, seeking mentorship, engaging in reflective practice, and staying updated with the latest advancements in the field. For educators, this skill is crucial for remaining adequate and relevant in a rapidly evolving educational landscape, ensuring they provide high-quality instruction and support to their students.

These findings underscore the CLIPC Framework's effectiveness in developing educators proficient in IPCC and leaders in fostering inclusive and effective educational environments. The framework equips teachers with the skills needed to excel in the complexities of modern, multicultural classrooms, making them invaluable assets to their academic institutions. These findings suggest that the CLIPC Framework enhances IPCC among preschool English language teachers. However, its impact varies depending on the context and implementation challenges. The overall positive reception and willingness to continue using the framework indicate its value as a teaching tool, while the difficulties identified highlight areas for potential improvement.

Conclusion

This study proves collaborative learning is a practical pedagogical approach for enhancing Kazakhstan's preschool English language teachers' professional intercultural and communicative competence. The Collaborative Learning for Intercultural and Professional Communication Framework presents an innovative approach to enhancing preschool English language teachers' professional and intercultural communication competence. The findings suggest that teacher education programs should consider incorporating collaborative learning strategies to better prepare educators for the challenges of teaching in diverse, multicultural environments. By integrating cultural

awareness, interactive activities, collaborative problem-solving, peer feedback, and sustained development, the framework provides a comprehensive strategy for teacher education in Kazakhstan. Implementing this framework has the potential to significantly improve the quality of education in diverse and multicultural classrooms, ultimately benefiting both teachers and students. The CLIPC Framework can be integrated into teacher education programs and professional development initiatives in Kazakhstan's higher education institutions. It is designed to be flexible, allowing for adaptation to different contexts and needs. However, the research revealed significant challenges. Further research will focus on addressing these issues. The key solution for them is to ensure that the implementation of the framework is supported by institutional policies prioritizing intercultural competence and communicative skills as core components of teacher education.

As the global landscape of education continues to evolve, fostering intercultural and communicative competence through innovative pedagogical approaches will be essential in developing teachers who can effectively navigate the complexities of the modern classroom.

REFERENCES

- [1] Kulgildinova T., Zhumabekova, G. Formation of the subject of intercultural communication in foreign-language education // Al-Farabi Kazakh National University Journal of Educational Sciences. - 2017. - № 4 (53). – P. 14-23
- [2] Porto M., Houghton S.A., Byram M. Intercultural citizenship in the (foreign) language classroom // Language Teaching Research. - 2017. – Vol. 22, № 5. - P. 1362-1688. DOI:10.1177/1362168817718580
- [3] Framework of Competences for Democratic Culture. 25th session. – Brussels, 2016. – 35 p.
- [4] Kunanbayeva S.S. Educational Internationalisation as a Major Strategy of the Kazakhstani System of Education // International Journal of Applied Engineering Research. - 2016. - Vol. 11, № 11. – P. 72-77
- [5] Kartabayeva A.A., Lakova, A. A., Zhaitapova, A. A., Chaklikova, A. T. Intercultural-communicative competence formation level in foreign language education in Kazakhstan // Talent Development and Excellence. - 2020. - № 12(3). – P. 5090-5098.
- [6] Kassymbekova M., & Chaklikova A. The cognitive – communicative audit technology to diagnose the problems affecting intercultural communicative competence emergence in foreign language acquisition // Revista ESPACIOS. - 2017. - Vol. 38 (43). – 15 p.

[7] Byram M., Porto, M., Yulita, L. Beyond Teaching Languages for Communication - Humanistic Perspectives and Practices// Languages. - 2023. - Vol. 8, №. 2. - P. 120-135.

[8] Yelubayeva P., Mustafina A. Developing Kazakh students' intercultural awareness and communication through collaborative technologies //European Journal of Language Policy. - 2020. – №12 (2). – P. 235 - 255.

[9] Lahodynskiy O.S. The would-be military professionals' foreign language communicative competence as a learning objective and outcome// Vijs'kova osvita. - 2019.- № 1 (37). - P. 182-188.

[10] Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing //Applied Linguistics. - 1980. - №1(1). - P. 1-47.

[11] Fantini A.E. Reconceptualizing intercultural communicative competence: A multinational perspective //Research in Comparative and International Education. - 2020. - №15(6). – P. 52-61.

[12] Deardorff D.K., Arasaratnam-Smith L.A. Developing Intercultural Competence in Higher Education. – Routledge, 2022. – 202 p.

[13] Johnson D.W., Johnson R.T. Learning together and alone: Cooperative, competitive, and individualistic learning (5th ed.). - Allyn & Bacon, 1999. – 260 p.

[14] Nunan D. Teaching English to Speakers of Other Languages. - Taylor & Francis, 2015. – 210 p.

[15] Gillies R.M. Cooperative learning: Review of research and practice //Australian Journal of Teacher Education. - 2016. - № 41(3). – P. 39 - 54.

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ
МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН КОЛЛАБОРАТИВТЫҚ
ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ**

*Мустафина А.С.¹, Чакликова А.Т.², Тутбаева Ж.А.³, Осокина Д.О.⁴

*^{1,2,3,4} Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл зерттеу жаңа коллаборативтік оқыту (КО) стратегиясын және оның Қазақстан жоғары біліміндегі мектепке дейінгі ағылшын тілі мұғалімдерінің кәсіби мәдениетаралық және коммуникативті құзыреттілігін айтарлықтай арттырудағы әлеуетін зерттейді. Бұл зерттеу КО мектепке дейінгі ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениетаралық және кәсіби коммуникативті құзыреттілігін қалай арттыра алатыны туралы құнды түсініктерді беруге бағытталған. Мұғалімдерді оқытудың дәстүрлі бағдарламалары көбінесе лингвистикалық және педагогикалық

дағдыларға басымдық береді, сонымен бірге оқытудың мәдениетаралық өлшемдерін елемейді. Мұғалімдердің біліміндегі бұл олқылық көп мәдениетті студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін мұғалімдерді адекватты түрде дайындауда елеулі қиындықтар туғызады. Осы қиындықтарды шешу үшін бұл зерттеу келесі зерттеу сұрақтарын зерттейді: Мәдениетаралық және кәсіби коммуникация үшін КО жүйесі мектепке дейінгі ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениетаралық және коммуникативті құзыреттілігін қаншалықты арттыратыны және көпмәдениетті сыныптарда негіздемені енгізудің түйткілдері мен жетістіктері. Қорытындылар Қазақстандағы және басқа да осыған ұқсас білім беру контекстіндегі мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын жетілдірумен айналысатын педагогтарға, оқу бағдарламаларын әзірлеушілерге және шешім қабылдаушыларға пайдалы болады деп күтілуде. Нәтижелер бұл инновациялық стратегияның мұғалімдердің мәдениетаралық және коммуникативті дағдыларын жетілдіруде жоғары тиімді екенін, олардың көпмәдениетті білім беру жағдайында кәсіби өсуінің перспективаларын ұсынатынын көрсетеді. Бұл тұжырымдар сіз үшін педагог, оқу жоспарын әзірлеуші немесе шешім қабылдаушы ретінде маңызды әсер етеді, бұл сізді осы стратегияның Қазақстандағы мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын және осыған ұқсас білім беру шарттарын жақсартуға арналған әлеуетіне шабыттандырады.

Тірек сөздер: коллаборативтік оқыту, ағылшын тілі шет тілі ретінде, мәдениетаралық және коммуникативті құзыреттілік, тілдік оқыту, педагогикалық негіз, кәсіби қарым-қатынас, тұрақты кәсіби даму, мектепке дейінгі тіл мұғалімдері

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДОШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ПУТЕМ КОЛЛАБОРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

*Мустафина А.С.¹, Чакликова А.Т.², Тутбаева Ж.А.³, Осокина Д.О.⁴

*^{1,2,3,4} КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данном исследовании представлена новая стратегия коллаборативного обучения (КО) и ее потенциал для значительного повышения профессиональной межкультурной и коммуникативной компетенции учителей английского языка дошкольных учреждений в казахстанском высшем образовании. Целью этого исследования является предоставление информации о том, как КО может развить межкультурную

и профессиональную коммуникативную компетенцию учителей английского языка в системе дошкольного образования. Традиционные программы обучения учителей часто отдают приоритет языковым и педагогическим навыкам, игнорируя при этом межкультурные аспекты обучения. Этот пробел в обучении учителей создает значительные проблемы для адекватной подготовки педагогов для удовлетворения потребностей многокультурного студенческого населения. Для решения этих проблем в этом исследовании рассматриваются следующие вопросы: в какой степени КО в рамках межкультурной и профессиональной коммуникации повышает межкультурную и коммуникативную компетенцию учителей английского языка дошкольного образования и предполагаемые проблемы, и успехи внедрения КО в многокультурных классах. Ожидается, что результаты принесут пользу педагогам, разработчикам учебных программ и деятелям, работающим над улучшением программ подготовки учителей в Казахстане и других подобных образовательных контекстах. Результаты показывают, что эта инновационная стратегия очень эффективна для улучшения межкультурных и коммуникативных навыков учителей, предлагая многообещающие перспективы для их профессионального роста в многокультурной образовательной среде. Эти результаты имеют значительные последствия как для педагогов, так и разработчиков учебных программ и ответственных лиц, представляя стратегии для улучшения программ подготовки учителей в Казахстане и аналогичных образовательных средах.

Ключевые слова: коллаборативное обучение, английский как иностранный, межкультурная и коммуникативная компетенция, изучение языка, педагогическая структура, профессиональная коммуникация, устойчивое профессиональное развитие, учителя иностранных языков в системе дошкольного образования

Received 31 August 2024

ӘОЖ 378.147

ҒТАМР 14.01.77

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.005>

ТРЕНИНГ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ТРАНСВЕРСАЛЬДІ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ АӘДСІ РЕТІНДЕ

*Сарсенбаева Г.Х.¹, Жумабаева А.Е.²

*^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аннотация. Бұл мақала бүгінгі таңда кәсіби маман даярлауда болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамыту мәселесіне арналады. Ғылыми әдебиеттерді зерделеу негізінде трансверсальді дағдыларды дамытудың қазіргі жайына талдау жасалады. Болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамытудың әдістерінің бірі және маңыздысы тренинг жайында сөз болады. Икемді дағдыларын дамыту мақсатында жүргізілген тренингтерге деген студенттердің қызығушылықтары негізге алынып, мақалада осы мүмкіндіктерге сәйкес олардың трансверсальді дағдыларын дамыту мәселесінің өзектілігі айқындалады.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының білім алушыларына жүргізілген тренингтерді Колб моделі бойынша жоспарлау және оларды өткізудің нәтижелері мен кері байланыстар талданады. Зерттеу нәтижелерінде білім алушылардың трансверсальді дағдыларға деген қатынастары мен көзқарастарының оң екендігі көрінді.

Студенттерден алынған кері байланыстар бойынша, тренинг барысында келесідей трансверсальді дағдыларды: командада жұмыс жасай білуді, креативтілікті, тиімді коммуникацияны, сыни ойлауды, трансформациялық көшбасшылықты, эмоционалды интеллектіні, тайм-менеджментті және т.с.с. дамыту сапалы білім алуға, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Зерттеудің аралық нәтижелері тренингті жүргізудің Колб моделі мен Кембридж университетінің білім беру факультеті ұсынған тренингтік әдістердің тиімділігін айта келе және ұлттық құндылықтарды қолдана отырып, біздің авторлық тренингтер жүйесін жасауға жағдай туғызды.

Тірек сөздер: болашақ бастауыш білім педагогтерін даярлау, кәсіби дайындық, трансверсальді дағдылар, тренинг, тренингті Колб моделі бойынша жоспарлау, ұлттық құндылықтар, тренингтің құрылымы, дамыту

Кіріспе

Зерттеу мәселесін шешуде болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын ұлттық құндылықтар негізінде дамытудың теориялық іргелі заманауи зерттеулерінің нәтижелері мен зерттеудің жүйелі іске асырылуының логикалық бірізділігі басшылыққа алынды. Біз зерттеу жұмысымызда білім алушылардың болашақта трансверсальді дағдыларды қолдануға дайындығын жүзеге асыруды технологиялық қамтамасыз етуді мақсат еттік. Әдістемелік тұрғыдан және қолдану технологиясы бойынша болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын, әсіресе, тұлғааралық дағдылар, тұлғашылық дағдылар, жаһандық дағдылар, медиа дағдылар, командада жұмыс жасай білу, ұлттық құндылықтарға негізделген тиімді коммуникация, сыни ойлау, креативті ойлау, трансформациялық көшбасшылық, эмоционалды интеллект, цифрлық технологияларды қолдану т.с.с. секілді дағдыларын дамыту мәселесінде ерекше көңіл бөлетін сұрақтар көбейіп отыр.

Әлемдегі жаһандық, технократтық, геосаяси ахуалға байланысты қарқынды түрде өзгерістер болып жатқанын ескере отырып, мамандарды, атап айтқанда, болашақ бастауыш білім педагогтерін жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды ұстанатын, адал, әрі икемді мамандар етіп дайындау бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың 2023 жылдың 1-қыркүйегіндегі Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттың жаңа сапасын қалыптастыру еліміз үшін айрықша маңызды. Әркім отаншыл, білімпаз, еңбекқор, тәртіпті, адал, әділ, үнемшіл әрі жанашыр болса, алынбайтын асу жоқ. Абайдың «Толық адам» ілімінен бастау алатын «Адал азамат» тұжырымдамасының түпкі мәні – осы», - деп, еліміздің азаматтарының адами, ұлттық құндылықтарды білетін, сөзімен ғана емес, ісімен де ол құндылықтарды қазіргі заманауи жағдаяттарда бейімдеп қолдана алатын адал азамат, яғни өз өмірінің көшбасшысы болуға шақырады [1].

Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Өмір бойы оқу тұжырымдамасында» күнделікті жаңа білімнің қаржылық, құқықтық, цифрлық, медициналық салаларда әлеуметтену дағдыларының (коммуникация, кооперация, сыни ойлау) тапшылығы маңызды мәселелердің бірі болып табылатындығы, әртүрлі дағдыларды меңгеру өте маңызды екендігі айтылады. РІААС зерттеуіне сәйкес, Қазақстан азаматтарының 50%-ға жуығы өмірге қажетті дағдыларды дамытудың екінші деңгейіне ғана жетеді [2].

Біздің ойымызша, адамның өз өмірін, өз кәсібін табысты басқара білуі, үздіксіз оқуға, үйренуге ынталы болуы дегеніміз – академиялық білікпен қатар, трансверсальді білік, дағдылары қалыптасқан, яғни

тұлғашілік, тұлғааралық қарым-қатынас тетіктерін білетін, оларды тиімді қолдана алатын, креативті, проактивті, EQ-ы дамыған, сыни ойлайтын тұлға, адал азамат болып даму бағытында әрекеттену деген сөз. Осы орайда, психологтар, нейробиологтар адамзат өзіне қажетті болашақты жасай отырып, белсенді түрде ойлауға, өзгертуге және әрекет етуге қабілетті екенін дәлелдейтін зерттеулер жүргізіп, көптеген дәйектер келтіруде.

Кәсіби оқыту бағдарламалары бүгінгі күні академиялық білім, білік, дағдыларды оқыту мен тәрбиелеуге бағытталған. Осы орайда, «болашақ педагогтерге академиялық, кәсіби дағдыларды ғана үйрету қажет пе, қазіргі кезеңде мамандыққа жақсы дайындалу үшін тағы қандай білік, дағдылар қажет?» деген сауал туындайды.

Зерттей келе, мамандарды даярлау бойынша оқу орындарының көпшілігі кәсіптік оқыту немесе үздіксіз кәсіби даму арқылы алынған арнайы, академиялық дағдыларға бағытталғандығын байқағанымызды айта кеткіміз келеді. Ал, қазіргі таңда жұмыс берушілерге ең қажет дағдылар – олар трансверсальді дағдылар. Бұл жайында ЮНЕСКО: «Трансверсальді дағдылар үйренушілерге өзгерістерге сәтті бейімделу, мағыналы және өнімді өмір сүру үшін көбірек қажет болуда», - дейді және трансверсальді дағдыларды келесідей анықтайды: «Әдетте нақты жұмысқа, тапсырмаға, оқу пәніне немесе тәжірибе саласына қатысты емес және түрлі жағдайлар мен жұмыс параметрлерінде қолдануға болатын дағдылар» [3]. Бұл дағдыларды «икемді» немесе «ауыспалы» деп те атауға болады, өйткені олар белгілі бір салаға, жұмыс рөліне ғана тән емес.

Трансверсальді дағдылар – бұл әрбір жұмыс үшін құнды дағдылар, көбінесе табысты анықтайтын дағдылар. Неліктен мұндай дағдылар маңызды? Жоғары мамандандырылған кәсіби дағдылар бәсекелестік артықшылықты орнату және ұйым ішіндегі белгілі бір рөлде табысқа жету үшін маңызды болуы мүмкін, дегенмен трансверсальді дағдылар адамның ұзақ мерзімді перспективада әрқашан сұранысқа ие болуын қамтамасыз ете алатын дағдылар болып табылады.

Материалдар мен әдістер

ЮНЕСКО трансверсальді дағдылардың алты санатын атап көрсетеді: сыни және жаңашыл ойлау; тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары; тұлғашілік дағдылар; жаһандық азаматтық; ақпараттық сауаттылық; басқалар. Мұндағы басқалар проблеманы шешуді, тайм-менеджментті, командалық жұмысты, үздіксіз дамуды, көшбасшылықты және т.с.с. қамтиды [3].

Ауыспалы көлденең, яғни трансверсальді дағдылар көптеп саналатын болса да, оларды әдетте бес негізгі санатқа топтастыруға болады. Жоғарыда аталған ЮНЕСКО жіктемесінен бөлек, М.Тилеа [4], О.Дуца [4], Дж.Йоханссон [4], П.Мурфи [4], Н.Ларраз [5], С.Васкес [5], М.Лиеса [5], А.Гуиллэнд [6], Ч.Фадель [7], М.Бялик [7], Б.Триллинг [7], Ш.Н.Альдибекова [8], Г.Б.Капсанова [8], А.М.Жұбандыкова [8] және т.б. зерттеушілер трансверсальді дағдыларды келесідей түрде атап көрсетеді: тұлғааралық дағдылар; аналитикалық дағдылар; техникалық дағдылар; ұйымдастырушылық дағдылар; жеке қасиеттер.

Осы аталған дағдыларды студенттер бойында қалыптастыру үшін негізгі сабақтарға кіріктіре отырып, коучинг, тренинг, интеллектуалды ойындар арқылы қолданудамыз, соның ішіндегі көбірек, әрі табысты нәтижелер беріп жүрген әдістің бірі тренинг жайында сөз қозғасақ.

Тренингте әрбір білім алушы белсенді жұмыс істейді, барлығы дерлік оқытудың жалпы логикасына кіріктірілген арнайы жаттығулар жүйесі арқылы белгілі бір дағдыларды меңгереді. Тренинг (ағылшынша training – оқыту, жаттығу, дайындау) оқу материалының мазмұнының бір бөлігі барынша азайтылған оқыту түрі.

Тренингте тәжірибелік дағдыларды дамытуға басты назар аударылады және арнайы берілген жағдаяттар үлгіленіп, нақты іс-әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Тренингке қатысушылар кәсібіне және өміріне қажетті практикалық дағдыларды дамытуға және бекітуге, мінез-құлық үлгілерін меңгеруге, өз тәжірибесіне көзқарасын өзгертуге мүмкіндік алады.

Ұлыбритания, Германия, АҚШ, Жапония, Сингапур, Ресей және т.с.с. елдер тәжірибесінде тренинг тренердің/оқытушының топтық жұмыстың белсенді әдістерінің мүмкіндіктерін пайдалануды және оқу тобының әрбір мүшесінің қабілетін, оқу стилін ескеріп, арнайы құрастырылған жаттығулар жүйесін пайдалана отырып, қатысушылардың дағдыларын, құзыреттерін дамытуды көздейді. Тренинг бағдарламасын, әдетте, оқытушы-тренер құрастырады.

Біздің зерттеуіміздің аясында жүргізілген тренингтерде білім алушылардың бойында дамыту көзделген трансверсальді дағдылар түрлері:

- Тиімді қарым-қатынас (коммуникация);
- Командада жұмыс жасай білу;
- Трансформациялық көшбасшылық;
- Жаңашылдық (креативтілік);
- Эмоционалды интеллект;
- Сыни ойлау;

- Өзіндік рефлексия.

Психологтар жеке тұлғаны белсендендіру, әлеуметтік белсенділік пен ынталы мінез-құлықтың жоғары деңгейіне жеткізу тек тренинг арқылы оқытуда ғана мүмкін екенін айтады. Бұл жаңа бейімделу мүмкіндіктерін, мінез-құлықтың икемділігін және динамикасын үйренген кезде пайда болады.

Оқыту тәжірибесінде тренингтің пайда болуы Курт Левиннің шығармашылығымен байланысты. Сонымен қатар, тренингтер туралы әскери дайындықтың сипаттамасынан да кездестіруге болады. Оқытудың ерекше түрі ретінде тренинг салыстырмалы түрде батыста XX ғасырдың 40-жылдарында пайда болды. Тренингті алғашқы болып қарым-қатынас тиімділігін дамыту мақсатында АҚШ-тың Бетел қаласында Курт Левиннің шәкірттері жүргізді [9].

Нәтижелер және талқылау

Тренингті жоспарлау мен жүргізудің көптеген тәсілдері бар. Соның ішінде, 2012 жылы елімізге келіп, жалпы орта білім беру жүйесіне көптеген жаңа әдіс-тәсілдерді енгізуге мұрындық болған Кембридж университетінің Білім беру факультетінің үйреткен және нақты тәжірибеде көрсеткен тренингтің құрылымында, жоспарлауында және жүргізу үдерісінде тренингтің басы, негізгі бөлігі, рефлексиялау-қорытынды бөлігі бар. Онда үлестірме материалдар және таныстырылым арқылы жеке, жұптық, топтық жұмыстар барысында әртүрлі интербелсенді әдістерді қолданып, белсенді оқу жүзеге асады [9].

Біздің сараптауымызша, Кембридж үйреткен тренинг арқылы оқыту Бенджамин Блум таксономиясы негізінде білу-түсінуден бастап, талдау-жинақтау, бағалау деңгейін дамыту мақсатында жүріп отырды. Біз Кембридж тәсілдемесі бойынша тренингтерді педагогтердің біліктілікті арттыру курстарында жүргізіп, критерийлер арқылы объективті бағалап, мол тәжірибе жинақтадық, ол ауқымды жұмыстарымыздың нәтижелері он жылға жуық уақытта жазған ондаған портфолиоларымызда көрініс тапты.

Біз білім алушылардың оқу тәжірибесінде тренингті жоспарлау мен жүргізудің Дэвид Колб моделіндегі нұсқасын қолдандық [10]. Д.Колбтың тренингті жоспарлау, жүргізу моделі қазіргі уақытта белсенді әлеуметтік-психологиялық тренинг жүргізу саласындағы мамандар арасында кеңінен қолданылады. Мұны отандық және шетелдік әртүрлі дереккөздерден байқауға болады.

Колб моделіндегі қадамдарды қолданудың артықшылықтарын талқыламас бұрын, оқушылардың оқу стильдерін қалай анықтауға

болатыны туралы қысқаша тоқталсақ. Британдық психологтар Хоней және Мамфорд өз еңбектерінде әртүрлі оқу стильдерін сипаттады, сонымен қатар білім алушыларға сәйкес оқу стилін анықтау үшін тест әзірледі. Оқу стильдері төрт түрге бөлінеді: белсенділер, ойшылдар, прагматиктер және теоретиктер [11].

Модельдегі төрт кезеңнің ерекшеліктерін келесі сипаттамалардан байқауға болады:

Тәжірибе, тәжірибені жүргізу. Тренингке білім алушылар қызығушылықпен қатысуы, әрі белсенді түрде оқуды ұйымдастыру үшін нақты, түсінікті, бастапқы материал қажет. Оқудың бірлесе оқуға қолайлы ортасын құрастыру үшін сауалнама жүргізу, құрылымдалған бақылау арқылы білім алушылардың мақсаттарын анықтау керек. Тәжірибеде Колб моделін қолдану нәтижесінде топтың жаңа материалды әртүрлі деңгейде меңгере алатынын және бұл жағдайда студенттерге білімдерін одан әрі байытатын тәжірибе қажет екені байқалды. Оны рөлдік ойындар, жаттығулар, жағдаяттарды талдау, нақты әрекетпен айналысу және тағы басқа тәжірибелер арқылы алуға болады. Білім алушылардың қызығушылығын арттыру, коллаборация, кооперацияға жұмылдыру және жаңа материалды тез меңгеру үшін интербелсенді әдістер – миға шабуыл, талқылау, пікірталас әдістері, жаттығулар, рөлдік ойындар, жағдаяттарды функционалды түрде қолдануға болады. Топ орындаған тәжірибені түсіну және бағалау қажет, бұл үшін арнайы талдау және кері байланыс қолданылады [12].

Теорияны меңгеру. Бұл кезең топтың сабақ барысындағы белсенділігіне, белгілі бір теориялық, дәлірек айтсақ, жинақталған тәжірибеге жетудегі өзіндік күш-жігеріне байланысты. Тренер кейде топқа дайын теорияны бере алады. Бұл нұсқалардың бәрі оқытудың ерекшеліктеріне байланысты. Егер топ өздерінің тәжірибесіне негізделген теориялық модель жасай алса, бұл қабылданады. Егер теорияны оқытушы топ үшін әзірлесе, ол әдетте дәріс арқылы, кейде өтілген материалды жеткізудің басқа, сирек қолданылатын әдістері арқылы беріледі.

Сараптау. Тренингтің міндеті қатысушыларды кейбір пайдалы ақпаратпен хабардар ету ғана емес, сонымен қатар олардың қоршаған әлемге деген көзқарасына, мінез-құлқына нақты өзгерістер енгізу болып табылады, өйткені маңызды кезеңдердің бірі олардың біліктілігін арттыру болып табылады. Мысалы, тиімді қарым-қатынасты дамыту тренингінде тәжірибе нақты дағдыларды практикалық меңгеру түрінде беріледі, бұл жағдайда оқыту мен рөлдік ойындар сараптаудың негізгі өлшемдері болып табылады. Әртүрлі мақсаттармен оқыту кезінде бағалаудың басқа әдістері мен басқа да қолдау әрекеттері қарастырылуы мүмкін.

Талқылау. Сараптамадан кейінгі келесі міндетті кезең. Талқылау кезінде топ құнды тәжірибе жинақтайды. Тәжірибенің топпен сапалы зерттелуі, меңгерілуі және қорытылуы өте маңызды. Сондықтан жұмысты орындауды тәжірибе барысында көру, есту, оларды сапалы талдаумен ұштастыру топтың тәжірибесін жаңа біліммен, жаңа дағдылармен жинақтауға бағытталады. Тренингтің түрі мен сипаттамасына қарамастан, осы талдау шарасын жүзеге асыру үшін тренердің тікелей қатысуы маңызды [12].

Колб моделіне тән негізгі шараларды анықтап және тренингті жоспарлау кезінде көрсету ыңғайлы болуы үшін қысқартылған белгілермен таңбалайық:

Тренингтің негізгі бөлімінде ТжБТП модульдері орналасады. Қысқартылған белгілер мынаны білдіреді:

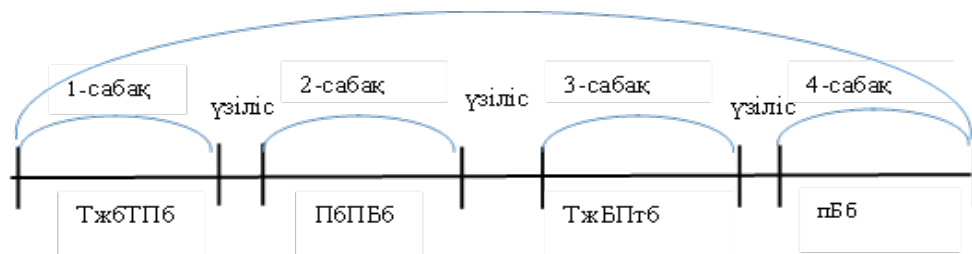
Тж – тәжірибе, маңызды мәселелер, нақты жағдаяттар. Мұнда қолданылатын әдістер: сұрақ қою, контекстке байланысты мәселелерді саралау, топта мәселелерді шешу, нақты жағдаяттарды талдау, рөлдік ойындар, шағын топтармен жұмыс.

Б – тәжірибенің мәнін түсіну және бақылау. Оқытудың бірінші кезеңінде алынған ақпарат пен тәжірибені талдау. Қолданылатын әдістер: алынған ақпаратты саралау, шағын топтарда талқылау және бірлескен топтық талқылау, қатысушылардың жеке пікірлері, шағын топтардың жұмысы туралы есеп беру.

Т – тәжірибе жинақтау, теорияны меңгеру. Талқылау қорытындысы құрастырылады, екінші кезеңде алынған нәтижелер қорытындыланады, жаңа білім қоры байытылады [12].

П – практикалық тапсырмалар. Берілген кезеңде практикалық жұмысқа үлкен мән берілсе, П әрпімен белгіленеді.

Әрбір теориялық немесе практикалық тапсырмадан кейін жұмыс формативті түрде бағаланады, оны Б бас әрпімен белгілейміз, ал Тж әрпімен бірлескен орта құру тапсырмаларын белгілейміз, берілген жаттығуды қорытындылау, талқылау үшін кіші б әрпін қоямыз. Осылайша кодтау арқылы тренер жоспарлаған жұмыстарды, тапсырмаларды көруімізге болады.

Сурет 1 - Тренингті жоспарлау кестесінің тәжірибеде қолданылған моделі

Тренер үшін жоспарлау барысында дәріс немесе практикалық сабақтар мазмұнын кестемен көрсетудің маңызы зор (1-сурет). Топтың сабақ кезіндегі белсенділіктерінің барлық түрлері оның мақсаттарымен ұштасып, сәйкес келгені орынды. Тренер тренинг моделін құруға кіріспес бұрын алдын ала оның мақсаттарын анықтап, жазып қою шарт. Осыдан соң ол мақсатын тағы да бірнеше тармақтарға бөледі және олардың әрқайсысына қол жеткізу үшін сабақтың өту кезеңі барысында топтық тапсырмаларды жоспарлауға күш жұмсай отыра, әрдайым өзіне «алдымызға қойған мақсатты орындау үшін белсенділіктің қандай тәсілдерін қолдану керек және не үшін?» деген сұрақтарды қою маңызды.

Тренингті жоспарлау кезінде тренер циклді қайталанатын төрт кезеңде ескеруіне болады, себебі адам ақпаратты осы төрт тәсіл арқылы есте сақтайды:

- білім алушылардың талданатын тақырып бойынша тікелей тәжірибені алу **деңгейі**;
- талданатын тақырып шегінде алынған тәжірибе мен көрсетілімдерді қатысушылардың талқылау **деңгейі**;
- «қазір және осында» тәжірибесін осы саладағы бұрынғы тәжірибемен, теориямен сәйкестендіру, жалпылау, құрылымдау, жинақтау **деңгейі**: әрекеттің қандай тәсілдері тиімдірек екендігі туралы болжамды қалыптастыру;
- білім алушылардың әрекет ету тәсілдерін тәжірибеде қолдануын жобалау **деңгейі**.

Біздің зерттеуімізде «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы контекстінде студенттердің трансверсальді дағдыларын қалыптастыру үшін келесі әдістер пайдаланылды: негізгі пәндерге кіріктіре меңгерту, коллаборативті оқыту және білім алушылардың өз бетімен жұмыстарына берілетін тапсырмалар арқылы дамыту. Келесі суретте тренингтерде алынған кері байланыстар бойынша трансверсальді дағдылардың даму деңгейлері көрсетілген.

2-сурет. Треннингтерде алынған кері байланыстар бойынша білім алушылардағы трансверсальді дағдылардың даму деңгейлері

Треннингтердің қорытынды бөліктерінде білім алушылардың берген кері байланыстары олардың дипломатиялық, сындарлы коммуникацияға түсуін, топтағы және өзіндік трансформациялық көшбасшылығын, эмоционалды интеллектісін және рефлексиясын дамытуда тренингтің Колб моделімен және әртүрлі белсенді әдістерді қолданып ұйымдастыруымыз оң нәтиже бергендігін көрсетті. Нәтижесінде бақылау арқылы трансверсальді дағдылар білім алушылардың тиімді қарым-қатынас жасау, эмоцияны, өз әрекетін басқару, байланыстыру, құрастыру, зерттеу, жасау және өз бетімен оқу қабілеттерімен байланысты екендігін байқадық.

Қорытынды

Қорыта келе, болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамыту үшін тренинг әдісін қолданудың тиімді екендігін, оны Колб моделі арқылы жүргізудің нәтижесінде келесідей түйін жасауға болатындығын айтқымыз келеді:

- білім алушыларға ақпаратты жай ғана хабарлай салмай, белсенді түрде сараптама жасау үдерісін олардың белсенді, теоретик, ойшыл, прагматик оқу стильдерін ескеріп ұйымдастырған тиімдірек;

- білім алушыларды жаңа біліммен және тәжірибемен қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың алған білімдері мен тәжірибелерін саралай отыра, өз қызметінде жоспарлап, қолдануға деген қызығушылықтарын ояту маңызды;

- әрбір қатысушының оқу мен ақпарат алудың өзіне ұнайтын аспектілері бар екенін есепке алсақ, мысалы, кейбіреулерге тапсырмаларды орындау қызықтырақ, ал кейбіреуі сызба жасағанды ұнатады, дегенмен, егер біз пайымдауды қолданып, циклдің барлық төрт сатысында білім

алушылардың қабілеттерін ескерсек, олардың дамуына үлес қоса аламыз.

Сонымен қатар, тренинг арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларының даму процесі топ эволюциясының барлық белгілі кезеңдерінен: номиналды қауымдастықтан құрылымды саралау және үйлесімді байланыстар жүйесін орнату кезеңіне, топта бір-біріне деген жоғары сенім мен ішкі талапшылдық болған кезде бірігу мен жайлылық деңгейіне өтетіндігі байқалды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Кіру режимі: URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-adiletti-kazakstannyn-ekonomikalyk-bagdary-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-18333> [Қаралған күні 24.07.2024].

[2] Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8-шілдедегі No 471 қаулысы. Кіру режимі: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> [Қаралған күні 24.07.2024].

[3] UNESCO: Transversal competences in education policy and practice. UNESCO Bangkok Office, - 2016. – 51 p.

[4] Tilea M., Duta O., Johansson J., Murphy P. Transversal skills development in modern teaching practice: a good practice guide. – Bucharest: Pro Universitaria, - 2015. – 213 p.

[5] Larraz N., Vazquez S., Liesa M. Transversal skills development through cooperative learning. Training teachers for the future. On the Horizon, - 2017, - Vol. 25 Issue: 2. – 14 p.

[6] Guillard A. Development of assessment of transversal skills in European collaboration. Differences in teaching and learning Environments. INTED2016, Proceedings, - 2016. – P.5436-5443.

[7] Фадель Ч., Бялик М., Трилинг Б. Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха: Пер. с англ. - М.: Издательская группа «Точка», - 2018. – 240 с.

[8] Альдибекова Ш.Н., Капсанова Г.Б., Жұбандыкова А.М. «Жеке тұлғалық дамыту негіздері» пәнін оқытуда студенттердің трансверсальді күзiретiлiктерiн қалыптастыру. //Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы, “Педагогика ғылымдары” сериясы, №1 (72) - 2024. – Б. 198-216.

[9] Тренерге арналған нұсқаулық. НЗМ ДББҰ «Педагогикалық шеберлік орталығы». – Астана, - 2015. – 122 б.

[10] Kolb D. Experiential Learning: Experience as the source of learning and development, //Second Edition. United States of America, -2014. – 27 p.

[11] Honey P., Mumford A. The Manual of Learning Styles, - 1992. – 88 p.

[12] Сарсенбаева Г.Х., Кужагулова Ж.М. Тренингті жоспарлауда Колб моделін қолдану жолдары. // «Білім беру: зерттеу және орнықты даму» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. – Астана: НЗМ ДББҰ, - 2015. – Б.679-683.

REFERENCES

[1] Kazakhstan Respublikasynyn Prezidentі K.K.Tokaevtyн «Adiletті Kazakhstannyn ekonomikalyk bagdary» atty Kazakhstan khalkyna Zholdauy (Address of the President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev to the people of Kazakhstan entitled “Economic Orientation of Fair Kazakhstan”). Kiru rezhimi: URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyн-adiletті-kazakstannyn-ekonomikalyk-bagdary-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-18333> [Karalghan kuni 24.07.2024]. [in Kaz]

[2] Omır boiy oku (uzdıksız bilim беру) tuzhyrymdamasyn bekıtu turaly Kazakhstan Respublikasy Ukımetınyn - 2021 zhylygy 8 shıldedegı -No 471 kaulysy (Resolution No. 471 of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 8, 2021 on approval of the concept of lifelong learning (continuous education)). Kiru rezhimi: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> [Karalghan kuni 24.07.2024]. [in Kaz]

[3] UNESCO: Transversal competences in education policy and practice. UNESCO Bangkok Office, 2016. – 51 p.

[4] Tilea M., Duta O., Johansson J., Murphy P. Transversal skills development in modern teaching practice: a good practice guide. – Bucharest: Pro Universitaria, 2015. – 213 p. https://proiecte.ucv.ro/transmod/media/good_practice_guide_EN.pdf

[5] Larraz N., Vazquez S., Liesa M. Transversal skills development through cooperative learning. Training teachers for the future. On the Horizon, 2017, Vol. 25 Issue: 2. – 14 p.

[6] Guiland A. Development of assessment of transversal skills in European collaboration. Differences in teaching and learning Environments. INTED2016, Proceedings, 2016. – P. 5436-5443.

[7] Fadel Ch., Bälіk M., Triling B. F15 Chetyrehmernoe obrazovanie: Kompetensii, neobhodimye dlä uspeha (Four-Dimensional Education: Competencies Needed for Success): Per. s angl. - M.: Izdatelskaia gruppa «Tochka», 2018. – 240 s. [in Rus]

[8] Aldibekova Sh.N., Kapsanova G.B., Zhubandykova A.M. «Zheke tulgalyk damytu negizderi» panin okytuda studentterdin transversaldi kuziretilikterin kalyptastyru (Formation of transversal competences of students in teaching the subject "Fundamentals of personal development"). Abylai khan atyndagy KazHKATU Khabarshysy, "Pedagogika gylymdary" seriyasy, №1 (72) 2024. – B.198-216. [in Kaz]

[9] Trenerge arnalgan nuskaulyk (Trainer's Guide). NZM DBBU «Pedagogikalyk sheberlik ortalogy». – Astana, 2015. – 122 b. [in Kaz]

[10] Kolb D. Experiential Learning: Experience as the source of learning and development, Second Edition. United States of America, 2014. – 27 p.

[11] Honey P., Mumford A. The Manual of Learning Styles, 1992. – 88 p.

[12] Sarsenbayeva G.Kh., Kuzhagulova Zh.M. Treningti zhosparlauda Kolb adistemessin koldanu zholdary (How to use the Kolb model in training planning). // «Bilim beru: zertteu zhane ornykty damu» Khalykaralyk gylymi-praktikalyk konferentsiasy. – Astana: NZM DBBU, 2015. – B.679-683. [in Kaz]

ТРЕНИНГ КАК МЕТОД РАЗВИТИЯ ТРАНСВЕРСАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Сарсенбаева Г.Х.¹, Жумабаева А.Е.²

*^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена развитию трансверсальных навыков будущих педагогов начального образования на современном этапе. На основе изучения научной литературы сделан анализ современного состояния развития трансверсальных навыков. Речь идет о тренинге – об одном из важнейших методов развития трансверсальных навыков у будущих педагогов начального образования. В статье определена актуальность развития трансверсальных навыков будущих педагогов начального образования на основе их заинтересованности в тренингах, проводимых с целью развития гибких навыков.

Анализируются результаты планирования тренингов по модели Колба и проведения их со студентами специальности «Педагогика и методика начального обучения» Казахского национального педагогического университета имени Абая и их отзывы.

Результаты исследования показали, что отношение студентов к трансверсальным навыкам положительное. По отзывам студентов, развитие в ходе тренинга трансверсальных навыков, таких как развитие умения работать в команде, креативности, эффективной коммуникации, критического мышления, трансформационного лидерства, эмоционального интеллекта, тайм-менеджмента и др. создает возможность получить качественное образование и создать конкурентоспособную нацию. Промежуточные результаты исследования, описывающие эффективность методов проведения тренинга по модели Колба и методов тренинга, предложенных факультетом образования Кембриджского университета, позволили создать нашу авторскую систему тренингов с использованием национальных ценностей.

Ключевые слова: подготовка будущих педагогов начального образования, профессиональная подготовка, трансверсальные навыки, тренинг, планирование тренинга по модели Колба, национальные ценности, структура тренинга, развитие

TRAINING AS A METHOD FOR DEVELOPING TRANSVERSAL SKILLS IN FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS

*Sarsenbayeva G.Kh.¹, Zhumabayeva A.E.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article is devoted to the development of transversal skills of future primary education teachers at the present stage. Based on a study of scientific literature, an analysis of the current state of development of transversal skills is made. We are talking about training - one of the most important methods for developing transversal skills among future primary education teachers. Based on the interest of students in the trainings for the development of flexible skills, the relevance of the development of their transversal skills is defined in the article.

The results of planning trainings according to the Kolb model and conducting them with students of the specialty “Pedagogy and Methods of Primary Education” at the Abai Kazakh National Pedagogical University and their feedback are analyzed.

The results of the study showed that students’ attitudes towards transversal skills are positive. According to student reviews, the development of transversal skills during the training: the development of the ability to work in

a team, creativity, effective communication, critical thinking, transformational leadership, emotional intelligence, time management, etc. creates the opportunity to receive a quality education and create a competitive nation. Interim research results describing the effectiveness of training methods based on the Kolb model and training methods proposed by the Faculty of Education at the University of Cambridge allowed us to create our own training system using national values.

Key words: training of future primary education teachers, professional training, transversal skills, training, planning training according to the Kolb model, national values, training structure, development

Мақала түсті: 14 ақпан 2024

ӘОЖ 37.01.159.9

ГТАМР14.03.15

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.006>

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАМУЫНДАҒЫ ҚҰЗІРЕТТІЛІК ЖӘНЕ ҚАБІЛЕТ МӘСЕЛЕСІНІҢ МАЗМҰНЫ

*Алпысбай Л. А.¹, Көшербаева А.Н.², Уристенбекова Г.К.³

*^{1,2}докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

³Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан

Андатпа. Мақалада болашақ педагог-психологтердің құзыреттілігін дамыту мәселесі қойылған. Авторлар бүгінгі білімнің қарқынды дамыған дәуірінде оны оқытушы педагогтер мен білім алушылардың ақпаратты қабылдай алу деңгейін дұрыс анықтап, одан әрі дамыту үшін психолог мамандардың атқаратын рөлі зор екендігіне назар аударады және болашақ педагог-психологтерге қойылатын талаптардың да жоғары екенін көрсетеді.

Білім мен тәрбие ісін аманат етер – педагог-психологтердің қоғамдағы атқаратын рөлі қаншалықты жоғары болса, олардың құзыреттілігі де соншалықты маңызды. Бұл зерттеудің мазмұнында құзыреттілік мәселесіне қатысты әртүрлі көзқарастар қарастырылады. Атап айтқанда, авторлар белгілі отандық және шетелдік ғалымдардың, зерттеушілердің теориялық және практикалық еңбектеріне тоқталады.

Мақаланың шеңберінде құзыреттілік ұғымының бағыттары мен түрлері ғылыми көзқарастарға негізделіп сипатталады. Осы тұрғыда: адам мен оның қоғамда әлеуметтенуі (әлеуметтік өзара әсер ету, әлеуметтік құзыреттілік, ауызша және жазбаша қарым-қатынас, монолог, диалог, салт-дәстүр туралы сауаттылық т.б.), құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, ақпараттық құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, денсаулықты сақтау мен салауатты өмір салтын ұстану және т.б. құзыреттіліктер. Аталған әр құзыреттіліктердің бағытын ашуда мақала авторлары ойларын түйіндей келе «құзыреттіліктер өзінің табиғатына, қызметіне қарай ерекшеленеді» -деген қорытынды жасайды.

Ұсынылып отырған мақала ерекшелігінің бірі, авторлар кең көлемді «құзырет» ұғымын педагог-психологтің қызметіне қатысты қарастырады. Сонымен қатар коммуникативті қабілетті педагог-психолог үшін ең қажетті деп түйіндейді және қабілеттің сипаттамасына, оның классификациясы мен белгілі тұжырымдамаларға тоқталады. Соның ішінде белгілі Ресей ғалымы В.А.Крутецкийдің педагогикалық қабілеттердің тоғыз топқа бөлінетінін және маманның бүгінгі таңдағы мектеп қабырғасында жасайтын функциялары көрсетіледі. Авторлар «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымын педагог-психологтің іс-әрекетіне қатысты талдап, әртүрлі анықтамалар мен сызбасын келтіреді.

Тірек сөздер: педагог-психолог, психологиялық қызмет, педагогикалық психология, құзыреттілік, қабілет, білім, дайындық, жіктеме, педагогикалық және коммуникативтік құзыреттілік

Кіріспе

Болашақ педагогтерде құзыреттілік пен қабілетті дамыту мәселелері психологиялық-педагогикалық бағытта кеңінен қарастырылатын тақырыптардың бірі болып табылады. Дегенмен, цифрлық дәуір мен жаһандану әлемінде болып жатқан өзгерістер болашақ мамандарды дайындауда жаңа жақтарын және шешімдерін енгізе отырып, бұл мәселенің актуалды екенін байқатады және білім беру саласындағы бірнеше ресми құжаттарында қамтылған.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламасында кәсіби мамандарды даярлаудың сапасы мен деңгейін жақсарту, кәсіби білім берудің мазмұнын жаңарту, бәсекеге қабілеттілікті арттыруға, жаһандық озық үрдістер жағдайында кәсіби білім беру жүйесін жаңғыртуға, болашақ мұғалімдердің біліктілігін арттыруға бағытталған [1,2]. Бұл педагогтер мен білім алушылардың қабілеттерінің даму деңгейіне байланысты екендігі де белгілі.

Білімнің қалыптасуы адамзат қоғамының пайда болған дәуірінен бастау алады. Себебі, адам сол сәттен-ақ, табиғаттың әртүрлі құбылыстарына қарай бейімделіп, өзінің қажеттіліктерін өтеу мақсатында өмір сүру дағдыларын үйрене бастады. Олар жақсы мен жаманды ажыратып, өзіне керек нәрселерді тани білді, табиғаттан өз қорегін тауып алып, бертін келе әртүрлі құралдарды жасап үйреніп, өз қажеттілігіне жарата білді. Міне, осылайша білім пайда болды. Білім мен тәрбие деген ұлы ұғымдар сонау ғасырлардан бастау алып, күні бүгінге дейін үздіксіз дамып келеді. Адамзат қоғамы әртүрлі ғасырлар, дәуірлерді артқа тастап, білім мен тәрбиенің, мәдениеттің қарқынды дамуының нәтижесінде бүгінгі – жаһандану дәуіріне аяқ басты. Осы көзқарастан болашақ мамандардың құзыреттілік мәселесін зерттеу өзекті мәселе болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Қарастырылып отырған мәселе белгілі ғалымдардың концепцияларымен, теориялық және практикалық көзқарастарды қамтиды. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы баланың тәрбиесі туралы ерекше пікір білдірген. Оның пікірінше, ұлды ұлша тәрбиелеу қажеттігін жеке айтып өткен. Ғалымның ұлағатты ойы, ұлт болашағы – ұрпақ тәрбиесінің және мамандардың осы бағыттағы құзыреттілігінің қоғам үшін маңызы зор екенін түйіндейді. Өйткені, бүгінгі бала – ертеңгі ел азаматы.

Н.Д.Хмельдің пікірінше, қарым-қатынас тек біліммен ғана шектелмейді, сонымен қатар, эмоционалды қатынас, қызығушылықты ояту және өзара әрекеттесу сияқты функцияларды атқарады [3]. Мұғалімнің кәсіби қабілеті оның кәсіби шеберлігін көрсететін педагогикалық қызметті жүзеге асырудағы теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде анықталады.

Мұғалімнің кәсіби қабілеті - қажетті білім, білік және дағдыларды игерумен анықталатыны туралы Г.М.Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров [4], И.А.Зимняя [5] айтып өткен. Бұл білімдер, дағдылар мен дағдылар оның оқытушылық қарым-қатынасын анықтайды және мұғалімнің жеке тұлғасы ретінде ерекше құндылықтарды, педагогикалық сана мен педагогикалық іс-әрекетті қалыптастырады.

Мақаланың мақсаты: педагог-психологтің құзыреттілігінің ерекшеліктері болып табылады. Осыған орай кәсіби құзыреттілік мәселесі біздің зерттеуімізге аса маңызды болып келеді. Бұл мәселенің теориялық және практикалық аспектілері К.С.Кудайбергенова [6], Б.Т.Кенжебеков

[7], Л.Гордон [8], В.М.Семенов [9] және т.б. ғалымдар мен зерттеушілердің еңбектерінде ашылған. Осы ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, соңғы онжылдықта жаңа міндеттердің пайда болуымен байланысты кәсіптік оқыту бағыты кейбір мәселелерді шешуді қажет ететіндігін атап өткен жөн.

Зерттеу барысында мемлекеттік құжаттарға, белгілі ғалымдардың, сол қатарда жас зерттеушілердің еңбектеріне терең талдау жасалынды. Мәселені теориялық талдауда анализ, синтез әдістері қолданды. Бұл ретте зерттеу материалдарының іріктемесінде өзекті мәселелер орын алды.

Атақты психолог И.А.Зимняның пікірінше, қабілет жаңа ішкі, әлеуетті, жасырын психологиялық құрылымды, адамның құзыреттілігін сипаттайтын білім, ой, процедуралар, құндылықтар мен қатынастар жүйесін білдіреді [5, 14-18 б.].

Адамға жеке тұлға, субъект және болашақ мұғалім ретінде қарайтын құзыреттіліктер:

- денсаулықты сақтау құзыреттілігі: салауатты өмір салтының нормаларын сақтау, темекі шегудің қауіптілігін, адам ағзасының мәдениетін, еркіндігін, өмір түрін таңдау жауапкершілігін түсіну;

- интеграция құзыреттілігі: алған білімдерін кеңейту үшін білімді құрылымдарға бөлу;

- азаматтық құзыреттілігі: азаматтардың құқықтары мен міндеттерін, бостандықтары мен жауапкершілігін, өзіне-өзі деген сенімділігі мен азаматтық міндеттерін түсіну және сақтау;

- өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігі: өзін-өзі реттеу, өзін-өзі дамыту, өмірдің мәні, тілді дамыту, ана тілі мәдениетін меңгеру, шет тілдерін меңгеру.

Адам және оның әлеуметтік салаға әсер ету құзыреттері:

- әлеуметтік қарым-қатынас құзыреттілігі: қоғамды, қоғамдастықты, ұжымды, отбасын, ынтымақтастықты, толеранттылықты, басқа нәсілдерді, жыныстарды, елдерді, мәртебені, діндерді, рөлдерді және т.б. қабылдау және құрметтеу;

- коммуникативтік құзыреттілігі: ауызша, жазбаша, диалог, монолог, білім, әдет-ғұрыпты сақтау, іскерлік жазу және т.б.

Адамның кәсіби қызметіне қатысты құзыреттіліктері:

- танымдық қызығушылық құзыреті: танымдық мәселелерді қою және шешу, стандартты емес шешімдер, проблемалық жағдайлар;

- кәсіби құзыреттілік: кәсіби іс-әрекет, білім беру, еңбек, іс-әрекеттің құралдары мен түрлері, іс-әрекеттер;

- ақпараттық құзыреттілік: технологиялардың мүмкіндіктері,

ақпаратты қабылдау, өңдеу, беру, бұқаралық ақпарат құралдары, мультимедиялық технологиялар, компьютерлік білім, электронды меншік [5. 24-25 б.].

Болашақ педагог-психологтердің кәсіби іс-әрекетінің маңызды сапасы мен құзыреттіліктерінің бірі ретінде қазіргі таңда олардың коммуникативтік қабілеттілігін айтамыз. Осыған орай, «қабілеттілік» ұғымына тоқталуды жөн көрдік. Өйткені бұл қасиетті қазіргі заманның педагогіне, соның қатарында педагог-психологке дамыту керек.

Ең алдымен, қабілет дегеніміз не? Бұл бір әрекетті орындау кезінде әртүрлі деңгейде көрінетін адамның жеке қасиеттері. Данышпан адамдар да оны асыл мұрамен теңестірді. Өйткені, әркімнің өзіндік ерекшелігі бар. Егер адам өзінің қасындағы немесе ұжымдағы әріптесін үнемі құрметтесе және оның өмірін жақсартуы үшін үнемі жағдай жасаса, білмегеніне бағыт-бағдар берсе, қолдау көрсетсе, онда ол үшін қол жеткізбейтін ешқандай қамал жоқ болады. Мұндай жан әлі де өз мақсатына жетіп, еңбегінің жемісін көреді. Олар өз отбасыларына және туған қоғамына үлкен пайда әкелді.

Адамның бойындағы бір нәрсеге деген қабілеттілікті қалай тануға болады? – деген сұрақ міндетті түрде туындайды. Осы тұрғыда ұлы ойшыл Сенеканың пікірінше, адамның бойындағы қабілетінің қандай екенін, оның бір іспен шұғылданғаннан кейінгі нәтижесінен білуге болады. Мұнда адамның барлық іс-әрекетке қабілеттілігі, сол іс-әрекетті жаңаша орындауға қызығушылығы өзінің бойынан табылатынын көруге болады. Сондықтан, адамның қабілеттілігі - ең алдымен, өзінің мінез-құлқын реттеуі, оның өмір сүруіне қызмет ету, психологиялық іс-әрекет жағдайларының негізіне айналу қабілеті. Оны анықтау қабілетінің сипаттамалары: сезімталдық, байқағыштық, көрегендік, ұшқыр тапқырлық, идеяларды оңай тудыру қабілеті, сөзжасам еркіндігі, жалпы қабылдау тенденциясы, ұғымдарды салыстыру (қашықтық, жуықтау, салыстыру және т.б.) және т.б.

Қабілеттердің дамуы мен қалыптасуы әр түрлі деңгейде көрінеді. Бірінші деңгей репродукция, екінші деңгей шығармашылық деп аталады. Мұндағы көбею деңгейі – бір-бірімен бөлісе алатын оқу, жазу және санау қабілеті. Ал, шығармашылық деңгейі - бұл ерекше қабілеттердің көрінісі. Әркім өзінің қабілеттерін дамыту мен қалыптастырудың бастапқы деңгейінде оқытудың икемділігін, білімді игеруді және қажетті белсенділік деңгейін көрсетеді. Екінші деңгейде жаңа нысандар мен туындылар жасауға болады.

Кез келген қабілет еңбек іс-әрекеті арқылы дамып, қалыптасады. Адамның жасаған жаңа заты немесе шығармашылық туындысы арқылы

бір-бірімен ерекшеленіп, қабілеттің неге икемділігін ажырата аламыз. Өйткені, қабілет адамның ақыл-ой күшінің ойлау, күшті ерік-жігер, тұрақты мінез, қажымас және өткінші қиял сияқты барлық аспектілерімен тығыз байланысты. Қабілетті адам шығармашылықпен айналыспаса, тіпті талантты болса да, қабілетін жоғалтуы ықтимал. Бұл өмірлік тәжірибемен дәлелденген шындық. Ғалымдар мен психологтер адамның қабілеттерін түрлері мен классификациялары арқылы талдайды.

Қабілеттердің жіктелуі:

- адамның кәсіби қызметінің түріне қарай: инженерлік қабілеті, ғылыми қабілеті, көркемдік қабілеті.
- адам санасының үш түрлі қызметіне мыналар жатады: коммуникативті қабілет, реттеуші қабілет және танымдық (танымдық) қабілет.

Іштей сараптау мен талдауға сәйкес танымдық қабілеттер келесі түрлерге бөлінеді: білімді жинақтау (зерттеу), білімді түрлендіру, есте сақтау қабілетін сақтау (шығармашылық, креативтілік), білімді қолдануға қажетті интеллектуалдық қабілеттер.

Қабілеттілік туралы бірнеше ұғымдар мен тұжырымдар бар. Мәселен, біріншіден, тұқымқуалаушылық теориясында биологиялық детерминанттар құбылыс ретінде түсініледі, ал олардың қабілеттерінің дамуы мен орындалуы толығымен генетика негізіне байланысты. Бұл түсінікті Ф.Гальтон ұстанған, ол энциклопедиялық сөздік негізінде атақты адамның генетикасын және таланттардың тұқымқуалаушылық бағытын зерттеді. Екіншіден, қабілет теориясы бойынша Гельвецийдің тұжырымынша кез-келген деңгейдегі данышпандарды білім беру арқылы қалыптастыруға болады. Эшби бұл мәлімдемені жеңілдетіп, бұл қабілет процедуралар мен жұмыс қабілеттілігі арқылы жасалатынын айтты. Үшіншіден, кеңестік психологиясында даму қабілеті туа біткен және жүре пайда болған диалектиканы нақтылайтын үшінші ұғым деп сипаттады. Тек анатомиялық және физиологиялық сипаттамалар туа біткен болуы мүмкін, ал қабілеттің өзі қалыптасудың нәтижесі болып табылады. Қабілеттер іс-әрекетте қалыптасатындықтан, олар оның мазмұнына және ересектермен қарым-қатынасына байланысты және олар балаларға бірқатар әрекеттер мен жетістіктерді қамтамасыз етеді. Осыған сүйене отырып, П.Я. Гальперин қабілеттіліктің интериоризацияның нәтижесі екенін анықтады. Ал Б.М. Теплов музыкалық қабілеттерді жоғары деңгейде тәрбиелеуге болатынын сипаттаған, бірақ жалпы қабілеттер әлеуметтік, ал нышандар жеке даралық. Өйткені олар тек генетика арқылы ғана беріледі деп есептейтін қарсыластарымен де келіседі.

Сонымен, қабілет - бұл динамикалық құбылыс. Адамның бір нәрсеге ерекше қабілеттілігі көрініс бергенге дейін оның пропорциясы туралы айту мүмкін емес және оны толық дамыған деп санауға болмайды. Олар тарихи-мәдени тәжірибенің талаптарына жауап береді: баланың абсолютті есту қабілеті оның міндеті дыбыстарды тон бойынша тану болғанша әлі де еленбейді. Кәсіби қызметте коммуникативтік, қаржылық қабілеттілік, ақпараттық бағдарламалау және т.б. сияқты жаңа түрлерін көруге болады. Қабілет мектепте қызмет ететін солардың қатарында педагог-психологтің мамандығына деген белсенділігін артыратын кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын қасиет. Құзыреттілік ұғымының жалпы мәселелерін сипаттай келе педагог-психологке келесі қызметтер қажетті болып келеді. *Педагог-психологтің психологиялық қызметінің функцияларына мыналар кіреді:* психологиялық диагностика; түзету жұмыстары; ата-аналар мен мұғалімдерге кеңес беру; психологиялық білім беру; педагогикалық кеңестер мен ата-аналар жиналыстарына қатысу; бірінші сынып оқушыларын қабылдауға қатысу; психологиялық профилактика.

Құзыреттілік мәселесін зерттеуде Т.Есімғалиева тұжырымдары ерекше [10]. Осы тұрғыда көптілді білім беру жағдайында педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігін төмендегі 1-сурет арқылы сипаттайды.

Сурет 1 -Болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігінің құрылымы (Т.Есімғалиеваның зерттеуі бойынша)

Бұл көптілді білім беру жағдайында, болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігі әлемдік проблемаларды, жаңа өмір салтын, мәдени

эртүрлілікті, жаһандық ортамен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін анықтайды. Мұнда, ақпараттық сауаттылық, қоғам алдындағы азаматтық жауапкершілік және педагог-психологтердің кәсіби дайындығы білім беру саласындағы педагогикалық қызметті жүзеге асыруда көрінетін көрсеткіштер.

Жалпы білім беру саласындағы педагог-психологтер барлық жаңашылдықтарды, қызығушылықтарды біледі және айналасындағы өзгерістерді ескере отырып, өзінің кәсіби қызметінің нақты бағытын арттырады және жаңа білім жинақтау негізінде эртүрлі аспектілерді қарастыруына қызығушылық таныта алады.

Кенесші психологтің кәсіби қызметінің құндылықтары кәсіби мінез-құлықты реттейді, берілген қызметтің мағыналарын, қызметтің мақсатын және оған қол жеткізудің барабар тәсілдерін, консультативтік өзара әрекеттесуде және білім беру процесінің субъектілерімен өзара әрекеттесуде болып жатқан оқиғаларды түсіндіру тәсілдерін анықтайды. Сонымен қатар, педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігін не сипаттайды - деген сұрақты келесідей анықтаса болады: кәсіби құзыреттілік - бұл педагог-психологтің теориялық білім жүйесін және оларды нақты педагогикалық жағдайда қолдану тәсілдерін, мұғалімнің құндылық бағдарларын, сондай-ақ оның мәдениетінің интегративті көрсеткіштерін (сөйлеу, қарым-қатынас стилі, өзіне және оның қызметіне қатынасы) қамтитын көп факторлы құбылыс.

Бұл бағыттағы ойымызды тереңдететін мысалға тоқталу қажет. Бұл практик педагог-психологтің өзіндік сипаттамасы: Мен педагог-психологпін. Мен мектептерде, балабақшаларда, колледждерде, университеттерде жұмыс істеймін және балалардын немесе жасөспірімдердің әлеуметтік бейімделуіне, олардың психологиялық денсаулығына, дамуы мен мінез-құлқына жауап беремін. Мен үшін әр адам, тіпті бір жасар адам да жеке тұлға. Егер ол жақында ғана жүруді үйренсе де, ол ересек адам сияқты барлық эмоцияларды сезінуге құқылы. Мен балаларға ешқашан: «сенің бойыңдағы проблемаларыңды айтам» - деген ойды айтпаймын. Себебі мұндай нәрсені ашық айтуға немесе жариялауға болмайды; әр балада проблемалар кездеседі, біреуінде қоршаған ортасына байланысты болса, басқасында физиологиялық дамуымен байланысты болып келеді. Басты мақсат осыны түсіндіру. Мысалы, бесінші сынып оқушысы үшін сыныпта болған оқиға нағыз трагедия және ұйқысыздықтың себебі болуы мүмкін, ал жасөспірім жасындағы тұлға оқиғаны түзетуге болатынын нақты біледі.

Мектеп жасындағы балаларда көп кездесетін жағдайлар: басқаларды түсінбеу, отбасындағы қиындықтар, өзіне деген сенімсіздік. Мұның бәрі

адамның дамуына кедергі келтіруі мүмкін. Педагог-психологтің міндеті – жанжалдың қайдан пайда болғанын түсіну (сыртқы немесе ішкі) және әркімге өзін-өзі түсінуге көмектесу, ал ұжымына өзара түсіністік табу.

Егер бала үнемі сынға ұшыраса, ол әрине ашуланшақ болады; ал егер жігерленсе, ол өзіне сенуді үйренеді. Егер бала жылы және достық ортада өссе, онда ол айналасындағы барлық нәрсеге мейірімділік пен сүйіспеншілікпен қарайды. Педагогтар мен педагог-психолог мамандар оқуға, қарым-қатынасқа, физикалық, интеллектуалдық және моралдық өсуге қолайлы атмосфера құруға көмектеседі. Бірінші кезекте сабақтарда, үзілістерде, асханада балаларды бақылау жүргізіледі. Олармен маман жеке сөйлеседі. Ал диагностиканы ойын түрінде жүргізу тиімді нәтиже береді. Мысалы, балалар мектепті, отбасын, мұғалімдерді, өздерін болашақта және қазіргі уақытты сурет арқылы қағазда бейнелейді. Бұл білім алушылар туралы ақпаратты нақтылауға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда педагог-психологтер әр білім беру мекемесінде, тіпті лагерде болуы керек. Олардың рөлі күн сайын артып келеді. Мектептерде мұғалімдер үшін психолог лауазымын енгізу ұсынылады. Мұндай маманның кәсібилік деңгейі қандай болуы керек екенін елестетіп көріңіз - тірі адамдармен жұмыс істегенде қателесуге болмайды.

Жоғарыда айтылғандай құзыретіліктердің қатарында педагог-психологтерге тән коммуникативтік құзыреттілік. Бұл ұғым – «коммуникативтілік», адамдармен тез және оңай ортақ тіл таба білу. Педагог-психолог оқушылармен (клиентпен) түсінікті тілде сөйлеуі керек. Қарым-қатынасты жақсарту үшін сөйлеуді жүйелеп, сұхбаттасушылардың беретін ақпараттардың дұрыс жеткізілуі маңызды. Қарым-қатынастағы кері байланыс бұл рефлексия. Ол адамның өзін, іс-әрекетін, нәтижелерін сыни тұрғыдан талдау қабілеті.

Қазіргі өзекті мәселелердің бірі виртуалды кеңістікке байланысты коммуникациясының жаңа арнасының пайда болуы. Ғаламтор (интернет) – үздіксіз үнемі өзгеріп отыратын құбылыс. Әлеуметтік медиа мен мобильді технологиялар ғаламтордың (интернет) қарқынды дамуына жол ашты. Интернеттің дамуы халықаралық қатынастардың жаңа әдістерін енгізді. 2004 жылы дүниеге келген Facebook 2230 миллионнан астам белсенді қолданушысы бар ғаламдық желіге айналды. Мобильді технология ғаламтордың таралуын арттырып, қолданушылар санын көбейтті. Сондықтан, ақпараттық құзыреттілікті дамытуда ғаламтор - бұқаралық ақпарат құралдарындағы ең еркін ақпарат көзі. Ғаламтордан көретін, алатын ақпараттың оқушылар үшін психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды.

Жаһандану процесі бүгінгі жастарды да айналып өткен жоқ. Қазақстан Орта Азияда телекоммуникация саласында алдыңғы қатарға шыққан елдердің бірі. Ол елімізде 4G технологиясы өте кең таралған. Азияның басқа елдерімен салыстырғанда Қазақстанда кең жолақты ғаламтордың қамтамасыз етілген және мобильді ғаламтор белсенді қолданылады. Осы тұрғыда «Цифрлы Қазақстан» атты мемлекеттік бағдарламасы 2017 жылдан бастап ортақ цифрлық инфрақұрылымды неғұрлым мүмкін етуге бағытталған. Бұл, цифрлық технологиялар мен ғаламтор желісінің әсерінен бүгінгі кезең жаңа сипат алды. Ақпарат тарату пішіні ғана емес, сол ақпараттың жастарға әсерінің маңыздылығы өзекті мәселе болып отыр. Әрине ең алдымен, ақпараттың адамның өмірін қалай өзгертетінін айқындау. Мектеп оқушылары әлеуметтік желідегі ақпараттарға еліктеуіш келеді. Ойын, тапсырмалар мен үлгі болатын кейіпкерлерінің әрекетін қайталауға тырысады. Мұндай мәселе, болашақ педагог-психологтің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруды талап етеді. Өйткені, болашақ кәсіби қызметінде жұмыс жүйесін ұйымдастыруда ықпалы зор.

Коммуникативтік құзыреттіліктер келесі бөліктерден тұрады:

- коммуникативтік сауаттылық бойынша білім беру (қажетті тілдік білім, педагогика және психология, конфликтология, эмоционалды интеллект, логика, риторика, мәдениет және сөйлеу);
- коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттер (іскерлік қарым-қатынастарды нақты және жылдам орнату, орындаушылық іс-әрекеттер, тұлғаны дұрыс қабылдау мен түсінуге негізделген психологиялық ықпал, қоршаған ортамен және оқшауланған адамдармен ынтымақтастықтағы белсенді әрекеттер);
- эмпатия қабілеті (түсіну қабілеті, басқаша сезіну қабілеті және т.б.);
- өзін-өзі бақылау қабілеті (басқаның және өзінің мінез-құлқын реттеу қабілеті, әңгімелесушінің моделін құру, жағымды психологиялық атмосфера құру, тұлғааралық қатынастарды болжау қабілеті);
- вербалды және вербалды емес қарым-қатынас мәдениеті (сөйлеу дағдылары, риторикалық дағдылар, дәлелдеу дағдылары мен келісім-шарттар, кәсіби оқыту этикасының ережелерін сақтау, тұжырымдамалық жіктеу ақпаратын мақсатты пайдалану, сөйлеу мәдениетін меңгеру, вербалды емес құралдарды қолдану) [11].

Қазіргі зерттеулерде жаңа мазмұнмен толықтырылған осы тұжырымдаманы талдау және пайымдау жалғасуда. Жақында коммуникативті дағдылар «тиімді қарым-қатынас жасау үшін қажетті дағдылар мен дағдылардың жиынтығы» ретінде түсіндіріліп, енді кеңірек мағынаны қамтиды және жеке аспектілерді біріктіреді.

Сонымен, коммуникативті құзыреттілік - бұл ұйымдастырушылық өзара әрекеттесу үшін қажетті білімнің, икемділіктің және дағдылардың жиынтығы, оны тиімді коммуникативті тұлғааралық қарым-қатынасты құруға негізделген тұлғаның ішкі жоспары ретінде қарастыруға болады.

Коммуникативті құзыреттілік - бұл педагогтардың оқу-тәрбие үдерісінде үйлесімді қарым-қатынасты қалыптастыруды қажет ететін, өзара бірлескен ақпарат алмасудан туындайтын коммуникативті міндеттерді шығармашылықпен шеше білу қабілеті. Осыған байланысты қарым-қатынас қабілеті - бұл қарым-қатынастың тиімділігін анықтайтын білімнің, икемділіктің және құндылыққа бағдарланудың жиынтығы деп айтуға болады.

Болашақ педагог-психологтерді маман ретінде даярлауда кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру маңызды сапаларының бірі. Ол болашақ педагог-психологтің кәсіби шеберлігінің жетілуін, оқушылардың оқуға деген құштарлығын, күн сайын ынтасын арттыруға қоладау көрсету, мотивация беруін талап етеді. Оқушылардың қабілетін арттырумен қатар, қоғамда әлеуметтенуінде жинақталған білім мен тәжірибені ұштастыра білуден көрінеді. Кәсіби және тұлғалық даму көзқарастары, кәсіби мүмкіндіктері үнемі жетілдіріліп, жаңартылып отыруы керек. Құзыреттілік тек субъектінің жеке айналасында қалыптаспайды. Ол үнемі толықтыруды және дамуды қажет етеді. Оның қалыптасуына әлеуметтік орта, қарым-қатынас, білім, қабілеттер мен дағдылар әсер етеді. Осы қасиеттердің барлығы бір бағытта үйлескенде ғана белгілі бір дәрежеде болашақ педагог-психологтердің кәсіби қабілетін белсендіруге болады және сол арқылы кәсіби құзыреттілігі қалыптасады.

Талқылау

Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің қазіргі жағдайын зерттеу педагогикалық және психологиялық ғылымда бұл проблема келесі бағыттарда егжей-тегжейлі ашылады деп айтуға мүмкіндік береді: болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру (М.Семенов, Қ.Құдайбергенова, В.В.Краевский және т. б.);

Бұл тақырыпта зерттеу жүргізген М.Семенов пікірінше, құзыреттілік «педагогтің оқыту мен әлеуметтану барысында меңгерген білімі мен тәжірибесіне негізделген жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығын айқындайтын қасиеті [9, 23-29 б.]. Ал Қ. Құдайбергенова көзқарасынша, құзыреттіліктілік жалпы латын сөзінен шыққандығын айтады және оның тұжырымдамасы бойынша, бұл ұғым «белгілі бір саладағы қабілеттілікті білдіреді» дегенге келіп саяды [6, 44-45 б.].

Т.Есімғалиеваның пікірінше, педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігі - бұл мұғалімнің жеке психологиялық сапасы, оның мақсаты, мәні, құрылымы мен құралдары туралы түсінігін, кәсіби іс-әрекетті (білімді) түсінуін және осы іс-әрекеттің дағдыларын (біліктіліктерін, дағдыларын) меңгеруін қамтамасыз етуі. Мұғалім-психология жетілдіру және стандартты емес тапсырмаларды орындаудағы қабілеті [10, 11-14 б.]. Қорыта келгенде, аталған ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, «кәсіби құзыреттілік» ұғымына – «педагогтің өз мамандығы бойынша білім мен оқыту жүйесінің қыр-сырын толықтай білуі, педагогикалық шеберлігі мен қабілетінің жоғарылығы, оқытудың жаңа технологияларын толықтай меңгергендігі, сондай-ақ, білім беру мен тәрбиелеу ісіндегі жетік тәжірибесі» - деп түсінік беруге болады. Демек, жоғарыда айтылған талаптарға сай келетін маман – кәсіби құзыретті педагог болып табылады [14]. Бұл саланың зерттеушілері құзыреттілікті бірнеше сатыға бөліп сипаттаған. Мәселен, олар педагогтің жаңа технологиялар мен техниканы меңгеруін – ақпараттық құзыреттілік, сыртқы ортамен қарым-қатынасын жүйелі түрде бақылауда ұстай білу қабілетін – коммуникативтік құзыреттілік, өзінің және өзгенің құқықтарын құрметтей отырып, қоғамдық мәселелерде белсенділік таныта білу қабілетін – әлеуметтік-құқықтық құзырет, ал маманның белгілі бір саладағы жұмысшы құзыреттілігін сипаттай алуын – арнаулы құзыреттілік деп қарастырады.

Осы негізгі қабілеттердің мазмұнын дамыта отырып, Қ.Түймебаев әлемдік педагогикалық ой-сана туралы еңбегінде оқу материалдарын оқушыларға түсінікті әрі өмірмен сабақтастыра жеткізу (бұл екеуі – дидактикалық қабілет тобы б.т.); мұғалімнің оқушыны түсінуі; балаларға деген қызығушылық, жұмыстағы шығармашылық, балаларға қатысты бақылампаздық, балаларға педагогикалық еріктік әсер ету, педагогикалық талап қоюшылық, педагогикалық әдеп, балалар ұжымын ұйымдастыра алу, мұғалім тілінің мазмұндылығы, ашықтығы, бейнелілігі, сенімділігі секілді қабілеттерді қоса қарастыру [15].

Білім-ғылым турасында сөз қозғағанда, «ұстаз» деген ұлы ұғымға тоқталмай өту мүмкін емес. Демек, бірінші кезекте «педагогика» ұғымына қысқаша түсініктеме бере кеткенім жөн деп ойлаймын. Педагогика – оқыту мен білім беру, тәрбиелеу ісіндегі жүзеге асырылатын іс-әрекеттер жиынтығы десек, психология – сол тәрбиеленушінің бойындағы әр қилы жай-күйін, сезімдері мен ой-санасын, өрісін, зейінін, жалпы психикасын зерттейтін ғылым. Ғылымның аталған екі салсының бірігуі нәтижесінде «педагогикалық психология» ғылымы пайда болды. Ғылымның бұл саласы білім беру мен оқыту, тәрбиелеу ісіндегі баланың өзіндік ерекшеліктерін, зейін деңгейін, сондай-ақ, баланың түйсігінен туындайтын іс-әрекетін

зерттейтін ғылым болып табылады. Аталған ғылым салаларын толықтай меңгерген мамандарды – педагог-психолог деп танимыз.

Нәтижелер

Жоғарыда айтылғандай біздің зерттеуіміздің өзектілігі және мақсаты -болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігін зерттеу болып табылады. Осы тұрғыдағы эксперимент М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің психология факультетінде жүргізілді. Зерттеуге «Білім беру психологиясы» дайындық бейіні бойынша оқитын психология факультетінің 1курс бакалаврлары қатысты.

Зерттеу барысында экспериментті кезең-кезеңімен жүзеге асыруды қарастырдық. Экспериментті жүргізу үш кезеңнен тұрды: дайындық, негізгі және қорытынды. Дайындық кезеңінде болашақ педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық компоненттері анықталды. Жоғарыда аталған авторлардың ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ескере отырып, педагог-психологтің кәсіби қызметінің мазмұнын негізге ала отырып, педагог-психологтің біліктілік сипаттамалары мен лауазымдық міндеттеріне қойылатын талаптарды қойып кәсіби құзыреттіліктердің келесі құрылымдық компоненттерін анықтадық: когнитивті, белсенді, эмоционалды-мотивациялық. Болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігінің осы құрылымы негізінде оның қалыптасуының келесі өлшемдерін бөліп қарастырдық: кәсіби қызметті жүзеге асыру үшін қажетті теориялық білімнің қалыптасуы; кәсіби міндеттерді жүзеге асыруға және психологиялық-педагогикалық бағыттың кәсіби қызметін ұйымдастыруға дайындық; мотивация мен тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерінің қалыптасуы.

Зерттеу барысында психологиялық-педагогикалық бағыттың кәсіби қызметін ұйымдастыру дайындығына ерекше көңіл бөлінді. Осы тұрғыда, болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда олардың мектеп оқушыларымен жұмыстарын дамыту қажет. Сондықтан, болашақ мамандар 2023-2024 оқу жылы Алматы қаласының бірнеше мектептерінде SACERS халықаралық өлшем шкалалары бойынша өткізіліп жатқан арнайы экспериментке қатысты. ЖББМ №19 мектепте жүзеге асырылған экспериментте болашақ педагог-психологтер мектептің білім беру ортасын, соның ішінде оқушылардың Soft skills аясындағы жеке, әлеуметтік, танымдық, сандық, коммуникативтік қабілеттері мен құзыреттіліктерінің, қарым-қатынастың дамуын, қоршаған ортаны, оқыту процесін ақпараттық-техникалық жабдықтармен қамтамасыздандыруын, білім беру мекемесінің инфраструктурасын, т.б. жақтарын зерттеді. Эксперименттік жұмыстың нәтижесі келесі график арқылы жинақталды (1, 2, 3 суреттер)

Сурет -2. Денсаулық және қауіпсіздік шкала көрсеткіштері

Денсаулық және қауіпсіздік шкаласы бойынша өлшем шарты бойынша сапа көрсеткіші 5.5 балды құрайды. Мектепте науқас бала үшін арнайы жабдықталған бөлме (медициналық кабинет) бар. Аурудың алғашқы белгілері пайда болған кезде балалар арнайы жабдықталған үй-жайларда оқшауланады. Науқас баланы күту кезінде қызметкерлер тиісті сақтық шараларын қолданады. Экологиялық мәдениетті, салауатты және қауіпсіз өмір салтын қалыптастыру бағдарламасы бойынша жұмыс жоспарына сәйкес оқушылармен салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар жүргізіледі. Педагогикалық ұжым оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығы мәселелері бойынша (мысалы, есту немесе көру, тәбетінің төмендеуі, оқшаулану, агрессия, депрессия) мәселелері бойынша ата-аналармен өзара байланысады (психолог немесе әлеуметтік педагог балалардың денсаулығына қатысты өтініштердің барлық түрлерін ескереді). Барлық тұрақты қызметкерлер медициналық мамандар келгенге дейін алғашқы шұғыл көмек көрсету дағдыларына ие болуы керек.

«Белсенді әрекеттер және уақыт өткізу» өлшемнің шарты бойынша сапа көрсеткіші 4.1 балды құрады. Бұл шкала бойынша білім алушыларға музыкамен айналысу үшін керекті барлық құрал жабдықтар бар (мысалы, музыкалық аспаптар, LED экрандар және т.б.). Білім алушылар өз еріктерімен би немесе музыка қосымшаларына қатыса алады. Білім беру бағдарламасына білім алушылардың этномәдени санасын дамыту бойынша бірқатар іс-шаралар жүргізу қажет. Білім алушылар берсенді әрекеттер барысында бір-бірін ренжітуге, қорлауға жол бермеуі тиіс (3 сурет).

Сурет -3. Белсенді әрекеттер және уақыт өткізу көрсеткіштері

«Өзара әрекеттесу» шкала шарты бойынша сапа көрсеткіші 5.8 балды құрайды. Мектепте оқушылардың мінез-құлқының белгіленген ережелері бар. Балалардың мінез-құлқы жасына және дамуына сәйкес келеді (мысалы, балалар ересектерді байқайды, сәлемдеседі, мектеп ережесіне бағынып мектеп формасын киеді). Мектеп қызметкерлері білім алушылардың өзара теріс кейкілжіңдерді болдырмауға және алдын алуға тырсады. Білім алушылардың өзара қарым-қатынасы, позитивті (оқушылар өзара жақсы ойнайды, сөйлеседі). Дегенмен өзара байланыста қазіргі таңдағы өзекті мәселе буллинг жайында мұғалімдер мен психологтер бірлесе отырып барынша жас өспірімдермен семинар тренингтер өткізу ұсынылады.

Сурет 4- Өзара әрекеттесу өлшем көрсеткіші

Болашақ педагог-психологтердің құзыреттілігін қалыптастыруда мектеп аясында назар аударатын тағыда бір ұтымды нәрсе – қарым-қатынас. Осы арада, оқушылардың ең көп пайызы, яғни 56% үзіліс немесе түскі ас кезінде сыныптастарымен «әрқашан» сөйлеседі, ал 21% «жиі» сөйлеседі. Оқушылардың 13%-ы «кейде» деген мәліметті айтады. Оқушылардың 7%-ы «сирек» қарым-қатынаста болады екен. Оқушылардың 2%-ы үзіліс немесе түскі ас кезінде сыныптастарымен ешқашан сөйлеспейтіндерін айтты. Оқушылардың көпшілігі түскі үзіліс немесе түскі ас кезінде сыныптастарымен кем дегенде бір рет сөйлеседі.

Сонымен, келтірілген зерттеулерге болашақ педагог-психологтерді тарту олардың белсенділігін және білім беру нәтижелерін жақсарту үшін өте маңызды. Белгілеген критерийлермен орташа баллдарды ескере отырып, болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың келесі деңгейлері анықталды: жарамсыз, сыни, негізгі, жоғары.

Зерттеу кезеңінде эксперименттің соңғы кезеңі зерттеу нәтижелерін талдауды және зерттеу гипотезасының негізгі ережелерін нақтылауды қамтыды. 1-кестеде болашақ педагог-психологтерде кәсіби құзыреттіліктің әрбір компоненті бойынша көрсеткіштердің қалыптасуының жиынтық нәтижелерін ұсынамыз (когнитивті, белсенді және эмоционалды-мотивациялық).

Кесте 1-Болашақ педагогтерде кәсіби құзыреттіліктің қалыптасу деңгейлерінің жиынтық деректері

Деңгейлері							
Жоғары		Негізгі		Сыни		Жарамсыз	
саны	%	саны	%	саны	%	Саны	%
0	0	8	45	15	55	0	0

1-кестеден көріп отырғанымыздай, болашақ педагог-психологтерде кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуының базалық деңгейі (субъектілердің 45%) және сыни деңгей - субъектілердің 55% - анықталды.

Осылайша, жүргізілген зерттеу барысында мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік берді: айқындаушы эксперименттің нәтижелері болашақ педагог-психологтерде кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуының сыни деңгейінің басым екендігін көрсетті, бұл өз кезегінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға ықпал ететін психологиялық-педагогикалық жағдайларды іске асыруды талап етеді.

Қорытынды

Сонымен, зерттеуімізді қорытылай келе мынадай тұжырым жасауға болады: құзыреттілік ұғымының бүгінгі таңдағы жан-жақты мазмұнына қарай ғалымдар тұғыр ретінде қарастырыды. Осы орайда, құзыреттілік тұғыр – бұл оқу-тәрбие мақсаттарын анықтаудың, тәрбие үрдісін ұйымдастыру және оларды талдау мен сараптау, іс-әрекеттің нәтижесін бағалауда олардың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру мен табысты әлеуметтенуін қамтамасыз ететін ортақ ұстанымдардың жиынтығы.

Болашақ педагог-психологтерді кәсіби даярлау процесінде қабілеттерге негізделген тәсіл әр түрлі қабілеттердің үйлесуі арқылы күтілетін нәтижелерді қалыптастыруды көздейді. Осы уақытқа дейін кәсіби құзыреттілікке байланысты педагогикалық және психологиялық ғылымдар бойынша бірыңғай пікір немесе тұжырым болған жоқ. Кейбір ғылыми еңбектерде кәсіби құзыреттілік мәселесі таным, технология, мотивация, мінез-құлық, құндылыққа бағдарлау жүйесі ретінде қарастырылады. Сондай-ақ, білім алушылардың алған білімдерін, дағдыларын, тәжірибесін, нақты жағдайларда мінез-құлық әдістерін жұмылдыру қабілетін немесе құзыреттілігін қалыптастыратын білім беру мазмұнын біріктіру процесін қарастыратын көптеген ғылыми еңбектер бар. Ғылыми қоғамдастықта болашақ педагог-психологтердің кәсіби қабілеттері тек университеттік оқу процесінде ғана емес, сонымен қатар практикалық іс-әрекеттің немесе тәуелсіз ізденістердің нәтижесінде қалыптасады деген пікір бар.

Болашақ педагог-психологтердің (студенттердің) құзыреттілігін дамыту үшін оқу барысында түрлі семинарлар, семинар-практикум, семинар-конференция, дәрістер жүргізілетін болса, оқудан тыс уақыттарда студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарымен, мәдени-сауықтыру іс-шараларына қатысуы, мәдени, тарихи орындарға саяхаттау мен көрмелер ұйымдастыру, әртүрлі жарыстарға атсалысуы себеп бола алады. Тұлғаның дамуы бақылаудың әсер етуі нәтижесінде іске асатын құбылыс. Сол себепті, оларды психологиялық-педагогикалық тұрғыда бақылау маңызды. Ол үшін осы салада еңбек еткен ғалымдардың тесттері, сауалнамалары, ұсынған әдіс-тәсілдері арқылы жүзеге асыруға болады. Болашақ педагог-психологтер жас ұрпақтың білім мен тәрбие алу мәселесіне тікелей жауапты болғандықтан, өзінің білімі, тәжірибесінен өзге, жоғарыда айтылған барлық талаптарға сай қабілеттерді меңгеруі тиіс. Сонда ғана олардың кәсіби құзыреттілігі одан ары дами түспек.

ӘДЕБИЕТ

[1] 2020-2025 жылдарға арналған білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Кіру режимі: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/dosc/P1900000988>. [Қаралған күні: 15.01.2024]

[2] «Ұлттық рухани жаңғыру» ұлттық жоба, Қазақстан республикасының Үкіметінің Қазақстан Республикасы 2021 жылғы 12 қазандағы № 724 қаулысымен бекітілген. – Кіру режимі: -URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P210000724>. [Қаралған күні: 11.02.2024]

[3] Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы, 1998. – 320с.

[4] Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – Москва, 2001. – С. 283.

[5] Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. –2003. –№5. –С. 34-42.

[6] Кудайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамалық және ғылыми-теориялық негіздері. – Алматы, 2008. – 328с.

[7] Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. док.... автореферат: Қарағанды, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, 2005. – 40б.

[8] Gordon J.-S. Is Inclusive Education a Human Right? // Journal of Law, Medicine and Ethics. – 2013. - Vol. 41(4). – P.754-767.

[9] Семенов М.В. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в вузе: автореферат: док. пед. наук. –Қараганда, 2005. –28с.

[10] Есимғалиева Т.М.Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру: философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайын. диссертация/ -Алматы, Абай ат. ҚазҰПУ, 2002. –194 б.

[11] Tuninga R., Semen I. The Supply and Demand of Distance Education in Russia/ The World Bank, Bureau Cross.–1995. – P.110.

[12] Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік. - Алматы: Экономика, 2011. – 316.

[13] Крутецкий В. А. Психология: Учебник. – Москва: Просвещение, 2008. – 352 с.

[14] Lindsay S., Proulx M., Scott H., Thomson N. Exploring teachers' strategies for including children with autism spectrum disorder in mainstream classrooms // International Journal of Inclusive Education. – 2014. – Vol. 18(2). – P. 101-122.

[15] Әлемдік педагогикалық ой-сана: 10 томдық / бас ред. Ж. Қ. Түймебаев. - Алматы: Таймас б.үйі, 2008. – (Мәдени мұра). – Кіру режимі: URL:https://nabr.kz/ru/ecatalog?page=7&publication_type=0&sphere=1&title_first_letter=%D3%98&topic (қараған күні: 19.04.2023). [Қаралған күні: 15.01.2024]

REFERENCES

[1] 2020–225 zhyldarga arналған bilim berudi zhane gylymdy damytudyn memlekettik bagdarlamasy (State program for the development of education and science for 2020-2025) 2020. Kіru rezhimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/dosc/P1900000988> (Accessed 21.02.2022). [Qaralған күni: 10.09.2023]. [in Kaz.]

[2] «Ultyk ruhani zhangyru» ultyk zhoba, kazakstan respublikasynyn Ukimetinin Kazakstan Respublikasy 2021 zhylygy 12 kazandagy № 724 kaulysymen bekіtilgen. (On approval of the national project «Ultyk rukhani zhangyru» Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan). Kіru rezhimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000724> (Qaralған күni: 24.02.2023). [in Kaz.]

[3] Hmel' N.D. Teoreticheskie osnovy professional'noj podgotovki uchitelya (Theoretical foundations of teacher training). – Almaty, 1998. – 320 s.). [in Rus.]

[4] Kodzhaspirova G.M., Kodzhaspirov A.YU. Pedagogicheskij slovar' dlya studentov vysshih i srednih pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij (Pedagogical dictionary for students of higher and secondary pedagogical educational institutions). – M. – 2001. – S. 283. [in Rus.]

[5] Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetencii – novaya paradigma rezultat obrazovaniya (Key competencies - a new paradigm for educational results) // Vysshee obrazovanie segodnya, – 2003. – №5. – S. 34-42. [in Rus]

[6] Kudajbergeneva K.S. Kuzyrlylyl bilim spasynyn kriteriji: adisnamalyl zhane gylymi-teoriyalyl negizderi (Let's take a closer look at the criteria: to determine the theoretical and non-negotiable). – Almaty, 2008. – b. 328. [in Kaz.]

[7] Kenzhebekov B.T. Zhogary oku orny zhyjesinde bolashak mamandardyn kфаibi kuzyrettiligin kalyptastyru (Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future teachers in the university: abstract of Doctor of Pedagogical Sciences). Karagandy: E.A. Boketov atyndagy KarMU. – 2005. – 40 b. [in Kaz.]

[8] Gordon J.S. Is Inclusive Education a Human Right? //Journal of Law, Medicine and Ethics. –2013. – Vol. 41(4). – P. 754-767.

[9] Semenov M.V. Pedagogicheskie usloviya formirovaniya professional'noj kompetentnosti budushchih pedagogov v vuze (Formation of professional competence of future pedagogues-psychologists in the conditions of multilingual education: abstract of Doctor of Pedagogical Sciences). Karaganda. – 2005. – 28 s.[in Rus.]

[10] Esimgalievа Т.М. // Bolashak pedagog-psihologtardin kacibikrzyrettiligin koptildi bilim beru zhagdajynda kalyptastyru (PhD) дәрежесін алw үшін дауым. Dissertaciyaю (Formation of professional competence of future pedagogues-psychologists in the conditions of multilingual education). - Almaty, Abay at. QazUPU. – 2022. – 194 б. [in Kaz.]

[11] Tuninga R., Semen I. The Supply and Demand of Distance Education in Russia/ The World Bank, Bureau Cros. – 1995. – P.110.

[12] ZHysipova ZH.A. /Pedagogikalyk sheberlik [Pedagogical excellence]. Ekonomika. – Almaty, 2011. – 316 b).[in Kaz.]

[13] Kruteckij V. A. K84 Psihologiya: Uchebnik [Psychology: Textbook]. (Prosveshchenie. –Moscow, 2008. – 352 s.) [in Rus.]

[14] Alemdik pedagogikalyk oj-sana [Elektronnyj resurs]: 10 tomdyk (World pedagogical thought: 10 volumes)/ bas red. ZH. K. Tujmebaev. - Elektron. tekstovye dan.(19,7Mb). Almaty: Tajmas baspa uji, 2008. – (Madeni mura). Kiru rezhimi: //nabr.kz/ru/ecatalog?page= 7&publication_type=0&sphere=1&title_first_letter=%D3%98&topic [Qaralğan күni: 19.03.2023]. [in Kaz.]

[15] Lindsay S., Proulx M., Scot H., Thomson N. Exploring teachers' strategies for including children with autism spectrum disorder in mainstream classrooms // International Journal of Inclusive Education. – 2014. – Vol. 18(2). – P.101.

СОДЕРЖАНИЕ ПРОБЛЕМЫ КОМПЕТЕНТНОСТИ И СПОСОБНОСТЕЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

*Алпысбай Л. А.¹, Кошербаева А.Н.², Уристенбекова Г.К.³

*^{1,2}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

³Южно-Казахстанский педагогический университет имени Озбекали Жанибекова, Шымкент, Казахстан

Аннотация. В статье исследуется проблема развития компетентности будущих педагогов-психологов. Авторы акцентируют внимание на весомой роли, которую играют педагоги-психологи в определении и

дальнейшем развитии уровня способности учителей и учащихся школ получать правильную информацию в эпоху современного образования, уметь распределять и целенаправленно ее использовать. Чем выше роль педагогов-психологов в обществе, которым сегодня доверена судьба воспитания и образования подрастающего поколения, тем важнее уровень их компетентности.

Содержание данного исследования рассматривает различные точки зрения на проблему компетентности. В частности, авторы акцентируют внимание на теоретических и практических достижениях известных отечественных и зарубежных ученых и практиков. В рамках статьи, исходя из научных взглядов, раскрыты направления и виды понятия «компетентность». В данном контексте описываются развивающие, образовательные, дидактические характеристики компетенции: отношение к человеку как к личности, будущему учителю; социальное воздействие на людей и социальную сферу; связанные с деятельностью человека и др. Авторы статьи, обобщая свои мысли, приходят к выводу о том, что «компетенции различаются по своей природе и функциям».

Одной из особенностей представленной работы является рассмотрение понятия компетентности применительно к деятельности педагога-психолога. В этом ракурсе коммуникативная способность справедливо названа наиболее необходимой для педагога-психолога; дается характеристика способности, ее классификация и существующие концепции. Кроме того, в статье уточняются функции психологической службы, выполняемой в современной школе, а также на основе взглядов В.А.Крутецкого представлена характеристика педагогических способностей. Ученый делит педагогическую компетентность на девять групп и описывает функции специалиста сегодня в стенах школы.

Авторы анализируют понятие «коммуникативная компетентность» применительно к деятельности педагога-психолога и дают различные определения и схематические характеристики.

Ключевые слова: педагог-психолог, психологическая деятельность, педагогическая психология, компетентность, способность, образование, подготовка, классификация, педагогическая и коммуникативная компетентности

THE CONTENT OF THE PROBLEM OF COMPETENCE AND ABILITIES IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE EDUCATIONAL PSYCHOLOGISTS

*Alpysbay L.A.¹, Kosherbaeva A.N.², Uristenbekova G.K.³

^{1,2} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

³ Ozbekali Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan

Abstract. The article deals with the issue of competence development of future teacher-psychologists. The author draws attention to the great role played by psychologists in order to correctly determine and further develop the level of ability of teachers and students to receive information in the era of the glory of today's education. This shows that the requirements for future teacher-psychologists are high. Regarding this issue, the great educator Akhmet Baitursynuly says: «If you raise a child as a boy, he will become a boy, if you raise him as a slave, he will become a slave», Today's child is tomorrow's citizen. Therefore, if we consider the great thought of the enlightened scientist, the future of the nation - the education of the next generation is very important for our country. Therefore, the higher the role of pedagogues-psychologists in the society, the more important their competence is. The content of this study examines different perspectives on the issue of competence. In particular, the authors pay attention to the scientific views of well-known domestic and foreign scientists. Within the framework of the article, the directions and types of the concept of competence were described based on scientific views:

Competencies that look at a person as an individual, a subject, a future teacher;

Competencies of social impact on people and social sphere;

- Competencies related to human activity.

In describing the types of these competencies, the authors of the article summarize their thoughts and conclude that «competencies differ according to their nature and function».

One of the features of the presented article is that the authors consider the concept of competence in relation to the activity of a teacher-psychologist. In this context, the communicative ability is summarized as the most necessary for a teacher-psychologist and focuses on the description of the ability, the concepts known by its classification. In this direction, the text of the article shows that the famous Russian scientist V.A. Krutetsky divides the pedagogical abilities into nine groups, and the functions performed by the specialist in the school today are shown.

In the article, the concept of «communicative competence» is analyzed in relation to the activities of a teacher-psychologist, various definitions and outlines are given.

Key words: educational psychologist, psychological service, educational psychology, competence, abilities, education, training, classification, pedagogical and communicative competence

Мақала түсті: 4 қараша 2023

ӘОЖ 37.032

ҒТАМР 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.007>

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ АСПЕКТІЛЕРІ

*Изтлеуова С.Ш.¹, Бахтиярова Г.Р.², Бодыкова И.Н.³

*^{1,2,3} Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,
Ақтөбе, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада жалпы мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесі қарастырылып, оның қазіргі таңдағы зерттелу деңгейіне түрлі ғылыми еңбектер негізінде шолу жасалады. Сонымен қатар болашақ мұғалімдер даярлығындағы кәсіби сауатты педагогикалық тілді тиімді қолданудың маңыздылығы айқындалып, оған сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына ықпал етуші және коммуникативтік мәдениетті құраушы компонент ретінде сипаттама беріледі. Авторлар жоғары оқу орны білім алушыларының педагогикалық бағытқа сәйкес кәсіби тілдік және коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруда қазіргі таңдағы түрлі зерттеу еңбектерінде ұсынылатын құралдарға талдау жасап, олардың тиімділігін қарастырады.

Зерттеудің мақсаты отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерін басшылыққа ала отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесіне жүйелі теориялық талдаулар мен өзіндік тұжырымдар жасау болып табылады. Негізгі әдістер ретінде зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми еңбектерді талдау және жалпылау, салыстыру, синтез және негізгі ұғымдарға контент-талдау жасау қолданылады.

Шолу нәтижесінде контент-талдау әдісі арқылы «коммуникативтік мәдениет» категориясының мәні айқындалып, осы ұғымға терең түсінік беруде басшылыққа алынатын түрлі ұстанымдар мен көзқарастар талданып, тұжырымдалады. Болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын жүзеге асырудағы маңызды «коммуникативтік мәдениет» ұғымының мәні бүгінгі ғылымда әртүрлі қатынас тұрғысынан анықталып, әлемдік ғылым кеңістігіндегі әр кезеңдердегі түрлі зерттеулер мен авторлардың көзқарастары, тұжырымдары негізінде зерделенеді.

Педагогикалық процесті жүзеге асырудағы коммуникативтік мәдениеттің педагог қызметіндегі қажеттілігі мен маңыздылығы айқындалып, оны қалыптастырудың қазіргі ғылымдағы жолдары сараланады. Нақты жағдайда осы процесті имитациялауға және сол арқылы білім алушылардың меңгерген кәсіби білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік беретін симулятивтік технологияны қолданудың тиімділігі сөз етіледі.

Тірек сөздер: мәдениет, коммуникативтік мәдениет, коммуникация, кәсіби мәдениет, тілдік мәдениет, педагогикалық тіл, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері, педагог

Кіріспе

Адамзат қоғамы дамуының түрлі бағыттарында (рухани, материалдық, өндірістік және т.б.) қол жеткізілетін жетістіктермен сипатталатын «мәдениет» категориясы қоғам өміріндегі кез-келген саланы қамтитындығы белгілі. Оның ішінде білім беру саласындағы педагог мамандардың кәсіби қызметі жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген жалпы мәдениеттің негізгі элементтері мен формаларын игеруді талап етеді. Осы орайда тұлғааралық қарым-қатынасқа негізделген коммуникативтік мәдениет болашақ педагог мамандардың мәдени және кәсіби дамуында басты рөл атқарады.

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесі М.Г. Рудь, О.В. Шмайлова, Л.Л. Лузянина, Л.А. Аухадеева, С.К. Беркимбаева, А. Кажийн, М.М. Негматова, Д.Ю. Мутанова және т.б. отандық және ТМД елдері ғалымдарының зерттеу еңбектерінде қарастырылған. Дегенмен, бүгінгі таңдағы техника мен технологияның, жасанды интеллект құралдарының қарқынды даму дәуірінде жоғары оқу орнында оқитын білім алушы бойындағы коммуникативтік дағдылардың жеткіліксіздігі мен «адам – адам» жүйесіндегі жағымды моральдық қарым-қатынас жасау қажеттілігі арасындағы қайшылықтар болашақ мамандардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесінің өзектілігін көрсетіп отыр.

Білім беру жүйесіндегі трансформация және білім, ғылым саласындағы ауқымды реформалар мен зерттеу стратегияларының өзгеруі дамудың жаңа кезеңінде кәсіби бәсекелестікке қабілетті мұғалімнің тұлғалық қасиеттері мен оның кәсіптік құзыреттіліктеріне қойылатын талаптар қатарын арттырып отыр. Бүгінгі таңда қоғамның басты құндылығы болып саналатын адам капиталын құрудағы отандық ғылымның маңызды міндеттерінің бірі «адам – адам» жүйесіндегі мақсатты, нәтижелі қарым-қатынастарды реттейтін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Педагогикалық салада ұстаздардың негізгі құралы ретінде қолданылатын педагогикалық тіл мәдениетін игеру және оны қоғамда қалыптасқан құндылықтар жүйесімен байланыста қолдану қажеттілігі болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың қажеттілігі мен маңыздылығын айқындайды.

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесіндегі цифрландыру мен білім нәтижелерін бақылауды стандартты форматқа көшіру салдарынан білім алушыларда белсенді сөздік қордың азаюы, тиімді тұлғааралық қарым-қатынас тәсілдері мен сөйлеу мәдениетінің жеткіліксіз көрініс табуы және коммуникативтік мәдениетті жетілдірудің қажеттілігі байқалып, осы сұраққа ден қоюға әкеліп отыр. Кәсіби педагогикалық қызметте өзара түсіністікке, ынтымақтастыққа негізделген гумандық қарым-қатынастар құру мен шығармашылық тұрғыда өзін-өзі дамытуға дайын, тілдік және кәсіби мәдениет нормаларын игерген құзыретті педагог даярлаудан туындайтын мәселе болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырумен тығыз байланысты.

Коммуникативтік мәдениет адам өмірімен астарласып жатыр. О.В.Мележик, Е.Б. Быстрай және т.б. ғалымдардың пікірінше, коммуникативтік мәдениет – кәсіби қарым-қатынас процесінде арнайы қолданылатын коммуникативтік білімдер мен дағдылар, құндылықтар жүйесі болып табылады [1, 2, 3].

Біз қарастырып отырған коммуникативтік мәдениет адамның жалпы мәдениетінің бір бөлігі әрі ол тұлғаның өмірлік құндылықтары мен қоршаған ортаға қарым-қатынасын қалыптастырады. Ол адам дамуының барлық жас кезеңдерінде және кез-келген ортада айрықша сипатқа ие деп білеміз.

Тұлға қалыптасуы мен әлеуметтенуінің маңызды кезеңі болып саналатын студенттік шақта да тұлғааралық қарым-қатынас ерекше орын алады, өйткені бұл кезең – жастардың өз бетінше шешім қабылдайтын, достық, жолдастық қатынастар орнататын, өзге орта мен жаңа ақпараттарды қабылдайтын, соған сәйкес жоғары мәдениеттілікті талап

ететін уақыт. Осы кезеңдегі қатынастарды дұрыс орнатудың маңыздылығы жөнінде ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлының шығармаларында да құнды пікірлер айтылады [4]. Демек, академиялық ортада тиімді қарым-қатынас орнату арқылы өзін жетілдіру, жана ортада өзін таныту, сондай-ақ болашақ педагогтардың өздері таңдаған мамандығына бейімделуі үшін де коммуникативтік мәдениетті қалыптастырудың қажеттілігін жоққа шығара алмаймыз.

Бүгінгі педагогика ғылымындағы сипаттамаларға сәйкес коммуникативтік мәдениет – жағымды педагогикалық қарым-қатынастың, жоғары деңгейдегі кәсіби шеберлік пен құзіреттіліктің кепілі. Осы орайда коммуникативтік мәдениет педагогика ғылымында мұғалімдердің кәсіби мәдениетінің маңызды сипаттамаларының бірі ретінде қарастырылады.

Бұл тұста адам капиталын қалыптастырумен бірге тұтас педагогикалық жүйені басқаруда, жағымды оқу ортасын құруда, оның нәтижесіне қол жеткізудегі педагогикалық техниканы жүзеге асыруда, балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда, оқушыларға психологиялық қолдау жасау мен сенімді қатынастар орнатуда, қоғаммен және ата-анамен байланыс жасауда, мектеп пен отбасы арасындағы сабақтастықты құруда бастауыш сынып мұғалімдері үшін коммуникативтік мәдениеттің маңыздылығы еш талас тудырмайды. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесінің өзектілігін айқындайтын бірнеше себептерді атауға болады. *Ең алдымен*, мәдениет балалық шақтан қалыптасатынын ескерсек, кіші мектеп оқушыларының идеалы болып табылатын бастауыш сынып мұғалімдері коммуникативтік мәдениетті толыққанды игерген болуы тиіс. *Екіншіден*, коммуникативтік мәдениет ойлау мәдениетін, эмоционалдық мәдениетті және сөйлеу мәдениетін қалыптастырады [1]. *Үшіншіден*, коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру қоғамдағы әр тұлғаның сөйлеу мәдениеті деңгейінің төмендеуінің алдын алады [5].

Осы қарастырылған көзқарастар негізінде көзделіп отырған басты мақсат – қазақстандық және шетелдік ғалым-зерттеушілердің бүгінгі ғылыми көзқарастары мен еңбектерін негізге ала отырып, «коммуникативтік мәдениет» ұғымының мәнін терең түсініп, ашу, берілген анықтамалақ көзқарастардың ара-жігін ажырату және болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесіне теориялық талдаулар жүргізіп, өзіндік тұжырымдар жасауға талпыну болды.

Материалдар мен әдістер

Көзделген мақсатқа қол жеткізуде «Пәндік мамандандырылмаған

мұғалімдерді даярлау» бағытында маман кадрлар даярлауда білім алушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін дидактикалық шарттар мен принциптерді анықтау үшін таңдалған бағыт бойынша ғылыми-теориялық зерттеу жұмыстары жүргізілді. Әлемдік және отандық ғылымдағы зерттеу еңбектері мен түрлі бағыттағы авторлардың ұсынған анықтамалық көзқарастары жүйеленіп, талданды және өзіндік тұжырымдар жасалды. Сондай-ақ, теориялық-әдіснамалық деректерді жалпылау, салыстыру, талдау негізінде «коммуникативтік мәдениет» ұғымының мәні анықталды. Талдау, жалпылау, синтез әдістері жоғары оқу орындарында білім алушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға байланысты негізгі мәселелерді және оларды тәжірибеде шешу жолдарын анықтауға негіз болды.

Осы тұста ғылыми ізденістер барысында талдауға арқау болған зерттеу материалдары Қазақстан Республикасының ұлттық кітапханасының ресми интернет-ресурсы мен Google Scholar базасындағы соңғы он бес жыл ішіндегі зерттеу жұмыстары негізге алынып, сонымен қатар білім беру саласында басшылыққа алынатын заңнамалық құжаттар мен жоғары оқу орнындағы мақсатты педагогикалық процесс нәтижелері ескерілді. Ғылыми тұжырымдар мен алынған ақпараттар негізінде педагогика ғылымындағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесінің зерттелу жағдайына шолу жасалды. Зерттеулеріміздің негізгі талдау объектісі – болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесін түрлі қырынан қарастырған отандық және халықаралық контекстегі шетелдік ғалымдардың еңбектері мен ғылыми мақалалары болып табылады.

Бұл зерттеу объектісі қарастырылып отырған мәселенің бүгінгі ғылым кеңістігінде зерттелу жайы мен маңыздылығын жан-жақты талдауға және өз кезегінде төмендегідей негізгі сұрақтарды зерделеп, жауаптар табуға мол мүмкіндіктер береді:

- *ең алдымен*, болашақ мұғалімдер үшін «коммуникативтік мәдениет» ұғымының анықтамасы қандай қатынас тұрғысынан анықталады?

- *екіншіден*, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың бүгінгі тәжірибедегі жолдары қандай?

Ал осындай зерттеу сұрақтары аясында анықталған жәйттар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың тиімді жолдарын қарастырып, айқындауға және болашақта тәжірибеде жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Нәтижелер және талқылау

Ғылыми зерттеулерге жүргізілген жүйелі, жан-жақты мазмұндық талдаулар барысы байқатқандай болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру бағытында Қазақстанда және әлемдік ғылым кеңістігінде орындалған ғылыми жұмыстар әр түрлі аспектілерде және түрлі зерттеу объектілерін негізге ала отырып жүргізілген. Бүгінгі зерттеулердің бағыты айқындап отырғандай ғалымдардың басым бөлігі болашақ мамандардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруда белгілі бір, көпшілікке ортақ философиялық-педагогикалық тұжырымдарды басшылыққа алады.

Жан-жақты көзқарастармен танысу барысы бізге олардың тұжырымдамалық бағыттарын айқындауға мүмкіндік берді. Атап айтсақ, коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру мәселесіне арналған зерттеулердің көпшілігі негізінен мәдени қатынасқа негізделген [1, 2]. Сонымен қатар зерттеулерде мұғалімнің жеке басын қалыптастыру тұжырымдамасына [3, 6], аксиологиялық қатынасқа [7, 8, 9] басты назар аударылады. Коммуникативтік мәдениетті қалыптастырудағы мәдени қатынастың мәні мәдени ортада білім беру процесін жүргізуде және оқу процесінде мәдениетті тануда қарастырылады. Студент кез келген мәдениетті өз бойына сіңіріп қана қоймай, оны жеке әлеуметтік-мәдени тәжірибе ретінде бастан кешіреді [9]. Сол себепті бүгінгі ғылымдағы мәдени қатынас біздің зерттеуімізге де арқау болып отыр.

Мәдени қатынас «мәдениет», «мәдени нормалар мен құндылықтар», «мәдени қызығушылықтар» және т.б. ұғымдар тұрғысынан әлеуметтік тәжірибенің кез-келген саласын, оның ішінде білім беру үдерісі жағдайында талдауды қамтамасыз ететін әдіснамалық қатынастардың жиынтығы ретінде түсіндіріледі. Коммуникативтік мәдениетті мәдени қатынас тұрғысынан қарастырсақ, ол қоғамда қалыптасқан әлеуметтік-мәдени құндылықтар мен нормаларға сәйкес қарым-қатынастың барлық формалары мен сөйлеу функцияларын тұлғаға меңгертуді көздейді.

Коммуникативтік мәдениет терминінің мәнін ашу «мәдениет» және «коммуникация» ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен де тығыз байланысты.

«Мәдениет» ұғымы бірнеше ғылым салаларының тоғысында қарастырылатын көп қырлы, әрі күрделі категория. Қазіргі ғылымда «мәдениет» ұғымына берілген түсініктер мен авторлар тарапынан анықталған оның әр түрлі құрылымдық компоненттері де түрлі мәнде қарастырылады. Дегенмен, көпшілік анықтамалардың негізгі түйінінде мәдениет адам әрекетімен жасалады, әрі ол адамзат тарихының барлық кезеңдерін қамти отырып, қоғамның өмір сүру салтына айналып, үнемі

толығып отыратындығын түсінеміз. Мәдениет адам болмысына тән белгілі бір қасиет ретінде де қарастырылады, ол білімділікпен және зиялылықпен тікелей байланысты.

Ал, мәдениетті жеткізу мен тарату құралдарының бірі болып табылатын *коммуникация* – бұл адамдар арасындағы еңбек және танымдық іс-әрекет процесінде тәжірибе алмасудың ерекше формасы болып табылатын тіл арқылы ақпарат немесе хабарлама мазмұнын беру [1].

Қарастырылған категориялардың бірлігінен туындайтын «*коммуникативтік мәдениет*» ұғымының анықтамасына жасалған талдаулар бұл ұғымның философиялық, лингвистикалық, педагогикалық және психологиялық тұрғыдан кешенді көзқарастар негізінде түсіндірілетіндігін көрсетті [1, 2, 7, 8]. Зерттеушілердің пікірінше, коммуникативтік мәдениет маман тұлғасының кәсіби мәдениетінің құрамдас бөлігі ретінде қоғамда қабылданған білім, нормалар, құндылықтар мен мінез-құлық үлгілері жүйесі және оларды эмоционалды қарым-қатынаста жүзеге асыру мүмкіндігі болып табылады [2].

Осы орайда танымал бірқатар ғалымдардың әртүрлі контексте берген анықтамаларына контент-талдау жасау арқылы, біз осы ұғымның мәнін ашуға талпындық.

Кесте 1 - Ғалым-зерттеушілердің «коммуникативтік мәдениет» ұғымына берген анықтамаларына контент-талдау

Зерттеуші ғалымдардың аты-жөні	«Коммуникативтік мәдениет» ұғымына берілген анықтамалар	Комментарийлер
О.В. Мележик	«Коммуникативтік мәдениет – бұл адамның ішкі дүниетанымының негізі, ол өзіне және қоршаған әлемге үйлесімді қарым-қатынастың кепілі» [1].	<i>Адамның ішкі дүниетанымымен байланысты</i>
Э.М. Каримулаева, А.М. Курбанова	«Педагогтың коммуникативтік мәдениеті – бұл қарым-қатынас әрекетіндегі жеке тұлғаның белгілі бір ұстанымын анықтайтын коммуникативтік білім, білік, дағдылар жүйесін қамтитын кәсіби қызмет субъектісінің сапалық сипаттамасы» [3].	<i>Адамның ұстанымын айқындайтын білім, білік, дағдылар</i>

Н.В. Вершинина	«Коммуникативтік мәдениет – тұлғаның өзін-өзі анықтауын қамтамасыз ететін, оның ішкі әлемін, өмірлік мұраттарын, құндылықтарын, шектеу және өзін-өзі бақылау жүйесін құратын, қоршаған ортадағы ақиқатқа адекватты жауап беру процесін реттейтін жалпы мәдениеттің базалық компоненті» [5].	<i>Тұлғаның өзін-өзі анықтауымен байланысты</i>
Т.Г. Мухина, И.Г. Лукичев, А.Ю. Сутугин	«Болашақ педагогтың коммуникативтік мәдениеті – бұл саяси, құқықтық, моральдық және эстетикалық, сондай-ақ адам дүниетанымының бірыңғай негізін құрайтын басқа да құндылықтар көрінетін құбылыс» [6].	<i>Адам бойындағы құндылықтарды бейнелейді</i>
Л.К. Фортова	«Жоғары оқу орнындарындағы ақпараттық-коммуникативтік мәдениет қарым-қатынас процестеріне әсер ететін, білімді, эрудицияны арттыратын және нәтижесінде жоғары білім беру ортасын өзгертетін маңызды психологиялық-педагогикалық фактор болып табылады» [7].	<i>Қарым-қатынас процесіне әсер етеді</i>
Д.Ю. Мутанова	«Коммуникативтік мәдениет – тұлғааралық кәсіби коммуникативтік ауызша және жазбаша қарым-қатынасты ұйымдастыруда өзара түсіністікке қол жеткізуді, мақсатты және тиімді ақпарат алуды қамтамасыз ететін тұлғаның жалпы мәдениетінің құраушысы» [10].	<i>Ауызша және жазбаша қарым-қатынасты ұйымдастыруда көрініс табады</i>

Бұл жүргізілген талдаулар осы қарастырылып отырған ұғымның мәнін түсінуге мүмкіндік беріп қана қоймай, оның түрлі және көп компонентті, көп қырлы, әрі күрделі категория екендігін анықтайды. Біз осындай түрлі көзқарастарды басшылыққа ала отырып, *коммуникативтік мәдениетті* тұлғалық ерекшеліктер мен құндылықтар жүйесін көрсететін, кәсіби педагогикалық тілді педагогикалық техникамен бірге мақсатты ықпал ету бағытында қолдану арқылы жүзеге асатын жалпы мәдениет пен педагогикалық шеберліктің бір бөлігі деп тұжырымдаймыз.

Біртұтас педагогикалық процесті ұйымдастыруда және кәсіби тұрғыда тұлғааралық қарым-қатынастарды құруда мектеп мұғалімінің

негізгі, басты құралы – сауатты педагогикалық тіл. Болашақ мұғалімдерге кәсіби педагогикалық тілді дұрыс қолдануға негізделген сөйлеу жауапкершілігін жүктей отырып, коммуникативтік мәдениетті игеру талап етіледі [5]. Коммуникативтік мәдениеттің негізін құрайтын сөйлеу мәдениеті – ұлт мәдениетінің де басты көрсеткіші, ал тіл – оның негізін құрайтын құрамдас бөліктерінің бірі, іргетасы ретінде танылып, адамдар арасындағы қарым-қатынастың, ой мен сезімді жеткізудің, сондай-ақ, әдебиеттің, тәрбие мен білім берудің құралы болып табылады.

Осы орайда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру М. Олияр, Л.В. Коваленко және Л. Байдюк зерттеулеріне сәйкес күрделі және көп қырлы процесс ретінде зерттеліп, зерделенеді [11, 12, 13]. Ғалымдардың мақсатты ізденістерінің нәтижелері бүгінгі таңдағы білім беру жүйесінде болашақ мамандардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың әртүрлі жолдарын ұсынатындығын көрсетеді: Н.Максименко және т.б. жобалық оқыту технологиясын қолданса [8]; Н.В.Вершинина риторикалық дағдылар арқылы қалыптастыруды ұсынады [5]; Е.Б. Быстрай, И.А. Скоробренко іскерлік ойындар мен кейс-стадидің тиімділігін дәлелдейді [2]; Т.Г. Мухина, И.Г. Лукичев, А.Ю. Сутугин педагогикалық процесте белсенді және интерактивті білім беру технологияларын қолдануды [6], ал Г. Айтжанова пәнаралық тәсілді пайдаланып, студенттердің коммуникативті қызметін ынталандыру, оқытудың әртүрлі формаларын ұсыну арқылы қалыптастыруды көздейді [14]. М. Олияр осы бағытта мәдени диалог технологиясының маңыздылығын атап өтіп, оның болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін арттырудағы тиімділігін атап көрсетеді [11].

Ал Л.В. Коваленко бастауыш сынып мұғалімдерінің шет тілдік коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін кәсіби бағытталған диалогтық сөйлеуді, оның ішінде тәжірибеде YouTube материалдарын пайдалануды ұсынады [12]. Л. Байдюк коммуникативті құзыреттіліктің пәнаралық сипатын тереңдетіп, ғылыми пәндік оқытудан коммуникативті оқытуға баса назар аудару қажеттілігін атап өтеді [13]. Бұл зерттеулер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудағы инновациялық және мәдени тұрғыдан маңызды тәсілдерді дамытуға біртұтас көзқарасты көрсетеді.

Дегенмен, осындай зерттеу жұмыстарына жүргізілген жүйелі, жан-жақты шолулар мен бүгінгі жоғары мектептегі педагогикалық процесс барысына жүргізілген бақылаулар байқатқандай, коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру жұмысы тікелей іс-әрекетте мақсатты әрі кешенді түрде жүзеге асырылуы тиіс. Осы орайда нақты жағдайда

процесті имитациялауға және сол арқылы білім алушылардың бұрын алған білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік беретін *симулятивтік технологияларды* қолдана отырып, болашақ мұғалімдердің тілдік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіру, сол арқылы білім алушылардың кәсіби коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру ұтымды болмақ.

Өйткені, осындай модельдеуге негізделген симулятивтік технологиялар арқылы оқыту, ең алдымен практикалық бағытта оқытуды қамтамасыз етеді, нақты өмірлік жағдайларда оқудағы шектеулерді жеңуге мүмкіндік береді және күрделі дағдыларды дамытудың тиімді әдісі ретінде қызмет етеді [15].

Қорытынды

Сонымен, біздің зерттеу мақсатымызға сәйкес іске асырылған ізденістер барысында отандық және шетелдік зерттеуші-ғалымдардың еңбектері басшылыққа алынып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесі мен оны жүзеге асырудың негізгі жолдарына, ерекшеліктеріне жан-жақты теориялық талдаулар жасалды. Ал орындалған зерттеу нәтижелері мен ұзақ жылдарға негізделген педагогикалық тәжірибелер барысы аңғартқандай бүгінгі педагогикалық білім беру бағдарламалары шеңберінде тиімді оқыту процесін ұйымдастыруда шешуші рөл атқаратын мұғалімдер бойында жоғары деңгейдегі коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру маңызды мәселелер қатарынан табылатыны еш талас туғызбайды. Бұл орайда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруды теориялық негіздеуде төмендегідей қол жеткізуге болатын негізгі нәтижелерді атауға болады:

- *Коммуникативтік мәдениеттің маңыздылығы.* Коммуникативтік мәдениет бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылармен, ата-аналармен және әріптестермен тиімді қарым-қатынас жасауы үшін зор маңызға ие және бұл білім беру жүйесінде біртұтас педагогикалық процесті ұйымдастыру барысында әр тұлғаның бір-бірін жақсы түсінуіне жол ашып, ынтымақтастыққа және кез-келген мәселені тиімді шешуге ықпал етеді.

- *Білім бағдарламаларының ықпалы.* 6B01301 – Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі білім бағдарламасы оқытушыларының болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудағы әлеуметтік-педагогикалық рөлін арттырады. Демек, тәжірибелік бағыттағы икемді коммуникативтік дағдыларға үйрету теориялық біліммен ұштастырылса, болашақ педагогтардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру сәтті жүзеге асады.

- *Оқу-тәрбие процесінде технологияларды қолданудың рөлі.* Инновациялық технологияларды, оның ішінде жағдаяттар мен нақты процестерді имитациялауға негізделген симулятивтік технологияларды қолдану өзара әрекеттегі қарым-қатынастар мен ынтымақтастықты қамтамасыз ету арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға барынша оңтайлы ықпал етеді.

- *Кәсіптік тәжірибенің әсері.* Педагогикалық тәжірибе барысында практикалық оқыту болашақ мұғалімдер бойында коммуникативтік іскерліктер мен дағдыларды нақты жағдайларда қолдану үшін өте маңызды, нәтижесінде білім алушылардың оқу-іздену дағдылары мен өзіне деген кәсіби тұрғыдан сенімділігі артады.

Қорыта айтқанда, ғылыми талдаулар барысы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру педагог кадрларды даярлауда жан-жақты көзқарасты қажет ететін көп қырлы процесс ретінде қарастырылғанын дәлелдеуге мүмкіндік береді. Ол білім алушылар бойында өте маңызды, әрі қажетті кәсіби мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде тіл және сөйлеу мәдениетін жетілдіріп, кәсіби қарым-қатынаста қолданылатын коммуникативтік білімдер мен дағдылар жүйесін игертуді талап ететіндігін айқын көрсетіп отыр.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мележик О.В. Основные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению понятия «коммуникативная культура» //Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2018. – Т. 23. – №. 4 (174). – С. 108-115

[2] Быстрой Е.Б., Скоробренко И.А. Педагогические средства формирования коммуникативной культуры будущих учителей иностранного языка в межкультурном контексте //Человек и язык в коммуникативном пространстве: сборник научных статей. – 2018. – Т. 9. – № 9. – С. 332-338.

[3] Каримулаева Э.М., Курбанова А.М. Коммуникативная культура как компонент общей профессиональной культуры педагога //Мир науки, культуры, образования. – 2017. – № 6 (67). – С. 52-53.

[4] Бахтиярова Г.Р., Мейірханова А.А., Сагадатов Р.Т. Абай Құнанбайұлы шығармалары арқылы студент жастарды қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеу //Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті хабаршысы. «Педагогика ғылымдарының» сериясы. – 2023. – Т. 71. – № 4. – 83-102 б.

[5] Вершинина Н.В. Риторические умения как основа формирования коммуникативно-речевой культуры будущих педагогов //Концепт. – 2015. – № 4. – С. 41-45.

[6] Мухина Т.Г., Лукичев И.Г., Сутугин А. Ю. Проектирование развития коммуникативной культуры студентов в процессе обучения в вузе //Общество: социология, психология, педагогика. – 2017. – № 6. – С. 41-45.

[7] Fortova L.K. et al. Needs of Information and Communicative Culture Formation in Higher Education: Risks and Prospects //International Conference «Topical Problems of Philology and Didactics: Interdisciplinary Approach in Humanities and Social Sciences» (TPHD 2018). – Atlantis Press, 2019. – С. 526-530.

[8] Maksymenko N. et al. Formation of communicative culture of students by means of project teaching in higher educational establishments //Journal of History Culture and Art Research. – 2020. – Т. 9. – № 3. – С. 267-276.

[9] Zubkova M.A. et al. Approaches to the future engineers foreign communicative culture formation //Humanities & Social Sciences Reviews. – 2019. – Т. 7. – № 4. – С. 781-786.

[10] Мутанова Д.Ю. Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін дамыту: филос. ғыл. докт. ... дис. (PhD) (педагогика және психология). – Алматы, 2019. – 167 б.

[11] Olliar M. et al. The technology of development of communicative culture of elementary school teachers //Pedagogy (0861-3982). – 2022. – Т. 94.– № 5. – С. 597-610.

[12] Коваленко Л.В. Forming of foreign communicative competence of future teacher of primary school by means of professionally oriented dialogical speech //Вісник психології і педагогіки. – 2012. – № 10.

[13] Байдюк Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах //Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2022. – № 2 (26). – С. 59-69.

[14] Aytzhanova G. et al. Technology of Formation of Students Communicative Culture in the Process of Learning Foreign Languages //Mediterranean Journal of Social Sciences. – 2015. – № 3. – С. 253-258.

[15] Chernikova O. et al. Simulation-based learning in higher education: A meta-analysis //Review of Educational Research. – 2020. – Т. 90. – №. 4. – С. 499-541.

REFERENCES

- [1] Melezhik O.V. Osnovnye podhody otechestvennyh i zarubezhnyh uchenykh k opredeleniyu ponyatiya «kommunikativnaya kul'tura» (Basic approaches of domestic and foreign scientists to the definition of «communicative culture» notion) //Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki. – 2018. – T. 23. – № 4 (174). – S. 108-115. [in Rus.]
- [2] Bystraj E.B., Skorobrenko I.A. Pedagogicheskie sredstva formirovaniya kommunikativnoj kul'tury budushchih uchitelej inostrannogo yazyka v mezhkul'turnom kontekste (Pedagogical technologies of the future foreign language teachers communicative culture formation in an intercultural context) //Chelovek i yazyk v kommunikativnom prostranstve: sbornik nauchnyh statej. – 2018. – T. 9. – № 9. – S. 332-338. [in Rus.]
- [3] Karimulaeva E.M., Kurbanova A.M. Kommunikativnaya kul'tura kak komponent obshchej professional'noj kul'tury pedagoga (Communicative culture as a component of the general professional culture of a teacher) //Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. – 2017. – № 6 (67). – S. 52-53. [in Rus.]
- [4] Bahtiarova G.R., Meirhanova A.A., Sagadatov R.T. Abai Qūnanbaiūly syǵarmalary arqyly student jastardy qarym-qatynas mādenietine tārbieleru (Education of students' communication culture through the works of Abai Kunanbaiuly) //Abylai han atyndaǵy Qazaq halyqaralyq qatynastar jāne ālem tilderi universiteti habarşysy. «Pedagogika ğylymdarynyñ» seriasy. – 2023. – T. 71. – № 4. – 83-102 b. [in Kaz.]
- [5] Vershinina N.V. Ritoricheskie umeniya kak osnova formirovaniya kommunikativno-rechevoj kul'tury budushchih pedagogov (Rhetorical skills as a basis for the formation of communicative and speech culture of future teachers) //Koncept. – 2015. – № 4. – S. 41-45. [in Rus.]
- [6] Muhina T.G., Lukichev I.G., Sutugin A. YU. Proektirovanie razvitiya kommunikativnoj kul'tury studentov v processe obucheniya v vuze (Development projects of the communicative culture students during education at the university) //Obshchestvo: sociologiya, psihologiya, pedagogika. – 2017. – № 6. – S. 41-45. [in Rus.]
- [7] Fortova L. K. et al. Needs of Information and Communicative Culture Formation in Higher Education: Risks and Prospects //International Conference «Topical Problems of Philology and Didactics: Interdisciplinary Approach in Humanities and Social Sciences» (TPHD 2018). – Atlantis Press, 2019. – S. 526-530.
- [8] Maksymenko N. et al. Formation of communicative culture of students by means of project teaching in higher educational establishments // Journal of History Culture and Art Research. – 2020. – T. 9. – № 3. – S. 267-276.

[9] Zubkova M. A. et al. Approaches to the future engineers foreign communicative culture formation // *Humanities & Social Sciences Reviews*. – 2019. – Т. 7. – № 4. – С. 781-786.

[10] Mutanova D. İ. Bolaşaq ağılşyn tılı mūğalımdernıñ komünikatıvtık mädenietin damytu: filos. ğyl. dokt. ... dis. (PhD) (pedagogika jäne psihologia) (Development the communicative culture of future English teachers: PhD... dis. (pedagogy and psychology) – Almaty, 2019. – 167 b. [in Kaz.]

[11] Oliiar M. et al. The technology of development of communicative culture of elementary school teachers // *Pedagogy (0861-3982)*. – 2022. – Т.94. – № 5. – С. 597-610.

[12] Kovalenko L.V. Forming of foreign communicative competence of future teacher of primary school by means of professionally oriented dialogical speech // *Visnik psihologii i pedagogiki*. – 2012. – № 10.

[13] Bajdyuk L. Formuvannya komünikatıvnoï kompetentnosti majbutnih uchiteliv pochatkovoï shkoli v suchasnih umovah (Formation of communicative competence of future primary school teachers in modern conditions) // *Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya*. – 2022. – №. 2 (26). – С. 59-69. [in Ukr.]

[14] Aytzhanova G. et al. Technology of Formation of Students Communicative Culture in the Process of Learning Foreign Languages // *Mediterranean Journal of Social Sciences*. – 2015. – № 3. – С. 253-258.

[15] Chernikova O. et al. Simulation-based learning in higher education: A meta-analysis // *Review of Educational Research*. – 2020. – Т. 90. – № 4. – С. 499-541.

НАУЧНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

* Изтлеуова С.Ш.¹, Бахтиярова Г.Р.², Бодыкова И.Н.³

* ^{1,2,3}Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова
Актобе, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования коммуникативной культуры будущих учителей начальных классов как составляющей общей культуры и дается обзор степени изученности данного понятия на основе различных научных трудов.

Также определяется важность эффективного использования будущими учителями профессионально грамотной педагогической речи, способствующей формированию культуры речи и составляющей коммуникативную культуру. Авторы анализируют и рассматривают эффективность средств, предлагаемых в различных современных

исследовательских работах по формированию профессиональной речевой и коммуникативной культуры обучающихся вуза в соответствии с педагогической направленностью.

Целью исследования является проведение системного теоретического анализа по проблеме формирования коммуникативной культуры будущих учителей начальных классов, основываясь на исследования отечественных и зарубежных ученых и приведение самостоятельных выводов. В качестве основных методов применяются анализ и обобщение научных трудов по теме исследования, сравнение, синтез и контент-анализ основного понятия.

В результате обзора раскрывается сущность категории «коммуникативная культура» с помощью контент-анализа и анализируются различные подходы и аспекты в раскрытии содержания понятия. Определение категории «коммуникативная культура» в подготовке будущих учителей рассматривалось на основе исследований в мировом научном пространстве с точки зрения различных подходов.

Обусловлена необходимость и значимость коммуникативной культуры для педагога в осуществлении педагогического процесса. Дифференцируя выявленные пути формирования коммуникативной культуры в современной науке, подчеркивается эффективность применения симулятивных технологий, позволяющих моделировать процесс в реальных условиях и тем самым применять на практике ранее полученные знания обучающихся.

Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, коммуникация, профессиональная культура, речевая культура, педагогическая речь, будущие учителя начальных классов, педагог

SCIENTIFIC ASPECTS OF THE FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

*Iztleuova S.Sh.¹, Bakhtiyarova G.R.², Bodykova I.N.³

*^{1,2,3}К. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

Abstract. The article deals with the problem of forming the communicative culture of future primary school teachers as a component of general culture. It provides an overview of the degree of knowledge of this concept based on various scientific papers.

It is also determined the importance of effective use of professionally competent pedagogical speech by future teachers, which contributes to the formation of a speech culture and constitutes a communicative culture.

The authors analyze and consider the effectiveness of the means proposed in various modern research works on the formation of professional speech and communicative culture of university students in accordance with the pedagogical focus.

The purpose of the study is to conduct a theoretical analysis of the problem of forming the communicative culture of future primary school teachers, based on the research of domestic and foreign scientists and to draw independent conclusions. The main methods used are the analysis and generalization of scientific papers on the research topic, comparison, synthesis, and content analysis of the basic concept.

As a result of the review, the essence of the category “communicative culture” is revealed using content analysis, and various approaches and aspects in showing the content of the concept are analyzed. The definition of the category of “communicative culture” in the training of future teachers was considered based on research in the global scientific space from the point of view of various approaches.

The necessity and importance of a communicative culture for a teacher in the implementation of the pedagogical process is determined. Differentiating the identified ways of forming a communicative culture in modern science, the effectiveness of using simulation technologies that allow modeling the process in real conditions and thereby applying previously acquired knowledge of students in practice is emphasized.

Key words: culture, communicative culture, communication, professional culture, speech culture, pedagogical speech, future primary school teachers, teacher

Статья поступила 22 июля 2024

UDC 378

IRSTI 14.07.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.008>

FORMING DESIGN THINKING SKILLS DURING THE EDUCATION OF FUTURE SPECIALISTS

**Orazbayeva K.O.¹, Naviy L.², Talpakova M.Zh.³*

**^{1,2,3}Sh.Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau, Kazakhstan*

Abstract. The article revealed the meaning of the concepts of «thinking», «design thinking» by theoretically analyzing the scientific works and identifying the psychological and pedagogical features of formation of students’ design

thinking skills in the educational process. The levels of development of design thinking skills of future specialists, the authors relied on the design thinking criteria, components, and terms cited by scientists in the research. Diagnosing design thinking using a three-level stage, components such as cognitive, analytical, and activity were distinguished by the improvement of the process of forming students' design thinking skills. The experimental part of the research was planned and experimental work was carried out using effective methods.

Surveys were conducted to determine design thinking by methods of «critical thinking», J. Barrett's «Critical Analysis» methodology, and Michael Chaifitz's test to assess the ability to find logical errors. The results of the pedagogical experiment showed the low level of design thinking of students. It needs creation and usage for improving the educational process in HEI. A work plan was created, and during its implementation, the solution to the problem of determining the effectiveness of design thinking was demonstrated based on the analysis of the results of each of the conducted methods. Comparing the results, none of the stages of development of design thinking could exclude an insufficient level; showed the highest indicator of students' cognitive stage; the analytical component of design thinking posed the greatest challenge, with only 69% of students indicating they were ready to make logical connections, and 13% saying they had great difficulty making them. It is possible to influence students by encouraging responsibility and independence, realizing awareness, creativity, self-development, learning to monitor, generalize, compare, and increase their attention in order to form design thinking skills, and the formation of design thinking skills is not enough.

Key words: design thinking, skill, thinking, future specialist, formation, process, research, method, education, science, action, knowledge, analytics, activity, creativity, flexibility, emotion, consistency, intelligence, and ability

Introduction

The possibility of a special organization of the educational process, which involves the use of new methods, technologies, forms, and tools that affect the creation of its content and the formation of design thinking skills in the educational process of training future specialists in modern higher educational institutions, and the need to focus on design thinking skills by introducing innovative changes. In the study of the needs of today's society, it can be seen that the formation of design thinking skills in the process of education of future specialists is an urgent problem because it is the rapid growth of science and unified world information, the emergence of a global educational space, and interest, activity, creativity in design activities. , is very important for intellectual development. At the same time, it is aimed at

understanding its meaning, providing a comprehensive practical perspective, scientific project, psychological-pedagogical provision, and forming skills of professional values, and competitiveness through this design thinking.

The design thinking skills of a modern specialist are not only to transform and coordinate the subject environment but also to implement practical and prospective situations that determine the main directions in the educational process. The peculiarity of the training process of future specialists lies in the activities of design thinking, which, in turn, depends on the development of scientific design and competitiveness, the culture of design thinking. This means that future specialists are invited to prepare for professionalism. Design thinking is a reflection of the qualitative improvement of psychological and pedagogical support in the educational process, which sets specific requirements for the training of future specialists. Such a view gives a new concept, because design thinking, and developing its skills in the educational process is becoming one of the urgent tasks of modern education and is based on the ideas of various models of global education.

That's why it is necessary to stimulate responsibility and independence in students through design thinking, to realize awareness and creativity, and to learn to develop, monitor, generalize, compare, and increase their concentration. It is known that the individualization of our country in the global world will be realized through educated, energetic, spiritually rich young future specialists.

In this regard, International Organizations (IQ), non-governmental organizations, and selected governments consider education as a way to promote a more open and inclusive world and a tool to achieve sustainable development [1].

Therefore, the effectiveness of using skills in the educational process through design thinking will help future specialists to think creatively. It is important to form design thinking skills by using many teaching methods.

What we mean by thinking is a complex psychological process, as a result of which new knowledge emerges from ignorance. Thinking is an active process, the final results of which are determined by the direction of thinking and the nature of interaction with impressions and memory material, subconscious, intuition, and imagination. The level of plasticity of thinking, and the ability to adapt to various goals of human activity is high. Therefore, the formation of the field of design thinking of future specialists [2].

The main feature of design thinking, unlike analytical thinking, is not a critical analysis, but a creative process that sometimes brings the most unexpected ideas to the best solution to a problem.

Design thinking as a problem-solving process. According to Herbert Simon, there are 7 stages of design thinking:

1. Defining the problem;
2. Research.
3. Formation of thinking.
4. Prototyping.
5. Choose the closest solution.
6. Implementation of the decision.
7. Evaluation of results.

During these stages, reports are compiled, the right questions are asked, ideas are considered, and the best solutions are chosen. In addition, these stages are not linear - different stages can be completed at the same time and, if necessary, return to certain stages [3].

The design includes a good base for various activities and includes fundamental knowledge. According to L. B. Pereverzev:

- develops innate abilities to solve design problems;
- design helps mental development in material ways;
- design creates favorable conditions for the development of non-verbal thinking and communication abilities" [4].

The development of design thinking began in 2004 at Stanford University. Introducing Design Thinking into education and science for the first time. The founders are David Kelly, founder of IDEO, and Hasso Plattner, founder of SAP. On campus, they founded the first Stanford School of Design Thinking. An important tenet of D. schools is that institutions offer design thinking education for non-designers [5].

The term "design thinking" can be interpreted as a type of thinking characterized by the presence of a special knowledge system, as well as a non-standard relationship formed by the thinking subject to objective reality and the way of life in it [6].

Design thinking increases the quality of self-training, using creative ideas and a creative approach to solving any problem with the help of its unique structure and well-thought-out stages of action [7].

Design thinking is primarily a form of creative thinking.

What is creative thinking? Design thinking is part of creative thinking. The American psychologist J. Guilford formulated the answer to our proposed question. He believed that creative thinking is dominated by four distinct qualities.

Originality, uniqueness of the expressed ideas, and a clear desire for intellectual innovation. A creative person almost always and everywhere seeks to find a solution that differs from others.

Semantic flexibility, that is, the ability to see an object from a new angle, discover its new use, and expand its practical functional use.

Figural adaptation flexibility is the ability to change an object so that you can see its new sides, which are hidden from the control of perception.

Semantic spontaneous flexibility, that is, the ability to produce different ideas in an uncertain situation, in particular, in the absence of instructions for these ideas.

Creative design thinking can be characterized by flexibility, emotionality, consistency, and originality. A significant part of tasks in the first two types of creativity (technical and scientific) can be solved by analogy [8].

Design thinking is an iterative process that seeks to understand users, challenge assumptions, redefine problems, and create innovative solutions that can be prototyped and tested. The overall goal is to identify alternative strategies and solutions that are not immediately apparent at your initial level of understanding [9].

So, design thinking, and organization of psychological and pedagogical support of students' educational experience allows the teacher not only to organize the creative process of collective interdisciplinary work but also to reveal the individual capabilities of each student. Such support helps students to choose their specialists in the future, helps to see and understand the psychological characteristics of students, hidden needs and interests, and forms the ability of students to act in difficult situations [10].

Materials and methods

The methods of formation of design thinking skills are based on a well-thought-out effective educational process, during the lesson they learn to analyze and differentiate all the received information. In the learning process, designs play an important role in the formation of thinking skills, as they allow capturing unformed thoughts or images, examining them comprehensively, and “awakening the mind”.

The main purpose of design thinking is to make schoolchildren active and think positively, to learn to evaluate problems from the point of view of design thinking and to strengthen their scientific and creative skills.

In Kokshetau was carry out experimental work on the effective formation of design thinking skills of students during the educational process. Based on the 2-3-year students of pedagogy and psychology specialists of Sh. Ualikhanov KU, we conducted a practical experiment. 37 students participated in the experiment. Educational work was conducted with students from the “Fundamentals of Scientific Research” subject.

In this study, the teaching-methodical tool for 2-3 year students of “Pedagogy and Psychology” specialty was used during the performance of scientific and creative tasks. These methods are to form students' logical

thinking, emotional flexibility and functional literacy skills. The main goal of the research work is to increase the cognitive, analytical and active abilities of future teacher-psychologists. The results of the research methods are presented in the form of a table and a histogram. Research shows that design thinking skills can be improved by using tasks described in the study guide to identify students' perspectives. The purpose of the identification stage of the research is to determine the level of formation of design thinking skills of students in the educational process.

The inclusion of the concept of critical thinking in describing design thinking is a relatively recent phenomenon. Critical thinking is generally defined as a procedure for analyzing various data based on formal and informal logical methods used to predict the consequences of certain actions.

Based on the identified levels of design thinking skills formation, as well as the structure of the three stages of design thinking, we selected a diagnostic tool for students' level of design thinking formation: a survey to determine the level of student's knowledge. The concept of "critical thinking", J. Barrett's [11] "Critical Analysis" methodology, and Michael Chaifitz's [12] test for evaluating the ability to find logical errors were used.

Table 1 - Interrelationship of stages of design thinking and methods of their diagnosis

Stages of design thinking	Methods
Educational	Questionnaire to determine the level of knowledge of students about the concept of «design thinking».
Analytical	J. Barrett's «Critical Analysis» method
Activity	Conducting a test to assess the ability to find logical errors by Michael Chaifitz.

Results

In the first stage, a questionnaire was conducted based on a descriptive experiment, the purpose of which was to determine the level of knowledge of students about the concept of "design thinking". Further, J. Barrett's "Critical Analysis" method was implemented. In this method, students determine their ability to establish logical connections between words based on their existing knowledge about the meaning of each word. Alternative answers are suggested for each method question. J. Barrett "Critical analysis" methodology. This test assesses the ability to make logical conclusions based on the given instructions and presented information (which is always enough to make the correct conclusion). Sometimes you need to work with a lot of information. That's why

we recommend summarizing on a draft sheet. Draw diagrams or take notes if you like. This test mainly assesses the ability to think logically using words, concepts and reasoning. If you perform better on this test than on other logic tests, then you may be suitable for professions related to oral communication and analysis of written documents. Sciences that require these abilities are humanities, linguistics, as well as cybernetics and philosophy.

Next, it was given Michael Chaifitz’s test to evaluate his ability to find logical errors.

Table 2 - Summary table of the results of the identification period of the study

Stages of design thinking	Low	Medium	High
Educational	45,6%	37,8%	16,6%
Analytical	38%	45%	17%
Activity	29%	38%	33%

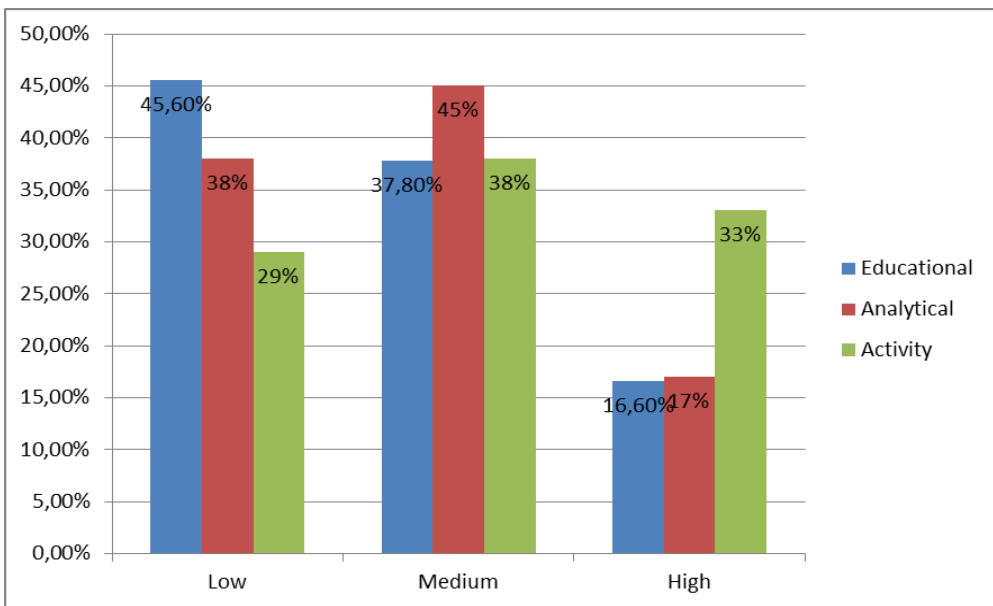

Figure 1 - An indicator of the results of the development of students’ design thinking skills according to the identification experiment

According to the results of the survey, the following results were obtained:
45.6% of students are not familiar with the concept of design thinking, 37.8% of students have an understanding of this concept, but make mistakes in describing it, 16.6% of students were able to reveal sufficient knowledge of

this concept, and did not make mistakes in describing design thinking.

Further, J. Barrett's "Critical Analysis" method was implemented. According to the results of this technique, the following results were obtained: 38% of students showed a low level of development of the ability to make logical connections, and also, the meaning of many words was unclear, which indicates an insufficient level of worldview. 45% showed an average level. This showed that the students knew the meaning of all the presented words, and could choose analogies, but could not fully establish logical connections. 17% of students showed a high level, which means that they have a high ability to find logical connections. Next, Michael Chaifitz's test was conducted to evaluate the ability to find logical errors. To evaluate the ability to find these logical errors, Michael Chaifitz's test was performed. Algorithm. Tasks are assigned to topics. In each task, there are two interrelated judgments and a conclusion. It is known that some statements are correct and others are incorrect. It is necessary to determine which conclusion is correct and which is incorrect. The thinking time for each task is ten seconds.

According to the results of this test: 29% of students have low consistency and frequent logical errors, 38% of students have an average speed of consistency and the inability to identify errors in judgment of other people, and 33% of students have good and high consistency in reasoning.

In addition, if we talk about the methodology of development of design thinking, in the process of introducing methods through design thinking: the ability to act in a group; design of subject materials; creative interpretation of available information; distribution of information according to the level of novelty and importance; possibility to integrate separate subjects; personal training develops. This development allows not only the reception of any information but also the ability to evaluate, understand and use design thinking.

The analysis of the results of the repeated diagnosis made it possible to make the following conclusions:

- cognitive stage (survey): 9% of students' design thinking showed low familiarity with the concept, 33% have an understanding of this concept, but make mistakes in describing it, and 58% of students determined that they have high enough knowledge of the concept of design thinking. A comparative analysis of the results of the stages of research definition and formation is shown in Figure 2.

Table 3 - Indicator results of the cognitive stage of the repeated experiment

Stages of design thinking	Low	Medium	High
Educational	9%	33%	58%

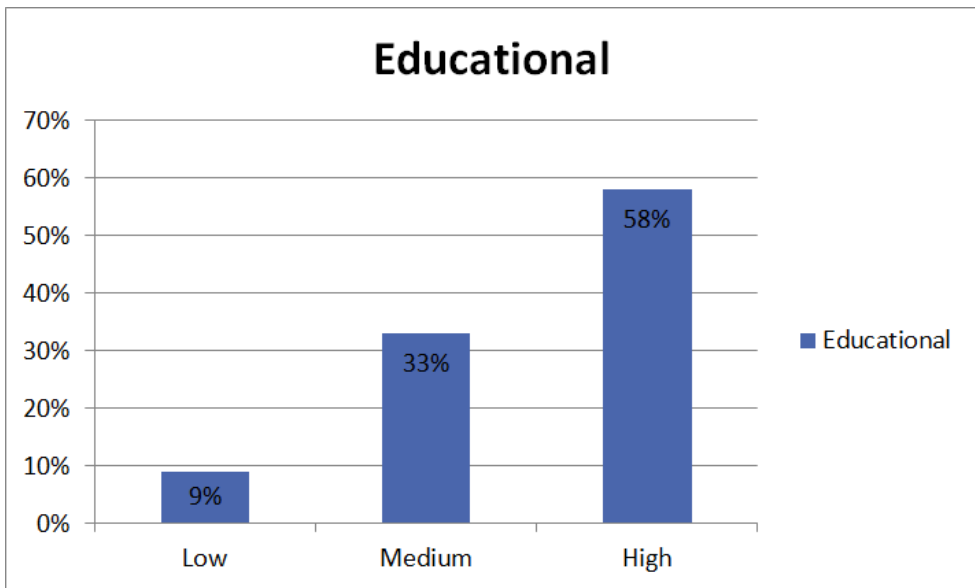

Figure 2 - Comparative analysis indicator of the experiment to determine and form the results of the development of the cognitive stage of design thinking.

According to the received data, the high level of formation of the cognitive stage of design thinking increased by 58%, it was found to be at a low level in 9% of students, which is 33% less than in the detection period.

- analytical stage (J. Barrett’s “Critical Analysis” method): 13% of students showed a low level of development of logical communication abilities, 39% showed an average level, and 48% showed a high level.

Figure 3 presents a comparative analysis of the results of the development of the analytical stage of design thinking during the stages of identification and repetition in the experimental experiment.

Table 5 - Indicator results from the analytical stage of the repeated experiment

Stages of design thinking	Low	Medium	High
Analytical	13%	39%	48%

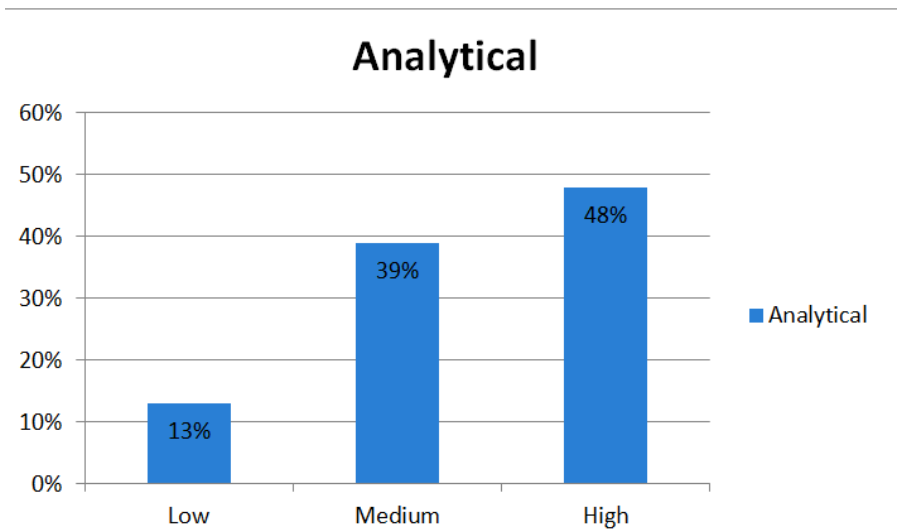

Figure 3 - Determining and forming the results of the development of the analytical stage of design thinking is a comparative analysis indicator of the experiment.

According to the received data, 48% of students showed a high level, which is more than 39%, and 13% showed that the level of development of the analytical stage was raised to a high level. Here it was found that 11% of students are not enough at the formation level.

- active period (Michael Chaifitz's test): 9% of students

showed low consistency and often make logical errors, 37% were found to be unable to notice average consistency and errors, and 54% of students had a good and high level of consistency when proving.

A comparative analysis of the results of the development of the active component of design thinking during the stages of research identification and repetition is presented in Figure 4.

Table 5 - Indicator results of the repeated experiment during the activity period

Stages of design thinking	Low	Medium	High
Activity	9%	37%	54%

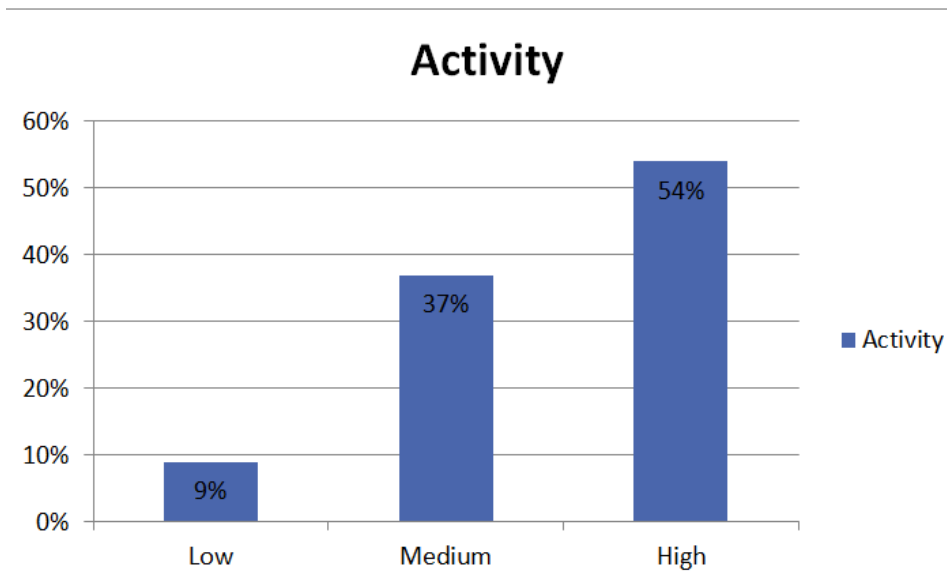

Figure 4 - Comparative analysis indicator of the experiment to determine and form the results of the development of the activity stage of design thinking.

Table 6 - Indicator result of formation stages of repeated experiment

Stages of design thinking	Low	Medium	High
Educational	9%	33%	58%
Analytical	13%	39%	48%
Activity	9%	37%	54%

Discussion

Design thinking is an anthropocentric process that seeks solutions to everyday problems and creates innovation. Design refers to a very practical approach to creating new solutions, which allows learning by doing and uses feedback to iterate and prototype ideas [13], considers design thinking necessary to help people form knowledge systems, guides people to identify connections between knowledge and practical problems, thereby forming the ability to create new knowledge to solve more complex problems.

The context of the use of design thinking in education [14,15] shows that teaching design thinking is the creation, development, and adoption of new knowledge frameworks to solve problems encountered in the learning process. It was asserted that such knowledge should not only be pure theoretical knowledge or practical knowledge but also a new type of knowledge resulting from the synthesis of design thinking and the uniform application of digitization.

Formation of design thinking skills in the educational process is one of the important categories of future specialists and is considered a necessary condition for students to realize their professional profession in design thinking, and global thinking. We have noticed that many methods should be used to change design thinking skills, but the most difficult thing for future professionals is still to prevent mistakes. Most of the students have difficulty in coming up with solutions to different situations. Also, it is necessary to note low performance as an individual. A manifestation of personal qualities such as a lack of free initiative, and low motives was observed. At the same time, it was seen that the low level of activity and lack of independence should be given special attention in the educational process. In this study, it was not possible to separate control and experimental groups. Therefore, a conclusion was made based on the analysis of the results of the experimental group about the effectiveness of the implemented work plan of the subject taken in the study. The formation of design thinking skills contributed to the increase in the level of formation in all its components, in our opinion, the correspondence of the content, forms, methods, and methods of the implementation of the work plan to the intended results of mastering the subject. We were able to see here the dangers that contributed to the formation of design thinking skills in the educational process of students. It should also be noted that various external and internal factors have a great influence on the formation of design thinking skills of future specialists, the main of which is the personal character and qualities of a person, and the need to create suitable pedagogical conditions. We hope to achieve those conditions in our future research.

Conclusion

As one of the skills of the 21st century, design thinking should be the result of learning educational plans in universities. Based on this position, we conducted research. We have significantly achieved the goal set to study the effectiveness of our work plan created in the "Fundamentals of scientific research" subject lesson in the course of using methods in the development of design thinking.

According to the obtained results, the percentage of students who showed a low level decreased to 9%, and a high level was shown to 54%, which was 37% more than the detection period.

Comparing the results of the research of identification and formation, it was found: none of the stages of development of design thinking could exclude an insufficient level; showed the highest indicator of students' cognitive stage; the analytical component of design thinking posed the greatest challenge, with

only 69% of students indicating they were ready to make logical connections, and 13% saying they had great difficulty making them.

Participate in classes with great enthusiasm and learn independently, most importantly, cooperation in the learning process, action, creative thinking, teamwork, communication with the teacher and effective reception of information, interests, creative search skills, design thinking methodology for the quality of the lesson, teamwork affected changing the skills and actions.

Our research allowed us to conclude that our proposed hypothesis was proved and the goal was fulfilled. It can be said that this study is incomplete because to complete the educational methodological complex of this subject, it is still in the future to introduce changes in the educational process to achieve the planned results of the formation of design thinking skills and to clarify and plan the ways to use the effectiveness of design thinking skills to the maximum during the lesson. The analysis of this work is aimed at determining the need and feasibility of using design thinking in the context of digitization in the field of teaching and learning. The results of the study revealed the levels of methods, Design thinking showed a tendency to create ways to success, and the article presented design thinking as a simplified step that helps to better understand design thinking, develop solutions and make decisions, and also to form these activities in the future professionals during the educational process.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Auld E., Morris P. Science by Streetlight and the OECD's Measure of Global Competence: A new Yardstick for Internationalisation? //Policy Futures in Education. - 2019. - 17 (6). – p. 677– 698.

[2] Дударева Н.В. Психолого-педагогические основы формирования проектного мышления учащихся и студентов профобразования // Современные проблемы науки и образования – 2008. – № 8. - Режим доступа: URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=3625> [Дата обращения: 11.04.2023].

[3] Щетинина Е.А. Дизайн-мышление в бизнес-стратегиях корпораций //Экономика и экологический менеджмент. 2021. №1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dizayn-myshlenie-v-biznes-strategiyah-korporatsiy> [Дата обращения: 15.11.2023].

[4] Катханова Ю.Ф. Технология дополненной реальности в образовании / Ю. Ф. Катханова, К. И. Бестыбаева. – [Электронный ресурс] //Педагогическое мастерство и современные педагогические технологии: материалы VIII Междунар. науч.-практ.конф. (Чебоксары, 17июля 2016 г.). Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», - 2016. – С. 37-40. URL: <https://>

elibrary.ru/item.asp?id=35361243. [Дата обращения: 11.04.2023].

[5] Dunne D., Martin R. Design thinking and how it will change management education: an interview and discussion // Academy of Management Learning and Education. - 2006. - Vol. 5. - No. 4. - P. 512-523.

[6] Kunrath K. Designers' Professional Identity: Personal Attributes and Design Skills / K. Kunrath // Engineering Design. – 2020. – No3. – p. 330-348.

[7] Гвозденко Ю.В., Ищенко А.А., Пилипенко А.В. Развитие дизайн-мышления школьников при анализе результатов учебных достижений // Международный студенческий научный вестник. – 2019. – № 3. – Режим доступа: URL: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=19642> [Дата обращения: 15.04.2023].

[8] Гилфорд Дж. Концепция креативности. [Электронный ресурс] URL: <http://lektsia.com/7x637d.html> [Дата обращения: 13.04.2023].

[9] Dam, R., & Siang, T. (2022). What is design thinking and why is it so popular? The Interaction Design Foundation. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/365346609_Design_Thinking_as_an_Innovative_Method_of_Formation_of_Creativity_Skills_in_Students_of_Higher_Education [Дата обращения: 13.04.2023].

[10] Шилехина М.С. Дизайн-мышление как современный подход для создания инновационных продуктов // Вектор науки ТГУ. - 2013. - №4. - С. 181–183.

[11] Баррет Дж. Карьера: способности и выбор / Дж. Баррет. – М.: АСТ: Астрель, - 2006. – 206 с.

[12] Гребень, Н. Ф. Психологические тесты для профессионалов. - Минск: Современная школа, - 2008. – С. 496.

[13] Tomita Y., & Maeno T. (2018). Designing Structured Design Thinking Framework for Societal System Design in the Unknown Context. // Management and Strategy. - 2018. - 9 (3). - p.103-113.

[14] Postlethwaite S. Investigating Creative Processes and Pedagogy in the UK: Fashion Thinking. Fashion Practice, 2022. – p. 1-10.

[15] Schmidt, K. Zarestky, J. The State of Fashion Design Pedagogy: The Roles of Students and Instructors, In: 14th International Conference of the European Academy of Design, Safe Harbours for Design Research. São Paulo: Blucher, 2021. - p. 121-129.

REFERENCES

[1] Auld E., Morris P. Science by Streetlight and the OECD's Measure of Global Competence: A new Yardstick for Internationalisation? // Policy Futures in Education. - 2019. - 17 (6). – p. 677– 698.

[2] Dudareva N.V. Psikhologo-pedagogicheskiye osnovy formirovaniya proyektного myshleniya uchashchikhsya i studentov profobrazovaniya (Psychological and pedagogical foundations of the formation of project thinking of students and students of vocational education) //Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya – 2008. – № 8. - Rezhim dostupa: URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=3625> [Data obrashcheniya: 11.04.2023]. [in Rus]

[3] Shchetinina Ye.A. Dizayn-myshleniye v biznes-strategiyakh korporatsiy (Design thinking in corporate business strategies) //Ekonomika i ekologicheskii menedzhment. 2021. №1. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dizayn-myshlenie-v-biznes-strategiyah-korporatsiy> [Data obrashcheniya: 15.11.2023]. [in Rus]

[4] Katkhanova YU. F. Tekhnologiya dopolnennoy real'nosti v obrazovanii (Augmented reality technology in education) /YU. F. Katkhanova, K. I. Bestybayeva. – [Elektronnyy resurs] //Pedagogicheskoye masterstvo i sovremennyye pedagogicheskiye tekhnologii: materialy VIII Mezhdunar. nauch.-prakt.konf. (Cheboksary, 17iyulya 2016 g.). Cheboksary: TSNS «Interaktiv plus», - 2016. – S. 37-40. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35361243>. [Data obrashcheniya: 11.04.2023 [in Rus]

[5] Dunne D., Martin R. Design thinking and how it will change management education: an interview and discussion //Academy of Management Learning and Education. - 2006. - Vol. 5. - No. 4. - P. 512-523.

[6] Kunrath K. Designers' Professional Identity: Personal Attributes and Design Skills / K. Kunrath //Engineering Design. – 2020. – No3. – p. 330-348.

[7] Gvozdenko YU.V., Ishchenko A.A., Pilipenko A.V. Razvitiye dizayn-myshleniya shkol'nikov pri analize rezul'tatov uchebnykh dostizheniy (Development of design thinking of schoolchildren in the analysis of educational achievements) //Mezhdunarodnyy studencheskiy nauchnyy vestnik. – 2019. – № 3. – Rezhim dostupa: URL: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=19642> [Data obrashcheniya: 15.04.2023]. [in Rus]

[8] Gilford Dzh. Kontseptsiya kreativnosti (The concept of creativity) [Elektronnyy resurs] URL: <http://lektsia.com/7x637d.html> [Data obrashcheniya: 13.04.2023] [in Rus]

[9] Dam, R., & Siang, T. (2022). What is design thinking and why is it so popular? The Interaction Design Foundation. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/365346609_Design_Thinking_as_an_Innovative_Method_of_Formation_of_Creativity_Skills_in_Students_of_Higher_Education [Дата обращения: 13.04.2023].

[10] Shilekhina M.S. Dizaĭn-myshleniye kak sovremennyyĭ podkhod dlya sozdaniya innovatsionnykh produktov (Design thinking as a modern approach

to creating innovative products) // Vektor nauki TGU. - 2013. - №4. - S. 181–183. [in Rus]

[11] Barret Dzh. Kar'yera: sposobnosti i vybor (Career: abilities and choice) / Dzh. Barret. – M.: AST: Astrel', - 2006. – 206 s. [in Rus]

[12] Greben', N. F. Psikhologicheskiye testy dlya professionalov (Psychological tests for professionals). - Minsk: Sovremennaya shkola, - 2008. – С. 49

[13] Tomita Y., & Maeno T. (2018). Designing Structured Design Thinking Framework for Societal System Design in the Unknown Context. // Management and Strategy. - 2018. - 9 (3). - p.103-113.

[14] Postlethwaite S. Investigating Creative Processes and Pedagogy in the UK: Fashion Thinking. Fashion Practice, 2022. – p. 1-10.

[15] Schmidt, K. Zarestky, J. The State of Fashion Design Pedagogy: The Roles of Students and Instructors, In: 14th International Conference of the European Academy of Design, Safe Harbours for Design Research. São Paulo: Blucher, 2021. - p. 121-129.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ДИЗАЙН-МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

*Оразбаева К.О.¹, Наби Л.², Талпакова М.Ж.³

*^{1,2,3} КУ им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан

Аннотация. В статье путем теоретического анализа научных трудов ученых раскрыто значение понятий «мышление» и «дизайн-мышление», а также выявлены психолого-педагогические особенности формирования умений дизайн-мышления у студентов в образовательном процессе. Для определения уровней развития навыков дизайн-мышления у будущих специалистов авторы опирались на критерии, компоненты и термины дизайн-мышления, которые приводят ученые в исследовании. При диагностике дизайн-мышления на трехуровневом этапе были выделены такие компоненты, как познавательный, аналитический, деятельностный, основанные на совершенствовании процесса формирования навыков дизайн-мышления у студентов. Была запланирована экспериментальная часть исследования и проведены экспериментальные работы с применением эффективных методов.

Были проведены опросы для определения дизайн-мышления. Концепция «критического мышления». Использовалась методология «Критического анализа» Дж. Баррета, тест Майкла Чейфица для оценки способности находить логические ошибки. Результаты идентификационного этапа педагогического эксперимента показали

низкий уровень дизайн-мышления учащихся. Это показало необходимость создания или использования методов, направленных на совершенствование учебного процесса при подготовке будущих специалистов в системе высшего образования.

По результатам идентификационного этапа исследования был составлен план работы, в ходе его реализации продемонстрировано решение задачи определения эффективности дизайн-мышления в процессе подготовки будущих специалистов на основе анализа результатов каждого из проведенных методов. Сравнивая результаты исследования выявления и формирования, выяснилось следующее: ни один из этапов развития дизайн-мышления не мог исключить недостаточный уровень; показал самый высокий показатель познавательного уровня студентов; Аналитический компонент дизайн-мышления представлял наибольшую проблему: только 69% студентов указали, что готовы устанавливать логические связи, а 13% заявили, что испытывают большие трудности с их созданием. Анализируя проблему исследования, можно воздействовать на учащихся путем воспитания ответственности и самостоятельности, реализации осознанности, творческих способностей, саморазвития, обучения контролировать, обобщать, сравнивать, повышать внимание с целью формирования навыков дизайн-мышления, формирования навыков дизайн-мышления недостаточно. Полагая, что это исследуемый феномен, наша исследовательская работа все еще продолжается. Формирование навыков дизайн-мышления осуществлялось путем утверждения критериев.

Ключевые слова: дизайн-мышление, умение, мышление, будущий специалист, формирование, процесс, исследование, метод, образование, наука, действие, познание, аналитика, активность, творчество, гибкость, эмоциональность, последовательность, интеллект, способности

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ДИЗАЙН ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Оразбаева К.О.¹, Нәби Л.², Талпакова М.Ж.³

*^{1,2,3}Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада ғалымдардың ғылыми еңбектерін теориялық тұрғыда талдау арқылы «ойлау» және «дизайн ойлау» ұғымдарының мәнін ашып, студенттердің дизайн ойлау дағдыларын оқу үдерісінде қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері анықталды. Болашақ мамандардың дизайн ойлау дағдыларының

қалыптастыру деңгейлерін анықтау үшін авторлар зерттеулерде ғалымдардың келтірген дизайн ойлау критерийлері мен құрамдас бөліктеріне, терминдеріне сүйендік. Дизайн ойлауды диагностикалау үш деңгейлік кезеңді пайдаланып, студенттердің дизайн ойлау дағдыларын қалыптастыру үдерісін жетілдіру негізінде танымдық, аналитикалық, белсенділік сияқты компоненттері ажыратылды. Зерттеудің тәжірибелік бөлімі жоспарланып, тиімді әдістер қолданылып тәжірибелік-эксперимент жұмыстары жүргізілді.

Дизайн ойлауын анықтауға арналған сауалнамалар өткізілді. «Сыни ойлау» концепциясын, Дж. Барреттің «Сыни талдау» әдістемесін, Майкл Чейфицтің логикалық қателерді табу қабілетін бағалау тест қолданылды. Педагогикалық эксперименттің анықтау кезеңінің алынған нәтижелері студенттердің дизайн ойлау деңгейінің төмендігін көрсетті. Бұл жоғары білім беру жүйесінде болашақ мамандарды даярлауда оқу үдерісін жетілдіруге бағытталған әдістерді жасау немесе қолдану қажеттілігін көрсетті. Зерттеудің анықтау кезеңінің нәтижелері бойынша жұмыс жоспары жасалып, жүзеге асыру барысында болашақ мамандарды оқу үдерісінде дизайн ойлауын тиімділігін анықтау мәселесін шешу әрбір жүргізілген әдістердің нәтижелерін талдау негізінде көрсетілді. Анықтау және қалыптастыру зерттеу нәтижелерін салыстыра отырып, келесілер анықталды: дизайн ойлауды дамытудың бірде-бір кезеңдері жеткіліксіз деңгейді жоққа шығара алмады; студенттердің танымдық кезеңнің ең жоғары көрсеткішін көрсетті; дизайн ойлаудың аналитикалық құрамдас бөлігі ең үлкен қиындық туғызды, студенттердің 69%-ы ғана логикалық байланыстарды орындауға дайын екендерін көрсетеді, ал 13%-ы оларды орындауда өте қиынға соғатындығын білдірді. Зерттеу мәселесіне талдау жасай келе, дизайн ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін студенттердің бойына жауапкершілік пен дербестікті ынталандыру, танымдылық, креативтілік көзқарастарын жүзеге асыру, өзін-өзі дамытуға, бақылауға, жалпылауға, салыстыруға үйрену, зейіндерін арттыру арқылы ықпал жасауға мүмкіндік береді және дизайн ойлау дағдыларын қалыптастыру жеткіліксіз зерттелген құбылыс деп ойлап, зерттеу жұмысымыз әлі де жалғасын табуда. Критерийлерді бекіту арқылы дизайн ойлау дағдыларын қалыптастыру жүзеге асырылды.

Тірек сөздер: дизайн ойлау, дағды, ойлау, болашақ маман, қалыптастыру, үдеріс, зерттеу, әдіс, білім беру, ғылым, іс-әрекет, таным, аналитика, белсенділік, шығармашылық, икемділік, эмоция, жүйелілік, интеллект, қабілет

Received 5 July 2024

UDC 37.037

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.009>

THE RESULTS OF THE COURSE ON MASTERING THE ANALYSIS OF INDICATORS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE ((WHOQOL-BREF) KAZ)

*Yermakhanov B.¹, Marshalkhan A.², Mukhamedzhanov B.³, Daniyarov T.⁴

*^{1,4}Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
Turkistan, Kazakhstan

²International University of Tourism and Hospitality, Turkistan, Kazakhstan

³Kazakh National Medical University named after S. Asfendiyarov
Almaty, Kazakhstan

Abstract. It is stated that the relevance of the problem studied in this article depends on the result of the course designed to master the analysis of the indicators of future specialists in the formation of QOL ((WHOQOL-BREF) KAZ). According to the WHO, the countries of the world that followed a healthy lifestyle reached 86.9 years of life, 81.5 years for men, and 84.3 years on average. On the contrary, the death rate in the Republic of Kazakhstan in recent years was 29%, 6.77 per 1000 inhabitants. Mortality from diseases of the circulatory system was -32.7%, from cancer -7.9%, from injuries -5.3%.

Due to these conditions, as a result of recent measures taken in the country, by 2025, the share of citizens living a healthy lifestyle will increase to 40%, life expectancy will increase to 75 years, non-infectious diseases will decrease to 7%, and medical rehabilitation services will increase to 75%. coverage is expected.

It can be noted that the average life expectancy of people in our country is behind that of many countries in the world, and this situation needs to be studied fundamentally and applied in the economic, social and humanitarian direction in the Republic of Kazakhstan. It is necessary to find a solution to the problems of understanding the tasks of protecting the health, strengthening the body, and increasing the responsibility for improving and strengthening the health of the population.

During the analysis of the results of the training program of the course, its goals and objectives are to improve the introduction and use of the KAZZ scale (WHOQOL-BREF) in the field of sports for students of higher educational institutions of the country and to form a model of the education system and the formation of a healthy lifestyle. to increase the competitiveness of teachers; to provide teachers with the necessary knowledge and methodological skills for

effective formation of a healthy lifestyle among students; aimed at forming a model of healthy lifestyle formation among teachers and students of higher educational institutions of the country.

Key words: healthy lifestyle, quality of life, health, WHOQOL-BREF scale, standard of living, own lifestyle, value, sport

Introduction

Creating a mindful, healthy generation is the only way to stay up with global civilization. Kazakhstan universities are currently working to address this problem in an efficient manner and are taking planned, tangible action. One way this is demonstrated is by the way university students majoring in "Physical Culture and Sports" actively participate in sports and physical training activities, as well as the way the construction of a healthy lifestyle has evolved into a positive trait.

An indifferent and wasteful attitude toward one's own health, regardless of one's degree of education and professional training, is regrettably increasingly frequent among the general population, making a healthy lifestyle a critical and urgent problem in society.

The main goal of wellness is to ensure the health of each individual and society as a whole. Therefore, the main category of our research object will be about "healthy lifestyle".

Approved by the Republic of Kazakhstan government decree dated March 28, 2023 No. 248, Chapter 2 "Lifelong Learning" of the "Concept for the Development of Higher Education and Science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029" states: "A generation has already arrived in the world, which is expected to have an average life expectancy of 100 years." As a result, a person's time of active economic activity increased from 35 to 40 to 50 to 60 years. In light of ongoing labor market fluctuations, the demise of well-known professions, and the rise of new ones, a career of this length cannot be founded on a single body of fundamental knowledge [1]. The stability of peace and the expansion of the economy are crucial components of the human factor for the advancement or maintenance of state stability. This is because of the skillful application of the full range of different components of factors (physical, mental, and spiritual) necessary for health as a continuation of ideas about health and disease for the sustainable formation of health; mastery of healing, restorative, and natural harmony methods and technologies; avoidance of bad habits; adherence to an active lifestyle; observance of personal hygiene regulations; proper nutrition; and productive labor are all necessary components of a healthy lifestyle.

The World Health Organization (WHO)'s "quality of life assessment group (WHOQOL)" concluded that "a person's place in life, which is formed on the basis of place, goals, standards, and problems within the culture and value system," determines their quality of life [3].

According to Zorba, "quality refers to the attribute that sets apart an individual, object, or life from others and can be assessed, measured, or determined." In other words, "quality" can be defined as a characteristic that embodies an individual's character in the intellectual and moral domain. This perspective was presented in a research study titled "Lifetime Sport for Everyone" [2].

Examining research studies, we found that the idea of quality of life in general is closely related to an individual's or society's degree of physiological, psychological, and social well-being. According to this perspective, "not only elements such as housing, food, and clothing, but also aspects such as being a member of a certain group, success, being loved and loved, self-improvement" are elements that define the quality of life [4].

The word "mass sports" does not differ when it comes to the concepts of quality of life, as we have observed. In brief, the Committee for the Development of Sports of the Council of Europe defined "mass sports" as giving everyone the chance to play sports in their free time and participate in them, regardless of social status, class, race, disability, or other factors. Examining this definition, it becomes clear that the principles behind this approach are to uphold everyone's democratic right to play sports, to popularize sports among all social groups, and to guarantee that the greatest number of people have the opportunity to participate in sports [5].

The aim of "simultaneously implementing the concept of entertainment and health" was observed to be mass sports. The democratization and popularization of sports in line with mass sports objectives is remarkable since it improves society's overall health situation and boosts the proportion of healthy individuals [6].

We consider the relevance of the researched problem in connection with the results of the course designed to master the analysis of the indicators of future specialists in the formation of a healthy lifestyle ((WHOQOL-BREF) KAZ). According to the WHO, the countries of the world that have followed a healthy lifestyle have seen an increase in life expectancy. On the contrary, the death rate has increased in the Republic of Kazakhstan in recent years. Due to these circumstances, as a result of the measures taken in the country recently, by 2025, it is expected to increase the share of citizens who lead a healthy lifestyle, increase life expectancy, reduce non-infectious diseases as much as possible, and provide medical rehabilitation services.

It can be noted that the average life expectancy of people in our country is behind that of many countries in the world, and this situation needs to be studied fundamentally and applied in the economic, social and humanitarian direction in the Republic of Kazakhstan. It is necessary to find a solution to the problems of purposefully forming the skills of a healthy lifestyle of the population, which means protecting their health, strengthening the body, and increasing their responsibility for improving and strengthening their health.

Materials and methods

The article used methods of analysis, comparison, differentiation of psychological and pedagogical literature, summing up and generalizing the accumulated results.

Based on the increase in the number of types of diseases in society in recent years, one of the principles that have developed in the world in relation to health is interpreted as "it is necessary to treat a person, not a disease."

As long as sick people are treated, they are beginning to understand the need for Disease Prevention, the future of well-being of our planet is increasingly linked to the education of young people in a healthy lifestyle.

Therefore, first of all, in order to preserve health and form a healthy lifestyle, it is necessary to create a certain system that forms in young people the motivation of the need for this value, and the pedagogical possibilities for its implementation should be determined.

Having studied the literature related to this concept, we came across different definitions and concepts.

One of them is this: "a healthy lifestyle means methods that ensure the successful implementation of typical forms of human life and everyday their social and professional functions, thereby improving and strengthening the reserve potential of the body" [7]. According to contemporary research and methodology, a healthy lifestyle is a Biosocial category that incorporates the ideas of a particular kind of life activity, which is defined by work activity, life, the kind of fulfillment of one's material and spiritual requirements, and social and individual behavioral norms. Although a person's lifestyle can vary greatly, it is primarily determined by three symbols: level of living, quality of life, and own way of life.

The socioeconomic category of standard of living indicates how well a person's material, spiritual, and cultural demands are met.

The level of comfort that satisfies human wants is what defines quality of life. It frequently fits into the social category.

The original way of being is a sociopsychological symbol that embodies the traits of human behavior.

However, regrettably, a lot of people only truly experience the essence of their health when it is gravely endangered or lacking, which inspires them to treat their illness and regain their health. The inference is that people are sufficiently driven to make healthy lifestyle choices.

Two causes for this condition are identified by foreign scientists: an individual ignores health concerns until retirement or becomes unwell [8], and they do not recognize the value of their health or their body's reserves.

After weighing all the advantages for human health, O. V. Abroskina comes to the conclusion that "it is wrong to call a healthy lifestyle." Here, the elements of several practices meant to maintain and enhance health are under discussion [9].

A healthy lifestyle is primarily the result of an individual's, a group's, and society's actions, which generate material and spiritual opportunities for the purpose of health and conditions for the harmonious development of the body and spirit. "Biological and social compatibility in human nature, hygienic substantiation of the format of behavior, isolated and active adaptation of the human organism, adaptation of the human psyche to adverse conditions of the social environment and the social environment" are among the criteria for a healthy lifestyle that Russian researchers propose [10].

Scientists doing research highlight that a "healthy lifestyle includes typical forms and methods of people's daily life to strengthen and improve the body's reserve potential" [11].

In conclusion, a healthy lifestyle must encompass a greater range of activities, as well as work and play, a balanced diet, a variety of calming and stimulating exercises, a person's relationship to others and to himself, a system of relationships in general, and the significance of aligning values with life goals.

Results and discussion

When examining historical records, we discover that people initially acted to establish themselves, get food, and defend themselves in the wild. Their use of abilities to meet their fundamental wants, achieve self-esteem, have a vocation, and grow in that profession seems to have coincided with the shift in life brought about by the state of nature. People's quality of life has improved as a result of time and technology advancements, and the implementation of pertinent works has been made easier. But the author also sees a drawback to this accomplishment:

- the development of technology and the growth of industrialization;
- increase and optimization of the type of transport;
- use of many equipment that requires less energy in everyday life;

- widespread use of computers and television;
- although the increase in time allocated to technological means has a positive effect on the quality of life, it negatively affects physical strength and movement. The danger of an alarming problem is summed up by the fact that "100 years ago people could provide 90% of their energy needs, today this figure has decreased to 1%". The ability to arouse the interest of students and students in the field of genetics, to provide sufficient knowledge are new jobs in the future era of genetics and increases the level of acquisition of specialties and new opportunities [12].

Nowadays, infectious diseases that previously had no treatment have a cure thanks to the quick advancement of medical technology, which has also decreased the overall prevalence of infectious diseases. Depressing signs become less prevalent. extended people's average lifespan. But sometimes, a lack of healthy lifestyle choices results in the emergence of new symptoms associated with certain diseases. According to this, the Turkish scientist S. Gönulateş states in his doctoral dissertation on "the impact of Rekreatif participation on quality of life in different countries" that "quality of life, happiness experienced in life, is a concept related to the self-awareness of a person, asking questions, defining goals and developing oneself in accordance with these goals" and seeks solutions to it [13]. Regarding this, Hasan Tinmaz, Mina Fanea-Ivanovici, and Hasnan Baber, three international scientists and researchers, "analyzes the meaning of digital literacy and notes that digital literacy depends on various sets of technical and non-technical elements" and is defined by a variety of techniques. He answered, "I'm not sure." Kaya suggests the viewpoint that" [14].

Guided by these principles, in accordance with subparagraph 1) of Paragraph 2 of Article 118 of the Labor Code of the Republic of Kazakhstan dated November 2015, organized by the International Kazakh-Turkish university, the Center for advanced training, within the framework of the grant project AR19676663 "formation of a healthy lifestyle of university students based on the analysis of indicators of the World Health Organization scale (WHOQOL-BREF KAZ), 23.10.2023-04.11.2023. 72-hour courses (Order No. 1/1187 of 24.10.2023) "building a healthy lifestyle model among students based on the use of the WHOQOL-BREF KAZ scale" and (Order No. 1/1188 of 24.10.2023) "research of innovative methods of healthy lifestyle formation in higher educational institutions and their application in the education system" were taught free of charge. In particular, 13 students took part in the first course, and 16 students took part in the second.

The educational and thematic plan of qualification courses conducted by students is indicated in Table-1, Table – 2.

Table-1- Educational and thematic plan of the course

№ р/с	Theme	Lecture	ТӨӨЖ	ТӨЖ	All
1	Module 1: application and analysis of the WHOQOL-BREF KAZ scale	9	4	8	21
1.1	The importance of using the WHOQOL-BREF scale in countries around the world	3			3
1.2	Studying the directions of the WHOQOL-BREF KAZ scale	3	2	4	9
1.3	Methods of using the WHOQOL-BREF KAZ scale among university students	3	2	4	9
2	Module 2: Psychological well-being	9	6	12	27
2.1	Psychological aspects of student health	3	2	4	9
2.2	Stress and its effects on health	3	2	4	9
2.3	Stress management techniques and psychological support for students	3	2	4	9
3	Module 3: Prevention of bad habits	6	6	12	24
3.1	Fighting smoking and alcohol consumption	2	2	4	8
3.2	Prevention of drug addiction	2	2	4	8
3.3	Work with psychological addiction	2	2	4	8
	All	24	16	32	72

In the course of the analysis of the results, the goals and objectives of the 1st year were determined by the implementation of the Kazz scale in the field of sports and students of higher educational institutions of the country (WHOQOL-BREF), aimed at improving the competitiveness of teachers of the educational program “Physical Culture and sports” in order to create a model of the education system and a healthy lifestyle; providing teachers with the necessary knowledge and methodological skills for the effective formation of a healthy lifestyle among students; creating a healthy lifestyle model among teachers and students of higher educational institutions of the country.

Table-2 - Educational and thematic plan of the course

№	Theme	Lecture	ТООЖ	ТӨЖ	АИ
1	Module 1: Introduction to the concept of a healthy lifestyle	9	4	8	21
1.1	The importance of a healthy lifestyle	3			3
1.2	The main components of a healthy lifestyle	3	2	4	9
1.3	Analysis of the current situation among students	3	2	4	9
2	Module 2: healthy lifestyle and Wellness	9	6	12	27
2.1	Digital model of healthy lifestyle formation	3	2	4	9
2.2	Wellness-quality of life	3	2	4	9
2.3	Wellness-intellectual knowledge and creativity	3	2	4	9
3	Module 3: Physical Activity and nutrition	6	6	12	24
3.1	The role of physical activity in a healthy lifestyle	2	2	4	8
3.2	Development of physical activity programs for students	2	2	4	8
3.3	Guidelines and doable advice for healthy eating	2	2	4	8
	All	24	16	32	72

Accordingly, the purpose and objectives of the 2nd year were to increase the competitiveness of teachers of the educational program “Physical Culture and sports” in order to create a model of the education system and a healthy lifestyle; to provide teachers with the necessary knowledge and methodological skills for the effective formation of a healthy lifestyle among students; to create a healthy lifestyle model among teachers and students of higher educational institutions.

Conclusion

The success of the work done in the future is completely reflected in the significance of the grant project “formation of a healthy lifestyle of university students based on the analysis of the indicators of the World Health Organization scale (WHOQOL-BREF KAZ).”

The following were the outcomes of the two aforementioned qualification courses that the students successfully completed:

- knowledge of the competencies required for future specialists in the education of students who are competitive in the educational system, possess a high quality education, professional skills, methodological work skills, creative abilities in adaptive learning, and developed personal qualities. By providing candid criticism to one another, the teachers enhanced their learning experience. He was an expert at defining strategies for creating and sustaining a healthy lifestyle on a scale.

- knowledge of the competencies necessary for future specialists in the education of students who are competitive in the education system, have a high quality of education, professional skills, skills in methodological work, creative abilities in adaptive learning, developed personal qualities. Teachers improve their experience by giving each other critical feedback. He mastered the definition of methods of maintaining and forming a healthy lifestyle on a scale [15].

In the near future, it is planned to receive feedback from teachers and/or students (survey, interview, interview, test) in order to demonstrate the effectiveness of the proposed course to achieve full results.

The article was carried out within the framework of the grant funding project of the Ministry of Science and higher education of the Republic of Kazakhstan on the topic: “formation of a healthy lifestyle of university students based on the analysis of the indicators of the World Health Organization scale (WHOQOL-BREF) KAZ)” (individual registration number: AP19676522).

REFERENCES

[1] Қазақстан республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. – Астана, 2023. – Кіру режимі: <https://ku.edu.kz/page/view?id=9037> [Қаралған күні: 22.03.2024].

[2] Yoga Egzersizlerinin, Çalışanlarda Esenlik Ve Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi // Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, – İstanbul, 2015. – 115 s.

[3] WHOQOL Group. Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF quality of life assessment. Psychological medicine, – 1998. – 28 (03).– Pp. 551-558.

[4] Boylu A. ve Terzioğlu, G. Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif Ve Subjektif Göstergelerin İncelenmesi. – Azim Matbaacılık Ltd. – Ankara, 2007. – 26–28 s.

[5] Zorba E., İközler H.C., Tekin A., Miçoğullar O. ve Zorba E. Herkes İçin Spor. – Morpa Kültür Yayınları. – Ankara, 2005. – 18–23 s.

[6] Zorba E. Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk //T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor. – Ankara, 1999. – 72–79 s.

[7] Elena Ricci, Paola Viganò, Sonia Cipriani, Edgardo Somigliana, Francesca Chiaffarino. Coffee and caffeine intake and male infertility: a systematic review //Ricci et al. Nutrition Journal. – 2017. – s. 16:37.

[8] Beth L. Pineles, Edward Park, Jonathan M. Samet Systematic Review and Meta-Analysis of Miscarriage and Maternal Exposure to Tobacco Smoke During Pregnancy. – 2014.

[9] O.V. Abroskina, E.V. Silina, A.S. Orlova... [and others] Commitment to a healthy lifestyle among interns, residents and graduate students of medical universities: [arch. September 18, 2021] // Medical education and university science: journal. - 2017. - Vol. 2. - No. 10.

[10] A.D. Stepanov, D.A. Izutkin. Cultural initiative: Regional program for promoting healthy lifestyle //Per. from English Krotova E. Nizhny Novgorod: Soros Information Center. Nizhny Novgorod, 1994. – 352 s.

[11] Claudio Ferri, Giovambattista Desideri, Livia Ferri, Ilenia Proietti, Stefania Di Agostino. Cocoa, Blood Pressure, and Cardiovascular Health // Journal of Agricultural and Food Chemistry. - 2015. - C. 9901-9909.

[12] Ж.Б.Сартбаева, К.А. Ермекбаев. Заманауи генетикалық білім берудің ғылыми сауатты қоғам қалыптастырудағы маңызы. Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ ХАБАРШЫСЫ «ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы. – Алматы. – 2024. - № 1 (72). - 102-117 б.

[13] Tinmaz H., Fanea-Ivanovici M., Baber H. A snapshot of digital literacy. Library Hi Tech News, 2024. - 40. – P. 20 – 23 s.

[14] Aydanarış S. Ankara İlinde Yaşayan 18 Yaş Üzerindeki Bireylerin Fiziksel Aktivite ve Egzersize Yaklaşımlarının Belirlenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. – Ankara, 2008.

[15] Yermakhanov B., Mukhamedzhanov B., Issayev A., Daniyarov T., Isayev M., Analysis of healthy lifestyle formation of higher education educators (whoqol-bref) kaz) indicators. Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. – 2023. - Volume 5. - Number 405. - Pp. 88-102

REFERENCES

[1] Qazaqstan Respublikasynda joғary bilimді және gыlymды damytudың 2023-2029 jyldarға арналған tуjыrymdamasy. Qazaqstan Respublikasy Ükіmetіnің 2023 jylgы 28 nauryzdaғы № 248 qaulysy (Concept for the development of higher education and science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029. Resolution of the government of the Republic of Kazakhstan

dated March 28, - 2023.–No248.). – Astana, 2023. - <https://ku.edu.kz/page/view?id=9037> [Qaralgan kuni: 22.03.2024]. [in Kaz].

[2] Yoga Egzersizlerinin, Çalışanlarda Esenlik Ve Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi (The Effect of Yoga Exercises on Employee Well-Being and Quality of Life) Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, – İstanbul, 2015. – 115 s. [in Tur].

[3] WHOQOL Group. Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF quality of life assessment. Psychological medicine, – 1998. – 28(03). – Pp. 551-558.

[4] Boylu A. ve Terzioğlu G. Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif Ve Subjektif Göstergelerin İncelenmesi (Examination of Some Objective and Subjective Indicators Affecting the Quality of Life of Families). – Azim Matbaacılık Ltd. – Ankara, 2007. – 26–28 s. [in Tur].

[5] Zorba E., İkizler H.C., Tekin A., Miçoğullar O. ve Zorba E. Herkes İçin Spor (Sports For Everyone). – Morpa Kültür Yayınları. – Ankara, 2005. – 18–23 s. [in Tur].

[6] Zorba E. Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk (Sports and Physical Fitness for Everyone) // T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor. – Ankara, 1999. – 72–79 s. [in Tur].

[7] Elena Ricci, Paola Viganò, Sonia Cipriani, Edgardo Somigliana, Francesca Chiaffarino. Coffee and caffeine intake and male infertility: a systematic review // Ricci et al. Nutrition Journal. – 2017. – s. 16:37.

[8] Beth L. Pineles, Edward Park, Jonathan M. Samet Systematic Review and Meta-Analysis of Miscarriage and Maternal Exposure to Tobacco Smoke During Pregnancy. – 2014.

[9] O.V. Abroskina, E.V. Silina, A.S. Orlova... [and others] Commitment to a healthy lifestyle among interns, residents and graduate students of medical universities: [arch. September 18, 2021] // Medical education and university science: journal. - 2017. - Vol. 2. - No. 10.

[10] A.D. Stepanov, D.A. Izutkin. Cultural initiative: Regional program for promoting healthy lifestyle. Per. from English Krotova E. Nizhny Novgorod: Soros Information Center. Nizhny Novgorod, 1994. – 352 s.

[11] Claudio Ferri, Giovambattista Desideri, Livia Ferri, Ilenia Proietti, Stefania Di Agostino. Cocoa, Blood Pressure, and Cardiovascular Health// Journal of Agricultural and Food Chemistry. 2015-07-13. T. 63-45. C. 9901-9909.

[12] Sartbayeva Zh.B., Yermekbayev K.A. Zamanavi genetikaliq bilim berudin gyiymi sauatty qogam oalyptastyrudagy manyzy. «Abylai han atyndagy QazXQjaneATUHabarshysy» jurnaly, «Pedagogika gilymdary» seriesy (The importance of modern genetic education in the formation of a scientifically

literate society). – 2024. - 1 (72). - 102-117 b. [in Kaz].

[13] Tinmaz H., Fanea-Ivanovici M., Baber H. A snapshot of digital literacy. Library Hi Tech News. – 2023. - 40. – 20 – 23 s.

[14] Aydanarığ S. Ankara İlinde Yaşayan 18 Yaş Üzerindeki Bireylerin Fiziksel Aktivite ve Egzersize Yaklaşımlarının Belirlenmesi (Determination of the Approaches of Individuals Over the Age of 18 Living in Ankara Province to Physical Activity and Exercise) Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. – Ankara, 2008. [in Tur].

[15] Yermakhanov B., Mukhamedzhanov B., Issayev A., Daniyarov T., Isayev M. Analysis of healthy lifestyle formation of higher education educators (whoqol-bref) kaz) indicators. Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. – 2023. - Volume 5. - Number 405. - Pp. 88-102

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ((WHOQOL-BREF) KAZ) КӨРСЕТКІШТЕРІН ТАЛДАУДЫ МЕҢГЕРТУГЕ ЖАСАЛҒАН КУРС НӘТИЖЕСІ

*Ермаханов Б.¹, Маршалхан А.², Мухамеджанов Б.³, Данияров Т.⁴

*^{1,4}Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік
университеті, Түркістан, Қазақстан

²Халықаралық туризм және меймандостық университеті
Түркістан, Қазақстан

³С.Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медициналық университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Аталған мақалада зерттелген мәселенің өзектілігі болашақ мамандардың СӨС қалыптастыруда ((WHOQOL-BREF) KAZ) көрсеткіштерін талдауды меңгертуге жасалған курс нәтижесіне байланысты екендігі баяндалған. ДДСҰ-ның мәліметіне қарағанда, салауатты өмір сүру салтын ұстанған әлем елдері өмір сүру жасының, соның ішінде әйелдерде-86,9, еркетерде-81,5, ал орташа көрсеткіш-84,3-ке жеткен. Керісінше, Қазақстан Республикасында соңғы жылдарда өлім-жітім көрсеткіші 29%, 1000 тұрғынға шаққанда 6,77 құрады. Қанайналым жүйесі ауруларынан болатын өлім-жітім-32,7%, обырдан-7,9%, жарақаттан-5,3%-ды құрады.

Осы жағдайларға орай, елімізде соңғы уақыттарда қабылданған шаралардың нәтижесінде 2025 жылға қарай салауатты өмір салтын ұстанатын азаматтардың үлесін 40%-ға дейін, өмір сүру ұзақтығын 75 жасқа дейін ұлғайту, инфекциялық емес ауруларды 7%-ға дейін төмендету, медициналық оңалту қызметтерімен 75%-ға дейін қамту күтілуде.

Елімізде адамдардың орташа өмір сүру жасы әлемдегі көптеген елдерден артта екенін, бұл жағдайды ҚР-да экономикалық, әлеуметтік және гуманитарлық бағытта іргелі және қолданбалы зерттеу керек екендігін ескерсек, аталған жағдайдан бастау алуы керектігін атап өтуге болады. Тұрғындардың СӨС дағдысын мақсатты түрде қалыптастыру, бұл олардың денсаулығын қорғау, организмді шыңдау, денсаулығын жақсарту мен нығайтуға деген жауапкершілігін арттыру сияқты міндеттерін ұғындыру мәселелерінің шешуін табуды қажет етеді.

Курстың оқу бағдарламасының нәтижелерін талдау барысында оның мақсаттары мен міндеттері еліміздің жоғары оқу орындарының студенттері үшін спорт саласында KAZZ шкаласын (WHOQOL-BREF) енгізу және қолдануды жетілдіруге және білім беру жүйесі мен салауатты өмір салтын қалыптастырудың моделін қалыптастыру мақсатында «Дене шынықтыру және спорт» білім беру бағдарламасы бойынша мұғалімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға; оқушылар арасында салауатты өмір салтын тиімді қалыптастыру үшін мұғалімдерге қажетті білім мен әдістемелік дағдыларды беруге; еліміздің жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттері арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру моделін қалыптастыруға бағытталған.

Тірек сөздер: салауатты өмір салты, өмір сүру сапасы, денсаулық, WHOQOL-BREF шкаласы, өмір сүру деңгейі, өмір сүрудің өзіндік жолы, құндылық, спорт

РЕЗУЛЬТАТЫ КУРСА НА ОСВОЕНИЕ АНАЛИЗА ПОКАЗАТЕЛЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ФОРМИРОВАНИИ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ((WHOQOL-BREF) KAZ)

*Ермаханов Б.¹, Маршалхан А.², Мухамеджанов Б.³, Данияров Т.⁴

*^{1,4}Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.

Ясави, Туркестан, Казахстан

²Университет международного туризма и гостеприимства

Туркестан, Казахстан

³Казахской Национальной медицинской университет имени

С.Асфендиярова, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрено, что актуальность исследуемой в данной статье проблемы зависит от результата прохождения курса, предназначенного для освоения анализа показателей будущих специалистов по формированию качества жизни ((WHOQOL-BREF) KAZ). По данным ВОЗ, продолжительность жизни в странах мира,

которые придерживались здорового образа жизни, составила 86,9 лет, в том числе у мужчин – 81,5 года, в среднем – 84,3 года. Напротив, уровень смертности в Республике Казахстан за последние годы составил 29%, 6,77 на 1000 жителей. Смертность от болезней системы кровообращения составила -32,7%, от онкологических заболеваний -7,9%, от травм -5,3%.

Благодаря этим условиям, в результате последних принятых в стране мер, к 2025 г. доля граждан, ведущих здоровый образ жизни, увеличится до 40%, ожидаемая продолжительность жизни увеличится до 75 лет, инфекционные заболевания снизятся до 7%, а услуги медицинской реабилитации увеличатся до 75%.

Можно отметить, что средняя продолжительность жизни людей в нашей стране отстает от показателей многих стран мира, и эта ситуация нуждается в фундаментальном изучении и применении в экономическом, социальном и гуманитарном направлении в Республике Казахстан. Необходимо найти решение проблем понимания задач охраны здоровья, укрепления организма и повышения ответственности за улучшение и укрепление здоровья населения.

В ходе анализа результатов учебной программы курса, его целью и задачами являются совершенствование внедрения и использования шкалы KAZZ (WHOQOL-BREF) в области спорта для студентов высших учебных заведений страны и повышение конкурентоспособности педагогов. Для эффективного формирования здорового образа жизни среди учащихся педагогам предоставить необходимые знания и методические навыки; формирование модели формирования здорового образа жизни среди преподавателей и студентов вузов страны.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, качество жизни, здоровье, шкала WHOQOL-BREF, уровень жизни, собственный образ жизни, ценность, спорт

Received 18 January 2024

UDC 372.881.1

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.010>

**THE MEDIA TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR THE FORMATION
OF FOREIGN LANGUAGE MEDIACOMMUNICATIVE
COMPETENCE OF A BACHELOR'S DEGREE JOURNALIST**

*Beikutova A.M.¹, Kunakova K.O.², Sydykzhan A.N.³

*^{1,2} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan

³ Abai Kazakh National Pedagogical university, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article is devoted to the study of the use of media technologies for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist. The term "media technologies" was defined and its history was presented in the article. The concepts "foreign language communicative competence" and "foreign language mediacommunicative competence" were defined and described. The subcompetences of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist were presented and described. The relevance of using media technologies for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist was explained. The set of exercises for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist was illustrated. The process of organizing the experiment related to the study was described. The outcomes of the conducted experiment were analyzed. The purpose of the research is to study the essence of using media technologies for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist. The novelty of the research is that the results of the research will be used in teaching bachelor degree journalists and in advanced courses for foreign language teachers. The theoretical significance of the study is that the theoretical provisions and conclusions gained during the study will assist to contribute to methods of teaching bachelor's degree journalists. The outcomes of the study can be used as a theoretical basis for the further consideration of the problem. The practical significance of the work is that the results of the study can be utilized in the practical work of the university, in the system of training and refreshment training of teaching staff working with future journalists. The study enables readers to use the proposed set of exercises when forming the foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist.

Key words: media, media technologies, foreign language competence, foreign media language competence, digital educational platforms, communicative subcompetence, socio-cultural subcompetence, media-systemized subcompetence

Introduction

To date, the educational process in higher educational institutions is significantly improved via the use of media technologies, which modernize the educational process, and competences acquired by students remain functional and applicable in their future work. Although the media technologies are used in the training of various specialists, for certain professions, these tools are especially essential for the professions, requiring work with community, for example, the profession of a journalist.

Obviously, the increasingly relevant use of electronic sources and tools dictates a constant need for improvement in this area, keeping up with advances in the digital world. In this context, it is of paramount importance that the future journalists acquire competences that would enable them to apply media technologies and communicate using them, therefore it is crucial to develop their mediaticomunicatiive competence.

Due to the intensive development of media technologies, this area requires constant development in order to prepare competitive specialists. In the modern world, a foreign language plays an important role, since by means of them specialists are capable of receiving information all over the world, therefore it is significant to teach future journalists a foreign language, which causes the need to form foreign language mediaticomunicative competence of future journalists.

Undoubtedly, the profession of a journalist has changed significantly in recent years. It is possible to identify different trends that led to the above changes. First of all, journalists are now resorting more to technical solutions, such as blogging or video editing. Secondly, today journalists not only produce content, they conduct monitoring, collect citizens' opinions from social networks, and scrutinize material in various sources such as the Internet as well as books, then edit and present it as well. It is therefore future journalists are obliged to be capable of using media technologies.

Media technologies, according to I.V. Fotieva, are based on the simultaneous use of various means of presenting information and based on the use of a set of methods, techniques for collecting, accumulating, processing and transmitting audiovisual, graphic, text information within the framework of interactive user interaction with an information system that implements the capabilities of a multimedia language environment [1, p.130].

A. A. Zhurin highlights that the use of media technologies started in the middle of the twentieth century, but it was called media education. The world's first media education curriculum was developed by the famous Canadian scientist Marshall McLuhan in 1959 for 11th grade students in Toronto schools [2, p.30]. I.V. Chelysheva adds that until this time, there was no holistic concept and system of media education. until the end of the 50s of the 20th century, education was based on the material of cinema, the press, television, radio and so on existed in the form of autonomous directions and programs [3, p.157]. Currently, due to the development of media, the use of media technologies is a well-developed area.

As regards the advantages of this technology, it can combine text, sound, video and graphics in a computer system. As a result, information is presented in such a way that a person perceives it with several senses at once, not sequentially, but in parallel. It should be noted that it is the parallel presentation of audio and video information, as well as quick access and interactive possibilities for working with it, that predetermine qualitatively new opportunities for increasing the effectiveness of teaching a foreign language to journalist students when forming their foreign language mediacommunicative competence.

W.Westera reckons that the active use of media technologies in the process of teaching creates the following advantages for the student:

1. It promotes multiple repetitions during the preparatory exercises;
2. It allows you to form and improve all four types of speech activity, both in isolation from each other and in parallel in the process of performing one task;
3. It provides the opportunity to independently improve knowledge, skills and abilities with continuous and objective automated control;
4. It maximizes the possibility of using electronic dictionary reference books [4, p.22].

Demonstrating video materials is an essential part of using media technologies in teaching process. According to Man Ching Esther Chan and Dan Jazby, the availability of video materials has transformed the way classroom research and teacher professional development are being conducted and video records allow fine-grained analysis of complex classroom interactions, through replaying the recording and examining the interactions from multiple dimensions or perspectives [5, p.78]. Jennifer Richards et.al claim that teachers can create and share videos from their own classrooms, engage in peer discussion, and watch and discuss videos in addition to this [6, p.54]. Due to aforementioned findings, we believe that the use of video within the framework of using media technologies will be a proper assistant in

teaching future journalists since they directly work with video materials.

In order to understand the essence of foreign language media communicative competence, it is obligatory to consider the essence of foreign language communicative competence and media literacy. N.P. Tayurskaya in her article notes that this competence implies "the ability and real readiness to carry out foreign language communication with native speakers, as well as introducing students to the culture of the country of the language being studied, a better awareness of the culture of their country, the ability to represent it in the process of communication" [7, p.43]. According to A.A. Mirolyubov this competence is a multicomponent concept and is integrative in nature [8], while H.E. Holf defines it as the ability to effectively interact with representatives of other cultures different from our own [9]. As regards media literacy, P.Yelubayeva et.al define it as a set of approaches to take into consideration language and society interaction, which goes beyond the textual analysis of language [10, p.201]. In addition Zh.Askar and G.B.Noguzova in their article highlight that it is essential to incorporate media literacy into foreign language classes in order to boost language input and enhance students' comprehension [11, p.581]. N.Yu. Khlyzova in her work claims that in a number of Russian scientific works of E.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov, V.I. Narolina, V.V. Safonova, S.F. Shatilov and etc, foreign language media communicative competence is interpreted as an integral part of foreign language communicative competence along with its other components [12, p.77]. However, as E.V. Vasil'yeva highlights, many Western scientists like M.Byram, J. Corbett, Y.Wei, C. Xiao-mei state that it is crucial to integrate these two competencies. Some Russian scientists like M.E. Elizarova, N.D. Galskova, N.V. Yazykova are the proponents of this idea [13, p.108]. They believe that the goal of teaching a foreign language at the present stage should be the formation of a linguistic personality in the role of an intercultural communicator or mediator of cultures. also believes that foreign language media communicative competence is readiness and ability of an individual for adequate intercultural interaction in the field of media discourse based on a complex of knowledge, skills and relationships through a foreign language [13, p.109]. Based on the above, we reckon that foreign language mediaticommunicative competence can be considered as a separate type of competence and it can be interpreted as the ability and willingness to carry out foreign language communication with native speakers, as well as to use media in the process of communication with them.

In training future journalists, foreign language mediaticommunicative competence possesses a special status. It is mandatory that they a bachelor's degree journalist is able to use the studied foreign languages in personal and professional communication, for reading literature, working on the Internet,

and be able to apply it in connection with professional tasks. There is a strong likelihood that it will be successfully organized by the contribution of foreign language mediacommunicative competence. We developed the system of subcompetences of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist (picture 1).

Picture 1 - The subcompetences foreign language mediacommunicative competence

We believe that by means of communicative subcompetence bachelor's degree journalists will be capable of interacting with native speakers, with the help of socio-cultural subcompetence they will be ready to socialize with the representatives of other societies and culture, and media-systemized subcompetence will assist them to apply media in communication. Besides this, the successful formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist should be based on principles. We offer the modular principle, the communications independence principle, and the principle of media individualism, which will enable separating a complex system into more manageable components known as modules, communicating with interlocutors and media resources independently, and using media technologies for personal aims respectively. The didactic conditions for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist include: determining subcompetences of foreign language mediacommunicative competence, revealing the principles for foreign language mediacommunicative competence, developing a set of exercises, conducting an experiment and analyzing its effectiveness.

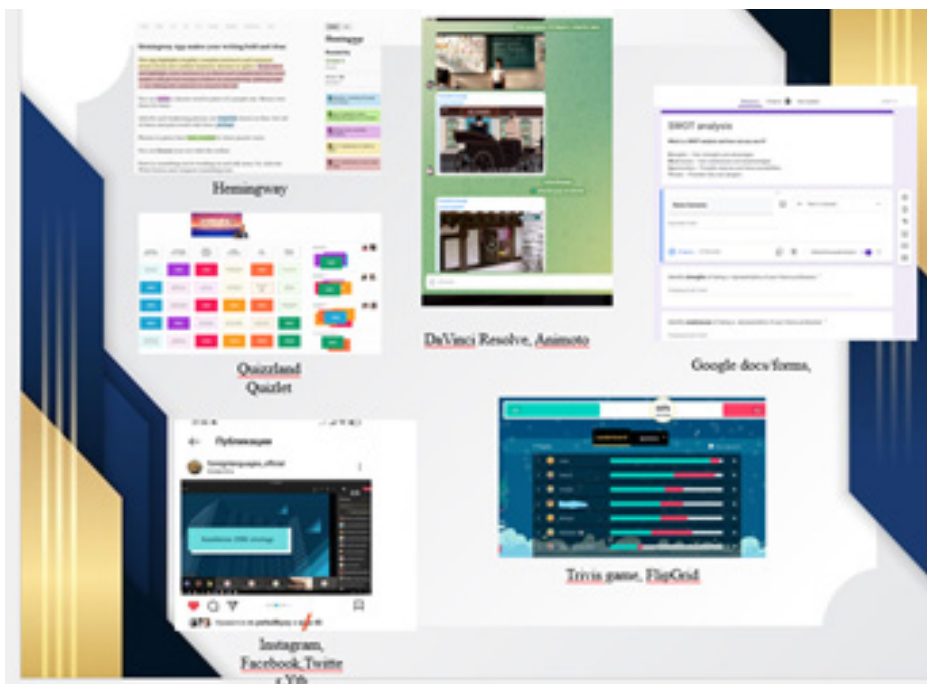
Materials and methods

A.V. Fedorov [2], I.V.Chelysheva [3], and W.Westera [4], M. Chan studied the use of media technologies in the education process. J.Richards, [6] A.A.Mirol'yubov [8], H.E. Holf [9], N.Yu. Khlyzova [13], and E.V. Vasil'yeva [14] scrutinized the concept of foreign language mediacommunicative competence.

The following methods were used in the research process: descriptive to describe and define the basic concepts like “foreign language communicative competence” and “foreign language mediacommunicative competence”, comparative to compare and contrast the basic concepts, analysis method to analyze the results of the research, determination of qualitative and quantitative indicators to analyze the results of the conducted experiment.

Results

The successful formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor’s degree journalist requires the formation of each of its subcompetence. So, in order to develop foreign language mediacommunicative competence of a bachelor’s degree journalist, we developed a set of exercises devoted to the formation each subcompetence of foreign language mediacommunicative competence bachelor’s degree journalist based on modular principle. This set was developed by using several digital educational platforms such as Hemingway, Quizland, Quizlet, DaVinci Resolve, Animato, Google docs, Google forms, Instagram, Facebook, Twitter, YouTube, Trivia game, and FlipGrid. The illustration of tasks is demonstrated in picture 2.

Picture 2 – The digital educational platforms used to develop a set of exercises

As the volume of the article does not enable us to perform the whole set of exercises, we demonstrate some samples of task devoted to the formation of each subcompetence. In order to develop communicative subcompetence students were given the task dedicated to communication on the basis of communications independence principle. Students complete this task pairs and defend their works. Once each pair is done, they interact with each other by discussing each other's works (picture 3).

Logics, facts consideration and data collection

Use examples found in different online newspapers to complete this chart.
Remember, I = inform, P= persuade and E=entertain.

Article/message headline	Page and section	Category: I, P or E	Why did you use I, P, or E?	Group(s) interested in the article/message

Questions for discussion:

1. Discuss the results with your partner or in small groups.
2. Would people in your country be interested in reading such articles in the local newspaper?
3. What ideas would you like to include in your local newspapers?

Picture 3 – example of the task from the set of exercises

Another task for developing this subcompetence was a speaking assignment, devoted to discussing the position of an international correspondent. Students should communicate sharing their opinions and proving their ideas. This task was based on communications independence principle (picture 4).

4. SPEAKING: Cool job

Being an international correspondent sounds like a cool job. Which of the following "perks" of being a reporter sound most appealing or attractive to you?

1. You get to travel around the world.
2. Your friends and family see you on TV.
3. You get to see amazing things happening.
4. You meet world leaders.
5. You have the opportunity to change people's lives with your reports.
6. The money must be good.
7. Telling people you're an international correspondent sounds cool.
8. You can tell the world the truth about the world's bad leaders.
9. You see history being made right in front of you.
10. You get a BBC / CNN... T-shirt.

Picture 4 – example of the task from the set of exercises

One more task covers writing five good questions about journalism in the table. This is a pair work. Each student should write the questions on their papers. Once they are done, they should interview other students. This task was based on communications independence principle as well (picture 5).

7. GROUP SURVEY: Write five GOOD questions about journalism in the table. Do this in pairs. Each student must write the questions on his / her own paper. When you have finished, interview other students. Write down their answers.

	STUDENT 1	STUDENT 2	STUDENT 3
Q.1.			
Q.2.			
Q.3.			
Q.4.			
Q.5.			

Picture 5 – example of the task from the set of exercises

In order to develop socio-cultural subcompetence students were given the task dedicated to enable students to interact with other societies and cultures. Students were asked to define the words. If students do not know words, they were instructed to use dictionaries, social media or digital educational platforms to define them. This task was based on principle of media individualism (picture 6).

Define the words. When you have finished analyzing the words, you can try to make 10 sentences with some of the vocabulary.

Here are 10 sentences set as examples to inspire you. You can make your sentences longer if you wish.

- **Bi-monthly:** A **bi-monthly** newspaper is published twice a month.
- **Influential:** Mainstream newspapers are **influential** because they often have large audiences.
- **Scientific:** You will read about science discoveries in **scientific** newspapers.
- **National:** **National** newspapers cover stories of **national** interest.
- **Travel:** **Travel** journalists are passionate about their work.
- **Lifestyle:** Articles about **lifestyle** can mostly be found online.
- **Powerful:** **Powerful** newspapers are often rich and influential.

Picture 6– Example of the task from the set of exercises

The next task will contribute to the development of this competence as it asks students to elaborate at ways students can stay in touch, communicated and get informed using several tools. On the basis of principle of media individualism, students utilize and exemplify the use of those tools (picture 7).

7. GROUP SURVEY: Your university is trying to find out how students can stay in touch, communicate and be kept informed. They want to know which of the following tools are the most useful and why: Decide which are most useful. Agree on three.

- email
- Skype
- blogs
- online discussion groups
- social media sites (e.g. Facebook, Instagram, etc)
- texting

Picture 7 – Example of the task from the set of exercises

The task devoted to correct pronunciation and finding definitions of the words was also developed for the formation of this competence, taking into consideration communications independence principle (picture 8).

b) Pronounce the following words and word combination properly and give them definitions:

Humanitarian, nature, encouragement, Chinese, representatives, majority, budget, proposal, requisitioning military forces, twice, health, though, to strengthen, judicial, headquarters, to adjudicate, advisory opinion, procedure, to ensure, non-self-governing territories, neighbouring, statute.

Picture 8 – Example of the task from the set of exercises

In order to develop media-systemized subcompetence students were given the task devoted to use the media to for interaction. Students were asked to read the text and demonstrate its content using the digital educational platform called Animato. The task was based on a principle of media individualism (picture 9).

Experimental School in California Has No Homework

Khan Lab School is bringing back the one-room model to teach young students in Mountain View, California. The school is a laboratory for an experimental kind of learning. Silicon Valley, known for its technology companies, is also the birthplace of the school.

Twelve-year-old Misha Junaid loves the Khan Lab School's untraditional methods. "When I wake up in the morning, I want to wake up, unlike my last school where I want to sleep in and not go to school..."

Junaid and her sister's reactions to the school surprise their parents. The girls' father, Junaid Qurashi, told VOA: "Our children, they love going to school, to the point that even if they are tired or sick or have the flu," they will not stay home from school. "To the point that we worry why kids come home so happy. Are they really learning things?"

Students ages 5 to 15 attend the experimental Khan Lab School. It has no grade levels and no homework. The students are in school from 8:30 in the morning until six o'clock at night. And, the school is open all year long, with small breaks here and there.

Nine-year-old Holly Thompson enjoys going there. "You get to choose what you learn, and it's not just a teacher hands you a worksheet and tells you what to do. You get to set your own goals. You have a schedule. You go to different classes."

"Where I see the future going is somewhat revisiting the past. There's a lot of really good things about the one-room schoolhouse that you might have had in the rural areas that you still have today in a lot of places where you have mixed-age classrooms..." He said this system lets the older students take responsibility and help younger students. That means the younger children get a lot of help. They get the help of the teacher and the older students.

Picture 9 – Example of the from the set of exercises

Another task for the development of this subcompetence was a reading task based on principle of media individualism, which asks students to analyze the article writing comments (10).

8. Reading

You are going to read an article from 2014 on Google Glass, a state-of-the-art invention that later turned out to be a failure as a consumer product. Study the list of features and uses below and tick the ones that are mentioned in the text.

- mapping guidance
- voice recognition
- medical advice
- live translation
- appointment booking

Picture 10 – Example of the from the set of exercises

Hence, the set of exercises contains a plethora of task dedicated to the development of each subcompetence of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist on the basis of principles for the formation of foreign language mediacommunicative competence, which we proposed.

Discussion

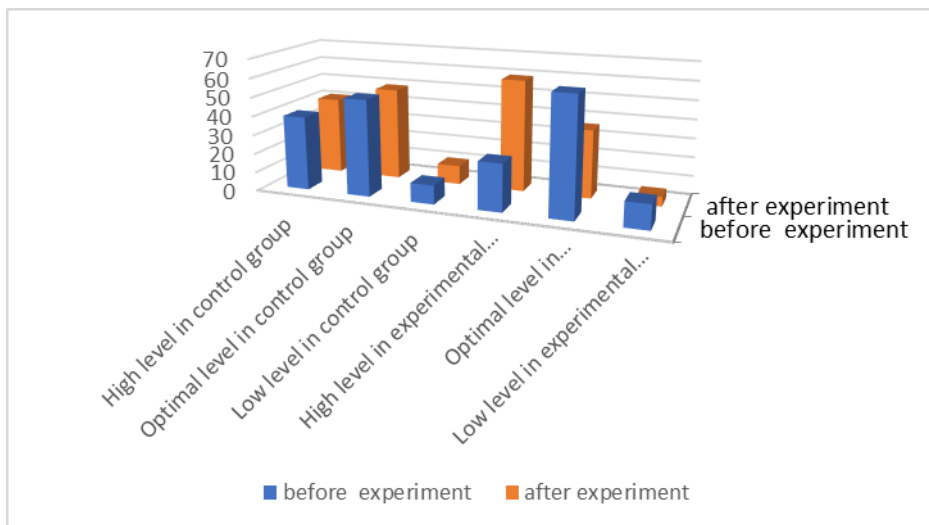
The experiment dedicated to the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist and verification of developed set of exercises was arranged at Al-Farabi Kazakh National University and Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages. 100 sophomores of the educational program "6B03201 – Journalism" from Al-Farabi Kazakh National University, 22 students of the educational program "6B03202 – "International journalism" and 24 students of the educational program "6B03202 – Connection with the community" from Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages were involved in the experiment. They were divided into control and experimental groups. However, we had an objective to divide them equally, so we chose 70 students out of 100 from Al-Farabi Kazakh National University as a control group and the rest of them, more precisely 30 out of 100, were added to the experimental group, which all students of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages were engaged in. Overall, the experimental group contained 76 students. In order to conduct experiment the discipline "Professionally-oriented foreign language", which all students from both universities studied, was selected as a means of forming foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's

degree journalist. Prior to the experiment they passed the entering test with an attempt to check their existing level of foreign language mediacommunicative competence and in order to check the outcomes of the experiment they took the final test. To assess the results, we produced 3 levels of the formation of foreign language mediacommunicative competence: high, optimal, low. Students of a high level were between 85-100%, the optimal level students reached between 50-84% and the low level students demonstrated 0-49%. The results of the experiment are presented in table 1.

Table 1 - The results of the experiment

Groups	Levels	Enter test		Final test	
		Number of students	%	Number of students	%
1 Control group 70 students	High level	27	39%	29	41%
	Optimal level	36	51%	34	49%
	Low level	7	10%	7	10%
2 Experimental group 76 students	High level	19	25%	45	59%
	Optimal level	47	62%	27	36%
	Low level	10	13%	4	5%

To analyze the outcomes of the experiment in details, we created the diagram, demonstrating the percentage of students in each level before and after the experiment (picture 3).

Picture 3 – The analysis of the conducted experiment

As is seen in the table, as a result of the experiment the control group had almost the same result. Students of a high level increased from 39% to 41%, whilst optimal leveled students decreased from 51% to 49% and the low level students demonstrated the same 10% result. When it comes to the experimental group, the outcomes are comparatively better. The high level surged up from 25% to 59%, the half of students remained at an optimal level and the low level students lessened dramatically from 10 to 5. It illustrated that the developed set of exercises were sufficient for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist.

Conclusion

Foreign language media communicative competence, as already mentioned, can be classified as a separate competence that reflects the specifics of a particular subject area. The component composition of foreign language media communicative competence coincides with the content of basic foreign language communicative competence, but at the same time acquires its own specific features, determined by the framework of media discourse.

This article illustrates that the use of media technologies is essential for the formation foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist, since this competence is associated with the willingness to interact in foreign language using media. In order to enable bachelor's degree journalists to delve into their future profession it is significant to teach them foreign languages, so that they are able to make research from a variety of sources.

Determining the status of foreign language media communicative competence and its place in education allow us to consider the relevance of the formation of this competence. Solving this problem requires clarifying the content of all subcompetences of foreign language media communicative competence and developing a set of exercises for its formation. As a result of this research the subcompetences of foreign language media communicative competence of a bachelor degree journalist were identified, as well as this the set of exercises for its formation was developed. To verify their effectiveness the experiment was held, and the outcomes of the experiment demonstrated that the students of the experimental group illustrated an outstanding result, which proves the effectiveness of a developed set of exercises.

REFERENCES

- [1] Фотиева И.В. Медиа технологии в современном образовании. Pro Et Costra. // Мир науки, культуры, образования. – 2016. - № 3. – С. 129-131

[2] Федоров А.В. Медиаобразование: история, теория и методика. – Издательство Директ-Медиа, 2013. – 708 с.

[3] Чельшева И.В. Методика и технология медиаобразования в школе и вузе. – Издательство Таганрогского государственного педагогического института, 2009. – 320 с.

[4] Westera W. Reframing the Role of Educational Media Technologies. //Quarterly Review of Distance Education. – 2015. – №16(2). – P. 19-32.

[5] Chan M., Jazby D. Positioning video in classroom research: Ontological and epistemic tensions. //Learning, Culture and Social Interaction. – 2022. - Volume 37, 100669. – P. 75-92.

[6] Richards J et.al., Complexities and opportunities in teachers' generation of videos from their own classrooms. //Learning, Culture and Social Interaction. – 2022. - Volume 37, 100490. – P.48-65.

[7] Таюрская Н.П. Иноязычная коммуникативная компетенция: зарубежный и российский опыт. //Humanities vector. Faces of Professional Development. – 2015. - №1(41). – С. 83-87.

[8] Миролюбов А.А. Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность: коллективная монография. – Обнинск: Титул, 2010. – 463 с.

[9] Holf. N.E. The Evolution of Intercultural Communicative Competence: Conceptualisations, Critiques and Consequences for 21st Century Classroom Practice. //Intercultural Communication Education. – 2020. - №3(2). – P. 55-74.

[10] Yelubayeva P., Khudiarova Sh., Tleubai S. The role of media literacy in promoting critical communication skills in language teaching classrooms. // Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL Series “Pedagogical sciences”. – 2023. - №3 (70). – P.188-206

[11] Askar Zh., Noruzova G.B. The role of media literacy in foreign language education. //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL Series “Pedagogical sciences”. – 2024. - №1(72). – P. 576-588.

[12] Хлызова Н.Ю., Иванова Л.А. Медиаобразовательная среда обучения в процессе формирования медиакомпетентности языковой личности. //Вестник Иркутского регионального отделения Академии наук высшей школы России. – 2010. - №1(16). – С.76-80.

[13] Васильева Е.В. Статус иноязычной медиа коммуникативной компетенции в структуре профессиональной компетентности выпускника языкового вуза. //Вестник Бурятского Государственного Университета. – 2011. - №15. С.106-111.

REFERENCES

[1] Fotieva I.V. Mediatehnologii v sovremennom obrazovanii (Mediatechnologies in modern education). Pro Et Costra. //Mir nauki, kul'tury, obrazovanija. – 2016. - № 3. – S. 129-131. [in Rus]

[2] Fedorov A.V. Mediaobrazovanie: istorija, teorija i metodika (Media education: history, theory and methodology). – Izdatel'stvo Direkt-Media, 2013. – 708 s. [in Rus]

[3] Chelysheva I.V. Metodika i tehnologija mediaobrazovanija v shkole i vuze (Methods and technology of media education at school and university). – Izdatel'stvo Taganrofskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo instituta, 2009. – 320 c. [in Rus]

[4] Westera W. Reframing the Role of Educational Media Technologies. // Quarterly Review of Distance Education. – 2015. – №16(2). – P. 19-32.

[5] Chan M., Jazby D. Positioning video in classroom research: Ontological and epistemic tensions. // Learning, Culture and Social Interaction. – 2022. - Volume 37, 100669. – P. 75-92.

[6] Richards J et.al., Complexities and opportunities in teachers' generation of videos from their own classrooms. //Learning, Culture and Social Interaction. – 2022. - Volume 37, 100490. – P.48-65.

[7] Tajurskaja, N.P. Inozazychnaja kommunikativnaja kompetencija: zarubezhnyj i rossijskij opyt (Foreign language communicative competence: foreign and Russian experience). // Humanities vector. Faces of Professional Development. – 2015. - №1(41). – S. 83-87. [in Rus]

[8] Miroljubov A.A. Metodika obuchenija inostrannym jazykam: tradicii i sovremennost': kollektivnaja monografija (Methods of teaching foreign languages: traditions and modernity: collective monograph). – Obninsk: Titul, 2010. – 463 s. [in Rus]

[9] H.E. Holf. The Evolution of Intercultural Communicative Competence: Conceptualisations, Critiques and Consequences for 21st Century Classroom Practice. //Intercultural Communication Education. – 2020. - №3 (2). – P. 55-74.

[10] Yelubayeva P., Khudiarova Sh., Tleubai S. The role of media literacy in promoting critical communication skills in language teaching classrooms. // Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL Series "Pedagogical sciences". – 2023. - №3 (70). – P.188-206

[11] Askar Zh., Noruzova G.B. The role of media literacy in foreign language education. Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL Series "Pedagogical sciences". – 2024. - №1(72). – P. 576-588.

[12] Khlyzova N.Ju., Ivanova L.A. Mediaobrazovatel'naja sreda obuchenija v processe formirovanija mediakompetentnosti jazykovoï lichnosti

(Media educational learning environment in the process of forming media competence of a linguistic personality). //Vestnik Irkutskogo regional'nogo otdelenija Akademii nauk vyssheĭ shkoly Rossii. – 2010. - №1(16). – S.76-80. [in Rus]

[13] Vasil'eva E.V. Status inozazychnoi media kommunikativnoi kompetencii v strukture professional'noi kompetentnosti vypusknika jazykovogo vuza (The status of foreign language media communicative competence in the structure of professional competence of a language university graduate). //Vestnik Burjatskogo Gosudarstvennogo Universiteta. – 2011. - №15. С.106-111. [in Rus]

МЕДИА ТЕХНОЛОГИЯЛАР БАКАЛАВР ДЕҢГЕЙІНДЕГІ ЖУРНАЛИСТІНІҢ ШЕТЕЛ ТІЛІ МЕДИАКОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

*Бейкутова А.М.¹, Кунакова К.О.², Сыдықжан А.Н.³

*^{1,2}Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және
Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан

³Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала бакалавр деңгейіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін медиа технологияларды пайдалануды зерттеуге арналған. Мақалада «медиа-технологиялар» түсінігіне анықтама беріліп, оның тарихы көрсетілді. «Шетел тілі коммуникативті құзыреттілігі» және «шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігі» ұғымдарына анықтама беріліп, сипатталды. Бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативті құзыреттілігінің субқұзыреттері ұсынылып, сипатталды. Бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін медиа технологияларды қолданудың өзектілігі түсіндірілді. Бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған жаттығулар кешені көрсетілді. Зерттеуге байланысты экспериментті ұйымдастыру үдерісі сипатталды. Жүргізілген эксперимент нәтижелері талданды. Зерттеудің мақсаты – бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін медиа технологияларды қолданудың мәнін зерттеу. Зерттеудің теориялық маңыздылығы – зерттеу барысында алынған теориялық ережелер мен тұжырымдар бакалавр дәрежесіндегі журналистердің оқыту әдістемесіне ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері

мәселені одан әрі қарастыру үшін теориялық негіз ретінде пайдаланылуы мүмкін. Жұмыстың практикалық маңыздылығы зерттеу нәтижелерін университеттің практикалық жұмысында, болашақ журналистермен жұмыс істейтін профессорлық-оқытушылар құрамын даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесінде пайдалануға болады. Зерттеу бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған жаттығулар кешенін қолдану пайдалы болғанын дәлелдейді. Зерттеу оқырмандарға бакалавр дәрежесіндегі журналистің шетел тілі медиакоммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру кезінде ұсынылған жаттығулар кешенін пайдалануға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: медиа, медиа-технологиялар, шетел тілі құзыреттілігі, шетел тілі медиа құзыреттілігі, сандық білім беру платформалары, коммуникативті субқұзыреттілік, әлеуметтік-мәдени субқұзыреттілік, медиа-жүйеленген субқұзыреттілік

МЕДИАТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ МЕДИАКОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЖУРНАЛИСТА БАКАЛАВРИАТА

*Бейкутова А.М.¹, Кунакова К.О.², Сыдыкжан А.Н.³

*^{1,2}Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

³Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию использования медиатехнологий для формирования иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата. В статье дано определение термину «медиатехнологии» и представлена его история. Определены и описаны понятия «иноязычная коммуникативная компетенция» и «иноязычная медиакоммуникативная компетенция». Представлены и описаны субкомпетенции иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата. Объяснена актуальность использования медиатехнологий для формирования иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата. Проиллюстрирован комплекс упражнений по формированию иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата. Описан процесс организации эксперимента, связанного с исследованием. Проанализированы результаты проведенного эксперимента. Цель исследования - изучить сущность использования медиатехнологий

для формирования иноязычной медиакоммуникативной компетентности журналиста бакалавриата. Теоретическая значимость исследования заключается в том, что теоретические положения и выводы, полученные в ходе исследования, будут способствовать методике обучения журналистов бакалавриата. Результаты исследования могут быть использованы как теоретическая основа для дальнейшего рассмотрения проблемы. Практическая значимость работы заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы в практической работе университета, в системе подготовки и повышения квалификации профессорско-преподавательского состава, работающего с будущими журналистами. Исследование дает возможность читателям использовать предложенный комплекс упражнений при формировании иноязычной медиакоммуникативной компетентности журналиста бакалавриата.

Ключевые слова: медиа, медиатехнологии, иноязычная коммуникативная компетентность, иноязычная медиа коммуникативная компетентность, цифровые образовательные платформы, коммуникативная субкомпетентность, социокультурная субкомпетентность, медиа-систематизированная субкомпетентность

Received 2 May 2024

ӘОЖ 378.1

ҒТАМР 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.011>

ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНІҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДЕНСАУЛЫҚТЫ САҚТАУ ӘРЕКЕТІНЕ ДАЯРЛАУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

*Ережепов Т.Т.¹, Жүнісбек Д.Н.², Кудериев Ж.Қ.³, Сәрсенхан Т.С.⁴

^{1,3}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

²Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан

⁴С.Аманжолв атындағы Шығыс Қазақстан университеті

Өскемен, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада болашақ педагогтарды денсаулықты сақтау әрекетіне дайындауда оқыту үдерісінің мүмкіндіктері мәселелелері қарастырылады.

Болашақ педагогтар өзінің өмір салттарын, іс-әрекеттерін мақсатты түрде таңдаушы, әрі өзгертуші, денсаулықты сақтау әрекетіне деген

көзқарастарын өзгерте және қайта қарай алатын оқу үдерісінің субъектілері ретінде қарастырылады. Болашақ педагогтардан талап етілетін негізгі мақсат – денсаулықты оның физиологиялық, психологиялық және өзіндік деңгейінде басқарудың негізгі заңдылықтарын білу, денсаулықты сақтау мәдениетін қалыптастырудың мүмкіндіктерін меңгеру. Ғылыми-педагогикалық зерттеулерге, жоғары оқу орнындағы оқу бағдарламалары мен оқу үдерісіне жүргізілген сараптамалар көрсеткендей, бүгінгі таңда болашақ педагогтардың денсаулықты сақтау әрекетіне қатысты көзқарастарын қалыптастырудың мазмұны, құрылымы мен деңгейі дене тәрбиесі пәні арқылы жүзеге асырылады, ал мұның өзі оның жеткіліксіз екендігін аңғартады.

Зерттеу барысында болашақ педагогтарды денсаулықты сақтау әрекетіне дайындау жоғары оқу орындарында бірнеше пәннің аясында ғана жүзеге асырылатындығы анықталды. Аталған пәндердің студенттердің бойында денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыру мүмкіндіктері салыстырмалы түрде беріледі. Сонымен қатар, болашақ педагогтарды денсаулықты сақтау әрекетіне дайындаудағы оқыту үдерісінің мүмкіндіктері анықталып, лекция және семинар сабақтарында қалыптастыру әдістемесі көрсетіліп, аудиториядан тыс уақытта жоба әдісі арқылы студенттердің денсаулықты сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастырудың мазмұны ашып көрсетіледі.

Тірек сөздер: денсаулық, әрекет, денсаулықты сақтау, оқыту үдерісі, болашақ педагогтар, жоба әдісі, дайындық, жоғары оқу орны

Кіріспе

Болашақ мұғалімдер өмір салтын, іс-әрекеттерін мақсатты түрде таңдайтын және өзгертетін және денсаулықты сақтау әрекетіне деген көзқарасын өзгерте алатын, қайта қарастыратын оқу процесінің субъектілері ретінде қарастырылады. Болашақ мұғалімдерден талап етілетін негізгі міндет - денсаулықты басқарудың негізгі заңдылықтарын оның физиологиялық, психологиялық және өзін-өзі тану деңгейінде білу, денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыру мүмкіндіктерін игеру.

Қазақстанның болашағы өскелең ұрпақтың қолында болғандықтан, олардың денсаулығын сақтау мәдениеті елдің ұлттық санасының цифрлық өсуі мен рухани жаңғыруын айқындайды. Үнемі спортпен шұғылдану, ұлттық сананы рухани жаңғырту, білімнің салтанат құруы, рухани болмыстың шынығуы-осының бәрі ұрпақтардың денсаулығын сақтауға қызмет ететін қажетті іс-әрекеттер. Мұны жүзеге асыру болашақ ұрпақтың денсаулығын сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыру, ең алдымен,

элеуметтік институттар мен білім беру мекемелеріне жүктелетіні белгілі. Сондықтан қазіргі уақытта Қазақстанның жоғары оқу орындарының негізгі міндеті өзгермелі кезеңдерге тез бейімделе алатын іскер, бәсекеге қабілетті, кәсіби мамандарды даярлау болып табылады.

Студенттердің денсаулығы мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге жүргізілген талдау ресейлік білім беру процесіндегі басым бағыттардың бірі екендігін көрсетеді. Атап айтар болсақ, Н.К. Смирнов, А.М. Митяева, Л. Б. Дыхан, Л. А. Харитоновна, В. Г. Каменская, С. А. Котова, И. В. Кузнецова, С.Ғаббасов, *А.С.Иманғалиев, Г.Д.Әлімжанова* және т. б. сияқты ғалымдар студенттердің денсаулық мәселесін зерттей отырып, оқу процесінде студенттердің денсаулығын сақтау жағдайларын анықтайды. Олардың пікірінше, студенттердің денсаулығының нашарлауының негізгі себептерінің бірі - мұғалімдердің денсаулықты сақтау әрекетіне дайындығының аз болуы. Сол себепті қазіргі таңда педагогикалық ғылым мен практикада болашақ педагогтың оқушылардың денсаулығын нығайту мақсатында білім беру процесінің мүмкіндіктерін пайдалануға дайындығын қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Ғалым педагог С.Ғаббасов: «Денсаулықты сақтау үшін халық педагогикасындағы құрсақ тәрбиесі мен жүрек тәрбиесінің маңызы зор деп көрсетеді. Ана құрсағындағы баланың дұрыс-жетіліп дамуы үшін ұрық тазалығын сақтау, ананың балаға деген мейірімін іште жатылып берілуі керек» - деп қарастырған [1]. Бұл тұжырымда автордың дене саулығы мен жүрек тәрбиесінің тазалығы қатар берілсе, баланың болашақтағы дене және рухани саулығына аса қатты мән бергендігін байқауға болады.

Ғалым-зерттеуші А.С.Иманғалиев: «Ең алдымен жасөспірімдерге денсаулықты сақтау, қалыптастыру және қорғау түсінігін жеткізу үшін валеологиялық принцип жағдайын тереңдеу керек» - деп денсаулықты сақтауды жан дүниесіндегі құндылықтардың адамгершілік тұрғыдағы маңызын ашып көрсетеді [2].

Г.Д.Әлімжанованың ойынша, денсаулық сақтауды салауатты өмір салтымен «білім, ептілік, дағдыланумен байланыстыру қажет, оның негізінде әрбір оқушының денсаулығы, күнделікті шынығу әдістемелері жатыр»[3].

А.В.Лейфтің пікірі бойынша: «Жоғары оқу орындарында студенттің өзінің дене белсенділігі денсаулықты сақталуын, дененің жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін, кәсіби дайындыққа қажет болатын негізгі элеуметтік құралға айналады. Дене тәрбиесінің негізгі және қосымша формалары жоғары оқу орындарында студенттерді оқыту үдерісінде олардың мақсатқа бағытталған және ойластырылған белсенділікті жүзеге

асыруға мүмкіндік беретін білімдердің арнайы жиынтығын, әдістемелік және қозғалу ептіліктерін алуына бағытталған» [4].

Жоғарыда қарастырылған, ғалым-зерттеушілердің ой-пікірлерінен «денсаулық» ұғымының мәнін түсінуге қатысты анықтамалар мен көзқарастар өте көп екендігін байқауға болады. Олардың ұстанатын концептуалды және ғылыми қағидаларына сәйкес, олардың белгілі бір көзқарастары тұжырымдалған.

Ғалымдардың білім беру процесінің барлық субъектілерінің денсаулығын сақтауға және нығайтуға деген қызығушылығына қарамастан, болашақ мұғалімді денсаулық сақтау әрекетіне дайындау мәселесі жеткілікті деңгейде қарастырылмаған. Болашақ мұғалімдерді денсаулық сақтау әрекетіне дайындаудың әртүрлі аспектілері Ю.В.Науменко, Н.А.Баженова, Я.М. Герчак, Е.Г. Диканова, К.С.Шишкина, О.М. Панюкова, С.В. Шенделева, Н.В. Суворова, И.Н. Никулина, А.А.Сидоренко және т.б. зерттеулерінде қарастырылады.

Аталған ғалымдар денсаулық сақтау әрекетін ұйымдастыруды қамтамасыз етудің негізін бөліп көрсетеді, оларға:

- салауатты өмір салтына бағдарланған білім беру процесінде денсаулық сақтау технологияларын қолдану (Козуб М. В.);
- денсаулық жағдайының мониторингін ұйымдастыру, оқытудың тиімді әдістерін қолдану;
- дене шынықтыру сабақтарының сапасын арттыру;
- тамақтануды ұйымдастыруды жақсарту, бос уақытты ұтымды ету (Т. С. Грядкина);
- еңбек және салауатты өмір салты мәдениетін ғылыми ұйымдастыру (Панюкова О. М.);
- білім беру процесін оңтайландыруды қамтамасыз ететін жағдайлар жасау (Крутиков М.А.).

Авторлар білім беру мекемесіндегі денсаулық сақтау әрекеті білім беру процесінің барлық субъектілерінің денсаулығын сақтауға және нығайтуға, сондай-ақ нәтижелі оқу-танымдық және практикалық әрекетті ұйымдастыруға бағытталуы керек деп санайды.

О. М. Панюкованың пікірінше, болашақ мұғалімдердің денсаулық сақтау әрекетіне дайындығының жеткіліксіз болуының басты себептері:

- денсаулық сақтау әрекетін ұйымдастыру саласындағы студенттердің білімінің шектелуі;
- білім беру процесінде денсаулықты сақтау дағдыларын үйрету мүмкіндігінің болмауы;

• білім беру процесінде студенттерді денсаулық сақтау әрекетіне тиімді дайындауды қамтамасыз ететін денсаулық сақтайтын педагогикалық технологияларды пайдаланудың жеткіліксіздігі [5].

Біздің ойымызша, ЖОО-ның білім беру үдерісіндегі осы кемшіліктерді есепке алу болашақ мұғалімнің денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын нығайтуға мүмкіндік береді. Болашақ мұғалімнің денсаулықты сақтау әрекетіне дайындығын зерттеуші М.А. Крутиков студенттердің денсаулығын сақтауға қатысты мотивацияны, сондай-ақ теориялық білім мен практикалық дағдылардың жиынтығын қалыптастыруға бағытталған күрделі педагогикалық процесс ретінде қарастырады [6].

Болашақ мұғалімнің жеке басының мектеп оқушыларының денсаулығын сақтауға және дамытуға бағытталуы, яғни денсаулық сақтау әрекетіне дайындық оны университетте дайындау процесінде қалыптасады. Демек, болашақ мұғалімдерді даярлауда мектептегі білім беру процесін денсаулық сақтаушы ретінде жобалауда оның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту болып табылады.

Матриалдар мен әдістер

Адамның қазіргі өмір сүру жағдайлары тәуелсіз шешімдер қабылдауға және өмір салтын таңдауға, әлемде болып жатқан барлық нәрселердің құндылығы мен мағынасын түсінуге, осы әлемде өзін-өзі жүзеге асырудың мүмкіндіктері мен тәсілдерін түсінуге, әртүрлі мәдени дәстүрлердегі адамдармен диалогқа дайын болуға ынталандыратын белгісіздік шарттары ретінде сипатталады.

Осыған байланысты болашақ мұғалімді даярлаудың педагогикалық процесінің жетекші міндеттерінің бірі студентті өзінің және оқушылардың денсаулығын сақтау мен нығайтуға байланысты әр түрлі мәселелерді шеше алатын кәсіби мұғалімге айналдыру болып табылады. Дайындық - адамның дайындықты жүзеге асыру үшін белгілі бір әрекет түрлерінде теориялық, практикалық, психологиялық потенциалдар мен мүмкіндіктерді игеруі [7].

Болашақ мұғалімді денсаулық сақтау әрекетіне дайындаудың ерекшеліктерін ашып көрсету барысында талдау, жүйелеу, әдебиеттерге шолу, анкета, эксперимент және т.б. әдістер қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Болашақ мұғалімді денсаулық сақтау әрекетіне дайындаудың ерекшеліктерін аша отырып, біз болашақ мұғалімге денсаулық сақтау әрекетінде табысты болуға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттілікті бөліп

көрсетеміз. Бұл құзырет болашақ мұғалімнің оқу-тәрбие процесінде және сабақтан тыс жұмыстарда білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етуге дайындығына ықпал ететін құзырет болып табылады.

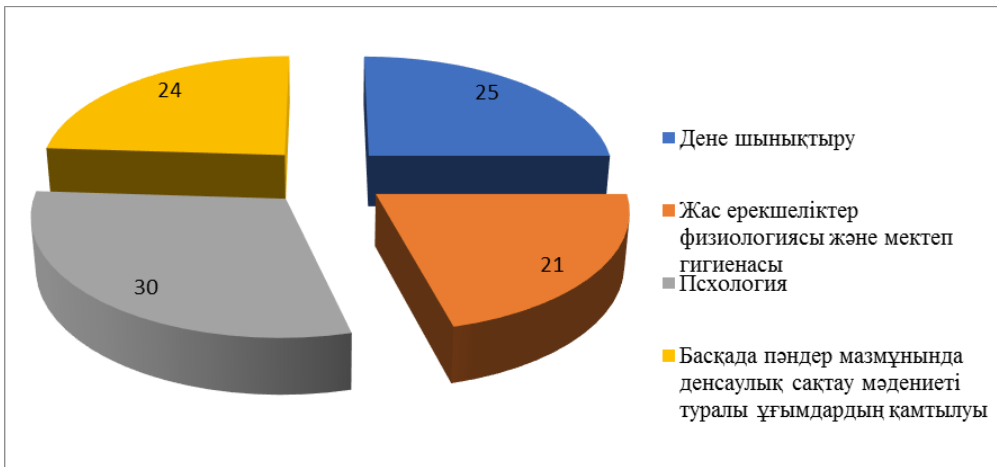
Құзырет — маманның білім беру дайындығына қойылатын алдын-ала қойылатын талап, оның кәсіби рөлінің сипаттамасы, ал құзыреттілік - талапқа сәйкестік өлшемі, құзыреттілікті игеру дәрежесі, адамның жеке сипаттамасы. Құзыреттілік сонымен қатар өз білімі мен пікірлерінің шектеулілігі туралы белгілі бір дәрежеде хабардар болуды және мұғалімге кәсіби даму жоспарын құруға және өз бетімен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін осы шектеулерді жеңу үшін іс-әрекеттерді жоспарлауды қамтиды [8].

Құзыреттілік құрылымы:

- қазіргі адам денсаулығының тұжырымдамалық негіздері, рухани және физикалық денсаулық мәдениетін дамытуды;
- салауатты өмір салтының психологиялық-педагогикалық және медициналық-гигиеналық аспектілері туралы білімінің болуы;
- денсаулық және оның терминдері туралы біліммен жұмыс жасай алу;
- денсаулықты сақтау, нығайту және көбейту, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі түзету туралы білімді пайдалана алу;
- дәрігерге дейінгі шұғыл көмек көрсету әдістері мен құралдарын; денсаулық жағдайын кешенді бағалау әдістерін және денсаулықты нығайту мен сақтауды қамтамасыз ететін практикалық дағдылар жүйесін білу;
- жарақаттанудың алдын алуды жүргізуге қабілетінің болуы [9].

Біздің ойымызша, осы құзыреттілікті игеру болашақ мұғалімге қазіргі мектептегі білім беру процесін денсаулық сақтау ретінде жобалауға, сондай-ақ оқу және оқудан тыс іс-шаралар арқылы жеке денсаулық сақтау құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді. Құзыреттілікті нәтижелі игеруге болашақ мұғалімнің «Жас ерекшеліктер физиологиясы және мектеп гигиенасы», «Психология», «Педагогика», «Дене шынықтыру» сияқты пәндерді оқуы жәрдемдеседі.

Жоғарыда айтылған «Дене шынықтыру», «Психология», және «Жас ерекшеліктер физиологиясы және мектеп гигиенасы» пәндерінің мазмұнында студенттердің бойында денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыру мүмкіндіктері анық байқалады. Мұны төмендегі салыстырмалы тұлғада берілген 1 - суреттен көруге болады.

Сурет 1 - Пәндер мазмұнында денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыруға бағытталған ұғымдардың берілуі

Суреттен көріп отырғанымыздай, «Дене шынықтыру» пәні – 25%, «Жас ерекшеліктер физиологиясы және мектеп гигиенасы» – 21%, «Психология және адам дамуы» – 30% және т.б. басқада пәндердің мазмұнында 24% денсаулық сақтау әрекетіне дайындығын қалыптастыруға бағытталған ұғымдардың қамтылуын байқауға болады.

Сонымен, аталған пәндердің мазмұнын оқыту арқылы студенттердің бойында дене, рухани, психикалық денсаулығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Жалпы және педагогикалық білім беру мазмұнындағы құзыреттілік тәсілді жүзеге асырудың ерекшеліктерін аша отырып, Г. А. Бордовский мұғалімдердің жаңа кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру үшін басқа білім беру технологиялары, сонымен қатар мұғалімді дайындаудың басқа жүйесі қажет екенін атап көрсетеді.

Педагогтарды даярлаудың негізгі құрамдас бөлігі гуманитарлық технологиялар болып табылады, олар әрбір маманның маңызды құралы болып табылады, қазіргі көпмәдениетті қоғамдағы адам мен қоғам арасындағы қарым-қатынасты үйлестіру процестеріндегі құзыреттіліктің ажырамас бөлігі болып табылады.

Бүгінгі таңда кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда квази-кәсіби әрекеттің технологиялары мен әдістері ерекше маңызға ие. Оның нысандарында қалыптастырылатын құзыреттердің жекелеген компоненттерін пысықтау және игеру, оларды кейіннен шешілетін міндеттер тәсілдеріне интеграциялау жүзеге асырылатын болады. Мұның бәрі тренингтерді, ойын технологияларын, жоба әдісін тікелей

кәсіби әрекетті имитациялайтын оқу процесінде қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Болашақ мұғалімді денсаулық сақтау әрекетіне дайындауда біз жоба әдісін қолданамыз.

Жоба университетте оқыту әдісі ретінде тек оқу әрекетін ғана емес, сонымен қатар студенттің жеке басын дамыту құралы ретінде әрекет етеді. Жоба әдісі - проблеманы (технологияны) егжей-тегжейлі әзірлеу арқылы дидактикалық мақсатқа жету тәсілі, ол нақты, практикалық нәтижемен аяқталуы керек [10].

Болашақ мұғалімдерді денсаулық сақтау әрекетіне дайындауды біз дәріс және семинар сабақтарында жүзеге асырамыз. Студенттердің әрекетін реттеу, қауіпсіздік техникасын, санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтау және т.б. қажеттілігіне ерекше назар аударылады. Аудиториялық және аудиториядан тыс сабақтардың әртүрлі нысандарын пайдалану (ми шабуылы, мектеп балаларын ғылыми-практикалық конференцияға дайындау, жобаларды қорғау) болашақ мұғалімдердің бүкіл оқу уақытында денсаулық сақтау әрекетіне деген ынтасын қалыптастыруға бағытталған және денсаулық сақтау құралдары мен технологияларын игеруге ықпал етеді. Болашақ мұғалімдердің оқушылардың денсаулығы мәселесіне назарын аударту және балалардың денсаулығын қорғауды қарастыру мақсатында сабақтарда біз проблемалық жағдайларды қолданамыз, бұл студенттерді белсенді аналитикалық әрекетке қосуға және оларды оқушылардың денсаулығын сақтау мен нығайту жолдарын іздеуге ынталандыруға мүмкіндік береді.

Денсаулық сақтау әрекеті туралы білім алу және дербестік дағдыларын қалыптастыру өз бетінше жұмыс істеуге ықпал етеді. Ол үшін әлеуметтік маңызы бар жобалардың келесі кешені таңдалды: оқу әрекетіне қатысты жобалар — «Ұлттық ойындар – студенттердің денсаулық сақтауының кепілі»; өзін — өзі ұйымдастыруға қатысты – «тақырыптық күндер»; зерттеу жобалары - «Ұзақ өмір сүргің келсе»; бос уақыт жобалары – «Дұрыс тамақтану – денсаулықты сақтау мәдениетінің кепілі», әлеуметтік маңызы бар жобалар «Ашығудың пайдасы», «Бақытым да, байлығым да денсаулық!», «Салауаттылық - денсаулық негізі» және т. б.

Болашақ мұғалімдерді мектептегі денсаулық сақтау әрекетіне дайындау педагогикалық практикада да жүзеге асырылады. Болашақ мұғалімдер мектеп оқушыларымен бірлесіп «Денсаулықты сақтай білеміз бе?», «Компьютерлік ойындардың артықшылығы мен кемшілігі» және т. б. практика аясында студенттер салауатты өмір салты, жаман әдеттер туралы сынып сағаттарын өткізеді, білім беру процесінде туындайтын ситуациялық міндеттерді шешеді. Болашақ мұғалімдер мектептің

санитарлық-гигиеналық жағдайларын, оқушылардың медициналық карталарын, денсаулық күнделіктерін, оқушылардың психологиялық паспорттарын талдайды.

Біздің көзқарасымызша, оқу және сабақтан тыс жұмыстарға қатысу болашақ мұғалімдерге квази-кәсіби әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді және теориялық және практикалық дайындықтың өзара байланысын күшейтеді, алынған білімді тек үлгілер, шаблондар түрінде ғана емес, сонымен қатар рефлексия процесінде қайта қарастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорыта келгенде, болашақ мұғалімді денсаулық сақтау әрекетіне дайындауға ықпал ететін білім беру процесінің мүмкіндіктері мыналар болып табылады:

- болашақ мұғалімнің салауатты өмір салты саласындағы негізгі құзыреттілікті іске асыруға дайындығы;
- денсаулық сақтау құндылықтары әлеміндегі болашақ мұғалімге бағытталған гуманитарлық технологияларды пайдалану;
- болашақ мұғалімдердің денсаулығы мен салауатты өмір салтына құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал ететін әлеуметтік маңызы бар жобаларды әзірлеуге және іске асыруға студенттерді қосу.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Ғаббасов С. Советхан. Халық педагогикасының негіздері. Алматы, - 2007. – 460 б.
- [2] Иманғалиев А.С. Валеология. – Алматы, - 1999. – 207 с.
- [3] Әлімжанова Г.Д. Салауатты өмір салтын ұстау //Бастауыш мектеп. – 2023. - №2. – б. 78-81
- [4] Лейфа А.В. Система физической активности и здоровьесбережение студентов высших учебных заведений. - Благовещенск, - 2004. - 260 с.
- [5] Панюкова О.М. Педагогическое обеспечение подготовки студентов педколледжа к здоровьесберегающей деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Иркутск, - 2006. - 22 с.
- [6] Крутиков М.А. Подготовка будущих учителей информатики к осуществлению здоровьесберегающей деятельности учащихся: автореферат дис. ... канд. педагогических наук. Тамбов, - 2011. - 25 с.
- [7] Современная школа и здоровье детей. Материалы круглого стола. Москва. М., 2002. - 94 с
- [8] Козуб М.В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению

здоровьесберегающей деятельности в школе: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Елец, - 2007. - 22 с.

[9] Вайнер Э.Н. Краткий энциклопедический словарь: Адаптивная физическая культура. – М.: Флинта: Наука, - 2003.

[10] Нұржанова Ж.Ж. Валеологиялық білім беруді ақпараттандыру үдерісінің ересек жасөспірімдердің денсаулық сақтауға құндылық бағдарын қалыптастыру: пед.ғыл.канд. ... автореф. – Атырау, - 2002.

[11] Torybayeva J., Laulanbekov A., Bitabarov E. Modeling the process of formation of healthsaving competence of a future teacher //«Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2022. - №4. – P. 96-101

REFERENCES

[1] Ğabbasov S. Sovetxan. Xalıq pedagogikasınıñ negizderi (Basics of folk pedagogy). -Almati, 2007. – 460 b. [in Kaz]

[2] İmangaliev A.S. Valeologiya (Valeology). – Almati, 1999. – 207 s. [in Rus]

[3] Älimjanova G.D. Salawattı ömir saltın ustaw (Maintaining a healthy lifestyle) //Bastawış mektep. – 2023. - №2. – b. 78-81 [in Kaz]

[4] Leyfa A.V. Sistema fizicheskoy aktivnosti i zdorov'yesberezheniye studentov vysshchikh uchebnykh zavedeniy (System of physical activity and health care of students of higher educational institutions). - Blagoveshchensk, 2004. – 260 s. [in Rus]

[5] Panyukova O.M. Pedagogicheskoye obespecheniye podgotovki studentov pedkolledzha k zdorov'yesberegayushchey deyatel'nosti (Pedagogical support for the preparation of pedagogical college students for health-saving activities): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. Irkutsk, 2006. - 22 s. [in Rus]

[6] Krutikov M.A. Podgotovka budushchikh uchiteley informatiki k osushchestvleniyu zdorov'yesberegayushchey deyatel'nosti uhashchikhsya (Preparing future computer science teachers to implement health-saving activities for students): avtoreferat dis. ... kand. pedagogicheskikh nauk. Tambov, 2011. - 25 s. [in Rus]

[7] Sovremennaya shkola i zdorov'ye detey (Modern school and children's health. Round table materials). Materialy kruglogo stola. Moskva. M.: Iz-vo: OLMA-PRESS, 2002. - 94 s [in Rus]

[8] Kozub M.V. Formirovaniye professional'noy gotovnosti budushchikh uchiteley fizicheskoy kul'tury k osushchestvleniyu zdorov'yesberegayushchey deyatel'nosti v shkole (Formation of professional readiness of future physical education teachers to implement health-saving activities at school): avtoref.

dis. ... kand. ped. nauk. Yelets, 2007. - 22 s. [in Rus]

[9] Vayner E.N. Kratkiy entsiklopedicheskiy slovar': Adaptivnaya fizicheskaya kul'tura (Brief encyclopedic dictionary: Adaptive physical education). – M.: Flinta: Nauka, 2003. [in Rus]

[10] Nürzhanova ZH.ZH. Valeologiyalyk, bılım berudı ak, parattandyru üderısiniń yeresek zhasöspirimderdiń densaulyk, sak taúğa k, ündylyk, bağdaryn k, alyptastyru (Forming the value orientation of the process of informatization of valeological education to health care of adults): ped.gyl. kand. ... avtoref. – Atyrau, 2002 [in Kaz]

[11] Torybayeva J., Laulanbekov A., Bitabarov E. Modeling the process of formation of healthsaving competence of a future teacher // «Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2022. - №4. – P. 96-101

ВОЗМОЖНОСТИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

*Ережепов Т. Т.¹, Жүнисбек Д.Н.², Кудериев Ж.К.³, Сарсенхан Т.С.⁴

*^{1,3} КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

²Казахская академия спорта и туризма, Алматы, Казахстан

⁴Восточно-Казахстанский университет имени С.Аманжолова
Усть-Каменогорск, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются возможности процесса обучения в подготовке будущих педагогов к здоровьесберегающей деятельности.

Будущие педагоги рассматриваются как субъекты учебного процесса, которые целенаправленно выбирают свой образ жизни, действия, изменяют и могут изменить, пересмотреть свое отношение к здоровьесберегающей деятельности. Основная задача, требуемая будущими педагогами, - знать основные закономерности управления здоровьем на его физиологическом, психологическом и самосознательном уровне, овладеть возможностями формирования здоровьесберегающей культуры. Как показали проведенные экспертизы научно-педагогических исследований, учебных программ и учебного процесса в вузе, на сегодняшний день содержание, структура и уровень формирования взглядов будущих педагогов на здоровьесберегающую деятельность осуществляется через дисциплину физического воспитания, а это говорит о том, что ее недостаточно.

В ходе исследования было установлено, что подготовка будущих педагогов к здоровьесберегающей деятельности осуществляется в вузах только в рамках нескольких дисциплин. Сопоставимы возможности формирования у студентов готовности к здоровьесберегающей деятельности по данным дисциплинам. Кроме того, будут определены возможности процесса обучения в подготовке будущих педагогов к здоровьесберегающей деятельности, продемонстрирована методика формирования на лекционных и семинарских занятиях, раскрыто содержание формирования готовности студентов к здоровьесберегающей деятельности с помощью метода проекта внеаудиторного времени.

Ключевые слова: здоровье, действие, охрана здоровья, процесс обучения, будущие педагоги, метод проекта, подготовка, вуз

THE POSSIBILITIES OF THE LEARNING PROCESS IN PREPARING FUTURE TEACHERS FOR HEALTH-SAVING ACTIVITIES

*Yerezhepov T.T.¹, Junisbek D.², Kuderiev.Zh.³, Sarsenkhan T.S.⁴

*^{1,3}KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh Academy of Sports and Tourism, Алматы, Казахстан

⁴S.Amanzholov East Kazakhstan University

Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Abstract. The article examines the possibilities of the learning process in preparing future teachers for health-saving activities.

Future teachers are considered as subjects of the educational process who purposefully choose their lifestyle, actions, change and can change, reconsider their attitude to health-saving activities. The main task required by future teachers is to know the basic laws of health management at its physiological, psychological and self-conscious level, to master the possibilities of forming a health-saving culture. As the conducted examinations of scientific and pedagogical research, curricula and the educational process at the university have shown, today the content, structure and level of formation of future teachers' views on health-saving activities is carried out through the discipline of physical education, and this suggests that it is not enough.

In the course of the study, it was found that the training of future teachers for health-saving activities is carried out in universities only within the framework of several disciplines. The possibilities of forming students' readiness for health-saving activities in these disciplines are comparable. In addition, the possibilities of the learning process in the preparation of future teachers for health-saving activities will be determined, the methodology

of formation in lectures and seminars will be demonstrated, the content of the formation of students' readiness for health-saving activities using the extracurricular project method will be revealed.

Key words: health, action, health protection, learning process, future teachers, project method, preparation, university

Мақала түсті: 18 мамыр 2024

UDC 378.147.2.811.112.2

IRSTI 14.15.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.012>

**PECULARITIES OF DEVELOPING CRITICAL READING ABILITY
OF THE MASTERS OF THE SPECIALTY 7M01712 – TRAINING
OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS**

*Orynbayeva U.K.¹, Akhmetova M.K.², Zhyltyrova Zh.T.³, Bekdualieva A.K.⁴

^{*1,2,3}KazUIR&WL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

⁴People's friendship university named after academician A. Kuatbekov
Shimkent, Kazakhstan

Abstract. The article reveals the development of critical reading skills of master's students of the specialty 7M01712 - 'Preparation of teachers of foreign languages'. The article emphasizes the importance of using lecture texts in the educational process to prepare master's students for professional activities. Effective use of professional texts in the classroom contributes to the improvement of scientific and professional speech and communicative competence of master's students, which in turn provides the optimal use of various methods of critical analysis in their future professional activities. Special attention is paid to the development of independent thinking skills, search, analysis, systematization, structuring and communication of information. The author identifies three stages of critical reading development. The author also suggests types of questions that promote the development of this type of reading, as well as the ability to identify contradictions and types of structures present in a text and to argue one's point of view based not only on logic, but also on the ideas of the interlocutor. The use of various methods and tools of critical reading technology at the stage of challenge, at the stage of reflection and at the stage of analysis is described. Methodological recommendations on mastering the technology of critical reading are intended for teachers of

a foreign language, but can be useful for teachers of other subjects, since the technology of critical reading development belongs to the interdisciplinary modern educational technologies. The article presents practical experience of using some techniques of critical reading technology on the example of the special course "Cognitive linguocultural methodological foundations".

Key words: text, critical reading, graduate student, thinking, stages of work with text, sample course, technology, professional competence

Introduction

The modern world is a dynamically developing system that occupies a certain place for each person, confirms this in the sciences, scientists. As a person, we must constantly develop and improve to be professional and individual, creative and successful in all directions of life. Without the skills and abilities of critical reading, this is impossible. A person with a well-developed learning ability creates complex problems and articulates them clearly; uses groundless ideas to effectively gather information; verify reasonable conclusions and decisions in accordance with their criteria and standards; recognizes their predictability, participation and practical conformity, openly thinking within the framework of alternative systems of thinking, effectively interacts with others in decision-making.

Nowadays, the theory and methodology of communication is being comprehensively developed in the educational process. Communicative types of activities, which have entered into scientific circulation and are used in state normative documents are widely used in the education system. Speech activities that have entered the scientific turnover and used in state normative documents are widely used in the education system. Therefore, in order to study the influence of speech activities on language development, it is advisable to define scientific-theoretical concepts of the problem.

Utilizing critical thinking techniques to enhance reading skills serves to accelerate the learning process, foster a thirst for self-education, and facilitate self-realization. In our information-rich society, the cultivation of critical reading skills is indispensable. Given the deluge of information we encounter daily; critical reading enables us to discern the valuable from the trivial. This skill demands heightened involvement, entailing meticulous examination and assessment.

One of the primary advantages of critical reading lies in its capacity to enhance comprehension of intricate concepts and facilitate their effective articulation. It encourages individuals to probe deeper into texts, facilitating a nuanced grasp of the author's intentions, arguments, and underlying assumptions. Critical reading not only fosters deeper comprehension but

also nurtures independent thought and the ability to formulate well-founded judgments. The cultivation of critical reading represents a foundational skill essential for success in higher education and is integral to informed civic engagement. It entails not merely passive reading comprehension but active interaction with texts, analyzing them to extract profound meanings.

The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” states: “The main task of the education system is to create the necessary conditions for education aimed at the formation of individual and professional training on the basis of national and general civil values, scientific and practical achievements: introduction of new learning technologies, innovativeness of education, international global communications» is aimed at further development of the educational system. Therefore, the improvement of the content of education and its structural system is the main condition for the realization of education reform [1]. The requirement of the development of modern society to the content of general education is to educate young people at the level of world science and progress, to form their ability to think, to improve their creative experience and norms of attitude to the world.

In the standard of state compulsory standards of higher and postgraduate education, master’s students should form a personality capable of mobility in the modern world, critical thinking and physical self-improvement [2].

Today’s vocational education training poses many challenges for future teachers. They seek to gain qualifications immediately on the job. The key is to ensure that they are able to function quickly and effectively to meet the requirements of the post. In this context, self-reflection skills and the use of appropriate learning strategies become significant [3, p. 2].

At present, the tasks defined by the concept of modernization of foreign language education in the Republic of Kazakhstan include the fullest possible development of the intellectual potential of each student, the formation of a personality ready for constant updating of knowledge, mastering new information sources and technologies, possessing new critical thinking, high mobility and competence.

In the process of learning, students need to develop their own unique method of learning, which in the future will be the basis for the formation of an individual style of professional work [4, p.4].

The issues of critical thinking are developed in the following scientists Y.V. Andreeva, A.B. Butenko, I.N. Griftsova, O.G. Dolgovykh, S.I. Zair-Bek, D. Kluster, A.B. Korzhuev, I.S. Litvinova, I.A. Morochenkova, V.A. Popkov, E.L. Ryazanova, O.M. Semenova, T.J. Sorina, E.A. Stolbnikova, M.A. Tarasova, A.B. Fedorov, T.V. Kharlampieva, E.A. Khodos, L.V. S. Mirseitova, A. Korzhumbaeva, A.H. Aliyev and others.

As we know, teaching to understand the meaning of the text is an important methodological task in teaching reading. For this purpose, it is necessary to create conditions that stimulate reading the text from an evaluative position. However, the analysis of teaching practice in a language university has shown that such conditions are often absent. In our opinion, this is explained by the fact that the tasks that traditionally accompany this type of learning activity, as a rule, are not aimed at engaging the student's thinking at the level of critical analysis. In other words, students do not develop critical reading skills.

According to the famous professor F.Sh. Orazbayeva reading skills knowledge of the text and its content and purpose is to understand the language, to determine the main idea and structural parts of the text, to determine the style and type of text, to compose questions based on the read text, to identify additional information from various sources and comparative analysis of texts. In the process of language learning, domestic scientists distinguish several types of reading: analytical reading, synthetic reading, reading preparation, reading without preparation, reading through translation, reading without translation, basic reading, additional reading, etc. A F.Orazbayeva in her works classifies such types of reading as cognitive, informative, exploratory, demonstrative reading. In her research F.Orazbayeva emphasizes that "it is important not only to understand and comprehend the given material, but also to know the meaning, position and widely use in language communication of each native speaker" [5]. Through reading skills the learner's cognition expands, develops the thinking.

New York professor State University Vincent R. Ruggiero said about "Critical reading strategies" that before reading any text and believing the information it contains, everyone should use a four-step critical learning strategy: reviewing, analyzing, reading, and evaluating" [6]. Analyzing a reader using these critical learning strategies will develop skills in constructing, critical thinking, analyzing and comparing. In the work "Modern reading strategies: theory and practice" by G. V. Prantsova and E. C. Romanicheva reflect the theory and experience of the system of rational reading. The works of these scientists present approaches aimed at improving the literacy of reading texts, scientific and artistic texts in accordance with the educational program in the format recommended by PISA. Vincent R. Ruggiero in his work "Critical Reading Strategies" emphasizes learning strategies, while Russian scholars believe that the strategies of highlighting, selective reading, and pushing will help to understand the text more deeply [7].

According to Harvey Silver, Richard Strong и Matthew Perini critical reading is to meet the full range of student's diversity [8, pp. 7-12].

A type of critical reading; it involves evaluating what is read by relating the content of the text to the reader's personal point of view, knowledge, and own life experience. Such reading provides a full and accurate understanding of the text, the author's position, literary techniques and features of the author's style. This type of reading is based on reading with full understanding of the content of the text and integrates various types of reading, assumes a high level of development of reading skills, the ability to analyze the content, style, language form, to critically evaluate what is read.

Considering reading, it should be noted that memory and forecasting will play a significant role here. Probabilistic forecasting is an integral component of active thinking activity, and contributes to the creation of future teachers' emotional attitude, readiness for reading [9, p. 18].

Thus, the most important task of modern education is the formation and development of a personality that can quickly adapt to new conditions, find optimal solutions to complex problems, showing flexibility and creativity, a personality ready for self-education and self-development. Formation of creative and thinking activity implies the search for new educational technologies, new forms and methods of teaching.

Absolutely, the quote by E.F. Karpievich and T.I. Krasnova highlights key aspects of fostering creative and critical thinking in education. Let's break down these elements [10, с. 30]:

1. Detailed Criticism with Presentation of Grounds: This emphasizes the importance of providing thorough critiques backed by evidence and reasoning. It encourages students to think deeply about the subject matter and articulate their criticisms in a structured manner.

2. Comparison and Contrast According to Some Principles: Teaching students to compare and contrast different ideas, theories, or concepts based on specific principles helps develop their analytical skills. This approach promotes a deeper understanding of the subject matter by encouraging students to identify similarities, differences, and patterns.

3. Detailed Indication of Logical Contradictions and Assumptions: Encouraging students to identify logical contradictions and underlying assumptions fosters critical thinking. It teaches them to question information critically, identify inconsistencies, and evaluate arguments based on logic and evidence.

4. Sensitivity to the Context and Readiness to Correct One's Own Conclusions: Developing sensitivity to context helps students understand how different factors influence interpretations and conclusions. Additionally, promoting a willingness to correct one's own conclusions encourages intellectual humility and a growth mindset. It teaches students that learning

is an ongoing process and that revising conclusions based on new evidence or perspectives is essential for intellectual growth.

Incorporating these principles into educational practices can help cultivate a generation of learners who are adept at adapting to new challenges, thinking critically, and approaching problems with creativity and flexibility.

Critical reading is indeed a valuable skill that goes beyond simple comprehension. Let's break down the definitions and implications provided by McDonald, Collins, and Manarin et al.:

1. McDonald's Perspective: McDonald suggests that critical reading involves understanding beyond the surface level. It transcends basic information processing or personal responses to the text. This implies that critical reading requires readers to delve deeper into the text, analyze its components, and make connections beyond the obvious [11, p. 127].

2. Collins' Definition: Collins emphasizes that critical reading is a technique that encourages students to think actively while engaging in reading activities. This implies that critical reading involves cognitive processes such as evaluation, inference-making, and drawing conclusions based on textual evidence. It suggests an interactive approach to reading where students actively engage with the text rather than passively consuming it [12, p. 1181].

3. Manarin et al.'s Classification: Manarin et al. categorize critical reading into two main purposes: academic and social engagement. Critical reading for academic purposes involves analyzing texts with a scholarly lens, evaluating arguments, and understanding complex ideas. On the other hand, critical reading for social engagement involves interpreting texts within a broader societal context, considering issues of power dynamics, biases, and cultural influences [13, pp. 52-53].

These perspectives collectively highlight the multifaceted nature of critical reading, which encompasses analytical thinking, evaluation, inference-making, and contextual understanding. By teaching students critical reading skills, educators empower them to engage deeply with texts, develop their analytical abilities, and become more discerning consumers of information. This skill is crucial not only for academic success but also for navigating complex societal issues and making informed decisions in various contexts.

There are several key skills in reading critically for academic purpose:

- 1) identifying the textual elements;
- 2) distinguishing between the main idea and supporting ideas;
- 3) evaluating credibility;
- 4) making judgement towards the text;
- 5) making relevant inferences about the text.

Absolutely, critical reading goes beyond simply understanding the text itself; it involves contextualizing the text within broader knowledge frameworks and engaging in active analysis and interpretation. Here are some additional points to emphasize:

1. Contextualization: Critical reading involves considering the broader context in which the text was written, including the historical, cultural, and socio-political factors that may have influenced its creation. Understanding the context helps readers interpret the text more accurately and critically.

2. Active Engagement: Critical reading requires active engagement with the text. Instead of passively absorbing information, readers actively analyze, compare, contrast, and evaluate what they already know with what they are reading. This active approach encourages deeper understanding and critical thinking.

3. Formulating Questions: A crucial aspect of critical reading is the ability to formulate questions while reading. This could involve questioning the author's arguments, identifying logical inconsistencies, or seeking clarification on unclear points. Formulating questions helps readers maintain a critical mindset and encourages them to seek deeper understanding.

4. Identifying Gaps: Critical readers are adept at identifying gaps or contradictions in the text. They recognize when information is missing or when the author's arguments are incomplete. Identifying gaps prompts readers to seek additional sources or evidence to fill in the missing pieces, fostering a more comprehensive understanding of the topic.

5. Directed and Meaningful: Critical reading is purposeful and meaningful. Readers approach the text with specific goals in mind, whether it's to gain new insights, evaluate arguments, or challenge assumptions. This directed approach ensures that reading becomes a purposeful activity in the broader critical thinking process.

6. Nonlinear Process: Unlike passive reading, critical reading is nonlinear. Readers may revisit sections of the text, skip around to different parts, or engage in reflective pauses to process information. This nonlinear approach allows for deeper engagement and exploration of complex ideas.

By incorporating these elements into their reading practices, students can develop strong critical reading skills that enable them to analyze texts thoughtfully, evaluate arguments critically, and construct well-informed perspectives on a wide range of topics.

The relevance of the article lies in its emphasis on critical reading as a fundamental skill in modern education. In an era characterized by an overwhelming influx of information, the ability to think critically becomes essential for navigating this abundance effectively. The article suggests that

equipping students with critical thinking skills should be a primary objective for future educators. This can be accomplished through the development of reading skills using strategies tailored to foster critical thinking.

By recognizing the importance of critical reading in education, the article underscores the need for educators to prioritize the cultivation of this skill among students. In doing so, students can learn to sift through vast amounts of information, evaluate its credibility and relevance, and make informed decisions. Ultimately, the integration of critical reading practices into educational methodologies can empower students to become discerning consumers of information and active participants in society.

So, critical reading is a type of communicative reading, which involves evaluating what is read by relating the content of the text to the reader's personal point of view, his knowledge, his own life experience.

Thus, relying on the technology of critical reading can be considered as a set of knowledge and skills of realization of foreign-language reading activity, as well as the experience of its realization with different target settings, which manifests itself in practice in the form of development of critical reading by master's students.

Material and methods

The material of the article served as various methods and techniques that activate the learning process at the seminar classes of the special course "Cognitive-linguocultural methodological basis". This paper presents practical experience in the use of some techniques of pedagogical technology "Development of critical thinking through reading" on the example of lecture theses on the discipline "Cognitive-linguocultural methodological basis".

We also used Hornbeck and Mortimer Adler's methods to study the ability to critically read a text. The essence of Hornbeck's method includes five components: survey, question, read, recall, review. First, we conduct a text assessment. A quick glance at the context of the lecture will give the masters a sense of whether it contains the necessary information. The questions in this case can be equated to the purpose of the study for which they are reading the text, and understanding the answers will help them structure the information.

As they read the passages carefully, they should stop where the relevant information is. Highlight for themselves the main facts or processes that relate to the subject they are studying and see how the rest of the information fits around them. For review, they can re-read the text, take notes, and discuss the material they read with someone else. But the most effective method of consolidating information is to present it to someone else.

The next method that we used to develop critical reading is the Mortimer Adler method of analytical reading. Adler offers a number of techniques and strategies to help readers structure their reading, analyze content, and formulate their thoughts. Mortimer Adler's method is an effective tool for developing critical thinking and comprehension of texts. This technique allows readers to actively engage with the text by asking themselves questions, identifying the author's themes, ideas, and purposes, and evaluating the credibility of the facts presented.

This method differs from the traditional passive reading method and allows the reader to delve more deeply into the text by actively interacting with it. The basic idea behind analytical reading is that reading is not only a process of acquiring information, but also an active engagement with the text. Consistent engagement with the text allows not only to understand its content, but also to analyze and evaluate the author's intentions, develop critical thinking and improve communication skills.

The main means of developing students' critical reading ability was the special course "Cognitive-linguocultural methodological basis". We chose the content of the lecture on this special course to analyze.

The objectives of the development of masters' ability to critical reading:

- to contribute to the intellectual development of the master's student's personality;

- to develop imagination;

- to instill skills of reflection and self-reflection;

- contribute to the formation of a sense of "success".

Practical tasks should meet those requirements that are laid down in the educational standard of the university.

Lecture on "Competency-based approach as a pedagogical theory in modern foreign language education". Master students had a quick look at the text to get a general idea of it. Next, the master students were given the task of posing questions. Master students should write down all the questions that come to their mind after the first step in order to understand what the lecturer wants from the text. The questions asked were:

1. What have you learned about the competency-based approach?

2. What do you want to learn about this approach?

3. Whose idea did you find most interesting?

4. How will this information help you?

5. Will you be able to put it into practice?

When they ask questions of themselves, they are consciously engaging in the learning process. They should not absorb information passively, masters will be aware of what is being read and why at all times.

Next, the masters once again read the context of the lecture. They were asked to pay special attention to those parts of the text that would seem most useful to them. They looked for answers to their questions. They created mental maps and recorded key words. The fourth step was for the master students to recall key points in the text that would give them answers to the questions from step two. This would help them understand the text better and the last step the masters were asked to revise the text. This could take the form of reading the text, discussing it with others, or retelling it. In this step, they had to be sure to discuss what they read with someone, and discuss the information. Explain to a groupmate what was learned and what new things were learned. It is also possible to engage in a discussion.

Mortimer Adler's analytical reading levels helped master students to understand the text of the lecture on "Modern conceptual-methodological based model of foreign language education". At the beginning, master's students tried to analyze and understand the main idea of the text, key details and main arguments of the author. They searched for important key words and made conclusions based on the text of the lecture. Then master students started to ask themselves questions related to the logic and evidence presented in the lecture text and considered possible contradictions and arguments. The third level was the most important one where master students made a reflection on the text of the lecture.

Master readers analyzed hidden messages, compared the content to their own knowledge and experience, and paid attention to possible assumptions that might influence the text. To this level, Adler articulated three levels of analytical reading reflection that allow the reader to analyze and interact with the text in greater depth. Master readers were finding the main idea of the lecture. They took notes and wrote out important quotes given by scholars on the topic. They should ask questions to fully understand what the scholars want to convey to the reader.

Below is a checklist for critical reading. Use it to check understanding of the information on this page.

Table-1 - Checklist for critical reading of master students

Area of their knowledge	OK?	Notes/comment
I know what competence approach is.		
I know the difference between critical reading and active reading.		
I know the differentiate the areas of critical reading.		
I know some questions to ask about scientists who gave definitions to competence approach.		

I know some questions to ask about the content of the lecture.		
I know how to sum up the ideas of scientists.		

This table helped master students to analyze their knowledge. The next stage was analyzing and interpreting the context of the lecture. The students analyzed the “educational content” given by different scholars and investigated the relationship between them and tried to give their approaches to this content. The masters should also see different points of view and analyze them in order to have a complete understanding of the topic.

The third stage of the reflection level was to evaluate the text and its significance. In this stage, master students should think critically and reflectively by asking questions about the validity of the information presented in the lecture. Master students should evaluate the strengths and weaknesses of the lecture, determine its advantages and relevance to their interests and needs.

The fourth and final level is synthesis and evaluation. At this level, they combined all previous levels and made their own arguments and judgments based on the information presented. They formulated their own opinions, evaluated the validity of the information, and supported or refuted the arguments presented in the lecture.

- the ability to ask “good” questions;
- the ability to argue their point of view;
- the ability to make informed decisions;
- the ability to look at a problem from different perspectives;
- ability to interpret known facts;
- the ability to identify a main idea, theme, or concept;
- the ability to articulate an idea accurately, both orally and in writing.

As the use of such tasks shows, classes are more thoughtful, the number of active masters in the class increases. Masters show their creative potential. The use of critical thinking through reading helps to form pragmatic competence of undergraduates.

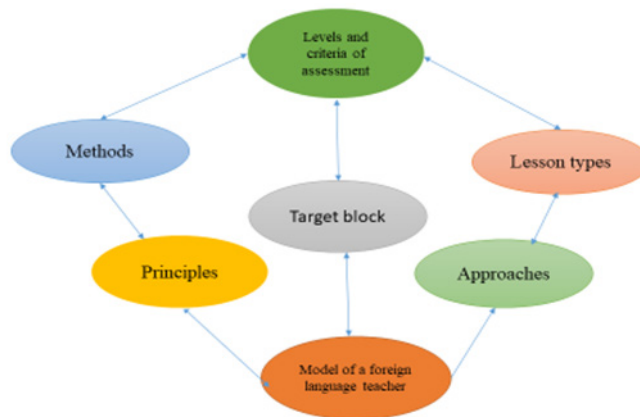
Another method of developing students’ critical reading skills is to create a concept map. A concept map can be created as follows:

1. One should write the most important word or expression in the very center of the sheet of paper.
2. They should write words or other names, ideas, or views around the most important word.
3. Next, they should think carefully about what these words or expressions have to do with the most central word.

4. The reader should then rewrite the more important words closer to the center.

5. Finally, one should combine ideas that are related to each other.

The concept map helps to see the main idea of the text. The map is an individual analytical work of each individual reader. Making such a map is much more useful and effective than making an outline, because thanks to the map they can save their time reading large and complex texts. Having a conceptual map (Pic. -1), the reader does not have to read a large text repeatedly, it is enough to look at the conceptual map, made independently and the main facts, views, ideas of the author can be remembered for a long time.

Picture 1 - Model of concept map for developing critical reading of master students

Thus, the reader with a critical approach to the text goes through the above steps, which contributes to a deep understanding of the essence of the text, identifying the main idea of the scientist, and allows the reader to formulate their own point of view and determine their own position, making a conclusion from the read text.

Drawing conclusions, we can say that, master students can distinguish essential points from secondary ones. They are able to identify bias, distortions, and logical errors. This skill also contributes to self-education because it allows them to digest and interpret information to their own understanding. This process promotes comprehension, develops intellectual curiosity, encourages independent thinking, and allows the reader to form an informed opinion.

Also we cannot exclude the fact that when developing critical thinking, then the following results can be achieved:

- the ability to clearly plan subsequent actions to achieve a certain result;
- the ability to adequately perceive and analyze the ideas of another person,

if they do not correspond to any of their own principles or considerations, not to immediately subject them to total rejection, but to conduct a thorough structural analysis;

- to be able to identify and formulate one's own mistakes in the course of work, and to take past mistakes into account in order to avoid them in the future;

- the skill of clear, structured reasoning and a plan for presenting an idea;

- the ability to come to a compromise solution, if in the course of work there are opposing points of view, it is necessary that the adopted decision is perceived as an equivalent synthesis of their judgments [14];

- the ability to highlight and recognize the main points, the main meaning in texts, to distinguish, if necessary, analytical and critical grounds from other materials, to grasp the boundaries of sound objective argumentation from already subjective, purely personal materials.

Thus, this method allows systematizing heavy text, improving comprehension and response. As a result, masters began to read quickly, with comprehension, they have confidence that they can master any material, as well as master the skill of active reading and improve critical thinking skills.

Results and discussion

The following research methods were used in conducting the experiment: Mortimer Adler method, Hollenbeck's method, conceptual map of analytical reading and diagnostics of the level of development of critical reading ability of lecture texts during seminars and mathematical processing of the experiment results.

The purpose of the experimental study was to verify the effectiveness of the application of the developed methods as a tool for the development of critical reading of undergraduates in seminar classes.

To solve the set tasks, the following research methods were used: analysis of scientific literature on the problem under consideration of domestic and foreign researchers; generalization of practical experience of using these methods in teaching the course "Cognitive-linguocultural methodological basis" to undergraduates of the specialty "Pedagogical training of foreign language teachers".

The following criteria were used to test the development of critical reading skill by master's students:

- ability to work with increasing and constantly updated information flow in different fields of knowledge;

- ask questions, independently formulate a hypothesis;

- solve problems;

- to argue one's point of view and take into account the points of view of others;

- assimilation of information and the development of reflexive and communicative

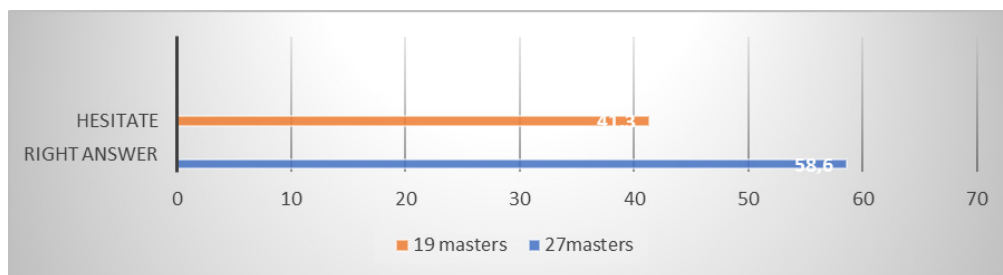
abilities;

- the ability to identify the main units in a text;

- the ability to work productively in a group.

Approbation of the developed methods of the elective course was carried out on the basis of KazUIRaIL named after Abylai Khan with undergraduates of scientific and pedagogical direction of specialty 7M011900 - "Pedagogical training of foreign language teachers". The total number of participants of experiential learning amounted to 46 people.

At the beginning of the study the undergraduates were offered tasks according to the Hohenberck method. The content of the lecture on the topic "Competency-based approach as a pedagogical theory in modern foreign language education", which they considered was made mathematically analyzed so undergraduates have mastered the content of the lecture and its key points (Picture 2). On the first question "What did you learn about competency-based approach?" 27-58,6% of 46 master students answered this question correctly, the rest of master students could not show the constantly updated information flow in this area 19-41,3%.

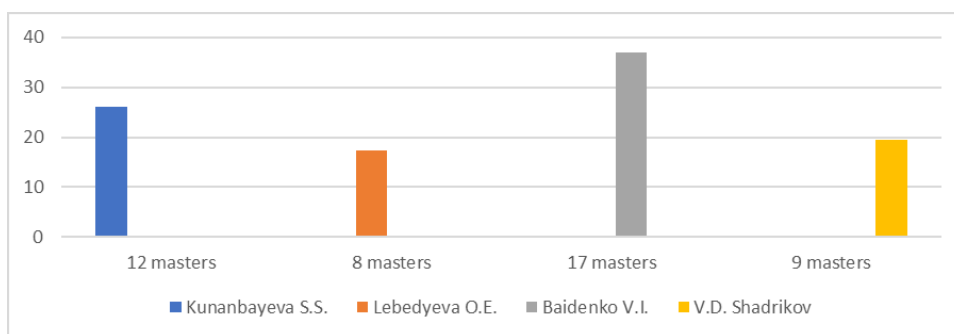

Picture 2 - Statistical analyses to the question 1

On the question "What do you want to learn about this approach?" (Picture 3) all 46-100% of undergraduates indicated the ability to identify the main units from the text. On the third question "Whose idea appeared to you the most interesting?" here the opinion of undergraduates was divided. 12-26,08% of undergraduates share the opinion of the competence approach S.S. Kunanbaeva. She notes that, a distinctive feature of the competence approach in education are "person-centeredness" of education, creating opportunities for students to choose courses that meet their needs and interests. 8- 17.39% of undergraduates confirm the opinion of O.E. Lebedev. According to O.E.

Lebedev, the competence approach consists in the development of students' ability to solve problems independently in various spheres and types of activity. 17-37% of undergraduates agree with V.I. Baidenko's thoughts.

According to V.I. Baidenko, the competence approach allows to create an end-to-end model of a specialist, which coordinates the interests of the individual and society and allows to build a system of advanced translation of the labor market system and the demands of society into the educational space. 9 -19,56% of undergraduates share V.D. Shadrikov's opinion. V.D. Shadrikov defines the competence approach as a vector of education: self-determination, self-actualization and individuality development.

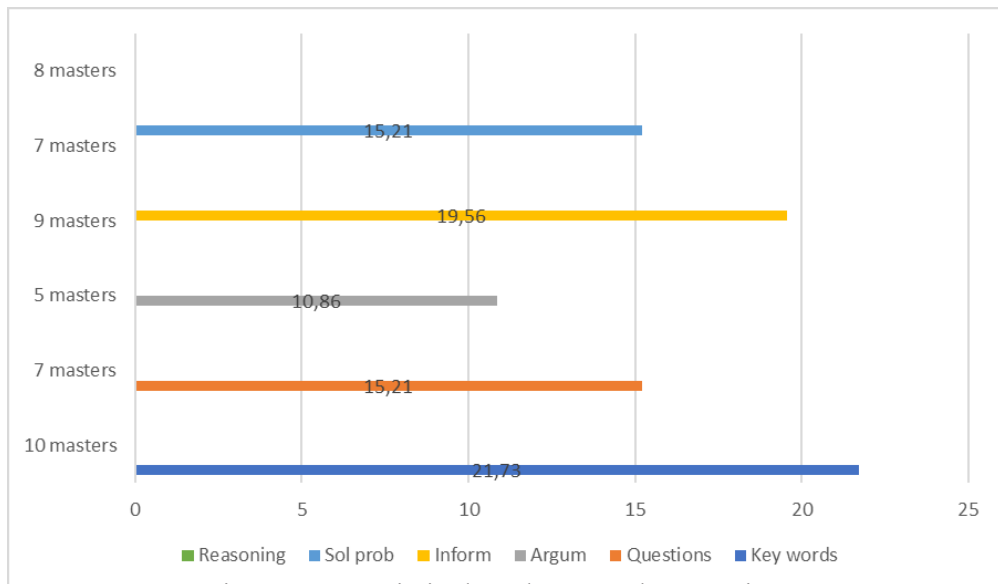

Picture 3 - Statistical analyses to the question 2

To the fourth and fifth questions “How will this information help you?”, “Will you be able to apply it in practice?” all 46 undergraduates answered that they would use the content of the lecture and the scientists' conclusions in their dissertations (Picture 4).

According to the method of Mortimer Adler, master's students analyzed the lecture on “Modern conceptual-methodological based model of foreign language education”. 21,73% of undergraduates were able to identify the main units from the text of the lecture. 15,21% of undergraduates were able to ask questions to the content of the lecture and independently formulated a hypothesis. 10,86% of undergraduates were able to argue their points of view and take into account the views of scholars. 19,56% of undergraduates showed the ability to work with the increasing and constantly updated information flow in different fields of knowledge.

15,21% of undergraduates showed their ability to solve the problems of this lecture and assimilated the information. Also these undergraduates at development of reflective and communicative abilities were able to argue conceptual-methodological basis of modeling of foreign language education. 17,39% showed a clear skill of structured reasoning, plan of idea presentation.

Picture 4 - Statistical analyses to the question 3

Thus, thanks to this method, undergraduates were able to critically analyze and interpret the information presented in the lecture. Through this technique, they can develop their critical thinking abilities, increase their erudition and expand their cognitive boundaries. However, it is important to note that critical reading takes time and effort to achieve a high level of mastery. It requires constant practice and self-discipline.

The following method for the development of critical reading of undergraduates during the lecture used a concept map. The technique of using concept map as an analytical tool was used in the framework of the lecture “”. Experimental use of concept map technology in the process of teaching for professional purposes confirmed not only the great interest of undergraduates to this type of creative work, but also the importance of using analytical information processing methods, as they increase the ability to apply knowledge in new situations, contribute to a deeper understanding of the issues under study, better memorization and retrieval of knowledge from memory, the development of system thinking skills in general. In addition, visual structuring is an important stage of conceptual modeling, which is necessary for students in their future professional activities.

Pedagogical tasks are resolved through the teacher’s pedagogical and value orientations, as well as their intellectual, emotional, and volitional attributes. These qualities play a crucial role in determining the success of achieving educational objectives and reflect the teacher’s preparedness to creatively address pedagogical challenges.

Conclusion

Focusing on the development of critical thinking through reading helps to achieve the following results: increase cognitive and research attitude; develop a positive attitude toward creative and problem-solving tasks; change future teachers' attitude toward their own mistakes and difficulties arising in the course of work; motivate future teachers for further activities (they learn to reflect on their activities and develop communicative culture).

Thus, critical reading is a type of communicative reading, which involves evaluating what is read by relating the content of the text to the reader's personal point of view, knowledge and life experience. Such reading provides a full and accurate understanding of the text, the author's position, literary techniques and features of the author's style. This type of reading is based on reading with full understanding of the content of the text and integrates various types of reading, assumes a high level of development of reading skills, such as analyzing the content, style, language form, critical evaluation of what is read.

The ability to identify individual elements in a text (to orient in the structural and semantic organization of the text), to summarize, to synthesize facts into meaningful chunks and to relate them to each other are also important critical reading skills. In forming the above-mentioned skills of text comprehension, all the basic components of thinking are involved, in particular, analysis, synthesis, comparison, generalization, classification, systematization and abstraction.

Thus, being inextricably linked with critical thinking, critical reading, in its essence, is nothing but thinking in the process of reading, and the development of critical thinking skills is a necessary basis for the formation of critical reading skills in a foreign language.

REFERENCES

[1] Law of the Republic of Kazakhstan on Education. – 2007. - No319-III. – 27 July. Access mode: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Date of access: 10.03.2024].

[2] О внесении изменений в приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года No 2 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования». Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 19 января 2023 года No 21. - Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Дата обращения: 10.03.2024].

[3] Orynbayeva U.K., Kulgildinova T. A., Zhaitapova A.A., Mukanova S.T., Zhumanova G.K. Criteria and levels of development of the reflexive

competence in a foreign language teacher //Sci Herald Uzhhorod Univ Ser Phys. 2024. - (55). - p.1009-1017.

[4] Orynbayeva U.K., Zhaitapova A.A. Reflexive diary as a means of formation reflexive

competence of the future teacher of foreign language //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2022. – Т. 66. – No3. – С. 10-22.

[5] Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. - Алматы, Ы. Алтынсарин атындағы Қазақтың білім беру академиясының Республикалық баспа кабинеті. - 2009. – 208 б.

[6] Винсент Р. Руггиеро «Стратегии критического чтения». - Режим доступа: https://www.elitarium.ru/strategii_kriticheskogo_chtenija/ [Дата обращения: 10.03.2024].

[7] Пранцова Г.В., Романичева Е.С. «Современные стратегии чтения: теория и практика». - Москва. - 2016. - С.72-75.

[8] Strong, R. W., Silver, H. F., Perini. Reading for academic success: Powerful strategies for struggling, average, and advanced readers, grades 7–12 //Thousand Oaks, CA: Corwin Press. - 2002. - P. 272.

[9] Westhoff G., Fertigkeit L. München: Goethe-Institut. - 1997. - 176 s.

[10] Карпиевич Е.Ф., Краснова Т.И. Задачи и способы организации работы с текстом (на основе таксономии Б. Блума). Стратегии академического чтения и письма //Современные технологии университетского образования. - 2007. - Выпуск 5. - С. 9-38.

[11] Tomasek T. Critical reading: using prompts to promote active engagement with text //International journal of teaching and learning in higher education. – 2009. - 21(1). – P.127-132.

[12] Talebi M., Talebi M. The effect of teaching critical reading strategies in making advanced iranian efl learners the critical readers //Science Journal (SCJ). – 2010. - 36(3). – P. 1179-118.

[13] Larking M. Critical reading strategies in an advanced English classroom //APU journal of language research. - 2017. - 2. – P.50-68.

[14] Василенко (Колесова) Е.П. Критическое мышление как современная проблема личности //Концепт. - 2013. - № 12. - С.62-64

REFERENCES

[1] Law of the Republic of Kazakhstan on Education. – 2007. - No319-III. – 27 July. Access mode: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Date of access: 10.03.2024].

[2] О внесении изменений в приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года No 2 «Об утверждении государственных общеобразовательных стандартов высшего и послевузовского образования». Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 19 января 2023 года No 21. (On Amendments to the Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan from July 20, 2022, No 2 “On Approval of State Compulsory Standards of Higher and Postgraduate Education”. Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan from January 19, 2023 No 21.). - Rezhim dostupa:URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Data obrashcheniya: 10.03.2024]. [in Rus.]

[3] Orynbayeva U.K., Kulgildinova T. A., Zhaitapova A.A., Mukanova S.T., Zhumanova G.K. Criteria and levels of development of the reflexive competence in a foreign language teacher //Sci Herald Uzhhorod Univ Ser Phys. 2024. - (55). - p.1009-1017.

[4] Orynbayeva U.K., Zhaitapova A.A. Reflexive diary as a means of formation reflexive competence of the future teacher of foreign language //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2022. – T. 66. – No3. – С. 10-22.

[5] Orazbaeva F.SH. Tildik қатынас: теориясы мен әдістемесі (Linguistic communication: theory and methodology). Оқу куралы. - Алматы, Y. Altynsarin atyndagy Қазақтығн bilim беру академиясынығн Respublikalyk баспа кабинеті, 2009. – 208 б. [in Kaz]

[6] Vinsent R. Pyggiepo «Strategii kriticheskogo chteniya» (“Critical Reading Strategies”) - Rezhim dostupa: URL: https://www.elitarium.ru/strategii_kriticheskogo_chtenija/ [Data obrashcheniya: 10.03.2024]. [in Rus]

[7] Prancova G.V., Romanicheva E.S. «Sovremennye strategii chteniya: teoriya i praktika» (Modern reading strategies: theory and practice). - Moskva. - 2016. - p. 72-75. [in Rus]

[8] Strong, R. W., Silver, H. F., Perini. Reading for academic success: Powerful strategies for struggling, average, and advanced readers, grades 7–12 //Thousand Oaks, CA: Corwin Press. - 2002. - P. 272.

[9] Westhoff G., Fertigkeit L. München: Goethe-Institut. - 1997. - 176 s.

[10] Karpievich E.F., Krasnova T.I. Zadachi i sposoby organizacii raboty s tekstom (na osnove taksonomii B. Bluma). Strategii akademicheskogo

chteniya i pis'ma (Tasks and ways of organizing work with text (based on B. Bloom's taxonomy) //Strategies of Academic Reading and Writing) // Sovremennye tekhnologii universitetskogo obrazovaniya. - 2007. - Vypusk 5. - S. 9-38. [in Rus]

[11] Tomasek T. Critical reading: using prompts to promote active engagement with text //International journal of teaching and learning in higher education. – 2009. - 21(1). – P.127-132.

[12] Talebi M., Talebi M. The effect of teaching critical reading strategies in making advanced iranian efl learners the critical readers //Science Journal (SCJ). – 2010. - 36(3). – P. 1179-118.

[13] Larking M. Critical reading strategies in an advanced English classroom //APU journal of language research. - 2017. - 2. – P.50-68.

[14] Vasilenko (Kolesova) E. P. Kriticheskoe myshlenie kak sovremennaya problema lichnosti (Critical thinking as a contemporary personality problem) //Koncept. - 2013. - № 12. -S.62-64

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СПОСОБНОСТИ КРИТИЧЕСКОГО ЧТЕНИЯ МАГИСТРОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 7М01712-ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

*Орынбаева У.К.¹, Ахметова М.А.², Жылтырова Ж.Т.³, Бекдуалиева А.К.⁴

*^{1,2,3}КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

⁴Казахстанский университет дружба народов имени А.Куатбекова
Шымкент, Казахстан

Аннотация. В статье раскрывается развитие навыков критического чтения магистрантов специальности 7М01712 - «Подготовка учителей иностранных языков». В статье подчеркивается важность использования лекционных текстов в учебном процессе для подготовки магистрантов к профессиональной деятельности. Эффективное использование профессиональных текстов в аудитории способствует улучшению научной и профессиональной речи и коммуникативной компетенции магистрантов, что в свою очередь обеспечивает оптимальное использование различных методов критического анализа в их будущей профессиональной деятельности. Особое внимание уделяется развитию навыков самостоятельного мышления, поиску, анализу, систематизации, структурированию и коммуникации информации. Автор выделяет три этапа развития критического чтения. Также предлагаются типы вопросов, способствующих развитию этого типа чтения, а также способности выявлять противоречия и типы структур, присутствующих в тексте, и аргументировать свою точку зрения, опираясь не только на логику, но и

на идеи собеседника. Описывается использование различных методов и инструментов технологии критического чтения на этапе вызова, на этапе рефлексии и на этапе анализа. Методические рекомендации по овладению технологией критического чтения предназначены для преподавателей иностранного языка, но могут быть полезны для преподавателей других предметов, поскольку технология развития критического чтения относится к межпредметным современным образовательным технологиям. В статье представлены практические опыт использования некоторых методик технологии критического чтения на примере спецкурса «Когнитивные лингвокультурологические методологические основы».

Ключевые слова: текст, критическое чтение, аспирант, мышление, этапы работы с текстом, выборочный курс, технология, профессиональная компетенция

7M01712-ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУ МАМАНДЫҒЫ МАГИСТРЛЕРІНІҢ СЫНИ ОҚУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Орынбаева У.К.¹, Ахметова М.А.², Жылтырова Ж.Т.³, Бекдуалиева А.К.⁴

^{*1,2,3}Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

⁴Абдимуса Қуатбеков атындағы Қазақстан халықтар
достығы университеті, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада 7M01712 - «Шетел тілдері мұғалімдерін даярлау» мамандығының магистранттарының сындарлы оқылым дағдыларының дамуы қарастырылады. Мақалада магистранттарды кәсіби қызметке дайындау үшін оқу процесінде дәріс мәтіндерін қолданудың тиімділігі көрсетілген. Аудиторияда кәсіби мәтіндерді тиімді пайдалану магистранттардың ғылыми және кәсіби сөйлеуі мен коммуникативті құзыреттілігін жақсартуға ықпал етеді, бұл өз кезегінде олардың болашақ кәсіби қызметінде сыни талдаудың әртүрлі әдістерін оңтайлы пайдалануды қамтамасыз етеді. Ақпаратты өз бетінше ойлау, іздеу, талдау, жүйелеу, құрылымдау және коммуникация дағдыларын дамытуға ерекше назар аударылады. Автор сыни оқуды дамытудың үш кезеңін анықтайды. Сондай-ақ, оқудың осы түрін дамытуға ықпал ететін сұрақтардың түрлері, сонымен қатар, мәтіндегі қайшылықтар мен құрылымдардың түрлерін анықтау және тек логикаға ғана емес, сұхбаттасушының идеяларына сүйене отырып, өз көзқарастарын дәлелдеу мүмкіндігі ұсынылады. Зерделеу кезеңінде, рефлексия кезеңінде және талдау кезеңінде сыни оқу технологиясының әртүрлі әдістері мен құралдарын қолдану сипатталған. Сыни оқу технологиясын меңгеру бойынша әдістемелік ұсыныстар шетел

тілі мұғалімдері ғана емес, басқа пәндердің оқытушылары үшін пайдалы болуы мүмкін, өйткені сыни оқуды дамыту технологиясы пәнаралық заманауи білім беру технологияларына жатады. Мақалада «Когнитивті лингвомәдени әдістемелік негіздер» арнайы курсының мысалында сыни оқу технологиясының кейбір әдістерін қолданудың практикалық тәжірибесі келтірілген.

Тірек сөздер: мәтін, сыни оқу, магистрант, ойлау, мәтінмен жұмыс кезеңдері, таңдау курсы, технология, кәсіби құзыреттілік

Received 31 May 2024

ӘОЖ 378.4

ҒТАМР 06.81.23

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.013>

НУФЛЕХ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ ЖЕТІСТІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

*Амирова А.С.¹, Жумабаева А.Е.², Нығыманова Н.Т.³

*^{1,2}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

³А.Қ. Құсайынов атындағы ЕАГИ, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі таңда ақпаратты тарату технологиясы мен әдістерінің дамуымен бірге оқыту мен білім беру мүмкіндіктері де артуда. Әсіресе соңғы 3 жылдағы ең маңызды және өзекті мәселелердің бірі қашықтықтан оқытуға жылдам және мәжбүрлі көшу болды. Осы орайда замауи педагогика жаңа ұғымды – «гибридтік оқытуды» белсенді түрде талқылауда. Қазіргі уақытта бұл салада нақты терминологиялық аппарат әлі қалыптаса қойған жоқ. Гибридті оқытудың негізгі идеясы білім беру мақсаттарына жету үшін онлайн, офлайн немесе екеуінің комбинациясы оңтайлы үйлестіру болып табылады. Гибридті оқыту технологиясы салыстырмалы түрде жаңа құбылыс екенін ескере келгенде, оның қолданылуы мен тиімділігін қарастырған зерттеулердің аздығы байқалады. Бұл мақалада, Нуфлех технологиясын өз тәжірибесіне сәтті енгізген шет елдердің университеттерінің және американдық мектепте енгізу тәжірибесі талқыланды және нәтижелері сипатталды, сонымен қатар жоғары оқу орнында осы оқыту моделін қолдану негізінде қорытындылар берілді. Эксперименталды зерттеуде 10 сұрақтан тұратын авторлық сауалнама құрастырылып бейімделінді. Жоғарғы оқу орны

студенттері арасында жүргізілген бұл зерттеуде студенттердің көпшілігі гибридіті оқыту технологиясы қолдайтынын, НуFlex технологиясы арқылы білім беру студенттердің кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға және кәсіби мотивациясын күшейтуге үлкен ықпал ететінін анықтадық. Қорыта келгенде, жалпы бұл технологияға білім алушылардың оң қарым-қатынасы анықталды. Осылайша, бұл технологияның өзін қолдану сапасын арттыруға, сонымен қатар студенттерге өз мамандығы бойынша тереңдетіп білім алу мүмкіндіктерін жақсартады.

Тірек сөздер: НуFlex оқыту технологиясы, қашықтықтан оқыту, гибридіті оқыту, ақпараттық технологиялар, қиындықтар, мотивация, кәсіби жетістік, болашақ педагогтар

Кіріспе

Білім беру жүйесін үнемі дамыту процесінде болашақ педагогтардың кәсіби дамуына қойылатын талаптарды қарастыру қазіргі педагогиканың өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Соңғы шетелдік зерттеулер көбінесе педагогтің кәсіби жетістігі арқылы оның кәсіби дамуын сипаттап көрсетеді. Кәсіби жетістік тұжырымдамасын түсіну бүгінгі таңда өзекті бола түсуде, осыған орай мамандарды даярлаудың сапасы мен мазмұнына қойылатын талаптар едәуір өсті. Бұл мәселені шешуде кәсіби білім беру жүйесі, оның ішінде педагогикалық білім беру жүйесі маңызды рөл атқаруы керек, бұл жеке тұлғаның өз қасиеттерін дамытуға және арттыруға, қоршаған шынайылыққа және өзіне деген қарым-қатынастың ерекше жүйесін қалыптастыруға, өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік береді [1].

Жетістік - объективті және субъективті факторлардың өзара әрекеттесуінің әсерінен белгіленген мақсаттарға жетуде белгілі бір жүйелілікті анықтайтын күрделі категориялық тұжырымдама. Кәсіби іс-әрекеттегі жетістік маманның дайындық сапасына, құзыреттілігі мен мотивациясына байланысты [2]. Захаренко М.Г. өзінің еңбектерінде маманның кәсіби жетістігі оның кәсіби іс-әрекет саласында өзінің шығармашылық әлеуетін тиімді іске асыру қабілетінің жалпыланған сипаттамасы екенін атап өтті. Кәсіби жетістік деңгейіне негізгі әсер ететін 3 фактор бар деп көрсетті: кәсіби мотивация, кәсіби біліктілік, кәсіби қабілет [3]. Сонымен қатар болашақ педагогтардың кәсіби жетістігін қалыптастыру жоғары оқу орнында болашақ педагогтарді дайындаудың мазмұны мен сапасына да байланысты. Әсіресе білім сапасын көтеру, кәсіби жетістікті қалыптастыру түрлі заманауи оқыту технологияларымен жүзеге асыруға болады. Сондай технологиялардың бірі НуFlex моделі болып табылады.

HyFlex терминін 2010 жылы доктор Брайан Битти ойлап тапты және ол білім алушылардың икемді ортада оқуға мүмкіндік беретін және де білім алушылардың өздеріне қалай оқуды анықтауға мүмкіндік беретін модель ретінде ойластырылған. HyFlex оқыту жағдайында студенттер оқу үдерісін өз бетінше басқара алады, ал мұғалімнің міндеттеріне дәрісті әзірлеу мен мазмұнын дайындау, дәрісті синхронды онлайн, асинхронды онлайн режимінде немесе жүзбе-жүз сабақтардың болуын қамтамасыз ету кіреді [4].

Оқытудың бұл түрі курстарды студенттердің қажеттіліктеріне қарай бейімдейді, оларға динамикалық өмір салтын жүргізуге мүмкіндік береді [5]. Жалпы оқытудың гибридік түрлерін енгізу 1990 жылдардың аяғынан бері жалғасуда, ал HyFlex оқыту моделі осы ғасырдың бірінші онжылдығында енгізіле бастады. Пандемия кезінде жоғары оқу орындары HyFlex моделінің артықшылықтары мен кемшіліктерін белсенді түрде зерттей бастады, сонымен қатар бұл проблемаларды пандемиядан кейінгі уақытта шешуге назар аударды [5]. EDUCAUSE коммерциялық емес ұйымының 2021 жылғы есебіне негізделген қорытындыларға сәйкес, HyFlex моделі танымал болды, әсіресе пандемиядан кейін бұл технология мұқият талданып, дұрыс жоспарлау стратегиялары қарастаралып, сыныптарда енгізуге болатыны айқындалды [6].

Гибридік оқыту түсінігі және ұқсас технологиялар

Соңғы 20 жылда синхронды, гибридік оқыту әлемнің әртүрлі елдерінде дамығанын айта кеткен жөн [7]. Демек, бұл технологиялардың әртүрлі атаулары бар, мысалы, Англиядағы «гибридік оқыту», Германиядағы «аралас және онлайн-оқыту» және «аралас синхронды оқыту» [8].

Осы орайда, АҚШ-та Зидни оны «аралас синхронды оқу ортасы» деп атаса, Белл және басқа ғалымдар оны «синхромодальды» деп атады. Буц пен Ступниски оны «синхронды гибридік оқу ортасы» деп анықтаса, Битти мен Парра мен Абделмалак оны «HyFlex» деп атады.

Брайан Биттидің айтуы бойынша HyFlex екі терминнен шыққан: «гибридік» және «икеімді», мұнда гибридік онлайн және бетпе - бет оқыту мен оқытуды қосуды қамтиды, ал «икеімді» студенттердің сабаққа жеке немесе қашықтан қатысқысы келетінін таңдау еркіндігін анықтайды [9]. Доктор Битти студенттердің курсқа қатысудағы санын арттыратын және сол таңдалған курста студенттердің білім алу мүмкіндіктерін ұлғайтатын HyFlex үлгісін әзірледі. Автор HyFlex моделін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін төрт негізгі принципті анықтады:

Кесте 1 - НуFlex моделінің 4 негізгі принципі

1. Оқушының таңдауы	Студенттер курстың күнделікті әрекеттеріне оқудың қай форматында қатысқысы келетінін шеше алады.
2. Эквиваленттілік	Курстың барлық мазмұны мен оқу қызметі барлық нысандарда бірдей болуы және оқудың тең нәтижелеріне әкелуі керек.
3. Қайталап оқу мүмкіндігі	Барлық режимдерге қатысатын студенттер курс материалдарына бірдей қолжетімділікке ие болуы керек.
4. Қол жетімділік	Студенттерге технология дағдыларын және қатысудың барлық түрлеріне тең қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Ең алғашқы НуFlex-ке қатысты зерттеу нәтижелері 2007 жылы Брайан Биттидің НуFlex семинар курсының барысында жасалды. Зерттеуге Брайан Биттидің студенттері қатысып, дәріске қатысу үлгілерін таңдауда еркіндік берілген жағдайда, білім алушылардың оқу үлгісін таңдауын түсіну үшін жасалды. Зерттеу семестр бойы студенттердің қатысу қалауы нәтижесінен, қашан және қалай өзгергенін, сонымен қатар студенттер талқылау кезінде олардың оқуы мен өзара әрекеттесуіне қанағаттанғанын анықтауға тырысты. Студенттердің қатысуы мен қанағаттануы туралы сауалнама нәтижелері бойынша студенттердің балама оқыту модельдерін жиі таңдамайтынын көрсетті, бірақ модельдің икемділігін пайдаланып, НуFlex туралы жалпы оң пікірлер білдірді [9].

Қазақстанда пандемия кезінде білім беру мекемелері синхронды және асинхронды сабақтар өткізуді қамтитын онлайн оқыту режиміне көшті. Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университетінде гибридік оқыту 15 күндік күндізгі оқу және 15 күндік онлайн немесе асинхронды оқытуды қамтитын магистратурада жүзеге асырылады, бұл өндірісте жұмыс істеуге мүмкіндік береді [10].

Технология мен дәстүрлі оқыту әдістерін біріктірудің өзектілігі артқан сайын мектептерде Нуflex технологиясының болашағы бар ма және мұғалімдердің көзқарасы бойынша бұл технологияның болашағы қандай деген сұрақтар туындайды.

Материалдар мен әдістер

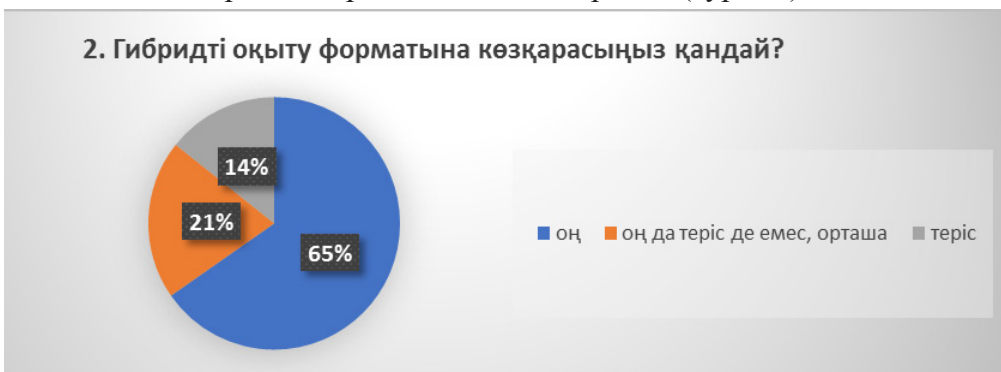
Эксперименталды зерттеуде Нуflex технологиясының болашақ педагогтардың кәсіби жетістігіне әсерін анықтау үшін авторлық сауалнама қолданылды. Сауалнама 10 өзекті сұрақ қамтиды. Сауалнама жалпы білім алушылардың Нуflex технологиясына көзқарасын, бұл технологияның білім алушылардың білім алуға деген қажеттілігіне, кәсіби маңызды қасиеттердің қалыптасуына және кәсіби мотивацияның өзгерісін

анықтауға бағытталып құрастырылған. Зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 49 студенті қатысты.

Осы зерттеу процедураларын жүргізу барысында электрондық кестелермен жұмыс істеу үшін Microsoft Excel бағдарламасының функционалдығы бағдарламалық-техникалық құралдар ретінде пайдаланылды.

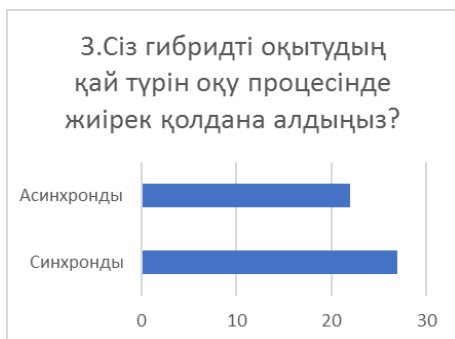
Нәтижелер

Эмпирикалық зерттеу барысында Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттерінің сауалнамаға жауаптары сараланды. Зерттеуге барлығы 49 студент қатысты. Сауалнаманың негізгі мақсаты студенттерде гибридік оқыту туралы түсініктерінің қаншалықты қалыптасқанын және бұл технологияның мамандықты игерудегі ықпалын анықтау. Ең алдымен «Гибридік оқыту форматына көзқарасыңыз қандай?» деген сұраққа студенттердің 65%-ы осы технологияға оң көзқарас танытты. Студенттердің 21% бұл технологиямен оқығаннан кейін не оң не теріс емес, орташа деген баға берді. Қалған 14% студенттер бұл технологияға теріс көзқараста екендігін көрсетті (сурет 1).

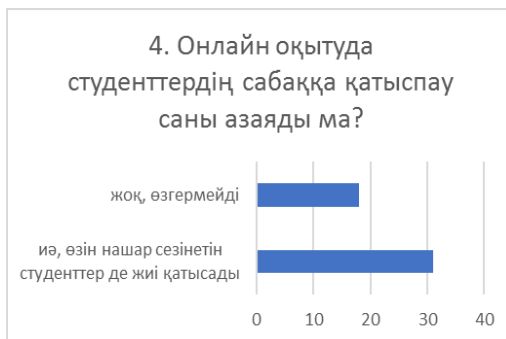

Сурет 2 – Студенттердің гибридік оқыту форматына көзқарасы

Келесі сауалнаманың «Сіз гибридік оқытудың қай түрін оқу процесінде жиірек қолдана алдыңыз?» деген сұраққа білім алушылардың 55% синхронды сабақтар асинхронды сабақтарға қарағанда жиі өткізіледі деп есептесе, 45% студенттер синхронды сабақтарға қарағанда асинхронды сабақтар жиі өткізіледі деп мәлімдейді (сурет 3).

Сурет 3 – Гибридік оқытудың ең жиі қолданылатын түрі

Сурет 4 – Онлайн дәрістердің студенттердің сабаққа қатысуына ықтимал әсері

Онлайн сабақтарға студенттердің қатысымын анықтауға арналған сұраққа студенттердің 63% - ы айырмашылық бар екенін және өзін нашар сезінетін студенттердің мүмкіндігі бар екенін және онлайн режимінде сабаққа қатысатынын көрсетсе, ал студенттердің 37% - ы ешқандай айырмашылықты байқамағанын мәлімдейді (сурет-4).

Гибридік оқыту кезінде студенттердің барлық қажеттіліктерін ескеруге бола ма деген сұраққа студенттердің 39% - ы толықтай келісемін, 31% - ы мүмкін келісемін деп жауап берді, студенттердің 16% - ы күмән келтірді, 10% - ы ықтимал келіспеушіліктерді атап өтсе, ал 4% - ы абсолютті келіспеушіліктерді білдірді (сурет-5).

Сурет 5 - Гибридік оқыту кезінде оқушылардың қажеттіліктерін есепке алу

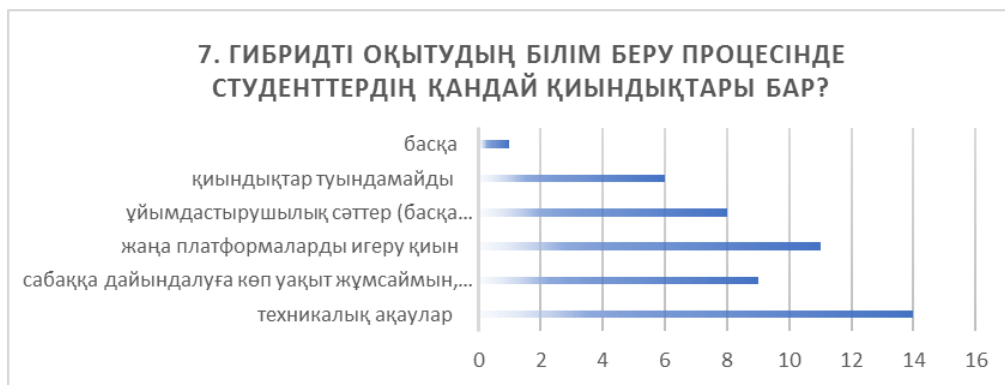
Алтыншы сұрақ бойынша гибридік оқыту технологиясы арқылы студенттердің 42%-ы үнемі кері байланыс алатынын айтса, 30%-ы уақыттың жеткіліктігімен байланысты, 20%-ы техникалық ақаулар

болмаған кезде, 6%-ы кейде десе, 2% жоқ деп жауап берді (сурет 6).

Сурет 6 – Кері байланыспен қамтамасыз ету

Гибридтік оқыту процесінде студенттер кездесетін қиындықтарға келетін болсақ, ең жиі кездесетіні 29% «техникалық ақаулар», 23% студенттер жаңа платформаларды меңгеруде қиындық көрді, 18% қиындықтар дайындыққа байланысты деп санайды. сабақтар үшін (презентациялар дайындау, жаңа ресурстарды іздеу және т.б.), 16% ұйымдастыру мәселелерін атады (оқушылардың қосылуын күту және т.б.), 12% студенттердің белсенділігінің төмендеуін атап өтті, оқушылардың 2% -ы ешқандай қиындыққа тап емес (сурет 7).

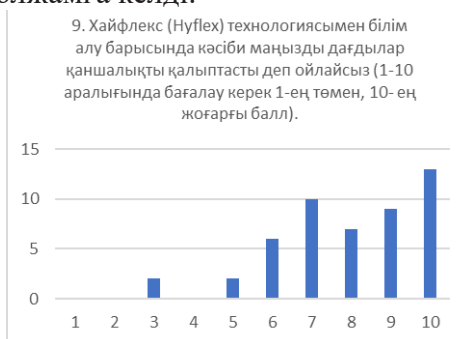
Сурет 7 - Оқу процесінде гибридтік оқытудың қиындықтары

Нуфлех технологиясын қолдана отырып оқыту болашақ мамандардың кәсіби жетістігін қамтамасыз ете алады ма деген сұраққа студенттердің көпшілігі, атап айтқанда, 47% толық келісетінін, 25% келісетінін, 14% күмән келтіретінін, 12% келіспеушілігін және 2% студенттер мүлдем келіспейтінін білдірді (сурет 8).

Сурет 8 - Бастауыш сыныптарда гибридтік оқытудың тиімділігі

Студенттер өздерінің кәсіби даму дағдыларына мынадай баға берді (9 сурет). Сауалнама нәтижелеріне сүйене отырып, білім алушылардың көпшілігі 27% ең жоғары баллды таңдады және көптеген студенттер үшін бұл технология оқуда тиімді болды деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар білім алушылардың 21%-ы 7 балл, 18%-ы 9, 14%-ы 8 балл деп бағалады, бұл көрсеткіш орташадан жоғары. Дегенмен 12% студенттер 6 балл, олардың 4%-ы 5 балл, 4% - 3 балл берді. Ал дәстүрлі оқытуды Нуфлекс технологиясымен алмастыру туралы студенттердің 45%-ы күмән келтіріп, айту қиын деп жауап берді, 33%-ы олай ойламаймын деп жауап берді, бірақ студенттердің 22%-ы біржақты түрде иә деп жауап беріп, бұл үлгі дәстүрлі оқытуды біртіндеп алмастыра алады деген болжамға келді.

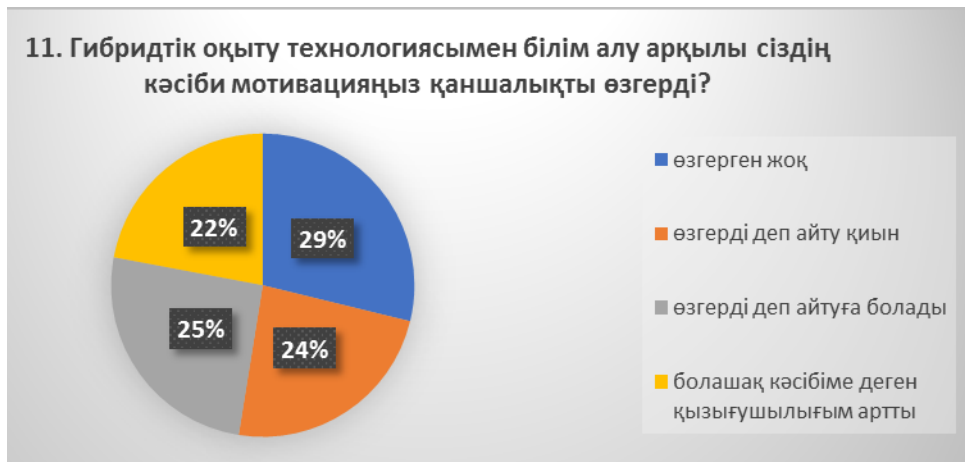

Сурет 9 – Нуфлекс технологиясымен кәсіби дағдылардың дамуы

Сурет 10 – дәстүрлі оқытуды Нуфлекс технологиясымен алмастыру туралы болжамдар

Кәсіби мотивацияның өзгеруі туралы сұраққа студенттер екі ұшты жауап берді, сонымен студенттердің 29%-ы өзгеріс жоқ деп есептейді, 25%-ы өзгерді деп айта алатынын, 24%-ы өзгерді деп айту қиын екенін атап өтті, ал студенттердің 22% өз мамандығына деген қызығушылық артты деп есептейді. Алынған жауаптар төмендегі 11-суретте көрсетілген.

Сурет 11 – кәсіби мотивацияның өзгеру көрсеткіші

Сонымен зерттеуден алынған нәтиже бойынша студенттердің көпшілігі гибридтік оқыту форматын сабақ үрдісінде қолданатынын және бұл әдісті қолдайтынын көрсетеді. Гибридтік оқыту технологиясы студенттердің білім алуға деген қажеттілігін қанағаттандыра алатынын, кері байланыста орнатуға болатынын көз жеткізуге болады. Сонымен қатар Нуflex технологиясы арқылы білім беру студенттердің кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға және кәсіби мотивациясын күшейтуге үлкен ықпал ететінін байқауға болады.

Талқылау

COVID-19-ға дейін НуFlex моделінің қаншалықты жақсы жұмыс істейтінін және оның студенттердің оқуына қалай әсер ететінін зерттейтін сипаттамалық зерттеулер болған. Бұл зерттеулердің кейбіреулері модельді сыныпта енгізудің артықшылықтары мен кемшіліктерін сипаттаса, басқалары мұғалім мен оқушылардың пікірлері мен оқу процессіне қаншалықты қанағаттанғанын зерттеді. Кейбір университеттер гибридтік форматпен тәжірибе жинап көңіл қуантарлық нәтижелер туралы хабарлады [11].

Гордон Хенсли «Гибридтік колледж курсы құру» мақаласында (2005 ж. 10 тамыз) Висконсин-Милуоки университеті мен Орталық

Флорида университетінің зерттеулеріне сілтеме жасайды. Милуокидегі зерттеулер студенттердің гибриді форматтағы оқыту пайдалы екенін анықтады. Зерттеу нәтижелері бойынша студенттер көп көлемде білім алған, жоғары сапалы мақалалар жазған, тесттерде жақсы нәтиже көрсеткен, курс материалдарын мазмұнды талқылаған және аяқталған жобалар сапасының жақсарғаны байқалған.

Сонымен қатар, Орталық Флорида университетінің деректері гибридік курстарға қатысқан студенттер дәстүрлі форматтағы сабақтарға немесе онлайн курстарға қатысқан студенттермен салыстырғанда жоғары баға алғанын көрсетеді [12]. Сондай-ақ, Орталық Флорида университетінің Оқыту тиімділігін зерттеу бастамасының директоры Чак Дзюбаннның айтуынша, студенттердің кампустығы гибридік курстардағы үлгерімі студенттердің жеке курстардағы үлгеріміне «баламалы немесе сәл жоғары». Дегенмен, ол тек онлайн режимінде оқытылатын курстармен салыстырғанда гибридік курстардың оқуды тастап кету деңгейі төмен екенін атап өтеді [13].

Гибридік оқыту моделін қолданудағы ресейлік тәжірибе «Гибридік оқыту: орыс және шетелдік тәжірибе» мақаласында көрсетілген. Авторлар жетекші ресейлік университеттер арасында зерттеу жүргізе келе, университеттерде гибридік форматты енгізуде әлі көп тәжірибе жинақталмаған деген қорытындыға келді. Классикалық аудиториялық сабақтармен және онлайн оқытумен салыстырғанда бұл оқыту моделінің қазіргі таңда қолданылуында бірқатар кемшіліктері барын анықтаған. Негізгі міндеттердің бірі ретінде субъективтілікті қалыптастыру алға қойылған. Бұл оқыту моделі формальды онлайн және офлайн оқытудан ерекшеленетін нақты дидактикалық жоспарлауды талап етеді деген қорытынды жасалған [14].

Псков мемлекеттік университетінде жүргізілген тағы бір зерттеу нәтижелері бойынша студенттердің оқу барысында қиындықтарға тап болғаны, соның салдарынан мұғалімдердің қызметіне толық қанағаттанбағаны, бірақ студенттердің бұл мәселеге қатысты өз шағымдарын білдірмегені атап өтілді. Осылайша, жоғары мектеп тек техникалық көрсеткіштерді жақсарту арқылы ғана емес, сонымен қатар гибридік оқытудың ұтымды моделін, жеке білім беру траекторияларын әзірлеу, ақпараттық білім беру технологиялары шеңберінде профессор-оқытушылар құрамының біліктілігін арттыру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін гибридік білім беру сапасын арттыруды жалғастыруы керек деген қорытындыға келген [15].

Қорытынды

Сонымен, гибридтік оқыту дәстүрлі оқыту әдістерінің электронды оқытудың инновациялық ақпараттық-коммуникациялық технологияларымен үйлесімі болып табылады. Бұл әдісті жүзеге асыру оқу орнының техникалық деңгейіне, білім алушылардың техникалық мүмкіндіктеріне, олардың қабілеті, ынтасы мен ұмтылысына байланысты. Гибридтік оқыту – дәстүрлі оқытудың мүмкіндіктерін электронды оқытумен біріктіретін келешегі зор оқыту жүйесі. Білім берудің бұл түрін дамыту бүкіл білім беру саласын жаңғыртудың маңызды бағыттарының біріне айналуы мүмкін деп есептейміз. Осы оқыту моделінің барлық мүмкіндіктерін, артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып және шетелдік оң тәжірибені ескере отырып, бұл оқыту моделінің үлкен әлеуеті бар екенін түсінуге болады. Сондықтан, университеттер үшін гибридті оқытуды қолданып, сапасын үздіксіз жақсарту өте маңызды деп қорытынды жасауға болады. Бұл тек техникалық аспектілерді жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар гибридтік білім берудің тиімді моделін құруды, студенттерге жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеуді, сондай-ақ ақпараттық білім беру технологиялары саласындағы мұғалімдердің біліктілігін арттыруды да талап етеді. Зерттеудің шектеулері: осы технологияны қолдану мүмкіндіктерін кеңейту, студенттерден кері байланыс алу арқылы қолдануды одан әрі зерттеу қажет. Осылайша, технологияның өзін қолдану сапасын арттыруға, сонымен қатар студенттерге өз мамандығы бойынша тереңдетіп оқу мүмкіндіктерін жақсартады.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің 2022-2024 жылдарға арналған ғылыми гранттық қаржыландыру АР14871883 жобасының аясында орындалды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Своротова Ю.В. Формирование профессиональной успешности у будущих педагогов: теоретические аспекты проблемы //Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2014. – №. 8. – С. 149-151.

[2] Космодемьянская С.С. Формирование успешности будущих учителей в условиях педагогического вуза: дисс. ... канд.пед.наук. Казань, - 2007. - 189 с.].

[3] Захаренко М.Г. Психолого-педагогическое обеспечение профессиональной успешности специалистов ВМФ в современных условиях формирования личности военнослужащих: дис. ... канд.пед. наук – СПб, 2006.

[4] Kyei-Blankson L., Godwyll F., Nur-Awaleh M. A. Innovative blended delivery and learning: exploring student choice, experience, and level of satisfaction in a hyflex course //International Journal of Innovation and Learning. – 2014. – Т. 16. – №. 3. – pp. 243-252.

[5] Avent C., Richardson L. Analyzing Distance Learning During COVID-19 To Innovate future Course Delivery //Business Education Innovation Journal VOLUME 13 NUMBER. – pp. 158.

[6] Rider J., Moore A. Scaling HyFlex for the post-pandemic campus // Educause Review. – 2021.

[7] Beatty B. J. Hybrid classes with flexible participation options–If you build it, how will they come //2007 Annual Proceedings-Anaheim: Volume. – 2007. – Т. 15.

[8] Болысханова М.Ж., Черикбаева Л.Ш. (2023) Аралас оқыту әдісіндегі бұлтты платформа рөлі. //Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ хабаршысы. «Педагогика ғылымдары» сериясы/ - 2023. - №2, - 69, - 247-262 б.

[9] Satbayev University открывает гибридную форму обучения в магистратуре. - Режим доступа: <https://www.nur.kz/society/1800057-satbayev-university-otkryvaet-gibridnuu-formu-obucenia-v-magistrature/> (Дата обращения: 11.11.2023)

[10] Taylor J. A., Newton D. Beyond blended learning: A case study of institutional change at an Australian regional university //The Internet and Higher Education. – 2013. – Т. 18. – pp. 54-60.

[11] Hensley G. Creating a hybrid college course: Instructional design notes and recommendations for beginners //Journal of Online Learning and Teaching. – 2005. – Т. 1. – №. 2. – pp. 1-7.

[12] Dziuban C. et al. Blended courses as drivers of institutional transformation //Blended learning across disciplines: Models for implementation. – IGI Global, 2011. – pp. 17-37.

[13] Рудинский И. Д., Давыдов А. В. Гибридные образовательные технологии: анализ возможностей и перспективы применения //Вестник науки и образования Северо-запада России. – 2021. – Т. 7. – №. 1. – С. 44-52.

[14] Amirova A. et al. Effect of Using Hyflex Technology Learning on Preservice Teachers' Success and Attitudes //International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. – 2023. – Т. 11. – №. 3. – С. 623-642.

[15] Amirova A. et al. Students' perspectives of a hybrid learning system in Kazakhstani higher education: A case study //Journal of Education and e-Learning Research. – 2024. – Т. 11. – №. 2. – С. 302-310.

REFERENCES

[1] Svorotova Yu. V. Formirovanie professionalnoj uspešnosti u budushih pedagogov: teoreticheskie aspekty problem (Formation of professional success among future teachers: theoretical aspects of the problem) //Gumanitarnye, socialno-ekonomicheskie i obshchestvennye nauki. – 2014. –Vol. 8. – S. 149-151. [in Rus.].

[2] Kosmodemyaskaya S.S. Formirovanie uspešnosti budushih uchitelej v usloviyah pedagogicheskogo vuza (Forming the success of future teachers in a pedagogical university): Candidate's thesis. Kazan, 2007. – S. 122-123. [in Rus.].

[3] Zaharenko M. G. Psihologo-pedagogicheskoe obespechenie professionalnoj uspešnosti specialistov VMF v sovremennyh usloviyah formirovaniya lichnosti voennosluzhashih (Psychological and pedagogical support for the professional success of Navy specialists in modern conditions of formation of the personality of military personnel): Candidate's thesis. Saint Petersburg, 2006. [in Rus.].

[4] Kyei-Blankson L., Godwyll F., Nur-Awaleh M. A. Innovative blended delivery and learning: exploring student choice, experience, and level of satisfaction in a hyflex course //International Journal of Innovation and Learning. – 2014. – Vol. 16, 3. – pp. 243-252.

[5] Avent C., Richardson L. Analyzing Distance Learning During COVID-19 To Innovate future Course Delivery //Business Education Innovation Journal Vol. 13. – pp. 158

[6] Rider J., Moore A. Scaling HyFlex for the post-pandemic campus // Educause Review. – 2021.

[7] Beatty B. J. Hybrid classes with flexible participation options–If you build it, how will they come //Annual Proceedings-Anaheim – 2007. Vol. 15 – pp. 15-21.

[8] Bolyskhanova M.J., Cheriikbaeva L.Sh. Aralas okytu ädısındegı bültty platforma röli (The role of the cloud platform in blended learning.) //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL. Series "Pedagogical Sciences". – 2023. - Vol 2. - pp. 247-262. [in Kaz.].

[9] Satbayev University otkryvayet gibridnyuyu formu obucheniya v magistrature (Satbayev University opens a hybrid form of study in the master's program). - Rezhim dostupa: <https://www.nur.kz/society/1800057-satbayev-university-otkryvaet-gibridnuu-formu-obucenia-v-magistrature/> [Data obrashcheniya: 11.11.2023] [in Rus.].

[10] Taylor J. A., Newton D. Beyond blended learning: A case study of institutional change at an Australian regional university //The Internet and Higher Education. – 2013. – Vol. 18. – pp. 54-60.

[11] Hensley G. Creating a hybrid college course: Instructional design notes and recommendations for beginners //Journal of Online Learning and Teaching. – 2005. – Vol. 1, 2. – p. 1-7.

[12] Dziuban C. et al. Blended courses as drivers of institutional transformation //Blended learning across disciplines: Models for implementation. – IGI Global, 2011. – p. 17-37.

[13] Rudinskij I. D., Davydov A. V. Gibridnye obrazovatelnye tehnologii: analiz vozmozhnostej i perspektivy primeneniya (Hybrid educational technologies: analysis of possibilities and prospects for application) //Vestnik nauki i obrazovaniya Severo-zapada Rossii. – 2021. – Vol. 7, 1. – p. 44-52. [in Rus.].

[14] Amirova A. et al. Effect of Using Hyflex Technology Learning on Preservice Teachers' Success and Attitudes //International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. – 2023. – Т. 11. – №. 3. – С. 623-642.

[15] Amirova A. et al. Students' perspectives of a hybrid learning system in Kazakhstani higher education: A case study //Journal of Education and e-Learning Research. – 2024. – Т. 11. – №. 2. – С. 302-310.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ХАЙФЛЕКС (HYFLEX) ТЕХНОЛОГИЮ

*Амирова А.С.¹, Жумабаева А.Е.², Ныгыманова Н.Т.³

^{*1,2} КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

³А.К. ЕАГИ им. А.К. Кусаинова, Астана, Казахстан

Аннотация. На сегодняшний день вместе с развитием технологий и методов распространения информации увеличиваются и возможности обучения. Одним из наиболее важных и актуальных вопросов, особенно в последние 3 года, стал быстрый и вынужденный переход на дистанционное обучение. В связи с этим в современной педагогике активно обсуждается новая концепция – «гибридное обучение». В настоящее время в этой области еще не сформирован определенный терминологический аппарат. Основная идея гибридного обучения заключается в оптимальной координации онлайн, оффлайн или их комбинации для достижения образовательных целей. Учитывая, что технология гибридного обучения является относительно новым явлением, исследований по ее использованию и эффективности недостаточно. В данной статье рассмотрен опыт зарубежных университетов и американских школ, успешно внедривших технологию Hyflex в свою практику и описаны

результаты, а также даны выводы на основе использования данной модели обучения в высшем образовании. В данном исследовании, проведенном среди студентов вуза, были рассмотрены взгляды большинства студентов на гибридную технологию обучения, трудности данной технологии, а также положительное или отрицательное влияние на процесс обучения. В ходе экспериментального исследования была составлена и адаптирована авторская анкета, состоящая из 10 вопросов. В ходе данного исследования, проведенного среди студентов высших учебных заведений, мы выяснили, что большинство студентов поддерживают гибридную технологию обучения, что обучение с помощью технологии HyFlex оказывает большое влияние на формирование профессиональных качеств студентов и усиление профессиональной мотивации. В заключении в целом определено положительное отношение студентов к данной технологии. Таким образом, повышается качество использования самой технологии, а также расширяются возможности студентов получить углубленное образование по своей специальности

Ключевые слова: технология обучения HyFlex, дистанционное обучение, гибридное обучение, информационные технологии, вызовы, мотивация, профессиональный успех, будущие педагоги

ENSURING THE PROFESSIONAL SUCCESS OF THE FUTURE TEACHER THROUGH HYFLEX TECHNOLOGY

*Amirova A.S.¹, Zhumabaeva A.E.², Nygymanova N.T.³

^{*1,2}KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

³EASI named after A.K. Kusainov, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Currently, along with the development of technology and methods of information dissemination, opportunities for training and education are also increasing. One of the most important and urgent issues, especially in the last 3 years, was the rapid and forced transition to distance learning. In this regard, modern pedagogy is actively discussing a new concept - "hybrid teaching". Currently, a specific terminological apparatus has not yet been formed in this field. The basic idea behind hybrid learning is to optimally coordinate online, offline, or a combination of the two to achieve educational goals. Given that hybrid learning technology is a relatively new phenomenon, there is a paucity of research examining its use and effectiveness. In this article, the experience of foreign universities and American schools that have successfully implemented Hyflex technology in their practice was discussed and the results were described, as well as conclusions were given based on the use of this teaching model in higher education. During the experimental study,

an original questionnaire consisting of 10 questions was compiled and adapted. In the course of this study, conducted among students of higher education institutions, we found that the majority of students support hybrid learning technology, and that learning using Hyflex technology has a great impact on the formation of professional qualities of students and strengthening professional motivation. In conclusion, a generally positive attitude of students towards this technology was determined. Thus, the quality of use of the technology itself improves, as well as the opportunities for students to receive in-depth education in their specialty.

Key words: HyFlex technology, distance learning, hybrid learning, information technology, challenges, motivation, professional success, future teachers

Мақала түсті: 10 ақпан 2024

ӘОЖ 378.14.015.62

ҒТАМР 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.014>

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БІЛІМ
АЛУШЫЛАРДЫ УНИВЕРСИТЕТ ЖАҒДАЙЫНА БЕЙІМДЕУДІҢ
КЕШЕНДІ ТӘСІЛІ: БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ
САУАЛНАМАСЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН
СИПАТТАМАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ**

Молдаханова М.М.¹, *Кариев А.Д.², Лекерова Г.Ж.³, Жунусбекова А.⁴

^{1,3}М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
Шымкент, Қазақстан

*^{2,4}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды қамтамасыз ету университеттер үшін кешенді тәсілді және студенттердің жеке басының дамуындағы оқу орындарының рөлін анықтауды талап ететін жаңа міндет болып табылады.

Зерттеу үшін «Әлеуметтік-психологиялық бейімделудің диагностикасы» (К.Роджерс және Р. Даймонд) және «Бейімделу» (МЛЮ-АМ) (А.Г. Маклаков және С.В. Чермянин) әдістері қолданылды. Сауалнама М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті мен

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің бірінші курс білім алушылары арасында жүргізілді. Зерттеуге бірінші курстың 469 студенті қатысты.

Диагностика көрсеткендей, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар қарым-қатынаста, соның ішінде қарама-қарсы жыныс өкілдерімен қарым-қатынас орнатуда қиындықтарға тап болады. Олар басқаларға ашық болғанына қарамастан, перспективалардың жоқтығын сезінеді. Бұл қажеттіліктер қоғамнан қорқу және оқшаулану сезімдерінің қалыптасуына себеп болып, өз-өзіне күмәндануға әкеледі. Алайда, өз күштеріне сенуге тырысқанымен, өз ұстанымдарына сенімді болмайды және бәсекелестікке ұмтылмайды, бұл күресу дағдыларының жетіспеушілігімен байланысты болуы мүмкін.

Респонденттер оңтайлы әлеуметтік бейімделуге үміт білдірді және өздерін басқалардан кем деп санамайды. Өзін-өзі бағалаудың төмен көрсеткішінің болмауы олардың жұмыс істеу қабілеті туралы оң жауаптармен және сәтсіздікке қатысты теріс жауаптармен расталады.

«Бейімделу» сауалнамасының нәтижелері бойынша білім алушылардың алаңдаушылық деңгейі жоғары екендігі анықталды. Бұл алаңдаушылық жеке таңдаумен немесе отбасының әсерімен байланысты емес, бірақ қарым-қатынастың жеткіліксіздігіне байланысты олар өзара әрекеттесудің жағымсыз тәсілдерін таңдайды.

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, ғылыми қауымдастық ерекше білім беру қажеттіліктерді түсінуге әсер ететін факторлардың бір бөлігін ғана қарастыратыны анықталды. Оқытушылармен қарым-қатынас және ынтымақтастық мәселелері мұғалімдердің мотивациясын қайта қарау және білім алушыларды бейімдеу әдістерін әзірлеу арқылы шешілуі мүмкін. Білім беру үрдісі бейінді мамандардың араласуын және университеттердегі психологтар институтын жетілдіруді талап етеді. Университеттер педагогикалық қызметтегі психологиялық факторға баса назар аударатырып, ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ету орталықтарына айналуы тиіс.

Тірек сөздер: білім алушылар, ерекше білім беру қажеттіліктері, кешенді тәсіл, әлеуметтік-психологиялық бейімделу, білім беру процесі, қарым-қатынастағы қиындықтар, білім алушылардың бейімделу әдістері, бейінді мамандар

Кіріспе

Білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ету университеттер үшін тәсілдері мен критерийлерінің кешенділігімен ерекшеленетін жаңа міндет болып табылады. Егер бұрын Қазақстанның

да, басқа елдердің де білім беру жүйелері мүгедектігі бар адамдар немесе жетімдер санаттарына жататын білім алушыларды ғана ескерсе, қазіргі уақытта білімге кедергісіз қол жеткізуді талап ететін халық санаттарының тізбесі айтарлықтай кеңейген. Ғылыми қоғамдастықтың көптеген өкілдері білім алушының ерекше білім беру қажеттіліктері бар екенін айқындайтын толық сипаттамаларды немесе болжаушыларды тұжырымдауға тырысады. Кейбір сарапшылар мен ғалымдар мұндай білім алушылар жеке белгілер арқылы анықталады деп санайды, ал басқалары бұл әлеуметтік құбылысты қосымша сыртқы факторларды ескере отырып қарастыруға бейім. Екі көзқарасты да негізінен әділ деп болжауға болады, бірақ олардың ғылыми көзқарастарын жинақтау белгілі бір білім алушының ерекше білім беру қажеттіліктері бар адам екенін нақты анықтауға толық мүмкіндік бермейді.

Сонымен қатар, білім беру жүйесі білім алушыларды қажеттіліктердің ерекшеліктеріне ғана емес, білім беру үрдісінің ерекшеліктеріне қарай бағалағандықтан, қазіргі кездегі ғылыми қоғамдастықтағы мұндай пікірталастар ондаған жылдарға созылуы мүмкін деген қауіп бар. Атап айтқанда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушысы бірегей және ерекше білім беру қажеттіліктері бар екінші және кейінгі курс білім алушыларынан бірқатар белгілерімен ерекшеленеді. Бұл аспектіде білім беру үрдісінің мазмұнды компонентін қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар, оқу саласындағы қажеттіліктері мен күтілімдеріне қарамастан, білім алушының толыққанды тұлғасын қалыптастыруға қатысатын университеттің рөлін анықтау маңызды болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушылардың жоғары оқу орнында оқуға бейімделу мәселесін зерделеу іргелі және мазмұнды ғылыми тұғырларға негізделуді қажет етеді. Қарастырылып отырған зерттеу тақырыбын таңдаудың себептерінің бірі – білім беру жүйесінің бір деңгейінен екінші деңгейіне бейімделуді бастарынан кешіріп жатқан университеттің бірінші курс білім алушылардың өтпелі кезеңінің маңыздылығы. Аталған зерттеудің гипотезасына сәйкес, бірінші курс білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін нәтижелі қамтамасыз етуде оқу орындары қызметінің ұйымдастырушылық құрамдас бөлігі емес, психологиялық және педагогикалық тұғырлардың синтезі айтарлықтай дәрежеде ықпал етеді деген болжам бар.

Зерттеудің мақсаты – білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз етуде университеттің ықпал ету дәрежесін анықтау болып табылады.

Гипотезаның расталуын немесе расталмауын тексеру үшін келесі зерттеу міндеттерін шешу қажет:

1) Бірінші курс білім алушылары үшін білім беру сипатындағы қандай қажеттіліктер басым болып табылады?

2) Университет оқытушысының осындай қажеттіліктерді қамтамасыз етудегі рөлі қандай және оның ерекше білім алушылардың қатысуымен білім беру үрдісіне әсері туралы айту орынды ма?

3) Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушылары білім алатын және оқытушылар мен басқа білім алушылармен қарым-қатынасқа түсетін орны ретінде университетті қабылдаулары қандай қағидаларға негізделеді?

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің гипотезасы ретінде анықталған ғылыми мәселенің әділдігі мен сенімділігінің белгілерін нақтылау мақсатында бір-біріне қайшы келмейтін құрамдас элементтері арқылы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін Т.Кун мен Р.Мертонның парадигмалық модельдері пайдаланылады [1, 143 б.]. Зерттеу барысында университет білім алушыларының бейімделу дәрежесін анықтайтын диагностикалық әдістерді қолдана отырып, сауалнама жүргізілді, атап айтқанда «Әлеуметтік-психологиялық бейімделу диагностикасы» (К.Роджерс, Р.Даймонд); сонымен қатар А.Г.Маклаков пен С. В. Чермяниннің «бейімделу» көп деңгейлі жеке сауалнамасы.

Аталған сауалнамалар мен диагностикалау М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің (М.Әуезов атындағы ОҚУ) және Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай ат. ҚазҰПУ) бірінші курс білім алушылары арасында 2023 жылдың қыркүйек және қазан айларында жүргізілді. Сауалнама және диагностика сұрақтарына М.Әуезов атындағы ОҚУ 193 бірінші курс білім алушыларынан, Абай атындағы ҚазҰПУ 276 бірінші курс білім алушыларынан жауаптар алынды. Барлығы іріктеме ретінде екі оқу орнының бірінші курстарының 469 білім алушының жауаптары негізге алынды.

Нәтижелер және талқылау

Университеттің білім беру үрдісінде оңтайлы жағдайларды қамтамасыз ету мақсатында бірінші курс білім алушыларын қамтамасыз ету көбінесе тиісті органы қалыптастыруды көздейді. Кейбір жағдайларда ізделетін орта бастапқыда жоғары білім беру жүйесінде мамандандырылған мекеменің құрылуын білдіреді. Басқа жағдайларда - университетте мамандандырылған бөлімшелерінің немесе оқыту

нысандарының болуы жеткілікті, өйткені тиісті басқару шешімдерге білім алушылардың білім беру қажеттіліктерінің ерекшелігі ықпал етеді. Ғылыми қоғамдастық өкілдері ерекше сипаттағы білім беру қажеттіліктері ретінде индифферентті факторлар мен белгілерді анықтайды. Атап айтқанда, L. Florian білім беру үрдісінде теңдікті қамтамасыз ету көздері сияқты қажеттіліктерді қарастырады [2, 91 б.]. K. De Witte, et al. білім алушылардың көпшілік бөлігінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар деп санайды, алайда кейбір ерекше қажеттіліктер мен басқалардың арасындағы айырмашылық осындай қажеттіліктерді қаржыландыру тұрғысынан айқын көрінеді деп есептейді [3, 28 б.]. S. Tomlinson арнайы білім беру қажеттіліктер тікелей университеттегі білім беру үрдісіне емес, инклюзивті білім беру жазықтығына бағытталғанына және білім берудің педагогикалық компоненттеріне жататынына назар аударады [4, 61 б.]. S. Djoyou Kamga «еңбекке жарамды» білім алушыларды ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардан ажырата отырып, бөлек бірақ тең оқуды қамтамасыз ету қажеттілігін көрсетеді [5, 24 б.]. C. B. Videla, et al. білім алушылардың ерекше қажеттіліктері негізінен әлеуметтік контекстке ие екендігіне сенімді, өйткені жоғары білім алушылардың мұндай санаты әрдайым халықтың осал топтарына жатады деген пікір білдіруде [6, 9 б.]. N.J. Marriote Танзания мысалында қажеттіліктердің сипатына әртүрлі факторлар, соның ішінде саяси жағдай әсер етуі мүмкін деп санайды, сондықтан ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар, мысалы, мүгедек немесе жетім санатындағы адамдар ғана емес, сонымен қатар, мемлекеттің барлық білім алатын азаматтары болуы мүмкін екенін көрсетеді [7, 8 б.]. J. Banks, et al. педагогикалық тұғырларды әмбебаптандыру мақсатында ерекше білім беру қажеттіліктерін халықаралық стандарттар аспектісінде айқындаудың орындылығын көрсетеді [8, 169 б.]. P. McGrath «ерекше» ұғымына емес, білім беру ортасындағы «қажеттіліктер» терминіне назар аударуды ұсынады, сонда нақты қажеттіліктері бар білім алушыларға қолжетімділіктің кеңеюі және оқыту формаларына басымдық беру байқалады [9, 71 б.]. L. Darragh and L. Valoyes-Chavez «ерекше білім беру қажеттіліктер» ұғымының көпмағыналы екендігіне назар аударады, бұл көбінесе оқытушылар құрамының ерекше білім алушыларды жеке жіктеулеріне әкеледі деген пікір білдіреді [10, 426 б.]. Ал A. Brady, and J. Rooney [11, 416 б.], V. Chikoko, and P. Mthembu [12, 70 б.], сондай-ақ A.Y. Adamu, and Randi R. Balsvik [13, 268 б.] ерекше білім беру қажеттіліктерін уақыт контекстінде қарастыруға бейім, мысалы, пандемия, белгілі бір елдердегі кедейліктің ерекшелігі, саяси сипаттағы оқиғалардың өмірдің жекелеген салаларына, атап айтқанда, шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға әсері.

Осылайша, ерекше білім беру қажеттіліктер негізінен ерекше жағдайлар ықпалынан дамиды, сыртқы факторларды ескере отырып ғылыми ортада нақтыланған сипаттамалық белгілердің көпшілігін қамтиды. Зерттеліп отырған құбылыстың бұл түсінігі ғылыми қоғамдастық өкілдерінің университеттегі оқуға деген көзқарасын анықтайды, ол білім алушылармен өзара әрекеттесу тәсілдеріне назар аударуға, оқытудың қолайлы түрлерін жүзеге асыруға жағдай жасауға, университет оқытушыларының авторлық оқыту модельдерін жасауға, денсаулық сақтау технологияларын қолдануға, оқытудың аралас түрлерін енгізуге, сондай-ақ білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін педагогикалық тәсілге негізделген.

Белгіленген тұжырымдармен ғылыми болжамдар білім алушылардың зерттелетін санатын бейімдеу үрдісіне көзқарасты айтарлықтай өзгертеді, өйткені олардың білім беру үрдісін оң қабылдауы үшін: жоғары білімді жүйе ретінде қайта қарау, университет оқытушыларының біліктілігін арттыру, практик мамандарды оқыту үрдісіне тарту, кез-келген білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ету, оқытушылардың ерекше білім алушылармен өзара әрекеттесу кезінде мотивациясын арттыру үшін оңтайлы жағдайлар жасау, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың оқу үрдісінің күрделі элементтерін қабылдауға дайындығын қамтамасыз ету.

Тиісінше, білім беру үрдісінің аталған жағдайлары психологиялық параметрлерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін бірінші курс білім алушыларына қатысты стандартты емес тәсілді ұсынады; ерекше білім беру қажеттіліктері бар университеттердің бірінші курс білім алушыларына әсер ететін жас ерекшеліктері, зерттелетін курстардың білім алушыларын университеттердің білім беру кеңістігіне толыққанды тарту; университеттердің білім беру кеңістігін дамыту және ұлттық білім беру жүйесіне тән инклюзивті модельдерді нығайту; оқытушылардың бір білім алушылардың бастапқыда екі немесе одан да көп ерекше білім беру қажеттіліктері болуы мүмкін екенін түсінуі. Зерттеуде қарастырылған мәселенің деректану компонентін қорытындылай келе, ғылыми қоғамдастық өкілдері арасында жоғары білім беру жүйесінде бірінші курстың ерекше білім алушыларын бейімдеудің әртүрлі тәсілдері бар екенін, бірақ барлық қолжетімді тәсілдер бір-біріне қайшы келмейтінін және бұл зерттеу және білім беру сипатындағы мәселені бірыңғай түсінуді көрсететінін атап өткен жөн.

Диагностикалық сұрақтарға жауаптарды автоматты түрде санау оларды сұрақтарға сәйкес 101 жолдан тұратын кестеге және жауап нұсқаларына сәйкес келетін алты бағанға бөлуге мүмкіндік берді. Алынған жауаптардың нәтижелері 1 суретте көрсетілген.

Сурет 1 – К. Роджерс пен Р. Даймондтың диагностикасы бойынша респонденттердің жауаптары

1 - сурет бойынша респонденттер 7, 13, 22, 34 және 85 сұрақтарға «Бұл тура мен туралы» деп жауап бергендері аталған диагностиканың келесі тұжырымдарына сәйкес келеді: «Мен қыздардың (ұлдардың) біреуіне ұнай алатыныма күмәнданамын», «Менде үмітсіздік сезімі. Бәрі бекер», «Адамдар маған ұнайды», «Кейде менде ешкіммен бөліскім келмейтін ойлар болады», «Мен өзіме сенімсіздік сезінемін».

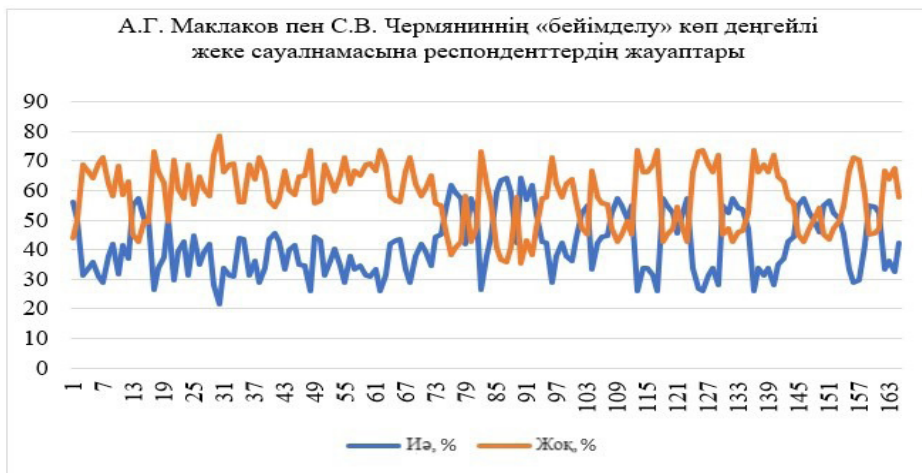
«Бұл маған ұқсайды» деген жауап 19, 82, 91 сұрақтарға берілген бұл диагностиканың келесі тұжырымдамаларына қатысты: «Мен өзімді және өз әрекеттерімді басқара аламын - өзімді мәжбүрлеу, өзіме рұқсат беру, тыйым салу. Мен үшін өзімді бақылау қиын емес», «Мен әрқашан тек шындықты айтамын», «Мен ешкімнің көмегіне сенбей, өз күшіме сенуге тырысамын».

Респонденттердің 16, 43, 61 сұрақтарға «Бұл мен сияқты, бірақ сенімділік жоқ» деп жауап бергендері аталған диагностиканың келесі тұжырымдарына сәйкес келеді: «Менің өз сенімдерім мен ережелерім аз», «Мен шаршаймын, немқұрайлылықты сезінемін: бұрын мені мазалағанның бәрі кенеттен маңызды емес болды», «Мен өршілмін. Мен жетістікке, мақтауға бей-жай қарамаймын. Мен маңызды деп санайтын нәрселерде мен үшін ең жақсылардың бірі болу маңызды».

64, 67, 88 сұрақтарға алынған «Мен оны өзіме жатқыздан тартынамын» жауаптар келесі тұжырымдарға сілтеме жасайды: «Мен қиындықтарға немесе асқынуларға, жағымсыз тәжірибелерге қауіп төндіретін жағдайға тап болуға рухым жетпейді», «Жалпы мен өзімді жақсы көремін», «Мен ақылдымын».

«Мен мұны маған жатқызуға болатынына күмәнданамын» жауаптары 13, 16, 31, 73, 79 сұрақтарға қатысты және келесі тұжырымдарға сәйкес белгіленеді: «Менде үмітсіздік сезімі бар. Бәрі бекер», «Менің өз сенімдерім мен ережелерім аз», «Мен адамдарға сыни көзқараспен қараймын және егер менің көзқарасым бойынша олар оған лайық болса, оларды әрқашан бағалаймын», «Менімен сәтсіздік қатар жүреді. Маған сәттілік жоқ», «Мен көп жұмыс істей аламын».

А.Г.Маклаков пен С. В. Чермяниннің «бейімделу» көп деңгейлі жеке сауалнамасының сұрақтарына алынған жауаптар сұрақтар санына сәйкес 163 жолдан тұратын кесте түрінде және оң және теріс жауаптармен байланысты екі баған түрінде ұсынылды. Нәтижесінде құрастырылған кесте деректері 2-суретте көрсетілген.

Сурет 2 – А.Г. Маклаков пен С.В. Чермяниннің «бейімделу» көп деңгейлі жеке сауалнамасына респонденттердің жауаптары

2-суретке сәйкес, зерттелген университеттердің респонденттерінің басым бөлігі 73,79, 91 сұрақтарға жағымды жауап берді. Бұл сұрақтар «Мен бір нәрсе туралы жиі алаңдаймын», «Мен әрқашан тәуелсіз және отбасының бақылауынан бос болдым», «Басқа адамдарды өзімнен қорқыту оңай, кейде мен мұны көңілді ету үшін жасаймын» деген тұжырымдарға сәйкес келеді.

Респонденттердің жауаптарында жағымсыз көрініс тапқан сұрақтар: 31, 85, 97, 109, 115, 127, 139, 145, 157, 163. Алынған жауаптар сауалнаманың келесі тұжырымдарына сәйкес келеді: «Кейде мен өтірік айтамын», «Мен бір-бірін мазақ ететін ортада болғанды ұнатамын», «Мен қылмыскердің қандай да бір себептермен жазасыз қалғанын білген сайын ашуланамын», «Мен әдетте сәттілікке жетемін», «Мені ешкім

түсінбейтін сияқты», «Маған жиі ашуланшақ екенімді айтады», «Мені барлық сәтсіздіктер қатты мазалайды», «Ақылға қонымсыз деп санайтын ережелерді бұзған адамдарды кешіруге болады», «Менде аптасына бірнеше рет қорқынышты нәрсе болуы керек деген сезім болады», «Егер мен бірдеңе жасағым келсе, бірақ айналамдағылар мұны істеудің қажеті жоқ деп санаса, мен өз ниетімнен оңай бас тарта аламын».

К. Роджерс пен Р. Даймондтың диагностикасының нәтижелері бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушылары қарым-қатынас үрдісінде, соның ішінде қарама-қарсы жыныстағы адамдармен белгілі бір қиындықтарға тап болады. Олар айналасындағыларға ашық болса да, өздеріне қатысты болашақтың жоқтығына сенімді. Ерекше білім беру қажеттіліктері қоғамда жұмыс істеу қорқынышын, сондай-ақ оқшаулану сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Белгіленген алғышарттар негізінен олардың өзіне деген сенімсіздігіне әкеледі.

Респонденттердің арасында олар өздерін және өз әрекеттерін басқара алады деген пікір де бар. Олар айналасындағыларға сенімді ақпарат тарататынына сенімді, бірақ бұл олар үшін шындықты айтуға деген ұмтылыс тиімді коммуникацияның ресурсы дегенді білдірмейді. Сонымен қатар, нәтижелер олардың тек өз күштеріне сенуге деген ұмтылысын көрсетеді.

Алайда, респонденттер қоршаған әлемге немқұрайлы қарамаса да, өздерінің сенімдеріне беріктік білдірмейді. Сонымен қатар, оларда басқа адамдармен бәсекелестікке деген ұмтылыс жоқ. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушылардың қиындықтарды жеңу дағдыларына ие болмауына байланысты деп болжауға болады, дегенмен өзін-өзі бағалаудың төмен мәселесі алынып тасталады. Респонденттер оңтайлы әлеуметтік бейімделуге үміт білдіреді және олар айналасындағы адамдарға сын көзбен қараймыз деп ойламайды. Өзін-өзі бағалаудың төмен болмауы олардың сәтсіздікке қатысты жағымсыз жауаптарымен және жұмыс істеу қабілетіне қатысты жағымды жауаптарымен расталады.

А.Г. Маклаков пен С.В. Чермяниннің «бейімделу» көп деңгейлі жеке сауалнамасының нәтижелері бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар бірінші курс білім алушыларының ішінен респонденттердің айқын мазасыздық дәрежесі бар екендігі анықталды. Алайда, бұл мазасыздық отбасы әсер етуі мүмкін жеке таңдаумен байланысты емес. Сонымен қатар, теңдестірілген қарым-қатынас болмаған жағдайда, олар теріс реңкке ие адамдармен қарым-қатынас жасаудың осындай тәсілдерін таңдағанды жөн көреді.

Қорытынды

Азаматтарға білім беруді қоғам сұранысына сай етіп қалай ұйымдастыру керек деген мәселе қазіргі қоғамдық пікірталастарда кеңінен талқылануда. Сонымен бірге, ізгілік пен толеранттылық қағидалары ерекше білім беру қажеттіліктері бар азаматтардың толыққанды әлеуметтік өмірінің маңызды элементі болып табылатын жалпыға бірдей және қолжетімді білім беруді қамтамасыз етудің құрамдас бөлігіне айналады [14, 438 б.]. Сондықтан, зерттеліп отырған мәселе өте маңызды.

Зерттеуге қойылған мақсатқа және тұжырымдалған гипотезаға сүйене отырып, мынаны атап өткен жөн. Зерттеу нәтижелері ғылыми қоғамдастық өкілдері белгілі бір дәрежеде арнайы білім беру қажеттіліктерінің компоненттерін дұрыс түсінуге әсер ететін факторлардың бір бөлігін ғана ескеретінін көрсетті. Ғылыми дереккөздерде білім алушыларға жалпы назар аударылғанымен, сауалнамалар және диагностика арқылы жүргізілген зерттеу нәтижелерінде оларды әрі қарай нақтыланған қорытындылар мен іс-әрекетке басшылыққа трансформациялауға жеткілікті деректер жинақталды [15, 438 б.].

Бірінші курс білім алушыларының арасындағы респонденттердің жауаптары көрсеткендей, егер олардың үлгерімі мен әлеуметтік бейімделуінің нәтижелілігі көзделсе, ерекше білім беру қажеттіліктері олар үшін басым себеп болып табылатыны анық. Оларға жас, психологиялық ерекшеліктер, жеке көзқарастар, сондай-ақ олардың тікелей университетте жұмыс істеуіне қатысты өздерінің шынайы және шынайы емес көзқарастары әсер етеді. Ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар оқытушылармен, басқа білім алушылармен тығыз ынтымақтастыққа және оңтайлы қарым-қатынасқа кедергі келтіретін айтарлықтай қиындықтар болғанымен, оқу үрдісінің зерттелген бағытындағы жағдайдың соншалықты жаман халде деп есептеу дұрыс емес. Ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға қатысты көптеген мәселелерді оқытушылардың ықпалы арқылы шешуге болады, әрине бұл үшін білім беру жүйесіндегі мотивациялық компонентті қайта қарастыру қажет. Уақыт сынақтары мен қажеттіліктердің ерекшеліктеріндегі айырмашылықтар университет оқытушыларының өздері үшін жаңа жағдайларға бейімделу үрдісінде бірінші курс білім алушылары үшін нұсқаулық бола алатын өзіндік жүйелер мен әдістемелерді, сондай-ақ авторлық модельдерді жасауға ықпал етеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелерінде білім беру үрдісі үшінші тарап мамандарының араласуын, сондай-ақ университеттердегі психологтар институтын жетілдіруді қажет ететіндігін көрсетті, өйткені осы саладағы практик-мамандар адамдардың ерекше қажеттіліктерімен

оқу орындарынан бұрын айналыса бастағандықтан, қазіргі уақытта білім беру үрдісінің барлық тараптарының күтілімдерін ескере отырып, үйлесімді бейімделу үрдісін жүзеге асыру үшін қажетті тәжірибеге ие. Оған қоса, зерттеу барысында көптеген респонденттер көрсеткен коммуникацияларға қатысты мәселелерді шешу үшін үшінші тарап мамандарын тартқан жөн. Бұл тұжырымның жалпы қорытындысы көрсеткендей университет білім алушыларының, соның ішінде бірінші курстың, ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ететін орталық болып қала береді. Зерттеу гипотезасы педагогикалық қызметтегі психологиялық факторды сауалнамаға қатысқан респонденттердің көпшілігі мойындайтындығына байланысты өз растауын тапты, олар тек білім беру үрдісінің құрамдас бөлігі ғана емес, сонымен қатар, университет оларға ұсына алатын жағдайларды пайдаланушылар болып табылады. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ету жүйесін бірінші курс білім алушылары білім алатын ортасынан бастау керек дегенді білдіреді. Мұндай жүйе үйлесімді ұйымдастырылатын болса білім алушылардың білім беру сипатындағы ерекше қажеттіліктері қамтылатын болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Рыбакова В.В. Понятие парадигмы в теориях Р. Мертона и Т. Куна (сравнительный анализ) //Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2014. – №12. – С. 143-149. – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-paradigmy-v-teoriyah-r-mertona-i-t-kuna-sravnitelnyu-analiz/viewer> [Дата обращения: 03.10.2023]

[2] Florian L. The Universal Value of Teacher Education for Inclusive Education //International Handbook of Inclusive Education: Globale, Nationale Und Lokale Perspektiven Auf Inklusive Bildung. Global, National and Local Perspectives: Verlag Barbara Budrich. – 2021. – Pp. 106-107. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1f70kvj.8> [Date of access: 05.10.2023]

[3] De Witte K. Overview of Education Systems //Financing Quality Education for All: The Funding Methods of Compulsory and Special Needs Education: Leuven University Press. – 2019. – Pp. 25-40. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctvnwc0b1> [Date of access: 15.10.2023]

[4] Tomlinson S.A Sociology of Special and Inclusive Education: Insights from the UK, US, Germany, and Finland //International Handbook of Inclusive Education: Globale, Nationale Und Lokale Perspektiven Auf Inklusive Bildung. Global, National and Local Perspectives: Verlag Barbara Budrich. – 2021. – Pp. 59-74. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1f70kvj.6> [Date of access: 15.11.2023]

[5] Kamba S.D. Inclusion of Learners with Severe Intellectual Disabilities in Basic Education under a Transformative Constitution: A Critical Analysis // *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. – 2016. – Vol. 1. – №49. – Pp. 24-52. – Access mode: URL: <http://www.jstor.org/stable/44630795> [Date of access: 21.10.2023]

[6] Videla C.B. Introduction: Accessibility of Vulnerability Groups: From Facts to Emotions. – 2021. – №1. – Pp. 9-10. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv282jg7b> [Date of access: 18.11.2023]

[7] Marriote N.J. Introduction: Stakeholder Views for Government Consideration and Action. *Education in Tanzania in the Era of Globalisation: Challenges and Opportunities* // Mkuki na Nyota Publishers. – 2019. – Pp. 1-9. – Access mode: <https://doi.org/10.2307/j.ctvh8r02h> [Date of access: 28.11.2023]

[8] Banks J. Funding Models of Inclusion in an International Perspective // *International Perspectives on Inclusive Education: In the Light of Educational Justice*: Verlag Barbara Budrich. – 2023. – Pp. 163-190. – Access mode: URL: <https://hdl.handle.net/11250/3119061> [Date of access: 25.11.2023]

[9] McGrath P. Does Education in Ireland Meets The Needs of Gifted Students? // *The Irish Journal of Education*. – 2017. – №42. – Pp. 64-87. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/26607240> [Date of access: 11.12.2023]

[10] Darragh L., Valoyes-Chavez L. Blurred Lines: Producing the Mathematics Student through Discourses of Special Educational Needs in the Context of Reform Mathematics in Chile // *Educational Studies in Mathematics*. – 2019. – Vol. 3. - №101. – Pp. 425-439. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/45184749> [Date of access: 12.12.2023]

[11] Brady A., J.Rooney. COVID-19 Lockdowns and the Right to Education in Ireland // *Studies: An Irish Quarterly Review*. – 2021. – Vol. 440. – №110. – Pp. 415-424. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/27135632> [Date of access: 22.12.2023]

[12] Chikoko V., P.Mthembu. The Impact of Poverty on Basic Education in South Africa: A Systematic Review of Literature // *Systematic Reviews of Research in Basic Education in South Africa*: African Sun Media. – 2021. – Pp. 69-90. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.18820/9781991201157/03> [Date of access: 03.12.2023]

[13] Adamu A.Y., Balsvik R.R. Students' Participation in and Contribution to Political and Social Change in Ethiopia. *What Politics? Youth and Political Engagement in Africa* // Brill. – 2018. - Pp. 265-284. – Access mode: URL: https://doi.org/10.1163/9789004356368_017 [Date of access: 23.12.2023]

[14] Найманова Н.А., Жакипбекова С.С. Применение цифровых технологии в обучении младших школьников с особыми

образовательными потребностями //Известия КазУМОиМЯ им. Абылай-хана. Серия «Педагогические науки». – 2024. – №1. – С. 435-453. – Режим доступа: URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/893/482> [Дата обращения: 03.10.2023]

[15] Moldakhanova M., Kariyev A., Lekerova G., Orazbayeva F. Research on Adaptation of First-Year Students with Special Educational Needs to Study at University. //Insight: The Psychological Dimensions of Society. – 2024. – №11. – Pp. 365-388. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-19> [Date of access: 03.05.2024]

REFERENCES

[1] Rybakova V.V. Ponyatie paradigmy v teoryah R. Merton i T. Kuna (sravnitel'nyj analiz) (The concept of a paradigm in the theories of R. Merton and T. Kuhn (comparative analysis)). Vestnik Baltijskogo federal'nogo universiteta im. I. Kanta. Seriya: Gumanitarnye i obshchestvennye nauki. – 2014. – No. 12. – S. 143-149. – Rezhim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-paradigmy-v-teoryah-r-mertona-i-t-kuna-sravnitelnyy-analiz/viewer> [Data obrashcheniya: 03.10.2023] [In Rus.]

[2] Florian L. The Universal Value of Teacher Education for Inclusive Education // International Handbook of Inclusive Education: Globale, Nationale Und Lokale Perspektiven Auf Inklusive Bildung. Global, National and Local Perspectives: Verlag Barbara Budrich. – 2021. – Pp. 106-107. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1f70kvj.8> [Date of access: 05.10.2023]

[3] De Witte K. Overview of Education Systems // Financing Quality Education for All: The Funding Methods of Compulsory and Special Needs Education: Leuven University Press. – 2019. – Pp. 25-40. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctvnwc0b1> [Date of access: 15.10.2023]

[4] Tomlinson S. A Sociology of Special and Inclusive Education: Insights from the UK, US, Germany, and Finland // International Handbook of Inclusive Education: Globale, Nationale Und Lokale Perspektiven Auf Inklusive Bildung. Global, National and Local Perspectives: Verlag Barbara Budrich. – 2021. – Pp. 59-74. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1f70kvj.6> [Date of access: 15.11.2023]

[5] Kamga S.D. Inclusion of Learners with Severe Intellectual Disabilities in Basic Education under a Transformative Constitution: A Critical Analysis // The Comparative and International Law Journal of Southern Africa. – 2016. – Vol. 1. – №49. – Pp. 24-52. – Access mode: URL: <http://www.jstor.org/stable/44630795> [Date of access: 21.10.2023]

[6] Videla C.B. Introduction: Accessibility of Vulnerability Groups: From Icts to Emotions. – 2021. – №1. – Pp. 9-10. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-1-19>

org/10.2307/j.ctv282jg7b [Date of access: 18.11.2023]

[7] Marriote N.J. Introduction: Stakeholder Views for Government Consideration and Action. Education in Tanzania in the Era of Globalisation: Challenges and Opportunities //Mkuki na Nyota Publishers. – 2019. – Pp. 1-9. – Access mode: <https://doi.org/10.2307/j.ctvh8r02h> [Date of access: 28.11.2023]

[8] Banks J. Funding Models of Inclusion in an International Perspective //International Perspectives on Inclusive Education: In the Light of Educational Justice: Verlag Barbara Budrich. – 2023. – Pp. 163-190. – Access mode: URL: <https://hdl.handle.net/11250/3119061> [Date of access: 25.11.2023]

[9] McGrath P. Does Education in Ireland Meets The Needs of Gifted Students? //The Irish Journal of Education. – 2017. – №42. – Pp. 64-87. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/26607240> [Date of access: 11.12.2023]

[10] Darragh L., Valoyes-Chavez L. Blurred Lines: Producing the Mathematics Student through Discourses of Special Educational Needs in the Context of Reform Mathematics in Chile //Educational Studies in Mathematics. – 2019. – Vol. 3. - №101. – Pp. 425-439. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/45184749> [Date of access: 12.12.2023]

[11] Brady A., J.Rooney. COVID-19 Lockdowns and the Right to Education in Ireland //Studies: An Irish Quarterly Review. – 2021. – Vol. 440. – №110. – Pp. 415-424. – Access mode: URL: <https://www.jstor.org/stable/27135632> [Date of access: 22.12.2023]

[12] Chikoko V., P.Mthembu. The Impact of Poverty on Basic Education in South Africa: A Systematic Review of Literature //Systematic Reviews of Research in Basic Education in South Africa: African Sun Media. – 2021. – Pp. 69-90. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.18820/9781991201157/03> [Date of access: 03.12.2023]

[13] Adamu A.Y., Balsvik R.R. Students' Participation in and Contribution to Political and Social Change in Ethiopia. What Politics? Youth and Political Engagement in Africa //Brill. – 2018. - Pp. 265-284. – Access mode: URL: https://doi.org/10.1163/9789004356368_017 [Date of access: 23.12.2023]

[14] Naimanova N.A., Zhakipbekova S.S. Primenenie cifrovyyh tehnologiy v obuchenii mladshih shkol'nikov s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostjami (The use of digital technologies in teaching primary school children with special educational needs), Izvestiya KazUMOimJa im. Abylai-hana. Seriya «Pedagogicheskie nauki». – 2024. – No. 1. – Pp. 435-453. – Rezhim dostupa: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/893/482> [Data obrashcheniya: 03.12.2023] [In Rus.]

[15] Moldakhanova M., Kariyev A., Lekerova G., Orazbayeva F. Research on Adaptation of First-Year Students with Special Educational Needs to Study at University, Insight: The Psychological Dimensions of Society. – 2024. – No. 11. – Pp. 365-388. – Access mode: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-19> [Date of access: 03.05.2024]

**КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ
ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ВУЗЕ:
ОПИСАТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА ОСНОВЕ ОПРОСА
СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ**

Молдаханова М.М.¹, *Кариев А.Д.², Лекерова Г.Ж.³, Жунусбекова А.⁴

^{1,3}Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова

Шымкент, Казахстан

*^{2,4}Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан

Аннотация. Обеспечение особых образовательных потребностей обучающихся представляет собой новую задачу для университетов, требующую комплексного подхода и определения роли учебных заведений в развитии личности студентов.

Для исследования использовались методики «Диагностика социально-психологической адаптации» (К. Роджерса и Р. Даймонда) и «адаптивность» (МЛО-АМ) (А.Г. Маклакова и С.В. Чермянина). Анкетирование проводилось среди обучающихся первого курса Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова и Казахского национального педагогического университета имени Абая. В исследовании приняли участие 469 первокурсников.

Диагностика показала, что обучающиеся с особыми образовательными потребностями испытывают трудности в коммуникации, включая общение с противоположным полом. Они чувствуют отсутствие перспектив, несмотря на открытость к другим. Эти потребности формируют страх перед социумом и чувство изолированности, приводя к неуверенности в себе. Тем не менее, они стремятся полагаться на свои силы, но не уверены в своих убеждениях и не проявляют стремления к соперничеству, что может быть связано с недостатком навыков преодоления трудностей.

Респонденты выразили надежду на оптимальную социальную адаптацию и не считают себя критичными по отношению к окружающим. Отсутствие низкой самооценки подтверждается положительными ответами об их способности работать и отрицательными относительно не удаче.

По результатам опросника «адаптивность» выявлено, что обучающиеся имеют высокую степень тревожности. Эта тревожность не связана с личным выбором или влиянием семьи, но из-за недостаточной коммуникации они выбирают негативные способы взаимодействия.

Исследование показало, что научное сообщество учитывает лишь часть факторов, влияющих на понимание особых образовательных потребностей. Проблемы в коммуникации и сотрудничестве с преподавателями могут быть решены через пересмотр мотивации педагогов и разработку методик для адаптации студентов. Образовательный процесс требует вмешательства профильных специалистов и совершенствования института психологов в университетах. Университеты должны стать центрами обеспечения особых образовательных потребностей с акцентом на психологический фактор в педагогической деятельности.

Ключевые слова: обучающиеся, особые образовательные потребности, комплексный подход, социально-психологическая адаптация, образовательный процесс, трудности в коммуникации, методики адаптации студентов, профильные специалисты

A COMPREHENSIVE APPROACH TO ADAPTING STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN HIGHER EDUCATION: DESCRIPTIVE STUDY BASED ON SURVEY OF FIRST-YEAR STUDENTS

Moldakhanova M.M.¹, *Kariyev A.D.², Lekerova G.Zh.³, Zhunusbekova A.⁴

^{1,3}M. Auezov South Kazakhtan University, Shymkent, Kazakhstan

*^{2,4}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Ensuring the special educational needs of students presents a new challenge for universities, necessitating a comprehensive approach and defining the role of educational institutions in the personal development of students. The study utilized the "Diagnosis of Socio-Psychological Adaptation" (by K. Rogers and R. Diamond) and "Adaptability" (MLO-AM) (by A.G. Maklakov and S.V. Chermyanin) methodologies. The survey was conducted among first-year students of South Kazakhstan University named after M. Auezov and Abai Kazakh National Pedagogical University. A total of 469 freshmen participated in the study.

The diagnosis revealed that students with special educational needs experience difficulties in communication, including interaction with the opposite sex. They feel a lack of prospects despite being open to others. These needs foster fear of society and a sense of isolation, leading to self-doubt. Nonetheless, they strive to rely on their strengths but are unsure of their beliefs and do not exhibit a desire to compete, which may be linked to a lack of coping skills.

Respondents expressed hope for optimal social adaptation and do not consider themselves critical towards others. The absence of low self-esteem is supported by positive responses about their ability to work and negative ones regarding clumsiness.

According to the results of the adaptability questionnaire, it was found that students have a high level of anxiety. This anxiety is not linked to personal choice or family influence, but due to insufficient communication, they resort to negative methods of interaction.

The study showed that the academic community only considers part of the factors influencing the understanding of special educational needs. Communication problems and collaboration with teachers can be addressed through a reassessment of educators' motivation and the development of methodologies for student adaptation. The educational process requires the intervention of specialized professionals and the enhancement of the role of psychologists in universities. Universities should become centers for meeting special educational needs with an emphasis on the psychological factor in pedagogical activities.

Key words: students, special educational needs, an integrated approach, socio-psychological adaptation, educational process, difficulties in communication, methods of adaptation of students, specialized specialists

Мақала түсті: 1 сәуір 2024

UDC 378:37.018.46

IRSTI 14.01.45

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.015>

**EXPERIENCE-ORIENTED TRAINING CONTENT FOR
ADVANCING THE QUALIFICATIONS OF
UNIVERSITY LECTURERS**

Baidaliyev K.A.¹, *Khazhgaliyeva G.Kh.², Kudarova K.T.³, Medeshova A.B.⁴

^{1,3}Zhangir khan West Kazakhstan Agrarian and Technical University
Uralsk, Kazakhstan

*^{2,4}M. Utemissov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Abstract. The article touches upon the eliminating contradictions between the potential of professional knowledge of young people, practical experiences of production specialists working in higher educational institutions and the empirical idea of professional and pedagogical competencies that contribute to

the development of cognitive and personal skills and competencies of students in the educational process. In order to form and develop the above-mentioned personal qualities the authors have developed a level based professional development program for young and experienced university lecturers, the content of educational courses and the methodology of modern training. The level based educational program has been developed for three years. The content of the educational material of the second training module is aimed at developing innovative teaching methods and the final module allows them to study the methodology and monitoring of conducting pedagogical research. The practice of using active exercises as methodological methods at the beginning of classes allowed increasing motivation for educational and cognitive activity and improving the psychological state of students.

Upon completion of the level training courses, students will be given the opportunity to perform project work on training modules and test themselves in readiness for transformative activities. The results of the work on the development of the content of the course program and the methods of teaching students at the courses can be useful for teachers, managers of advanced training courses at the university.

Key words: professional and pedagogical education, advanced training, level based training, professional skills, professional competence, content of education, interactive method, content of training

Introduction

The industries of production and services in modern social relations are subjectively capable of contributing to the activities of young professionals in the labor market, as active participants in the organization, management, improvement of technological processes in their structural units, improving the quality and quantity of products, along with the performance of services by new methods of profile content of labor, the needs and requirements of personal values are growing.

Based on the paradigm of lifelong learning, arises from the need to equip the subject knowledge of teachers of a higher educational institution with a professional profile with the best, advanced achievements of areas and practices of pedagogical, psychological science of a continuous, innovative nature, as well as their professional and pedagogical competencies within the framework of improving qualifications in the branches of science. This is necessary to meet the demands of the future, including preparing young professionals for industry and emphasizing the need to continually develop, recognize, and nurture their identity and potential.

The intellectual potential of teacher-scholars among the faculty in the implementation of the educational model of a technical higher education institution aimed at meeting production requirements is insufficient in preparing professionals, including their theoretical subject knowledge and methodological culture of research work. The impact of the economic upheaval in the 1990s of the last century led to a disruption in the continuity of scientific potential in the field of education. The number of experienced scientists is decreasing and young specialists with a priority for master's education are joining the ranks of educators. In higher education institutions dual learning or its combination with elements of experiential-oriented education is practiced. When hiring for teaching positions, both professionals and experienced specialists in the field of production are considered. Equipping the teaching staff of this category with new knowledge in scientific fields, specialists possessing sufficient competencies in modern tools of production practice, insufficiently expressing the psychological and pedagogical capabilities for the formation and development of cognitive and personal skills and competencies of students.

Despite successfully applying work-related content in the classroom, a specialist engaged in teaching within a production setting may struggle when facing criticism regarding problem-solving experience in the field of production. They might lack experience in applying modern forms, methods, technologies, and means of preparation, organization, management, and assessment for effective delivery. At the same time it does not limit itself to understanding the cognitive and personal qualities of students in an empirical sense. It is necessary to have the potential to explain the reasons for the following regularities in educational science: societal necessity for shaping the integrated personality of future specialists; harmonious connection between the upbringing and development of students and their professional training; pedagogical process is shaped by external and internal connections within the educational institution; entire composition of the educational process and its influence on effectiveness; content of the lesson, its connection, and dependence on the educational and upbringing process.

At the same time, alongside traditional principles of education, the principles of active learning include: creating an environment; learning through actions; relevance to real life; fostering independence, and adapting to the extent to which one can observe the process of implementation in practice, thoroughly explaining the advantages and disadvantages [1].

Similarly, the ability to use communicative skills in harmony with the conceptual apparatus of psychology and pedagogy is part of his professional pedagogical expressive verbal skills. Young teachers who join the profession

after obtaining a master's degree bring a wealth of new knowledge from their priority field. However, this knowledge tends to be exclusively subject-specific, lacking in interdisciplinary and integrated educational materials, and real-world production practices, and, as a result, may lead to the delivery of educational content in a traditional manner.

Pedagogical problems in the university education process have revealed the following contradictions: the discrepancy between the increasing demand of modern companies for the professional competencies, cognitive and personal skills, and competencies of young specialists, and the traditional approach to the substantive and procedural aspects of the preparation process in universities; the tension between the development of "hard" skills in students and the cultivation of "soft" skills, as well as the acquisition of professional pedagogical competencies by both young and experienced professionals, such as understanding and empirical experience; among the professional motives, there is a low level of interest among young and experienced professionals in the industry in consciously understanding the theoretical basis of forming professional pedagogical competencies. This includes explaining their provisions, regularities, principles, pedagogical values implementation through the application of technologies and active learning in practice, and professional motivation for independent improvement of their professional- pedagogical competencies [2].

To resolve these contradictions in our research, we have approached it in the following way: instilling in young and experienced professionals in the field the skills of applying modern active teaching methods and practices. This involves combining the achievements of pedagogical and psychological science with practical examples aimed at shaping their professional pedagogical activities within the framework of empirical experience in the educational process. Within this framework the development of innovative methods and techniques aligned with the content of specialized disciplines, practical testing, and coursework cognitive activities take place.

The goal of the research is to create and experimentally test an environment using active methods applied to the education of adult learners. This involves the content and technology of professional pedagogy aimed at shaping the professional development of young specialists.

Materials and methods include analysis, synthesis, comparison, clarification, modeling, pedagogical experience, surveys, observation, content analysis, and working with documents. In the Soviet era increasing the skills of university teachers in the professional field was carried out with the help of seminars, practical lessons, laboratory works aimed at improving the level

of professional education in profile teaching disciplines. Their new sources of knowledge have led to the provision of accessible and effective terms to students, develop their cognitive and personal qualities, strengthen their interests, orientation, the formation of professional positions, their methodological bases. The need for modern production to young professionals is first paid to the emergence of new requirements developed by their professional cognitive and personal qualities, developing new requirements, to address new searches of pedagogical science, solving these problems.

In our study we provide a model of professional development of young teachers and professionals at the university and presentation of the process of improving the training and teaching methods, modern learning technologies and active methods.

Our study revealed that traditional formal types of qualification advanced training in education prevail in solving the research topic. In this regard the main purpose of advanced training of teachers is to develop and systematize various modern technologies and methods that increase the didactic, methodological and pedagogical skills of teachers. It relates to the effectiveness and rationality of technology and methods, comparing the structure and methodological approaches to the content of methodological approaches to the methods used in the classroom. That is we have developed a logical system of modern technologies and teaching methods, and a combination of mutual harmony of used didactic materials. In pedagogical practice we strived to answer the questionnaire in order to take their opinions and recommendations on the effectiveness of lessons of various levels conducted by young lecturers and production professionals. At the same time they were tested for their independent work and analyzed recommendations to addressed issues.

Results and discussion

In the practice of our university the faculty provides extensive support from the administration for the implementation of distance, full-time, and informal forms of professional development aimed at professional growth in the respective field. In these types of professional development, teachers are directed towards developing practical skills and acquiring subject-specific knowledge sources in their priority professional profile.

Recent years the University's Professional Development Department has started conducting short-term professional development courses with a 3-level educational program consisting of several modules. These courses are aimed at young specialists and professionals with postgraduate education, focusing on the competencies of professional pedagogical activities. Each level consists of 3-4 modules. Interns can enhance their professional development by completing

multi-level short-term courses over a three-year period, comprising several modules. One educational module of the first level is designed for studying professional pedagogy, psychology, and teaching technology. The next educational module is intended for gaining experience in applying information technologies in the educational process. The third module is for the development of multilingual educational programs, and another educational module is for the development of research skills. The courses for the next 2 and 3 levels contribute to the development of professional and pedagogical competencies in continuity and sequence, in connection with the deepened, more complex educational material of previous modules using a "Spiral" approach [3].

Let's consider the content of the curriculum and the teaching methodology aimed at developing the professional - pedagogical competencies of teachers in the mentioned category in our research on the implementation of this level educational program in the educational process and its initial practices and results.

The formation of professional-pedagogical competence consists of three educational modules of professional pedagogy and psychology, and teaching technologies, combined with active methods: personal and organizational features of teaching; education design and innovative learning; pedagogical assessment and diagnostics. In the first educational module, psychological and pedagogical issues of the development of cognitive and personal qualities of students in universities are addressed, including their characteristics in the learning process; professional-pedagogical activities of a university teacher; didactic features of organizing the educational process; the content of education in traditional and innovative forms, methods, and means of teaching in higher education. While the second educational module covers the forms, and methods of designing, modeling, and constructing (designing) the development of innovative technologies and teaching methods, the final educational module focuses on training teachers in methods of organizing pedagogical experience and statistical processing of obtained results to determine the effectiveness of new teaching methods and technologies in the educational process [4].

The teaching methodology aimed at developing the professional-pedagogical competencies of young and experienced specialists has an experiential-oriented character. It involves the use of active and interactive methods, shaping professional-practical skills and competencies in the trainees to perform small-scale tasks most commonly encountered in the content of the educational process. This includes forming individual, group, and shift groups for task execution. The practical training session is conventionally divided into three stages. The first stage of the lesson is to reinforce the mood of the trainees, preparing positive emotions for educational and cognitive activities.

This preparatory moment is determined by the content of the priority topic and the practical action of the task being performed [5].

For example, training on the specifics of cognitive and personal qualities of learners, presenting each of the trainees to the audience: values, behavior, personal qualities, influence on their professional work, achievements, in lessons of designing, modeling, and constructing an innovative teaching method, and as part of the training, participants are encouraged to create an image of any bird, flower, animal, or product from paper based on their preferences. Within this framework, each trainee will explain the stages of designing, modeling, and assembling this product based on their own experience. In addition, during one of the training sessions aimed at creating an innovative teaching method, the trainees are invited to quickly adapt a sample of a product made of paper in different colors in a new design. The trainees share their thoughts on the idea of the sample product, the thought process during design and modeling, and the specific actions involved in construction. This moment allows summarizing the completion of any problem-solving activity in intellectual tasks. In the same way, exercises performed in the third educational module are applied to methods of developing criteria for determining the effectiveness of the teaching methodology for the trainees determining the degree, and scale in statistical processing, determining the reliability in determining the levels of both groups. This experience is combined with practical actions in real life. For example, to visually explain that measurement used in various cognitive works involves determining the characteristics of measuring instrument units, the ability to measure the level of knowledge of both learners and determining their reliability and validity. Motivating the direction and content of the topic for which such training sessions are conducted, without suppressing motivation and emphasis in this rhythm, the teacher moves on to the content of the topic, to the practical work that the assignment involves. The participants are divided into groups to carry out the task. The exercises related to the content of such a topic allow for a quick understanding of the pedagogical and didactic abstract concepts, actions through similar “internalizing” methods and “knowledge transfer” skills [6].

The tasks performed by the students in the course lessons are formulated and presented in the content related to common difficulties in the learning process and the teaching content of academic disciplines. In other words the thematic content of the lesson leads to the consideration, discussion, and justification of ideas for solving these tasks, formulating the competencies of the students in groups.

Practical-oriented sessions are conducted step by step in priority group, pair, and individual forms. After completing the mood-setting exercise, all

trainees are grouped to perform tasks with an explanation of the content, purpose, and objectives of the lesson topic. At each session group members become accustomed to frequent interaction, e.g. working with any team member, improving interpersonal relationships, solving common tasks with any team member, suggesting ideas and sharing mutual tasks. The division into groups is facilitated by the educational environment, taking into account the interests of the trainees, expressing the will in choosing tasks and performing them by personality types. We experiment with the use of interactive methods and technologies when completing the task. On the topic of cognitive and personal characteristics of learners, to determine the specified characteristics of high school students, junior and senior classes, we apply the "SWOT" method, and for the 'method' of the hierarchy of diamonds, we use illustrative placement on a poster with levels, distinguishing qualitative features of the degrees of teachers: "professional teacher", "creative teacher", "master teacher", "innovative teacher", "authoritative and image teacher". Performs tasks using the "Stations" method to carry out the types of activities of a teacher in educational and upbringing work. Trainees have been given the opportunity to work in groups, equally participate in activities of all four types of work, record and supplement answers in the content of educational, educational-methodical, scientific-research, and educational work of the teacher [7].

Self-consideration of the content of the task that trainees perform in groups takes place. Inadequate educational materials are searched for, collected, discussed, organized, systematized, generalized, and prepared with the help of information tools. After mutual consideration and discussion of the tasks, each group presents its findings to the audience. Then the course instructor makes necessary adjustments and additions to the topic content through demonstration.

In teaching listeners to compile normative and educational-methodical documents in the educational process, separate types of documents of the educational program, syllabus, and educational-methodical complex are distributed. This is presented through the method of "Think, find a pair, group, share". Each group member learns to read the same document, combining documents with each other for exchanging opinions, and then they review and share their tasks with members of the common group. Using the "clay modeling" exercise in the construction of innovative design techniques can enhance the beauty of the image and improve elements such as facial features like head and hair [8].

The task is given to answer questions about how and why, and then proceed to work on transforming the content of education into an innovative character similar to everyday activities. The teacher introduces to trainees its

content. The participants are divided into groups, and upon the instructor's suggestion, they are asked to fill in the characteristics of an innovative method (pedagogical, didactic and methodological) in a prepared table. The trainees will prepare and present to the audience about their innovative method [9].

After completing extensive tasks for each lesson using feedback methods, the opinions of the participants on the educational material are listened to. At the end of each thematic lesson, reflection methods ("Exercise", "Reflection", "Stairs," "+, -, interesting", "Self-assessment") are widely practiced. Participants share their opinions on what they learned from the lesson, what they assimilated, how actively they participated, and the benefits of working in a group. The lesson concludes with a summary [10].

The exercises used by the teacher in practical classes, along with active and interactive control methods, allow participants to engage in cognitive actions with their involvement. They can analyze the possibilities of applying their prospective courses to the experience of the learning process, observe, and strive for a deep understanding that there are effective means of educational management and experiment. Without limiting themselves to traditional means of educational management, they can apply them according to the theme and the set goal. Additionally they can apply various interactive methods and learn through practice the development of cognitive and personal skills of students [11].

While the project work of the first instructional module should be transformed into educational content on a specific theme related to the participants' course, using active methods and methodological approaches, the following criteria have been identified for evaluating its effectiveness: logical construction of active methods and methodological techniques transformed by the theme and purpose of the lesson; their unity and coherence in the content of education; viability in forming students' professional knowledge, cognitive, and personal skills; and the ability to activate the lesson through students' independent cognitive activity. In the second instructional module participants are required to develop an original innovative method. The criteria applied to assess the quality of this project's work included the authenticity of the method; compatibility with other teaching methods in the context of education; potential for shaping students' professional knowledge, cognitive and personal skills; accessibility and effectiveness of use in the lesson; viability of tasks' solutions and actions in applying the method [12].

The project work for the last instructional module involves determining the effectiveness of teaching methods with reliability and evidence from the statistical analysis of the academic achievements of groups in the educational course (between two groups) using mathematical methods. The criterion

established for this project work includes the correct determination by the learner of criteria aimed at assessing the level of academic achievement in groups; the appropriate selection of a mathematical method to verify the reliability and validity of learning outcomes; the application of statistical processing methods and the evidence of quantitative results; the ability to analyze quantitative results coherently and logically and to generalize them with qualitative content [13].

The trainees understand the didactic requirements for the qualitative implementation of original models and their features, aimed at solving pedagogical tasks in the defense procedure, preparing for the defense of project works completed in three educational modules. To meet these requirements trainees learn to evaluate independently and adjust their cognitive actions [14]. The main attention is focused on providing learners with preliminary criteria for assessment aimed at determining the quality of experientially-oriented pedagogical and scientific-methodical work. Trainees strive to carry out their work in accordance with these didactic requirements [15].

Let's focus on the results obtained by the learners in the practical research on the quality of project work based on the mentioned criteria. The results of the learners' project work at Level 1 for the first educational module, on a 100-point scale, showed the following distribution: learners scoring above 70 points constituted 16.7%, those with scores above 80 points were 50%, and those with scores above 90 points were 33.3%. Among learners at this level, 27.7% had professional pedagogical education, while others were specialists and educators in technical, technological, agricultural, and informational fields. The works of trainees with a pedagogical background were highly praised, as it was noted that they possessed strong foundational pedagogical knowledge and competence. When analyzing the results of evaluating learners from other backgrounds regarding the content and quality of their project work, recommendations for self-improvement of their qualifications on the module's educational material were provided to achieve higher results.

The results of the learners at the 2nd level on the second educational module were as follows: 30% of the group was rated above 90 points, 50% were rated above 80 points, and 20% were rated above 70 points on the scale. Trainees who received a very high score have a professional pedagogical education. While those with a professional pedagogical background were able to develop independently innovative methods, other learners showed criteria such as logical consistency between structural units of innovative method development, incomplete adherence to sequence and consistency, and incompatibility of exercise content with thematic tasks.

Results of the assessment of the work of level 3 learners in the third module: 11.1% of learners were evaluated above 70 points, while 88.9% scored above 80 points. The majority of learners at this level are young specialists in agricultural, technical and technological fields, including two specialists with experience as production teachers.

At the concluding stages of the level based courses, learners were surveyed regarding the content of the educational module, tasks during practical sessions, active and interactive teaching methods, and feedback, including the completion of project work. During the processing of these surveys and the analysis of their indicators, the following data were obtained: it was found that the content of education defined across the three educational modules is experience-oriented. The need for its study is supported by 87% of the learners, while 13% of the learners were skeptical about the necessity of the material typical for the process of statistical processing to determine the effectiveness of the third educational module in terms of educational content. A satisfactory assessment by the learners that students have gained sufficient experience in cognitive and personal characteristics amounted to 73%, while the remaining 27% still noted the need for independent supplementation of educational material. 78% of the learners supported the effectiveness of using exercises aimed at establishing emotional mood and the relevance of the topic in practical sessions, while the remaining 22% indicated that they are characteristic of the practical mastery of the teacher. The trainee wrote that 74% feel prepared to demonstrate the degree of application of active approaches used in the course during subject-specific lessons, while the remaining 26% are still unsure. In response to the question of whether they have enough competence to develop innovative methods from their own experience, beyond the known active methods in the lesson, 64% of learners point to the potential for a creative character, while 36% recommends gaining experience first. In response to the question of whether they aspire to conduct pedagogical research in their professional teaching work, 57% of learners express readiness to conduct pedagogical experiments based on the experience gained in the course, while the remaining learners recommend doing so if necessary.

As a result of pedagogical experience in lessons using psychological-pedagogical and didactic concepts, there is a lack of expressiveness in carrying out task content, methodological work and communication. This is evident among both young specialists in technical, technological, agronomic and informational fields, as well as experienced professionals. It is noted that even during logically presented methodological approaches in accordance with the content of education, it was not possible to completely eliminate the habit of considering things according to one's own concepts and traditional practical

skills, without paying full attention to the possibilities of implementing the regularities and principles of didactics. It is also noted that despite the logical and substantive structure of the project work carried out for each educational module, the "associative" adaptation to its pedagogical values and didactic features is not entirely satisfactory.

Next to them, while completing tasks and discussing project work young specialists with professional pedagogical education at level 1 can demonstrate flexible and adaptive skills, competencies to the specifics of new pedagogical phenomena, changes, and transformations.

The trainees independently demonstrated the ability to engage in the process of transforming cognitive activities of an innovative and creative nature. The course has been successfully completed with effective implementation of innovative content tasks.

Conclusion

In the process of developing the professional-pedagogical competencies of young and experienced specialists at the university, by production needs and demands, there has been an update in the development of cognitive and personal skills. A clear understanding of the psychological characteristics of junior and senior students was achieved through detailed discussions in practical sessions. At the same time, they managed to implement in practice the regularities and principles of pedagogical and educational theory aimed at developing cognitive and personal qualities. They combined them with active and educational technologies, as well as pedagogical values, implementing these principles through their own experience. Especially noteworthy are the methodological approaches that involve various types of motivational exercises, topic-relevant exercises, dosage of learning tasks, and task execution in different forms, feedback and reflection. The methodologies also include approaches to constant activation of the cognitive activity of trainees, conversion in task execution, intensification of communication, and the effort to independently analyze information, evaluate each other, and acquire self-assessment skills in the management of learning time. These results gained widespread application in our practical sessions during the research. Within the framework of this research, educators in the aforementioned category must increase the established 10 academic hours for adequate, in-depth assimilation of the content of modular courses in the leveled form, aimed at developing professional-pedagogical competencies. Consequently, reducing the period of weekly classes, assessing the moments of implementing educational material in the practice of their lessons, trying it out in their practice and the "internalization" enhances the effectiveness of learning.

REFERENCES

- [1] Igbayeva A., Dyusenbaeva A. Higher School pedagogy. Educational tools. - Ust-Kamenogorsk: S. Amanzholov East Kazakhstan University Publishing House, 2013. – 147 p.
- [2] Halimovna K.S. et al. The role of modern pedagogical technologies in the formation of students' communicative competence //Religación: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades. – 2019. – Т. 4– No. 15. – P. 261-265.
- [3] Doherty O., Stephens S. Hard and soft skill needs higher education and the Fintech sector //Journal of Education and Work. – 2023. – Т.36. –No. 3. – P. 186-201
- [4] Shrehan L. et al. Critical pedagogies for community building: challenging in higher education physical education in the United States, Teaching in Higher Education. – 2023. - P.195-210
- [5] Zhang A. Peer assessment of soft skills and hard skills //Journal of Information Technology Education: Research. – 2012. – Т.11. – No1. – P. 155-168
- [6] Andzik, et al. The Perceptions and Experiences of Nontraditional Students in Teacher Licensure Programs. Journal of Teacher Education. – 2023. - 74(1). - P.101–112.
- [7] Fischer D., King J., Rieckmann M., Barth M., Büssing A., Hemmer I., & Lindau-Bank D. Teacher Education for Sustainable Development: A Review of an Emerging Research Field. Journal of Teacher Education. – 2022. - 73(5). - P.509–524.
- [8] David Carless & Naomi Winstone Teacher feedback literacy and its interplay with student feedback literacy, Teaching in Higher Education. – 2023. - 28(1). - P.150-163.
- [9] Fauzi M. “Knowledge hiding behavior in higher education institutions: a scientometric analysis and systematic literature review approach”, Journal of Knowledge Management. – 2023. - Vol.27. - No.2. - P.302-327.
- [10] Chiou H. The impact of situated learning activities on technology university students' learning outcome. Education + Training. – 2020. - Vol. 63 - No.3. - P.440-452.
- [11] Neil H., Jacqueline B., Ivan C. Risky teaching: developing a trauma-informed pedagogy for higher education, Teaching in Higher Education. 2023. - 28(1). - P.180-194
- [12] Fawns T., Mulherin T., Hounsell D., & Aitken G. Seamless learning and professional education. //Studies in Continuing Education. – 2021. – Vol.43. – No (3). – P.360-376. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/0158037X.2021.1920383> [Date of access: 19.01.2024]

[13] Nuridinova G., Sadykova A., Danebek B. Influence of project activities on the formation of professional competencies of future teachers // Bulletin of modern studies. - 2021. - № 1-5 (39). - P.82-89

[14] Pichugin Y., Valentina A. Ivashova, Vadim N. Goncharov, Olga U. Kolosova A New Focus on Research Strategies in Determining the Structure of the Motivational Field of Scientific and Pedagogical Staff of Agricultural Universities //European Journal of Contemporary Education. - 2022. - 11(1). - P.138-147

[15] Al-Zoubi H. Zohair, Maberah Shooroq, Darawsha Najwa, Bany M. Issa Hytham High School Principals' Situational Leadership and Its Relationship with Teachers' Achievement Motivation / European Journal of Contemporary Education. - 2021. - 10(4). - P.1027-1041

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕҢГЕЙЛІК БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІ БАҒДАРЛЫ ОҚЫТУ МАЗМҰНЫ

Байдалиев Қ.А.¹, *Хажғалиева Г.Х.², Қударова К.Т.³, Медешова А.Б.⁴

^{1,3}Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан

аграрлық-техникалық университеті, Орал, Қазақстан

*^{2,4}М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

Орал, Қазақстан

Андатпа. Бұл мақалада жоғары оқу орындарындағы жас және өндірістік тәжірибелі оқытушылардың кәсіби білімі мен өндірістегі тәжірибесі болуы мен оқу үдерісінде білім алушылардың танымдық және тұлғалық дағдыларын дамытудың кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктерінің түсінік сипатымен тәжірибеленуі арасындағы қайшылықтардың туындауын жоюға бағытталған мәселе көтерілген. Білім алушылардың кәсіби білімімен бірге, жоғарыдағы құзыреттіліктерді дамытуға ықпал ететін жас және өндірістік тәжірибелі оқытушыларға деңгейлік біліктілікті арттыру бағдарламасын жасап, оны үйретудің білім беру мазмұны мен замануи оқытудың әдістемесін құрып, педагогикалық тәжірибеде тексеру болып табылды. Деңгейлік білім беру бағдарламасы үш жылға арналып, оның бірінші оқу модулі білім алушылардың психологиялық, педагогикалық ерекшеліктері мен оқу пәнінің ұйымдастырушылық, дидактикалық және әдістемелік негіздерін жетекшілікке ала білім алушылардың танымдық, тұлғалық құндылықтарын дамытудың замануи белсенді әдістерімен оқыту мазмұнын құруға үйрету болса, екінші оқу модулі тыңдаушылардың дербес инновациялық оқыту әдістерінің дизайнын жасауға, соңғы модуль

олардың педагогикалық зерттеу әдіснамасы мен бағамдау әрекеттерінен құралған.

Сабактың басындағы әдістемелік тәсілдерге тыңдаушылардың уәжін, психологиялық ахуалын ояту мен жақсартуға тақырып мазмұнына сәйкес белсенді жаттығулар қолдану, мәселелі тапсырмаларды интербелсенді әдістермен орындау, олардың өзін-өзі, өзгені бақылаудың кері байланыс және рефлексия әдістерін тәжірибелейді. Осы оқыту әдістемесінің тәжірибесін тыңдаушылар тапсырмалар орындап, сол үлгіде өздері де білім алушылардың танымдық, тұлғалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін тәжірибеге үйренеді. Деңгейлік курстардың аяқталу кезеңінде әрбір тыңдаушы оқу модулдері бойынша жоба жұмыстарын орындау тәжірибесі баяндалған. Авторлар зерттеуді жоғары оқу орындарында оқытушылардың біліктілігін арттыруына, еңбектің теориялық элементтері мен тәжірибесі тиімді оқыту мен үйретуді жетілдірудің бір моделі деп ұсынады.

Тірек сөздер: кәсіби-педагогикалық білім, біліктілікті арттыру, деңгейлік біліктілікті арттыру, кәсіби дағды, кәсіби құзырет, білім беру мазмұны, интербелсенді әдіс, оқыту мазмұны

СОДЕРЖАНИЕ ОПЫТНО-ОРИЕНТАЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЕВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗОВ

Байдалиев К.А.¹, *Хажғалиева Г.Х.², Кударова К.Т.³, Медешова А.Б.⁴

^{1,3}Западно-Казахстанский аграрно-технический университет
имени Жангир хана, Уральск, Казахстан

*^{2,4}Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова
Уральск, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема, направленная на устранение противоречий между потенциалом профессиональных знаний специалистов производств, работающих в высших учебных заведениях и эмпирическим представлением о профессионально-педагогических компетентностях, способствующих развитию познавательных и личностных навыков и компетентностей обучающихся в учебном процессе. Для формирования у обучающихся не только профессиональных знаний, но и развития вышеуказанных качеств личности обучающихся, авторы разработали уровневую программу повышения квалификации молодым и опытным специалистам производства, работающих преподавателями вуза, а также для улучшения содержания образовательных курсов и методики современного обучения.

Уровневая образовательная программа рассчитана на три года. Ее первый учебный модуль призван научить созданию образовательного контента с использованием активных методов развития познавательных и личностных ценностей обучающихся с учетом их психолого-педагогических особенностей, основанных организационным, дидактическим и методическим основам. Содержание учебного материала второго учебного модуля направлено на разработку собственных инновационных методов обучения слушателями, а заключительный модуль позволяет им изучать методику проведения педагогического исследования и мониторинга.

Практика использования активных упражнений как методические способы в начале занятий позволили повышению мотивации к учебно-познавательной деятельности и улучшению психологического состояния слушателей, выполнение ими проблемных заданий интерактивными методами, проведение контроля, взаимоконтроля методами обратной связи и рефлексии способствовали доступно усвоить теоретические и методические особенности использования современных методов на практических примерах занятий. Такая демонстрация методики проведения занятий на курсах слушателей позволяет им практиковать у себя на занятиях. По окончании курсов уровневой подготовки слушателям предоставляется возможность выполнения проектной работы по учебным модулям и проверить себя в готовности к преобразовательной деятельности. Результаты работы по разработке содержания программы курсов и методики обучения слушателей на курсах могут быть полезными для преподавателей, руководителей курсов повышения квалификации в вузе.

Ключевые слова: профессионально-педагогическое образование, повышение квалификации, уровневая подготовка, профессиональные навыки, профессиональная компетентность, содержание образования, интерактивный метод, содержание обучения

Received 2 February 2024

ӘОЖ 37.1174

ҒТАМР 14.23.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.016>

АРТ-ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ ТУДАҢЫ ӘЛЕУЕТІ

*Қожагулов А.Т.¹, Алимбекова А.А.², Жумашева Т.С.³, Булшекбаева А.И.⁴

*^{1,2,4} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Алматы, Қазақстан

³ Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті

Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қоғамның қарқынды даму жағдайында, саяси және әлеуметтік мүмкіндіктердің кеңейе түсуіне байланысты, постиндустриалдық ақпараттық қоғам құру мен мәдениетаралық қарым-қатынастардың күн арта күшейуі, экономиканың дамуы, бәсекелестіктің артуы, біліктілікті қажет етпейтін еңбек саласының азайуы, әр қызмет саласындағы мамандардың іріктелуі мен үнемі кәсіби біліктілігін арттыру мәселесі, жан-жақты мобильді маман болу сияқты заманауи құзыреттіліктердің айқындалуы, тұлға құндылықтарының рөлінің жоғарылауы. Педагогиканың міндеті мемлекет азаматын, отбасы иесін, білікті маман дайындауға көмектесу. Қазақстанның білім саясаты ұлттық көзқарастарды ескеріп, әлемдік бірлестіктерге таныстырып, озық үлгідегі әлемдік тәжірибелерге де сүйенеді. Жаңа білім беру парадигмасы қалыптасып қалған жүйенің күрделі түрде, түбегейлі мазмұны мен болашақ мамандарды даярлау технологиясының көркейуін, яғни мектепке дейінгі білім беру мамандарының да жаңғыруын талап етуде.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту маңызды мәселе болып табылады. Мұнда арт-технологиялар қолдану арқылы кәсіби білім беру үдерісін жақсарту мүмкіндіктері қарастырылады. Арт-технологиялар (өнер технологиялары) білім беру жүйесінде шығармашылық қабілеттерді дамытуға, оқыту әдістерін әртараптандыруға, және оқу үдерісін қызықты әрі тиімді етуге көмектеседі.

Авторлар болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамыту олардың кәсіби деңгейін жоғарылатуға, білім беру сапасын жақсартуға және мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық әдістерді енгізуге мүмкіндік беретініне назар аударады.

Мақалада болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамытудың әлеуеті

талданған. Авторлар болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арт-технология негізінде дамыту мүмкіндіктерінің маңыздылығын ашқан.

Сондай ақ, мақалада эмпирикалық зерттеу нәтижелерін шығаруда бірнеше әдістемелер қолданылды. Олар: шығармашылық ойлау диагностикасы (Графикалық бейнені құрудың икемділігін зерттеу (Э.П.Торренс бойынша), студенттердің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалау (Н.А. Лепская әдістемесі бойынша).

Тірек сөздер: мектепке дейінгі ұйым, педагог-тәрбиеші, болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогі, арт-технология, кәсіби құзыреттілік, дамыту, әлеует, кәсіби іс-әрекет

Кіріспе

ҚР Президенті Қ.Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауында педагогтердің кәсіби құзыреттілігі жоғары, педагогика саласында жан-жақты хабардар, білгір болуларына ерекше тоқталып, өзін өзі жетілдіруге тұрақты бағыт алған, рухани жан дүниесі дамыған, шығармашыл тұлға, кәсіби шеберлігі әдістемелік шеберлігімен ұштасып, ғылыми зерттеу жұмысының нәтижесінде көрініс беруі әр ұстазға шарт екендігі айтылған [1]. Сонымен қатар «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: Іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында: Балалар үйірмесі» қызметін қайта қалпына келтірген жөн екендігін айта келе, онда қолөнердің бастапқы негіздерін зерттей келе, өскелең ұрпақтың шығармашылық әлеуетіне аса назар аудару қажет екендігін атап өткен болатын [2].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңының 1-ші бап, 45 тармағында мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үшін білікті жұмыс күші мен қоғамның зияткерлік зияткерлік әлеуетін молықтыру үшін кадрларды даярлау туралы айтылса, 10-шы бабының екінші тармағында «...жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту», ал 15 баптың 2 тармағында «...әр баланың талабын, бейімділігін, қабілеттілігін, дарындылығын іске асыруға және оның даму ерекшеліктері мен денсаулық жағдайын ескере отырып, дара әдіс негізінде оны бастауыш білім берудің білім беру бағдарламасын даярлауға бағдарланады» делінген. Осы заңның 21 бабында «Жоғары білім беру бағдарламалары ЖОО-да білім жүйесін дамытуға және жетілдіруге бағытталған жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін қамтитын инновациялық білім беру бағдарламаларын

конкурстық негізде әзірлеуге және енгізуге құқылы» делінген [3], демек баланың рухани, психологиялық, физикалық денсаулықтарын есепке ала отырып, үйлесімді дамытуына ықпал ететін болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың жолдарын, мүмкіндіктерін, технологияларын, әдіс-тәсілдерін зерттеу және оларды теориялық негіздеп, тәжірибеде жүзеге асыру үшін ғылыми зерттеу жұмыстарын жүйелі әрі тиянақты жүргізу сияқты міндеттерді жүзеге асыру кезек күттірмейтін мәселелерге айналып отыр. Осыған орай «Педагог мәртебесі» туралы заңның 15-ші бабында *«Педагог өз қызметі саласында тиісті кәсіби құзыреттерді меңгеруге міндетті»* деп нақтылана түседі [4]. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының «Тәрбие мен оқытудың нәтижелеріне бағдарланған мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнына қойылатын талаптары» атты 2 тарауының 5 тармағы: Тәрбиелеу білім беру үдерісінде *тәрбиеленушілердің физикалық, зияткерлік, танымдық, сөйлеу, көркем-эстетикалық, шығармашылық дағдылары* дамитынын атап айтса, 10 тармағында: *«Балалардың шығармашылық дағдыларын, зерттеу іс-әрекетін дамыту»* [5]. деп көрсеткен. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінің «Ағымдағы жағдайды талдау» атты екінші тарауында көптеген жетістіктерді айта келе мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту жүйесінде шешуді талап ететін бірқатар өзекті мәселелердің ішінде: балалармен жұмыста қолданатын әдістер мен нысандар заманауи талаптарға сәйкес келмеуі; балалардың танымдық қызығушылықтары мен білуге құмарлығы, дербестігі жеткілікті ескерілмеуі; білім берудің әртүрлі деңгейлерінде алынатын негізгі дағдылардың жиынтығындағы сәйкессіздіктің өмір бойы оқыту жүйесін құруға кедергі жасауы; педагогтерді даярлау бағдарламаларының мазмұнының әлемдік ғылымның заманауи үрдісіне сәйкес келмеуі туралы айтылған [6]. Демек мектепке дейінгі болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін дамытудың жаңа әдіс тәсілдерін қамтитын оқыту технологияларын жоғары оқу орнында тиімді қолдану кезек күттірмейтін мәселе. Осыған орай «Баршаға сапалы қол жетімді білім» педагогтердің І съезіне дайындалған Ұлттық баяндама жобасында «...адами капиталды қалыптастыру тұрғысынан университеттердің басты функциялары: инновациялардың, технологиялық прогресс пен ғылымның дамуын ескере отырып, жоғары білім алған және жоғары оқу орнынан кейінде білімін толықтырған кадрлар даярлау» туралы айтылады [7, 31б.]. Болашақ педагогтер мектепке дейінгі ұйымда шығармашылық іс-әрекеттерді дұрыс ұйымдастырып, өнер арқылы баланы жан-жақты дамытуға жағдай жасайтын арт-технологияларды шебер қолдану кәсіби құзыреттілікті

талап етеді. Себебі мектепке дейінгі ұйым педагогі арт-технологияны қолдануда балаларды тыныштандыру, ойын шоғырландыру, эмоционалды жағымды күй орнату арқылы шығармашылыққа баули білуі қажет.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында бірнеше әдістемелер қолданылды. Олар: шығармашылық ойлау диагностикасы (Графикалық бейнені құрудың икемділігін зерттеу (Э.П.Торренс бойынша), студенттердің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалау (Н.А. Лепская әдістемесі бойынша).

Нәтижелер және талқылау

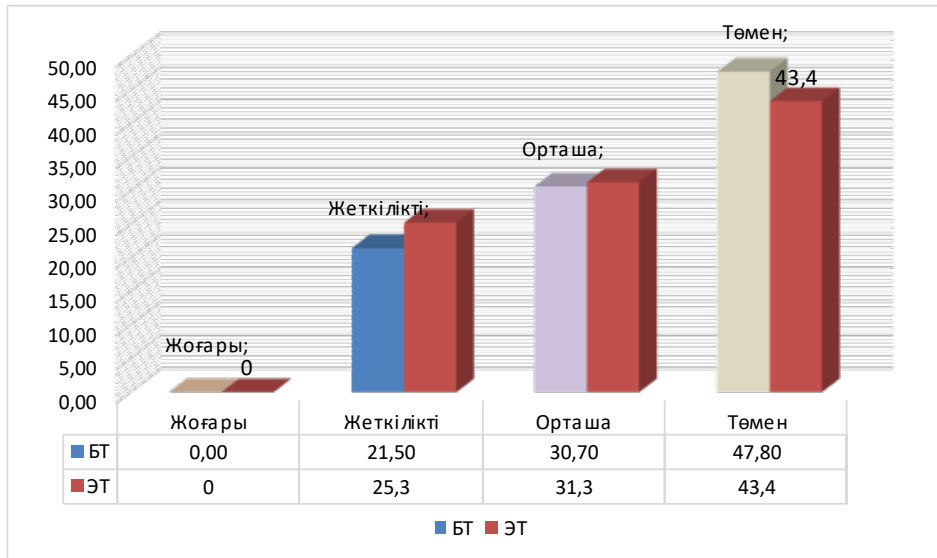
Психодиагностикада графикалық бейнені құрудың икемділігін зерттеуге Э.П. Торренстің «Шығармашылық ойлау диагностикасы» жүргізілді. Бұл зерттеуде 1-2 курс студенттерінің танымдық (когнитивті) үрдіс негізінде ойлаудың икемділігін талдау жасалады. Когнитивті–аналитикалық компонентіне сәйкес, болашақ мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтарының Арт-технология арқылы кәсіби күзиреттілігінің даму деңгейі бойынша графикалық бейнені құрудың икемділігін және шығармашылық ойлауын бағалау нәтижесіне жүргізілген талдау барысында, жалпы жоғарғы деңгейде бірде бір бақылау және эксперимент топтарындағы респонденттерден анықталмады, бұл ретте, бақылау тобы бойынша 65 зерттелушінің жеткілікті деңгейді - 14 студент 21,5% студенттер көрсете алды, ал, орташа деңгейді - 20 зерттелуші 30,7%, төмен деңгейді 31 зерттелуші 47, 8% анықталды. Критерий бойынша бағалау нәтижелерін іріктеу жүргізгеннен кейін респонденттердің жалпы деңгейлері төмен екендіктері анықталды.

Эксперимент тобы бойынша 67 зерттелушінің жеткілікті деңгейді - 17 студент 25,3% студенттер көрсете алды, ал, орташа деңгейді - 21 зерттелуші 31,3 %, төмен деңгейді 29 зерттелуші 43,4% анықталды. Көрсеткіштері бойынша бағалау нәтижелерін іріктеу жүргізгеннен кейін респонденттердің жалпы деңгейлері төмен екендіктері анықталды (3.4 кестесін қараңыз). Деңгейлердің сандық сипаттамалары 3.1. суретте көрнекі гистограмма түрде көрсетілген (1-кесте).

Кесте 1 - БТ мен ЭТ-ның графикалық бейнені құрудың икемділігін зерттеуге Э.П. Торренстің «Шығармашылық ойлау диагностикасы» пайыздық көрсеткіштерінің нәтижелері

	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
	n	%	n	%

Жоғары	0	0	0	0
Жеткілікті	14	21,5	17	25,3
Орташа	20	30,7	21	31,3
Төмен	31	47,8	29	43,4

Сурет 1 - Когнитивті –аналитикалық компонент бойынша БТ мен ЭТ-ның графикалық бейнені құрудың икемділігін зерттеуге Э.П.Торренстің «Шығармашылық ойлау диагностикасы» бағалау нәтижелерін жалпылау

Респонденттердің бұған дейін дайындаған көркемдік баяндамалары мен салған суреттері және тапсырмаларда орындаған иллюстрацияларды ұсынды, сонымен бірге, когнитивті-аналитикалық компонентінің көрсеткішіне сәйкес диагностика кезеңінде берілген тапсырма жұмыстарында сипатталған әдістер комплексін қолданды. Жан-жақты толық қамтылып даярлаған материалдарды қолдану барысында, педагогикалық үрдісте Арт-технологияның элементтері арқылы шығармашылық ойлау мен графикалық бейнені құрудың икемділігін объективті түрде бағалауға мүмкіндік берді.

Психодиагностикада студенттердің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалауда Н.А.Лепская әдістемесі жүргізілді. Зерттеуден алынған алғашқы мәліметтер диагностикалауда Н.А.Лепская әдістемесінің интерпретациясына сәйкес төмендегідей көрсеткіштер мен деңгейлері бойынша талданды:

1. Дербестік (түпнұсқалық) – өнімді немесе репродуктивті әрекетке, стереотиптік немесе еркін ойлауға, бақылауға, есте сақтауға бейімділігін бекітеді.

2. Динамизм – қиял мен көркем қиялдың дамуын көрсетеді (статикалық жұмыс жоспарының жоқтығын, өз сызбалары үшін идеяларды табу және құрудың қалыптаспаған қабілетін көрсетеді).

3. Эмоционалдылық – өмір құбылыстарына эмоционалды жауап берудің, бейнеленгенге қатынастың болуын көрсетеді.

4. Экспрессивтілік – көркем бейненің болуымен бекітіледі.

5. Графика – әртүрлі графикалық материалдармен жұмыс істеудің көркемдік құралдары мен тәсілдерін саналы түрде қолдану.

Айқындаушы эксперименттің когнитивті – аналитикалық компонент бойынша *көркем өнер деңгейі; фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі; көркемдікке дейінгі деңгейлері* бойынша зерттеуде алынған эмперикалық мәліметтердің сандық және сапалық мәліметтерін талдаймыз

Бақылау тобында дербестік көрсеткішінің *көркем өнер деңгейі бойынша* 65 зерттелушінің 10 зерттелушінің 15,3% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. БТ-да 22 зерттелушінің 33,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. БТ-да 33 зерттелушінің 50,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Дербестік көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша БТ-да 15 зерттелушінің 23% жоғары, ерекше эмоциональды, БТ-да 20 зерттелушінің 30,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. БТ-да 30 зерттелушінің 46,2% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Дербестік көрсеткішінің *көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша*: 14 зерттелушінің 21,5% жоғары, ерекше эмоциональды, 20 зерттелушінің 30,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. 31 зерттелушінің 47,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген.

Динамизм көрсеткіші – қиял мен көркем қиялдың дамуын көрсетеді (статикалық жұмыс жоспарының жоқтығын, өз сызбалары үшін идеяларды табу және құрудың қалыптаспаған қабілетін көрсетеді).

Бұл көрсеткіштің бақылау тобында **динамизм көрсеткішінің көркем өнер деңгейі бойынша** 65 зерттелушінің 20 зерттелушінің 30,7% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. БТ-да 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. БТ-да 29 зерттелушінің 44,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Динамизм көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша БТ-да 10 зерттелушінің 15,3% жоғары, ерекше эмоционалды БТ-да, 20 зерттелушінің 30,7% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. БТ-да 35 зерттелушінің 53,8% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Динамизм көрсеткішінің **көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша:** БТ-да 5 зерттелушінің 7,6 % жоғары, ерекше эмоционалды, БТ-да 15 зерттелушінің 23% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. БТ-да 45 зерттелушінің 69,4% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген.

Эмоционалдылық көрсеткіші – өмір құбылыстарына эмоционалды жауап берудің, бейнеленгенге қатынастың болуын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің бақылау тобында 65 зерттелушінің **көркем өнер деңгейі бойынша** 12 зерттелушінің 18,4% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. БТ-да 19 зерттелушінің 29,2% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. БТ-да 34 зерттелушінің 52,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Эмоционалдылық көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша БТ-да 5 зерттелушінің 7,6% жоғары, ерекше эмоционалды, БТ-да 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. БТ-да 44 зерттелушінің 67,6% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Эмоционалдылық көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: БТ-да 5 зерттелушінің 7,6% жоғары, ерекше эмоционалдылықты қамтиды, БТ-да 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. БТ-да 36 зерттелушінің 55,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен екендігін көрсетті.

Экспрессивтілік көрсеткіші – көркем бейненің болуымен бекітіледі. Бұл көрсеткіштің бақылау тобында 65 зерттелушінің *көркем өрнек деңгейі бойынша* БТ-да 9 зерттелушінің 13,8% жоғары эмоционалдылықты қамтиды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілмеген. БТ-да 17 зерттелушінің 26,2% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын орташа деңгейде танытқан. Графикалық құралдар әртүрлі. БТ-да 39 зерттелушінің 60% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері байқалмайды.

Экспрессивтілік көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша БТ-да 6 зерттелушінің 9,2% жоғары, ерекше эмоционалдылықты көрсетті, БТ-да 24 зерттелушінің 36,9% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. БТ-да 35 зерттелушінің 53,8% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен деңгейді қамтиды.

Экспрессивтілік көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: БТ-да 9 зерттелушінің 13,8 % жоғары, ерекше эмоционалдылықты танытты, БТ-да 22 зерттелушінің 33,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделгенін көрсетті. БТ-да 34 зерттелушінің 52,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен көрсетілген. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген.

Графика көрсеткіші – әртүрлі графикалық материалдармен жұмыс істеудің көркемдік құралдары мен тәсілдерін саналы түрде қолдану.

Бұл көрсеткіштің бақылау тобында 65 зерттелушінің *көркем өнер деңгейі бойынша* БТ-да 7 зерттелушінің 10,9% жоғары эмоционалдылықты қамтиды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілмеген. БТ-да 18 зерттелушінің 27,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын орташа деңгейде танытқан. Графикалық құралдар әртүрлі. БТ-да 40 зерттелушінің 61,5% идея

бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері байқалмайды. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген

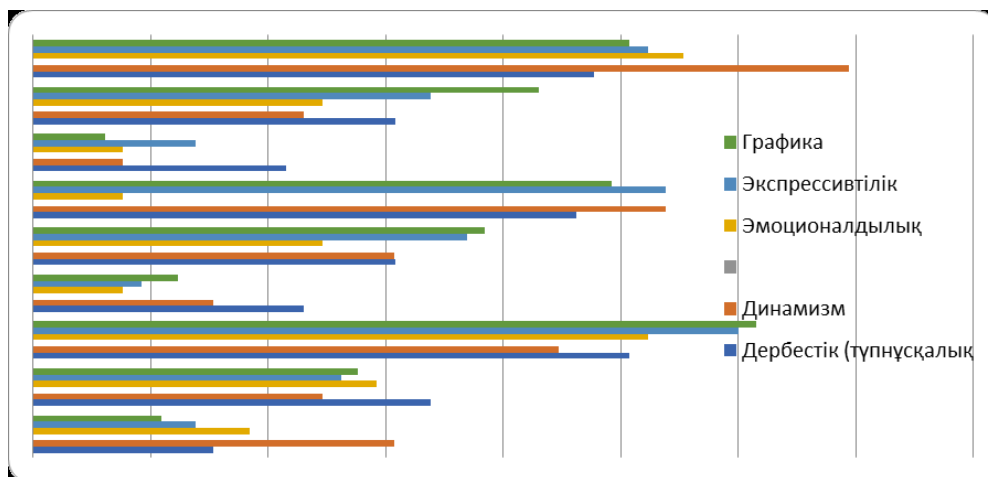
Графика көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша БТ-да 8 зерттелушінің 12,3% жоғары, ерекше эмоционалдылықты көрсетті, 25 зерттелушінің 38,4% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. 32 зерттелушінің 49,2% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен деңгейді қамтиды.

Графика: БТ-да 4 зерттелушінің 6,1% жоғары эмоционалдылықты танытты, БТ-да 28 зерттелушінің 43% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделгенін көрсетті. БТ-да 33 зерттелушінің 50,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен көрсетілген. Зерттеуде алынған алғашқы тәжірибелік мәліметтердің сандық және сапалық интерпертациясы төмендегі кесте мен суреттерде бейнеленген (2-кесте).

Кесте2 - БТ студенттерінің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалауда Н.А. Лепская әдістемесі бойынша бағалау нәтижелері

Көрсеткіштері	Деңгейлері								
	Көркем өрнек деңгейі			Фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі			Көркемдікке дейінгі		
	Ж	О	Т	Ж	О	Т	Ж	О	Т
Дербестік (түпнұсқалық)	10 15,3%	22 33,8%	33 50,7%	15 23%	20 30,8%	30 46,2%	14 21,5%	20 30,8%	31 47,7%
Динамизм	20 30,7%	16 24,6%	29 44,7%	10 15,3%	20 30,7%	35 53,8%	5 7,6%	15 23%	45 69,4%
Эмоционалдылық	12 18,4%	19 29,2%	34 52,3 %	5 7,6%	16 24,6%	44 67,6%	13 20%	16 24,6%	36 55,3%
Экспрессивтілік	9 13,8%	17 26,2%	39 60%	6 9,2%	24 36,9%	35 53,8%	9 13,8%	22 33,8%	34 52,3%
Графика	7 10,9%	18 27,6%	40 61,5%	8 12,3%	25 38,4%	32 49,2%	4 6,1%	28 43%	33 50,7%

Ескерту: Ж-жоғары; О –орташа; Ж- жарамды

Сурет 2 - БТ - ның Когнитивті –аналитикалық компонент бойынша БТ - ның студенттердің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалауда Н.А.Лепская әдістемесі бойынша бағалау нәтижелерінің диаграммасы

Эксперимент тобында дербестік көрсеткішінің *көркем өнер деңгейі бойынша* 67 зерттелушінің 10 зерттелушінің 15,3% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. 22 зерттелушінің 33,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. 33 зерттелушінің 50,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Дербестік көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша ЭТ-дағы 15 зерттелушінің 23% жоғары, ерекше эмоциональды, 20 зерттелушінің 30,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. 30 зерттелушінің 46,2% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Дербестік көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: ЭТ-дағы 14 зерттелушінің 21,5% жоғары, ерекше эмоциональды, 20 зерттелушінің 30,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. 31 зерттелушінің 47,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген

Динамизм көрсеткіші – қиял мен көркем қиялдың дамуын көрсетеді (статикалық жұмыс жоспарының жоқтығын, өз сызбалары үшін идеяларды табу және құрудың қалыптаспаған қабілетін көрсетеді).

Бұл көрсеткіштің эксперимент тобында **динамизм көрсеткішінің көркем өрнек деңгейі бойынша** 67 зерттелушінің 20 зерттелушінің 30,7% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. 29 зерттелушінің 44,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Динамизм көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша ЭТ-дағы 10 зерттелушінің 15,3% жоғары, ерекше эмоциональды, 20 зерттелушінің 30,7% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. 35 зерттелушінің 53,8% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Динамизм көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: ЭТ-дағы 5 зерттелушінің 7,6 % жоғары, ерекше эмоциональды, 15 зерттелушінің 23% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. 45 зерттелушінің 69,4% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген.

Эмоционалдылық көрсеткіші – өмір құбылыстарына эмоционалды жауап берудің, бейнеленгенге қатынастың болуын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің ЭТ тобында 67 зерттелушінің **көркем өрнек деңгейі бойынша** 12 зерттелушінің 18,4% жоғары идея ерекше, эмоционалды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілген. ЭТ-дағы 19 зерттелушінің 29,2% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын береді. Графикалық құралдар әртүрлі. ЭТ-дағы 34 зерттелушінің 52,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Эмоционалдылық көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша ЭТ –дағы 5 зерттелушінің 7,6% жоғары, ерекше эмоциональды, 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға негізделген. ЭТ –да 44 зерттелушінің 67,6% идея бақылауға

негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері жоқ.

Эмоционалдылық көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: ЭТ-да 5 зерттелушінің 7,6% жоғары, ерекше эмоционалдылықты қамтыды, ЭТ-да 16 зерттелушінің 24,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. ЭТ-да 36 зерттелушінің 55,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен екендігін көрсетті.

Экспрессивтілік көрсеткіші – көркем бейненің болуымен бекітіледі. Бұл көрсеткіштің ЭТ- да 67 зерттелушінің *көркем өрнек деңгейі бойынша* ЭТ-да 9 зерттелушінің 13,8% жоғары эмоционалдылықты қамтиды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілмеген. ЭТ-да 17 зерттелушінің 26,2% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. Сызба объектілердің пропорцияларын орташа деңгейде танытқан. Графикалық құралдар әртүрлі. ЭТ-да 39 зерттелушінің 60% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері байқалмайды.

Экспрессивтілік көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша ЭТ-да 6 зерттелушінің 9,2% жоғары, ерекше эмоционалдылықты көрсетті, ЭТ-да 24 зерттелушінің 36,9% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. ЭТ-да 35 зерттелушінің 53,8% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен деңгейді қамтиды.

Экспрессивтілік көрсеткішінің көркемдікке дейінгі деңгейі бойынша: ЭТ-да 9 зерттелушінің 13,8 % жоғары, ерекше эмоционалдылықты танытты, 22 зерттелушінің 33,8% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделгенін көрсетті. 34 зерттелушінің 52,3% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен көрсетілген. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген.

Графика көрсеткіші – әртүрлі графикалық материалдармен жұмыс істеудің көркемдік құралдары мен тәсілдерін саналы түрде қолдану.

Бұл көрсеткіштің бақылау тобында 65 зерттелушінің *көркем өнер деңгейі бойынша* ЭТ-да 7 зерттелушінің 10,9% жоғары эмоционалдылықты қамтиды. Сурет экспрессивтіліктің графикалық құралдарын ескере отырып жасаған. Пропорциялар, хиароскуро, кеңістік, сызықтық және әуе перспективасы мен көлемі анық көрсетілмеген. 18 зерттелушінің 27,6% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. Сызба

объектілердің пропорцияларын орташа деңгейде танытқан. Графикалық құралдар әртүрлі. 40 зерттелушінің 61,5% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері байқалмайды. Идея түпнұсқа, бірақ бақылауларға нашар негізделген

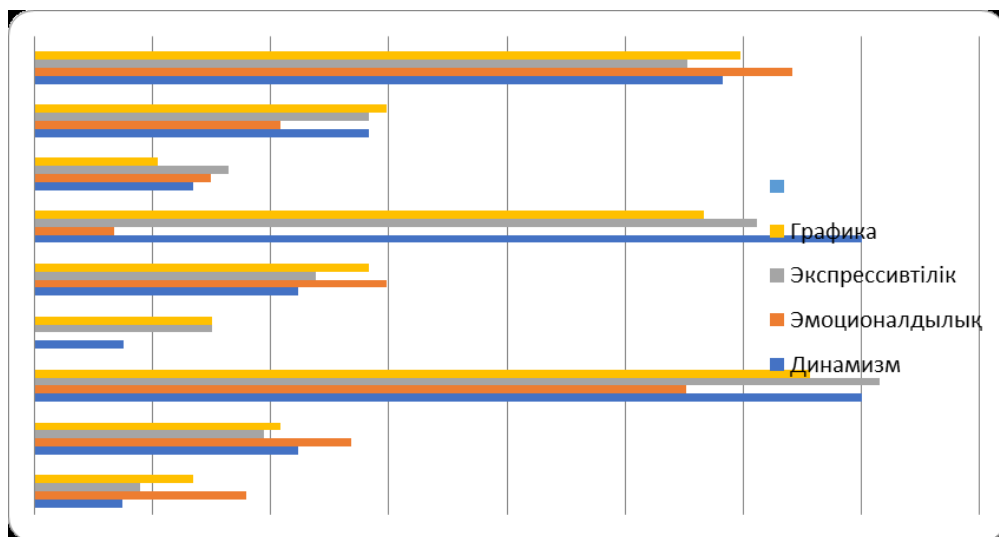
Графика көрсеткішінің фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі бойынша ЭТ-дағы 8 зерттелушінің 12,3% жоғары, ерекше эмоционалдылықты көрсетті, ЭТ-да 25 зерттелушінің 38,4% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделген. ЭТ-да 32 зерттелушінің 49,2% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен деңгейді қамтиды.

Графика: ЭТ- дағы 67 зерттелушіден алынған алғашқы эмпирикалық мәлімет бойынша **4 субъектінің** 6,1 % жоғары, ерекше эмоционалдылықты танытты, ЭТ-да 28 зерттелушінің 43% орташа яғни, идея түпнұсқа, бақылауға орташа негізделгенін көрсетті. ЭТ-да 33 зерттелушінің 50,7% идея бақылауға негізделмеген, стереотиптік. Сызба схемалық, пропорциялар мен кеңістікті жеткізу әрекеттері төмен көрсетілген. ЭТ бойынша зерттеуде алынған алғашқы тәжірибелік мәліметердің сандық және сапалық интерпертациясы төмендегі кесте де және суреттерде бейнеленген (3-кесте).

Кесте 3 - ЭТ студенттерінің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалауда Н.А. Лепская әдістемесі бойынша бағалау нәтижелері

Көрсеткіштері	Деңгейлері								
	Көркем өрнек деңгейі			Фрагментарлық экспрессивтілік деңгейі			Көркемдікке дейінгі		
	Ж	О	Т	Ж	О	Т	Ж	О	Т
Дербестік (түпнұсқалық)	7 10,4%	20 29,8%	40 59,7%	4 5,9%	15 22,3%	48 71,6%	6 8,9%	16 23,8%	45 63,4%
Динамизм	5 4%	15 22,3%	47 70,1%	5 7,5%	15 22,3%	47 70,1%	9 13,4%	19 28,3%	39 58,3%
Эмоционалдылық	12 17,9%	18 26,8%	37 55,2%	9 13,4%	20 29,8%	38 56,7%	10 14,9%	14 20,8%	43 64,2%
Экспрессивтілік	6 8,9%	13 (19,4%)	48 71,6%	10 15%	16 23,8%	41 61,2%	11 16,4%	19 28,3%	37 55,3%
Графика	9 13,4%	14 20,8%	44 65,7%	10 15%	19 28,3%	38 56,7%	7 10,4%	20 29,8%	40 59,8%

Ескерту: Ж - жоғары; О - орташа; Т - жарамды

Сурет 3 - ЭТ - ның студенттердің көркемдік және шығармашылық қабілеттерін диагностикалауда Н.А. Лепская әдістемесі бойынша бағалау нәтижелерінің диаграммасы

Талқылау

М. Alashwal (2019) заманауи зерттеу жұмыстарында кәсіби құзыреттілік қазіргі әлемдегі идеалды педагог қасиеттері мен дағдыларын анықтау бүкіл әлемде үлкен алаңдаушылық тудырады. Бұл тұжырымның себебі, білім беру секторы әдетте студенттерді оқыту үшін технологияны пайдалану сияқты көптеген жетістіктермен байланысты. Сонымен қатар, білім беру студенттерге әлемдік қиындықтарды жеңуге дайын болу үшін олардың мүмкіндіктерін кеңейтуде шешуші рөл атқарады [8].

М. Liakoroulou (2019) білім мазмұнын жүйелі және аналитикалық сипаттауға, білім беру процесін тиімді ұйымдастыру үшін педагогте педагогикалық және дидактикалық білім, білік дағдыларының жоғары деңгейде болуы кәсіби құзыреттіліктерінің дамуының кепілі [9]. Демек арт-технология арқылы мектепке дейінгі ұйымның болашақ педагогтерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту мақсатында құзырет және кәсіби құзыреттіліктің мазмұнымен мен құрылымын анықтап алу маңызды. Осыған орай педагогика және психология ғылымында құзырет және құзыреттілік ұғымдарының ара жігін ажыратып алуға тырысамыз.

Мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арт-технология арқылы дамытудың өзектілігі қазіргі кезде артып келеді. Мысалы, отандық зерттеушілер А.К. Мыңбаева мен А.Смайлованың анықтамасы бойынша, «арт-технология - бұл жеке тұлғаның өзін-өзі көрсетуі мен дамуына ықпал ететін көркем шығармашылықтың әдістері

мен әдістерінің жүйесі» деп түйінделуінің өзі де мектепке дейінгі ұйым педагогінің жан-жақты шығармашыл тұлға болуын көздейді [10].

Ғалым И.Е. Шкиль «арттехнологияны жеке тұлғаны дамыту үшін вербалды емес өнер тілін қолданатын және рухани өмірдің терең аспектілерімен, ойлардан, сезімдерден, қабылдаулардан және өмірлік тәжірибелерден тұратын ішкі шындықпен байланысуға мүмкіндік беретін әдістер ретінде», - деп топшылаған. Теорияға сәйкес, арт-технологияны қолданудың негізінде көркем образдар жасау адамға өзін түсінуге, өзін білдіруге және сол арқылы өз өмірін әлдеқайда бақытты етуге көмектеседі [11]. Демек, болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогінің кәсіби құзыреттілігін арт-технология арқылы дамытудың тиімділігін осы тұста айта кеткіміз келеді.

Отандық ғалым Р.Сыдықованың зерттеулерінде арт-технологияның мәні «шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру құралы және болашақ маманның жеке даму тәсілі ретінде оқу-тәрбие үдерісінде әртүрлі өнер түрлерінің әдістерін қолдану», - деп келтірілген [12]. Біздің зерттеуімізге негіз болған да осы әдіснамалық идея екенін ескере кеткеніміз жөн.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы педагог-тәрбиешілердің көшбасшылық дағдыларын дамытудағы геймификация және арт-технологияның рөлі ғалым А.А.Алимбаеваның еңбектерінде кеңінен қарастырылған. Бұл әдістер болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін дамытуда маңызды орын алады. Геймификация, ойын элементтерін оқу үдерісіне енгізу арқылы, педагогтердің балалармен қарым-қатынас жасау қабілетін арттырып, шығармашылық тәсілдерін жетілдіреді. Осындай интеграциялық әдістерді қолдану болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін инновациялық тәсілдерге бейімделуге және оларды тиімді қолдануға үйретеді, бұл олардың кәсіби құзыреттіліктерін жаңа деңгейге көтереді, арт-технологияның мүмкіндіктерін арттыра түседі [13].

Шетелдік ғалым Yajun Xu (2024) зерттеулерінде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арт-технология арқылы дамыту мәселесі үлкен мәнге ие. Шетелдік ғалымның зерттеуі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сандық технологияларды, атап айтқанда, аудио технологиялар мен ақылды оқу жүйелерін қолданудың маңызды мүмкіндіктерін ашып көрсетеді. Осылайша, Yajun Xu-дің зерттеуінде көрсетілген электронды оқыту жүйелері мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арт-технология арқылы дамыту мүмкіндіктерімен тығыз байланысты екенін зерделей алдық [14].

Арт-технология арқылы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту мәселесін зерттеуде отандық

және шетелдік ғалымдардың еңбектері әдіснамалық бағыт ретінде маңызды рөл атқарады. Бұл еңбектер, біріншіден, болашақ педагогтердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың кәсіби өсуіне ықпал ететін тиімді құралдарды ұсынады.

Қазақстандық ғалымдардың зерттеулерінде арт-технологияның оқу үдерісіндегі маңыздылығы мен оның оқытушы мен білім алушы арасындағы қарым-қатынасқа тигізетін оң әсері жиі атап өтіледі. Олардың ойынша, арт-технологиялар болашақ педагогтердің тұлғалық және шығармашылық дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, педагогтердің де кәсіби құзыреттілігін арттыруға көмектеседі. Бұл әдістерді қолдану педагогке жеке шығармашылық тұрғыдан өзін көрсетуге мүмкіндік береді және олардың педагогикалық қызметін жаңашыл бағытта дамытуға ықпал етеді.

Шетелдік зерттеушілердің еңбектері арт-технологиялардың түрлі формаларын, мысалы, бейнелеу өнері, музыка, театр және хореография секілді шығармашылық бағыттарды қолданудың артықшылықтарын көрсетеді. Олар арт-технологияның педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамытуда маңызды құрал екендігін дәлелдейтін эмпирикалық мәліметтер ұсынады. Мұндай зерттеулер педагогикалық шығармашылықты арттырудың теориялық және практикалық негіздерін қалыптастыруда үлкен үлес қосады.

Осылайша, отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері арт-технология арқылы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытуда әдіснамалық негізді құрайды. Бұл еңбектерге сүйене отырып, біз болашақ педагогтердің кәсіби өсуін қамтамасыз ететін тиімді әдістерді және педагогикалық үдерістерін жаңғырту жолдарын ұсына аламыз.

Қорытынды

Қорыта келгенде, жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің арт-технология арқылы кәсіби құзыреттіліктерін дамытудың бастапқы диагностикасы арт-технология құралдарын жүйелі түрде қолдануды қалыптастырудың тиімділігін анықтауға және осы бағыттағы тәжірибелік-эксперименттік жұмыстары қалыптастырушы кезеңдерін жүзеге асыруға мүмкіндіктер берді. Сонымен диагностиканың негізгі мақсаты жоғары педагогикалық білім беру орындарында мектепке дейінгі ұйымда тәрбиеленушілердің шығармашылық іс-әрекеттерін дұрыс ұйымдастырып, олардың өнер туындыларын қабылдауы, түсінуі, эмоциялық дамуы, өнер түрлерін түсіну дағдыларын дамыту арқылы баланы жан-жақты дамытуға

жағдай жасайтын болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін арт-технологиялары арқылы дамытудың ғылыми негіздерін құру болып табылады.

Осы орайда. тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында шешімін табатын негізгі міндеттердің мазмұнын анықталды: арт-технология арқылы болашақ МДҰ педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың ғылыми-теориялық негіздерін зерттеп, тұжырым жасау; «Арт-технология» және «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәні мен мазмұнын ашу; арт-технологиялар арқылы болашақ МДҰ педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың құрылымдық-мазмұндық моделін құру; болашақ МДҰ педагогтерінің арт-технология арқылы кәсіби құзыреттілігін дамытудың әдістемесін жасалып және оның тиімділігі тәжірибелік-эксперимент жүзінде тексеріліп, оның оның тиімділігі оңды әсерін берді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Сындралы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2019, 2 қыркүйек. URL: akorda.kz>kz/addresses/addresses_of_president/... [Қаралған күні: 15.06.2024].

[2] Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2020, 1 қыркүйек. URL: akorda.kz>kz/addresses/addresses_of_president/... [Қаралған күні: 15.06.2024].

[3] Білім туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы. URL: adilet.zan.kz>kaz/docs/Z070000319_ [Қаралған күні: 15.06.2024].

[4] Педагог мәртебесі туралы. Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 31 тамыз №645 қаулысы. URL: adilet.zan.kz>kaz/docs/P1900000645 [Қаралған күні: 15.06.2024].

[5] Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығымен. URL: adilet.zan.kz>kaz/docs/V1800017669 [Қаралған күні: 15.06.2024].

[6] Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы. ҚР. Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 қаулысы. URL: adilet.zan.kz>kaz/docs/P2100000137 [Қаралған күні: 15.06.2024].

[7] Баршаға сапалы қол жетімді білім. Педагогтердің I съезіне Ұлттық баяндама жобасы. ҚР. Оқу-ағарту министрлігі. ҚР. Ғылым және жоғары білім министрлігі. Астана, 2023. URL: gov.kz>uploads/2023/9/27/..._original.842417.pdf [Қаралған күні: 15.06.2024].

[8] Alashwal M. The main professional qualities and skills of an effective and modern teacher. Education. American Journal of Educational Research. Published on December 27, 2019.

[9] Liakopoulou M. The Professional Competence of Teachers: Which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness? International Journal of Humanities and Social Science, 2019, 1(21): 1-13.

[10] Мынбаева А.К., Смайлова А. Применение арт-технологий как средства формирования самооценки студентов в адаптационный период // Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия «Педагогические науки». - 2015. - №3 (46). - С. 120-129.

[11] Шкиль И.Е. Анализ применения арт-технологий как средства развития коммуникативной компетентности IT-специалистов // Психологические науки: теория и практика: материалы междунар. науч. конф. (Москва, февраль 2012). - М.: Буки-Веди, 2012. - С. 66-68.

[12] Сыдыкова Р.Ш. Теория и практика развития креативности будущих педагогов-музыкантов в системе высшего образования: дис... д.п.наук. - Туркестан, 2010. - 347 с.

[13] Аяпова Б.А., Айтбаева А.К., Алимбекова А.А. Мектепке дейінгі ұйымда ересек топ балаларының көшбасшылық дағдыларын дамытудағы геймификация мүмкіндіктері // Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. 502-525 б.

[14] Yajun Xu. Intelligent e-learning system in the development of preschool music education based on digital audio technology. Entertainment Computing. – 2024. - Volume 50.

REFERENCES

[1] Syndarly kogamdyk dialog – Qazaqstannyń turaqtılıǵy men örkendeuiniń negizi. Memlekiet bassysy Qasym-Zhomart Toqaevtiń Qazaqstan halqyna Joldauy. Astana, 2019, 2 qırküyek. URL: akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/... [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[2] Jan'a jaǵdaydaǵy Qazaqstan: is-qimyl kezeńi. Memlekiet bassysy Qasym-Zhomart Toqaevtiń Qazaqstan halqyna Joldauy. Astana, 2020, 1 qırküyek. URL: akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/... [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[3] Bilim taraly. Qazaqstan Respublikasynyń 2007 jylǵy 27 şildegı №319 Zany. URL: adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[4] Pedagog mārtebesi taraly. Qazaqstan Respublikasynyń 2019 jylǵy 31 tamyz №645 qaulysy. URL: adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645 [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[5] Bilim berudiń barlyq deńgeiniń memlekettik jalpyǵa mindetti bilim beru standarttaryn bekıtu taraly. Qazaqstan Respublikasy Oqu-agartu ministrińin 2022 jylǵy 3 tamyzdagy №348 buırygymen. URL: adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669 [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[6] Mektepke deińgi tárbiéleu men oqytudy damytu modelini bekıtu taraly. QR. Ükimetiniń 2021 jylǵy 15 nauryzdagy №137 qaulysy. URL: adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137 [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[7] Barshaǵa sapaly qol jetimdi bilim. Pedagogterdiń I s'ezine Ulıtyq bayandama jobasy. QR. Oqu-agartu ministrliǵi. QR. G'ılim jańe joǵary bilim ministrliǵi. Astana, 2023. URL: gov.kz/uploads/2023/9/27/..._original.842417.pdf [Data obrashcheniya: 15.06.2024]. [in Kaz.]

[8] Alashwal M. The main professional qualities and skills of an effective and modern teacher. Education. American Journal of Educational Research. Published on December 27, 2019. [in English.]

[9] Liakopoulou M. The Professional Competence of Teachers: Which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness? International Journal of Humanities and Social Science, 2019, 1(21): 1-13. [in English.]

[10] Mynbaeva A.K., Smaylova A. Primenenie art-tekhnologiy kak sredstva formirovaniya samoocenki studentov v adaptatsionnyy period // Vestnik KazNU im. al'-Farabi. Seriya "Pedagogicheskie nauki". - 2015. - №3 (46). - S. 120-129. [in Kaz.]

[11] Shkil'I.E. Analiz primeneniya art-tekhnologiy kak sredstva razvitiya kommunikativnoy kompetentnosti IT-spetsialistov // Psikhologicheskie nauki: teoriya i praktika: materialy mezhdunar. nauch. konf. (g. Moskva, fevral' 2012 g.). - M.: Buki-Vedi, 2012. - S. 66-68. [in Rus.]

[12] Sydykova R.Sh. Teoriya i praktika razvitiya kreativnosti budushchikh pedagogov-muzykantov v sisteme vysshego obrazovaniya: dis... d.p.nauk. - Turkestan, 2010. - 347 s. [in Kaz.]

[13] Ayapova B.A., Aytbayeva A.K., Alimbekova A.A. Mektepke deyingi uyymda eresek top balalarynyn koshbasshylyk dagdylaryn damytudagy geymifikatsiya mumkindikteri // Abylay Khan atyndagy KazHKHzhTU Khabarshysy «Pedagogika gylymdary» seriyasy. 502-525 b.

[14] Yajun Xu. Intelligent e-learning system in the development of preschool music education based on digital audio technology. Entertainment Computing. – 2024. - Volume 50.

ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО СРЕДСТВОМ АРТ-ТЕХНОЛОГИЙ

*Кожажулов А.Т.¹, Алимбекова А.А.², Жумашева Т.С.³, Булшекбаева А.И.⁴

*^{1,2,4}Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан

³Казахский Национальный Женский Педагогический Университет
Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях стремительного развития общества, расширения политических и социальных возможностей, создания постиндустриального информационного общества и усиления межкультурных отношений, развития экономики, роста конкуренции, сокращения трудовой сферы, не требующей квалификации, актуальными становятся вопросы отбора специалистов в различных сферах деятельности, постоянного повышения их профессиональной квалификации, формирования современных компетенций, таких как мобильность и повышение роли личных ценностей. Задача педагогики - содействие подготовке граждан государства, семейных людей, квалифицированных специалистов. Политика образования Казахстана учитывает национальные взгляды, представляет их мировым сообществам и основывается на передовом мировом опыте. Новая парадигма образования требует комплексного и коренного обновления существующей системы, улучшения содержания и технологий подготовки будущих специалистов, в том числе обновления специалистов дошкольного образования.

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов дошкольных организаций является важной задачей. Рассматриваются возможности улучшения процесса профессионального образования посредством использования арт-технологий. Арт-технологии (технологии искусства) способствуют развитию творческих способностей, диверсификации методов обучения и делают процесс обучения интересным и эффективным.

Авторы отмечают, что развитие профессиональной компетентности будущих педагогов с использованием арт-технологий способствует повышению их профессионального уровня, улучшению качества образования и внедрению инновационных методов в дошкольных организациях.

В статье анализируется потенциал развития профессиональной компетентности будущих педагогов дошкольных организаций через арт-технологии. Авторы раскрывают значимость возможностей развития

профессиональной компетентности будущих педагогов дошкольных организаций на основе арт-технологий.

Также в статье используются несколько методик для получения эмпирических данных. Это диагностика креативного мышления (исследование гибкости графического изображения по Э. П.Торренсу) и диагностика художественных и творческих способностей студентов (по методике Н.А.Лепской).

Ключевые слова: дошкольная организация, педагог-воспитатель, педагог будущей дошкольной организации, арт-технология, профессиональная компетентность, развитие, потенциал, профессиональная деятельность

POTENTIAL FOR DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PRESCHOOL ORGANIZATION TEACHERS THROUGH ART TECHNOLOGIES

*Kozhagulov A.T.¹, Alimbekova A.A.², Zhumasheva T.S.³, Bulshekbayeva A.I.⁴

*^{1,2,4}Abai Kazakh National Pedagogical University

Almaty, Kazakhstan

³Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of rapid societal development, the expansion of political and social opportunities, the creation of a post-industrial information society, the strengthening of intercultural relations, economic development, increased competition, and the reduction of unskilled labor sectors, the issues of selecting specialists in various fields, constantly improving their professional qualifications, and forming modern competencies such as mobility and the enhancement of personal values become relevant. The task of pedagogy is to assist in the preparation of citizens of the state, family members, and qualified professionals. Kazakhstan's educational policy takes national perspectives into account, presents them to the global community, and is based on advanced global experiences. The new educational paradigm requires a comprehensive and fundamental renewal of the existing system, the improvement of the content and technologies for training future specialists, including the renewal of preschool education specialists.

The development of the professional competence of future preschool organization teachers is an important task. The possibilities of improving the professional education process through the use of art technologies are considered. Art technologies (art techniques) help develop creative abilities, diversify teaching methods, and make the learning process interesting and effective.

The authors note that developing the professional competence of future teachers using art technologies contributes to raising their professional level, improving the quality of education, and introducing innovative methods in preschool organizations.

The article analyzes the potential for developing the professional competence of future preschool organization teachers through art technologies. The authors reveal the importance of opportunities for developing the professional competence of future preschool organization teachers based on art technologies.

Several methodologies are also used in the article to obtain empirical data. These include the diagnosis of creative thinking (researching the flexibility of graphical images according to E.P. Torrance) and the diagnosis of students' artistic and creative abilities (according to the methodology of N.A. Lepskaya).

Key words: preschool organization, teacher-educator, teacher of the future preschool organization, art technology, professional competence, development, potential, professional activity

Мақала түсті: 23 маусым 2024

UDC 37.1174

IRSTI 14.23.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.017>

A MODEL FOR THE FORMATION OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A FUTURE

Alimbetov K.A.¹, Tamaev A.T.², *Bisenbayeva Zh.N.³, Seisenbieva E.⁴

^{1,2}KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

*³S.Nurmagambetov Military Institute of Land Forces, Almaty, Kazakhstan

⁴Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The model of formation of the communicative competence of a future English teacher by means of effective technologies of interaction between subjects of the educational process is a process of consistent creation of its constituent substantive blocks and ways to achieve the set research goal - the search and finding effective technologies for interaction between subjects of the educational process.

The article presents a model for the formation of the communicative competence of a future English teacher through effective forms and technologies of interaction between subjects of the educational process.

It includes the following blocks: a state order for an English teacher; requirements for graduates of employers; rules set out in new state standards; a goal-setting block; various forms of pedagogical interaction; communication technologies; a set of organizational and psychological and pedagogical conditions.

The key to the successful formation of the communicative competence of a future English teacher is the search and implementation of effective technologies for the interaction of subjects of the educational process in this process. The establishment of communications between the subjects of the educational process is possible through clear informing of all departments both about the general concept and purpose of the educational institution, and informing them about the set professional goals, tasks within the framework of professional training of students of all departments of the faculty, departments in the areas of their interaction with the university administration. To solve this problem, we used the modeling method.

The analysis of modern conditions for the training of future foreign language teachers has shown that there is a need to create a system aimed at the formation of professional and communicative competence of a foreign language teacher, which serves as the basis for the implementation of professional and pedagogical functions. On the basis of competence-based, communicative and professionally-oriented approaches, a model for the formation of professional and communicative competence has been developed, which includes targeted, conceptual, meaningful, procedural, methodological and effective blocks.

Key words: education, communication, communicative, competence, modeling, future, teacher, English

Introduction

The main purpose of the formation of communicative competence is the effective interaction of subjects of the educational process, the development and identification of stages of setting communicative tasks by subjects of the educational process and certain psychological and pedagogical conditions. Within the framework of modeling the process of forming the communicative competence of an English teacher, we have identified a block characterizing various forms of pedagogical interaction. Pedagogical communication of the “teacher - student” type represents a subject-object form of interaction, which is aimed primarily at the student, therefore, the subject of communicative activity is the student - he is also a communication partner. The student is attracted to himself or repelled from himself not just by some abstract person with a pedagogical education, but by a specific personality. In the process of teacher-student communication, the motivation for a student’s communicative

activity may be the teacher's high erudition in a certain field of science.

Recently, a reassessment of educational results is being carried out from such concepts as "education", "upbringing", "general culture" to the concepts of "competence", thereby encouraging scientists and specialists to organize the educational process in secondary and Higher School on the basis of a competency approach. This trend, as noted, is considered in the literature as a new conceptual basis.

As noted in the concept of modernization of general education: it is a competency approach as one of the foundations of modernization of Education, Designed to ensure the achievement of a new modern quality of professional education.

"The emergence of a competency approach is the regularity of the development of the education system in connection with the search for ways to approach the continuously developing needs of society. Knowledge, skills, abilities, which were traditionally considered the basis of a particular profession, can no longer provide training for effective activities within these professions.

The idea of a competency approach and a list of key competencies has been increasingly implemented in psychological pedagogical research in recent years, especially in the field of teaching foreign languages.

Kogan believes that "this is a fundamentally new approach that requires a revision of the approach to teaching students." This approach should lead to global changes - from changes in consciousness to changes in the methodological Base" [1].

Materials and methods

The key to the successful formation of the communicative competence of the future English teacher of tolerance is the search and implementation of effective technologies for the interaction of subjects of the educational process in this process. The establishment of communications between the subjects of the educational process is possible by clearly informing all departments about the general concept and purpose of the educational institution, as well as informing them about the professional goals, tasks set within the framework of professional training of students of all departments, departments of the faculty in the areas of interaction with the administration of the University. To solve the tasks set, we used the modeling method.

"The modeling method is a virtual, mentally presented or materially transformed system, the power of which is that process modeling always adequately represents the subject of study, and also allows it to be modified to obtain a new message about the object of Study" [1, p. 34].

A model is a hypothesis that expresses a certain hypothesis, a finite visual scheme, shape, or drawing [2, 21 p.].

Pedagogical communication, the relationship of teachers and students is a special type of communication as a form of interaction between people, which has its own specifics, obeys the general psychological laws inherent in communication, includes an interactive and perceptual component.

An analysis of the current conditions for the training of future Foreign Language teachers shows that there is a need to create a system aimed at the formation of professional communicative competence of a foreign language teacher, which is the basis for the implementation of professional and pedagogical functions.

Within the framework of this approach, the concept of a linguistic personality is emphasized as a person who has a special linguistic consciousness and the ability to carry out communicative actions. In scientific terms, the combination of the terms "communicative competence" was first used in the direction of Social Psychology (lat. competencies - "capable") - the ability to establish and maintain effective communication with other people in the presence of internal resources (knowledge and skills).

According to M. K. Kabardov, "communicative competence is the assimilation of socio-psychological standards, standards, stereotypes of behavior, mastering the technique of "communication"."

A similar position on the definition of communicative competence is expressed by I. A. Zimnya, who defines it as "the acquisition of complex communicative skills and abilities, the formation of adequate skills in new social structures, knowledge of cultural norms and restrictions in communication, knowledge of customs, traditions, etiquette in the field of communication, observance, education of decency; orientation to the communicative means inherent in the national, class mentality [3].

The content of primary education is aimed at the initial formation of the main aspects of the personality, one of which is communicative competence. In the course of work on the issue, we assumed that in order to achieve the necessary level of communicative competence of Primary School students, it is necessary to determine the essential content of the levels and criteria of communicative competence, as well as provide a set of necessary conditions for organizing lesson activities aimed at the formation of communicative competence.

D.I. Izarenkov understands by communicative competence "the ability of a person to communicate in one, several or all types of speech activity, which is a special quality of speech personality acquired in the process of natural communication or specially organized learning." Studying the structure of

communicative competence, the scientist himself talks about its three main, main components - language, subject and pragmatic competencies.

Language competence provides the ability to build grammatically correct and meaningful statements. Subject competence is responsible for the content of the statement, contains knowledge about the fragment of the world acting as an object of speech. Pragmatic competence forms the ability to use sentences in certain speech acts depending on the situation of communication.

Within the framework of the state standard, under the leadership of T.A.Ladyzhenskaya, the problem of the formation of a communicative culture of the individual is being solved based on the collection and methodological recommendations of the author's team on "children's rhetoric", which at the present stage is the main direction of speech development of Primary School students.

Being the subject of the humanitarian cycle, rhetoric allows a young student to get acquainted with the laws of the world of communication, with the peculiarities of communication in the modern world; understand the importance of mastering speech in order to achieve success in personal and public life. Therefore, an equal sign is put between the concepts of "speech development" and "rhetoric" in modern methodological science.

Thus, the requirements for the level of formation of communicative competence of a primary school student include the ability to distinguish between dialogue and monologue, narration, description, reasoning, types of repetition, as well as knowledge, participation in dialogue, the use of the rules of speech etiquette, the use of non-verbal means of communication and the performance of work of a creative nature [4].

Competence, communicative and professionally oriented approaches have developed a model for the formation of professional communicative competence, which includes targeted, conceptual, substantive, procedural-methodological and productive blocks.

However, you can better understand the norms of pronunciation, words and the rules for their use, grammatical forms and constructions, use different ways of expressing the same thought, in other words, be linguistically and linguistically literate, but not apply these knowledge and skills in accordance with a specific speech situation, or, as scientists say, communicative situations. In other words, for language acquisition, the skills and skills of using certain words, grammatical structures in a specific communication or communication situation are important.

Only about a person who has all kinds of competencies can we say that he "knows the language". Therefore, at present, the most important task of the methodology of teaching the Russian language is the implementation of this connection in the educational process, overcoming the isolation of the

three components of the school course of the Russian Language, linguistic characteristics of the language system, spelling, speech development.

The basis of primary philological education, in our opinion, is the formation of the integral competence of the linguistic personality of a primary school student, which includes linguistic, textual and communicative competencies that differ in accordance with the trichotomy of language, speech, speech activity. Accordingly, philological competence is carried out at the levels of language operations, textual actions and communicative activity. In each of them, their own units are updated, which in the educational process become didactic units.

Consequently, developing a promising program for teaching the Russian language in the studied class from an individual-differentiated point of view, it is necessary to characterize the specifics of working with children in accordance with communicative competence, to form it as a linguistic personality in a student as part of an integral philological competence.

That is why in language education, such a type of competence as communicative is distinguished, which is decisive and consists in the ability to practically master the language. This is the mastery of all types of speech activity and the basics of oral and written speech culture, the ability to move from one code (style, dialect) to another depending on the state of communication in the process of communication; manifested in the use of language in vital areas, genres and communication situations [5].

The created model shows. There is a structure, relationships between the elements that are part of it. A consistent transition from one component to another ensures the achievement of the set goal - the formation of professional and communicative competence of a foreign language teacher. The proposed model was introduced into the process of professional training of future Foreign Language teachers at a Linguistic University.

Based on the concept of the development of higher professional education, we assume that the formation of a holistic structure of mastered professional activity, that is, meeting the professional needs of specialists in the interests of developing their personality and creative abilities, taking into account the requirements of society in highly qualified personnel.

At the same time, it should become one of the conditions for the formation of professional communicative competence of a foreign language teacher, contribute to the free entry of a future foreign language teacher into active professional activity. The purpose of this article is to build a model for the formation of professional communicative competence of a future foreign language teacher on the basis of competence, communicative and professionally oriented approaches.

Training a future foreign language teacher aimed at mastering professional and communicative competence is possible if a certain model of the object under study is developed, that is, an artificially created object in the form of a scheme, physical structures, symbolic forms or formulas that simply represent and reproduce a structure similar to the object (or phenomenon) under study. Its effectiveness is confirmed by the results of the experimental part of the study.

In the process of developing a model for the formation of professional and communicative competence of undergraduate students - future Foreign Language teachers, we were guided by the theoretical provisions set out in a number of works on pedagogical design and modeling. According to modern ideas, the pedagogical system and the educational system that implements it, the process is a complex multi-element and multi-level structure.

The model proposed by us for the formation of professional and communicative competence of a future foreign language teacher is based on competence, communicative and professionally oriented approaches. The implementation of the competence approach is manifested in the focus of the teaching system on the formation of professional and pedagogical competence of a foreign language teacher and all its components, as well as in the allocation of professional and communicative competence as a system-forming, basic component. The communicative approach clearly demonstrates the learning process through training close to Real communicative activity, which is a necessary condition.

A professionally oriented approach makes it possible to form the professional and communicative competence of a future foreign language teacher, where the determining role belongs to the functions of professional and pedagogical activity, where this competence finds its implementation. In the structure of the model of professional communicative competence of a foreign language teacher, the following components are distinguished: targeted, conceptual, substantive, procedural and methodological and productive blocks [6].

In the structure of the model of professional communicative competence of a foreign language teacher, the following components are distinguished: target, conceptual, substantive, procedural.

Based on the professional and communicative structure defined by us, the competence of a foreign language teacher, we have outlined a number of functions of professional pedagogical activity in which this competence is implemented. The components of the professional and communicative competence of a foreign language teacher, which we have named, affect the performance of these functions. We divide the functions allocated by us

into two groups: target and operational structural functions. The successful implementation of the allocated pedagogical functions involves mastering the appropriate system of general pedagogical and methodological skills and the necessary amount of knowledge. The target functions include: the learning function, the pedagogical function that develops the educational function. Operational structural functions include: Gnostic function, constructive planning function, organizational function, intercultural communication organizer function, and control function.

The professional orientation of future teachers in teaching a foreign language means relying on the basic principles that, in our understanding, allow us to model the most important aspects of the teacher's activity and contribute to the successful acquisition of professionally important skills that ensure the performance of the main functions of a foreign language teacher. To the main of these principles we include:

1. the principle of conscious basis in the acquisition of professionally oriented communication skills;
2. the principle of functionality in the professional and pedagogical sphere;
3. professional and communicative principles;
4. the principle of creative use of a foreign language in the conditions of professional and pedagogical communication;
5. the principle of multifunctionality of vocational-oriented training;
6. the principle of professionally oriented role-based organization of the process of teaching a foreign language;
7. the principle of combining educational and extracurricular activities of students in mastering professional and communicative competencies;
8. the principle of interdisciplinary communication of linguistic and methodological training.

The procedural block includes teaching technology and strategies, methods, pedagogical technologies implemented in exercises, stages of training, as well as forms of interaction. The procedural component is carried out through stages, methods, strategies, as well as a system of exercises.

According to the proposed model, various forms of educational interaction are used in the process of forming the professional communicative competence of a foreign language teacher. When discussing career-oriented information in general, preference is given to the group form of work. When performing tasks of a creative nature, work is organized in small groups. When working with receptive tasks or tasks that require preliminary preparation, the individual work of students plays an important role [7].

In the course of the study, we identified four levels of formation of

professional and communicative competence of undergraduate students of a Linguistic University, namely: 1) Low; 2) medium; 3) high; 4) Advanced level of formation of professional and communicative competence.

A low level is characterized by superficial knowledge of the structural elements of the language (grammatical, lexical, phonetic) necessary for communication in the studied foreign language, insufficient skills and abilities to use them in the context of oral and written communication, poor mastery of the set of organizational formulas necessary in professionally oriented communication in a foreign language lesson. As a result, the undergraduate student has a low level of motivation to master professional and communicative competence.

The middle level is characterized by sufficient skills to realize the intention to speak in a foreign language lesson, which makes it possible to establish communication and mutual understanding between the teacher and students and apply knowledge about the national cultural features of language and speech phenomena.

An undergraduate student, in general, can use the necessary lexical tools and speech behavior that are appropriate for speech communication situations. However, when using these means of communication, certain difficulties arise due to the adaptation of schoolchildren to the level of speech.

A high level is manifested in deep knowledge of a professionally oriented direction. Undergraduate students-a future foreign language teacher-have deep knowledge of verbal compensation in conditions of communicative difficulty in the process of communication in a foreign language, can competently use them. He feels confident when communicating in almost all speech situations, knows a wide range of language tools, does not have problems adapting foreign language speech in a foreign language lesson. The advanced level is expressed in the constant and creative use of skills and abilities to use verbal/non-verbal compensation tools to overcome communication difficulties. An undergraduate student is a future teacher of a foreign language who successfully applies theoretical knowledge in practical work. In different professional situations, carries out language interaction. According to the purpose and conditions of the course of communication, the professional has the necessary qualities to solve various speech problems.

The model developed by us for the formation of professional and communicative competence of a foreign language teacher is characterized by integrity (all its components are interconnected and focused on the final result), functionality (serves to implement the established functions), pragmatism (acts as a means of organizing practical activities aimed at achieving the desired result) and openness (included in the context of

Despite the relative independence, individual elements, the general structure of the created model involves an unambiguous interpretation in the chain of transition from one component to another to solve problems aimed at achieving a set goal. The proposed model was introduced into the process of professional training of future Foreign Language teachers at a Linguistic University. Its effectiveness was confirmed by the results of the experimental part of the study. Numerous studies in the field of pedagogical Psychology show that most of the pedagogical difficulties that arise are explained not by the weak scientific, methodological and practical training of university teachers, but by a lack of understanding of how to build relationships with a youth audience, how to build professional relationships with a group of adolescents.

Discussion

Young teachers, coming to the University and starting their pedagogical activity, demonstrate such a phenomenon as imprinting, the first impression, which is the most durable and long-lasting, will be remembered for decades.

Initial communication and initial communication with students determine the style and character that determines the development of pedagogical communication in the future. At the same time, the development of "teacher – student" communications can go from a simple inert-informational approach, to authoritarian monologic and further trust-dialogical communication. Communicative activity can be represented as a process of human activity aimed at another person (his feelings, motives, actions). Calls for communicative means (words, gestures, facial expressions) and appropriate motives for the realization of a communicative need (recognition of another person as a person) [8].

Today, communicative competence is understood as:

- the ability of a person to carry out communicative activities (N.A. Moreva, N.D. Galskova, N.I. Gez, I.A. Zimnyaya nanny, etc.);
- acquisition of communicative skills and abilities (O.S. Ovchinnikova V. B. Kashkin, G. O. Chanysheva, etc.);-
- readiness and ability to implement communication (I.L. BIM, D.A. Ivanov, etc.) [3].

The model of the formation of the communicative competence of the future English language teacher through effective technologies for the interaction of subjects of the educational process the process of consistent construction of its constituent content blocks and the way to achieve the goal of the study is the search and discovery of effective technologies for the interaction of subjects of the educational process. It contains the following blocks.

Results

The first block. The first block in the model designed to solve the problem of the formation of communicative competence of future English teachers should be a state order for the creation of a temporary English teacher, requirements for graduates of English teachers on the part of the employer.

Second block. Requirements for a modern English teacher.

The third block of the model, which is directly related and interconnected with the first two blocks - the state order and the requirements of the employer – will be according to the rules specified in the new ones.

Taking generalizing blocks, the solution is to solve the problem of the formation of the ability and competence of future English teachers to work. One of the main requirements for a modern English teacher in the profile «English language and literature» in the context of overcoming stereotypes in intercultural professional communication is the formation of his communicative competence in a foreign language as the key to success in the context of globalization. Communicative competence in a foreign language allows the Bachelor-philologist to actively communicate with representatives of other cultures, use basic vocabulary, professional, retelling words and phrases [9].

In general, its model is shown in the following table:

Table 1 - Model list

State order for a modern English teacher
1. employers ' requirements for a modern English teacher.
2. the purpose of the interaction of subjects: the formation of communicative competence of the future English teacher.
3. principles of interaction of subjects: the principle of communicative influence, the presence of motivation, awareness of all subjects of interaction of the functions of pedagogical communication.
4. forms of interaction of subjects of the educational process of the University.
5. technology of interaction of subjects of the educational process of the University.
6. psychological and pedagogical conditions for using the potential of effective forms and technologies of interaction of subjects of the educational process.
7. modeling result: formation of communicative competence of the future English teacher.

The first blocks of the model glorify a number of tasks set for the University, which trains Foreign Language teachers. The next block is the fourth-for setting goals. It is designed to answer the question – What goal should be set for it in order to effectively and qualitatively form a university. Future English teachers have communicative professional competence and competence to be competitive in the Professional Services Market [10].

The main goal of the formation of communicative competence is the effective interaction of the subjects of the educational process, the development and determination of the stages of setting communicative tasks by the subjects of the educational process and certain psychological and pedagogical conditions.

As part of modeling the process of forming the communicative competence of an English teacher, we have identified a block that characterizes various forms of pedagogical interaction. A student attracts or pushes a certain person to himself, and not just some abstract person with a pedagogical education. The motive for the communal activity of the student in the process of communication” teacher – student “ can be the higher education of the teacher in a particular field of science.

An important block in the developed model includes the use of effective communication technologies by all subjects at the University. In particular, the following technologies can be distinguished as effective: technology of learning through the interaction of the student with educational resources;

An important role in the university is played by the system unit, which determines the creation of its own system of interaction between administrators and teachers, between the administrator and students, as well as the interaction of administrators of various structural units, which can be strengthened by the introduction of Information Technologies[11].

Consider the main model ways to increase the motivation and interest of students in learning English:

1. communication with life is a necessary condition for increasing students ‘ interest in learning grammar. This communication is carried out through the language material used in the exercises, the basis of which are texts and examples related to their profession, interests.

2. holding various competitions contributes to increasing students ‘ interest in learning the language. (including participation in distance competitions, internet Olympiads)

3. visualization as a means of developing interest in foreign language lessons (posters, tables, diagrams, interactive whiteboard)

4. the use of modern information technologies in classes, on the one hand, contributes to increasing the motivation of students to study, the formation of key competencies, on the other hand, organizes the work of the student and teacher.

5. use modern methods and techniques, modern technologies (“thin” and “thick” questions, cluster, Fishbone, prediction tree).

6. Use of games (by didactic, role-playing, talk show type)

7. Set realistic goals for students so that they can work to achieve them.

8. creating a favorable psychological climate for personal development

(comparing the student only with himself).

The low level of communicative competence of English teachers at school is due to the following reasons:

1. in the practice of teaching the discipline, insufficient attention is paid to working with the text;

2. traditional methods and methods of Teaching do not correspond to the tasks of forming written and oral speech of students;

3. the main content of the subject "foreign language" is reduced to teaching spelling and punctuation.

4. based on this analysis, an integral model of the formation of communicative competence of teachers was created, including:

- The idea of an approach to activity associated with developmental pedagogy and implemented in the development of the theory and technology of organizing various types of reproductive activity. Speech activity in the educational process is organized in such a way that each child becomes an active figure. He understands that he not only adds sounds to syllables, syllables to words, words to sentences, but also reads them. The child tries not only to write an essay on the topic given by the teacher, but also to find the means to express his thoughts, realizing his idea using template phrases and ready-made constructions.

* The idea of systematic education as a possible result of the entire process of joint activity of the teacher and each student, which is a series of questions that require mental effort to answer. These questions concern both the text itself and the student's personal experience.

Conclusion

The English language is becoming one of the main factors in the socio-economic and general cultural progress of society. English plays a huge role in the formation of personality and increasing education, since with its help it is possible to directly access the spiritual wealth of another country, to establish direct contacts with representatives of other peoples. With the improvement of the selection and placement of educational material in textbooks, the interest of students in reading, analyzing text material in a foreign language has increased somewhat. In turn, work experience shows that the formation of foreign language communicative competence of future English teachers is at an intermediate level. Many of them believe that communication skills and abilities are insufficient and do not provide productive participation in the act of communication.

Therefore, it is not surprising that recently interest in foreign languages and mainly English humor has increased significantly in our country [12].

Then the model presents a set of psychological and pedagogical conditions for the effective formation of the communicative competence of an English teacher. This complex of conditions involves the creation of certain administrative, but managerial, organizational-pedagogical and didactic-methodological conditions.

The process of modeling the communicative competence of English teachers is summed up by a productive block. Based on the maximum understanding of the situation, which contributes to the solution of the tasks set by communicants, ensures the achievement of goals with the optimal involvement of communicative resources – methods and technologies of effective interaction, and the formation of the communicative competence of the English language teacher as a process of achieving communicants.

REFERENCES

[1] Romina Denise Jasso, Antonio Daniel García Rojas, Francisco Javier García Prieto Innovation in Higher Education: A Study of an Interdisciplinary Experience of Challenge-Based Learning (CBL) in Early Childhood Education Teacher Training European Journal of Contemporary Education. - 2024. - 13(2)7 P. 390-401.

[2] Hung Van Tran, Anh Viet Tran, Minh Nguyen Binh Le, Hoang Canh Chi Entrepreneurship Culture and Entrepreneurship Education Affect Students' Entrepreneurship Intentions Through Entrepreneurship Perception, European Journal of Contemporary Education. - 2024. - 13(2): - P. 434-449.

[3] Agon Kokaj, Ruzhdi Kadrija Emotional Intelligence and ICT Based Study of Online Teaching at the University of Gjakova, European Journal of Contemporary Education. - 2024. - 13(1): - P. 82-94.

[4] Jerusha Angelene Christabel Godwin, Shilaja C. L. Forum Linguist. Stud. 2024, 6(2); doi: 10.59400/fls.v6i2.2107

[5] Schirmer, Euclid Collaboration M. et al. "Euclid preparation. XXIX. Water ice in spacecraft. I. The physics of ice formation and contamination." Astronomy & Astrophysics (2023): n. pag.

[6] Saleem, M., Larik, A.R., & Bukhari, S.M. Loopholes in developing English communicative competence: A comparative case study of Pakistan and China. Research in Comparative and International Education. - 2022. – 18. – p. 373 - 394.

[7] Singh, Kavita & Luthra, Dr. Leaders' Effective Communication Competencies: An Intercede in Amplifying the Effect of Leadership Styles on Employee Turnover Intentions in Indian Small and Medium Scale IT/ITES Organizations. International Journal of Management Studies. V.1. p 2231-2528. - 2018.

[8] Nabiyya Zarbali, Suroso Suroso, Kastam Syamsi, Forum Linguist. Stud. – 2024. - 6 (2); doi: 10.59400/fls.v6i2.2137

[9] Tahany S. Shaaban, Amr M. Mohamed, Saleem Mohd Nasim, Janada, R.A., Aseel Alfaisal & Syeda Mujeeba. Promoting multilingualism and executive functions: a cross-cultural study on language learning support. Xlinguae. – 2024. - 17 (2). - P. 200-215.

[10] Koroğlu, Z.Ç. MEASURING ENGLISH LANGUAGE TEACHER CANDIDATES' INTERCULTURAL SENSITIVITY: A KEY ELEMENT TO FOSTER INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE. International Online Journal of Education and Teaching, - 2016.3. – p. 43-52.

[11] Geminastiti Sakkir, Fitrah Al Amir, Haryanto Atmowardoyo, Sukardi Weda, & Vivit Rosmayanti. An analysis of translanguaging practices in an Indonesian EFL classroom: teacher perception. Xlinguae. – 2024. - 17 (2). - P. 3-15.

[12] Muryasov, R.Z., Zheltukhina., M.R. & Sergeeva, O.V. Personal/impersonal and subject/null subject phenomena in the multi-structural languages. Xlinguae. – 2024. - 17 (2). - P. 54-66.

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМІНІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІ

Алимбетов К.А.¹, Тамаев А.Т.², *Бисенбаева Ж.Н.³, Сейсенбиева Э.⁴

^{1,2}Абай атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан

^{*3}С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты
Алматы, Қазақстан

⁴ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Андатпа. Білім беру үдерісі субъектілерінің өзара іс - қимылының тиімді технологиялары арқылы болашақ ағылшын тілі мұғалімінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру моделі оның құрамдас мазмұндық блоктарын дәйекті құру процесі және зерттеу мақсатына жету жолы-білім беру үдерісі субъектілерінің өзара іс-қимылының тиімді технологияларын іздеу және табу.

Мақалада білім беру процесі субъектілерінің өзара әрекеттесуінің тиімді формалары мен технологиялары арқылы болашақ ағылшын тілі мұғалімінің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру моделі келтірілген.

Оған келесі блоктар кіреді: ағылшын тілі мұғалімдеріне мемлекеттік тапсырыс; жұмыс берушілердің түлектеріне қойылатын талаптар; жаңа мемлекеттік стандарттарда көрсетілген ережелер; мақсат қою блогы;

педагогикалық өзара әрекеттесудің әртүрлі формалары; коммуникативті технологиялар; ұйымдастырушылық және психологиялық-педагогикалық жағдайлар кешені.

Болашақ ағылшын тілі мұғалімінің коммуникативті құзыреттілігін сәтті қалыптастырудың кілті-бұл процеске білім беру процесінің субъектілерінің өзара әрекеттесуінің тиімді технологияларын іздеу және енгізу. Білім беру процесінің субъектілері арасында коммуникацияларды жолға қою білім беру мекемесінің бас тұжырымдамасы мен мақсаты туралы барлық бөлімшелерді нақты хабардар ету, сондай-ақ оларды жоғары оқу орнының әкімшілігімен өзара іс-қимыл салаларында факультеттің барлық бөлімшелерінің, кафедралардың студенттерін кәсіби даярлау шеңберінде қойылған кәсіби мақсаттар, міндеттер туралы хабардар ету арқылы мүмкін болады. Тапсырманы шешу үшін біз модельдеу әдісін қолдандық.

Болашақ шет тілі мұғалімдерін даярлаудың қазіргі заманғы жағдайларын талдау кәсіби-педагогикалық функцияларды іске асырудың негізі болып табылатын шет тілі мұғалімінің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жүйені құру қажеттілігі бар екенін көрсетті. Құзыреттілік, коммуникативтік және кәсіптік-бағдарланған тәсілдер негізінде мақсатты, тұжырымдамалық, мазмұндық, процестік-әдістемелік және нәтижелі блоктарды қамтитын кәсіптік-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру моделі әзірленді

Тірек сөздер: білім, коммуникация, коммуникативті, құзыреттілік, модельдеу, болашақ, мұғалім, ағылшын тілі

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Алимбетов К.А.¹, Тамаев А.Т.², *Бисенбаева Ж.Н.³, Сейсенбиева Э.⁴

^{1,2}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

*³Военный институт сухопутных войск им. С.Нурмагамбетова

Алматы, Казахстан

⁴Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Алматы, Казахстан

Аннотация. Модель формирования коммуникативной компетентности будущего учителя английского языка средствами эффективных технологий взаимодействия субъектов образовательного процесса представляет собой процесс последовательного создания составляющих содержательных её блоков и пути достижения поставленной цели исследования - поиск и нахождение эффективных технологий взаимодействия субъектов образовательного процесса.

В статье представлена модель формирования коммуникативной

компетентности будущего учителя английского языка через эффективные формы и технологии взаимодействия субъектов образовательного процесса.

Он включает в себя следующие блоки: государственный заказ на учителя английского языка; требования к выпускникам работодателей; правила, изложенные в новых государственных стандартах; блок целеполагания; различные формы педагогического взаимодействия; коммуникативные технологии; комплекс организационных и психолого-педагогических условий.

Залогом успешного формирования коммуникативной компетентности будущего учителя английского языка является поиск и внедрение в данный процесс эффективных технологий взаимодействия субъектов образовательного процесса. Налаживание коммуникаций между субъектами образовательного процесса возможно через четкое информирование всех подразделений как о генеральной концепции и цели образовательного учреждения, так и их информирование о поставленных профессиональных целях, задачах в рамках профессиональной подготовки студентов всех подразделений факультета, кафедр в сферах их взаимодействия с администрацией вуза. Для решения поставленной задачи мы воспользовались методом моделирования.

Анализ современных условий подготовки будущих учителей иностранного языка показал, что существует необходимость создания системы, направленной на формирование профессионально-коммуникативной компетенции учителя иностранного языка, служащей основой реализации профессионально-педагогических функций. На основе компетентностного, коммуникативного и профессионально-ориентированного подходов разработана модель формирования профессионально-коммуникативной компетенции, включающая в себя целевой, концептуальный, содержательный, процессуально-методический и результативный блоки.

Ключевые слова: образование, коммуникация, коммуникативная, компетентность, моделирование, будущий, учитель, английский язык

Received 4 September 2024

**2 БӨЛІМ.
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
РАЗДЕЛ 2.
СОВРЕМЕННЫЕ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ
PART 2.
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING**

UDC 372.881.1

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.018>

**ENHANCING SOFT SKILLS IN TEACHING ENGLISH: A STUDY
UTILIZING PADLET APPLICATION AMONG STUDENTS**

*Kaldarova A.K.¹, Vasquez M.A.², Zhanabayeva S.B.³

*^{1,2,3}International Information Technology University

Almaty, Kazakhstan

Abstract. This research aims to examine the efficacy of utilizing the Padlet application to enhance soft skills in English as a Foreign Language (EFL) education among students at International Information Technology University. Soft skills, such as communication, collaboration, critical thinking, and creativity, are crucial competencies for students navigating the globalized workforce. Technology integration in education has become increasingly important, and Padlet provides a versatile platform for collaborative learning and content sharing. This study adopts a quantitative approach, employing a pre/post-observation design to evaluate the influence of Padlet usage on the development of soft skills among EFL students. Participants are randomly assigned to either an experimental group, engaging with Padlet activities, or a control group receiving traditional instruction. Validated instrument, including performance evaluations, are used to measure soft skills before and after the intervention. Quantitative data analysis techniques are utilized to compare mean scores between groups and assess the effectiveness of Padlet in fostering soft skills. Expected outcomes encompass improvements in communication clarity, increased collaboration in group tasks, enhanced critical thinking through information synthesis, and greater creativity in idea generation. The findings of this study hold implications for EFL educators seeking innovative

approaches to skill development and for institutions aiming to effectively integrate technology into language education. By exploring the role of Padlet in enhancing soft skills within the specific context of EFL education at International Information Technology University, this research contributes to a deeper understanding of technology-supported learning and its impact on student outcomes.

Key words: teaching, learning, English language, technology, Padlet, students, development, skills

Introduction

English as a Foreign Language (EFL) education plays a crucial role in preparing students for success in an increasingly interconnected world. As globalization continues to drive international communication and collaboration, proficiency in English has become a valuable asset for individuals pursuing academic, professional, and personal opportunities [1]. However, mastering linguistic competence alone is no longer sufficient; students must also develop a range of soft skills to thrive in diverse cultural and professional environments [2].

Soft skills encompass a variety of non-technical abilities that enable individuals to effectively interact, communicate, and collaborate with others [3]. These skills include communication, collaboration, critical thinking, and creativity, among others. In today's competitive job market, employers increasingly value soft skills alongside technical expertise, recognizing their importance in fostering innovation, problem-solving, and teamwork [4].

Recognizing the significance of soft skills development in EFL education, educators are continually seeking innovative approaches to integrate skill-building activities into their teaching practices. One such approach involves leveraging technology to enhance learning experiences and promote skill acquisition among students [5]. Among the myriad of educational technologies available, Padlet—an online collaborative platform—has emerged as a promising tool for fostering interactive and engaging learning environments [6]. Padlet allows users to create digital bulletin boards, or “walls,” where they can share ideas, resources, and multimedia content in real-time.

In the context of EFL education, Padlet offers several advantages for both educators and students. Its user-friendly interface and customizable features make it accessible to learners of all proficiency levels, allowing for personalized and collaborative learning experiences [7]. Padlet facilitates active participation, encourages peer interaction, and promotes student engagement through its interactive and visually appealing interface [8]. Moreover, Padlet's versatility enables educators to design a wide range of activities to target

specific language skills and learning objectives, making it a valuable addition to the EFL classroom toolkit.

Despite the potential benefits of Padlet in EFL education, there remains a gap in the literature regarding its effectiveness in fostering soft skills development among students. While previous research has explored the impact of technology integration on language learning outcomes [9], few studies have specifically examined the role of Padlet in enhancing soft skills within the EFL context. Therefore, this study seeks to address this gap by investigating the efficacy of Padlet application in promoting soft skills development among students at International Information Technology University.

The study employs a quantitative research design, utilizing a pre/post-observation approach to assess the impact of Padlet on soft skills development. Four groups of students, each consisting of 15 participants, are randomly assigned to either an experimental group or a control group. The experimental groups engage in Padlet-based activities designed to target specific soft skills, while the control groups receive traditional instruction methods. By comparing pre/post-observation scores between the experimental and control groups, the study aims to evaluate the effectiveness of Padlet in enhancing soft skills in the EFL context.

The participants of this study are undergraduate students enrolled in EFL courses at International Information Technology University. As a diverse cohort representing various cultural and linguistic backgrounds, these students bring unique perspectives and experiences to the learning environment. By examining the impact of Padlet on soft skills development within this context, the study aims to provide valuable insights into the potential benefits and challenges of integrating technology into EFL education.

Quantitative data analysis techniques, including a pre/post-observation approach, will be employed to analyze the collected data and determine the effectiveness of Padlet in fostering soft skills development. The study focuses on four key soft skills areas: communication, collaboration, critical thinking, and creativity. These skills are assessed using validated instruments, which is performance evaluations, administered before and after the intervention.

The findings of this study have implications for EFL educators, curriculum developers, and educational policymakers seeking to enhance soft skills development in language education. By exploring the potential of Padlet as a tool for promoting soft skills, this research contributes to the growing body of literature on technology-supported language learning and pedagogy. Additionally, the study provides practical recommendations for integrating Padlet into EFL curricula to facilitate holistic skill development among students.

This introduction establishes the significance of soft skills development in EFL education and highlights the potential of Padlet as a technology-enhanced learning tool. By employing a quantitative research design and focusing on four groups of students at International Information Technology University, this study seeks to provide empirical evidence regarding the efficacy of Padlet in fostering soft skills development. The subsequent sections of the research will detail the methodology, results, and implications of the study, offering valuable insights for educators and stakeholders in the field of EFL education.

Hypothesis. It is hypothesized that incorporating the Padlet application into English as a Foreign Language (EFL) education at International Information Technology University will result in notable advancements in the development of soft skills. Specifically, we anticipate that students who actively participate in Padlet activities will showcase improved communication skills, as evidenced by increased engagement in discussions and enhanced clarity in their expressions. Moreover, we expect to observe improvements in collaboration skills, as indicated by heightened involvement in group tasks and effective teamwork. Additionally, we predict that there will be progress in critical thinking abilities, demonstrated through the analysis and synthesis of information gathered from Padlet activities. Lastly, we hypothesize that the utilization of Padlet will foster creativity among EFL learners, as demonstrated by the generation of innovative ideas and solutions. Overall, we expect that the experimental groups utilizing Padlet will exhibit superior development of soft skills compared to the control groups, thus supporting the effectiveness of Padlet as a valuable tool for enhancing soft skills in the EFL classroom.

The field of English as a Foreign Language (EFL) education has seen significant advancements in recent years, driven by a growing emphasis on the development of soft skills alongside linguistic proficiency. Soft skills, including communication, collaboration, critical thinking, and creativity, are essential competencies that enable individuals to effectively navigate diverse social, academic, and professional contexts. As such, educators are increasingly incorporating activities and interventions aimed at fostering soft skills development within the EFL classroom. In parallel, the integration of technology in education has provided new opportunities for enhancing learning experiences and promoting skill acquisition among students. Among the various technological tools available, Padlet - a collaborative online platform - has gained attention for its potential to facilitate interactive and engaging learning environments. This literature review explores the intersection of EFL education, soft skills development, and technology integration, with a specific focus on the role of Padlet in enhancing soft skills among students.

Soft Skills Development in EFL Education. Soft skills development has become a prominent focus in EFL education, as educators recognize the importance of preparing students for success in a rapidly changing global landscape. Communication skills, in particular, are essential for effective language use and interpersonal interaction. EFL classrooms provide opportunities for students to practice and refine their communication abilities through various activities such as discussions, presentations, and collaborative projects. Collaboration skills are also emphasized, as students engage in group work and cooperative learning tasks to achieve common goals. Additionally, critical thinking and creativity are increasingly valued in EFL education, as students are encouraged to analyze, evaluate, and synthesize information in meaningful ways [10]. By integrating soft skills development into language learning experiences, educators aim to equip students with the competencies needed to succeed in both academic and professional domains [11].

Technology Integration in EFL Education. The integration of technology in EFL education has opened new avenues for enhancing teaching and learning experiences. Digital tools offer opportunities for interactive and personalized learning, catering to diverse student needs and preferences [12]. Mobile applications, online platforms, and multimedia resources provide access to authentic language materials and interactive activities, allowing students to engage with language in meaningful contexts. Moreover, technology-enhanced language learning environments promote learner autonomy and self-directed learning, empowering students to take ownership of their language learning journey. As technology continues to evolve, educators are exploring innovative ways to leverage digital tools to enhance language acquisition and promote holistic skill development among students [13].

Padlet as a Tool for Soft Skills Development. With Padlet, users may collaborate online by creating digital “walls,” or bulletin boards, where they can share ideas, information, and multimedia content in real-time. Padlet provides educators with a flexible tool for creating engaging learning activities and increasing student engagement because of its user-friendly interface and adjustable features. Because of its versatility and accessibility, Padlet may be used in a variety of educational situations, including EFL instruction. Teachers may improve the development of soft skills in the EFL classroom by using Padlet to help students communicate, collaborate, think critically, and be creative. By creating collaborative spaces for brainstorming, discussion, and reflection, Padlet enables students to actively participate in their learning process and engage with course content in meaningful ways.

Empirical Research on Padlet in EFL Education. Even with all Padlet’s apparent advantages for EFL instruction, there is still a dearth of empirical data

on how well it really develops soft skills. We notice that studies on how Padlet affects EFL learners' creativity, critical thinking, teamwork, and communication has been done sparingly. Today's technologies provide insights into the broader benefits of digital learning for the acquisition of skills and language. It is well known that collaborative online learning environments, like Padlet, encourage student engagement, communication, and knowledge exchange. Teachers may design interactive learning experiences that support the development of soft skills in addition to language acquisition by utilizing Padlet's capabilities.

Numerous interactive teaching techniques have emerged along with the evolution of technology in the classroom. Nowadays, contemporary methods of teaching are gradually taking the place of more conventional ones [14]. It is widely held that the utilization of digital resources in education may significantly improve student learning. The use of technology in educational environments may foster student inquiry, increase instructional efficiency, ease communication, and support students' self-expression [15]. Current research and publications highlight the benefits of computer-mediated communication as a technique for speeding up the acquisition of foreign languages as well. In addition, the integration of technology in EFL education offers new possibilities for enhancing soft skills development among students. Padlet, as a collaborative online platform, holds promise as a tool for promoting communication, collaboration, critical thinking, and creativity within the EFL classroom. By creating interactive learning environments that engage students in meaningful activities and discussions, educators can foster holistic skill development and prepare students for success in a globalized world. However, further research is needed to empirically investigate the effectiveness of Padlet in EFL education and its impact on soft skills development. By building on existing research and exploring innovative approaches to technology integration, educators can continue to enhance learning experiences and promote comprehensive skill acquisition among EFL learners.

Materials and methods

This study will employ a pre/post-observation design and a control group. The four groups of participants will be randomly assigned to either the experimental group or the control group. Each group will undergo the same soft skills assessment measures at two points in time: before the intervention (pre-test) and after the intervention (post-observation). The experimental groups will engage in Padlet-based activities designed to target specific soft skills, while the control groups will receive traditional instruction methods without Padlet intervention.

The participants in this study will consist of undergraduate students enrolled in English as a Foreign Language (EFL) courses at International Information Technology University. A total of four groups, each comprising 15 students, will be recruited for the study. The participants will be selected using convenience sampling methods from various EFL courses offered at the university.

The theoretical framework of this study is grounded in constructivist learning theory, which posits that learners construct knowledge through active engagement and social interaction. This study also draws on the principles of collaborative learning and digital pedagogy, emphasizing the role of technology in enhancing educational experiences and outcomes.

The empirical research methods consist of the following:

1. Pre-test and Post-test Assessments: Quantitative data will be collected through pre-test and post-test assessments to measure changes in soft skills. These assessments will utilize validated instruments such as performance evaluations and self-assessment surveys.

2. Observation: Four teachers will observe the participants' learning process using specific rubrics designed to evaluate communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills.

3. Intervention: The experimental groups will participate in Padlet-based activities, including online discussions, collaborative projects, brainstorming sessions, and reflective exercises. The control groups will follow traditional instructional methods without using Padlet.

The experimental groups will participate in Padlet-based activities designed to enhance communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills. These activities may include online discussions, collaborative projects, brainstorming sessions, and reflective exercises facilitated through Padlet. The instructor will provide guidance and support throughout the intervention period to ensure that participants engage effectively with the Padlet platform and complete the assigned tasks.

Data will be collected using quantitative measures to assess the impact of the Padlet intervention on soft skills development. Quantitative data will be collected through pre/post-observation assessments, consisting of validated instrument such as performance evaluations. Performance evaluations will assess participants' actual demonstration of soft skills through observable behaviors and outcomes.

In order to analyze the data, we will use methods pre/post-observation analysis to compare the scores before and after the intervention between the experimental and control groups in order to gain insights into the effectiveness of the Padlet intervention in enhancing soft skills development among the students.

Results and discussion

There were 60 undergraduate students who were involved in this study, with 80% male and 20% female. The age range of participants was between 17-18 years old. Four English language Elementary classes at International Information Technology University (IITU) who were enrolled for the second semester of academic year 2023–2024 were the subjects for this part of the study. Two of the classes were assigned as the experimental groups (EFL Intermediate 1&2, n = 30), and the other classes were the control groups (EFL Intermediate 3&4, n = 30).

First of all, we would like to start this section of the article by describing the research results which we have achieved. We utilized the pre/post-observation experimental design to test the effectiveness of the Padlet activities on enhancing participants' levels of communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills (4C skills). The population in the research of data collection techniques is done through observation. Four teachers used the following criteria rubrics while observing the participants learning process (Table 1).

Table 1 - Communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills assessment criteria rubrics

#	Skills	Range
1	Very good	85-100
2	Good	70-84
3	Enough	55-69
4	Less	50-54
5	Poor	0-49

The experimental groups participated in Padlet-based activities designed to enhance communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills. These activities included online discussions, collaborative projects, brainstorming sessions, and reflective exercises facilitated through Padlet. The instructor provided guidance and support throughout the intervention period to ensure that participants engage effectively with the Padlet platform and complete the assigned tasks (Figure 2).

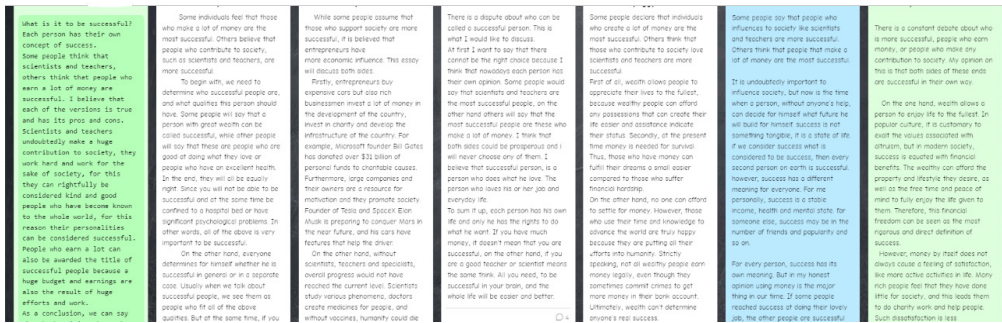

Figure 2 – Samples of participants’ discussions on Padlet

Data was collected using quantitative measures to assess the impact of the Padlet intervention on soft skills development. Quantitative data was collected through pre/post-observations, consisting of validated instrument such as performance evaluations. Performance evaluations assessed participants’ actual demonstration of soft skills through observable behaviors and outcomes.

All aspects of 4C skills were observed and analyzed by four teachers. The final work was given in graph and diagrams. The results of the observations are presented in the form of the following analysis results (Figure 3).

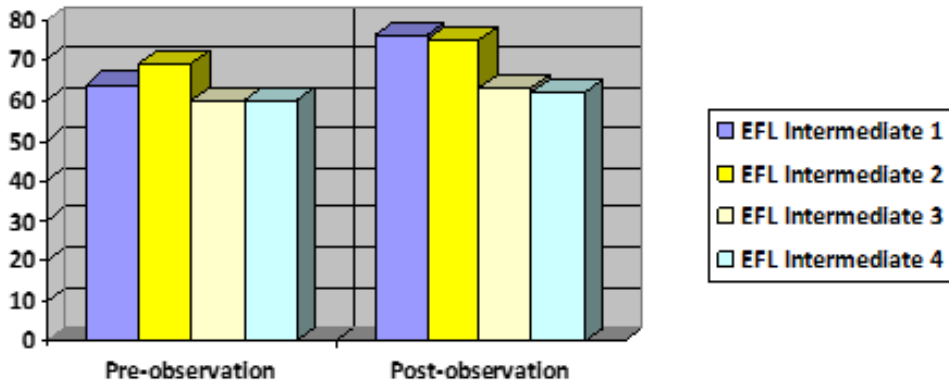

Figure 3 - Percentage of participants’ 4C skills

Based on Figure 3, it is known that 4C skills of experimental groups’ students is more dominant than control groups’ students. This can be seen from the percentage obtained by participants. The highest result is taken by EFL Intermediate 1 group students. Based on the results of the analysis, the communication, collaboration, critical thinking, and creativity skills of students have a very good achievement.

The hypothesis that incorporating the Padlet application into English as a Foreign Language (EFL) education at International Information Technology University will result in notable advancements in the development of soft skills was proved while doing the following experiment. Students who actively participated in Padlet activities improved communication skills, as evidenced by increased engagement in discussions and enhanced clarity in their expressions. In addition, there was improvements in collaboration skills, which included involvement in group tasks and teamwork. Also, there was progress in critical thinking abilities, which were demonstrated through the analysis and synthesis of information gathered from Padlet activities. The results show that the usage of Padlet fosters creativity among EFL learners, as demonstrated by the generation of innovative ideas and solutions.

Conclusion

In conclusion, this research has yielded valuable insights into the potential of Padlet as a tool to enhance the development of soft skills in English as a Foreign Language (EFL) education. By implementing Padlet-based activities that focus on communication, collaboration, critical thinking, and creativity, this study has demonstrated positive results in the development of soft skills among students at International Information Technology University. The findings indicate that Padlet provides a versatile and effective platform for facilitating interactive and engaging learning experiences, promoting student engagement, and fostering comprehensive skill development in the EFL classroom. Through the creation of collaborative spaces for brainstorming, discussion, and reflection, Padlet enables students to actively participate in their learning process and interact with course content in meaningful ways. The integration of technology in EFL education shows promise in enhancing teaching and learning experiences, equipping students for success in a globalized world.

Limitation. Despite the significant findings of this research, several limitations should be acknowledged. Firstly, the sample size and composition of participants may influence the results, and future research could benefit from larger and more diverse participant groups. Additionally, the duration of the intervention and the specific Padlet activities implemented may have varied effects on soft skills development, and further investigation into optimal intervention strategies is warranted. Furthermore, the reliance on performance evaluations may introduce bias and subjectivity into the data collection process, and future research could explore alternative assessment methods to provide more objective measures of soft skills development.

Recommendations. Based on the findings of this research, several recommendations can be made for future practice and research in the field of EFL education:

1. Educators should continue to explore innovative ways to integrate technology, such as Padlet, into EFL classrooms to enhance student engagement and promote soft skills development.

2. Further research is needed to investigate the long-term effects of Padlet interventions on soft skills development and academic achievement in EFL education.

3. Future studies could explore the effectiveness of different Padlet activities and instructional strategies for targeting specific soft skills areas.

4. Collaboration among educators, researchers, and technology developers is essential for identifying best practices and advancing the integration of technology in EFL education.

5. Professional development opportunities should be provided for educators to enhance their digital literacy skills and effectively integrate technology into their teaching practices.

6. Policymakers should support initiatives aimed at promoting technology-enhanced learning environments in EFL education and provide resources and infrastructure to facilitate technology integration in schools and universities.

Overall, this research contributes to a deeper understanding of the role of technology in enhancing soft skills development in EFL education and highlights the potential of Padlet as a valuable tool for promoting student learning and engagement. By addressing the identified limitations and implementing the recommended strategies, educators and stakeholders can continue to enhance the quality and effectiveness of EFL education in the digital age.

REFERENCES

[1] Crystal D. English as a global language (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 212 p.

[2] Bauer J., & Mulder R. Competence-based Vocational and Professional Education. Springer, 2007. – 1134 p.

[3] World Economic Forum. The future of jobs report. - 2020. - Access mode: URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020> [Date of access 20.02.2024]

[4] Dobbs R., Sawers C., Thompson F., Manyika J., Woetzel J., Child P., ... & Zornes M. The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution. World Economic Forum. – 2016.

[5] Hew K.F., & Cheung W.S. Students' and instructors' use of massive open online courses (MOOCs): Motivations and challenges //Educational

Research Review. – 2014. – 12. – P. 45-58.

[6] Padlet. About Padlet. – 2022.- Access mode: URL: <https://padlet.com/about> [Date of access 20.02.2024]

[7] Baran E. A review of research on mobile learning in teacher education //Educational Technology & Society. - 2014. - 17(4). – P. 17-32.

[8] Bower M. MOOCs and their impact on HEIs: from the periphery to the center of the university's teaching mission. In J. A. (Ed.), Revolutionizing Education through Web-Based Instruction. – 2016. – P. 1-13.

[9] Stockwell G. Mobile-assisted language learning. In C.A. Chapelle (Ed.), The encyclopedia of applied linguistics. Wiley-Blackwell. – 2013. – P. 201-206.

[10] Anderson L.W., & Krathwohl D.R. A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. Longman. – 2001.

[11] Dörnyei Z., & Ushioda E. (Eds.). Teaching and researching: Motivation (2nd ed.). Routledge. – 2013.

[12] Chapelle C.A. Computer applications in second language acquisition: Foundations for teaching, testing, and research. Cambridge University Press. – 2001.

[13] Chik A. Flipped learning: A study of pedagogical approaches and issues //Education Sciences. – 2017. - 7(2). – 63 p.

[14] Turlybekov B.D., & Berkimbayev K.M. The role of web-blogging on developing EFL students academic writing skills //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL. Series «Pedagogical sciences». - Almaty, 2023. - 70 (3). - P. 259-276.

[15] Baydas O., & Goktas Y. Influential factors on preservice teachers' intentions to use ICT in future lessons //Computers in Human Behavior. – 2016. – 56. - P.170-178.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ SOFT SKILLS ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ: СТУДЕНТТЕР АРАСЫНДА PADLET ҚОСЫМШАСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ЗЕРТТЕУ

*Калдарова А.К.¹, Васкез М.А.², Жанабаева С.Б.³

*^{1,2,3}Халықаралық Ақпараттық Технологиялар Университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Халықаралық ақпараттық технологиялар университетінің студенттеріне ағылшын тілін оқытуда soft skills-ті жақсарту үшін Padlet қосымшасын қолданудың тиімділігін зерттеу жұмысы қарастырылады. Коммуникация, ынтымақтастық, сыни

ойлау және шығармашылық сияқты икемді дағдылар (soft skills) еңбек ресурстарының жаһандануы жағдайында бағдарланған студенттер үшін маңызды құзыреттер болып табылады. Технологияны білімге біріктіру барған сайын маңызды бола түсуде және Padlet платформасы бірлескен оқыту мен мазмұнды бөлісуге арналған түрлі мүмкіндіктерді ұсынуда. Бұл зерттеу студенттердің икемді дағдыларын (soft skills) дамытуға Padlet платформасын қолданудың әсерін бағалау үшін бақылауға дейінгі/кейінгі деректерді талдау арқылы алынған сандық әдісті қолданады. Қатысушылар кездейсоқ түрде зерттеудің негізгі нысаны ретінде әрекет ететін эксперименттік топқа немесе дәстүрлі оқытуды алатын бақылау тобына бөлінеді. Бақылауға дейінгі және кейінгі икемді дағдыларды өлшеу үшін дәлелденген құралдар, соның ішінде тиімділікті бағалау қолданылады. Деректерді сандық талдау әдістері топтар арасындағы орташа көрсеткіштерді салыстыру үшін және Padlet-тің икемді дағдыларды дамытудағы тиімділігін бағалау үшін қолданылады. Күтілетін нәтижелерге коммуникацияның анықтығын жақсарту, топтық тапсырмаларды орындау кезінде ынтымақтастықты кеңейту, ақпарат синтезі арқылы сыни ойлауды күшейту кіреді. Бұл зерттеудің нәтижелері дағдыларды дамытудың инновациялық тәсілдерін іздейтін оқытушылар үшін және технологияны шетел тілін үйрету барысында тиімді біріктіруге ұмтылатын мекемелер үшін маңызды. Халықаралық ақпараттық технологиялар университетінде оқытудың белгілі бір контекстінде Padlet-тің икемді дағдыларды дамытудағы рөлін зерттей отырып, бұл зерттеу технологияны қолдану арқылы оқытуды және оның студенттердің оқу нәтижелеріне әсерін тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Тірек сөздер: оқыту, үйрену, ағылшын тілі, технология, Padlet, студенттер, дамыту, дағдылар

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ SOFT SKILLS В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ:
ИССЛЕДОВАНИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПРИЛОЖЕНИЯ
PADLET СРЕДИ СТУДЕНТОВ**

*Калдарова А.К.¹, Васкез М.А.², Жанабаева С.Б.³

*^{1,2,3}Международный Университета Информационных Технологий
Алматы, Казахстан

Аннотация. Целью данного исследования является изучение эффективности использования приложения Padlet для улучшения soft skills в обучении английскому языку среди студентов Международного университета информационных технологий. Надпрофессиональные

навыки (soft skills), такие как коммуникация, коллаборация, критическое мышление и креативность, являются важнейшими компетенциями для студентов, ориентирующихся в условиях глобализации трудовых ресурсов. Интеграция технологий в образование становится все более важной, и Padlet предоставляет универсальную платформу для совместного обучения и обмена контентом. В этом исследовании используется количественный метод, использующий анализ данных до/после наблюдения для оценки влияния использования Padlet на развитие soft skills у студентов. Участники случайным образом распределяются либо в экспериментальную группу, которая выступает в качестве основного объекта исследования, либо в контрольную группу, получающую традиционное обучение. Проверенные инструменты, включая оценку эффективности, используются для измерения надпрофессиональных навыков до и после вмешательства. Методы количественного анализа данных используются для сравнения средних показателей между группами и оценки эффективности Padlet в развитии надпрофессиональных навыков. Ожидаемые результаты включают улучшение четкости общения, расширение коллаборации при выполнении групповых задач, усиление критического мышления посредством синтеза информации. Результаты этого исследования имеют значение для преподавателей, ищущих инновационные подходы к развитию навыков, и для учреждений, стремящихся эффективно интегрировать технологии в языковое образование. Исследуя роль Padlet в развитии надпрофессиональных навыков в конкретном контексте обучения в Международном университете информационных технологий, это исследование способствует более глубокому пониманию обучения с использованием технологий и его влияния на результаты обучения студентов.

Ключевые слова: обучение, изучение, английский язык, технология, Padlet, студенты, развитие, навыки

Received 25 February 2024

ӘОЖ 8.81.81-13

ҒТАМР 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.019>

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ СОМАТИЗМДЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ АСПЕКТИСІ ЖӘНЕ ЖОО-ДА ОҚЫТЫЛУЫ

*Тұрысбек А.Қ.¹, Ерхожина Ш.Л.²

*^{1,2} SDU университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Тіл табиғатын адам болмысымен бірлікте зерделеп, тіл мен таным ұғымдарын зерттеу мәселесі лингвистика ғылымының заңдылықтары мен ережелерін өмірге әкеліп, тілдік бірліктердің болмысын ішкі және сыртқы әсерлер тұрғысынан талдауға мүмкіндік береді. Осылайша, құрылымдық ұстанымдар, логикалық және танымдық қағидаларға ұласып, тіл ғылымының ауқымы кеңейе түседі. Мақалада қазақ тілінің лексикасын адамтанымдық бағытта оқыту сөз болады. Оның ішінде соматикалық лексиканы танымдық аспектісі талқыланып, оны оқытудың жолдары қарастырылады. Қазақ тіл білімінде антропоэзектік парадигмада соматикалық лексиканың зерттелу жайына шолу жасалып, тілдің лексикалық жүйесін толық бейнелейтін семантикалық өрістер сөз болады. Дене мүшелерінің атаулары негіз болған тілдік бірліктердің қолданыста репрезентациялануы арқылы жұмсалымы кеңінен талқыланады. Сөздік қордың ең өнімді өрісі соматизмдердің бірнешеуіне танымдық талдау жасау арқылы дәлелденеді. Қазіргі таңда да, халықтың рухани деңгейі дамуына сәйкес, қай салада, не зерттелсе де адами көзқараспен, ұлттық таныммен жасалған дүние үлкен сұранысқа ие болуда. Тіршіліктің басты құралы тіл болмысына зер салу, әрбір сөз мағынасын халықтық таным тереңінен суырып, тіл болмысын адамның қабылдау, пайымдау, ойлау құбылысымен ұштастыру - отандық тіл ғылымын жаңа биікке көтерсе, жоғары оқу орнында болашақ тіл мамандарын дәстүр мен жаңашылдық үдерістерін танымды дамыту үрдісімен ұштастыра оқытып, ұлттық болмысты тану мен мол байлықты қолдану дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді. Мақалада студенттерді болашақ тіл маманы ретінде олардың танымы мен сөздік қорын байыту, кешенді талдау негізінде оқутанымдық дағды қалыптастыру мәселесі талқыланады.

Тірек сөздер: соматизмдер, таным, когнитивтік парадигма, антропоэзектік, концептуалдық қор, педагогикалық технология, лексиканы оқыту, фразеологизмдер

Кіріспе

Қазіргі таңда қазақ тілін зерттеу мәселесі жаңаша бағыт алуға. Тілді дамушы құбылыс ретінде қарай отырып, адамға қатысты үдерістердің барлығын қоршаған әлеммен сабақтастықта қарастыру қазақ тіл ғылымының ұлттық көрінісін аша түсуде. Бұл бағыттар қазақ тіл ғылымын әлемдік лингвистика деңгейіндегі зерттеулер деңгейінде бағалануына мол мүмкіндік береді. Жоғары әлеуетті жаңашыл бағыттар қазақ тіл білімінің ғылыми теориялық контенті мен әдіснамалық негізін дамытып, сапалы зерттеулердің өмірге келуіне сеп болуда. Алдыңғы толқын аға буын ғалымдардың ғылыми айналысқа енгізген тілтаным теориясының ғылыми негіздері қазіргі ғылымдар тоғысында да жалғасын тауып отыр. Тіл табиғатын адам болмысымен бірлікте зерделеп, тіл мен таным ұғымдарын бірлікте зерттеу мәселесі лингвистика ғылымының заңдылықтары мен ережелерін қалыптастырып, тілдік бірліктердің сипатын түрлі аспектіде бағамдауға жол ашады. Құрылымдық зерттеу ұстанымдары кеңейе келе логикалық және танымдық қағидаларға бірігіп, тіл ғылымының ауқымы кеңейіп, зерттеу аспектілері де тереңдей түседі. Қазіргі таңда қазақ лингвистикасының танымдық бағытын нақтылау, оның ғылыми-теориялық және әдіснамалық ұстанымдарын орнықтыру, жүйелеу, когнитивтік парадигма әрі антропоэзектік негіздерін анықтау тіл ғылымын зерттеудегі өзекті мәселелер қатарынан көрініс береді.

Қазіргі зерттеулердің заманауи талабы тіл біліміне ғылымаралық кіріктірілген сипатта, ғылыми зерттеудің антропоэзектік бағыттағы жаңа әдіснамасын жасауды міндеттейді. Тілдің танымдық қызметінің маңызын С.Аманжолов: «Тіл – қоғамдық қатынас құралы, тап құралы деумен оның маңызын бітіре қойғамыз жоқ. Мұның ең маңызды жағы оның дүние тану құралы болатындығында» [1, 44 б.] деп, айрықша атап көрсетеді.

Тіршіліктің басты құралы тіл болмысына зер салу, әрбір сөз мағынасын халықтық таным тереңінен суырып, тіл болмысын адамның қабылдау, пайымдау, ойлау құбылысымен ұштастыру - отандық тіл ғылымын жаңа биікке көтерсе, жоғары оқу орнында болашақ тіл мамандарын дәстүр мен жаңашылдық үдерістерін танымды дамыту үрдісімен ұштастыра оқытып, ұлттық болмысты тану мен мол байлықты қолдану дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Мақала жазу барысында Отандық ғалымдардың еңбегіне шолу жасалып, салыстыру, анализ, синтез әдістері қолданылды. Қазақ тілі соматизмдерін танымдық қырынан таныту және қолдану түрлі әдістер деңгейінде ұйымдастырылды.

ЖОО студенттеріне қазақ тілі курсы бойынша соматикалық лексиканың ұлттық танымдық үдерістегі сипатын таныту үшін алдымен жалпы лексикалық жүйе туралы түсініктерден басталғаны жөн. Лексикалық жүйе семантикалық өрісте толық бейнеленеді. Ал семантикалық өріс – лексикалық бірліктердің жинақталған сатылық құрылымдары. Өріс – лексикалық бірліктердің әртүрлі ұғымдар мен лексика-семантикалық варианттары. Бұл жөнінде ғалымдардың тұжырым-пікірлерін саралап көретін болсақ, олардың көзқарас ойлары арқылы айқындалған әртүрлі анықтамаларды салыстыра бағамдауға мүмкіндік болады. Қазақ тіліндегі соматизмдер фразеологизмдерді құраушы процесте басымдық көрсетеді. Қазақ тілі лингвистикасының бөлінбес құнды бөлшегінің бірі – фразеологизмдер. Фразеологизмдерді оқыту арқылы студенттер лингвистикалық білім қорын кеңейтуге, сөздік қорын молайтуға, коммуникативтік қарым-қатынаста орынды қолдануға бағдарланады. Өйткені фразеологизмдер – коммуникативтік қатынастағы аса маңызды қатысымдық тұлға ретінде саналып, оны терең меңгерту арқылы болашақ тіл мамандарының өз саласында кәсібилік құзыреттіліктерін қалыптастырушы күш қатарынан саналады. Мұнда халқымыздың дүниетанымы, ұлттық мәдениеті, тіршілік болмысы, салт-дәстүрі, наным-сенімі, тарихы көрініс береді. Құрамы кем дегенде екі сөзден тұратын, сөйлеу кезінде бөлшектенбей немесе сөз қосылмай даяр күйінде тұтас жұмсалатын, құрамы мен құрылымы өзгермейтін, мағыналық жағынан біртұтас мағынаны беретін бұл сөз тіркесінің лингвистикадағы рөлі зор. Қазақтың тілдік қорының байлығы мен қолданудағы мол мүмкіндіктерін айшықтайды. Қазақ тіліндегі фразеологизмдерді өзге тілге мағынасын сақтап, дәлме дәл аудару мүмкін емес. Бұларды өзге тілге сөзбе сөз аударатын болса, беретін мағынасынан мүлдем айырылады.

Отандық ғалымдардың ішінде фразеологизмдерді зерттеген ғалым – І.Кеңесбаев. Ғалым зерттеуінде: «...үш критерийді түгел қамтитын тұтастық пен тұрақтылық кез келген сөз элементінен немесе сөйлемнен табыла бермейді. Ал ондай белгілердің екеуі болып, бірі болмаса немесе біреуі ғана болып екеуі болмаса, ешбір лексикалық грамматикалық тұлға фразеологизм дәрежесіне көтеріле алмайды. Ал фразеологизм категориясын алатын болсақ, ол аталмыш үш белгінің, яғни үш критерийдің үшеуіне бірдей ие, үш қасиеттің үшеуі бір-бірінен ажырамай, іштей өзектесіп жатады» [7, 217 б.], -дейді. Мұндағы сөз болып отырған үш критерий – тұтастық, тиянақтылық, тұрақтылық. Ғалымның пікірінше, осы үш элемент тек қана фразеологизм сөздерде болатыны және оларды ажыратудағы басты белгі осы үш критерийге

сүйенбек. Тағы ғылыми дерек ретінде ғалымның тұрақты сөз тіркестерін фразалық және идиомалар деп жіктеуі орыс ғалымы Н.Н.Амосованың жіктемесімен сәйкес келеді. Осылай екіге бөліп қарастыру олардың семантикасымен байланыстырылады. Мәселен, *жүрек жалғау, қабырғасымен кеңесу*, сияқты фразеологизмдердің білдіретін мағынасы бұрынғы мағынасынан алшақтап кетуіне байланысты идиома қатарына жатқызылады. Ал *бас көтеру, бас ию, белін бекем байлау, қабырғасы қайысу, өкпесі өшу* сияқты тіркестер фразалар қатарына жатады. Фразеологиялық құбылыстар көптеген тілдерге ортақ болғанымен, әр тілдің өзіндік фраземаларының семантикалық ерекшелігін, бейнелілігін, тілдің көркемдігін танытады. Отандық белгілі ғалым А.Т.Қайдаров қазіргі қазақ тілінің фразеологизмдерін жіктемелеуде соматикалық фразеологиялық бірліктерді бір топ ретінде бөліп қарастырады. Ғалым Р.А.Авақованың зерттеуі бойынша «Адамның анатомиялық атаулары (соматизмдер) мен қимыл қозғалыстарына байланысты туған соматикалық фразеологизмдер» деген атаумен топтамадағы басқа фразеологизмдердің қатарын бастайды. Фразеологизмдер тілдегі айтылатын ойға мәнер беріп, көркем шығарманың тіліне көркемдік беруге үлес қосады. Былайша айтқанда, көркем шығарманың немесе сөйлеушінің тілін көркемдеудің – басты құралы. Демек студенттерді оқыту үдерісінде ұстанатын басты ұстаным – ғылымилық ұстаным. Соматизмдердің репрезентацияланып жұмсалуды студенттер түсініп, оны қолдану іскерлігін дамытуда түрлі жаттығулармен бекітіледі. Жаттығу әдісі, грамматикалық анализ әдісі арқылы соматикалық фразеологизмдерді орынды қолдануға, ауызша, жазбаша нормаларды дұрыс игеруге машықтандырылады. Аудиториялық жұмыстардың басы сөздіктермен жұмыстан басталады. Семантикасын ұғынып алғаннан кейін, қолданыс жаттығуларына, талдауларға кезек беріледі. Мәселен, ғалым В.В.Иванов зерттеуінде соматикалық фразеологизмдер астарында жалпы адамзаттың рухани-мәдени болмысын танытатын, оның ішінде адам тәнін, ойлау жүйесін, танымдық әрекеттерінің көрінісін тілмен біртұтастықта қарастырады. Әлемнің тілдік бейнесінде соматикалық фрагменттерді зерттеп, лингвистикалық әдіс-тәсілдер қатарында оны бинарлық оппозициялық жұптар классификациясында таныту өте маңызды санаған ғалым адам тәні мен ағзасының физиологиялық құрылысы бойынша *бас, кеуде, аяқ* деп үшке бөліп жіктеп алады [6, 56]. Студенттерге де осы ретпен түсіндірілген тиімді.

Сондықтан адамның бас бөлігінде орналасқан мүшелерге тоқталар болсақ, алдымен *төбеден* бастаймыз. Қазақтың танымындағы қуану эмоциясы - *төбесі көкке жетті. Төбесінен айдары есті* – жолы болды,

төбесін ою – қорқыту, *төбесін тесті* – ұрысты, т.б. Қазақ болмысында *төбе* соматикалық фразеологизмінің қатысуымен көңіл-күйге қатысты қолданыстардың болғанын байқаймыз. А.Нұржанованың зерттеуінде *маңдайға* қатысты фразеологизмдерге талдау жасалғанын кездестіруге болады. Қазақ түсінігінде *бақ/сор* ұғымдары *маңдай* соматизмі арқылы жасалып, өте көп нұсқаларының қолданылғаны айтылады. Мәселен, қазақ адамның тағдырын *маңдайына жазылған* дейді. *Маңдайының бағы бар* – бақытты, *маңдайының соры бес елі* – бақытсыз, *маңдайы жарқыраған* – жолы ашық секілді танымдық мағына беретінін көрсетеді. «Маңдай – адамның алдыңғы бағытын, яғни алдыңғы жағын көрсететін дене мүшесі. *Маңдайың ашық болсын* деген тілек «жолың ашық болсын, кедергілер кездеспесін» дегенді білдірсе, *маңдай алды* атану «алдыңғы қатарға, алға шығу» да алға шығу, алдыңғы бағытты меңзейді. Сондай-ақ бақыттың да, сордың да, бейнеттің де, шаттықтың да ең әуелі маңдайға тиетіні байқалады» [6, 61 б.], - дей келе, *маңдайға тиді* – тақсырет тартты, *маңдайы ашылды* – бағы жанды, *маңдайы күнге күйді* – азап шекті, *маңдайына сыймады* – бұйырмады, *маңдайы тасқа тиді* – беті қайтты, тауы шағылды, *маңдайына түк бітпеген* – кедей сияқты соматикалық фразеологизмдердің мағынасын ашады. Бұған біздің қосарымыз – адамның мінез-құлқына байланысты туған соматикалық фразеологизмдер. *Маңдайы жазық* – мінезі жайлы, *маңдайы жарқыраған* – ашық-жарқын мінезді, *маңдайы тырысқан* – мінезі жайсыздау. Яғни *маңдай* соматикалық фрагменті адамның тарапына қатысты қазақ танымынан орын тебуі жайдан-жай әрекет емес. Қазақтың ұғымында *маңдай* адамның жоғары орналасқан мүшесі болғандықтан, оның танымдық қызметі де жоғары. Яғни қазақ мифологиясындағы әлемді құраушы үш ғарыштық зона, мифтік және діни үш қабаттық құрылыммен үйлестіріледі. Студенттердің өздік жұмысы – олардың оқутанымдық әрекетінің бір түрі. Сондықтан өз бетімен өздік жұмыстарды орындату бағытында ізденімдік тапсырмалар беру маңызды. Осы орайда соматизмдерді *теру, бас, кеуде, аяқ* бөліктері бойынша жүйелеп кластерге түсіру, лексика- семантикасын айқындату, салыстыру, анализ, синтез жасату секілді тапсырмалар арқылы іскерлік дағды қалыптастырылады. Өз бетімен ізденімдік дағдысын дамыта отырып, білім деңгейі өседі, танымдық құзыреттіліктері артады.

Нәтижелер

Ғалымдардың пікірінше көзге қатысты фразеологизмдер өте көп. Олардың бірнешеуіне тоқталуды жөн санаймыз. Адамның іс-әрекетіне байланысты топтайтын болсақ, жағымды және жағымсыз әрекеттер деп бөліп қарастыруға болады. *Көз бояушылық жасады* (алдады), *көзін*

бақырайтып қойып (көзінің алдында жағымсыздық жасау), *көзді ала беріп* (байқатпай, білдіртпей іс істеу), *көздің жауын алады* (әдемі), *көзден таса қылмады* (қадағалау, алысқа жібермеу), *көз алдынан кетпеді* (елестету), т.б. Сонымен қатар қазақтың танымында кеңістік пен уақыт түсінігінде алыстық пен жақындықты да көз мөлшерімен бағамдау қалыпты құбылыс. Мысалы, *көзге тұртсе көргісіз* (қараңғы), *көз ұшында* (жақын), *көз көріп, құлақ естімеген* (беймәлім), *көз байланған шақ* (қараңғылық басу) сияқты фразеологизмдер қазақтың танымында түсініктеме беруді қажет етпейтін қолданыстар деп айтуға болады.

Ғалымдар еңбектерінде адам денесінің «жоғары әлемдік», «ортаңғы әлемдік», «төменгі «әлемдік» иерархиялық сатылық жүйесі тілдік арнада соматикалық фразеологизмдердің синонимдік қатарын көптеп түзе келе, тілдің образды дәрежеленуінің күшеюі мен экспрессияның барынша молаюына әкеліп соғатынын айтады. Мысалы, *үстемдік жасау, басыну, қорлық көрсету мағынасына тізесін батырды, басына әңгір таяқ орнатты, кеуде көрсетті, табан асты етті*, табанға салып таптады деген соматикалық модельдер жұмсалады. Ал адамның іс-әрекетінде беделінің төмендеуін немесе ішкі жан дүниесіндегі рухтан айырылуы да фразеологизмдердің тууына себеп бола білген. Оны қазақ танымында *басын салбыратты, басын жерден көтере алмады, басы жерге түсті, басы аяғына жетті* десе түсінікті қабылданады. Мұндай соматикалық модельдердің жарыса қолданылуы ғалымдардың жоғарыда айтқан тұжырымдарының дәлелі.

Соматикалық тілілік модель ретінде *ауыз мүшесінің аузы аққа жарымаған* – тойып тамақ ішпеген, *аузын айға білеген* – сөзі өткір, өктем адам, *жұмған аузын ашпайтын* – көп сөйлемейтін, сыр шашпайтын адам, *аузын ашса жүрегі көрінеді* - ақкөңіл адам, т.б жұмсалады. Мұнда адамның әлеуметтік жағдайын көрсететін, адамның мінезін сипаттайтын модельдер – қазақ лингвистикасының қорындағы тілдің мол байлығы. Соматикалық фразеологизмдер адам тәніндегі мүшелердің таным арқылы ұғым-түсінікке айналып тілдік қолданысқа енуі – тілдегі репрезентациялық құбылыс. Сондықтан олар адам анатомиясы мен физиологиясына қатысты ұғымдардың объектенуі мен материалдық қалыпқа енуі, халықтың болмысының табиғи қалпын сипаттайтын тіл бірліктері болып қолданыла береді. Адам тәнінің ортаңғы тұсы дене мүшелеріне қатысты соматикалық фразеологизмдер де біршама баршылық. Олар адамның іс-әрекетіне, мінез-құлқына, эмоциясына, әлеуметтік күйіне, т.б. байланысты танымды танытады. Мәселен, «*арқа еті арша, борбай еті борша*» деген тілдік модель әбден болдырған, шаршаған, тозған адамға қатысты айтылады. «*Жонынан таспа тілді*»

- әбден сабау, *желкесі қиылды* – зорлықпен өлу, *желкесіне мініп алды* – зорлық, үстемдік көрсетті, *ашса алақанында, жұмса жұдырығында* – айтқанына көндіру, қыспаққа алу, *иығынан жүк түсу* – жеңілдеу, істі бітіру. Адамның түрлі эмоциялық күйлеріне қатысты *өкпесі қара қазандай* – өкпелеу, *жүрегі жұмсақ* – мейірімді, *жүрегі суылдау* – қорқу, *жүрегі аузына тығылу* – қорқу, *жүрегінің түгі бар* – қорықпайтын адам, *жүрек жұтқан* – батыр, *бауыры жұқа* – бауырмал, *бүйрегі бұру* – жақын тарту, т.б. қолданыстардың болуы қазақ халқы әрбір ағзаның құрылысы мен олардың қызметін жақсы білгендігінен хабар береді. Адам ағзалары атауларын өмір ағымына бейнелеп араластыруы, олардың аялық білімі мен тілдік байлықтарының ашық көрінісі. Соматикалық фразеологизмдердің арқасында халықтық танымның көкжиегінің кеңдігі айқындала түседі. Бұлар арқылы адам бейнесі сомдалып, олардың жеке басына қатысты, қоғамдық-әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіндегі деңгейіне қарай жинақталған түсініктер адам санасына сіңе береді. Адамзат тәніндегі әртүрлі ағзалардың атқаратын өзіндік қызметі негізінде іске асырылатын қимыл-қозғалыстар, сезімдер арқылы танып білу, логикалық ойдың баршаға ортақ құбылыстар екені мәлім. Сондықтан соматикалық лексика барлық тілде де кездеседі, алайда қазақ тіліндегі соматикалық фразеологизмдер фрагменті өте өнімді түрде жұмсалатын бірліктер. Келесі кезекте жоғарыда айтып өткен үш қабаттық құрылымның төменгі әлемі – адамның белден төменгі дене мүшелерін қамтитын фразеологизмдерді талдап көреміз. *Тізесі дірілдеу* – қорқу, *табанынан тозды* – шаршады, *өкшесі өкшесіне тимеу* – қатты жүгіру, қашу, *табанының бүрі кете бастады* – сенімсіз бола бастау. Бұлар – адамның қимыл-қозғалысына, іс-әрекеттеріне сай айтылатын соматикалық фразеологизмдер. Орыс ғалымдары М.В.Пименова, В.Н.Телия, М.П. Одинцова, т.б. тілдегі адам бейнесін дүниенің тілдік бейнесімен қабыстыра, тілдің құралдары арқылы таным жүйесінің көрсеткіші ретінде зерделеудің маңыздылығын айта келе, оны зерттеудің өзектілігінің басымдығын көрсеткен.

«Дүние моделі әр түрлі тарихи кезеңдердің, адамзат ойлауының әр түрлі этаптарының өзіндік ерекшеліктеріне сай құрылатындықтан, ондағы өзгерістердің барлығы да тілге адамның және оның мәдениетінің нышан- белгілерін арқалап енеді» [8, 11 б.]. Қазақтың дүниетанымында дерексіз дене мүшелеріне қатысты фразеологизмдер көптеп түзілген. Адамның психикалық күйі, сезім жағдайына қатысты *жан, ой, сана, ес, ақыл, ар, абырой, намыс, ақыл* т.б абстракцияланған құбылыстар адамның басқа мүшелерімен бірдей дәрежеде сипатталады. Мұндай соматизмдерді алатын болсақ, *ойы онға, санасы санға бөлінді* – бір шешімге келе аламау, *ойына да кіріп шықпады* – көңіл бөлмеу, *ойдан шықты* - риза болу,

ойында дым жоқ – ештеңеге уайымдамау, ой тоқтатты – ойлану. Жаны мұрнының ұшына келді – қорықты, жаны алқынды – қиналды, жаны шықты – өлді, жаны көзіне көрінді – қатты бату, жан даусы шықты – жанталаса айқайлау. Абыройы айрандай төгілді – ұятқа қалу, Ақылынан адасты – адасу, жаны ашу – аяу, жігерін қайрау – жігерлендіру, т.б. адам еркіне бағынбайтын, бірақ өзіндік қарым-қасиеті салмақты соматикалық фрагменттер халықтың бағамдық бағдары мен аялық білімінің көрінісінен туған тілдік құбылыстар деп санаймыз. Қазақтың біртуар ақыны, педагог М.Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде көрсеткеніндей: «Тән – адам жанының қабы» дейді және «Дене жанға, жан денеге байлаулы, біреуінің біреуінсіз күні қараң. Өзімізге мәлім: денеміз сау болса, жанымыздың ісі де сау, жақсы болады. Яғни ақылымыз түзу, сезіміміз дұрыс, қайратымыз берік болады» [9, 53 б.], - дегендей, адамның жаны мен тәні, олардың ішкі және сыртқы қызметі халықтың дүниетанымымен байланыстырылып, тілдік семантикалық кеңістікте танылуына септігін тигізеді.

Талқылау

Неміс философы В. фон Гумбольдттың пайымдауынша, адам баласының сөйлеу қабілеті Жаратушыдан келген ғажайып сый ғана емес, бұл адам болмысының ажырамас, құрамдас бөлігі сипатында түсіндіріледі. Ал, XX ғасыр басында В.Вундт «халықтар психологиясын» одан әрі қарай дамытып, оны тіл білімінің методологиялық негізі деп қалыптастыруға талпыныс жасады. Атап айтқанда, В.Вундт адам болмысына қатысты күрделі интеллектуалды үдерістер, эмоциялар, сезімдік құбылыстарды зерттеуде басқаша әдістердің қажет екенін алға тартты. Сондай-ақ, қазақ топырағының көрнекті ғалымы Қ.Жұбанов тілді адам, қоғам, таным, ұлт, мәдениет факторларымен негіздей қарастырады. Зерттеу барысындағы бұл үрдіс ғалымның негізгі қағидаттарының біріне айналған. Мұны қазіргі тіл білімінің ең өзекті бағытына айналған антропоэлекті парадигма аясында тануға болады. Қазақ тілін антропоэлектік парадигма бағытында зерттеген Ә.Қайдар, Р.Сыздық, Н.Уәли, Ж.Манкеева, Ф.Оразбаева, Э.Сүлейменова, Ш.Елемесова, А.Әмірбекова, А.Абасилов, Ж.Сұлтан секілді ғалымдар тіл тарихын және тілдің жаңаша бағыттары (когнитивті лингвистика, этнолингвистика, психоллингвистика, лингвоелтаным, лингвомәдениеттаным, нейролингвистика, прагмалингвистика, гендерлік лингвистика, лингвопалеонтология және т.б.) тұрғысынан зерттеулер жүргізіп, қазақ тіл біліміне жаңа леп беруде.

Қазақ тіл біліміндегі антропоэлекті парадигманың негізін қалаушылары – А.Байтұрсынұлы, Қ.Жұбанов, С.Аманжоловтың ізін жалғастырушы, тілді ұлттық танымды қалыптастырушы әрі танытушы

ретінде зерттеген – академик Ә.Т.Қайдар. Ғалым: «Қазақ халқының тұрақты дамуының ең сенімді, әрі құдіретті күштеріне қазақ тілінің тек қатынас құралы ретіндегі ғана емес, оның өткен өмірді де, халық даналығын да, ұлттық салт-дәстүр мен мәдениетті, ата мұрасын ұрпақтан ұрпаққа шашпай-төкпей жеткізетін мұрагерлік (кумулятивтік) қызметі жатады. Ұлттық тіл ұлттың өзін ғана танып-білудің құралы емес, сонымен қатар, халықтарды бірлестірудің, елдікті сақтаудың, мемлекетті дамытудың алғышарты», – деу арқылы тіл ұлттың танымын ғана көрсетіп қоймай, халықты біріктіруші күшке де ие екенін көрсетеді [2, 5 б.].

Ж.Манкеева тілді антропоэекті парадигмада зерттеуді тарихи-танымдық аспектіден бастайды. Профессор көне түркі ескерткіштеріндегі кездесетін материалдық мәдениетке қатысты тілдік деректерге сүйене отырып, қазіргі тіліміздегі атаулармен салыстырады. Жан-жақты тілдік талдау жұмыстарын жүргізген. Ғалым этномәдени тілдік бірліктердің тек этнолингвистикалық сипатын ашумен қатар, оларды антропоэекті парадигмаға сай талдап түсіндіреді. Ол: «Тіл – тек коммуникативтік құрал емес, сонымен бірге адам болмысының, оның мәдениетінің көрінісі. Өйткені мәдениет таңба, белгіден тысқары, яғни тілден тысқары өмір сүре алмайды. Адамды түгелдей дерлік таңбалық әлем қоршаған. Өйткені адам болмысының өзі таңбалық, тілдік болмыс. Адам бір мезгілде таңбаны тудырушы да, оны талдаушы да. Тіл – тек денотативті (белгілі сигналдық) коммуникация құралы ғана емес, сонымен бірге коннотативті (белгілі әлеуметтік-мәдени, идеологиялық мәні бар) құрал. Тілде әр халықтың тарихы, оның өмірі, тіршілігі, шаруашылығы мен мәдениеті жатыр» [3, 126 б.]. Біз шолу жасаған қазақ тіл білімінің классиктеріне айналған ғалымдарымыздың кішкентай бір бөлігі ғана, ендігі кезекте қазақ тіліндегі соматикалық лексиканы антропоэектік парадигмада зерттеген тілші-ғалымдарымыздың еңбектері жайында айтылады. Солардың бірі – Уызбаева Баян Кәменқызы. 1994 жылы «Қазақ тіліндегі соматикалық етістік фразеологизмдердің этнолингвистикалық сипаты» [4] атты кандидаттық диссертациясында соматикалық етістік фразеологизмдерді тақырыптық топтарға жіктеп, әлеуметтік, қоғамдық тұрмыс-тіршілікке қатысты; адамдардың өз басына және өзара қарым-қатынасына байланысты; салт-дәстүр, әдет-ғұрыпқа, наным-сенімге; халық медицинасына байланысты; адамның психикалық-физиологиялық ерекшеліктеріне, өлшем/метрономия/ ұғымына қатысты, т.б. топтарға талдау жасайды.

«Көз» соматизміне байланысты М. Абдрахманованың ««Көз» концепті: лингвомәдени және танымдық парадигмасы» [5] атты диссертациясының орны ерекше. Бұл еңбекте көзге байланысты этнос

ұғымы, көз қимылының ақпараттық белгілері, «көз» концептіндегі өлшем, «көзі қимау» феномені, «көз» концептіндегі «о дүние» мен «магия» туралы түсінік т.б. тың зерттеулер жасалған. Онымен қоса көздің құрылысы, көз функциясының бұзылуы жайында анатомия, медицина ғылымдарынан да ақпараттар келтіріп, олардың қазақ тілінің сөз қолданысында қалай аталып жүргенін, тіпті көз ауруының болу салдары да тұрақты тіркестер арқылы көрсете білген.

Қазақ тіліндегі соматизмдерге байланысты жазылған келесі бір еңбек – А.Б. Нұржанованың «Дүниенің қарабайыр бейнесі: фразеологиялық фрагменттің соматикалық коды» [6] атты кандидаттық диссертациясы. Бұл еңбектің маңыздылығы қазақ халқының қарапайым танымындағы соматикалық кодтың негізделу тамырларын ашып көрсетуінде жатыр. Диссертацияда соматикалық кодты ашудың төрт түрлі тәсілін көрсетеді. Бірінші тәсіл – бинарлық оппозициялық тәсіл. Ол жайында ғалым: «...дүниенің тілдік бейнесінің соматикалық фрагменттерін зерттеуде бинарлық оппозициялық жұптар классификациясын лингвистикалық әдіс-тәсілдер қатарында қолданудың маңызы зор. Себебі адам организмінің физиологиялық ассиметриясы (оң/сол) және адамның дене тұрқының вертикальды бағыттағы үштік жіктелісін (бас, кеуде, аяқ) арқау еткен соматикалық тілдік модельдер дүниенің қарабайыр бейнесінде ұжымдық сананың дуалистік және үшқабатты мифтік түсініктерін соматикалық кодқа түсіреді» [6, 31 б.], – дей келе, мысалдар келтіріп дәлелдеген. Екінші тәсіл ретінде адам психикасының анатомиялық интерпретациясын қолданады. «...дүниенің тілдік бейнесінің үзінділерінің бірінде, атап айтқанда, сыртқы әлемнен келетін әр түрлі сигналдарды сезу және қабылдау модельдерін ұлттық менталитеттің өзіндік ерекшеліктері бой көрсетпей қоймайды... Дүниені қабылдаудың тілдік моделі, ең алдымен тіл иесінің адамның дене құрылысы туралы түйген ойын, ұғым-түсініктерін береді, тіл өкілінің өзінің ішкі әлемі мен өзін қоршаған дүние-әлемді тануын, сезінуін, түйсінуін бейнелейді» [6, 31 б.], – деп, ғалым соматикалық кодты зерттеуде әр халықтың танымы мен әлемді қабылдауымен санасу маңызды екенін көрсетеді. Онымен қоса А.Нұржанова өз еңбегінде адамның «қарабайыр» физиологиясы (түр-сипатқа байланысты фразеологизмдер) мен адам дене мүшелері атауларының тұрмыстық мәдениеттің соматикалық коды қызметінде жұмсалуына да кең тоқталған.

Яғни, қазіргі таңдағы антропоэлектік парадигма тіл арқылы ұлт болмысын, танымын ашуға мүмкіндік береді. Ілгеріде адам тілді зерттеуші субъект болса, бүгінгі күні зерттеу объектісіне айналды. Осы арқылы біз ұлттық болмыс пен ұлттық мәдениетті ғылыми тұрғыда зерттей аламыз. Әрбір этнос үшін бұл өте маңызды. Қазақ тіл білімінің

іргетасын қалаушылар, А.Байтұрсынұлы, Қ.Жұбанов, С.Аманжоловтар және т.б., ғалымдар еңбектерінде адамтануды тіл саласының бір мәселесі ретінде қарап келген. Ал біздің ғасырда бұл антропоэектілік деп аталып, ұлт болмысын тануда тіл мен адамды ұштастыра зерттеп, ұмыт қалған, бірақ тілімізде сақталған мәдени кодтарды ашуға, ұлт болмысын тануға жаңаша мүмкіндіктер береді.

Қорытынды

Қорыта келе, тілді зерттеу барысында міндетті түрде тіл мен ойлаудың арақатынасына тіреледі екенбіз. Сол ой мен адам сабақтастығы негізінде тіл өз міндетін атқарады. Қазіргі таңда да, халықтың рухани деңгейі дамуына сәйкес, қай салада, не зерттелсе де адами көзқараспен, ұлттық таныммен жасалған дүние үлкен сұранысқа ие болуда. Ғалымдар ұстанған қағидаттар мен қолданған әдістерді, тұжырымдамалары мен пайымдамаларды бүгінгі күнгі қазақ тіл білімінің антропоэектік парадигмасының қайнар көзі деп бағалауға болады. Сөздерді лексика-тақырыптық топтарға бөлу сөздердің қызметі мен қасиеттеріне негізделеді. Мысалы, соматикалық атаулар (дене-мүше атаулары), ыдыс-аяқ атаулары, ою-өрнек атаулары, т.б. Сөздерді тақырыптық классификацияға бөлу заттар мен құбылыстардың тектік, топтық, түрлік қатынастарға негізделеді. Лексика-семантикалық топтың тақырыбы, тақырыптық топтың семантикасы болады. Сондықтан семантикалық топ тақырыптық топқа, тақырыптық топ семантикалық топқа кіреді. Солардың бірі – соматизмдерді (адам дене мүшелері мен ағзалары атаулары) талдап, оны студенттерге қалай оқыту қажет деген мәселені сөз еттік. Соматизмдер студенттердің өздігінен ізденуі, білімді өз ынтасымен алуына, білімдік контент жинақтауға негіз болды.

Лексика бойынша әдеби тілдік норманы тәжірибемен ұштастыра оқытып, студенттердің санасына сіңіріп, білім, білік және іскерлік дағды қалыптастыру маңызды. Лексикология саласы тіліміздің сөз байлығын зерттейтін сала болғандықтан, тіліміздің мол мұрасын сақтау, дамыту әрекетін инновациялық оқыту әдістерімен ұштастыра жетілдіру маңызды. ЖОО-да маман даярлау бағытын оқыту үдерісі сапалы білім контентін контексте қолдана алуымен ұштастырылады. Сондықтан аталған мақсаттың үдесінен шығуға мүмкіндік беретін, білімгерлерді әртүрлі ғылыми теориялық негіз бен ақпараттарымен қамтамасыз ету арқылы жан-жақтылыққа жеткізетін педагогикалық үдерістердің рөлі зор.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Аманжолов С. Қазақ тілі теориясының негіздері. - Алматы, 2002. - 368 б.
- [2] Қайдар Ә. Қазақтар ана тілі әлемінде (этнолингвистикалық сөздік) Адам. – Алматы: Дайк-Пресс, 2009.
- [3] Манкеева Ж. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері. -Алматы: Жібек жолы, 2008.
- [4] Уызбаева Б.К. Қазақ тіліндегі соматикалық етістік фразеологизмдердің этнолингвистикалық сипаты: филол.ғыл.канд.дис. – Алматы, 1994.
- [5] Абдрахманова М.Б. «Көз» концепті: лингвомәдени және танымдық парадигмасы: филол.ғыл.канд.дис.– Алматы, 2008.
- [6] Нұржанова А. Дүниенің қарабайыр бейнесі: фразеологиялық фрагменттің соматикалық коды: канд. дис. – Астана, 2010.
- [7] Кеңесбаев І. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы, Абзал-Ай, 2014. - 640 б.
- [8] Серебренников Б.А., Кубрякова Е.С., Поставалова В.И. и др. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира – М.: Наука, 1988. - 216 с.
- [9] Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1991. – 544 б.
- [10] Yelubayeva P., Khudiarova Sh., Tleubai S. The role of media literacy in promoting critical communication skills in language teaching classrooms. // Bulletin of KazUIRandWL named after Ablai khan "Pedagogical series". – 2023-73 (4). - Pp. 123-128.

REFERENCES

- [1] Amanzholov S. Qazaq tili teorijasynyn negizderi (Basics of the theory of the Kazakh language). Almaty: "Gylym", 2002. - p.368. [In Kaz]
- [2] Qajdar A. Qazaqtar ana tili aleminde (jetnolingvistikalıyq sozdik) Adam (Kazakhs in the world of their native language (ethnolinguistic dictionary) Human), Almaty: Dajk-Press, 2009. [In Kaz]
- [3] Mankeeva Zh. Qazaq tilindegi jetnomadeni ataulardyn tanymdyq negizderi (Cognitive foundations of ethno-cultural names in the Kazakh language). - Almaty: Zhibek zholy, 2008.[In Kaz]
- [4] Uyzbaeva B.K. Qazaq tilindegi somatikalyq etistik frazeologizmderdıyq jetnolingvistikalıyq sipaty: filol.gyl.kand.dis. (Ethnolinguistic character of somatic verb phraseology in the Kazakh language: philol.science.cand.dis.). - Almaty, 1994. [In Kaz]
- [5] Abdrahmanova M.B. «Koz» koncepti: lingvomadeni zhane tanymdyq paradigması: filol.gyl.kand.dis. (The concept of "eye": linguocultural and

cognitive paradigm: philol.science.cand.dis.). - Almaty, 2008. [In Kaz]

[6] Nurzhanova A. Dүnienin qarabajyr bejnesi: frazeologijalyq fragmenttin somatikalyq kody: kand. dis. (Primitive view of the world: somatic code of the phraseological fragment:cand.dis.). - Astana, 2010. [In Kaz]

[7] Kenesbaev I. Qazaq til biliminin maseleleri (Problems of Kazakh linguistics). - Almaty, Abzal-Aj, 2014. - p.640 [In Kaz]

[8] Serebrennikov B.A., Kubrjakova E.S., Postavalova V.I. i dr. Rol' chelovecheskogo faktora v jazyke: Jazyk i kartina mira (The role of the human factor in language: Language and the worldview). -M.: Nauka, 1988. - p. 216 [In Rus]

[9] Zhumabaev M. Pedagogika (Pedagogy). - Almaty, 1991. - p.544. [In Kaz]

[10] Yelubayeva P., Khudiarova Sh., Tleubai S The role of media literacy in promoting critical communication skills in language teaching classrooms // Buletin of KazUIRandWL named after Ablai khan "Pedagogical series". – 2023-73(4). - Pp. 123-128.

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ СОМАТИЗМОВ В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ПРЕПОДАВАНИЕ В ВУЗАХ

*Турысбек А.К.¹, Ерхожина Ш.Л.²

*^{1,2}Университет SDU, Алматы, Казахстан

Аннотация. Проблема изучения природы языка в единстве с человеческим бытием, изучения понятий языка и познания порождает закономерности и правила лингвистической науки, позволяет анализировать существование языковых единиц с точки зрения внутренних и внешних воздействий. Таким образом, сфера применения языковой науки расширяется, поскольку за структурными принципами следуют логические и когнитивные принципы. В статье рассматривается изучение лексики казахского языка в антропологическом направлении. В том числе обсуждается когнитивный аспект соматической лексики и рассматриваются пути ее обучения. В статье рассматривается состояние изучения соматической лексики в антропоцентрической парадигме казахского языкознания, а также говорится о семантических полях, которые в полной мере представляют лексическую систему языка. Широко обсуждается использование языковых единиц, на которых основаны названия частей тела, посредством репрезентации в действии. Наиболее продуктивное поле словарного запаса подтверждается когнитивным

анализом ряда соматизмов. Если уделение внимания природе языка, являющегося основным средством жизни, извлечение значения каждого слова из глубины народного познания, соединение природы языка с явлением человеческого восприятия, суждения и мышления поднимет отечественную языковую науку на новую высоту, то подготовка будущих лингвистов в высшем учебном заведении, сочетая процессы традиций и инноваций с процессом когнитивного развития, позволит повысить навыки осознания национальной идентичности и использования ее богатств. В статье рассматривается проблема обогащения знаний и словарного запаса студентов как будущих лингвистов, формирования академических навыков на основе комплексного анализа.

Ключевые слова: соматизмы, познание, когнитивная парадигма, антропоцентрический, концептуальный фонд, педагогическая технология, преподавание лексики, фразеологизмы

COGNITIVE ASPECT OF SOMATISMS IN THE KAZAKH LANGUAGE AND THEIR TEACHING IN UNIVERSITIES

* Turysbek A.K.¹, Yerkhozhina Sh.L.²

*^{1,2} SDU University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The problem of studying the nature of language in unity with human existence, studying the concepts of language and cognition gives rise to patterns and rules of linguistic science and allows to analyze the existence of linguistic units from the point of view of internal and external influences. Thus, the scope of language science expands as structural principles are followed by logical and cognitive principles. The article discusses the study of the vocabulary of the Kazakh language in an anthropological direction. The cognitive aspect of somatic vocabulary is also discussed and methods of teaching it are considered. The article examines the state of the study of somatic vocabulary in the anthropocentric paradigm of Kazakh linguistics, and also talks about semantic fields that fully represent the lexical system of the language. The use of linguistic units on which names of body parts are based through representation in action has been widely discussed. The most productive field of vocabulary is confirmed by cognitive analysis of a number of somatisms. If paying attention to the nature of language, which is the main means of life, extracting the meaning of each word from the depths of popular knowledge, combining the nature of language with the phenomenon of human perception, judgment and thinking will raise the domestic language science to a

new height, then the training of future linguists in higher education, combining the processes of tradition and innovation with the process of cognitive development, will increase skills of awareness of national identity and use of its riches. The article deals with the problem of enriching the knowledge and vocabulary of students as future linguists, the formation of academic skills based on a comprehensive analysis.

Key words: somatics, cognition, cognitive paradigm, anthropocentric, conceptual foundation, pedagogical technology, teaching vocabulary, idioms

Мақала түсті: 13 қаңтар 2024

UDC 37.026.9

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.020>

IMPLEMENTING THE ‘FOUR CS’ SKILLS INTO THE LANGUAGE CLASSROOM THROUGH COOPERATIVE LEARNING TO PROMOTE KAZAKH YOUTH COMMUNICATION SKILLS

*Yelubayeva P.K.¹, Berkinbayeva G.O.²

¹al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²NARXOZ University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The sustained development of technology has drastically changed how people function in society. Society urges fostering social skills such as critical thinking, creativity, communication, and collaboration for a person’s success. The proliferation of those skills has been the aim of education contexts worldwide, particularly in Kazakhstan. Therefore, it is necessary to examine the suitability and readiness of these contexts for implementation. Our study is aimed at considering teaching strategies that might foster implementation of the ‘Four Cs’ skills in classrooms to determine how best to integrate these new tools into a language learning environment and understand what learning model can and should be used at a high school to enable Kazakh students to comfortably and confidently communicate ideas, give input in team meetings, conversations and interactions with their external stakeholders. Results showed that suggested teaching strategies have significantly contributed to the development of language learners’ ability to generate ideas, build argumentation, highlight the lack of information and search, develop and formulate ideas, evaluate one’s assumptions and judgments, accept the goals

of a group, and assess overall results. In addition, these integrated skills allow students to learn independently, cooperate with others, and prove themselves in research activities. The study results suggest that mastering the 'Four Cs' skills in language classrooms based on cooperative learning accelerates the development of communication skills in Kazakh youth, offering a promising future for language education in Kazakhstan.

Key words: 4Cs skills, cooperative learning, communication skills, classroom activities, integrated approach, language teaching, language learning environment, pedagogical tools

Introduction

The purpose of this study is to consider teaching strategies that might foster the implementation of the '4Cs' skills in classrooms to determine how best to integrate these new tools into a language learning environment and understand what learning model can and should be used at a high school to enable Kazakh students to comfortably and confidently communicate ideas, give input in team meetings, conversations and interactions with their external stakeholders. This study is confined to applying cooperative learning to implement the '4Cs skills' in the language classroom.

By the end of the study, students were able to demonstrate their capacities to (1) generate and communicate ideas and give input in team meetings, conversations, and interactions with their external stakeholders, (2) evaluate their assumptions and judgments, accept the goals of a group and evaluate overall results, (3) cultivate increased cooperation in a group to solve specific problems, (4) improve their tolerance to the difference in cognitive ability of others, (5) seek to think critically and creatively.

The ever-growing need for effective communication and social skills has created a massive demand for quality language teaching methods and resources. The labor market asks for employees with effective communication and collaboration skills, as they are found to be a prerequisite for success and advancement in many fields of employment in a globalized society. Hence, the need for a suitable teaching methodology remains as high as ever. The education system is rethinking its goals and incorporating an increasingly wide range of market-driven skills into educational programs. School education worldwide is transitioning from the traditional orientation towards integrating subject knowledge and skills, creating conditions for developing modern critical competencies/skills of the 21st century.

Despite the different configurations of those skills in various competence models and educational outcomes of the 21st century, their core set remains relatively stable. Several studies examined sets of competencies the professional

community is guided by and specificities in different states' educational agendas to collate and categorize the skills required for success in the 21st century [1]. The researchers studied the documents on educational policy and educational standards in various countries and identified the most common competencies to be formed in students. The ability to think critically, act creatively, manage oneself, and interact with others was positioned widely in those documents. A similar study in 152 countries showed that the most commonly reported *competencies are communication, creativity, critical thinking, and problem-solving* [2]. These competencies include sub-skills such as imagination, generating ideas, building argumentation, highlighting the lack of information and searching, formulating ideas and developing others', evaluating one's assumptions and judgments, accepting the group's goals, and evaluating the overall result. The authors believe these competencies allow students to learn autonomously and cooperate with others to express themselves in research activities [2-5]. The Partnership for 21st Century Learning movement identified the 'Four Cs skills' - Critical thinking, Communication, Collaboration, and Creativity, as essential skills that prepare students to be successful participants in the globalized society of the future [3].

Educators have discussed implementing the "4Cs" effectively in the classroom for years. There is a consensus among scholars and practitioners about the possibility of integrating 21st-century skills into education along with reading, writing, mathematics, and knowledge of the core subject areas, which remain essential to each person's education. Recent discussion has included the proliferation of these skills effectively to language learning while the course content is presented along with these 4 Cs skills.

One of the learning models to apply 21st-century skills smoothly and efficiently in an educational environment is cooperative learning (CL) [4]. Applying the CL teaches students to show empathy, build social relationships, create mutual understanding between them, and more. It also enhances students' self-esteem, social skills, and study skills.

The State Education Standards for all education levels in the Republic of Kazakhstan amplify the 4Cs skills through curricula and program developments designed to integrate these skills into education content [5].

To address these challenges, Kazakh teachers need a well-planned and balanced curriculum that motivates students with meaningful and relevant activities. Our search for learning models that promote an integrated classroom environment stimulates progress in mastering foreign language skills such as speaking, reading, writing, and listening and fosters collective creativity, critical thinking, and communication, which has led us to analyze cooperative learning. This approach has been incorporated into the Kazakh language courses at KazNU and Narxoz University.

The purpose of this study is to consider teaching strategies that might foster the implementation of the 'Four Cs' skills in classrooms to determine how best to integrate these new tools into a language learning environment and understand what learning model can and should be used at a high school to enable Kazakh students to comfortably and confidently communicate ideas, give input in team meetings, conversations and interactions with their external stakeholders. This study is confined to applying cooperative learning to implement the 'Four Cs skills' in the language classroom. To make this possible, we need to explore some key questions and challenges for implementing the '4 Cs skills' in the Language Classroom for Kazakh high school students:

1 How can language learning and the '4 Cs skills' concept be incorporated in a language classroom?

2 How does cooperative learning in language learning help students become critical, active, creative, and innovative human beings?

Empirical evidence suggests that students studying cooperatively demonstrate significantly better academic achievement. Vygotsky believed that during collaborative teaching, educators constructed mediational spaces utilizing the tools available in their school context and those they created for meaningful and interactive teaching purposes [6]. Swain argues that collaboration not only stimulates an output that can serve to focus on, formulate, and test ideas, but it also provides opportunities to function as a metalinguistic tool to support academic-specific language development. In addition, collaboration generates unintended consequences as students treat the given task according to their own needs and goals [5].

Eison considers active learning strategies practical tools for engaging students in thinking critically or creatively, communicating with colleagues in small and large groups, generating ideas in spoken and written form, exploring attitudes and personality values, and giving and receiving feedback on academic performance [8].

Kagan defines CL as structured peer interaction emphasizing positive human relationships, collaboration between peers, active learning, academic achievement, equal participation, and equal status of students in the classroom. The author devises the acronym PIES to describe the critical elements of CL:

- Positive interdependence: This requires the contribution of each of the group members to accomplish a specific goal;

- Individual accountability: Each student is held accountable for their contribution. In addition, students and the teacher should be able to measure whether the group, as well as each student, has met the lesson objectives;

- Equal participation: Each student must contribute to the task at hand. No one student can do all of the work while the others do little or nothing;

- The more students talk with each other, the more they will learn. When more students engage in conversations simultaneously, they can negotiate for meaning, apply content and language skills, and learn more deeply [4].

Kagan claims cooperative learning is a teaching method involving small, diverse student groups collaborating to achieve shared learning goals. Students work together to learn and are accountable for their and their peers' learning. Cooperative learning has become a significant component of progressive education and an essential feature of effective teaching and learning, constructing a fundamental basis for other forms of active learning, such as problem-based, team-based, and peer-assisted learning [7]. Furthermore, learning instructions aimed at calling students for collaborative actions to fulfill assigned tasks have great educational potential since they guide students to acquire additional knowledge, promote the development of social and communicative skills (planning, information retrieval, decision-making, systematization, group communication, discussions, cooperation, presentation of results, evaluation, etc. [8]. So, we understand *CL as an instructional strategy aimed at inspiring critical thinking, motivating creativity, and streamlining communication on output-driven cooperation in small groups of students.*

The summative characteristics of '4 Cs skills' are given in Table 1. We believe these skills are particularly appropriate for mastering the '4 Cs' skills in L2 classrooms with 1st-year students with B2 English language proficiency. At the B2 level, Kazakh language learners can understand the main ideas of a complex text related to their field of study, clearly and spontaneously communicate without strain, produce a detailed text on a wide range of subjects, and introduce their vision on a topical issue giving the pros and cons of various options [8].

We accept that there are some disadvantages of CL, such as students' lack of social skills and their worries about failure, the feeling of dependency on the group members, and the ambitions of active participants who might complain that they need to spend their precious time in teaching other team members. We believe there are many approaches to avoid these problems. Every case needs a separate approach for problem settlement to be achieved during the talks with team members individually or collectively and educators' careful classroom facilitation. For better results from CL, we recommend educators follow the strategies suggested by Johnson and Johnson in every classroom, no matter what the subject area:

1. Work cooperatively in small groups, ensuring all members master the assigned material;
2. Engage in a win-lose struggle to see who is best;
3. Work independently on their learning goals at their own pace and in

their own space to achieve a preset criterion of excellence [5].

We are in solidarity with the authors that there are three ways student-student interaction may be structured in school classes: competitively, individualistically, and cooperatively. This interaction can develop social skills such as participating in discussions, applying critical thinking, challenging others' reasoning and conclusions, and supporting and stimulating others to complete their tasks.

Table 1 – Four Cs Skills Characteristics

Skills	Definition	Abilities
Creativity	an ability to think outside the box and unconventionally, question assumptions and standard ways of doing things, and imagine new products and solutions to problems.	<ul style="list-style-type: none"> - generating, offering, and brainstorming ideas; - appreciating ideas of his own and other team members; - creating a new product, procedure, or idea. - applying basic skills in a non-standard situation; - finding an original solution, continuing to search for new ideas and solutions after the completion of the assignment; - using many of the creative abilities to settle problems; - improvising a solution by using something in a novel way, etc.
Collaboration	an ability to work together to achieve a common goal or to solve a problem, deeper learning, new and innovative products, and mutual benefits arise; collaboration among people from diverse backgrounds and differing perspectives.	<ul style="list-style-type: none"> - asking for help; listening to other people's arguments and agreeing with other people's proposals; - building his work into the general work of the group; - determining his contribution to the overall work; - inviting classmates to speak/answer' - working cooperatively overtime to achieve a common goal; - asserting, cooperating, compromising, competing, or deferring to resolving conflicts; - sorting options provided to the group, choosing a single option to move forward, etc.
Communication	An ability to generate, transmit, explain, and negotiate information, including feelings, thoughts, perceptions, expectations, commands, attitudes, knowledge, and more.	<ul style="list-style-type: none"> - analyzing the subject, purpose, sender, receiver, medium, and context of a message; - communicating within the expected norms; - decoding written words and images to understand their originator's intention; - communicating verbally and non-verbally to convey ideas; - switching effectively from receiving ideas to providing ideas, back and forth between those in the communication situation;

		<ul style="list-style-type: none"> - understanding the abilities and limitations of any technological communication; - encoding messages into words, sentences, paragraphs, etc.
Critical thinking	<p>An ability to make appropriate decisions and judgments using what they have learned or read, use inductive and deductive reasoning as proper to the situation, analyze complex systems, and determine how parts of a whole interact.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - breaking something into its parts, examining each part, and noting how the parts fit together; - arguing a series of statements connected logically together, backed by evidence, to conclude; - identifying the categories of something, showing how each category is distinct from the others; - pointing out the similarities and differences between two or more subjects; - comparing and contrasting against an accepted standard of value. - analyzing the causes and effects of a problem to get mutually beneficial solutions, etc.

The modern labor market requires employers to have broad cognitive and affective skills, often 21st-century skills. These skills include a person’s capability to solve complex problems, to think critically about tasks, to communicate with people from a variety of different cultures effectively and using various techniques, to work in collaboration with others, to adapt to rapidly changing environments and conditions for performing tasks, to manage one’s work effectively, and to acquire new skills and information on one’s own. Wiggins and McTighe state that integration of the core academic content and necessary future skills is very significant in equipping students with the essential skills that will help them satisfy their desire to be successful in the future [12]. The Partnership for 21st Century Learning introduced the ‘four Cs skills’ concept to improve education outcomes and prepare students for the demands of 21st-century life and workplace environments after high school graduation. These are portable skills that individuals can transfer from one assignment to another assignment and from one job to another job [3, p. 11].

Based on recent research on educational effectiveness, many educational institutions have collaborated to establish common standards that provide students with the academic knowledge and skills required for the future [13]. These standards are referred to as the State Education Standards of the Republic of Kazakhstan, which state that the 4Cs skills should be fully integrated into teaching and learning to adequately prepare citizens and employees for the needs of the 21st century [5]. The Standards highlight that education content should focus on mastering core academic subjects and developing 21st-century skills. They also emphasize that students must possess competencies such as creativity, critical thinking, effective communication, and the ability

to collaborate in adaptive situations, in addition to solid knowledge and skills in language, arts, mathematics, and science. Integrating these skills into the curriculum requires a shift in the materials, new teaching methods, and revised assessment strategies. Various teaching strategies are recommended in the Standards to embed the 4Cs skills into classroom activities, such as problem-based learning, team-based learning and peer-assisted learning, cooperative learning, critical thinking, digital tools, and many others that are expected to prepare students for further vocational or higher education and career life. This initiative entails encouraging students to become creative to secure opportunities for output to function meaningfully and efficiently in a competitive global market. Further, we will discuss our study to integrate the 4Cs skills into the language classroom through collaborative learning to promote Kazakh high school students' communication and social skills.

Materials and Methods

This study was conducted with 1st-year Narxoz University students. The quasi-experiments, interviews with students, and classroom observation were used in this study. Sixty-three Finance and Law students were involved in the control and treatment group research. Finance groups were administered as the control groups (CG), and the Law groups were the treatment groups (TG). The selection of Law groups as the TG was based on the fact that the students were more active in the questioning and discussion during learning in the spring semester of the 2022-2023 academic year before the treatment. In addition, the performance of the groups was lower, and the authors set themselves to raise the level of students experimentally. During the experiment, the TG tested the application of 4Cs to language learning based on CL, whereas the CG was provided with conventional learning.

At the beginning of the experiment, all groups were given a pre-experiment task to diagnose students' capacity for communication, collaboration, creativity, and critical thinking. The 4Cs skills were measured using validated social interaction instruments in the form of case studies in both groups. As there are many different approaches to practicing case studies, there are other assessment criteria. Considering the basic principles for designing assessment criteria, which are (1) the learning outcomes are aligned with the case for analysis and (2) the grading criteria fit the format chosen for the case, the authors of the given study suggested their rubrics for case study assessment. By the end of the experiment, both groups were given a post-experiment case study analysis task.

Results and Discussion

As our study aims to reflect on pedagogical strategies that might introduce the 4C skills into language teaching, some practices in incorporating 4C skills through communicative tasks are suggested to ensure the effective integration of these skills in language teaching and learning environments. While having 4Cs as an isolated tool, students may face specific difficulties discussing the given classroom tasks. For instance, creativity today requires adaptability and teamwork, so collaboration and communication skills are a must to master. Designing practical thinking is critical and creative, as well as generating and evaluating ideas [14-15]. Integrating the 4Cs skills as one unit into a language teaching/learning environment through collaborative tasks encourages students to access, analyze, evaluate, and create various learning materials and resources, for instance, delivering talk shows, analyzing movies, writing argumentative essays, etc. [15].

The notion of ‘communicative task’ has been defined in several ways. Nunan defines the communicative task as a classroom activity that engages learners to comprehend, manipulate, produce, or interact in the target language. At the same time, they focus on meaning rather than linguistic structure [20]. Swain expands Nunan’s definition, suggesting that focus on the form should be equally important as focusing on meaning [4]. The author claims students must engage in ‘meaning-making’ related to academic content while focusing on form. We share Swain’s mindset on collaborative tasks, which aims to integrate language instruction into content instruction, evolving students to interact about form and content. This kind of approach to collaborative tasks provides students (1) improve their communication competence as they try to express their intended meaning, leading them to search for problem solutions; (2) externalize their social skills by reflecting, revising, assessing, and applying them into practice according to their own goals and needs (Table 2). Moreover, collaborative tasks create an environment where cooperative learning occurs, where students collaborate to explore significant questions or make a meaningful project [21].

While designing classroom activities based on cooperative learning, Lucas et al. suggest several principles to develop a task for a creative lesson, which state that tasks should:

- allow to observe and evaluate the communication and social skills being formed, makes them “visible”;
- make students become its ‘co-developers/co-creators’ in accomplishing assigned tasks;

- make educators use a whole range of pedagogical techniques: problem-based learning, team-based learning, and peer-assisted learning, encouraging communication and collaboration;
- promote positive interaction among the members of the group through estimating each member's effort;
- stimulate students' curiosity and use their experiences to encourage innovative and creative thinking and collaboration [14].

Table 2 – Characteristics for the Collaborative Task

- a learning task involves more than one or many possible solutions;
- a learning task expects either a designing mini-project or creating a particular product with non-standard solutions or means;
- a learning task provides an opportunity for the development of a briefly outlined plot within the framework of a given problem;
- a learning task involves working in a group with the possible allocation of subtasks for autonomous or peer work;
- a learning task requires an independent search for the necessary information in open sources;
- a learning task on a specific subject may involve finding and using information from other subjects.

The pedagogical principles for designing a pilot project for the experiment are based on CL. They are focused on incorporating the 4Cs skills into the subject's content. The pilot project aims to create an educational environment to apply and develop critical thinking, creativity, communication, and cooperation to develop students' communication and social skills.

At the beginning of the treatment, all students from the CG and TG groups were given a pre-experiment task to diagnose their capacity for communication, collaboration, creativity, and critical thinking. The 4Cs skills were measured using validated social interaction instruments for cooperation.

Pre-Experiment Task Sample for Treatment & Control Groups.

In groups of three to four, study the graphs on obesity prevalence among youth aged 2-17 years by sex and age from 2015 to 2019. Work out the meaning of the given materials by talking about them, and then write their negotiated understanding as accurately, appropriately, and coherently as possible. The report with your findings will be recommended for posting on the school's Instagram page.

The task accomplishment results suggested that students encounter some problems. Besides linguistic issues such as lexical choice, the best syntactic structure, etc., these problems include generating common ideas, involving other peers in a team discussion, evaluating one's assumptions and judgments,

accepting others' ideas, showing tolerance to the differences in the cognitive ability of others, and thinking critically and creatively. The results of the pre-experiment task are presented in graph 1.

During the experiment, the treatment group tested a pilot project for applying 4Cs to language learning based on CL, whereas the control group was provided with conventional learning. Various learning tasks were designed based on Characteristics for collaboration in language classrooms.

Collaborative Task Sample for Treatment Groups

In small groups, create a plan for involving students in making technology decisions in the school. The process may include gathering student input from surveys, establishing a student advisory committee, using students to help provide tech support or other services to the school, evaluating cost/value ratios, and fundraising proposals to support their recommended strategies. These plans should be used in a presentation to the principal or the school board.

Collaborative Task Sample for Treatment Groups

Working in small groups, survey favorite forms of recreation among local teens. Research the local history of recreational youth facilities for teens and the potential sources of political and economic support. Study a current issue and analyze its historical, political, and financial components, various viewpoints, and possible solutions, present your findings in graphs, and create a business plan for developing a local recreation center/club for teens. Use technology tools to present survey results, needs, and plans to a community group or civic association.

By the end of the experiment, both groups were given a post-experiment case study analysis task. This part of the experiment aimed to determine how the pilot project affected students' communication and social skills enhancement.

Post-Experimental Case Study Sample for Treatment & Control Groups

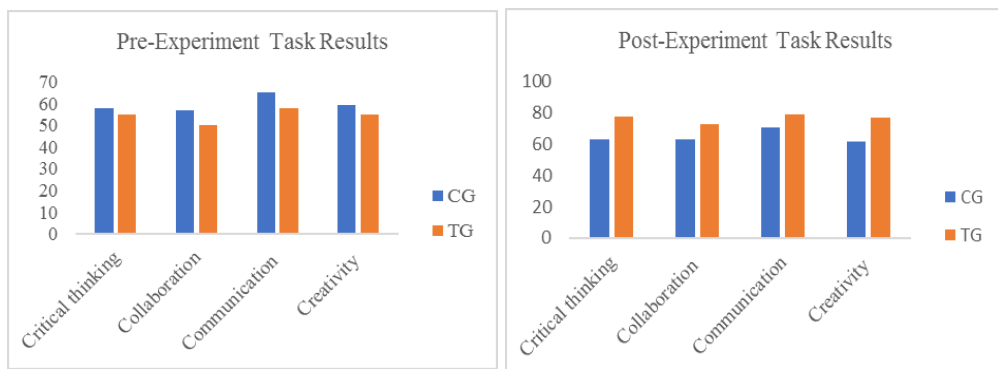
Introduction: The Sustainable Development Goals (SDGs) are global goals for fair and sustainable health at every level, from planetary biosphere to local community. The aim is to end poverty, protect the planet, and ensure that all people enjoy peace and prosperity, now and in the future.

Growing points: There is an increasing understanding that sustainable development requires a paradigm shift in how we understand the interaction between the real economy and quality of life. Changing our current model would have many social, environmental, and economic benefits.

Task: Work in groups of three to four. As part of a unit on community development, communicate with a Peace Corps volunteer, community activist, or local leader who is fluent in the target language and has fieldwork experience. Exchange information related to the work/projects on the UN

Sustainable Development Agenda being undertaken locally and in the country of the respondent's origin. Areas of focus may include agriculture, business, education, health, and the environment. Analyze and describe how science and engineering involve creative processes, including generating and testing ideas, making observations, and formulating explanations of new advances brought to life by the Agenda. Post your findings on the school's Instagram page and call your followers for comments.

Graph 1 – Pre and Post- Experiment Results in Control and Treatment Groups

Task accomplishment results suggested that students from treatment groups encounter fewer problems than students from control groups. There were slight improvements in students' academic performance from the control groups. They still need help in social interactions and soft skills like problem-solving, creativity, and linguistic problems. The results for students from treatment groups are optimistic. Students were able to demonstrate their capacities to (1) generate and communicate ideas and give input in team meetings, conversations, and interactions with their external stakeholders, (2) evaluate their assumptions and judgments, accept the goals of a group, and evaluate overall results, (3) cultivate increased cooperation in a group to solve specific problems, (4) improve their tolerance to the difference in the cognitive ability of others, (5) seek to think critically and creatively. The results of the post-experiment task are presented in graph 1. The ability to make appropriate critical decisions and judgments (critical thinking) was improved from 55 to 78, a +23 score. The ability to work together to achieve a common goal or to solve a problem (collaboration) was improved from 50 to 73 (+23). The ability to generate, transmit, explain, and negotiate information (communication) was improved from 58 to 79, a +21 score. The ability to think unconventionally to create new products and solutions to problems (creativity) was improved from

55 to 77 (+22). The pre-and post-experiment testing results in control groups (CG) and treatment groups (TG) are given in Table 3.

Table 3 – Pre and Post- and Post-experiment Testing Results in Control and Treatment Groups

Sections	Pre- experiment test				Post-experiment test			
	Critical thinking	Collaboration	Communication	Creativity	Critical thinking	Collaboration	Communication	Creativity
Points	100	100	100	100	100	100	100	100
CG (32)	58	57	65	59	63 (+5)	63 (+6)	71 (+6)	62(+3)
TG (31)	55	50	58	55	78 (+23)	73 (23)	79 (+21)	77 (+22)

Conclusion

The concepts of the ‘four Cs skills’ as essential skills of the 21st century have been discussed in this paper. The proliferation of these skills among language learners has been the aim of most recent language programs, including Kazakh. However, achieving this vital aim in these contexts requires additional thought and planning to create the appropriate educational environment for integrating these skills in language teaching and learning. The quantitative survey provides data about the outcomes of applying cooperative learning to implement the ‘four Cs skills’ in the language classroom. By the end of the study, students were able to demonstrate their capacities to (1) generate and communicate ideas and give input in team meetings, conversations, and interactions with their external stakeholders, (2) evaluate their assumptions and judgments, accept the goals of a group and evaluate overall results, (3) cultivate increased cooperation in a group to solve specific problems, (4) improve their tolerance to the difference in cognitive ability of others, (5) seek to think critically and creatively.

These results suggest that mastering the 21st-century competencies (critical thinking, creativity, communication, and cooperation) in the school education framework will help students navigate the ever-changing world and large information flows and allow them to learn throughout life. The proposed tasks are consistent, and they overlap and complement each other. They all lie in one space that supports students’ cognitive development and fills it with accurate life content. However, they are still innovative for most Kazakh schools.

REFERENCES

- [1] UNESCO. Assessment of transversal competencies: Policy and practice in the Asia-Pacific Region. Bangkok: UNESCO Office Bangkok. [Electronic resource]. – 2016. – Access mode: URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246590> [Date of access: 11.08.2023]
- [2] Care E., Vista A. Education assessment in the 21st century: New skillsets for a new millennium. Washington, DC: Brookings. [Electronic resource]. – 2017. – Access mode: URL: <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2017/03/01/education-assessment-in-the-21st-century-new-skillsets-for-a-new-millennium/> [Date of access: 17.08.2023]
- [3] Partnership for 21st Century Skills. Learning for the 21st Century: A report and mile guide for 21st-century skills. Washington, DC, United States: Partnership for 21st Century Skills Publication. [Electronic resource]. – 2004. – Access mode: URL: <http://www.21stcenturyskills.org> [Date of access: 17.08.2023]
- [4] Kagan S. Kagan Cooperative Learning Structures. San Clemente, CA: Kagan Publishing. [Electronic resource]. – 2013. – Access mode: URL: www.kaganonline.com [Date of access: 21.07.2023]
- [5] State Education Standards of the Republic of Kazakhstan. Order of the Minister of Education and Science dated October 31. – 2018. - No. 604. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669> [Date of access: 17.08.2023]
- [6] Vygotsky L.S. Thought and language. (A. Kozulin, Ed., Trans.). Cambridge, MA: MIT Press. – 1986. - P.- 257.
- [7] Johnson D., Johnson R., Smith K. Cooperative Learning: Improving University Instruction by Basing Practice on Validated Theory. Journal on Excellence in University Teaching. – 2015. – Vol. 25(3&4). – P. 85-118.
- [8] Johnson D., Johnson R. Cooperative Learning. University of Minnesota. [Electronic resource]. – 2017. – Access mode: URL: https://2017.congresoinnovacion.educa.aragon.es/documents/48/David_Johnson.pdf [Date of access: 17.08.2023]
- [9] Yelubayeva P.K., Tutbayeva Zh.A. The role of media literacy in promoting critical communication skills in language teaching classrooms. Bulletin of ENU. – 2022. – Vol. 4(141). – pp. 216-227.
- [10] Lucas B., Claxton G., Spencer E. Progression in student creativity in school: first steps towards new forms of formative assessments // OECD Education Working Papers. – Paris: OECD Publishing, 2013. – Access mode: URL: <https://www.oecd.org/education/ceri/5k4dp59msdwk.pdf> [Date of access: 17.08.2023]
- [11] Halvorsen A. 21st Century Skills and the “4Cs” in the English Language Classroom. University of Oregon. [Electronic resource].

– 2017. – Access mode: URL: https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/23598/halvorsen_21_century_skills.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Date of access: 17.08.2023]

[12] Esmagulova A.A., Mazhenova R. Strategy of formation of communicative competencies of future teachers-psychologists. Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. – 2019. – Vol. 72(1). – pp.117-127.

[13] Efendi D., Sumarmi, D., Utomo D.H. The effect of PjBL plus 4Cs learning model on critical thinking skills. Journal for the Education of Gifted Young Scientists. – 2020. – Vol. 8(4). – P. 1509-1521. – Access mode: URL: <http://dx.doi.org/10.17478/jegys.768134> [Date of access: 17.08.2023]

[14] Nunan D. Practical English language teaching. – London: McGraw-Hill. [Electronic resource]. – 2003. – Access mode: URL: <https://archive.org/details/practicalenglish0000nuna> [Date of access: 17.08.2023]

[15] Pardede P. Integrating the 4Cs into EFL Integrated Skills Learning. Journal of English Teaching. – 2020. – Vol. 6 (1). – pp. 71-85.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАСТАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА ҮШІН КОРПОРАТИВТІК ОҚИТУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК САБАҚТАРДА “4К” ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Елубаева П.К.¹, Беркинбаева Г.О.²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан.

Аңдатпа. Технологияның тұрақты дамуы адамдардың қоғамда қалай жұмыс істейтінін түбегейлі өзгертті. Қоғам адамның жетістігіне жету үшін сыни ойлау, шығармашылық, қарым-қатынас және ынтымақтастық сияқты әлеуметтік дағдыларды дамытуға шақырады. Бұл дағдыларды тарату бүкіл әлем бойынша, әсіресе қазақ тілінде білім беру бағдарламаларының мақсаты болды. Сондықтан осы контексттердің іске асыруға жарамдылығы мен дайындығын зерттеу қажет. Біздің зерттеуіміз осы жаңа құралдарды тіл үйрену ортасына қалай жақсы біріктіру керектігін анықтау үшін сыныптарда «4 К» дағдыларын енгізуге ықпал ететін оқыту стратегияларын қарастыруға және қазақ оқушылары идеяларды ыңғайлы және сенімді жеткізе алуы үшін орта мектепте қандай оқыту моделін қолдануға болатынын және қажет екенін түсінуге бағытталған. командалық жиналыстарға, әңгімелесулерге және сыртқы мүдделі тараптармен өзара әрекеттесуге үлес қосыңыз. Нәтижелер ұсынылған оқыту стратегиялары тіл үйренушілердің идеяларды

қалыптастыру, аргумент құру, ақпараттың жетіспеушілігін атап көрсету және Іздеу, өз идеяларын тұжырымдау және басқалардың идеяларын дамыту, олардың болжамдары мен пайымдауларын бағалау, топтың мақсаттарын қабылдау және жалпы нәтижелерді бағалау қабілеттерін дамытуға ықпал еткенін көрсетті. Сонымен қатар, бұл интеграцияланған дағдылар орта мектеп оқушыларына өз бетінше және басқалармен бірлесіп оқуға және ғылыми-зерттеу жұмыстарында өзін көрсетуге мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері бірлескен оқыту негізінде тілдік сыныптарда «4К» дағдыларын меңгеру қазақстандық жастардың коммуникативтік дағдыларын дамытуды жеделдететінін көрсетеді.

Тірек сөздер: 4К дағдылары, корпоративтік оқыту, коммуникативтік дағдылар, тілдік сабақтар, кешенді тәсіл, тілді оқыту, тілдерді оқыту ортасы, педагогикалық құралдар

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ «4К» НА ЯЗЫКОВЫХ ЗАНЯТИЯХ ПОСРЕДСТВОМ КОРПОРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ

*Елубаева П.К.¹, Беркинбаева Г.О.²

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Алматы, Казахстан

² Университет НАРХОЗ, Алматы, Казахстан

Аннотация. Устойчивое развитие технологий кардинально изменило то, как люди функционируют в обществе. Общество призывает развивать социальные навыки, такие как критическое мышление, креативность, коммуникация и сотрудничество, для достижения успеха человека. Распространение этих навыков было целью образовательных программ по всему миру, особенно на казахском языке. Следовательно, необходимо изучить пригодность и готовность этих контекстов к внедрению. Наше исследование направлено на рассмотрение стратегий преподавания, которые могли бы способствовать внедрению навыков «4 К» в классах, чтобы определить, как наилучшим образом интегрировать эти новые инструменты в среду изучения языка, и понять, какую модель обучения можно и нужно использовать в средней школе, чтобы казахские учащиеся могли комфортно и уверенно передавать идеи, вносить свой вклад в командные собрания, беседы и взаимодействие с внешними заинтересованными сторонами. Результаты показали, что предложенные стратегии обучения способствовали развитию способности изучающих язык генерировать идеи, выстраивать аргументацию, подчеркивать

недостаток информации и осуществлять поиск, формулировать свои идеи и развивать идеи других, оценивать свои предположения и суждения, принимать цели группы и оценивать общие результаты. Кроме того, эти интегрированные навыки позволяют старшеклассникам учиться самостоятельно и в сотрудничестве с другими и проявлять себя в исследовательской деятельности. Результаты исследования показывают, что овладение навыками «4К» в языковых классах на основе совместного обучения ускоряет развитие коммуникативных навыков у казахстанской молодежи.

Ключевые слова: навыки 4К, корпоративное обучение, коммуникативные навыки, языковые занятия, комплексный подход, преподавание языка, среда обучения языкам, педагогические инструменты

Received 27 January 2024

UDC 372.854

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.021>

A COMPARATIVE STUDY OF ONLINE AND OFFLINE METHODS TEACHING CHEMISTRY IN A MEDICAL SCHOOL

*Nechepurenko E.V.¹, Karlova E.K.², Myrzakozha D.A.³, Aliyev N.U.⁴

*^{1,2,3,4}S.D. Asfendiyarov Kazakh National Medical University

Almaty, Kazakhstan

Abstract. Higher medical education has never been distant or implemented online. The years of pandemic have changed the situation. Online lessons become more common even in medical schools. Our purpose was to find out the advantages and disadvantages of online and offline studying methods from students' points of view. We had a unique opportunity to compare online and offline education through the eyes of students who studied in their first year online for the first half of the semester, and offline for the second half of the semester. These students could compare the pros and cons of these learning formats when studying chemistry. The survey was designed to collect information to compare the online teaching and offline teaching of chemistry for medical students. Since different teaching and learning methods were compared by the same people, the contribution of subjectivity in the comparison was reduced. The results of questionnaire answers of students from Kazakhstan

were analyzed and compared with other studies' results made all around the world. In this research, the authors believe that feedback from students can help develop and use more accessible and modern ways of teaching as well as ways to improve the quality of education for medical students.

Key words: learning, blended learning, higher education, medical education, teaching chemistry, mixed learning, online learning, offline learning, educational technologies

Introduction

Classical medical education has traditionally been face-to-face education, medical faculties have never even had distance learning. However, with the development of modern technologies new high-tech methods of education have become increasingly popular worldwide. They began to penetrate medical education as well. The trigger for this process was the pandemic when all educational institutions were forced to either stop their activities or transfer the learning process to an online format.

The traditional model of teacher-led lectures and classroom learning has been a mainstay for most higher education institutions for many years. Currently, the possibilities of technology are ahead of the existing education system, blended and distance learning will likely develop shortly [1]. According to [2], online education has a systemic impact on society, and taking this into account, it is necessary to develop advanced, flexible, modern educational technologies, effectively build and maintain a blended and distance learning format, including in the academic practice of medical universities, which in the future may contribute to increasing the availability of digital medical education.

The medical education environment has been forced to change rapidly with the COVID-19 pandemic. This worldwide pandemic has not only created a need but perhaps also provided an opportunity to accelerate the digital transformation of medical education. Further introduction of online learning methods in medical schools is possibly expected. However, it is important to minimize their shortcomings and maximize the development of online methods [3].

Universities are now undergoing many changes, and the paradigm of education is changing. However, regardless of whether learning is implemented online, blended, or face-to-face, educational institutions need to maintain a high level of education quality.

Online learning is gaining popularity as a leading educational learning, especially during the outbreak of the COVID-19 pandemic. As a result, nowadays different institutions in different countries provide students with

education through online pedagogy. The study [4] analyzes student performance on online and offline learning platforms. The authors propose to combine online learning with the traditional learning trend and thus use the privileges of digital learning for effective learning. They concluded that blended learning is the most effective.

Many works are devoted to studying the effectiveness of online and offline learning in medical education. The authors of [5] based on a meta-analysis of data to compare the knowledge and skills of undergraduate medical students obtained using online and offline learning. The authors concluded that the use of online teaching methods in medical education was no less effective than offline learning. They acknowledge that online learning has its benefits for improving student learning and should be considered as a potential teaching method in medical education.

The authors of [6] believe the online mode of learning has become the new norm even for medical specialties. It is important that the medical institution considers the perceptions and preferences of its students regarding the various regimens and works comprehensively to improve their students' satisfaction with the online regimen. The online mode needs to be upgraded with the integration of technology tools to enrich students with practical and clinical knowledge. However, the results of the survey showed that e-learning can help the learning process in medical schools in some aspects but cannot be used for the entire educational process.

The paper [7] emphasizes that online learning has proven itself in medical education and is well-received by students. The e-learning strategy aims to improve the quality of medical education by providing students with equal access to quality learning resources. Online learning can be especially beneficial for postgraduate medical education.

The paper [8] describes the application of a mixed model for teaching anatomy to medical students. The described hybrid learning model combines traditional classes with online lectures. It is widely used to unite the benefits of face-to-face and online courses.

The authors of [3] believe that although an online course is not the same as an offline course, it is possible to increase the effectiveness of online learning to a level that satisfies medical students. Through the online platform, basic surgical skills can also be effectively taught. Even without a pandemic, the online part of the curriculum can be a useful addition to surgical education.

Materials and methods

We had a unique opportunity to compare online and offline learning through the eyes of students who studied in their first year at the Kazakh State

Medical University named after S.D. Asfendiyarov. They studied chemistry online for the first half of the semester, and offline - for the second half of the semester. These students were able to compare the pros and cons of these learning formats of studying chemistry.

During online training, students were offered both pre-recorded lectures and online classes using the ZOOM platform with the ability to conduct live conversations/discussions with the teacher (live chat and/or communication with the teacher and group members). Offline lessons were provided in the traditional way of practical lessons and seminars with a teacher.

We have designed the questionnaire to collect students' opinions concerning the pros and cons of these ways of study. The students were asked what they liked/did not like about online and offline learning, what difficulties they have in both ways of study and what choice would they make if they could. The survey questions are given in the table 1.

Table 1 - The survey questions

<p>1. What do you think is the positive side of distant (online) learning?</p> <p>1) the opportunity to regulate the individual pace of knowledge acquisition</p> <p>2) comfortable learning conditions</p> <p>3) the opportunity to communicate with the teacher online</p> <p>4) availability of information regardless of time</p> <p>5) increasing independence in mastering the material</p> <p>6) the opportunity to re-watch the video of the lecture</p> <p>7) simplification of the control system</p> <p>8) the absence of stressful situations</p> <p>9) something different</p>
<p>2. Choose the main disadvantages of distant (online) learning</p> <p>1) insufficient control of the acquired knowledge</p> <p>2) lack of self-discipline</p> <p>3) low level of the Internet at your place of residence</p> <p>4) insufficient technical equipment for the teacher's work</p> <p>5) something else (you can write your answer below)</p>
<p>3. What do you think is the positive side of face-to-face learning?</p> <p>1) the opportunity to communicate with group mates</p> <p>2) the presence of control by the teacher during classes</p> <p>3) the opportunity for personal communication with the teacher</p> <p>4) more strict control in the performance of final tasks</p> <p>5) something else (you can write your answer below)</p>
<p>4. Choose the main disadvantages of face-to-face learning.</p> <p>1) a lot of time is spent on transport</p> <p>2) the presence of hard deadlines</p> <p>3) not very comfortable conditions</p> <p>4) something else (you can write your answer below)</p>

<p>5. Is it convenient for you to study remotely?</p> <ol style="list-style-type: none">1) Yes, convenient (I like it)2) Yes, but it is difficult3) No, it's very difficult4) No, it's too easy5) Difficult to answer
<p>6. The level of motivation for learning you have within the distance form...</p> <ol style="list-style-type: none">1) Increased2) Does not change3) Decreased4) Difficult to answer
<p>7. In your opinion, the teaching load on students during distance learning ...</p> <ol style="list-style-type: none">1) Generally increased2) Decreased overall3) Hasn't changed4) Difficult to answer
<p>8. What difficulties did you encounter in the process of distant learning?</p> <ol style="list-style-type: none">1) Insufficient knowledge of computer technology2) Not enough material to study online3) Difficulty in completing practical tasks without teacher explanations4) The inconvenience of using the distance learning site5) Large volume of given materials6) Untimely presentation of materials and assignments by teachers7) Other...
<p>9. What technical problems did you encounter in the process of distance learning?</p> <ol style="list-style-type: none">1) The need to have access to the Internet2) My insufficient PC knowledge3) Some lectures were not displayed4) It was not clear what I needed to do or where to click5) Inability to download a lecture or presentation to your PC6) Technical interruptions in the process of playing the material7) Poor feedback8) Low speed of internet connection9) There were no problems10) Other...
<p>10. If you had a choice, would you choose...</p> <ol style="list-style-type: none">1) Completely offline learning2) Completely distance learning3) Blended learning format, depending on the topic

The results of our survey are analyzed and compared with the data of other researchers.

Results and discussion

In many works, issues related to the advantages and disadvantages of distance learning, as well as the difficulties faced by students, are considered in detail. Of the positive aspects of distance learning, respondents most often note the following: an individual pace of learning, the ability to download lecture materials, the ability to re-watch videos, and the use of modern technologies. The obvious advantages of online learning are also accessibility (territorial, financial, gender, and age), flexible schedule, comfort (choosing a convenient place to study the material, combining it with other things), and saving time. The authors of [7] consider the main advantages of online learning to be its flexibility and the possibility of learning at an independent pace.

According to our research (Figure 1), almost all respondents to this question noted the possibility of re-watching the proposed video lectures as the main advantage of distance learning, it was reported by 70% of students. We believe that re-watching the videos and stopping at the most difficult pieces, help first-year students learn the material better. Many students appreciated the availability of information at any time (54%) and comfortable learning conditions (50%). For many, the increasing independence in studying the material (42%) and the absence of stressful situations (35%) turned out to be important. Studying at home, students avoid stressful situations that often occur in life, for example, when living in a hostel.

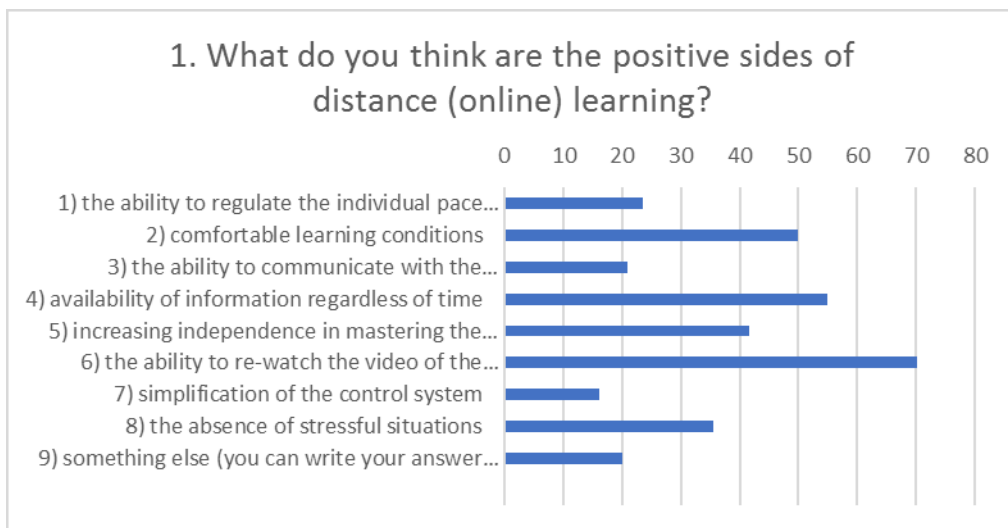

Figure 1 - Advantages of online learning

Many students who found themselves in forced online (distance) learning because of the COVID-19 pandemic in 2020 cite the deterioration of interpersonal communication skills and a decrease in live communication

with the teacher as one of the most serious negative consequences of the digitalization of education.

The study [8] showed that many students (66.23%) had difficulty managing their time and they were distracted while studying at home. Most of them (92.92%) admitted that they miss the real social life on campus. The results of the survey [10] indicate that regarding the disadvantages of e-learning, the majority (81.7%) of the respondents found it difficult due to internet problems followed by technical issues (65.5%), reduced interaction with the patients (55.1%), lack of self-discipline 23.8%, reduced socialization (21.9%).

Other works show that 58% note a lack of communication between facilitator and student and 56% - a lack of feedback [9]; a lack of face-to-face interaction was noted by 41% of students and 62.7% of teachers [10]; 42.9% of students missed face-to-face interactions [11].

Our students consider the main disadvantage of online learning (Figure 2) to be the lack of control over the knowledge they receive (49%) and the insufficient quality of the Internet connection in their places of residence (47%). They just graduated from high school, where they were under the scrutiny of the teacher every minute, and therefore the lack of tight control makes them confused and insecure. Many students suffer from a lack of self-discipline (34%) for the same reason, which is 10% higher than in [12].

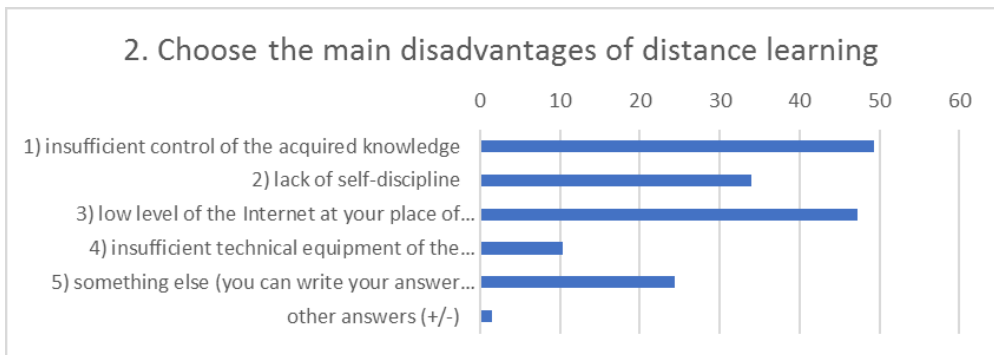

Figure 2 - Disadvantages of online learning

Face-to-face meetings allow the teacher to provide dialogue which is one of the main mechanisms of pedagogical interaction, to support a process of communication, and exchange of views between interlocutors. The teacher, seeing the reaction and degree of involvement of students, can instantly change the trajectory of interaction with the audience to achieve the goals. At the same time, students also could express their emotional opinions immediately, which can be difficult online. Therefore, a face-to-face format of communication

between a teacher and a student seems to be the more convenient way to ensure an individual approach, internal enrichment, and activation of potential, and, consequently, a quality transfer of knowledge.

For our students, the opportunity to communicate with group members seems to be very important for most respondents (83%), which is also confirmed by the authors of the article [13] - social interaction of the learners affects students' motivation and study results positively. More than half of students (54%) lack communication with a teacher as well. This result is in line with the results of works [9-11], although our students are more sociable. The openness and sociability of people are typical for our country, which is why students suffer so much from a lack of communication in online learning. 65% of students consider it important to have stricter control by the teacher during classes and current control (52%) (the reason is commented on in the previous question). This is also confirmed by students' answers to question 2, where insufficient control is chosen by many students as one of the main disadvantages of online learning.

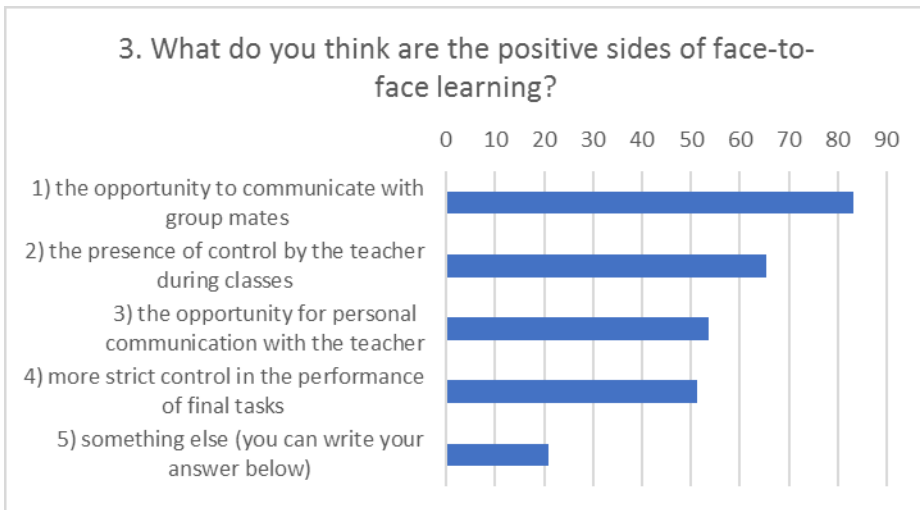

Figure 3 - Advantages of offline learning

The main disadvantages of offline learning are related to economic issues - the need to spend for transport, accommodation, food, and additional time spent on moving from the place of residence to the learning site and back. Possible stressful situations are named as drawbacks of face-to-face learning as well.

In the study [12], for most respondents (72.1%), the advantage of e-learning is the ability to stay at home, which means lower living and transport costs (51.3%), as well as the ability to have meetings recorded (38.1%).

Our survey shows that students consider the main disadvantage of offline learning to be that they must spend a lot of time traveling (68%) because most of them live far from university buildings and have to spend 2-3 hours a day on the way to the lessons or back home. Not very comfortable learning conditions and the presence of strict deadlines were noted by 21% and 20% of the respondents, respectively. 27% of students noted other reasons, such as difficult relationships in the group, the lack of a familiar environment, and the habit of loneliness (figure 4).

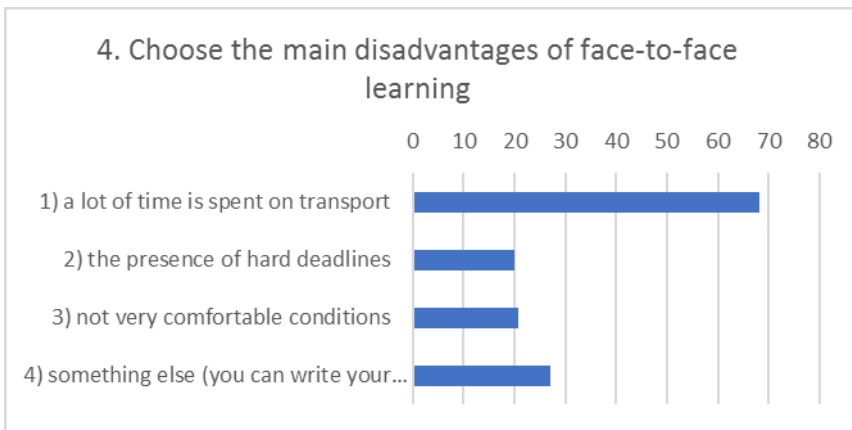

Figure 4 - Disadvantages of offline learning

According to our survey, for most students, online learning is convenient and enjoyable (38%) or is convenient, albeit difficult (28%). For 17% of students, distance learning is inconvenient, as it is very difficult for them. 7% of students found it difficult to answer this question (figure 5).

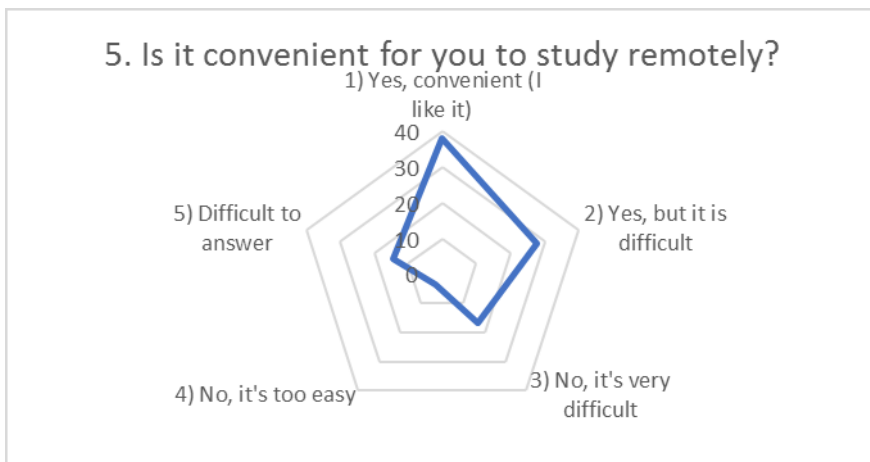

Figure 5 - Convenience of online learning

The problem of self-motivation is considered in [9]. According to the authors' study, when studying basic subjects, 23% of respondents noted a decrease in the level of motivation for distance learning, and for 17% of respondents, the level of motivation did not change. However, 60% noted an increased level of motivation.

In [8], 63.01% of students indicated a lack of self-motivation. The authors [2] believe that the observed decrease in students' motivation to learn in the context of online learning is offset by an increase in hours and opportunities to consolidate knowledge, skills, and abilities.

According to our study, students are quite well motivated to study even in the context of distance learning - for more than 45% of students, motivation does not change when switching to online learning, although, for 26% of students it falls, but for 21% of the respondents, motivation for learning increases. 7% of students found it difficult to answer this question (Figure 6).

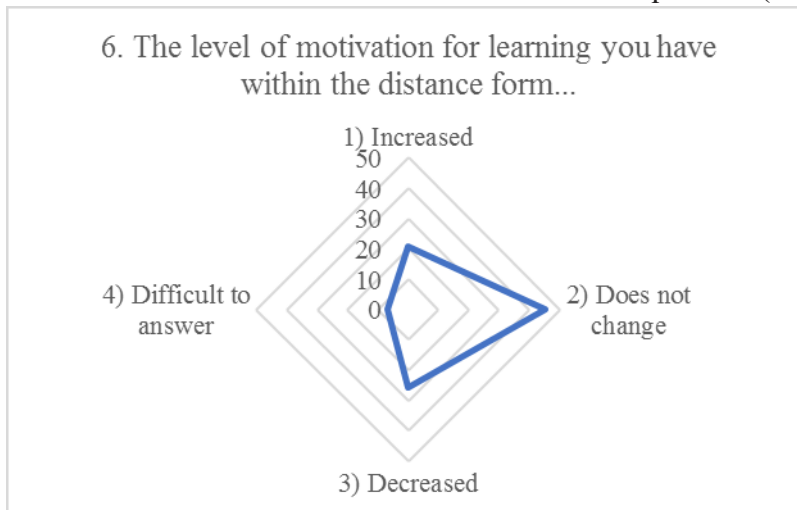

Figure 6 - The change in the level of motivation to study

The studies conducted in [14] show that student performance in online learning is associated with rising effort and mental needs. Some of the frustration with online learning is due to the increased amount of time and effort it takes to compare to offline learning.

The results of our survey show that 37% are sure that student workload does not depend on the form of study, while 31% of students believe that it increases during online learning, and 21.5% of respondents feel that it decreases. 10% of students could not answer this question (figure 7).

7. In your opinion, the learning load on students during distance learning ...

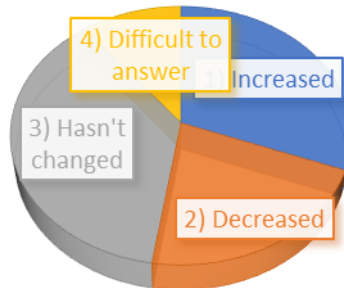

Figure 7 - The change in learning load

In the process of online learning, students encountered some difficulties. The most frequently mentioned problem was the difficulty in completing practical tasks and solving problems without a prior explanation from the teacher. Since we are dealing with students in the first year of study, we believe this is the result of an emotional attachment to the teacher and the lack of the habit of independent work. 31% of students consider the sites and programs offered to them inconvenient for learning, perhaps they do not have sufficient experience with the software. 28.5% of students believe that the material offered to them for preparation is too large, while 17% believe that this is not enough. This is again the problem of first-year students who are not yet accustomed to the style of teaching at the university. 18% of respondents were insecure computer users, which complicated the learning process for them (figure 8).

8. What difficulties did you encounter in the process of distance learning?

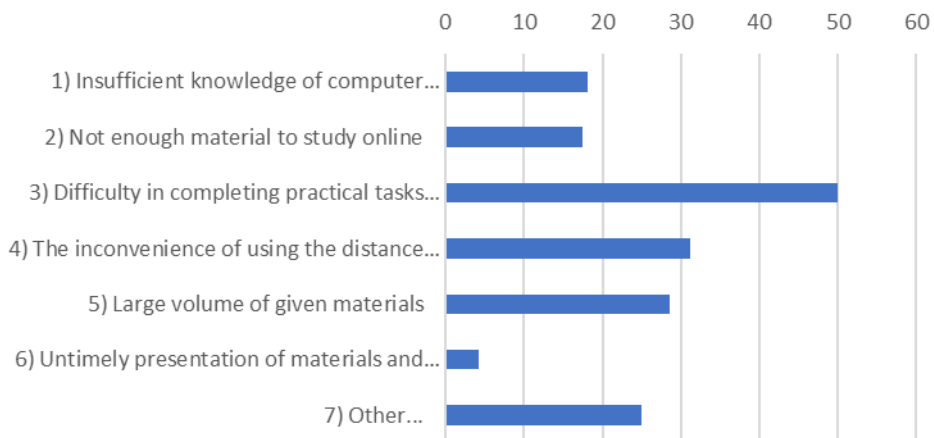

Figure 8 - Difficulties appeared in online learning

The authors of [9] indicated that the problem with a poor Internet connection was named by 48% of students, 24% of respondents declared the inability to work with online courses, 21% - had technical problems, and 59% had insufficient IT skills. In [12], Internet problems (81.7%) were also named as the main problem of online learning, which was accompanied by technical problems (65.5%).

According to our survey (question 2), slow internet connection and technical issues are one of the greatest disadvantages of online learning. More details about this. Slow internet connection was a problem for 53.5% of students. 33% of respondents were not always able to download or view video materials. For 31% of the respondents, even access to the Internet was a problem (they had to travel outside the settlement to gain access to a high-quality Internet connection sometimes). Other technical problems were mentioned by 26% of students. Only 26% of students had no problems with the Internet (Figure 9).

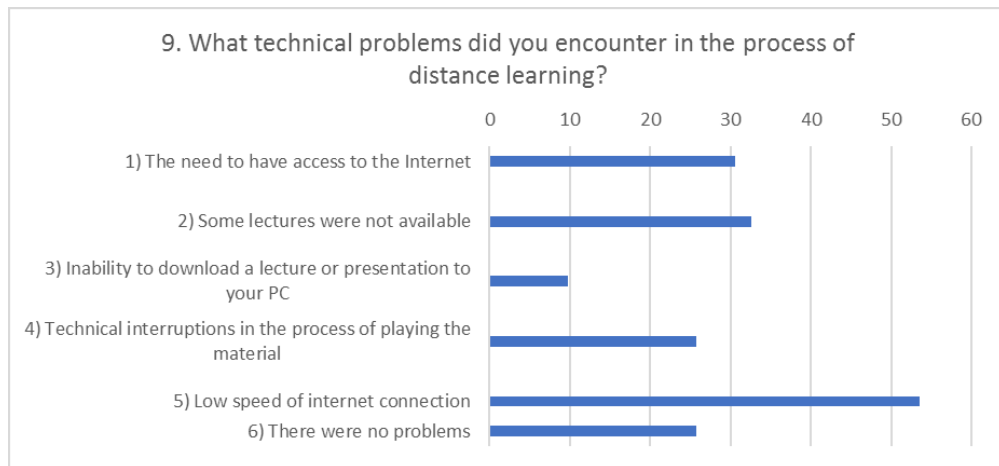

Figure 9 - Technical problems of online learning

Researchers often ask their respondents what form of education they would prefer. According to a study [3], students preferred online lectures to offline lectures, but they would like to keep the online course after the end of the pandemic. According to the results of the work [8], more than half of the participants (80.46%) preferred distance learning through Zoom online lessons, followed by video-recorded classes (19.48%) and theoretical lectures (0.04%).

The authors of [11] believe that, in general, students have a positive attitude towards the use of e-learning, which is underused in medical education. They plan to use it to aid learning in the future. While traditional learning remained the favorite (45,9%), many liked the idea of hybrid education or blended learning (41,2%). However, only 30 (8.8%) participants were in favor of exclusive online learning. According to their results, 77% of students have

negative perceptions of e-learning. However, the authors of [6] argue that overall, 58.9% had a favorable attitude regarding e-learning.

According to our research, student votes are distributed as follows: 46.5% of respondents would prefer completely offline learning; 44.4% of students consider blended learning to be the best; 9.1% of students would prefer to study entirely online (figure 10). Our results correlate very well with the results of [11].

10. If you had a choice, would you choose...

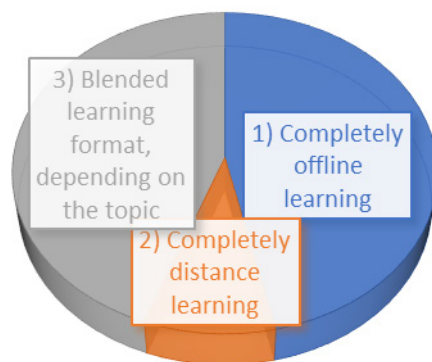

Figure 10 - The choice students would make

Although more than half of the respondents are positive about e-learning, students prefer traditional face-to-face learning more. This may be due to practical issues and the introduction of new learning phenomena. The educational system should use programs to improve e-learning that are more convenient and technically sound. A blended approach to teaching and learning may create new opportunities in the field of medical education soon [12].

Digital technologies provide many new opportunities for both teachers and students, which allows you to automate most of the educational work, save time, quickly find the necessary information, socialize, and improve yourself, freeing up time for individual work with students. Students were generally positive about e-learning and wanted to continue distance learning along with traditional learning, i.e., blended learning. Exploring the merits and barriers to e-learning during a pandemic can guide introducing blended learning into medical curricula to enhance the teaching/learning experience [11].

Conclusion

We concluded that a blended learning format is preferable. It is necessary, if possible, to level the shortcomings of distance learning, and to widely use it for teaching chemistry along with the offline format. It is very convenient to apply

e-learning when using the flipped classroom methodology in the classroom. Students use video lectures, presentations, and other preparatory material provided by the teacher in preparation for the lesson. It is quite justified to conduct consultations before class or before the exam also in an online format. With proper preparation, organizing effective communication is quite possible. The videoconferencing mode is practically in no way inferior to a face-to-face meeting, and correspondence and cross-exchange of views on completed tasks even have some advantages over a live dialogue: impulsive statements that could negatively affect the relationship of the parties are minimized, lots of meaningful feedback is provided, and the inclusion of all participants in the interaction process. In addition, individual or group correspondence is possible using an instant message system, forwarding tasks, and receiving comments.

We would like to note that there are pluses and minuses in each of the formats. This was confirmed in a survey conducted among 1st-year students of KazNMU, who studied chemistry both online and face-to-face, and, therefore, had the opportunity to compare these teaching methods. Most students had technical problems with the Internet connection during online learning, another significant problem for them was the lack of communication with group mates and teachers. Offline learning does not have these drawbacks. However, online learning has the advantage of flexibility in time and space, one can study anytime and anywhere, and use the required amount of time for learning. Many students appreciate these benefits. Therefore, we plan to make efforts to develop blended learning in the teaching of chemistry at a medical school.

REFERENCES

[1] Siemens George & Matheos Kathleen. Systemic Changes in Higher Education. Spring 2010 Special Issue, Part 2: [Technology and Social Media] in education. - 2010. -No.1. - P.3-18.

[2] Litvinova T.M., Galuzina I.I., Zasova L.V., Prisyazhnaya N.V. Medical education in Russia: vectors of reboot in pandemic conditions. National Health Care (Russia). - 2021. - No 2(1). -P. 12–20.

[3] Motte-Signoret E, Labbé A, Benoist G, Linglart A, Gajdos V, Lapillonne A. Perception of medical education by learners and teachers during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional survey of online teaching. Med Educ Online. - 2021. -No 26(1).

[4] Zyryanov V., Smagulova M., Zhaxylykova A. Comparative analysis of the efficiency of online and traditional formats of teaching a foreign language. Bulletin of Ablai khan KazUIRandWL, series Pedagogical Sciences. - 2023.- No1. - P. 207-221.

[5] Leisi Pei & Hongbin Wu (2019) Does online learning work better than offline learning in undergraduate medical education? A systematic review and meta-analysis. *Medical Education Online*. - 2019. - No.24(1).

[6] Rastogi A, Bansal A, Keshan P, Jindal A, Prakash A, Kumar V. Medical education in post-pandemic times: Online or offline mode of learning? *J Family Med Prim Care*. - 2022. - No 11.

[7] Ayoub F, Moussa M, Papatsoris AG, Chakra MA, Chahine NB, Fares Y. The online learning in medical education: A novel challenge in the era of COVID-19 pandemic. *Hellenic Urol*. -2020. - No32(2). - P.89-96.

[8] Khasawneh, R.R. (2021). Anatomy Education of Medical Students During the COVID 19 Pandemic. *Educación en Anatomía de Estudiantes de Medicina Durante la Pandemia de COVID-19*. - 2021. - V.39. - No5. - P.1264-1269.

[9] Khan H, Zulfiqar B, Qazi AM, Khuhawar SR, Khalique-ur-Rehman, Kumara D. Pros and Cons of Online Course from Medical student's standpoint. *Professional Med J*. - 2021. - No28(3). -P.387-391.

[10] Hulke SM, Wakode SL, Thakare AE, Parashar R, Bharshnakar RN, Joshi A, et al. Perception of e-learning in medical students and faculty during COVID time: A study based on a questionnaire-based survey. *J Edu Health Promot*. - 2022. - No11. - P.139.

[11] Bhardwaj, Manisha & Kashyap, Surender & Aggarwal, Deepak & Bhawani, Rajesh. (2022). Perceptions and Experience of Medical Students Regarding E-learning during COVID-19 Lockdown- A Cross-sectional Study. *Journal of clinical and diagnostic research*. - 2022. -No16(3).

[12] Thapa P, Bhandari SL, Pathak S (2021) Nursing students' attitude on the practice of elearning: A cross-sectional survey amid COVID-19 in Nepal. *PLoS ONE*. - 2021. - No16. - P17.

[13] Daniela Castellanos-Reyes, Jennifer C. Richardson, Yukiko Maeda, The evolution of social presence: A longitudinal exploration of the effect of online students' peer-interactions using social network analysis. *The Internet and Higher Education*. - 2024. -V.61.

[14] Karingada Kochu Therisa Beena & Michael Sony | (2022) Student workload assessment for online learning: An empirical analysis during Covid-19, *Cogent Engineering*. - 2022. - No9(1). -P.18.

МЕДИЦИНАЛЫҚ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДА ХИМИЯНЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОНЛАЙН ЖӘНЕ ОФЛАЙН ӘДІСТЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ЗЕРТТЕУ

*Нечепуренко Е.В.¹, Карлова Э.К.², Мырзакожа Д.А.³, Әлиев Н.Ө.⁴

*^{1,2,3,4}Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жоғары медициналық білім беру бұрын қашықтан немесе онлайн режимінде жүзеге асырылмаған. Пандемия жылдары бұл жағдайды өзгертті. Онлайн сабақтар тіпті медициналық жоғары оқу орындарында да өткізілетін болды. Біздің мақсатымыз студенттердің пікірі және көзқарасы арқылы онлайн және офлайн оқыту әдістерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау болды. Бізде семестрдің бірінші жартысында онлайн, ал семестрдің екінші жартысында офлайн режимінде оқыған студенттердің көзқарасымен химия бойынша онлайн және офлайн оқытуды салыстырудың бірегей мүмкіндігі болды. Бұл студенттер химияны оқу кезінде осы оқу форматтарының оң және теріс жақтарын салыстырды. Медициналық оқу орнында оқытын студенттерге арналып, химия пәнін онлайн және офлайн оқыту ерекшеліктері жайлы ақпарат жинауға және салыстыруға арналған сауалнама дайындалды. Білім беру мен білім алудың әртүрлі әдістерін бір адамдар салыстырғандықтан, субъективтіліктің салыстыруға қосқан үлесі теңестірілді. Қазақстандық студенттердің сауалнама жауаптарының нәтижелері талданып, басқа зерттеулердің нәтижелерімен салыстырылды. Зерттеу авторлары студенттердің пікірлері медициналық жоғары оқу орнында білім алатын студенттердің оқу сапасын жақсартудың қол жетімді және заманауи әдістерін әзірлеуге және пайдалануға көмектеседі деп санайды.

Тірек сөздер: оқыту, аралас оқыту, жоғары білім, медициналық білім, химияны оқыту, онлайн оқыту, офлайн оқыту, білім беру технологиялары

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ОНЛАЙН И ОФФЛАЙН МЕТОДОВ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ

*Нечепуренко Е.В.¹, Карлова Э.К.², Мырзакожа Д.А.³, Алиев Н.У.⁴

*^{1,2,3,4}Казахский Национальный медицинский университет
имени С.Д. Асфендиярова, Алматы, Қазақстан

Аннотация. Высшее медицинское образование никогда не было дистанционным или реализованным онлайн. Годы пандемии изменили ситуацию. Онлайн-занятия становятся все более распространенными даже в медицинских вузах. Нашей целью было выяснить преимущества и

недостатки онлайн и офлайн методов обучения с точки зрения студентов. У нас была уникальная возможность сравнить онлайн- и офлайн-обучение химии глазами студентов, которые первую половину семестра обучались онлайн, а вторую половину семестра офлайн. Эти студенты могли сравнить плюсы и минусы этих форматов обучения при изучении химии. Опрос был разработан для сбора информации и сравнения онлайн-преподавания и офлайн-преподавания химии для студентов-медиков. Поскольку разные методы преподавания и обучения сравнивались одними и теми же людьми, вклад субъективности в сравнение был нивелирован. Результаты ответов на анкеты студентов из Казахстана были проанализированы и сопоставлены с результатами других исследований, проведенных в других странах. Авторы исследования считают, что отзывы студентов могут помочь разработать и использовать более доступные и современные методы преподавания и способы повышения качества обучения студентов-медиков.

Ключевые слова: обучение, смешанное обучение, высшее образование, медицинское образование, преподавание химии, онлайн-обучение, офлайн-обучение, образовательные технологии

Received 15 February 2024

UDC 37.026.9

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.022>

**THE ENHANCEMENT OF CRITICAL THINKING SKILLS
THROUGH THE IMPLEMENTATION OF
ACADEMIC WRITING IN ENGLISH LESSONS**

***Seidaliyeva G.O.¹, Baidabek U.B.²**

***^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. The article delves into the significance of higher-order thinking skills in the context of academic writing, exploring various methodologies aimed at enhancing students' competencies in this area. It emphasizes the role of critical thinking, which is a key component of interdisciplinary knowledge as per Bloom's taxonomy strategy, encompassing the stages of remembering, understanding, applying, analyzing, evaluating, and creating. The study's main purpose is to analyze the effectiveness of the implementation of academic

writing in the development of student's critical thinking skills. Accordingly, the research seeks to investigate and nurture students' critical thinking skills through academic writing. It demonstrates that students can effectively acquire critical thinking skills through specially structured educational activities in a phased learning approach. The study utilized a mixed-method design, collecting data through observation, written documents, and online surveys. The data obtained from these sources were then analyzed both quantitatively and qualitatively. The findings of the research reveal various stages of teaching critical thinking, facilitated by the instructor's efforts to actively engage students in the learning process. Based on the results of theoretical and expert analysis, the quantitative and qualitative data were compared and illustrated positive growth in learners' academic writing skills. The processed-based approach was determined as a means of successful learning methodology in the development of higher-order thinking skills. The study also highlights the importance of well-designed writing assignments and group activities in encouraging students to revisit concepts, critically evaluate assumptions, and make substantial revisions to their written work.

Key words: critical thinking skills, academic writing, cognitive approach, foreign language, process-based learning approach, higher-order thinking skills, peer- observation, survey

Introduction

The role of critical thinking is regarded as a highly valued outcome of modern education. Also, academic writing would be the key success of developing students' higher-order thinking in English lessons. The integration of processed-based learning stages such as inquiry-based, Scaffolding, Analysis-based learning, and Project-based learning which include the main academic writing practice in the final stage contribute to the improvement of students' cognitive thinking abilities. The participants have a clear sense of the need to show evidence of critical thinking in their academic writing. However, when asked specifically about their understanding of critical thinking and its implementation, the participants revealed their uncertainty about what it entails and imparted the complexities involved in attempting to express their critical voice.

The purpose of this study is to enhance students' argumentation skills through the application of processed-based learning in the classroom designed to use academic writing.

Critical thinking is the most essential instrument that has been discussed among learners in schools, and universities of higher learning. Based on the updated education system, universities are demanded to be competitive

and offer a wide range of education in addition to a high quality of education [1].

Nowadays, employers accept the best eligible candidates who can apply critical thinking abilities in the workplace. It is anticipated that if workers can think cognitively, the problems can be solved easily on their own, and make informed choices about staff and personal issues. The type of work does not matter actually; the main thing is to use the ability in the correct order. It includes a set of strategies to help students encourage reflective analysis and assess interpretations or explanations, to make decisions about what to believe or do, involving effective technologies [2].

Fresh open ideas to revise are assumed as an inquiry and hypotheses-based approach to thinking. As well as students often share their thoughts concerning the topic that they mostly discuss. To understand the integral relationships between concept and idea the analysis includes breaking down its parts.

Today, students are having challenges in applying critical thinking skills in any type of writing. One of the complicated writing tasks is an academic writing task which requires academic structure and concepts. Teachers are talking about critical thinking but there are no effective methods of implementing it and no internalizing much about the characteristics of the term [3].

The study aims to encourage young learners' argumentation skills and higher-order thinking skills through the application of Bloom's taxonomy strategy including processed-based learning stages as a tool to enhance students' critical thinking abilities in the classroom. Thus, academic writing is an essential skill that students need to cultivate throughout their educational journey [4]. To excel in this aspect, it is crucial to integrate critical thinking skills into the writing process. Critical thinking not only enriches the quality of academic work but also promotes a deeper understanding of the subject matter. In the context of an English lesson, incorporating effective critical thinking skills can significantly elevate the standard of academic writing.

The research plan is designed with a process-based learning approach, breaking down the writing process into manageable steps [5]. The overarching goal is to enhance students' high-order thinking abilities and enable them to write academic discussion essays with self-analysis and critical evaluation [6].

According to Bloom's taxonomy strategy remembering, understanding, applying, analyzing, evaluating, and creating emphasize its effectiveness in developing cognitive abilities and argumentation skills in academic writing. Previous studies have shown its potential as a tool for enhancing higher-order thinking skills, aligning with the professional development goal of improving students' academic essay argumentation [7]. The process of developing

students' critical thinking through writing is structured around a Process-based learning approach. The five stages of the approach are meticulously planned to develop students' research skills and cognitive abilities in writing academic essays [8, p.210].

1. *The inquiry-based learning stage* encourages joint decision-making, conclusion drawing, and fact-based argumentation, enhancing students' abilities to connect with World History and GPPW perspectives.

2. *Scaffolding stages*, such as providing written models, are implemented to support low-achieving students, ensuring they reach their full potential. Future improvements include the creation of individualized and differentiated tasks to cater to varying student abilities.

3. *Analysis-based learning stage* proves effective in facilitating self-analysis and critical thinking. Students can be tasked with dissecting the logic and evidence presented in a piece of writing. This not only enhances their comprehension skills but also enables them to construct well-reasoned and logically sound arguments in their academic writing [9].

4. *The problem-based learning stage* addresses challenges faced by students in identifying and rectifying content and grammar mistakes.

5. *The project-based learning stage* which is the final stage of this process allows students to begin writing their essays, leading to successful self-analysis and evaluation [10].

Students need to write academic essays such as argumentative essays, problem-solving, opinion essays, discussion essays, double questions, and formal and informal letters [11]. In this stage students have the accountability to rewrite their essays and analyze, working out on their mistakes. The above-mentioned methodology is focused on the strategy of writing and critical thinking, and how students connect their critical thinking skills in academic writing. Critical thinking and writing are demonstrated in the following studies which are followed by the theoretical foundation of the study. The cognitive model of the writing process is presented in the figure revealing the whole writing process through which students can write what is in their mind [12].

At the beginning of the writing task, the students come across task environment problems such as requirements of the writing assignments. The student may be concerned about the topic and motivating signals; worrying about the audience of the essay [13]. Writing tasks may not be satisfied with the majority of students. The author may also rely on flash drives or previous essays to support students' essays [14]. The familiarity or difference of the writing assignment can be decided by the author with the help of long-term memory. The knowledge of the topic and the knowledge of the audience are included in the long-term memory. The students start writing in the final section which is

considered the main part of the writing process. This final stage is called “ real action ” where the writer utilizes his or her knowledge on paper [15].

- Task achievement
- Long term memory
- Short-term memory
- Real action

The research objectives are to analyze the effectiveness of the implementation of the academic writing process in the development of student’s critical thinking skills.

➤ How does processed-based learning contribute to the improvement of students’ higher-order thinking abilities?

➤ How are pre-and post-test results in quantitative research differentiated from each other?

➤ To what extent are the pre- and post-phase peer evaluation models provided successfully and how can observation be incorporated in the classroom?

Materials and methods

The research design employs mixed method research in which Concurrent Embedded Design is implemented that both quantitative and qualitative data are collected simultaneously, but one of the two methods is embedded in the other in a way that allows the teacher to address a question that is different from the one answered by the dominant method. The article explores mixed-method research both quantitative and qualitative data were analyzed to collect data from students.

The data analysis of the quantitative data was conducted and numbered to make it easier to identify, all data recorded in the codebook was transferred to the SPSS, and the data analyzed from qualitative research was observed and evaluated by participants.

Participants

In the research, a total of 26 third-year students from group 302 Philology faculty at Abai Kazakh National Pedagogical University participated in the online survey actively. Following data screening, six participants were omitted from the dataset as multivariate outliers, while an additional 6 from 20 students were flagged as low-effort responders which is 30%. Moreover, tendencies of undergraduate studying at the Philology department toward higher-order thinking through academic writing were analyzed in terms of some variables. Totally 20 students including 14 females and 6 males, were age 20 or older participated in the research.

Data collection.

Phase 1. Quantitative and Qualitative.

The quantitative data was collected by online survey. The pretest of the scientific research was organized by checking out students' prior knowledge and examining their understandings or general viewpoints. 45% of learners indicate challenges and acknowledgment in cognitive thinking and writing quality through essay rewriting. Challenges identified include difficulties in generating ideas and arguments on unfamiliar topics. Participants were incentivized to complete the 30-minute survey and informed consent was gained from participants before commencing the survey.

Within the survey, participants were asked about critical thinking skills and close connections between cognitive thinking skills and academic writing as well as processed-based learning stages. The survey consisted of multiple-choice questions, open-ended questions, and close-ended questions. The purpose was to collect survey responses from the students of bachelor's degrees to know the learner's background knowledge and personal experience. After receiving the pretest data, the Qualitative data was collected by participant observation where the researcher immerses themselves in a particular social setting or group, observing interactions, and practices of the participants. This can be a valuable method for this research project that seeks to understand the experiences of individuals or groups in a particular social context. The students evaluated themselves using time intervals to determine what was happening in the lesson setting by periodically observing the activities according to the stages going on around them. Teachers might develop the quality of the lesson to enable students to remember what is happening by making notes at regular time intervals (say, every fifteen minutes).

Phase 2. Quantitative and Qualitative

In the second phase of the study, the quantitative data was gathered as a post-test of the research which was followed by qualitative research in the end. Both quantitative and qualitative analyses were researched and tested again in the second phase after one another. The quantitative data is embedded into the qualitative data, so the priority of the mixed method study was given to the qualitative phase. The rationale for using mixed methods in this study is that employing quantitative research assisted in interpreting the qualitative findings. The participant observation rating scores were collected from students' classroom activities (Processed learning methodology) in the second phase to synthesize the research findings.

Therefore, qualitative research was utilized as the second phase of the study by using written comments of raters as the qualitative data to explain the relationships between the two indicators. In other words, in the second phase

of the study, the raters' comments were analyzed to enhance the understating of the quantitative results of the first and second phases. Using the concurrent embedded mixed method study provided a complete understanding of the patterns of teaching practices by analyzing quantitative data first and supporting the findings with qualitative research findings which is demonstrated in Table 1.

Table 1 - Time sampling sheet

Student name:		Observer name:
Time	Task	Action Rate {1-5} 1 is low, 5 is high
8:00	Providing arguments and facts, ideas, and comparison of two situations according to the essay topic	
8: 15	creative ideas and creating plans and suggestions	
8:30	discussion/ Pros and Cons express their thoughts and opinions based on experience	
8:45	sharing problems/addressing challenges faced by them while writing (grammar mistakes, context, vocabulary)	
9:00-10:00	Writing an essay	

Procedure:

The study was conducted approximately 2 months to 3 grade students of the Philology faculty. There were different essay topics to choose and according to these variations, the facilitator worked out to develop learners' higher-order thinking skills in the lesson. As seen in Table 1, the teacher gives observation sheets to the students to observe her/his friend every 15 minutes after each activity to evaluate and analyze the process of applying knowledge from the lesson and to know the improvements in higher-order thinking competencies.

Results

Participant observation is incorporated to promote student-centered classroom management, with 90% of students actively engaged in the assessment. Overall, 20 students participated in the lesson, 6 male and 14 female students at the age of 20.

According to the analysis of the data, qualitative observation assessment illustrated pre- and post-phase results in the table. It can be seen that overall class academic performance stands at 56% which accounted for 2.8 points in peer evaluation in the class, rating from 1 to 5, the results can be found in Table 2.

Table 2 – Peer evaluation results

Number of participants	Pre phase Action rate {1 is low, 5 is high}	Post phase Action rate {1 is low, 5 is high}
Participant1	3	4
Participant2	3	4
Participant3	2	4
Participant4	2	4
Participant5	4	4
Participant6	4	5
Participant7	2	4
Participant8	2	3
Participant9	3	5
Participant10	2	4
Participant11	1	3
Participant12	2	4
Participant13	1	4
Participant14	1	3
Participant15	2	3
Participant16	2	4
Participant17	2	5
Participant18	5	5
Participant19	2	4
Participant20	5	5
The total academic performance level of the class	2,5 –50%	4,1- 82%

There were 65% low achieving students who received the lowest rating points from their peers, whereas 25% of learners achieved medium scores respectively.

The remaining 10%, high achieving students, demonstrated the potential for further challenge, suggesting a need for more advanced assessments in the future.

The high percentages are demonstrated in the post results that students' knowledge of higher-order thinking abilities through the process of teaching in

the classroom has increased considerably by 82%. By the end of the study, the mean score on the post-test indicated that all participants demonstrated some improvement.

However, peer evaluation was conducted to determine whether the differences in the mean scores were statistically significant. Table 1 shows that the students are very positive about applying processed-based learning stages in the foreign language classroom, which was addressed by the mean scores around 4 and 5. Many students’ responses reported that processed based was easy and made learning interesting, providing more convenience to utilize the cognitive thinking approach in academic writing, and creating more writing opportunities. As a result of the conducted study, third-year students appeared to take their higher-order thinking skills to the next level.

Approximately 80% of participants met the learning objectives by generating high-quality discussion essays with the remaining 20% attaining partial results in pre- and post-phase qualitative research. Interdisciplinary argument generation is identified as strengths including collaborative learning, whereas weaknesses are observed through problem-based learning. The qualitative research findings illustrate significant strengths, with identified areas for improvement. The research objectives are addressed effectively by providing valuable insights into the practical application of Bloom’s taxonomy; including Processed-based learning stages in developing students’ critical thinking skills.

Quantitative results

To evaluate the quantitative data in the research, the data obtained were first analyzed according to some statistical prerequisites. The first step was to analyze if the data exhibited characteristics of a normal distribution. The Shapiro-Wilk test was conducted for this purpose, and the results can be found in Table 3.

Table 3- Descriptive statistics and normality test results

Group	N	X	sd	Shapiro-Wilk p
Pre-test	20	12.10	3.27	0.603
Post-test	20	21.65	3.60	0.162

As seen in the table, both the pre-test and post-test data is normally distributed ($p > 0.05$). Additionally, upon closer analysis of the descriptive statistical values, it is evident that the data falls within the specified range of

values. Therefore, the decision was made to utilize the t-test for dependent samples to assess the impact of the academic writing process-based approach on enhancing students' critical thinking abilities. The results we obtained are presented in Table 4 below.

Table 4- Results of t-test for dependent samples

Group	N	X	sd	df	t	p
Pre-test	20	12.10	3.27	19	-17.67	0.00
Post-test	20	21.65	3.60			

Based on the provided data, the pre-test score of the group was 12.10 which then increased to 21.65 after the post-test. This indicates a significant improvement in the participants' critical thinking skills. When the pre-test significance value was examined, it was determined that there was no difference in the pre-test critical thinking skills of the participants within the group. Participants in the group were initially equal. When examining the post-test scores, it becomes evident that the average test score is 21.65. The significance value is also considered to be statistically significant ($t = -17.67$, $p < 0.05$). It appears that participants in the group using academic writing experienced a significant improvement in critical thinking skills from the pre-test to the post-test.

Discussion

The outcomes of the research have provided major improvements in students' knowledge in developing higher-order thinking skills using the help of academic writing which is integrated into processed learning methodology. The results of this study showed an interesting overlap between writing skills and critical thinking. Reflection on the writing process and criticism occur in academic writing because students focus more on content rather than technical writing skills.

In academic writing, students need to make decisions about the material, ideas, and logical sides of the topic and content of their writing. This study has found that previous language ability does not affect writing and critical thinking skills.

Based on these aims, we ran effective experiments with the same conditions and group. The results showed that in this research study, the

accuracy of data, and students' critical thinking abilities have increased better than the first phase mixed research findings.

The results contribute insights into the development of participants' higher-order thinking skills using process-based learning methodology. One could easily argue that the obvious practical implication of this study is that it proposes self-independent work which allows students more writing practices, and rewriting rather than making participants collaborate and exchange ideas with peers before setting in a writing process.

This study has limitations within which our findings must be interpreted carefully. Some limitations of the study should be mentioned. Firstly, there is a small population in this study, which may make the result inaccurate because the data is insufficient: only 20 participants were involved in this study.

Secondly, another limitation of this study is the short span of independent work. Since the survey was conducted in a class at the university, we didn't have the additional time and the teacher feedback sessions were limited.

Study design and small sample size are important limitations. This could have led to an overestimation of the effect. Future research should reconfirm these findings by conducting larger-scale studies.

Conclusion

Critical thinking is essential in writing academic essays, research work, or informal letters that read well and avoid plot holes and inconsistencies. The integration of process-based learning into English lessons is grounded in a practical framework that highlights the symbiotic relationship between language proficiency and higher-order thinking abilities. The role and impact of the academic writing process-based approach on students' critical thinking are discussed as the subject of this research. A mixed research method was used to determine the effect of an academic writing process-based approach on students' critical thinking skills. Quantitative and qualitative data were collected and analyzed to find answers to the research questions in the study.

The quantitative research data were analyzed in the SPSS program. In a class of 20 students, where the effect of using academic writing on developing critical thinking skills was investigated, as a result of the t-test for dependent samples was conducted to determine whether there was a difference between the averages of the test scores before and after the academic writing process-based approach, a significant difference was found between the pre-test mean scores of 12.10 and the post-test mean scores of 21.65. This shows that using the academic writing process-based approach in the classroom has a significant effect on students' critical thinking skills.

The Qualitative research by participant observation demonstrated the effectiveness of a learning process in improving students' higher-order thinking skills. The research study found that utilizing time-sampling sheets for students enhanced the learning process by emphasizing the inclusion of peer assessment.

Selecting accurate pedagogical stages such as positive reform, corrective feedback, and scaffolding strategies increases the overall effectiveness of the research design lies in student-centered design and successful performance of academic writing.

REFERENCES

[1] Susilo A., Mufanti R., and Fitriani A. Promoting EFL students' critical thinking and self-voicing through the CIRC technique in Academic Writing courses. *Studies in English Language and Education*. -2021.- № 8(3). - Pp. 917-934

[2] Исхан Б.Ж., Закенова М.А. Сыни ойлау технологиясын оқыту үдерісінде қолдану. //Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ Хабаршысы "Педагогика ғылымдары" сериясы. - 2018. - №3(50). - Б. 75-83

[3] Бектурова М.Б. Основные проблемы формирования компетенции академического письма у будущих педагогов иностранного языка. // КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия Педагогические науки. - 2023. - №1 (68). - 221-235 с.

[4] Alexandra R. *The Importance Of Critical Thinking In Writing (And How To Apply It)*. - 2022. - Pp. 60-70.

[5] Ybyrayeva K., Shyrynbeikova M., and Toltebayeva F. Developing students' academic writing skills through the use of Bloom's taxonomy strategies (analysis, synthesis, evaluation). *InterConf, Scientific Publishing Centre*. - 2023. - Pp.155-160.

[6] Kollar I., Fischer F., and Hesse F.W. Collaboration scripts: A conceptual analysis. *Educational Psychology Review*. - 2010.- № 22(2) - Pp. 125-145

[7] Assaly I.R., &Smadi O.M. Using Bloom's Taxonomy to Evaluate the Cognitive Levels of Master Class Textbook's Questions. *English Language Teaching*. - 2015. - Pp. 100-110.

[8] Rosenwasser D., & Stephen J. *Writing analytically* fourth edition. - 2015. - Pp. 200-210.

[9] Yancey K.B. *Reflection in the writing classroom*. Utah State University Press. -2016. - P. 224

[10] Topping K.J. Peer assessment. *Theory into Practice*. - 2009. - № 48(1). - Pp. 20-27

[11] Drew C. All 6 Levels of Understanding (on Bloom's Taxonomy). - 2023. - P. 15

[12] McKinley J. Displaying critical thinking in EFL academic writing: A discussion of Japanese to English contrastive rhetoric. RELC Journal. - 2013. - № 44(2). - Pp. 195-208.

[13] Rijlaarsdam G., & et al. Effective Strategy Instruction in Academic Writing: An Overview of Evidence-Based Principles. Educational Psychologist. - 2014. - № 49(2). - Pp. 109-126.

[14] Elizabeth Gilbert. Creative Living Beyond Fear. - 2015. – P. 69

[15] Flower Linda & Hayes John. A Cognitive Process Theory of Writing. College Composition and Communication. - 2004. - № 32(4) . - Pp. 365-387.

REFERENCES

[1] Susilo A., Mufanti R., and Fitriani A. Promoting EFL students' critical thinking and self-voicing through the CIRC technique in Academic Writing courses. Studies in English Language and Education. - 2021. - № 8(3). - Pp. 917-934

[2] Ishan B.J., Zakenova M.A. Synı oılaý tehnologıasyn oqıtý úderisinde (The implementation of critical thinking technology in the teaching process) qoldanı //Abylai han atyndağy QazHQJÄTU Habarşysy “Pedagogika gılymdary” seriasy. - 2018. - № 3(50). - B. 75-83. [in Kaz.]

[3] Bekturova M.B. Osnovnye problemy formirovaniya kompetensii akademicheskogo pisma ý býdýşih pedagogov inostrannogo iazyka (The main problems of developing academic writing skills among future foreign language teachers) //KazUMOiMÄ imeni Abylai hana, seria Pedagogicheskie nauki.. - 2023. - №1 (68). - 221-235 S. [in Rus.]

[4] Alexandra R. The Importance Of Critical Thinking In Writing (And How To Apply It). - 2022. - Pp. 60-70.

[5] Ybyrayeva K., Shyrynbekova M., and Toltebayeva F. Developing students' academic writing skills through the use of Bloom's taxonomy strategies (analysis, synthesis, evaluation). InterConf, Scientific Publishing Centre. - 2023. - Pp.155-160.

[6] Kollar I., Fischer F., and Hesse F. W. Collaboration scripts: A conceptual analysis. Educational Psychology Review. - 2010. - № 22(2). - Pp. 125-145

[7] Assaly I. R., and Smadi O.M. Using Bloom's Taxonomy to Evaluate the Cognitive Levels of Master Class Textbook's Questions. English Language Teaching. - 2015. - Pp. 100-110.

[8] Rosenwasser D., and Stephen J. Writing analytically fourth edition. - 2015. - Pp. 200-210.

[9] Yancey K.B. Reflection in the writing classroom. Utah State University Press. - 2016. - P. 224

[10] Topping K.J. Peer assessment. Theory into Practice. - 2009. - № 48(1). - Pp. 20-27

[11] Drew C. All 6 Levels of Understanding (on Bloom's Taxonomy). - 2023. - P. 15

[12] McKinley J. Displaying critical thinking in EFL academic writing: A discussion of Japanese to English contrastive rhetoric. RELC Journal. - 2013. - № 44(2). - Pp. 195-208.

[13] Rijlaarsdam G., and et al. Effective Strategy Instruction in Academic Writing: An Overview of Evidence-Based Principles. Educational Psychologist. - 2014. - № 49(2).- Pp. 109-126.

[14] Elizabeth G. Creative Living Beyond Fear. - 2015. - Available at: <https://ideas.ted.com/fear-is-boring-and-other-tips-for-living-a-creative-life>.

[15] Flower L., and Hayes, J. A Cognitive Process Theory of Writing. College Composition and Communication. - 2004. - № 32(4). - Pp. 365-387.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ АРҚЫЛЫ СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ

*Сейдалиева Г.О.¹, Байдабек Ұ.Б.²

*^{1,2} Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада академиялық жазу контекстінде жоғары деңгейлі ойлау дағдыларының маңыздылығы қарастырылады және студенттердің осы саладағы құзыреттілігін арттыруға бағытталған әртүрлі әдістер қарастырылады. Сыни тұрғыдан ойлаудың рөлі есте сақтау, түсіну, қолдану, талдау, бағалау және құру кезеңдерін қамтитын Блум таксономиясының стратегиясы бойынша пәнаралық білімнің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Зерттеудің негізгі мақсаты – оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуда академиялық жазуды қолданудың тиімділігін талдау. Тиісінше, зерттеу академиялық жазу тәжірибесі арқылы оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін зерттеуге және дамытуға бағытталған. Мақалада оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын арнайы құрылымдалған оқу іс-әрекеттері мен оқытудың сатылы әдісі арқылы тиімді меңгере алатыны көрсетілген. Зерттеуде деректер бақылау, жазбаша құжаттар және онлайн сауалнамалар арқылы жиналған аралас әдістер әдісі қолданылды. Содан кейін осы көздерден алынған деректер сандық және сапалық тұрғыдан талданды. Зерттеу нәтижелері сыни тұрғыдан ойлауға үйретудің әртүрлі кезеңдерін

ашады, бұл мұғалімнің оқу процесіне оқушыларды белсенді тартуға күш салуымен жеңілдетіледі. Теориялық және сараптамалық талдау нәтижелері бойынша сандық және сапалық деректер салыстырылып, студенттердің академиялық жазу дағдыларының айтарлықтай дамығанын бейнелейді, ал процесстік әдіс жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын дамытуда табысты оқыту әдістемесінің құралы ретінде анықталды. Зерттеу сонымен қатар студенттерді тұжырымдамаларды қайта қарауға, болжамдарды сынауға және жазбаларына елеулі өзгерістер енгізуге ынталандыратын жақсы құрастырылған жазбаша тапсырмалар мен топтық әрекеттердің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: сыни тұрғыдан ойлау дағдылары, академиялық жазу, когнитивті тәсіл, шетел тілі, үдеріске негізделген оқыту әдісі, жоғары деңгейлі ойлау дағдылары, өзара бақылау, сауалнама

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Сейдалиева Г.О.¹, Байдабек Ұ.Б.²

*^{1,2} КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье исследуется важность навыков высшего порядка мышления в контексте академического письма, рассматриваются различные методики, направленные на повышение компетенций студентов в этой области. Роль критического мышления является ключевым компонентом междисциплинарных знаний согласно стратегии таксономии Блума, охватывающей этапы запоминания, понимания, применения, анализа, оценки и создания. Основная цель исследования – проанализировать эффективность применения академического письма в развитии навыков критического мышления студентов. Соответственно, исследование направлено как на изучение, так и на развитие навыков критического мышления студентов посредством практики академического письма. В статье демонстрируется, что учащиеся могут эффективно приобретать навыки критического мышления посредством специально структурированной образовательной деятельности и поэтапного подхода к обучению. В исследовании использовался смешанный метод: данные собирались посредством наблюдения, письменных документов и онлайн-опросов. Данные, полученные из этих источников, затем были проанализированы как количественно, так и качественно. Результаты исследования раскрывают различные этапы обучения критическому мышлению, чему способствуют усилия преподавателя по активному

вовлечению студентов в процесс обучения. На основании результатов теоретического и экспертного анализа количественные и качественные данные были сопоставлены и проиллюстрировали положительный рост навыков академического письма учащихся, а процессуальный подход был определен как средство успешной методологии обучения в развитии навыков мышления высшего порядка. Исследование также подчеркивает важность хорошо продуманных письменных заданий и групповых занятий, побуждающих учащихся пересматривать концепции, критически оценивать предположения и вносить существенные изменения в свои письменные работы.

Ключевые слова: навыки критического мышления, академическое письмо, когнитивный подход, иностранный язык, процессуальный подход к обучению, навыки мышления высшего порядка, коллегиальное наблюдение, опрос

Received 18 January 2024

ӘОЖ 372.882

ҒТАМР 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.023>

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСІ - СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ ҚҰРАЛЫ

*Мубарак Н.Е.¹, Адилбекова Л.М.²

*^{1,2}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада жоғары оқу орындарында әдебиет сабағында студенттерді оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін іздестіру, заманауи технологияларын қолдану мәселесі қозғалады. Қазіргі педагогика ғылымының әдіснамалық саласында әңгімелерді оқыту әдістемесіне үлес қосу, қазақ әдебиеті шығармаларын жоғары оқу орнында оқытудың мәселелерін қарастыру және әдебиетті оқытудағы проблемалық оқыту әдісінің тиімділігін көрсету көзделеді. Зерттеудің мақсаты – әдебиет сабақтарында проблемалық оқытуды қолдану мүмкіндіктерін анықтау.

Мақаланың ғылыми маңыздылығы – зерттеуде алынған нәтижелер қазақ әдебиеті шығармаларын проблемалық оқыту әдісіне байланысты

тұжырымдамаларды толықтырады. Мақаланың практикалық мәні – бұл зерттеулерді жоғары оқу орындарында қазақ әдебиеті шығармаларын оқыту тәжірибесінде қолдануға болады.

Мақалада проблемалық оқыту және оқытуда проблемалық жағдаяттарды құру бойынша педагогикалық, психологиялық және әдістемелік әдебиеттер зерттеліп, талданды; студенттің дамуына ықпал ететін проблемалық жағдаяттарды құрудың ең тиімді жолдары мен әдістері іздестірілді. Бұл тақырыпты ашу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды: бақылау, сауалнама және эксперименттік оқыту. Қазақ әдебиеті пәні бойынша 50 болашақ мұғалім-респонденттері проблемалық оқытуды қаншалықты жиі қолданатынын, білім алушыға сабақ беру барысында әртүрлі әдістерді қолдана отырып, анонимді онлайн сауалнама жүргізу арқылы зерттеуге қатысты.

Педагогикалық университеттің оқу үдерісін ұйымдастыру барысында білім алушылардың қызығушылығын арттыру үшін көркем мәтінді түсіну үшін сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру өте маңызды.

Мақаланың практикалық маңыздылығы ретінде теориялық және практикалық материалдардың қолданылуын, білім алушылардың тақырып бойынша семинарларға дайындала алуын, оқытушылардың әдебиет сабақтарында қолдана алуын айта аламыз.

Зерттеу проблемалық оқыту заманауи оқыту стратегиясы ретінде студенттердің әдебиет сабағында танымдық әрекетін белсендіруге мүмкіндік беретінін көрсетті. Бұл студенттерді мәселеге танымдық көзқарасы бар тұрғыдан қарайтын субъект позициясына қояды, сонымен бірге олардың шығармашылық дағдыларын және мәтінді түсінуге сыни көзқараспен қарау дағдысын дамытады.

Тірек сөздер: көркем әдебиет, көркем мәтін, дәстүрлі оқыту, проблемалық оқыту, проблемалық жағдаяттар, әңгімелерді ЖОО-да оқыту әдістемесі, әдебиетті оқыту әдістемесі, оқытудың заманауи технологиялары

Кіріспе

Әдебиет сабағында студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін мына әдістерді сабақ барысында қолдану өз нәтижесін береді: кластерлер, инсерт, кестелерді толтыру, күнделік, бірлескен ізденіс, өзара пікірлесу, дөңгелек үстел, TRIZ технологияларын қолдану мақсаты қойылады [1, 44 б.].

Проблемалық оқыту студенттердің логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, танымдық қызығушылықты

қалыптастыруға кең мүмкіндік беретін оқу тәсілі.

Студенттер енжар тыңдаушы емес, сабаққа белсенді қатысушы болуы маңызды. Проблемалық оқыту технологиясы студенттердің жаңа білімді өз бетінше алудың белсенді процесіне қатысуына мүмкіндік беретіндіктен, бұл жағынан ең тиімдісі болып саналады.

Белгілі болғандай, проблемалық оқыту технологиясы оқытушының жетекшілігімен белгілі бір мәселені шешу үшін студенттердің өз бетінше ізденіс әрекеттерін ұйымдастыруды көздейді, студенттер жаңа білім, білік, дағдылар қалыптастырады.

Көркем мәтін – бұл мұғалімнің шебер қойған проблемалық сұрақтарының көмегімен студенттердің шығармашылық ойлауын ынталандыратын материал. Проблемалық жағдаяттар сабақтың барлық кезеңдерінде туындауы мүмкін: түсіндіру, бекіту, бақылау кезінде тапсырмалар ұсынылады.

Көркем мәтінді меңгеруде оқытушының сабақтың белгілі бір кезеңінде қойған мақсатын анықтау маңызды – білім алушылардың жеке әсерлерін түсіну, оқырмандар санасында пайда болған сезімдер мен бейнелерді сипаттау, мәтінді түсіндіру, көркемдік таным процесіне өзін-өзі бағалау немесе студенттердің жалпы қабылданған әдеби ұғымдарды меңгеруі [2].

Проблемалық оқыту дәстүрлі оқытудың осал тұстарын жою, оқу-тәрбие жұмысының тиімділігін арттыру қажеттілігінен туындаған қазіргі заманғы оқыту үлгісі. Оқытушыға бағытталған дәстүрлі парадигмалар мен білім берудің лекциялық моделіне қарағанда, әдебиетті проблемалық оқыту студенттерді қызықтырады, олар оқу үдерісінің өзегі болып табылады және проблеманы өз бетінше анықтауға және зерттеуге негізделеді. Әдебиеттегі проблемалық оқыту студенттердің әдеби құбылыстарға белсенді қатынасына негізделеді. Оқытушы студенттермен жұмыс барысында проблемалық тапсырмаларды шешіп, талқылау арқылы студенттерді ынталандыра алады.

Проблемалық оқыту технологиялары, қазіргі таңда, әсіресе гуманитарлық пәндер оқытушының тәжірибесінде кеңінен таралуда, өйткені бұл әдіс білім алушылардың танымдық белсенділігін ынталандырады, олардың сыни, логикалық және шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді, зерттеушілік дағдыларын дамытады.

Проблемалық оқытудың негізгі идеясы: білім студенттерге дайын түрде берілмейді, бірақ олар оқытушы ұйымдастыратын және басқаратын зерттеу үдерісіне еліктей отырып, оқу әрекеті үдерісінде игереді. Проблемалық оқытудың мақсаты – ғылыми білімнің нәтижелерін ғана емес, сонымен бірге оның жолын, осы нәтижелерді алу үдерісін

меңгеру, ол сонымен қатар білім алушының танымдық белсенділігін қалыптастыруды және оның шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтиды.

Оқу үдерісінде проблемалық оқыту технологиясын енгізу объективті қиындықтармен байланысты: материалды арнайы іріктеу, көп уақытты қажет ететін проблемалық тапсырмалар жиынтығын құру [3, 19 б.]. Проблемалық оқыту білімді неғұрлым берік меңгеруді қамтамасыз етіп, аналитикалық және логикалық ойлауды дамытып қана қоймайды, сонымен қатар студенттерді әдебиет сабағында оқылатын шығармалардың сан қырлы көркемдік әлемін терең түсінуге бағыттайды.

Проблемалық жағдайдың өзі де әртүрлі жолдармен енгізіледі. Мысалы, қателері бар деректер, артық/жеткіліксіз деректері бар, сұрақты немесе тапсырмаларды шешуге шектеулі уақыт беріледі, бір сұрақ бойынша әртүрлі, қарама-қайшы көзқарастар беріледі.

Материалдар мен әдістер

Қазіргі заманғы оқыту тұрғысынан дәстүрлі сабақ жүйесін өзгертіп, проблемаларды түсіну, шешу, шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамыту және практикалық білімдерді қолдану қабілеттерін дамыту арқылы студенттердің біліміне ықпал ететін дағдыларды меңгерумен алмастыру қажет [4].

Педагогикалық әдебиеттерде проблемалық оқыту технологиясы мәселесін И.Я. Лернер, А.М. Матюшкина, М.И. Махмұтова, Г.К. Селевко және т.б. авторлар зерттеген, олар негізгі ұғымдардың мәнін және әдістерінің мазмұнын көрсетеді.

Студенттер проблемалық жағдаяттарды шеше отырып, шығармашылық іс-әрекеттің процедурасын бірте-бірте игеріп, сонымен бірге әлеуметтік және адамгершілік қажеттіліктерді қалыптастыруға ықпал ететін таным әдістерін игереді. Проблемалық жағдайдың негізгі элементі – белгісіз, жаңа, қажетті әрекетті орындау үшін берілген тапсырманы дұрыс орындау болуы керек [5, 43 б.].

Қойылған міндеттерді шешу үшін талдау, синтездеу, модельдеу теориялық әдістері қолданылды: практикаға бағытталған оқыту бойынша әдебиеттер зерделенді, жоғары білім саласындағы нормативтік құжаттар, кәсіби стандарттар, оқу-әдістемелік құжаттамалар талданды. Жоғары оқу орындарында проблемалық оқытуға бағытталған білім беруді құрудың шетелдік тәжірибесінің тәсілдері анықталды.

Бұл зерттеу Алматы қаласындағы Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 4 курс студенттерінің әдебиет сабағында білімін арттыруда проблемалық оқыту технологиясын қолданудың

тиімділігін зерттеуге бағытталған. Сондай-ақ, зерттеу мақсаттарына жету үшін қолданылатын тәсілдері, қатысушылары, деректерді жинау және талдау әдістері сипатталады.

Әдебиет сабағында іске асырылатын проблемалық оқыту әдістері:

- білімді проблемалық түрде ұсыну (жаңа білімді хабарлау барысында жүйелі түрде проблемалық жағдаяттар туғызу, сұрақтар қойып, оқу міндеттерін шешу жолдарын көрсету, студенттерді өз бетінше танымдық әрекетке баулу);

- проблемалық бастамасы бар сабақ түрі (оқытушы жаңа білімді таныстырудың басында проблемалық жағдай туғызып, содан кейін оқу материалын дәстүрлі, ақпараттық түрде түсіндіреді);

- ішінара іздеу немесе эвристикалық әдіс (оқытушы тарапынан логикалық өзара байланысты сұрақтар мен студенттердің жауаптары жүйесі, оның түпкі мақсаты жаңа мәселені шешу);

- зерттеу әдісі (өз бетінше шығармашылық шешімдерді қажет ететін тапсырмаларды қою арқылы студенттердің ізденімпаздық әрекетін ұйымдастыру).

Деректерді жинау құралы ретінде проблемалық тапсырмалар қолданылды, олардың нәтижелерін талдау үшін сандық әдіс пен сипаттама статистикалық талдау қолданылды. Сабақты бастамас бұрын студенттердің ойлау қабілеттерін тексеру үшін алдын ала тест тапсырылды. Студенттерге нұсқаулықты мұқият оқып, сұрақтарды түсіну және сұраққа сәйкес келетін нұсқаны таңдау ұсынылды.

Студенттің ұсынылатын оқу-шығармашылық тапсырмаға қызығушылығы - шығармашылық белсенділіктің көрінуінің және, демек, қалыптасуының ең қажетті шарты [6].

Алдын ала тестілеу нәтижелерін талдап, проблемалық оқытуға қажетті материалдар мен оқу-әдістемелік құралдар әзірленді. Оқу тапсырмасы аналитикалық тапсырма ретінде қойылды. Тапсырма студенттерді жұмыстың кейбір мәселелері туралы ойлануға мәжбүр ететіндей болуы керек. Осылайша, жұмыс материалы негізінде проблемалық жағдай жасалады. Бұл шығарманың актерлік қойылымының әртүрлі нұсқаларын салыстыру, әртүрлі суретшілердің иллюстрацияларын салыстыру болуы мүмкін; мәтіндік және мәтіннен тыс материалдардың көмегімен проблемалық жағдай туғызу болуы мүмкін.

Студенттерге шығармашылық тапсырма түрлері де ұсынылады: кітапты безендіру, шығармаға суретті немесе музыкалық иллюстрацияларды таңдау, фильм немесе анимациялық фильм сценарийін жазу, анимация немесе комикс жасау, мұражай көрмесін ұйымдастыру және т.б. [7]

Бұл мақалада мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру мақсатында болашақ әдебиет пәні мұғалімдерінің проблемалық оқытуды өткізуге дайындық деңгейіне жүргізілген зерттеудің нәтижелері берілген. Студенттер өздерінің педагогикалық шеберлігі кезінде сабақтарын саралап нәтижелерімен бөлісті. Осы мақсатта сауалнама әзірленіп, таратылды, онда келесі сұрақтарға жауап беру сұралды:

1 Өз пәніңіз бойынша проблемалық сабақтарды қаншалықты жиі өткізесіз?

2 Проблемалық оқыту қандай рөл атқарады деп ойлайсыз?

3 Проблемалық оқытудың мәнін қалай түсінесіз?

4 Шығармашылық ойлаудың негізгі принциптерін атаңыз.

5 Төмендегі проблемалық оқыту дағдыларының қайсысын меңгере алмайсыз:

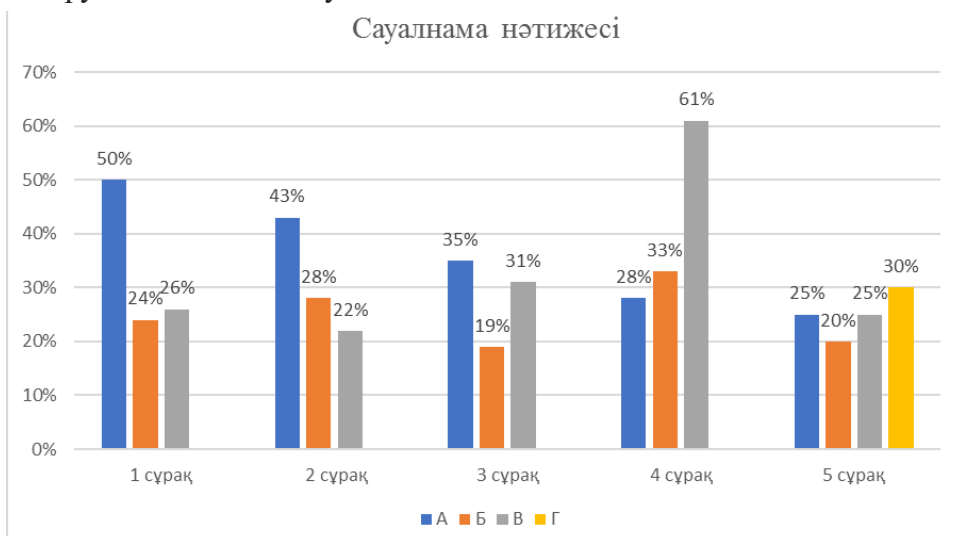
а) проблемалық сабақтар жүйесін жоспарлау және әзірлеу үшін оқу материалына ғылыми-әдістемелік талдау жүргізу;

б) жеке проблемалық сабақты жоспарлау және әзірлеу;

в) проблемалық жағдай туғызу және оқу проблемасын қою;

г) оқу міндеттерін шешу кезінде оқушылардың іс-әрекетін басқару.

Әдебиет пәнін проблемалық тәсіл арқылы оқытуға көзқарасы туралы сауалнаманы 50 жоғарғы курс студенттері анонимді түрде онлайн режимінде толтырды. Сауалнамаға қатысқандардың 50% ғана проблемалық сабақтарды жиі өткізетіні белгілі болды. Оқу үдерісіндегі проблемалық оқытудың рөлін аша отырып, көпшілігі (43%) проблемалық оқытудың негізгі және бірден-бір дерлік мақсаты жаңа білімді жақсы меңгеруді қамтамасыз ету екеніне сенімді болды.

Сурет 1 – Сауалнама нәтижесі

Сауалнама нәтижелеріне сәйкес олардың көпшілігі (35%) проблемалық оқытуды өз тәжірибесінде оқушылардың танымдық белсенділігінің жетекші ынталандырушысы ретінде қолданбайтынын көрсетті. Респонденттердің көпшілігі шығармашылық ойлаудың негізгі принциптерін атай алмады (61%). Бұл болашақ әдебиет мұғалімдерінің көпшілігінің проблемалық оқытудың мәнін түсінбеуінен, шығармашылық ойлау процесінің заңдылықтары туралы, проблемалық оқытуды ұйымдастырудың жолдары мен формалары туралы білімдерінің аздығынан болуы мүмкін.

Проблемалық оқытуды ұйымдастыру кезінде қиындық тудыратын дағдылар туралы алынған нәтижелер:

- оқу материалына ғылыми-әдістемелік талдау жүргізу (25%);
- жеке проблемалық сабақты жоспарлау және әзірлеу (20%);
- проблемалық жағдай туғызу және оқу проблемасын қою (25%);
- оқу міндеттерін шешу кезінде оқушылардың іс-әрекетін басқару(30%).

Педагогикалық университеттің оқу үдерісін ұйымдастырудағы проблемалық көзқарас студенттердің материалдық және психикалық дамуын жақсы меңгеруге ықпал ете отырып, мәселенің кәсіби бөлігін шешуге өз бетінше мүмкіндік бермейді, себебі проблемалық мәселені шешу оның психологиялық-педагогикалық негіздерін, нақты әдістерін, ұйымдастыру формалары мен ережелерін білуді талап етеді.

Әдебиет сабағының барысында студенттерге қазіргі заманғы адам тіршілігіне қатысты бірқатар проблемалық сұрақтар қоюға болады, мысалы:

– Тағдыр дегеннің өзі не? (жазушы Бақыт Мерекенованың «Адам тағдыры» кітабы бойынша);

– Шығармада жақсылық пен зұлымдықтың символдары қандай? (жазушы А. Кемелбаеваның «Қоңырқаз» әңгімесі бойынша);

– «Бейбітшілік – ең қымбат құндылық» дегенді қалай түсінесіз? (Сара Латиеваның «Мен соғысты көргенім жоқ» шығармасы бойынша);

– Қазіргі адамдар үшін моральдық нұсқауларды жоғалту мәселесі қаншалықты өзекті? (Зейнеп Ахметованың «Шуақты күндер» кітабы бойынша);

– «Отбасы – имандылықтың қоймасы» дегенмен келісесіз бе? (жазушы Шәрбану Бейсенованың «Бәкене қыз» әңгімесі бойынша)

– Қазіргі адамдар үшін моральдық таңдау мәселесі қаншалықты өзекті деп ойлайсыз? (жазушы Сәуле Досжанованың «Өгей жүрек» хикаяты бойынша).

– Қазіргі заманда түс көру, оны жору мәселесі өзекті ме? (жазушы А.Кемелбаеваның «Күміс инелер» атты әңгімесі бойынша);

– Жазушының әңгімедегі суреттеген табиғат құбылыстары қандай жағдайға, оқиғаға байланыстыра алынады? (жазушы А. Кемелбаеваның «Тобылғысай» әңгімесі бойынша).

Нәтижелер және талқылау

Әдеби шығарманы оқу үдерісінің мәні графикалық белгілерді декодтаудан және оларды ментальдық бейнелерге аударудан тұрады. Осыған сәйкес шығарманы оқу процесі екі негізгі кезеңнен тұрады: көрнекі қабылдау және оқылғанды түсіну (түсіндіру) кезеңі [8].

Проблемалық оқыту технологиясын жүйелі қолдану арқылы студенттер келесі әрекеттерді орындай алады:

- студенттер белгілі бір сабақтың мазмұнына ғана емес, жалпы оқытылатын бүкіл бөлімге жақсырақ бағдарланады;

- тақырыпты өз бетінше тұжырымдап, ондағы негізгі бөліктерді көрсете алады;

- қажетті ақпаратты алу көздерін табу, өз жауабың тақырыпқа сәйкес құру: теорияға, тұжырымға негізделген болжамдар жасау әрекеттерін іске асырай алады;

- өз пікірлерін теориялық материалмен салыстыра отырып, қорытынды жасай алады.

Проблемалық оқыту аясында салыстырмалы талдау әдістері пайдаланылады: көркем мәтіннің бөліктері мен әртүрлі элементтерін салыстыру (кейіпкерлердің бейнесін салыстыру, эпизодтарды салыстыру, пейзаж мен портрет арасындағы мәтіннің жалпы ағымымен байланысын қарастыру) [9].

Кесте 1- Проблемалық оқытудағы оқытушы және студенттердің іс-әрекеті

Оқытушының іс-әрекеті
1. Проблемалық жағдай туғызады.
2. Мәселе және оны тұжырымдау туралы ойлауды ұйымдастырады.
3. Гипотезаны іздеуді ұйымдастырады – анықталған қарама-қайшылықтарды болжамды түсіндіру.
4. Гипотезаны тексеруді ұйымдастырады.
5. Нәтижелердің синтезін және қолдануды ұйымдастырады.
Студенттердің іс-әрекеті
1. Зерттелетін құбылыстағы қарама-қайшылықтарды таниды.

2. Мәселені тұжырымдайды.
3. Құбылыстарды түсіндіретін гипотезаларды алға тартады.
4. Эксперимент, талдау және т.б. арқылы гипотезаны тексереді.
5. Нәтижелерді талдайды, қорытынды жасайды, алған білімдерін қолданады.

Проблемалық оқыту технологиясын қолдануда проблемалық жағдаят құруға көп көңіл бөлінеді. Проблемалық оқытуда жеке, жұптық және топтық жұмыс түрлерін бір уақытта қатар пайдалануға болады. Сабақтың формалары әртүрлі болуы мүмкін.

Бұл мақалада қазақ әдебиетінің жаңа буынының шығармалары қарастырылады (Б.Мерекенова, А. Кемелбаева, С.Латиева, З.Ахметова, Ш.Бейсенова, С.Досжанова). Тәуелсіздік жылдарында еліміз түрлі қиындықтарды бастан кешірді. Олар әдебиет тарихында ізін қалдырып, жағдайдың қалай өзгергенін айнасыз бейнеге айналдырды [10, 52 б.].

Қазақстанның қазіргі әдебиеті мазмұн мен форма деңгейінде тәжірибелердің өзгеруімен сипатталады. Сан ғасырлық дәстүрмен қалыптасқан жанрлық ойлауда түбегейлі өзгерістер бар. Жанрлардың кең дифференциациясы және сонымен бірге ластануы бар - жүйе ауқымында да, бірінің ішінде жеке алынған жұмыс [11]. Проблемалық жағдай туғызуға мүмкіндік беретін әдіс-тәсілдердің түрлері:

1. Ең жиі қолданылатын әдіс – сабақтың түйінді сұрағын ұсыну болып табылады. Студенттерге қойылатын сұрақ шығармашылық ізденісті, дұрыс шешімді таңдауды талап ететін, сонымен қатар тақырыпты бағалауда олардың дербестігін ынталандыратын болуы керек. Проблемалық сұрақтың ерекшелігі студенттердің оған дайын, жаттанды жауабы жоқ болуы. Мұндай сұрақтар ойлауды, зерттеуді, кейде тіпті экспериментті қажет етеді.

2. Проблемалық жағдай: студенттер материалды оқып, сабақтың негізгі сұрағын анықтау мақсатымен тапсырмаларды орындайды.

3. Шығарма туралы қате мағлұматты студенттерге ұсыну арқылы проблемалық жағдайды құру.

4. Проблемалық жағдаят ретінде визуализация құралдарын да қолдануға болады, мысалы, шығармаларға арналған иллюстрациялар: Қай суретші кейіпкердің мінезін толық бейнелеген деп ойлайсыз? Мәтін арқылы өз ойыңды дәлелде.

5. Студенттерге авторлардың шығармаларын зерделеу барысында, жазушының өмірі мен шығармашылығы туралы толық мәлімет табу ұсынылады. Студенттер ұсынылған аннотацияларды талдай отырып, жазушының жеке басы мен оның шығармашылық қызметі туралы мәліметтерді тапқан кезде, ізденіс әрекеттері топтарда немесе жұптарда

ұйымдастырылады. Тапсырма: «Автордың кітаптарының аннотацияларын талдаңыз. Оның мамандығы, қызығушылығы, қызметі, мінезі, өмір салты туралы не айта аласыз? Бұл кітаптарды оқығыңыз келді ме? Неліктен?» Осындай ізденіс әрекетінің нәтижесінде жазушының шығармашылығына деген қызығушылық пен оны зерттеуге ынта-ықыласы туындайды.

Қорытынды

Осылайша, проблемалық оқытуда қазіргі білім беру үдерісіне органикалық және мақсатқа сай енгізуге болатын әдістердің жеткілікті кең жүйесі бар. Әдебиет сабағында проблемалық жағдаяттар студенттердің ой-өрісін ғана емес, қиялын, көркемдік интуициясын оятуға арналған.

Проблемалық оқыту әдісінің дәстүрлі әдістен айырмашылығы – ол оқушыны белсенді және қарқынды ойлауға мәжбүрлейді, проблеманы шешуге және теориялық қорытынды жасауға өзінің интеллектуалдық мүмкіндіктерін жұмылдырады. Өз бетінше ізденіс нәтижесінде алынған теориялық қорытындыны студент өз еңбегінің жемісі ретінде игереді.

Осылайша, әдебиет сабағында проблемалық оқыту студенттердің дәстүрлі иллюстративті және түсіндіру арқылы оқыту үдерісін толықтырады. Сонымен бірге ол пассивті оқытудың ескі стереотиптерін жоюға көмектеседі, студенттерді ойлауға мәжбүрлейді, күрделі өмірлік сұрақтарға жауаптарды оқытушымен бірге іздеуді көздейді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Жансугирова А.О. Оқыту әдістерін жетілдіру және оқытушының өз тәжірибесінде оларды таңдай білуі // Молодой ученый. — 2016. — № 5.2 (109.2). — С. 43-45.

[2] Рүстемова Ж.А. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі: оқу құралы. - Қарағанды: АҚНҰР, - 2019. - 162 б.

[3] Заводнова М.В. Проблемное обучение на уроках литературы // Филологический аспект: международный научно-практический журнал. Сер.: Методика преподавания языка и литературы. - 2023. - № 02 (19).

[4] Markušić J., Sabljic J. Problem-Based Teaching of Literature. Journal of Education and Training Studies. – 2019. - Vol. 7, No. 4.

[5] Разыкова Л.Т. Проблемные технологии обучения в литературном образовании // Наука, образование и культура. – 2022. – №2. – С. 42-45.

[6] Kassymbekova G., Baigunova D.M., Tukhmarova Sh., Sargazin Zh. Creative competence enhancement process among students.//“Pedagogical Sciences” Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages - 2024.- № 1 (72). – P.265-271.

[7] Зырянова О.Н. Методика обучения литературе: урок в

современной школе: учеб. пособие / О.Н. Зырянова, Н.А. Мазурова. – Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2020. – 100 с.

[8] Tattimbetova Zh.O., Denisenko V.N., Tattimbetova K.O. Methods of analytical reading.// Хабаршы. Филология сериясы. - 2019. No1 (173).

[9] Мұстафина М.Ә. Әдебиетті оқытудағы проблемалық әдісті қолданудың тиімділігі.// ҚазҰУ Хабаршысы – Серия филологическая.- 2012. - № 2(136). – Б. 139-142.

[10]Әбенова Л.У., Нұрбек М.А., Бекмырза С.Әдебиеттану ғылымына кіріспе. Оқу құралы, Шымкент. - 2019. - 150 б.

[11]Abenova L., Baybolova A., Matkarimova A. Ways of studying Kazakh literature in the period of independence.// Вестник науки и образования.- 2019. № 23(77). Часть 1.

REFERENCES

[1] Janswgirova A.O. Oqıtu adisterin jetildiru jane oqtushynyn oz tazhiribesinde olardı tanday bilui (Improvement of teaching methods and teacher's ability to choose them in his experience)//Molodoy ucheny. — 2016. — № 5.2 (109.2). — S. 43-45. [in Kaz]

[2] Rustemova J.A. Qazaq adebetin oqıtu adistemesi: oqu quraly. (Methodology of teaching Kazakh literature: textbook) - Qaragandy: AKNUR, - 2019. - 162 b. [in Kaz]

[3] Zavodnova M.V. Problemnoe obuchenie na urokax literatury (Problem-based learning in literature lessons)// Filologičeskiy aspekt: mejdunarodny nauchno-prakticheski jurnal. Ser.: Metodika prepodavanıya yazıka i literatury. - 2023. - № 02 (19). [in Rus]

[4] Markušić J., Sabljčić J. Problem-Based Teaching of Literature. Journal of Education and Training Studies. – 2019. - Vol. 7, No. 4.

[5] Razykova L.T. Problemnyye tekhnologii obucheniya v literaturnom obrazovanii (Problem-based learning technologies in literary education)// Science, education and culture. – 2022. – No. 2. - S. 42-45. [in Rus]

[6] Kassymbekova G., Baigunova D.M., Tuxmarova Sh., Sargazin Zh. Creative competence enhancement process among students.//“Pedagogical Sciences” Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages - 2024.- № 1 (72). – P.265-271.

[7] Zyryanova O.N. Metodika obucheniya literatury: urok v sovremennoy shkole: ucheb. posobiye (Methods of Teaching Literature: A Lesson in a Modern School: A Textbook)/ O.N. Zyryanova, N.A. Mazurova. - Krasnoyarsk: Siberian Federal University, 2020. - 100 p. [in Rus]

[8] Tattimbetova Zh.O., Denisenko V.N., Tattimbetova K.O. Methods of analytical reading.// Хабаршы. Филология сериясы. - 2019. No1 (173).

[9] Mustafina M.Ə. Adebietti okytudagy problemalik adisti koldanudyn tiimdilik. // KazU Khabarshysy - Philological Series. - 2012. - No. 2 (136). – В. 139-142. [in Kaz]

[10] Abenova L.U., Nurbek M.A., Bekmyrza S. Adebiettanu gylymyna kirispe. (Effectiveness of using the problem method in teaching literature) Oku Kuraly, Shymkent. - 2019. - 150 b. [in Kaz]

[11] Abenova L., Baybolova A., Matkarimova A. Ways of studying Kazakh literature in the period of independence. // Вестник науки и образования. - 2019. № 23(77). Часть 1.

МЕТОД ПРОБЛЕМНОГО ПРЕПОДАВАНИЯ – ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКЕ ЛИТЕРАТУРЫ

*Мубарак Н.Е.¹, Адильбекова Л.М.²

^{*1,2}Казахский национальный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье речь идет о поиске инновационных методов обучения студентов и использовании современных образовательных технологий на уроках литературы в высших учебных заведениях. Он призван внести вклад в методику преподавания рассказов в методологическом поле современной педагогической науки, рассмотреть проблемы преподавания произведений казахской литературы в высшем учебном заведении, продемонстрировать эффективность проблемного метода в обучении литературе. Цель исследования – определить возможности использования проблемного обучения на уроках литературы.

Научная значимость статьи заключается в том, что полученные в исследовании результаты дополняют концепции метода проблемного преподавания произведений казахской литературы. Практический смысл статьи заключается в том, что данные исследования могут быть использованы в практике преподавания произведений казахской литературы в высших учебных заведениях.

В статье изучена и проанализирована педагогическая, психолого-методическая литература по проблемному обучению и созданию проблемных ситуаций в обучении; искались наиболее эффективные пути и методы создания проблемных ситуаций. Для раскрытия данной темы были использованы следующие методы исследования: наблюдение, опрос и экспериментальное обучение.

50 респондентов будущих учителей казахской литературы приняли участие в исследовании, проведя анонимный онлайн-опрос о том, как

часто они используют проблемное обучение, используют разные методы в процессе обучения.

Проблемный подход в организации учебного процесса педагогического вуза очень важен как технология, способствующая формированию познавательного интереса и более глубокому пониманию художественного текста.

Практическая значимость статьи состоит в том, что ее результаты, в частности теоретические и практические материалы, предназначены для использования студентами при подготовке к семинарским занятиям по данной теме, на занятиях по литературе по темам, разрабатываемым преподавателями.

Исследование показало, что проблемное обучение как современная стратегия обучения позволяет активизировать познавательную деятельность учащихся на уроке литературы. Это ставит учащихся в положение субъекта, который смотрит на проблему с когнитивной точки зрения, развивая при этом их творческие способности и способность критически подходить к пониманию текста.

Ключевые слова: художественная литература, художественный текст, традиционное обучение, проблемное обучение, проблемные ситуации, методика преподавания рассказов в вузах, методика преподавания литературы, современные технологии обучения

PROBLEM TEACHING METHOD - A TOOL FOR DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITY IN THE LITERATURE LESSON

*Mubarak N.E.¹, Adilbekova L.M.²

*^{1,2} Kazakh National Women's Teacher Training University
Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article deals with the search for innovative methods of teaching students and the use of modern technologies in literature classes at higher educational institutions. It is intended to contribute to the methodology of teaching stories in the methodological field of modern pedagogic science, to consider the problems of teaching works of Kazakh literature at a higher educational institution, and to demonstrate the effectiveness of the problem-based teaching method in teaching literature. The purpose of the study is to determine the possibilities of using problem-based learning in literature classes.

The scientific significance of the article is that the results obtained in the study complement the concepts of the method of problem teaching works of Kazakh literature. The practical meaning of the article is that these studies

can be used in the practice of teaching works of Kazakh literature in higher educational institutions.

Pedagogical, psychological and methodological literature on problem teaching and creation of problem situations in teaching was studied and analyzed in the article; the most effective ways and methods of creating problem situations contributing to development were sought. The following research methods were used to reveal this topic: observation, survey and experimental training. 50 future teachers-respondents of Kazakh literature took part in the study by filling out an anonymous online survey in order to determine how often they use problem-based teaching, as well as what forms and methods of teaching they use.

The problem approach in the organization of the educational process of the pedagogical university is very important as a technology that contributes to the formation of cognitive interest and a deeper understanding of the literary text.

The practical significance of the article is that its results, in particular, theoretical and practical materials, are intended for use by students in preparation for seminars on this topic, in literature classes on topics developed by teachers.

The study showed that problem-based learning as a modern teaching strategy allows students to activate cognitive activity in the literature lesson. This puts students in the position of a subject who has cognitive approach to the problem, while developing their creativity and ability to critically approach the understanding of the text.

Key words: fiction, literary text, traditional teaching, problem-based teaching, problem situations, methodology of teaching stories in universities, methodology of teaching literature, modern teaching technologies

Мақала түсті: 26 маусым 2024

UDC 372.881.1

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.024>

THE ROLE OF CONTRASTIVE ANALYSIS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF POST-METHOD PEDAGOGY

*Daurenbek S.B.,¹ Shayakhmetova D.B.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan

Abstract. Language learning is becoming increasingly important in the current field of Intercultural communication. As a result, educators and experts face challenges in deciding which teaching methods to use when teaching a second foreign language. To address this issue, it is crucial to conduct new researches from theory to practice or from practice to theory, based on the fundamental principles of the post-method pedagogy, the learning environment, learners' needs, and teacher's professional competencies. Contrastive analysis is a method that provides instruction based on the nature of the language while also addressing the needs of students in solving problems encountered by Kazakh learners when studying Turkish as a foreign language. At this stage, the aim of this study is to determine the significance of contrastive analysis within the post-method framework. The research is based on a qualitative research design. Additionally, a semi-structured interview form was used to achieve the study's objective. The interviews involved 15 students learning Turkish as a foreign language at the Faculty of Philology, Abai KazNPU. Data analysis was conducted using content analysis based on the "code-category-theme" approach with the MaxQDA 24.4.0 program. The findings revealed that the method supports post-method strategies such as minimizing perceptual mismatches, enhancing language awareness, activating intuitive heuristics, integrating language skills, supporting learner autonomy, and raising cultural awareness, thereby making the learning process effective, simple, and suited to learners' needs. These results are expected to be valuable for both theorists and practitioners in foreign language education during curriculum development.

Key words: contrastive analysis, post-method pedagogy, post-method strategies, foreign language education, teaching Turkish language, content analysis, students' opinions, effective learning

Introduction

In the current information age, globalization has led countries to come

together and integrate on political, socioeconomic, and technological levels. Learning foreign languages has become increasingly important for improving international communication. The focus on teaching Turkish as a foreign language has gained significance, especially as adapting to new information and communication technologies (ICT), understanding different cultures, and fostering personal growth are some of the key motivations for learning a foreign language in today's rapidly evolving world [1].

The post-method era in language pedagogy represents a shift in how language teaching is approached and the teacher's role, particularly in the context of teaching languages like Turkish. The post-method condition is generally built on three key pedagogic parameters: *particularity, practicality, and possibility*. These parameters are focused to ensure that language instruction is tailored to a specific group of learners, taking into account their linguistic and sociocultural characteristics, and that the teaching methods align with both the theory-practice relationship and the learner's identity [2]. In this context, when teaching Turkish as a foreign language, especially to Kazakh learners, employing contrastive analysis based on similarities and differences between languages is crucial for addressing these three pedagogic parameters.

Consequently, this study *aims* to evaluate the significance of the contrastive analysis method (CA) in teaching Turkish as a foreign language within the framework of the post-method condition.

Today, the Turkish language is taught in a variety of curricula at both domestic and international institutions. Turkish is widely taught in numerous universities, including Ahmet Yassawi University, Abai University, etc. under departments such as foreign language, second foreign language, Turkology and Philology. If this situation is handled successfully in political, economic, intellectual, and cultural domains, it is believed that Turkish will become the common language of communication in the Turkic world [3, p.50]. Taking all of this into account, Turkish language instruction for Kazakh learners requires comparing linguistic and cultural aspects. Studies on Kazakh students Durmuş & Kılınç [4], Kumsar & Kaplankıran, [5], and Şimşek [6] found that they made mistakes in linguistic structures such as phonetics, morphology, vocabulary, and syntax while learning Turkish, influenced by the mother tongue and previous languages. Kumsar and Kaplankıran [5, p.85] identified the following mistakes produced by Kazakh students when learning Turkish: alphabet-related, false friends, spelling order, pronunciation, suffix use, and sentence building. As a result of these findings, Kazakh students' Turkish linguistic proficiency falls short of expectations, owing mostly to interlingual linguistic traits. These findings are consistent with several academics' observations that pupils learning a foreign language at the basic level tend to use their mother

tongue/first language [7]. In light of these considerations, researchers Açık [8], Durmuş & Kılınç [4], and Kurt [9] suggest that teaching Turkish to Turkic learners should be examined separately, taking into account linguistic and cultural similarities and differences. In this case, the contrastive analysis (CA) is considered important.

Contrastive analysis (CA), which comes from the nature of behaviorist learning theory, is a widely used method in fields such as Turkology, linguistics, second language acquisition, and foreign language education. According to Gass and Selinker [7], the CA involves identifying the similarities and differences between the mother tongue and the second language in second/foreign language teaching. It also encompasses the development of an education that addresses differences that may cause learning difficulties. Recent studies by Byrd [10], Kissová [11], and Quarto [12] on the effect of the CA in second/foreign language teaching have found that it is effective in teaching grammatical structures and vocabulary in the target language, as well as understanding the social distance between languages. This benefit may be especially evident in languages and dialects from the same language family [13]. As a result, while teaching Turkish as a foreign language, particularly at the basic level, using the CA that does not overlook Kazakh learners' native language will facilitate and accelerate the teaching-learning process.

When the CA is examined according to the conditions of post-method pedagogy, it can be said that it meets the demands of the relevant period. According to Kumaravadivelu [2], numerous factors influence the content and nature of language learning and teaching, including teacher cognition, student perception, social needs, local knowledge, cultural contexts, and institutional constraints. In the post-method condition, three main dimensions are of great importance: the particularity parameter refers to group and context sensitivity; the practicality parameter is the set of teachers' skills to theorize their practice or to apply what they have theorized; and the last possibility parameter is learners' identity construction by connecting with the socio-political consciousness they bring to the classroom environment [2]. Therefore, failing to address local demands and expectations within the context of post-method pedagogy, which prioritizes local and regional requirements and shapes language teaching appropriately, means neglecting learners' experiences. Based on the three dimensions indicated above Kumaravadivelu [2] developed large-scale strategies (*maximize learning opportunities, facilitate negotiated interaction, minimize perceptual mismatches, activate intuitive heuristics, foster language awareness, contextualize linguistic input, integrate language skills, promote learner autonomy, ensure social relevance, raise cultural consciousness*) that provide a general guide to foreign language and teaching. He states that teachers

can use these strategies to create specific, situation-based, small-scale strategies to address needs [2, p.545]. In the strategies mentioned, it is emphasized that grammar should be made an integral part of the teaching process, eliminating the tendency not to teach grammar in foreign language teaching. At this point, it is seen that an attempt is made to equate the grammatical features of the language with its communicative features. Considering all these factors, the CA will provide a conducive environment for teaching Turkish as a foreign language, especially to Kazakh students. Given the similarities and differences between Kazakh and Turkish, it is believed that this method can be beneficial in resolving the issues experienced when teaching Turkish to Kazakh learners. Therefore, this study aims to reveal the significance of the CA based on large-scale strategies of post-method pedagogy in teaching Turkish as a foreign language. In addressing the research question “What is the impact of utilizing the CA in teaching Turkish on the academic performance of Kazakh students?” the study aims to provide insights into the following sub-questions:

1. What are Kazakh students’ views on the effectiveness of CA in learning Turkish grammar?
2. What are Kazakh students’ views on the effectiveness of CA in learning Turkish vocabulary?
3. What are the perceptions of Kazakh students regarding how the CA could enhance the learning process?
4. What are Kazakh students’ views on utilizing the CA to improve their Turkish language skills?
5. How do Kazakh students approach the CA?
6. What are Kazakh students’ views on the difference between utilizing the CA and other methods of teaching Turkish?
7. What are Kazakh students’ views on utilizing the CA to teach Turkish linguacultural values?
8. How do Kazakh students evaluate their Turkish learning process using the CA?

This study, which seeks answers to these research questions, is significant in terms of applying the CA to teach Turkish as a foreign language, developing future materials, a curriculum in this context, and creating a course design and outline.

Materials and methods

Research Design

In this study, a basic qualitative research design was used to investigate the effect of the CA in teaching Turkish to Kazakh students from a qualitative perspective. According to Merriam [14], the researcher seeks to comprehend

the meaning of a phenomenon observed by participants, as well as how people interpret their experiences, construct their world, and assign meaning to their experiences. Within this design scope, it is aimed to analyze the perspectives of Kazakh students using the CA method. Thus, the meanings that Kazakh students added to the method by teaching with the CA were revealed.

Participants

Purposive sampling was used to choose study participants for specific purposes. The study involved 15 students learning Turkish as a foreign language at the basic level at the Department of Oriental Philology and Translation, Institute of Philology, Abai Kazakh National Pedagogical University. Demographic information of the participants is given in Table 1.

Table 1- Demographic Information Of Participants

Demographic Information		f	%
Gender	Female	14	93,3
	Male	1	6,7
Age	18	3	20,0
	19	10	66,7
	20	2	13,3
	21	-	-
Education level	bachelor	15	100
Native language	Kazakh	15	100
	Russian	-	-
	Other languages	-	-

The table above shows that the majority of the participants are female students (93,3 %). The average age of the participants is 19 years (66,7%). All participants are at the undergraduate level and speak Kazakh as their native language (100%).

Data Tool and Its Reliability

The data for this study was collected using a semi-structured interview form. The semi-structured interview form utilized in the study was developed using the "standardized open-ended interview" approach. There are 8 questions in the semi-structured interview form. During the preparation of the interview form, 7 experts were consulted. Six experts specialize in Turkish Language Education, while one focuses on Assessment and Evaluation. The interviews were conducted with 15 students who were learning Turkish as a foreign language at the basic level in the above-mentioned university and department. To ensure the reliability of the interview form, 7 experts were consulted. The reliability of the interview items was calculated utilizing Miles and Huberman's reliability formula. Table 2 shows the reliability rates for the semi-structured interview form that was utilized as a data collection tool in this study.

Table 2 - Semi-Structured Interview Form Item Reliability Rates

Items	Ex.1	Ex. 2	Ex. 3	Ex. 4	Ex. 5	Ex. 6	Ex. 7	Reliability
Item 1	+	+	-	+	+	-	+	71,42
Item 2	+	+	+	+	+	-	+	85,71
Item 3	+	+	+	+	+	+	+	100
Item 4	+	+	-	+	+	-	+	71,42
Item 5	+	+	-	+	+	+	+	85,71
Item 6	+	+	+	+	+	+	+	100
Item 7	+	-	+	+	+	+	+	85,71
Item 8	+	+	-	+	+	-	+	71,42
Total								83,92

In Table 2 above, the reliability of the form items was found to be 83,92%. Reliability calculations of 70% and above indicate that the research is reliable [15]. Accordingly, the form items were evaluated as “reliable”.

Qualitative Data Analysis

The research process consists of stages such as pre-experiment, experimental procedure and post-experiment. In the pre-experiment phase of the research, before determining the appropriate environment, achievements, course subject, and content, the basic grammatical structures of Turkish and Kazakh were compared from an educational perspective using the CA. After analyzing the grammatical structures of Turkish and Kazakh and their corresponding difficulty levels, the study environment, achievements, subject, and course content were evaluated. Then, learning activities were created in line with the learning outcomes and teaching principles/strategies determined in the development phase based on the CA. Then, the experimental procedure was started. The experimental procedure was carried out once a week for 15 weeks. The interview technique was used with 15 students from the experimental group to gather the views of Kazakh students on the CA.

The qualitative data analyses of the research were first subjected to “content analysis” and then analyzed in terms of “code, category” and “theme”. In this study, firstly the data were coded and then the themes were determined. The codes were grouped under different categories/themes according to their relevance. Then, all the data were examined and the appropriateness of the classification was checked. Tables and figures were created to increase clarity in the presentation of the findings. All steps of data analysis were carried out using the MaxQDA 24.4.0 program. The code system of the qualitative data collected from 15 students in the relevant program is shown in the Figure 1 below.

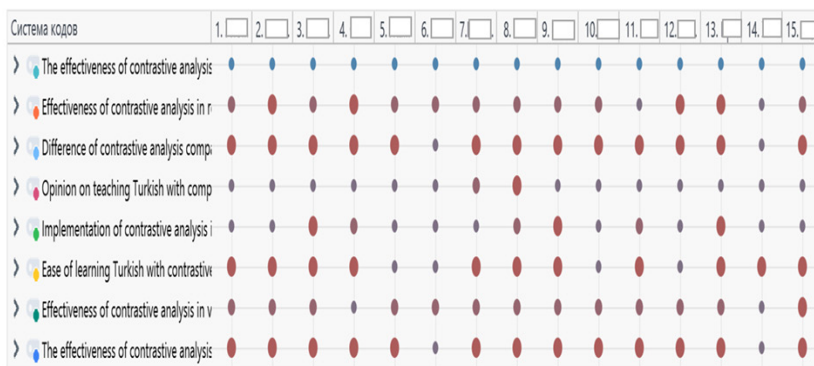

Figure 1 - Code System of Fifteen Students in MaxQDA Program

In presenting the analyses, statements from participants that could serve as examples of codes were presented as direct quotes. Since the participants in the data analysis were students, they were described as “S” and their sequence numbers were given as “S1, S2, S3, S4, S5...S9, S10, S13, S14, S15”.

Results and discussion

Findings for sub-question 1: “What are Kazakh students’ views on the effectiveness of CA in learning Turkish grammar?”

To determine the general role of the CA in teaching Turkish as a foreign language, Kazakh students were interviewed after the experiment. At this point, the first question in the form, “Do you think that the CA is effective in learning Turkish grammar structures?” considered Kazakh students’ opinions. 15 students responded to the interview question: 10 students (66,7%) stated that the CA was effective; 3 students (20,0%) stated that it was ineffective; and 2 students (13,3%) were undecided. Detailed information and code frequencies regarding these opinions are presented in the hierarchical model in Figure 2.

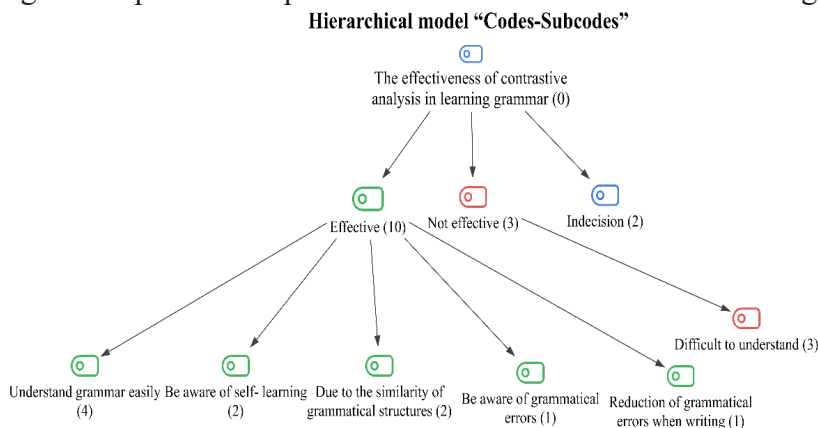

Figure 2 - Hierarchical Model “Codes-Subcodes” Related to Sub-Question 1

As seen in Figure 2, in the theme “*The effectiveness of CA in learning grammar*”, there are 5 subcodes under the code “*effective*”, 1 subcode under the code “*ineffective*”, and no code under the code “*indecision*”. Detailed information on the frequencies and percentages of the relevant codes and subcodes is presented in Table 3 below.

Table 3 - Frequencies and Percentages of Codes in Sub-Question 1

№	Code and Subcodes	f	%
1	<i>Effective</i>	10	66,7
1.1	Understand grammar easily	4	26,7
1.2.	Be aware of self-learning	2	13,3
1.3	Due to the similarity of grammar structures	2	13,3
1.4.	Be aware of grammatical errors	1	6,7
1.5.	Reduction of grammatical errors when writing	1	6,7
2	<i>Ineffective</i>	3	20,0
2.1.	Difficult to understand	3	20,0
3	<i>Indecision</i>	2	13,3
<i>Total</i>		15	100,0

As seen in Table 3, Kazakh students mentioned that the CA was effective in learning Turkish grammar and that this effect was especially evident in the easy perception of grammatical structures (26,7%). Other Kazakh students stated that the effectiveness of the CA was due to the similarities between languages (13,3%) and the increase in their learning awareness (13,3%). The other student emphasized the effectiveness of the relevant method in making students aware of grammatical errors (6,7%), especially in reducing errors in writing (6,7%). Examples of student statements, S2: “*I think it was effective because the grammar structures were easily understood*”/ S4: “*Effective because I became aware of grammatical errors while writing*”. There were also Kazakh students who mentioned that the CA was ineffective because they found it difficult to understand Turkish grammatical structures (20,0%). However, as seen from the findings to sub-question 1, the CA was found to be effective in learning Turkish grammatical structures. When these findings are associated with the strategies of the post-method pedagogy [2], it is seen that the findings support strategies such as minimizing potential sources of perceptual mismatches such as linguistic, strategic, evaluative, procedural, and instructional, fostering language awareness, and maximizing learning opportunities.

Findings for sub-question 2: “What are Kazakh students’ views on the effectiveness of CA in learning Turkish vocabulary?”

To seek answers to the second sub-question, Kazakh students were asked to answer the second question *“Do you think the CA is effective in learning Turkish vocabulary?”* in the form. Of the 15 students who participated in the interview, 10 students (66,7%) stated that the CA was effective, 3 students (20,0%) mentioned that it was ineffective, and 2 students (13,3%) were undecided. Therefore, 3 basic codes such as *“Effective”*, *“Ineffective”* and *“Indecision”* were created for the *“The effectiveness of CA in learning Turkish vocabulary”* theme. The code and subcode system obtained from the students’ data regarding the second sub-question is given in Figure 3 below.

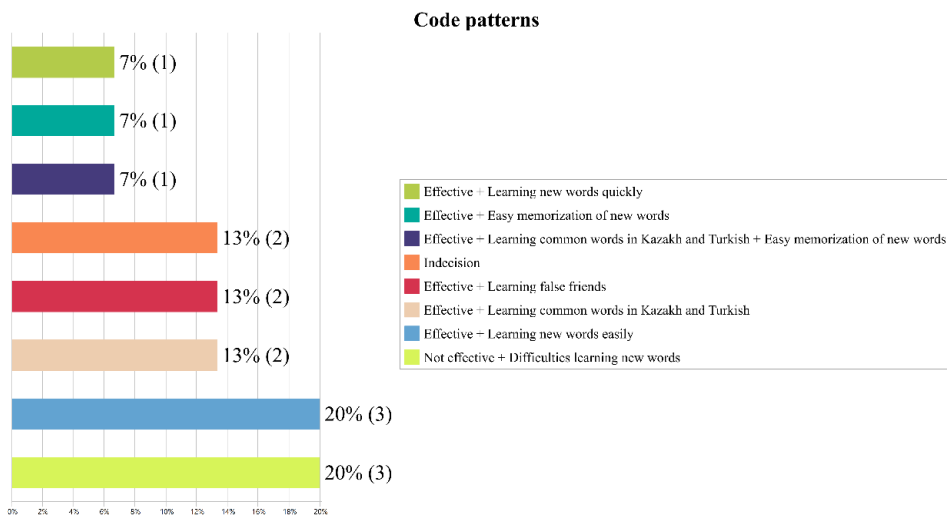

Figure 3 - Code Patterns and Percentage Related to Sub-Question 2

As seen in Figure 3 above, 10 out of 15 students, found the CA was effective in learning new words: 3 students (20%) found that the CA was effective in learning new words easily; 2 students (13%) in learning common words in Kazakh and Turkish; 2 students (13%) in learning false friends; 1 student (7%) in learning common words between languages and easily remembering new words; and 1 student (7%) in easily remembering new words and 1 student (7%) in learning new words quickly. Examples of student statements, S8: *“It was effective for me because I remembered similar and different words more easily”*. / *“Due to this method, I learned that there are many common words related to relatives and fruits”*. Then, 3 students (20%) stated that the CA was not effective because it was difficult to learn new words. 2 students (13%) stated that they were undecided about this question. For instance, S5: *“I didn’t find it effective because it confused me”*. / S14: *“I don’t know, because it was very easy to remember similar words between the two languages. But it takes practice to remember different words”*. Based on these findings, it

was seen that the CA was generally effective in learning Turkish words and this effect was due to the easy remembering, perception of new words, and similarities between languages. Based on this, it can be concluded that the CA is beneficial in supporting post-method strategies such as minimizing perceptual mismatches (cognitive, linguistic, strategic, evaluative, procedural, and instructional), contextualizing linguistic input, and fostering language awareness. In addition, the findings obtained from the first and second sub-questions support the relevant research Byrd [10], Kissová [11], and Quarto [12] results.

Findings for sub-question 3: “What are the perceptions of Kazakh students regarding how the CA could enhance the learning process?”

To find an answer to this sub-question, the students’ opinions regarding the question “Do you think that you learned Turkish easily with the CA method?” were examined in the form. During the data analysis process, 3 basic codes emerged regarding the “Ease of learning Turkish with CA” theme: “Easy to learn Turkish”, “Difficult to learn Turkish with CA” and “Indecision”. 9 out of 15 students (60,0 %) found learning Turkish with this method easy; 2 students (13,3 %) found it difficult, and 4 students (26,7 %) were undecided. The code and subcode system for these opinions is presented in Figure 4 below.

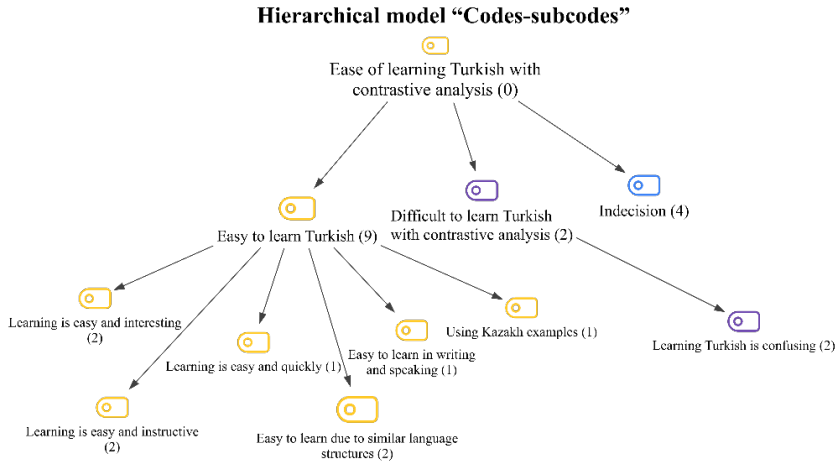

Figure 4 - Hierarchical Model “Codes-Subcodes” Related to Sub-Question 3

When reviewing Figure 4, 6 subcodes emerged for the “Easy to learn Turkish” code. One subcode for the “Difficult to learn Turkish with the CA” was identified, but no subcode was found for the unstable code. The frequency values of the Kazakh students’ views on this sub-question, based on the code and sub-code system obtained, are presented in Table 4 below.

Table 4 - Frequencies and Percentages of Codes in Sub-Question 3

No	Codes and Subcodes	f	%
1	<i>Easy to learn Turkish</i>	9	60,0
1.1.	Learning is easy and interesting	2	13,3
1.2.	Learning is easy and instructive	2	13,3
1.3.	Easy to learn due to similar language structures	2	13,3
1.4.	Learning is easy and quickly	1	6,7
1.5.	Easy to learn in writing and speaking	1	6,7
1.6.	Easy due to the usage of Kazakh examples	1	6,7
2	<i>Difficult to learn Turkish with CA</i>	2	13,3
2.1.	Learning Turkish is confusing	2	13,3
3	<i>Indecision</i>	4	26,7
	<i>Total</i>	15	100,0

The findings in Table 4 show that, with the CA regarding the code “*Easy to learn Turkish*”, the responses were as follows: 2 students (13,3%) found learning Turkish to be easy and interesting; 2 students (13,3%) found it easy and instructive; 2 students (13,3%) mentioned that it was easy because of the similarities between the languages; 1 student (6,7%) found learning Turkish to be easy and quick; 1 student (6,7%) found that it easy in speaking and writing; 1 student (6,7%) stated that it was easy because examples from Kazakh were given. For example, S1: “*Yes, I think teaching by comparing Kazakh and Turkish is easy and instructive*”. Since learning Turkish with the CA was complicated, 2 students (13,3%) responded that learning Turkish was difficult and 4 students (26,7%) were undecided on this question. For example, S12: “*It is difficult for me to answer because I cannot understand some topics*”. The obtained findings indicate that the CA supports various post-method strategies, including minimizing perceptual differences, promoting language awareness, and engaging intuitive heuristics through modifications in form and meaning.

Findings for sub-question 4: “What are Kazakh students’ views on utilizing the CA to improve their Turkish language skills?”

The question “*Should the CA be used in teaching reading, listening, speaking, writing, and vocabulary?*” was added to the interview form to elicit responses to the applicable sub-question. The answers provided by the students to this question were analyzed. As a result of the analysis, 6 basic codes emerged under the theme “*CA integration into language skills*”. The code system, frequencies, and percentages determined from the students’ opinions are presented in Figure 5 below.

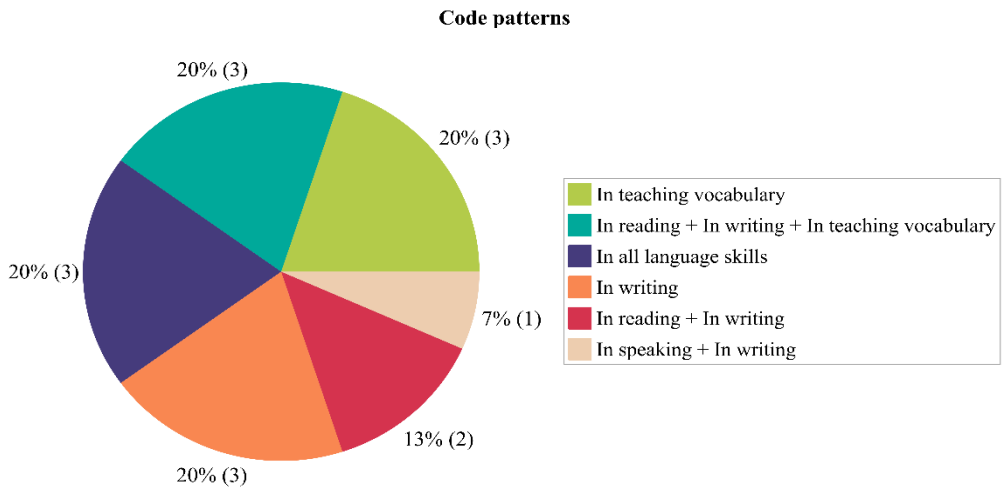

Figure 5 - Code Patterns and Percentage Related to Sub-Question 4

As can be seen from the above findings, most of the students stated that the CA could be used in writing (20%); in all language skills (20%); in reading, writing, and vocabulary teaching (20%), and only vocabulary teaching (20%). For instance, *S2*: “This method can be used in writing because it helped me to be aware of grammatical errors”/ *S11*: “I think this method is useful in teaching speaking and writing skills because we’ve learned Turkish case suffixes, past tense suffixes, and words correctly in writing and speaking”. 2 students (13%) out of 15 stated that the relevant method could be used in both reading and writing skills, and 1 student (7%) mentioned that it could be used in speaking and writing skills. The results indicate that CA can be utilized to enhance post-method strategies, such as integrating language skills and fostering learner autonomy.

Findings for sub-question 5: “How do Kazakh students approach the CA?”

Students’ opinions on the question “What did you think about learning Turkish through the CA?” were analyzed to answer the relevant sub-question. When the students’ responses to this question were examined, two basic codes emerged under the theme “Opinion on learning Turkish with CA”: “Positive opinions” and “Negative opinions”. The subcodes and frequency rates of the relevant opinions are presented in Figure 6 below.

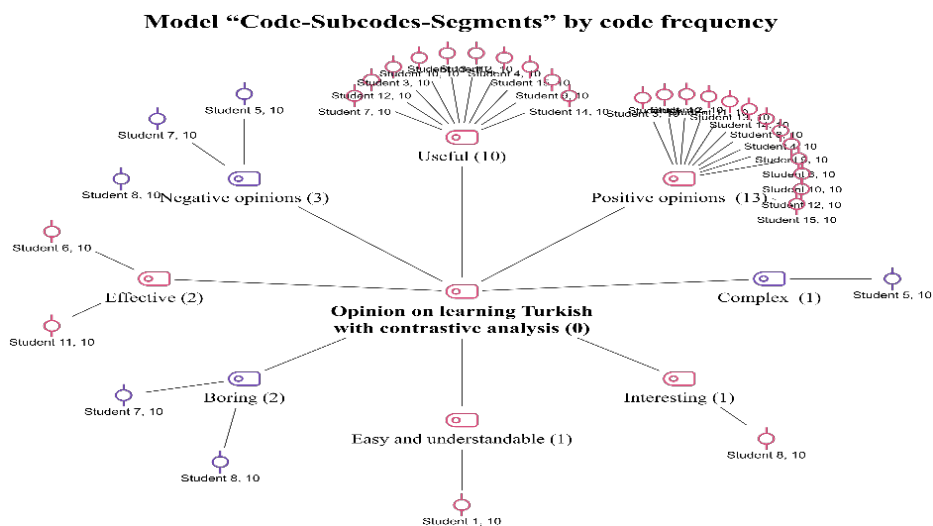

Figure 6 - Code-Subcodes-Segments by Frequency Related to Sub-Question 5

As seen in Figure 6 above, two sub-codes were created for the “*Negative opinions*” code: “*Boring*” and “*Difficult*”. In general, 3 students (20%) out of 15 expressed a negative opinion about the relevant method. The subcodes with frequencies such as “*Interesting*” (1), “*Effective*” (2), “*Useful*”(10), and “*Easy and Understandable*”(1) were created for the “*Positive opinions*” code. In general, codes related to “*Positive opinions*” constitute 80%. In addition, Figure 6 above also shows the frequencies for each code and subcode. Examples of students’ positive and negative opinions are as follows: *S12*: “*I think it is a useful method*”./ *S7*: “*I think it’s a bit of a boring method*”. Therefore, based on these findings, it is seen that Kazakh students have predominantly positive views on the CA. In addition, when these findings are associated with post-method strategies, it can be said that they support strategies such as minimizing perceptual mismatches in terms of attitudinal sources. Because, as is well known, the student’s attitude towards the language being studied and its nature play a decisive role in obtaining language input. The lower the anxiety level of students in foreign language learning, the more comprehensible input is provided healthily.

Findings for sub-question 6: “What are Kazakh students’ views on the difference between utilizing the CA and other methods of teaching Turkish?”

To examine the responses of Kazakh students to this sub-question, the question “*Is the CA different from other language teaching methods?*” in the interview form was first directed to the students. After examining the responses received from the students, basic codes and subcodes were determined under

the theme “*Difference of CA compared to other methods*” and frequency rates were given. The analysis results of the data obtained from the relevant opinions are presented in Figure 7 below.

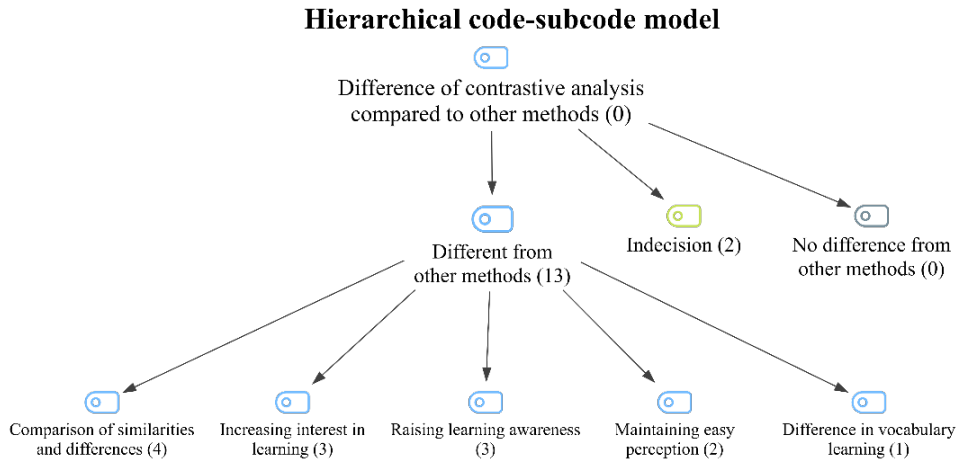

Figure 7 - Hierarchical Model “Codes-Subcodes” Related to Sub-Question 6

As seen in the model above, 3 basic codes were determined based on the student’s responses: “*Different from other methods*”, “*Indecision*”, and “*No difference from other methods*”. No opinion was determined regarding the code “*No difference from other methods*” from the 15 students who participated in the interview. 13 students (86,7%) indicated that the CA was distinct from other methods. Accordingly, 5 subcodes were determined for this code with frequencies: “*Comparison of similarities and differences*” (4), “*Increasing interest in learning*” (3), “*Raising learning awareness*” (3), “*Maintaining easy perception*” (2), “*Difference in vocabulary learning*” (1). When the appropriate subcodes were reviewed, it was indicated that this method was varied from others in terms of analyzing similarities and differences between languages, increasing interest in learning, enhancing learning awareness, ease of perception, and vocabulary acquisition. Some examples of students’ opinions on these subcodes are as follows: S12: “*Of course, there is a difference. I felt this while learning different Turkish words and grammar structures. I started to be aware of my own mistakes*”. / S4: “*There is a difference. This difference was in the easy perception. Due to this method, I learned Turkish easily*”. There were 2 students (13,3%) out of 15 who were undecided on this question. A student example of this code is as follows: S14: “*I don’t know exactly, but the teacher was explaining Turkish by comparing Kazakh and Turkish*”. Based on these findings, it is seen that post-method strategies such as activating intuitive heuristics, fostering language awareness, and promoting learner autonomy are

aligned with the relevant method during the instruction.

Findings for sub-question 7: "What are Kazakh students' views on utilizing the CA to teach Turkish linguacultural values?"

Since teaching culture and cultural values is an integral part of foreign language education, the question "Was the CA effective in the development of values regarding Turkish language and culture?" was asked of the students in the interview. The code and subcode system, frequency rates, and percentages obtained for these opinions are given in Table 5 below.

Table 5 - Frequencies and Percentages of Codes in Sub-Question 7

№	Codes and Subcodes	f	%
1	<i>Effective</i>	13	86,8
1.1.	Increasing interest in Turkish language and culture	4	26,7
1.2.	Recognizing common linguistic structures	4	26,7
1.3.	Recognizing common cultural values	3	20,0
1.4.	Recognizing similarities and differences of cultures	1	6,7
1.5.	Recognizing similarities and differences of languages	1	6,7
2	<i>Hard to answer</i>	2	13,2
	<i>Total</i>	15	100,0

As can be seen from Table 5 above, the CA was effective in developing both linguistic and cultural values towards Turkish language and culture. When the students' responses were examined, 1 basic code associated with 5 subcodes and 1 code without subcodes were identified under the theme "The Effectiveness of CA in the development of linguistic and cultural values". When the subcodes related to the "Effective" code (86, 8%) were examined, it was determined that the CA increased students' interest in Turkish language and culture (26,7%); was useful in recognizing common linguistic structures in Turkish (26,7%); in recognizing common cultural values (20,0%); in recognizing cultural similarities and differences between Kazakh and Turkish languages (6,7%) and in recognizing similarities and differences between related languages (6,7%). Some examples of students' opinions on these subcodes are as follows: S7: "Due to this method, my interest in Turkish culture and Turkish language increased even more". / S4: "This method was useful for me to learn the language structures and culture common to Turkish and Kazakh". 2 students (13,2%) stated that they had difficulty answering this question. For instance, S11: "It's difficult for me to answer this question. I can't answer". / S14: "It seems difficult for me to answer this question. I can't explain it exactly, so I don't know". As can be seen from the data obtained, it can be said that the CA is effective in developing the interlingual and intralingual linguistic and cultural awareness of Kazakh students. Based on this, it can be

said that the CA supports post-method strategies such as activating intuitive heuristics, fostering language awareness, promoting learner autonomy, and raising cultural consciousness.

Findings for sub-question 8: “How do Kazakh students evaluate their Turkish learning process using the CA?”

Kazakh students were asked to answer the question “*In what respect (easy/medium/difficult) do you think the CA affected your Turkish learning process?*” to determine the general evaluation results regarding the CA. The code system and frequency rates obtained from the students’ opinions are presented in Figure 8 below.

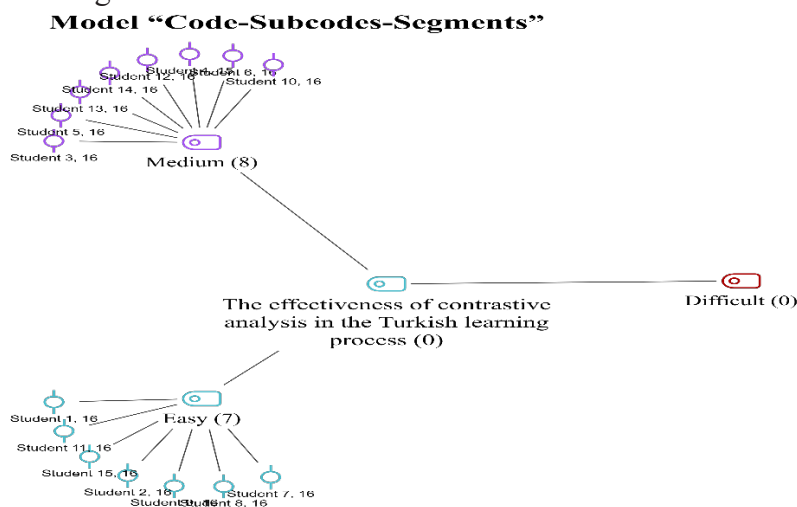

Figure 8 - Code-Subcodes-Segments by Frequency Related to Sub-Question 8

As seen in Figure 8 above, 3 basic codes were created for the theme of “*The effectiveness of CA in the Turkish learning process*”. These codes are as follows according to their frequency levels: “*Medium*” (8), “*Easy*” (7), and “*Difficult*” (0). There are 8 students (53,3%) who found the CA effective at a moderate level; and 7 students (46,7%) who found it at an easy level. No student stated the relevant method at a difficult level. Some examples of students’ statements regarding these subcodes are as follows: *S11: “It was easy for me. Learning Turkish was easy due to similar suffixes and words.” / S14: “This method had a moderate effect on my Turkish learning process”*. Based on this, Kazakh students consider the CA as a useful method at the intermediate and easy level. In this case, the CA ensures that post-method strategies such as maximizing learning opportunities, minimizing perceptual mismatches, and contextualizing linguistic input are supported in the learning process. Furthermore, these findings are consistent with the findings of the present study by Sunderman & Kroll [13].

Conclusion

The post-method pedagogy, which advocates the superiority of context in the foreign language learning process, is a situation that attempts to solve the problem of the gap between theory and practice while also creating new roles for stakeholders, particularly by revealing teachers' potential to create methods. The condition of post-method pedagogy, is a paradigm shift that allows teachers to think freely, creatively, and reflectively in combining methods or concepts to create the most effective combination that fits the context of teaching and learning. However, to realize this, it is necessary to consider large-scale strategies that serve as the basis for the three-dimensional framework, such as the parameters of particularity, practicality, and possibility. When all of these factors are considered in the context of teaching Turkish as a foreign language, the CA arises as a suggestion for Kazakh students' needs and the challenges they encounter.

The CA allows the creation of an education based on difficulty hierarchy levels, taking into account the similarities and differences between languages. All findings from the analysis of qualitative data in this study indicate that the relevant method is essential in supporting large-scale strategies. As it can be understood from the findings, the CA provides strategies such as minimizing perceptual mismatches in linguistic, cognitive, strategic, evaluative, procedural, instructional, and attitudinal domains. In addition, the CA supports modifications of input in terms of form and meaning, which greatly facilitates their perception and develops awareness of self-learning and language. In other words, the CA has been shown to have a positive impact on creating learning opportunities for learners. It helps unlock their learning potential, enhances their awareness of both interlingual and intralingual aspects, and accelerates the pace of learning. Furthermore, it entails teaching learners how to learn, providing them with the metacognitive, cognitive, social, and affective strategies required to self-direct their learning, raising their awareness about target language learning, and making the strategies explicit and systematic so that they can be used to enhance the language learning abilities of other learners.

Finally, the findings will contribute significantly to the development of new programs and textbooks for teaching Turkish as a foreign language, as well as the formulation of new theoretical applications not just in the field of Turkish education, but in all foreign language education. Furthermore, it is believed that conducting more research on the subject and presenting concrete examples of the roles expected from teachers and learners will shed light on all stakeholders in the language learning process, making the CA more understandable in light of the post-method condition.

REFERENCES

[1] Karimova B.S., Nurlanbekova Ye.K., & Ailauova Zh.S. The Effectiveness of Internationalization in Higher Education on Cross-Cultural Competence Formation. // Bulletin of Abлайkhan KazUIRandWL .Pedagogical Science Series - 2023. - V.70 (3). Pp. 37-50.

[2] Kumaravadivelu B. Critical Language Pedagogy: A Postmodern Perspective on English Language Teaching. // World Englishes. - 2003 - № 22(4). - Pp. 539-550.

[3] Yaman E. Ortak Türkçenin Temel İlkeleri. Türk Dünyasında Ortak Dil Türkçe Bilgi Şöleni (Basic Principles of Common Turkish. Common Language in the Turkic World Turkish Knowledge Festival). - Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002. - Pp. 49-58.

[4] Durmuş M., & Kılınç A.K. Kazaklara Türkçe Öğretimi ve Söz Edimsel Bir Karşılaştırma (Teaching Turkish to Kazakhs and a Speech Act Comparison). //Bilig. - 2021 - (97). - Pp. 1-28.

[5] Kumsar E., & Kaplankıran İ. Kazakların Türkiye Türkçesi Öğreniminde Yaptıkları Yanlışlıklar ve Bu Yanlışlıkların Düzeltilmesine Yönelik Öneriler (The Mistakes that the Kazakh Have Done in Learning Turkey Turkish and Suggestions for Aiming at the Correction of Them). // Diyalektolog. - 2016 - №12. - Pp. 81-103.

[6] Şimşek P. Ana Dili Kazak Türkçesi Olan Öğrencilerin Türkçe Öğrenim Sürecinde Yazma Becerileri Sorunları (Writing Skills Problems of Students Whose Native Language is Kazakh Turkish in the Process of Learning Turkish). //Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi. - 2023 - №12 (1). - Pp. 239-252.

[7] Gass S.M., & Selinker L. Second Language Acquisition. An Introductory Course. - New York: Routledge, 2008.

[8] Açık F. Karşılaştırmalı Çözümleme Yaklaşımı ile Türk Soylulara Türkiye Türkçesi Öğretimi (Teaching Turkish to Turks of Turkic Origin with a Contrastive Analysis Approach). A. Şahin (Ed.), Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar, yaklaşımlar, etkinlikler içinde - Ankara: Pegem, 2018. - Pp. 309-332.

[9] Kurt M. Türkiye Türkçesinin Türk Dillilere Öğretiminde Karşılaşılan Olumlu ve Olumsuz Transferler (Positive and Negative Transfers Encountered in Teaching Turkish to Turkic Speakers). A. Şahin (Ed.), Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar, yaklaşımlar, etkinlikler içinde - Ankara: Pegem, 2018. - Pp. 302-308.

[10] Byrd A. Development and Evaluation of a Code-Switching Instruction for Early Elementary School African American Students. // Master's Thesis. - 2017.

[11] Kissová M.O. Contrastive Analysis in Teaching English Pronunciation. // SWS Journal of Social Sciences and Art. - 2020 - №2(1) - Pp.39-65. Retrieved from <https://www.researchgate.net/profile/Olga-Kissova/publication>

[12] Quarto M. P. Teaching American English Pronunciation in a Spanish Speaking Context: A Guide for EFL Teachers in Chile. // Master's thesis. - 2022. Retrieved from <https://repository.usfca.edu/capstone/1341>

[13] Sunderman G., & Kroll J.F. First Language Activation During Second Language Lexical Processing: An Investigation of Lexical Form, Meaning, and Grammatical Class. // Studies in Second Language Acquisition. - 2006 - №28(3). - Pp. 387 - 422.

[14] Merriam S.B. Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation. - USA: John Wiley & Sons, 2009.

[15] Miles M.B. & Huberman A.M. Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook. (2nd ed). - Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

ПОСТ-ӘДІСТЕМЕЛІК ПЕДАГОГИКА ЖАҒДАЙЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІ РЕТІНДЕ ТҮРІК ТІЛІН ОҚЫТУДА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУДЫҢ РӨЛІ

*Дәуренбек С.Б.¹, Шаяхметова Д.Б.²

*^{1,2}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі таңда мәдениетаралық коммуникация кеңістігінде тілдерді үйрену күн өткен сайын маңызды болу үстінде. Нәтижесінде, оқытушылар мен сарапшылар екінші шетел тілін оқыту кезінде қандай оқыту әдістерін қолдану керектігін шешуде қиындықтарға тап болуда. Бұл мәселені шешу үшін әдістемеден кейінгі педагогиканың іргелі ұстанымдарына, оқу ортасына, оқушылардың қажеттіліктеріне және мұғалімнің кәсіби құзыреттіліктеріне негізделген теориядан тәжірибеге немесе тәжірибеден теорияға сәйкес жаңа зерттеулер жүргізу өте маңызды. Салыстырмалы талдау – қазақ тілді үйренушілер түрік тілін шетел тілі ретінде үйрену кезінде кездесетін мәселелерді шешуде білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандырумен бірге тілдің табиғатына негізделген оқытуды қамтамасыз ететін әдіс. Осы орайда, бұл зерттеудің мақсаты — әдістемеден кейінгі шеңберге сәйкес салыстырмалы талдаудың маңыздылығын анықтау болып табылады. Зерттеу сапалы зерттеу әдісіне негізделген. Зерттеу мақсатына жету үшін жартылай құрылымдық сұхбат нысаны пайдаланылды. Сұхбатқа Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Филология факультетінде түрік тілін шетел тілі ретінде оқып жатқан 15 студент қатысты. Деректерді талдау MaxQDA

24.4.0 бағдарламасымен “код-санат-тақырып” тәсіліне негізделген контент талдау арқылы жүргізілді. Нәтижелер бұл әдістің тілді қабылдаудағы қиындықтарды азайту, тілдік сананы арттыру, интуитивті эвристиканы белсендіру, тілдік дағдыларды біріктіру, білім алушының дербестігін қолдау, мәдени сананы арттыру сияқты әдістемеден кейінгі педагогиканың стратегиялардың қолдайтынын, осылайша оқу үрдісін білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес тиімді, қарапайым және қолайлы ететіндігін көрсетті. Бұл нәтижелер оқу бағдарламасын әзірлеу кезінде шетел тілін оқытуда теоретиктер мен тәжірибешілерге пайдалы болады деп күтілуде.

Тірек сөздер: салыстырмалы талдау әдісі, әдістемеден кейінгі педагогика, әдістемеден кейінгі стратегиялар, шеттілдік білім беру, түрік тілін оқыту, контент талдау, білім алушылардың пікірі, тиімді оқыту

РОЛЬ КОНТРАСТИВНОГО АНАЛИЗА В ОБУЧЕНИИ ТУРЕЦКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИКИ ПОСТ-МЕТОДА

*Дәуренбек С.Б.¹, Шаяхметова Д.Б.²

*^{1,2} КазНПУ им.Абая, Алматы, Қазақстан

Аннотация. Обучение иностранным языкам становится все более важным в современном пространстве межкультурного общения. В результате, преподаватели и эксперты сталкиваются с трудностями при принятии решения о том, какие методы обучения использовать при преподавании второго иностранного языка. В решении этой проблемы, крайне важно проводить новые поиски от теории к практике или от практики к теории, основываясь на фундаментальных принципах состояния пост-метода, учебной среды, потребностей учащихся и профессиональных компетенций педагога. Контрастивный анализ – это метод, который обеспечивает обучение в соответствии с природой языка, не игнорируя при этом потребности учащихся в решении проблем, с которыми сталкиваются студенты казахской аудитории при изучении турецкого языка как иностранного. На данном этапе целью данного исследования является определение значимости контрастивного анализа в соответствии с пост методической структурой. Исследование основано на качественном исследовательском дизайне. Помимо этого, для достижения цели исследования использовалась форма полу структурированного интервью. В интервью приняли участие 15 студентов, изучающих турецкий язык как иностранный на Филологическом факультете КазНПУ имени Абая. При анализе данных был проведен контент-анализ на

основе «код-категория-тема» с использованием программы MaxQDA 24.4.0. Результаты исследования показали, что следующие подходы поддерживают постметодные стратегии, такие как минимизация перцептивных несоответствий, повышение языковой осведомленности, активация интуитивной эвристики, интеграция языковых навыков, поддержка автономии учащихся и повышение культурного сознания, делая процесс обучения эффективным, простым и соответствующим потребностям учащихся. Полученные результаты будут полезны для теоретиков и практиков в области иноязычного образования в процессе разработки учебных программ.

Ключевые слова: контрастивный анализ, постметодная педагогика, постметодные стратегии, иноязычное образования, преподавание турецкого языка, контент анализ, мнения студентов, эффективное обучение

Received 16 August 2024

UDC 372.881.111.1

IRSTI 14.25.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.025>

**STRUCTURAL COMPONENTS OF FORMING FOREIGN
LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY
SCHOOL STUDENTS THROUGH INTERACTIVE
METHODS IN TEACHING**

*Baigudanova G.K.¹, Uzakbaeva S.A.²

¹Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan

²Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article delves into a challenge concerning the advancement of foreign language communicative skills among elementary school students. It introduces the notion of sub-competencies within foreign language communicative skills, which serve as integral components. Furthermore, the paper outlines findings from an experimental investigation on the development of foreign language communicative competencies in primary school students. The primary objective of the article is to justify the cultivation of foreign language communicative competences in elementary school students through

collaborative work in pairs and small groups, dialogues, discussions and games. The author supports the effectiveness of these methods by employing methodological tasks. The reliability and validity of the study's findings and conclusions are assured through the analysis of sub-competence formation at all levels. The tasks assigned within educational activities serve as the foundation for fostering foreign language communicative competencies. In this article, the author also emphasizes the competency-based approach of contemporary foreign language instruction. This competency includes various communicative tasks by motivating young learners. Within this research, communicative competence is defined as the key point. Communicative competence of primary school students is a harmonious combination of communicative sub-competencies, as well as a stable experience of their successful application.

Key words: foreign language communicative competence, foreign language communicative competencies in primary school students, foreign language communicative and cognitive sub-competence, foreign language communicative and speech sub-competence, foreign language communicative and socio-cultural sub-competence, the competency-based approach, collaborative activities, a multicultural environment

Introduction

This research considers the development of communicative competence and its components in foreign language learning at primary school students. It concentrates on cognitive, speech and socio-cultural sub-competence. The study includes students' development within a foreign language framework.

The core concept explored is cognitive, speech and socio-cultural sub-competence, defined as the ability to communicate effectively across cultures, think and act appropriately, and communicate with native speakers of young learners.

The contemporary society places a high demand on individuals who are proactive and socially adept. Aligned with the state standards of primary education, teachers are tasked with fostering children's speech, thinking abilities, and cultivating their communicative prowess. Hence, educators are responsible for creating conducive environments conducive to nurturing students' communicative skills. In present-day Kazakhstan, notable transformations are underway in the social, economic, and political domains, underscoring the imperative of refining the education system. A pivotal objective within our educational framework is to cultivate national elite capable of effectively engaging with the global community and advancing the country's economy and culture. In this context, the development of communicative competence, which delineates an individual's proficiency in effective communication across

various domains, assumes paramount importance. Thus, the significance of our research lies in addressing this critical aspect of development.

Contemporary foreign language instruction emphasizes the competency-based approach. Professor E.N. Solovova highlights that the primary objective of teaching foreign languages is to foster students' communicative competence. Fundamental communicative competence in elementary students entails their capability and readiness to engage with native speakers of the target foreign language across contexts that align with their life experiences and surroundings [1, p. 102].

The formation of communicative competence during primary education involves a well-rounded integration of communication skills, understanding of diverse communication techniques, and a consistent history of effective application. This competency not only entails the ability to perform various communication tasks but also establishes a foundation of motivation, attitudes, and values regarding communication for young students. At this developmental juncture, communicative competence serves as a crucial gauge of a child's ability to engage with their surroundings, comprehend social complexities through interaction, and skillfully influence themselves and others through communication interactions. In the modern era, contemporary children epitomize a new generation molded by the traits of the information age, placing significant emphasis on fostering creative thinking. Initiating the process of understanding and nurturing children from the onset of their educational journey is imperative, given that substantial positive advancements typically occur during their primary school tenure. Successfully navigating the hurdles of adolescence heavily relies on the personal development fostered during childhood [2, p. 491-494].

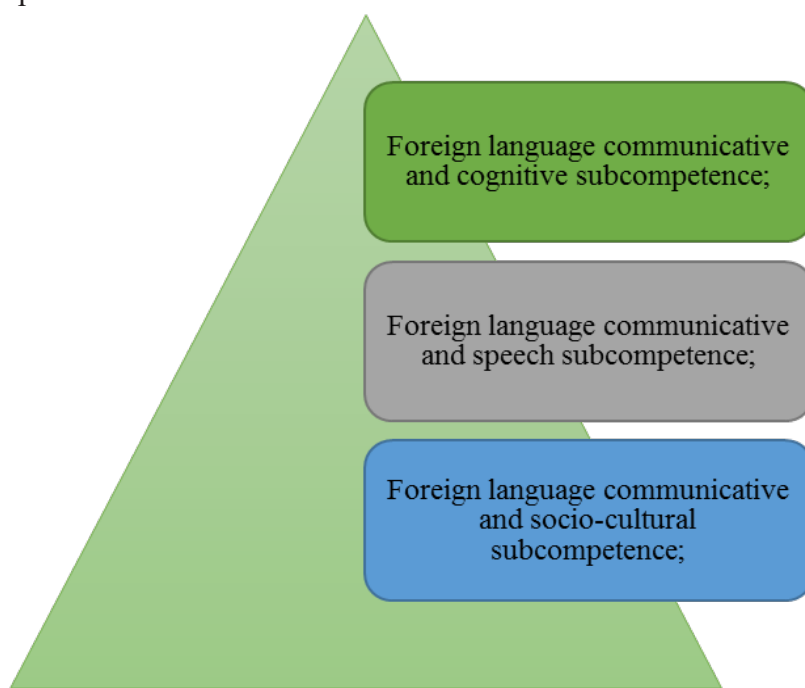
Considering the elementary school phase, it becomes evident that competence entails more than just acquiring knowledge; it also encompasses the preparedness to employ it in addressing practical and theoretical challenges in life. The significance is placed on the notion that theoretical knowledge lacking practical application does not constitute a crucial competence for future graduates.

Within this study's framework, we define communicative competence as the culmination of meeting specific criteria.

These criteria encompass acquiring knowledge about diverse communication modes, encompassing academic contexts and broader social interactions, alongside fostering positive experiences through their application. Moreover, nurturing motivation, attitudes, and values pertinent to communication among elementary students constitutes a pivotal aspect of this developmental process.

The term “communicative competence” is prevalent in modern methodology, encapsulating an individual’s ability to effectively orchestrate their speech activity, both in articulating thoughts and comprehending messages. It involves utilizing linguistic tools in alignment with particular communication contexts, thus emerging as a fundamental trait of a linguistic persona. Communicative competence as a result of primary general education includes the following structural sub-competencies:

1. Foreign language communicative and cognitive subcompetence;
2. Foreign language communicative and speech subcompetence;
3. Foreign Language Communicative and Socio-Cultural Subcompetence.

Picture-1. Components of the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Young Schoolchildren

The progression of foreign language communication and cognitive abilities is emerging as a vital component of the holistic development of communication skills in elementary school students. It is imperative that students have access to information on topics that intrigue them, thereby stimulating their cognitive curiosity during this phase. Rather than passively consuming information, communication serves as a conduit for actively seeking out knowledge. At the elementary level, students not only consume but also contribute as information sources, opening up avenues for presenting and

exchanging ideas. As students mature, they gain increasing autonomy, capable of setting their own objectives, methods, and communication partners.

The foreign language communicative and cognitive proficiency of primary school students encompasses all cognitive processes involved in learning. Educational focus is of particular significance, enabling children to concentrate on the intricacies of educational material and effectively absorb it. The very concept of a cognitive mechanism is widely used in various branches of science. Scientists Zh. N. Maslova and E. A. Popova said that the task of cognitive mechanisms is the formation of meaning [3].

E. A. Golubeva also employs a similar concept within the realm of cognitive linguistics. It's noteworthy that investigations into cognitive mechanisms in children's learning often narrow their focus to specific aspects. For instance, T. I. Borisenko concentrates solely on cultivating particular learning competencies [4, p. 20-26], but D. O. Kaipbergenova studies the emergence of some specific learning difficulty in cognitive mechanisms [5, p. 832-834].

The interplay between cognitive mechanisms and competencies among primary school students is exemplified through the concept of communicative-cognitive competence at the elementary level. In this context, communicative competence refers to learners' capacity to adeptly regulate their verbal and non-verbal actions in alignment with communication objectives [6].

To effectively foster this competence, it's vital to establish educational settings where students can apply their communication abilities. This could entail implementing multi-tiered activities, allowing each student to demonstrate their communication capabilities at a level suitable for their developmental stage in elementary school. Moreover, when structuring the learning environment, it's imperative to take into account students' motivation [7, p. 274-276].

Motivation serves as the catalyst for activating thought processes and generating interest in various activities and exercises at the elementary level. During this phase, satisfying the craving for novelty in study materials and diversity in exercises proves to be the most motivating factor. Employing a variety of exercises aids in solidifying different linguistic concepts in memory, fosters the creation of visual and auditory imagery, and sustains the engagement and interest of young learners.

Consequently, it can be inferred that the predominant competency in elementary school is foreign language communication coupled with cognitive sub-competency. This entails the ability and readiness of young students to engage in cognitive and communicative activities within the school curriculum.

Descriptors of the foreign language communicative-cognitive sub-competency encompass:

- The capacity to select appropriate communication forms and adapt them based on the context.
- Personal disposition towards collaborative activities, including the emotional experiences encountered during communicative endeavors.
- Emotional engagement in collaborative activities, involving the recognition of emotions experienced by children as a result of these interactions.

Foreign language communicative and speech competence hold significant importance in human social interaction. The effectiveness of communication hinges on the clarity, accuracy, and appropriateness of expressing thoughts in alignment with the context. The ability to articulate thoughts clearly and construct coherent texts is not only vital for success in life but also intrinsic to human existence, given the integral role communication plays in everyday interactions.

Speech development necessitates consistent and diligent academic effort, which should be meticulously planned for each lesson. This entails employing a diverse range of methods, exercises, and skill programs, all underpinned by appropriate methodology.

In contemporary methodological research, particular attention is devoted to the challenges associated with fostering connected speech, especially within elementary school settings. A key focus lies in creating conducive conditions for nurturing students' speech abilities, which are indispensable for shaping socially engaged individuals. Studies indicate that young students often exhibit lower levels of communication and speaking skills due to a lack of systematic instruction based on principles of text construction.

Descriptors for foreign language communicative and speech competence include:

- The proficiency to articulate ideas with clarity and brevity, ensuring comprehension by the listener.
- The capability to pose relevant questions to elicit essential information from the conversation partner.
- Collaborative communication aptitude, along with the skill to advocate for one's standpoint and achieve consensus.

Foreign language communicative and socio-cultural competence encompasses the skill of adapting one's communication approach to the national and cultural norms of the country where the target language is spoken. This includes adhering to both verbal and non-verbal communication conventions in typical situations. Achieving this competence necessitates students to acquire linguistic and cultural knowledge, along with an understanding of the cultural context of the language-speaking country. Developing socio-cultural

competence entails broadening knowledge about culture and language, achievable through exploring new topics and issues within communicative practices, while considering the specifics of the chosen area of study. As per Safonova V.V., socio-cultural competence entails understanding the national and cultural traits of countries where the foreign language is used, the ability to adapt speech behavior based on this understanding, and the readiness and capability to engage in a multicultural environment.

I.L.Zimnyaya, E.I. Passov, V.V. Safonova, E.N. Solovova, P.V. Sysoev, S.G. Ter-Minasova and others studied the problem of the formation of socio-cultural competence, as well as the analysis of its formation.

E.G. Azimov and A.N. Shchukin define socio-cultural competence as a collection of insights into the country where the language is spoken, alongside understanding the national and cultural characteristics of the social and conversational conduct of native speakers. This competency encompasses the skill to utilize this knowledge during communication, respecting customs, behavioral norms, etiquette, and considering the social context and behavioral patterns of native speakers [8].

Researchers delineate diverse facets of socio-cultural competence that can be construed from different perspectives. A.V. Bogdanova and A.A. Chistik emphasize the principal components of this competence, which encompass familiarity with cultural aspects, exposure to intercultural communication, individual disposition towards elements of another culture, and proficiency in a foreign language adequate for engaging in intercultural interactions [9, p. 190-193].

The socio-cultural dimension of foreign language instruction plays a pivotal role in shaping students' identities. It enables them to delve into the cultural legacy of the language-speaking country, facilitating comparisons with their own cultural norms and values. This fosters a broader perspective and enhances students' comprehension of the global landscape, contributing to their overall cultural literacy. The socio-cultural aspect not only endows students with knowledge but also stimulates their cognitive and intellectual faculties. Proficiency in a foreign language is intimately linked with grasping the national culture, which entails not only factual knowledge but also an understanding of the mindset and communicative customs of native speakers.

The following descriptors can be utilized to characterize an individual's foreign language communication and socio-cultural proficiency:

- Familiarity with key aspects of the culture of the country where the studied language is spoken.
- The capacity to recognize national traditions, nuances of thought, and expressions of the national identity in cultural artifacts.
- Readiness and ability to participate in intercultural dialogue.

These sub-competencies form the foundation for structuring the development of young students' foreign language communicative competence through interactive teaching methodologies. It is crucial to tailor methodologies and approaches to the specific needs and attributes of each distinct group of learners.

Materials and methods

This article delved into the progression of each competency within the framework of acquiring foreign language communication abilities among young elementary students through interactive teaching modalities. To establish our study criteria, we referred to a standardized English language curriculum tailored for primary school students. Within this curriculum, key requisites were delineated to gauge the development level of communicative skills in young learners utilizing interactive teaching approaches.

We have identified several interactive methods geared toward fostering the development of foreign language communication skills in young students: gamified learning, collaborative work in pairs and small groups, project-based tasks, and dialogue-based activities. These methods offer interactive and efficacious learning experiences, catering to the age-specific traits and requirements of young learners. They encourage dynamic and engaging language acquisition, effectively honing the communication aptitude of young students.

The use of games plays a significant role in stimulating children's intellect. Game-based learning methods serve as a unique tool that not only adds excitement and interest to the learning process through creativity and exploration but also enhances everyday steps in studying academic subjects. L.S. Vygotsky characterized games as a means of internal socialization for children, through which they acquire social norms and values. Numerous research studies conducted by Sh.A.Amonashvili, A.K. Bondarenko, E.F.Ivanitskaya, E.I. Udaltsova, A.I. Sorokina, delve into the didactic potential of games.

Konyshva A.V. suggests that integrating games into learning enhances the educational process, making it more meaningful and of higher quality. Games engage each student individually and collectively in cognitive activities, thereby serving as an effective tool for managing the educational process. Utilizing games during elementary school lessons offers an opportunity to transform the challenging into the manageable, making complex topics accessible, and turning mundane tasks into enjoyable and entertaining experiences. [10, p.41-42].

At the primary school level, ideal conditions exist for fostering language competence in both the native tongue and a foreign language. The psychological attributes of this age group offer children advantages in language acquisition. Modern gaming technologies are increasingly integrated into foreign language teaching practices at the elementary level. Research by Z.T. Kaibullaeva, O.V. Muromtseva, S.A. Mukhiddinova, D.S. Uralov, and other scholars explores various gaming approaches, including audiovisual games, problem-solving games, speech games, and more. For instance, we utilized games such as "Association Game" and "Guess Whose Tracks" to facilitate group introductions and enhance memory and observational skills, respectively.

The next method is to work in pairs and small groups. E.I. Passov gives the following definition: "A group is a certain number of students (3-5 people) temporarily united by the teacher or on their own initiative in order to complete an education task and having a common goal and functional structure" [11].

In his article "Group Work as an Effective Form of Lesson Organization," L.V. Gikal defines group work as "a method of structuring activities wherein small working groups are formed within the classroom setting to collaboratively accomplish an educational objective" [12].

I.T. Ogorodnikov [13, p. 26] conceptualizes group work as involving "diverse groups of students with varying levels of proficiency." H.J. Liimets [14], in his exploration of group work, highlights that the structure of group work within a lesson shapes the dynamics of interaction between teachers and students, as well as among students themselves. He characterizes group work as "direct engagement between students and their collaborative coordinated activities." The author outlines various games and techniques applicable to group work, including "Brainstorming," "Continue," "Treasure Hunt," "Snowball," "Knowledge Review," "Puzzles," and "Zigzag." These games and techniques promote teamwork, communication, and idea-sharing among students.

According to N. V. Matyash, project activity integrates elements of games, cognitive, value-oriented, transformative, educational, and communicative activities [15].

Project-based activities offer young students a distinctive opportunity to cultivate an array of skills, encompassing analysis, information retrieval, problem-solving, decision-making, and collaboration with peers and educators. These activities foster the development of creativity and the proficiency to effectively present research findings. Our projects encompassed initiatives such as "Decorating the Christmas Tree Together" and "Helping the Birds!" Additionally, we implemented projects like "What would you Do If...", wherein each group addressed specific scenarios such as "What would you do if there is

a fire”, “What would you do if you are attacked by a dog”, “What would you do if the faucet breaks”, among others.

Belova S. V. characterizes educational dialogue as a tool facilitating collaborative attainment of cognitive outcomes, while N. F. Vinogradova views it as a collective avenue for uncovering truth. The cultivation of dialogic speech among young students holds significant importance in the educational journey, achieved through various methods and techniques employed by teachers. Within the educational dialogue, students engage with prior knowledge or learning materials through descriptions, explanations, and predictions, fostering the development of intellectual abilities such as recognition, comprehension, and inference drawing. This process aids in shaping essential intellectual skills that students gradually refine and apply in English language learning.

Consequently, integrating these methods into the educational process for young students yields a positive impact on their communication skills development. Elementary school pupils exhibit interest in interaction and collaboration, learn to respect differing viewpoints, articulate their own arguments, and effectively collaborate in teams to address shared cognitive tasks.

Results and discussion

Through the chosen methods, we explored how interactive techniques contribute to the enhancement of communicative competence among junior stage students. The objectives of four experimental studies were twofold:

1. To examine the current status of communicative competence formation among junior stage students through interactive methods.
2. To conduct diagnostics aimed at evaluating the development of communicative competence among junior stage students using interactive methods.

A total of 88 students participated in our study, engaging in experimental foreign language training throughout the academic term. We employed both qualitative and quantitative methods during our research. Qualitative methods allowed us to assess the level of communicative competence in primary school students, while quantitative analysis was utilized to evaluate the least developed subcomponents of communicative competence among students at the initial stage. Our study was conducted at Secondary School No. 4 in Taldykorgan, where fourth-grade students were enrolled.

During the diagnostic phase, various methods were employed to evaluate the level of foreign language communication, cognitive, and socio-cultural competencies among 47 fourth-grade students. These methods encompassed the assessment of communication, speech, and socio-cultural proficiency in a foreign language.

Table 1 - Methods for Assessing the Level of Formation of Communicative-Cognitive, Communicative-Speech, Communicative-Speech Components of Foreign Language Communicative Competence of Primary School Children in English Lessons

Component	Methods
Foreign Language Communicative and Cognitive Subcompetence	Dialogue
Foreign Language Communicative and Speech Subcompetence	«Lexical-Grammartest»
Foreign Language Communicative and Socio-Cultural Subcompetence	«Do you know an Englishman?»

We utilized the “Let’s Talk” methodology, which we developed based on tasks from the “FullBright” English Language Course (EMC) designed for fourth-grade students, as a diagnostic instrument. The objective was to assess the proficiency level in text analysis, letter writing, and dialogue creation. Within this methodology, students were presented with tasks involving text analysis (identifying key information), composing letters to friends, and engaging in oral speech exercises (dialogues with the teacher). Evaluation criteria were established as follows: a high level of proficiency was designated for scores ranging from 34 to 23 points, a medium level for scores between 22 to 11 points, and a low level for scores below 11 points.

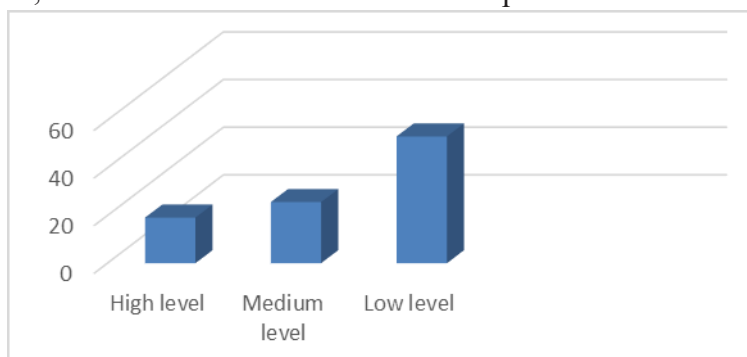

Figure-1 Level of formation of foreign language communicative and cognitive sub-competence

Following the diagnostics, the following data were gathered:

- 25 students exhibited a low level of foreign language communicative and cognitive sub-competence.
- 13 students displayed an intermediate level of proficiency in this sub-competence.
- 9 students demonstrated a high level of formation of foreign language communicative and cognitive sub-competence.

Students with a low level of competence encounter the following challenges: They struggle to identify key information and the main idea of a text due to limited vocabulary. Some passages remain incomprehensible due to unfamiliar words. In letter writing, they exhibit difficulties with formatting and understanding the meaning of written prompts. During dialogue, they can respond to basic questions but may falter with more complex inquiries, often requiring clarification or struggling to articulate their thoughts.

Students at the intermediate level typically demonstrate a strong grasp of texts, adeptly extracting fundamental information while managing unfamiliar vocabulary. Nevertheless, they often prioritize understanding the main idea over delving into intricate details. Their proficiency in letter writing is notable, although occasional errors in structure and style may occur. In dialogues, they may require additional time to process questions and formulate responses.

High level of competence: Students demonstrate a thorough understanding of the text and are able to easily find the necessary information when reading it. They compose letters that fully meet the requirements, following the appropriate style and answering all questions adequately. In dialogue, they respond promptly to questions and express their thoughts clearly.

Foreign Language Communicative and Socio-Cultural Competence: To assess this competence, we used the methodology “Do you know an Englishman? » The aim was to determine the level of knowledge about socio-cultural characteristics. Students were given tasks to choose the correct form of addressing people with different social statuses, to determine the appropriate equivalent of food traditions, as well as to know the capitals of English-speaking countries. Evaluation criteria: High: 22-14, Medium: 14-7, Low: Less than 7.

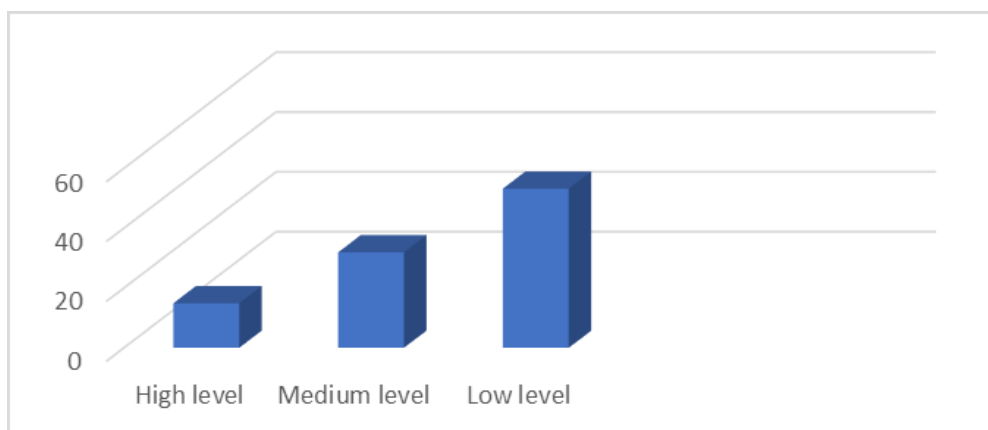

Figure 2 - Level of Formation of Foreign-Language Socio-Cultural Subcompetence

As a result of the diagnostics, the following data were obtained:

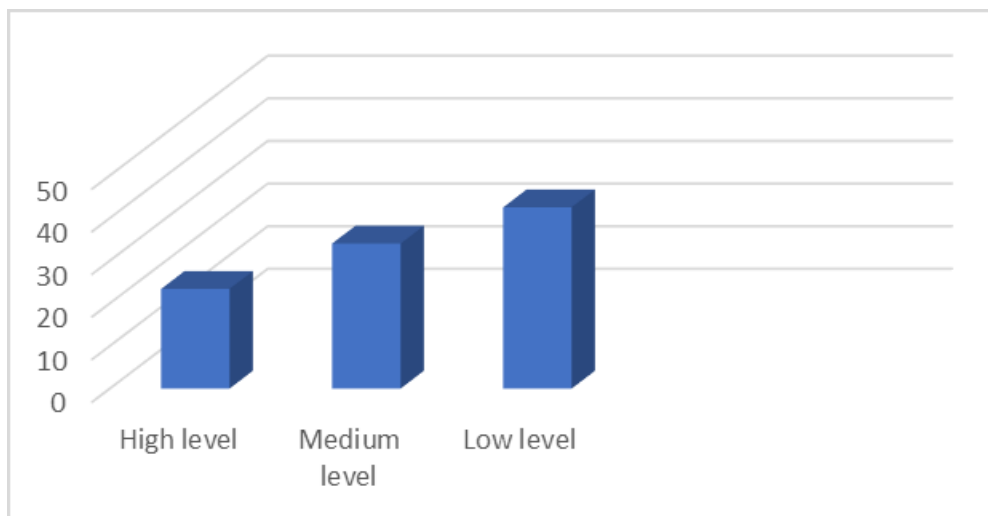
25 students showed a low level of formation of the component of foreign language socio-cultural subcompetence;

15 students demonstrated an average level of maturity of this component;

7 students demonstrated a high level of proficiency in the formation of foreign language socio-cultural sub-competence. For the low level: Students exhibit limited familiarity with UK culture, particularly in terms of etiquette. At the intermediate level: Students possess a basic understanding of UK culture. They are acquainted with certain aspects of English etiquette and lifestyle, albeit not comprehensively. At the high level: Students showcase a deep understanding of British culture and are proficient in various facets of English life.

Regarding the assessment of Foreign Language Communicative and Cognitive Sub-competence, we administered a lexical and grammatical test grounded in vocabulary and grammar concepts taught in primary school. The objective was to gauge students' vocabulary breadth and grammar comprehension within the context of communicative interactions.

Tasks included substituting correct word forms, sentence translation, and matching exercises. Evaluation criteria were as follows: High proficiency: 22-15 points, Medium proficiency: 14-7 points, Low proficiency: Fewer than 7 points.

Following the diagnostics, the following outcomes were observed:

- 20 students exhibited a limited level of foreign language communicative and cognitive sub-competence.

- 16 students displayed an intermediate level of proficiency in this component.

- 7 students showcased a high level of foreign language communicative and cognitive sub-competence.

At the low level, students exhibit a restricted vocabulary, primarily limited to basic greetings, farewells, apologies, and a few other common words. They lack familiarity with grammar rules, particularly regarding verb conjugation based on tense and communication style. These students often gravitate towards tasks involving multiple-choice questions or comparisons.

At the intermediate level, students demonstrate a solid vocabulary, enabling them to comprehend various concepts. They possess a grasp of grammatical rules for sentence construction and word form changes, albeit with occasional errors. They consider stylistic nuances when selecting words, though they may occasionally falter in choosing appropriate foreign equivalents.

Following the analysis of diagnostic results, it was evident that 12 students in the class exhibited exceptional proficiency in grammar and vocabulary within the context of communicative culture. However, findings from the “Let’s Talk” methodology indicated that 15 students faced challenges in English communication, while 20 struggled to complete tasks. Analysis of the “Do You Know Englishman?” methodology revealed that 22 students lacked adequate knowledge about the country’s culture, demonstrating only an average level of understanding. Hence, the following issues have been identified:

Certain topics covered in the “Full Bright” educational and methodological curriculum lack an adequate number of exercises aimed at fostering foreign language communicative competence. Supplementary exercises addressing this aspect are seldom integrated into classroom instruction.

There exists a deficiency in the formation of foreign language communicative and speech sub-competencies.

Through the analysis, it was observed that lessons and tasks predominantly target the development of foreign language communicative-cognitive and foreign language communicative-sociocultural components, while the speech component receives comparatively less emphasis during the learning process.

Conclusion

The formation of foreign language communicative competence among young schoolchildren entails specific characteristics, such as active involvement in communicative practice, consideration of age-related traits, acknowledgment of their subjectivity in communication, and an individualized approach to competence development. Research has demonstrated the effectiveness of this approach, with students showcasing stable knowledge validated by test results.

They exhibit creativity, are actively engaged, possess communication skills, and demonstrate proficiency in dialogue and expressing their viewpoints. Overall, they display readiness for ongoing learning and creative endeavors.

Throughout the experiment, certain aspects of communicative competence development among young schoolchildren were identified. Both the experimental and control groups exhibited a lower average level of development in the cognitive and communicative components of the foreign language, alongside a higher level of development in communication and speech components. Moreover, a lower average level of development was observed in the socio-cultural aspect of foreign language communicative competence.

REFERENCES

[1] Соловова Е.Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход. – Москва: Глосса-Пресс. - 2004. – 336 С, С.102.

[2] Кушнир О.Ю. Формирование коммуникативной компетенции младших школьников в процессе работы с текстом. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2020. - № 47 (337). - С. 491-494.

[3] Маслова Ж.Н. Проблема разграничения когнитивных процессов, механизмов, операций / Ж.Н. Маслова, Е.А. Попова // Иностранные языки в контексте межкультурной коммуникации // Материалы докладов VII Международной конференции // [Электронный ресурс] URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2015/02/18/maslova_zh_n_pорова_e_a_problema_razgranicheniya_kognitivnyh_processov_mehanizmov_operaciy.pdf [Дата обращения: 22.02.2024].

[4] Борисенко Т.И. Использование трансязыкового подхода в формировании профессионально-лингвистической компетентности специалиста / Т.И. Борисенко, Ж.В. Вальшева, Г.И. Сыроватская // Российская психология – 4: тренды и драйверы // Сборник научных трудов в честь профессора Л. В. Минаевой. – СПб.: СПбГЭУ. - 2017. – С. 20-26.

[5] Каипбергенова Д.О. Cognitive factors: systematically forgetting in second language learning / Д.О. Каипбергенова. Молодой ученый. – 2016. – № 3. – С. 832-834.

[6] Морозов А.В. Социальная психология. А.В. Морозов. – Москва: Академический Проект. - 2008. – 336 С.

[7] Морозов А.В. Влияние обучающей программы формирования мотивации достижения, на мотивационный профиль личности обучаемого / А.В. Морозов, М.В. Муждабаева // В сборнике: Социальная психология

в образовании: проблемы и перспективы // Материалы Международной научной конференции: В 2 ч. – Ч. 1. – Саратов: «Научная книга». - 2007. – С. 274-276.

[8] Азимов Э.Г., Щукин, А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [дата обращения: 28.03.2024]

[9] Богданова А.В., Чистик А.А. Формирование у школьников социокультурной компетенции в процессе обучения этикетным речевым жанрам // Начальное филологическое образование и подготовка учителя в контексте проблемы социализации личности: Материалы международной научно-практической конференций. Москва: Экон-Информ. - 2018. С. 190-193.

[10] Коньшева А.В. Игровой метод в обучении иностранному языку. - Спб.: КАРО, Минск.: Издательство «Четыре четверти». - 2006г. - 192 с.

[11] Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. – М.: Наука, - 2003. – 488 с.

[12] Гикал Л.В. Групповая работа как эффективная форма организации урока. Начальное образование. – 2009. – № 6.

[13] Витковская И.М. Обучение младших школьников в совместной деятельности. – Псков. - 2000. - С. 26.

[14] Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке. – Москва. - 1975. С. 13.

[15] Матияш Н.В., Симоненко В.Д. Проектная деятельность младших школьников: книга для учителя начальных классов. Москва: Вентана-Граф. - 2007.

REFERENCES

[1] Solovova Ye.N. Metodicheskaya podgotovka i perepodgotovka uchitelya inostrannogo yazyka: integrativno-refleksivnyy podkhod (Methodological training and retraining of a foreign language teacher: an integrative and reflective approach). Moskva: Glossa-Press, - 2004. – S.336. S.102 [in Rus.]

[2] Kushnir O.Yu. Formirovaniye kommunikativnoy kompetentsii mladshikh shkol'nikov v protsesse raboty s tekstom (Formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of working with text). Molodoy uchenyy. - 2020. - № 47, (337). - S. 491-494. [in Rus.]

[3] Maslova Zh.N. Problema razgranicheniya kognitivnykh protsessov, mekhanizmov, operatsiy (The problem of differentiation of cognitive processes, mechanisms, operations). Materialy dokladov VII Mezhdunarodnoy konferentsii. - Elektronnyy resurs: URL: <https://www.sgu.ru/sites/default/>

files/textdocsfiles/2015/02/18/maslova_zh._n._popova_e._a._problema_razgranicheniya_kognitivnyh_processov_mehanizmov_operaciy.pdf [data obrashcheniya: 22.02.2024] [in Rus.]

[4] Borisenko T.I. Ispol'zovaniye transyazykovogo podkhoda v formirovaniy professional'no-lingvisticheskoy kompetentnosti spetsialista (The use of a trans-linguistic approach in the formation of professional linguistic competence of a specialist). Sbornik nauchnykh trudov v chest' professora L. V. Minayevoy. – 2017. – S. 20-26 [in Rus.]

[5] Kaipbergenova D.O. Cognitive factors: systematically forgetting in second language learning (Cognitive factors: systematically forgetting in second language learning). Molodoy uchenyy. – 2016. – № 3. – S. 832-834

[6] Morozov A.V. Sotsial'naya psikhologiya (Social psychology). Moskva: Akademicheskiy Proyekt, - 2008. – 336 s. [in Rus.]

[7] Morozov A.V. Vliyaniye obuchayushchey programmy formirovaniya motivatsii dostizheniya na motivatsionnyy profil' lichnosti obuchayemogo (The influence of the educational program for the formation of achievement motivation on the motivational profile of the student's personality). Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii. Saratov: «Nauchnaya kniga». - 2007. – S. 274-276 [in Rus.]

[8] Azimov E.G., Shchukin A.N. Novyy slovar' metodicheskikh terminov i ponyatiy (New dictionary of methodological terms and concepts) (teoriya i praktika obucheniya yazykam) [data obrashcheniya: 28.03.2024] [in Rus.]

[9] Bogdanova A.V., Chistik A.A. Formirovaniye u shkol'nikov sotsiokul'turnoy kompetentsii v protsesse obucheniya etiketnym rechevym zhanram (Formation of socio-cultural competence among schoolchildren in the process of teaching etiquette speech genres). Materialy mezhdunarodnoy nauchno.-prakticheskoy konferentsii. Moskva: Ekon-Inform. - 2018. - S. 190-193 [in Rus.]

[10] Konysheva A.V. Igrovoy metod v obuchenii inostrannomu yazyku (The game method in teaching a foreign language). Minsk: Izdatel'stvo «Chetyre chetverti». - KARO, - 2006. – S. 192 [in Rus.]

[11] Verbitskiy A.A. Aktivnoye obucheniye v vysshey shkole (Active learning in higher education: A contextual approach): Kontekstnyy podkhod. Moskva: Nauka. - 2003. – S. 488 [in Rus.]

[12] Gikal L.V. Gruppovaya rabota kak effektivnaya forma organizatsii uroka (Group work as an effective form of lesson organization). Nachal'noye obrazovaniye. – 2009. – № 6 [in Rus.]

[13] Vitkovskaya I.M. Obucheniye mladshikh shkol'nikov v sovместnoy deyatel'nosti (Teaching younger schoolchildren in joint activities). Pskov, - 2000. - S. 26 [in Rus.]

[14] Liymets, КН.У. Gruppovaya rabota na uroke (Group work in the classroom). Moskva. - 1975. - S. 13 [in Rus.]

[15] Matyash N. V., Simonenko V.D. Proyeกtnaya deyatel'nost' mladshikh shkol'nikov: kniga dlya uchitelya nachal'nykh klassov (Project activity of younger schoolchildren: a book for primary school teachers). Moskva: Ventana-Graf. – 2007 [in Rus.]

ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ КОМПОНЕНТТЕРІ

*Байгуданова Г.К.¹, Ұзақбаева С.А.²

*1. Жансүгіров атындағы Жетысу университеті, Талдықорған, Қазақстан

²Абылай Хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және
Әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігін дамыту мәселесіне арналған. «Субкомпетенттілік» ұғымы шеттілдік коммуникативтік құзыреттілік шеңберінде енгізіледі, олар ажырамас құрамдас бөліктер ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, мақалада бастауыш сынып оқушыларында шеттілдік коммуникативтік құзыреттерін дамытудың эксперименттік зерттеу нәтижелері ұсынылған. Мақаланың басты мақсаты – жұптық және шағын топтардағы бірлескен жұмыс, диалог пен пікірталастар арқылы бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттерін қалыптастыруды негіздеу. Автор әдіснамалық тапсырмалардың көмегімен осы әдістердің тиімділігін негіздейді. Зерттеу нәтижелері мен қорытындыларының дәйектілігі мен негізділігі барлық деңгейлерде қосалқы біліктің қалыптасуын талдаумен қамтамасыз етуге тиіс. Білім беру қызметі шеңберінде қойылған міндеттер шеттілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру үшін негіз болады. Аталған мақалада автор қазіргі шетел тілін оқытудың құзыреттілікке негізделген тәсіліне ерекше мән береді. Бұл құзыреттілік бастауыш сынып оқушыларын ынталандыратын түрлі коммуникативтік тапсырмаларды қамтиды. Қарастырылып отырған зерттеуде коммуникативтік құзыреттілік негізгі фактор болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігі коммуникацияның барлық түрлерімен

үйлесіп, сонымен қатар, оларды ұтымды қолдану болып табылады.

Тірек сөздер: шеттілдік коммуникативтік құзыреттілік, бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігі, шеттілдік коммуникативтік және танымдық субкомпетенттілік, шеттілдік коммуникативтік және сөйлеу субкомпетенттілігі, шеттілдік коммуникативтік және элеуметтік-мәдени субкомпетенттілік, құзыреттілікке негізделген тәсіл, бірлескен іс-әрекет, көпмәдениетті орта

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С ПОМОЩЬЮ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ

*Байгуданова Г.К.¹, Узакбаева С.А.²

*¹Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан

²Казахский университет международных отношений и мировых языков
им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития иноязычных коммуникативных навыков учащихся начальной школы. Автор вводит понятие суб-компетенции в рамках коммуникативных навыков на иностранном языке, которые выступают в качестве неотъемлемых компонентов. Кроме того, в статье излагаются результаты экспериментального исследования развития иноязычных коммуникативных способностей учащихся начальных классов. Основная цель статьи- обосновать формирование иноязычных коммуникативных компетенции учащихся младших классов посредством совместной работы в парах и малых группах, диалогов, дискуссий и игр. Автор подтверждает эффективность этих методов, используя методические задачи. Надежность и обоснованность выводов исследования гарантируется посредством анализа формирования суб-компетенции на всех уровнях. Задачи, поставленные в рамках образовательной деятельности, служат основой формирования иноязычных коммуникативных компетенций. В данной статье автор также подчеркивает компетентностный подход современного обучения иностранному языку. Эта компетенция включает в себя различные коммуникативные задачи, мотивирующие младших школьников. В рамках данного исследования коммуникативная компетентность является ключевым аргументом. Коммуникативная компетентность учащихся начальных классов представляет собой гармоничное сочетание коммуникативных суб-компетенций, а также их успешного применения.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, иноязычная коммуникативная компетенция младших школьников, иноязычная коммуникативно-когнитивная суб - компетенция, иноязычная коммуникативно-речевая суб - компетенция, иноязычная коммуникативная и социокультурная суб - компетенция, подход, основанный на компетенций, совместная деятельность, мультикультурная среда

Received 27 May 2024

UDC 378.1

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.026>

THE EDUCATIONAL USE OF INTERACTIVE ELECTRONIC TEXTBOOKS IN PRIMARY FOREIGN LANGUAGE TEACHING

*Assylzhanova D.¹, Aubakirova G.M.²,
Rysbekova R.M.³, Kosherbayeva Az.N.⁴

^{*1,2}KazUIR&WL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

³KazNWTTU, Almaty, Kazakhstan

⁴Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makana Esbulatova, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article is devoted to the problem of developing foreign language communicative competence of primary school students on the basis of an interactive electronic textbook and provides an example of a training course developed based on an electronic textbook. The specificity of teaching a foreign language lies in the fact that students master the language in an artificial language environment due to the lack of a natural one. New information technologies are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. This situation involves the widespread use of computer technology and various technical teaching aids. The use of computer technology in foreign language lessons in primary school can be presented in different variations: working with specialized sites, watching authentic videos, etc. A very effective and relatively affordable method for teaching foreign languages is using of the electronic textbook. An electronic textbook allows you to implement the principles of a differentiated and individual approach to learning. Therefore, it is quite natural that in the teaching of a foreign language, new opportunities for

using information and communication technologies have found a wide variety of applications. Despite the presence of various approaches to the problem of implementation new learning technologies in primary foreign language education, the educational use of electronic textbooks in primary ELT requires a more complete consideration.

Key words: English language teaching (ELT), Information and communication technologies (ICT), education, innovative methods, electronic textbook (ET), types of exercises, traditional teaching, advantages of ET

Introduction

Currently, there is a rapid development of information and communication technologies and their introduction into all spheres of public life, including the educational process. In this regard, the problem of the most effective use of computer technology in teaching becomes very relevant. New information technologies at school are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. Due to the radical change of the information infrastructure in the Republic of Kazakhstan and the world, and the rapid development of modern information technologies, today great new opportunities are opening up for the development of civilization [1]. Along with traditional national economic, political, social strategies, the trend of "informatization" and "digitalization" appeared. Information process relates to all types of social spheres, that is why every person should study its beneficial aspects and using the maximum to achieve success.

The specificity of teaching a foreign language lies in the fact that students master the language in an artificial language environment due to the lack of a natural one. This situation involves the widespread use of computer technology and various technical teaching aids [2]. Therefore, it is quite natural that in the teaching of a foreign language, new opportunities for using information and communication technologies have found a wide variety of applications. The main goal of teaching foreign languages is the formation and development of the communicative culture of pupils, teaching the practical mastery of a foreign language. The teacher's task is to activate the student's cognitive activity in the process of teaching foreign languages, to create conditions for the practical mastery of the language for each student, to choose teaching methods that would allow each student to show their activity, their creativity [3].

The use of computer technology in foreign language lessons in primary school can be presented in different variations: working with specialized sites, watching authentic videos, using educational programs and games, etc. Currently, a very effective and relatively affordable method for teaching

foreign languages is use of the electronic textbook. An electronic textbook allows you to implement the principles of a differentiated and individual approach to learning [4]. With the help of an electronic textbook, it is possible to most effectively exercise and test such types of speech activities as listening and reading, as well as to form and develop grammatical, lexical and sound-pronunciation skills of students.

An electronic textbook is a computer, pedagogical software tool designed primarily to present new information that complements printed publications, serves for individual and individualized learning and allows testing the acquired knowledge and skills of the student to a limited extent [5].

Let us consider some features of the electronic textbook: a) an electronic textbook should contain a minimum of textual information, because prolonged reading of text from the screen leads to significant fatigue and, as a result, to a decrease in the level of perception. b) Electronic textbooks should contain a large amount of illustrative material. c) The use of video clips allows you to convey processes and phenomena in dynamics. Despite the large file sizes, it is advisable to use them, since in this case the interest of students increases, the quality of knowledge improves. d) In traditional teaching, verbal means predominate when presenting new material. In this regard, the use of audio fragments in an electronic textbook allows not only to bring it closer to the usual ways of presenting information, but also to improve the perception of new material, while activating not only the visual, but also the auditory centers of the brain. e) The electronic textbook should contain hyperlinks to the elements of the textbook and, possibly, have links to other electronic textbooks and reference books. It is desirable to have content with a quick transition to the desired chapter or page.

There are three main modes of operation of the electronic textbook: 1) Learning without verification. 2) Training with verification, in which at the end of each chapter (paragraph) the student is asked to answer several questions to determine the degree of assimilation of the material. 3) Test control, designed for the final control of knowledge with grading. The test is the simplest form of an electronic textbook. A good test allows you to get an objective picture of the knowledge, skills and abilities that a student has in a particular subject area [6].

An electronic textbook, like any learning tool, has its advantages and disadvantages [7]. There are two significant disadvantages of the electronic textbook: a) the need for special additional equipment to work with an electronic textbook, primarily a computer with appropriate software and a high-quality monitor. b) Unusualness and increased fatigue when working in front of a monitor.

There are many more advantages of electronic textbooks. These include:

- 1) The possibility of adapting and optimizing the user interface for the individual needs of the student. The student has the opportunity to learn at a convenient time and pace of learning.
- 2) The possibility of using additional means of influencing the student, which allows you to quickly master and better remember the educational material. Particularly important is the inclusion of animation models in the text of the manual. A positive effect can also be achieved with the help of sound accompaniment corresponding to the educational text.
- 3) The ability to build a simple and convenient navigation mechanism within the electronic textbook. The electronic manual uses hyperlinks and a frame structure or image maps, which allows you to quickly jump to the desired section or fragment without flipping pages and, if necessary, just as quickly return back. In this case, it is not required to remember the pages on which the corresponding sections were located.
- 4) The possibility of built-in automated control of the level of knowledge of the student.
- 5) The possibility of organizing the educational process in a playful way, which in turn helps to increase the interest and motivation of primary school students.

Thus the advantages of using an electronic textbook are that: All material is shown in a variety of ways - if the textbook contains only text and figures, then the electronic textbook also contains video clips, diagrams, and audio text [8]. All this activates the thought processes and memory of students, develops creative imagination and increases interest in the subject. When conducting such lessons, I noticed that students are very interested in working with an electronic textbook, they are happy to read the text, look at the pictures, vigorously discuss the watched video clip. It is also easy to find answers to questions, as they are given in a simple, accessible form. They treat it like a game, with their own rules, and at the same time they understand that non-observance of these rules will not make it possible to pass this round, i.e. understand the given topic. It is this "easy" attitude that psychologically liberates the student, allows him to reveal his creative potential, and develops intelligence.

When conducting such a lesson, the role of the teacher changes, he becomes a friend, an adviser. Some issues are discussed with students on an equal footing, various assumptions are put forward, since the work is interactive and you can always refer to the electronic textbook to confirm your version [9]. Also, students consolidate computer skills, they are well and quickly oriented in electronic textbooks, answer test questions with interest, this forms the ability of students to self-study, self-education, self-organization and self-realization.

Materials and methods

Theoretical methods: analysis of psychological and pedagogical literature and documentation on the research problem, inductive-deductive analysis, modeling, specification, comparative analysis, generalization;

Empirical methods: survey, questionnaire, observation, pedagogical experiment, synthesis method (reading, collection, reprocessing), monitoring, mathematical (statistical) processing methods; were used.

The pedagogical experiment was conducted in three stages: identification, formative and control stages. The working class of the pre-defined period was constantly monitored, the results were summarized. At the first stage of the experiment, the following tasks were set: 1) to analyze the state of the process of teaching a foreign language in primary school in terms of the use of ICT. 2) to develop a methodology for diagnosing the initial level of formation of foreign language communicative competence of primary school students. To achieve our objectives, we used the following research methods: questionnaires, testing, conversation, observation, interviews.

We attended 20 foreign language classes, observed the activities of 4 teachers and 12 student interns (16 people in total) and conducted a survey to identify their attitude towards ICT and the feasibility of their use. Teachers were fully aware of the methods of teaching a foreign language and their emotional stability, sociability, activity, energy, consciousness, openness to new experiences, artistry, support for a positive learning atmosphere, and communication style created only favorable conditions for the progress of learning and conducting experimental research. We conducted a survey to study the situation in the experimental classes. The questionnaire included 7 questions.

Results

The results of the survey indicate that the informatization of education is not effective enough. There is still no proper return on computerization of the educational process. In foreign language teaching, the lack of implementation of computer training, as well as the lack of a unified methodological approach and conceptual framework in the development of electronic textbooks and programs, leads to a decrease in the effectiveness of the use of teaching materials, which negatively affects the quality of early foreign language education. This situation requires a rethinking of existing standards in teaching a foreign language and training future specialists in this field. The next step in our research was the development of a methodology for diagnosing the initial level of development of foreign language communicative competence of primary school students. Criteria and indicators of the development of foreign

language communicative competence of primary school students have been developed.

It was revealed that the educational process in a foreign language is not effective enough for a number of reasons: 1) in the process of teaching a foreign language, the teacher does not take into account the individual characteristics of primary school students due to overcrowding of study groups; 2) there is a low motivational readiness of students to learn a foreign language; 3) insufficient awareness of teachers in terms of the use of new information technologies in teaching a foreign language; 4) insufficient number of ready-made standardized software products for learning a foreign language for the initial stage of education.

Discussion

The existing contradiction between the desire and readiness of children for foreign language learning, which is reflected in the results of the questionnaire, and the non-progressiveness of the foreign language teaching system creates real prerequisites for carrying out our research on the creation, implementation and testing of an interactive electronic textbook "English for Fun. Play & Learn" and the author's program of an elective course in English, which maximally individualizes the process of developing foreign language communicative competence.

The main goal of the second stage of the experimental study was the formation of foreign language communicative competence of primary school students in the process of using the interactive electronic textbook "English for fun. Play&Learn". In the second stage, 66 students were involved. The duration of the experiment was one academic year during an elective course.

The need to develop and use an interactive electronic textbook in the process of teaching a foreign language in primary school is determined by the results of a detailed analysis of the educational process and regulatory documents, the requirements of the Model Curriculum and State Educational Standards, which note the need to use new information technologies.

The revealed facts indicate a low level of development of foreign language communicative competence of primary school students, which was confirmed during the second stage of the experimental study. In accordance with this, the objectives of the second stage of our research were formulated as follow:

1. Study the individual psychological characteristics of primary school age students and determine typological groups on this basis.
2. Create an interactive electronic textbook "English for fun. Play&Learn" for teaching a foreign language in primary school.

3. To experimentally test the effectiveness of the developed interactive textbook intended for the formation of foreign language communicative competence of primary school students.

The foreign language teaching course in the experimental classes was structured comprehensively: in addition to the main classes with the teacher, elective classes were conducted using the author’s electronic textbook (one lesson per week). The elective course included several types of activities to diversify the course of the lesson; the electronic textbook prevented student fatigue and contributed to better learning of the material thanks to the interactive mode. In the process of working on pronunciation, attention was paid to the formation and development of phonemic hearing, differentiation of sounds within the English phonetic system. An individual work schedule helps develop phonemic awareness. To create the correct phonemic image, it is necessary to use a very clear and accurate repeated pronunciation of the sound, which was possible during the elective course. Certain games and exercises were used for this. With the help of games, pronunciation was practiced, lexical and grammatical material was activated, and speech skills were developed. The game developed the creative and thinking abilities of students, because game tasks involved making decisions: what to do, what to say, how to win. Educational games have helped make the process of learning a foreign language interesting and exciting. In the process of observing the work of students with an electronic textbook, it was noticed that all children showed positive motivation. After the first lesson with an electronic textbook in an elective course, all children greeted and said goodbye to the teacher in English, assessed and discussed the results of their work and their achievements with their classmates. The classes were held in a pleasant atmosphere of mutual cooperation.

Pic 1 - Some illustrations of the interactive electronic textbook “English for Fun. Play & learn”

Consider an example of a training course for grade 4, developed by us based on the electronic textbook "English for Fun. Play & learn". This course plays the role of an auxiliary teaching aid, contributing to the optimal assimilation of the material of the general educational program for studying the English language in primary foreign language education. The electronic textbook consists of eight units, the topics of which fully coincide with the calendar-thematic plan approved by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. The content of the electronic textbook includes tasks aimed at all types of perception: photo gallery, video material, textual information, audio and sound accompaniment, interactive tasks, keyboard work. Children solve all learning problems through simulation [10]. This electronic educational tool contains control questions at the end of each section based on the control, evaluation and fixation of the theoretical knowledge of students, in order to form their knowledge and skills.

The tasks presented in the form of interactive exercises and include theoretical (rules, diagrams, explanatory examples) and practical (exercises) sections. The student does the exercises, trains in the knowledge of the rules and checks how well he understood them.

Work with exercises. Each unit has a set of exercises (from 6 to 8). They are numbered. Most exercises have a standard format and consist of a menu bar, a window with a task, and the exercise itself. Each exercise has examples to explain the tasks. There are several types of exercises in the course: sentences making exercises, filling the gaps exercises, write the word in the correct form, True-False exercises, matching the word with pictures, spelling exercises, self-tests, project works. Let's discuss every type of electronic textbook's task in details:

Sentences making exercises. In exercises of this type, sets of words are given, from which sentences must be built. Choosing one word at a time, the student builds a sentence by dragging them with the mouse. All words from the set must be used in the sentence. At the end of the work with the proposal, when you press the check button, the program checks what has been written and draws a conclusion. If the sentence is correct, then all words light up in green, if incorrect - in red.

Filling the gaps exercises. In exercises of this type, sentences with missing words are given and below words or phrases to complete these sentences. Students need to read all the sentences and all the additions and choose the appropriate pairs. If the addition is chosen correctly, then it will fit into the proposal, if not, then everything will remain unchanged.

Write the word in the correct form. In exercises of this type, you need to enter words or sentences in the correct form.

True-False exercises. In exercises of this type, the student is presented with text corresponding to the theme of the selected unit (for example, the legend of dombra in the unit “Myths & Legends”). The text is accompanied by audio accompaniment to improve students’ listening skills. After reading the text, the student must read the statements on the content of the text and click on the appropriate “True - False” button. The task contains sound effects with which the student can check the answers.

Matching the word with pictures. This type of exercise provides pictures and a list of new vocabulary on a chosen topic such as “Sport”, “Professions”, “Machines”, “Myths & Legends”, etc. The student must match the words and pictures. If the task is completed correctly, all words light up in green and sound accompaniment of applause, if errors are made in the task, they light up in red.

Spelling exercises. Exercises of this type include various crossword puzzles, vocabulary puzzles and other tasks to improve the student’s spelling knowledge.

Also in this electronic textbook there are various video and audio exercises with which students can improve their listening and comprehension skills, project tasks with which students can develop creativity, show independence and present them to their peers, thereby improving speaking. In the end of each unit, there are unit tests to self-control of students.

Conclusion

Course “English for Fun. Play & learn” helps 4th grade students catch up and correct their mistakes in pronunciation and the correct construction of phrases and sentences. All training exercises are compiled according to the principle “from simple to complex”. This course is very convenient and saves a lot of time in class. By looking at the screen, the teacher knows how many mistakes the student has made, because incorrect sentences highlighted in a different color. In addition, the teacher will have information about the number of mistakes students make. The main advantage of the electronic textbook is the possibility of interactive interaction between the student and the elements of the textbook. The above advantages of the electronic textbook allow you to use it effectively in the educational process.

REFERENCES

[1] Sarzhanova F.B., Toleuzhan, A.T., Turbaeva S.M. Effectiveness of using open educational resources in developing students’ foreign language skills/ Karagandy Universitetinin Khabarshysy, Seriya «Pedagogika». //Bulletin of Karaganda University. – 2021. - № 2(102). - 164-170 b.

- [2] Saidova Z.Kh. The use of new technologies at the English lessons.– A young scientist. – 2016. — № 7 (111). — S. 703-706
- [3] Boldova T.A. The diversity of the ways of teaching foreign languages. – 2000. - №.5. — s.52–61.
- [4] Хамицева С.Ф. Компьютерные технологии в обучении иностранным языкам. — Текст: непосредственный //Молодой учёный. – 2015. – № 8 (88). — С. 1057-1059. [на Руси].
- [5] Цатурова И.А. Компьютерные технологии в обучении иностранному языку //Учебное пособие. – 2004.
- [6] Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиароматности, медиакомпетенности. - Таганрог: Изд-во Таганрог. идти ступня ин-та, 2010. - 64 с. .
- [7] Богдашкина Г.П. Электронные образовательные ресурсы в обучении иностранным языкам. – 201.
- [8] Алешкина О.В. Применение электронных учебников в образовательном процессе //Молодой учёный. – 2012.- № 11. – С. 389–391.
- [9] Вул В.А. Электронные издания (Электронный ресурс). //Центр дистанционного образования МГУП /Учебник. – Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook119/01/part-010.htm> – Загл. s screen.
- [10] Вовненко С.И. Эффективность использования компьютерных технологий в процессе обучения иностранному языку. — Текст : непосредственный //Молодой учёный. - 2015. - № 24,2 (104,2). - ул. 3-5 [на Руси].
- [11] Assylzhanova D., Alkeyeva M. “English for Fun. Play & Learn” interactive electronic book for elementary school students. //Certificate for objects protected by copyright. - 2022. - No. 30.

REFERENCES

- [1] Sarzhanova F.B., Toleuzhan, A.T., Turbaeva S.M. Effectiveness of using open educational resources in developing students’ foreign language skills/ Қарағанды Университетинін Хабаршысы, Серііа «Педагогика». //Bulletin of Karaganda University. – 2021. - № 2(102). - 164-170 b.
- [2] Saidova Z.Kh. The use of new technologies at the English lessons.– A young scientist. – 2016. — № 7 (111). — S. 703-706
- [3] Boldova T.A. The diversity of the ways of teaching foreign languages. – 2000. - №.5. — s.52–61.
- [4] Khamitseva S.F. Kompjuternye tekhnologii v obuchenii inostrannym iazykam (Computer technologies in teaching foreign languages). — Текст: neposredstvennyi //Molodoi uchenyi. – A young scientist. – 2015. - № 8 (88). — S. 1057-1059. [in Russ].

[5] Tsaturova I.A. Kompiuternye tekhnologii v obuchenii inostrannomu iazyku (Computer technologies in teaching a foreign language) //Uchebnoe posobie. – 2004. [in Russ].

[6] Fedorov A.V. Slovar terminov po mediaobrazovaniuu, mediapedagogike, mediagramotnosti, mediakompetentnosti (Dictionary of terms on media education, media pedagogy, media literacy, media competence). - Taganrog: Izd-vo Taganrog. gos. ped. in-ta, 2010. - 64 s. [in Russ].

[7] Bogdashkina G.P. Elektronnye obrazovatelnye resursy v obuchenii inostrannym iazykam (Electronic educational resources in teaching foreign languages) – 2010. [in Russ].

[8] Aleshkina O.V. Primenenie elektronnykh uchebnikov v obrazovatelnom protsesse (The use of electronic books in educational process) //Molodoi uchenyi. – A young scientist. – 2012.- № 11. – S. 389–391. [in Russ].

[9] Vul V.A. Elektronnye izdaniia (Elektronnyi resurs). //Tsentr distantsionnogo obrazovaniia MGUP /Uchebnik. – Rezhim dostupa: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook119/01/part-010.htm>– Zagl. s ekrana [in Russ].

[10] Vovnenko S.I. Effektivnost ispolzovaniia kompiuternykh tekhnologii v protsesse obucheniia inostrannomu iazyku (The effectiveness of using computer technology in the process of teaching a foreign language). — Tekst : neposredstvennyi //Molodoi uchenyi. - 2015. - № 24.2 (104.2). - S. 3-5. [in Russ].

[11] Assylzhanova D., Alkeyeva M. “English for Fun. Play & Learn” interactive electronic book for elementary school students. //Certificate for objects protected by copyright. - 2022. - No. 30.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ИНТЕРАКТИВТІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚИТУ

*Асылжанова Д.Е.¹, Аубакирова Г.М.²,
Рысбекова Р.М.³, Кошербаева Аз.Н.⁴

^{1,2}Абылай Хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

³ҚазҰҚПУ, Алматы, Қазақстан

⁴Мақан Есболатов атындағы ҚР ПИМ Алматы академиясы
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігін интерактивті электрондық оқулық негізінде қалыптастыру мәселесіне арналады. Шет тілін оқытудың ерекшелігі – табиғи тілдің жоқтығынан оқушылардың жасанды тілдік ортада тілді меңгеруінде. Жаңа ақпараттық технологиялар тек жаңа техникалық құралдар ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа

формалары мен әдістері, оқу процесіне жаңаша көзқарас болып табылады. Бұл жағдай компьютерлік технологиялар мен әртүрлі техникалық оқыту құралдарын кеңінен қолдануды көздейді. Бастауыш сыныптардағы шет тілі сабақтарында компьютерлік технологияны қолдану әртүрлі вариацияларда ұсынылуы мүмкін: арнайы сайттармен жұмыс істеу, түпнұсқа бейнелерді көру және т.б. Шетел тілін оқытудың өте тиімді және салыстырмалы түрде қолжетімді әдісі электронды оқулықты пайдалану болып табылады. Электрондық оқулық оқытуға сараланған және жеке көзқарас принциптерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сондықтан шет тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың жаңа мүмкіндіктері кең ауқымды қолданбалы мүмкіндіктерін тапқаны заңдылық. Бұл мақалада электрондық оқулық негізінде әзірленген оқу курсының үлгісі берілген.

Тірек сөздер: Ағылшын тілін оқыту (ELT), ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), бастауыш шеттілдік білім беру, оқытудың инновациялық әдістері, электронды оқулық (ЭО), ЭО жаттығуларының түрлері, дәстүрлі оқыту, ЭО артықшылықтары

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ ИНТЕРАКТИВНЫЕ ЭЛЕКТРОННЫЕ УЧЕБНИКИ

*Асылжанова Д.Е.¹, Аубакирова Г.М.²,
Рысбекова Р.М.³ Кошербаева Аз.Н.⁴

*^{1,2} КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

³ КазНацЖенПУ, Алматы, Казахстан

⁴ Алматинская академия МВД РК им. Макана Есбулатова
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена проблеме формирования иноязычной коммуникативной компетенции младших школьников на основе интерактивного электронного учебника. Специфика обучения иностранному языку заключается в том, что учащиеся овладевают языком в искусственной языковой среде в связи с отсутствием естественной. Новые информационные технологии – это не только новые технические средства, но и новые формы и методы обучения, новый подход к процессу обучения. Эта ситуация предполагает широкое использование компьютерной техники и различных технических средств обучения. Использование компьютерных технологий на уроках иностранного языка в начальных классах может быть представлено в разных вариациях: работа со специализированными сайтами, просмотр аутентичных видеороликов

и т. д. Очень эффективным и относительно доступным методом обучения иностранным языкам является использование электронного учебника. Электронный учебник позволяет реализовать принципы дифференцированного и индивидуального подхода к обучению. Поэтому вполне естественно, что при обучении иностранному языку появляются новые возможности использования информации и коммуникационные технологии нашли широкое применение. В данной статье приведен пример учебного курса, разработанного на основе электронного учебника..

Ключевые слова: Обучение английскому языку (ELT), информационно-коммуникационные технологии (ICT), начальное обучение иностранным языкам, инновационные методы обучения, электронный учебник (ЭУ), виды упражнений, традиционное обучение, преимущества ЭУ

Received 3 September 2024

УДК 373.51

МРНТИ 14.23.11

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.027>

ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ STEM В УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ ПУТЕМ ВИЗУАЛИЗАЦИИ И МОДЕЛИРОВАНИЯ МАТЕМАТИКИ

***Дилдабаева М.С.¹, Жайдакбаева Л.К.²**

***^{1,2}ЮКУ имени М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан**

Аннотация. Обучение и преподавание с помощью технологий, а в нашем случае — программное обеспечение для динамической математики в сфере науки, технологий, инженерии, искусства и математики (STEAM), становятся все более важными за последние три десятилетия, и эта тенденция усилилась во время пандемии COVID-19 эпидемия. В последнее время развитие все более сложных технологий, связанных с математикой, таких как дополненная реальность, программное обеспечение для автоматизированного проектирования, 3D-печать и системы глобального позиционирования, визуализация и модуляция математических концепций, а также эволюция различных методов обучения и обучающее поведение.

Благодаря использованию этих передовых технологий учащимся

будет легче использовать свои математические способности и способности к моделированию для создания, моделирования и использования различных представлений реального мира или абстрактных объектов.

Кроме того, благодаря использованию этих методов стало возможным междисциплинарное сотрудничество в секторах науки, технологий, инженерии и математики (STEM), а в последнее время и STEAM, благодаря математическому моделированию и визуализации.

В результате проводится больше исследований, чтобы выяснить, как студенты используют эти инструменты для работы над реальными проблемами, а также для визуализации и моделирования контекста своего реального мира. Целью данной статьи был обзор перспективных исследований, проведенных за последние два года по применению передовых технологий в математике и, в более широком смысле, STEAM-образовании. Исследование было сосредоточено на вопросе «Можете ли вы творить?» и как такие инновационные подходы могут повлиять на поведение учителей и учащихся в нынешней образовательной среде.

Ключевые слова: STEAM, современные технологии, инженерная искусства, математика, DMS, 3D Печать, виртуальное руководство, моделирование

Введение

Образовательные технологии помогают обучать и преподавать математику, а также в широком смысле математики как науки, техники, инженерного искусства. В течение последних трех десятилетий STEAM-образование претерпело значительные изменения. Эти изменения особенно ускорились во время пандемии COVID-19, что оказало значительное влияние на образование. Динамическая геометрия была одной из первых программ, ориентированных на математическое образование, разработанных в поздние 1990-е годы. Исследования показали, что динамическое геометрическое программное обеспечение [1] глубоко изменил математическое образование. Студенты занимаются активной визуализацией математических концепций и графическим моделированием. Ранее относительно статичные методы обучения, основанные на использовании карандаша или доски, были дополнены живыми и динамичными визуальными элементами. Эти элементы вскоре оказались полезными для обучения математике. За последние два десятилетия DGS добавила новые возможности для преподавания и обучения, используя более распространенное программное обеспечение для динамической математики (DMS). Однако во время пандемии Covid-19 открылся еще больший потенциал для обеспечения и улучшения

дистанционного обучения. DMS сделал визуализацию множества математических объектов в двух измерениях более доступной. Например, студенты могут быстро представлять и моделировать математические понятия и решать проблемы с линейными уравнениями, координатами и другими математическими закономерностями с помощью методов с бумажным карандашом [2], что является первичным уровнем преподавания в университете.

Двумерные представления DMS (*dynamic mathematics software* - программное обеспечение для динамической математики) теперь доступны в трех размерах благодаря быстрому развитию. Это позволяет еще более точную визуализацию, что позволяет студентам лучше понять свойства своих физических тел. Математические навыки графического моделирования в DMS класса постоянно развиваются после недавнего метаанализа [3]. Кроме того, этот опыт обучения был интегрирован в автоматизированную систему репетиторства, чтобы повысить концептуальные знания математики для улучшения развивающихся моделей [2].

Материалы и методы

С течением времени системы DGS (*dynamic geometric software* - динамическое геометрическое программное обеспечение) во многих случаях были встроены в среду обучения, дополнены видео обучением или дискуссиями. Кроме того, с помощью DGS можно проиллюстрировать более сложные математические рассуждения, такие как последовательность золотого сечения Фибоначчи, и связать их с реальными объектами, что способствует критическому мышлению в математическом образовании (Рис.1.).

В соответствии с советом учителей математики DGS явно добился прогресса в обучении в направлении технологических стандартов. Таким образом, общие исследования показывают, что DGS и DMS могут помочь в математическом образовании. Однако в последние годы быстрое развитие новых технологий открыло новые возможности. Хотя преподавание с использованием DMS доминировало в математическом образовании, несколько новых технологий нашли свое применение в классах и расширили возможности обучения и преподавания. Например, дополненная реальность (AR) позволила визуализировать формы, объекты или функции *на месте в 3D* [5]. Технология глобальной системы позиционирования (GPS) позволяет связывать координаты местоположения внутри и за пределами классных комнат, компьютеризированный дизайн (CAD) программное обеспечение

позволяет легко создавать геометрические модели в реальном мире, а 3D-печать позволяет создавать объекты реального мира из виртуальных проектов [6]. На рисунке 1 показаны более сложные математические рассуждения, которые можно проиллюстрировать различными способами с помощью DGS и связать с объектами реального мира, что способствует критическому мышлению в математическом образовании.

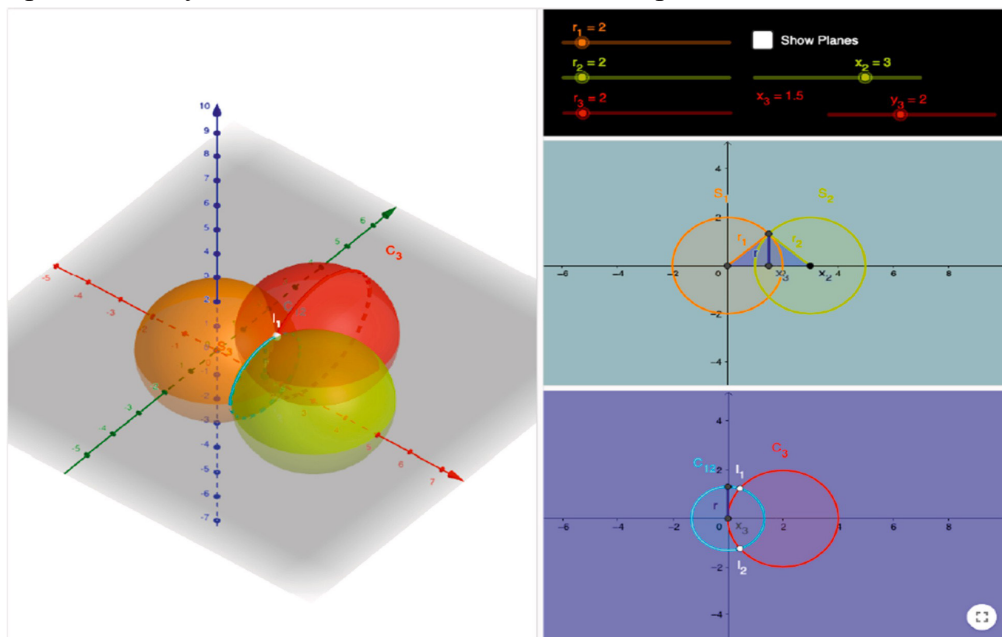

Рисунок 1 - Интерактивное занятие GeoGebra
(<https://www.geogebra.org/m/hfujpcyw>)

Такие технологии открывают много возможностей для того, чтобы связать математику с непосредственной средой обитания учащихся и обеспечить учащимся активный опыт математики как в традиционных, так и в нетрадиционных условиях обучения. Например, использование AR для демонстрации геометрических фигур в классе, создание реальных объектов с математическими концепциями с помощью программного обеспечения CAD и 3D-печать этих объектов могут продемонстрировать, насколько хорошо математику можно интегрировать с другими областями научно-технической инженерии и математики (STEM) [7]. Студенты могут создавать, сравнивать и модулировать свою среду с помощью математического содержания посредством использования различных технологий и подключения их через предмет границы (например воссоздание культурный артефакты, выявление и продолжение узоры скульптур или конструирования исторических машин). В этом

образовательном контексте учащиеся связывают свои математические знания и навыки непосредственно с дисциплинами STEAM, используя творческие подходы использование возможностей новых технологий.

Несмотря на существующие теории решения проблем [8] и математическое моделирование, образование внезапно потребовало использования новых технологий. Студенты могли создавать или моделировать 3D-объекты в реальном мире [6], что способствовало перемещению их роли от потребителей к создателям из знания. В нашем исследовании были замечены такие изменения в создании знаний, а также повышенная мотивация студентов. Ниже приведены примеры новых подходов к преподаванию и обучению математики.

Студенты могли использовать свои навыки решения проблем или математического моделирования в своей среде, что сделало абстрактные математические концепции более очевидными для их обучения. Улучшенные курсы математики в основном занимались абстрактными или чисто математическими задачами, не связанными с применением концепций в повседневной жизни. Кроме того, для постановки задач и решения задач была стандартной 2D-визуализация, а не 3D. Тем не менее, как уже говорилось ранее, с появлением AR, программного обеспечения CAD, технологий GPS и 3D-печати появились новые возможности для интеграции реальных экспериментов на месте внутри и снаружи классов. Для примера, вместо того, чтобы теоретически рассчитать объем данного транспортного контейнера в классе с помощью 2D, учащиеся могли бы выйти на улицу, чтобы измерить объекты в трехмерном формате, а затем использовать AR, чтобы воссоздать объем объекта в трехмерном формате. Это позволило бы объединить информацию из виртуального мира с информацией из реального мира и дать четкое и точное значение существующей проблемы [9]. В следующем разделе мы выделим несколько исследовательских статей, которые предлагают обещающие результаты. Эти статьи помогают студентам стать создателями и активными решателями реальных проблем, используя новые технологии.

Результаты и обсуждение

В качестве элемента смешанной реальности AR позволяет учащимся связывать физические объекты с цифровым миром, делая цифровые объекты похожими на реальную жизнь. Благодаря этому новому пониманию студенты могут лучше понять роль математических объектов, например, как они связывают двумерную геометрию с трехмерными пространствами на рисунке 2 «а».

Рисунок 2 «а» – Обсуждение.«Основы трёхмерного моделирования»

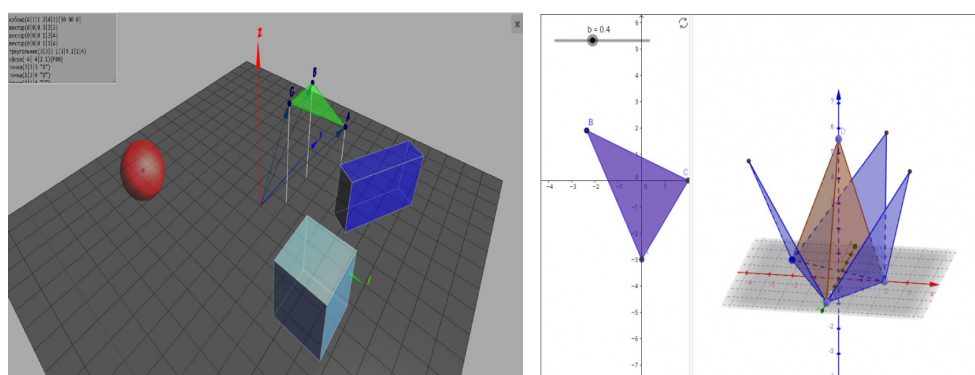

Рисунок 2 «б» – Культурный артефакт по рисункам

На рисунке 2 «б» студенты использовали различные геометрические формы и линии, вычисляли объемы и регулярно проверяли свою работу с помощью программного обеспечения AR. Таким образом, в процессе принятия решения студенты могли напрямую сравнивать свою работу с ожидаемыми результатами. Кроме того, с момента внедрения этих новых технологий студенты продемонстрировали большую заинтересованность в изучении математики. Добавление дополнений реального времени к книгам, манипулятивным материалам и другим материалам может позволить дальнейшему развитию традиционных средств поддержки обучения. Обучение визуализации AR можно использовать на мобильных устройствах, планшетах или смартфонах. Это позволяет сортировать дополнительную визуальную информацию и создавать интерактивные возможности обучения и сотрудничества. Сотрудничество показало, что учащиеся играли в эту AR-игру так же, как и в обычную реальную игру. Студенты проводили гораздо больше времени вместе играя. Таким образом, искусственный интеллект (AR) может более адекватно представлять математику в культуре или других областях знаний. Например, Эль Беведи и др. [9] использовали дополненную реальность и

3D-печать, чтобы помочь учащимся понять закономерности, основанные на культурной архитектуре Древнего Египта [9]. Что касается учебного поведения, исследования показали, что учащиеся могут быть более заинтересованы в математике, а также лучше понимать и запоминать математические идеи в течение длительного периода времени [3].

В последнее время использование AR сочетается с математическим образованием и программным обеспечением CAD для проектирования и изменения геометрии [3]. Студенты используют программное обеспечение САПР для проектирования математических объектов, таких как культурные или исторические артефакты, такие как катапульта или мост. Затем можно проверить функциональность этих артефактов в реальной среде и обсудить, сосредоточив внимание на математических концепциях, таких как решение проблем, представление или преобразование исходных идей. Затем эти объекты можно напечатать на 3D-принтере или 3D-ручке, что может еще больше улучшить математическое понимание с возможными тактильными ощущениями. Студенты учатся использовать 3D-печать помимо математических предметов, и в ближайшем будущем это станет важным компонентом образования [5]. Благодаря новым технологиям, таким как 3D-печать, образовательные подходы STEAM, вероятно, окажут положительное влияние на учебное поведение учащихся, помимо математики. Развитие критического мышления учащихся и улучшение их обучения стало результатом использования печати. 3D-печать может предложить многочисленные возможности, помимо различных моделей обучения; например, разработка тактильной графики для и вместе со студентами [9], очень полезная альтернатива для студентов с особыми потребностями. Кроме того, этот творческий процесс может помочь учащимся понять сложные математические понятия, такие как исчисление или усовершенствованная геометрия, печатая соответствующие 3D-модели [4]. Исследования показывают, что использование 3D-печати и САПР может способствовать более экспериментальному обучению и активным открытиям в математике и образовании STEAM.

Недавние статьи подчеркивают возможности технологии GPS, которая позволяет изучать и преподавать идеи STEAM за пределами класса. Это связано с тем, что 3D-печать и программное обеспечение CAD позволяют создавать или воспроизводить объекты с математическими концепциями.

Одним из таких приложений с GPS является MathCityMap, который позволяет создавать маршруты на открытом воздухе с заданиями, расположенными в определенных местах, и которые можно отслеживать с помощью устройств с GPS и приложения MathCityMap [9].

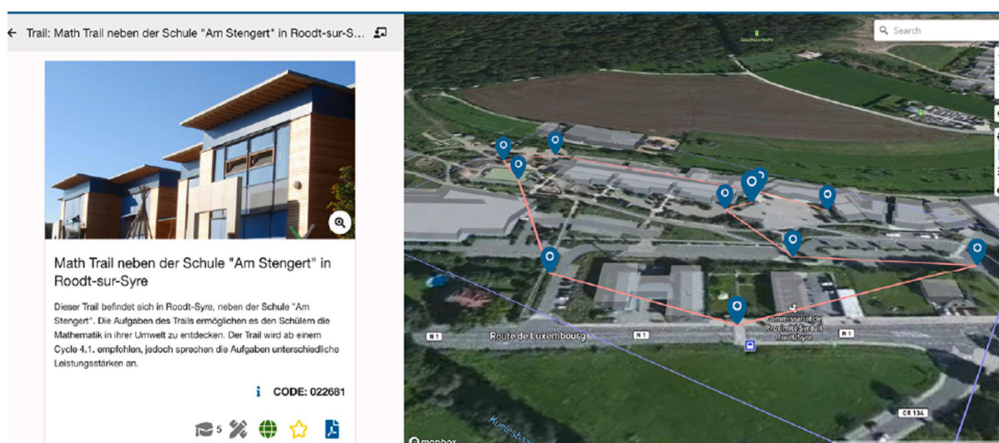

Рисунок 3 - Карта маршрутов Math Trails, и приложение отображает трехмерные объекты [9]

Учащиеся могут перемещаться по приложению, следуя маршруту на карте, как показано на рисунке 3. Учащиеся смогут получить доступ к заданию, как только они доберутся до местоположения GPS. Например, на рисунке 3 учащиеся должны использовать рассуждения, эксперименты и наблюдения, чтобы измерить высоту здания без использования традиционного измерительного инструмента. Они также должны воссоздать идентифицированные объекты с помощью AR или решать проблемы с помощью этого графика теории. Математические идеи могут быть применены к реальному миру (например, к зданиям, местам или объектам искусства), и студенты должны моделировать это задание для будущего математики и в более широком смысле STEAM-образования. Новые модели обучения и возможности обучения уже были созданы с помощью этих технологий (DGS, AR, CAD, 3D-печать и GPS). Кроме того, в ходе пандемии COVID-19 удаленное обучение продемонстрировало, насколько важно поддерживать студентов с помощью технологий, создавать активную среду обучения и предоставлять учащимся и учителям физическое и виртуальное руководство [8]. Домашнее обучение или дистанционное обучение привели к новым технологически усовершенствованным формам обучения, которые открыли новые возможности для STEAM-образования. Например, появление новой технологии изменило и улучшило уже известные методы обучения, такие как перевернутый класс. Перевернутый классный подход позволяет учащимся изучать новый материал до занятия в самостоятельном темпе, часто с использованием видео. Новые технологии, упомянутые выше, могут быть альтернативой более активным методам обучения.

В целом, технология играла важную роль в образовании STEAM в течение длительного периода времени. Теперь новые технологии позволяют по-новому преподавать и обучать возможностям и поведению [10]. Тем не менее, нам нужно обучать и готовить учителей к использованию даже более новых и быстро меняющихся технологий в образовательной практике. Поэтому становится еще более важным вкладывать деньги в педагогическое образование с учетом изменений, ресурсов и педагогического развития. Мы считаем, что технологии станут еще более важным компонентом образования, и изменения в технологиях повлияют на обучение поведения в ПАР-обучении как в классах, так и вне классов.

Заключение

Технологии уже меняют обучение, преподавание и образование. Быстрое развитие технологических инструментов, вероятно, будет диктовать изменения будущего математики и в более широком смысле STEAM-образования. Новые модели обучения и возможности обучения уже были созданы с помощью этих технологий (DGS, AR, CAD, 3D-печать и GPS). Кроме того, в ходе пандемии COVID-19 удаленное обучение продемонстрировало, насколько важно поддерживать студентов с помощью технологии, создавать активную среду обучения и предоставлять учителям и учащимся физическое и виртуальное руководство. Технология, усовершенствованная дистанционным обучением или домашним обучением, привела к новым возможностям STEAM-образования. Например, появление новой технологии изменило и улучшило уже известные методы обучения, такие как перевернутый класс.

В перевернутом классе учащиеся изучают новый материал до занятия в своем собственном темпе и обычно используют видео. Новые технологии, упомянутые выше, могут стать альтернативой более активным методам обучения. В целом, технология играла важную роль в образовании STEAM в течение длительного периода времени. Теперь новые технологии позволяют по-новому преподавать и обучать возможностям и поведению. В этой статье мы рассматриваем недавно исследованные новые методы обучения. Тем не менее, нам нужно подготовить учителей для использования даже более новых и быстро меняющихся технологий в образовательной практике. Поэтому становится еще более важным вкладывать деньги в педагогическое образование с учетом изменений, ресурсов и педагогического развития. Мы считаем, что технологии станут еще более важным компонентом образования, и развитие технологий повлияет на обучение поведения в классе и вне его.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Tan A.L. Et al. The STEM quartet //Innovation and Education. – 2019. – Т. 1. – No. 1. – С. 1-14.
- [2] Teo T.W., Tan A.L., Teng P. (ed.). STEM education from Asia: Trends and perspectives. – 2021. – С. 35-49.
- [3] Маратова Т.Ф. И др. Мета-анализ эффективности методов stem обучения в подготовке будущих учителей информатики // «Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана», серии «Педагогические науки». – 2023. – Т.71. - №.2.
- [4] Haas B., Et al. Transition from In-class to Outdoor Learning with Real-world Mathematical Modelling //Innovation and Education. – 2021. – Т. 2. – No. 2. – С. 11-19.
- [5] Maratova T. Et al. About the Need to Attract Girls to Education Using the Stem Methodology in the Informatics Educational Program //2023 IEEE International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST). - IEEE, 2023. - С. 343- 346
- [6] Schallert S., Lavicza Z. Implementing augmented reality in flipped mathematic classrooms to enable inquiry-based learning. //In Conference on Technology in Mathematics Teaching. – 2020. –Т. 14. - С. 117–124
- [7] Jablonski S., Et al. Show me the World–Use and Functions of Gestures with MathCityMap. //Edulearn21 Proceedings. – 2021. - Т. 5. - С. 1236- 1245.
- [8] Chen N. Et al. A comparative study of solving the surface area of solid figures in dynamic geometry system. //International Conference on Computer Science Education (ICCSE). – 2021. – Т. 16. – С. 777–782
- [9] Haas B. Et al. Transition from In-class to Outdoor Learning with Real-world Mathematical Modelling. //Applied Sciences. –2022. –Т. 12. –No. 19. –С. 9717.
- [10] Kilty T. J., Burrows A. C. Integrated STEM and partnerships: What to do for more effective teams in informal settings //Education Sciences. – 2022. – Т. 12. – No. 1. – С. 58

REFERENCES

- [1] Tan A.L. Et al. The STEM quartet //Innovation an Education. –2019. –Т. 1. –No. 1. –S. 1-14.
- [2] Teo T.W., Tan A.L., Teng P. (ed.). STEM education from Asia: Trends and perspectives. –2021. – С. 35-49.
- [3] Maratova T. F. Í dr. Meta-analiz efektivnosti metodov stem obuchenia v podgotovke buduşih uchitelei informatiki (Meta-analysis of the effectiveness of steam learning methods in the training of future computer science teachers)

//«İzvestia KazUMOiMÄ imeni Abylai hana», serii «Pedagogicheskie nauki». – 2023. – Т.71. - №.2. [in Rus]

[4] Haas, B., Et al. Transition from In-class to Outdoor Learning with Real-world Mathematical Modelling //Innovation and Education. –2021. – Т. 2. – No. 2. – S. 11-19.

[5] Maratova T. Et al. About the Need to Attract Girls to Education Using the Stem Methodology in the Informatics Educational Program //International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST). - 2023. - S. 343- 346

[6] Schallert S., Lavicza Z. Implementing augmented reality in flipped mathematic classrooms to enable inquiry-based learning. //In Conference on Technology in Mathematics Teaching. – 2020. – Т. 14. - С. 117–124

[7] Jablonski S., Et al. Show me the World–Use and Functions of Gestures with MathCityMap. //Edulearn21 Proceedings. - 2021, - Т. 5, - С. 1236- 1245.

[8] Chen N. Et al. A comparative study of solving the surface area of solid figures in dynamic geometry system. //International Conference on Computer Science Education (ICCSE). – 2021. – Т. 16. – С. 777–782

[9] Haas B. Et al. Transition from In-class to Outdoor Learning with Real-world Mathematical Modelling. //Applied Sciences. – 2022. – Т. 12. – No. 19. – S. 9717.

[10] Kilty T. J., Burrows A. C. Integrated STEM and partnerships: What to do for more effective teams in informal settings //Education Sciences. –2022. –Т. 12. –No. 1. –S. 58

ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН МАТЕМАТИКАНЫ ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ИМИТАЦИЯЛАУ БОЙЫНША ЕНГІЗУ

*Дилдабаева М.С.¹, Жайдакбаева Л.К.²

*^{1,2} М. Ауезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Технологиямен оқыту және оқыту, ал біздің жағдайда ғылым, технология, инженерия, өнер және математика (STEAM) үшін динамикалық математикалық бағдарламалық қамтамасыз ету соңғы үш онжылдықта маңыздырақ бола бастады және бұл үрдіс COVID-19 пандемиясы кезінде жеделдеді. Соңғы уақыттағы оқыту жүйелеріне қарасақ, компьютерлік дизайн бағдарламалық қамтамасыз ету, 3D басып шығару және жаһандық позициялау жүйелері, математикалық түсініктерді визуализациялау және модуляциялау, сондай-ақ оқытудың әртүрлі әдістері мен оқу әрекеттерінің эволюциясы сияқты математикамен байланысты күрделі технологиялардың дамуы.

Осы озық технологияларды қолдану арқылы студенттер шынайы дүниенің немесе абстрактілі объектілердің әртүрлі бейнелерін жасау, модельдеу және пайдалану үшін өздерінің математикалық және модельдеу қабілеттерін пайдалануды жеңілдетеді.

Сонымен қатар, осы әдістерді қолдану ғылым, технология, инженерия және математика (STEM) секторларында және жақында STEAM-де математикалық модельдеу және визуализация арқылы пәнаралық байланысты күшейте түсті.

Нәтижесінде, студенттер бұл құралдарды кездесетін проблемалармен жұмыс істеу және олардың нақты әлемдегі контексттерін визуализациялау және модельдеу үшін қалай қолданатынын түсіну үшін көптеген зерттеулер жүргізілуде. Бұл мақаланың мақсаты математикада және кеңірек айтқанда, STEAM білім беруде озық технологияларды пайдалану бойынша соңғы екі жылда жүргізілген перспективалық зерттеулерге шолу жасау болды. Ғылыми зерттеу жұмысы «Ал, сіз жасай аласыз ба?» деген сұраққа арналды және мұндай инновациялық тәсілдер қазіргі білім беру жағдайында оқытушы мен білім алушының мінез-құлқына қалай әсер етуі мүмкін екені талданды.

Тірек сөздер: STEAM, заманауи технологиялар, инженерлік өнер, математика, DMS, 3D басып шығару, виртуалды нұсқаулық, модельдеу

IMPLEMENTATION OF STEM TECHNOLOGIES EDUCATIONAL INSTITUTIONS THROUGH VISUALIZATION AND MODELING OF MATHEMATICS

*Dildabayeva M.S.¹, Zhaidakbayeva L.K.²

*^{1,2}South Kazakhstan University named after M. Auezov
Shymkent, Kazakhstan

Abstract. Technology-assisted learning and instruction, and in our case, dynamic mathematics software in science, technology, engineering, arts, and mathematics (STEAM) settings, have become increasingly essential over the past three decades, and this trend has increased during the COVID-19 epidemic. More recently, the development of increasingly sophisticated technologies related to mathematics, like augmented reality, computer-aided design (CAD) software, 3D printing, and global positioning system-enabled mathematical concept visualizations and modulations, as well as the evolution of various teaching and learning behaviors.

With the use of these cutting-edge technologies, students may find it easier to use their mathematics and modeling abilities to create, create simulations, and employ various representations of real-world or abstract

objects. Furthermore, by using these methods, cross-disciplinary collaboration across Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) and, more recently, STEAM sectors was made possible through mathematical modeling and visualisations.

As a result, more study is being done to link how students use these tools to work on real-world problems and to visualize and model their real-world contexts. The purpose of this paper was to review promising research conducted in the last two years on the application of advanced technologies in mathematics and, more broadly, STEAM education. The research focused on the question “Can you create?” and how such innovative approaches might affect how teachers and students behave in the current educational environment.

Key words: STEAM, modern technologies, engineering arts, mathematics, DMS, 3D Printing, virtual guidance, modeling

Статья поступила 15 февраля 2024г.

**3 БӨЛІМ.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ
ПЕДАГОГИКА
РАЗДЕЛ 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ
ПЕДАГОГИКА
PART 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY**

UDC 372.878

IRSTI 14.25.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.028>

**KARL ORFF AND SHINICHI SUZUKI ON THE IMPORTANCE OF
EARLY CHILDHOOD MUSIC EDUCATION**

*Kulmanova Sh.B.¹, Kuramys A.², Popkova E.S.³

*^{1,2} Kazakh National Women's Teacher Training University

Almaty, Kazakhstan

³«Montessori Baganashyl», Almaty, Kazakhstan

Abstract. In this article the authors consider pedagogical concepts of Karl Orff (Germany) and Shinichi Suzuki (Japan), regarding music education of young children. As is known, they dedicated their lives to the musical and aesthetic education of children and made an invaluable contribution in world music pedagogy. Leading scientists and researchers highly rate their activities. The article presents an analysis of scientific sources, brief biographical data and information.

In particular, it is revealed that the creative atmosphere in his family influenced the becoming of K. Orff as a composer, musician and teacher. The desire for improvisation, composing music, poems and stories, staging theatrical performances became the core that contributed to the emergence of an integral system of music-aesthetic education of children called «Orff-pedagogy». Its basic principle defined by the concept of «learning-doing creating». Various types of musical activities, on which he relied in his work, aimed to emotional-creative and moral-aesthetic education of the younger generation.

The uniqueness of Suzuki's method emphasized by the necessity of forming creative activity in the process of musical-performance activity, in

particular, in playing the violin, from the earliest childhood. The materials of the article also allow us to understand that Suzuki's "method of talent education" implies: reliance on the belief, regardless of the child's capabilities, that every child has musical abilities; manifestation of the teacher's love for young performers; training them to creative labor; joint work of the teacher and parents in the musical education of children; manifestation of care and mutual assistance.

In spite of the fact that K. Orff and S. Suzuki are representatives of different ethnic groups, cultures and traditions, but their pedagogical views have much in common. This is, above all, the manifestation of great love for children, the desire to bring them up to be creatively active not only in the process of communicating with music, but also in their relationship with the world around.

Key words: Karl Orff, Shinichi Suzuki, Orff pedagogy, Suzuki method, early childhood, types of musical activities, improvisation, violin playing, creativity, creative personality, music, children

Introduction

Music has an important role in personal development as a means of education of the younger generation moral and aesthetic attitude to the surrounding reality and life. Research of scientists and educators have showed that the most favourable is the younger school age. Here we have a question - what kind of knowledge and skills junior schoolchildren must have in order that music will indeed contribute to their spiritual, moral and aesthetic education, formation of personal qualities, socialization and adaptation to modern conditions of society.

I think that the answer can be found in the content of the current model curriculum on the subject "Music" for students in grades 1 - 4 of primary education, where the result of graduation from primary level is determined by the goal of the program. The program along with "key knowledge and skills, ways of creative self-expression and communication in musical activities", provides for the mandatory formation of "concepts of moral and aesthetic values of national and universal culture, the development of musical and creative abilities" [1].

Truly in practice the active musical and creative activity of junior schoolboy who knows how to show efforts in achieving the goals and rejoice in the results obtained to express a respectful attitude to the achievements of classmates, indicates the necessity of the teacher to promote the formation of moral and aesthetic education, purposefulness, the desire to develop themselves from the first day at school. Development of music and performing

skills, familiarization with the best samples of "Kazakh traditional music and folklore, musical creativity of the people in the world, works of classical and modern composers", shaping of "moral and aesthetic feelings, associative and imaginative thinking on the basis of life experience of students, the necessity to express their attitude to the world around in musical activity" [1] - this is a small list of tasks that should be used on music lessons.

The positive impact of music in education of children from an early age, on their general and musical development were noted in the works of many scientists and thinkers of different eras and times in the branches of sciences such as philosophy, psychology, pedagogy, musicology, music education has proved by research of modern scientists and experience of innovative teachers.

On the above - mentioned, within the scope of the article we would like to describe in detail the pedagogical activities of Karl Orff (Germany) and Shinichi Suzuki (Japan), who contributed their unique author's methods of musical children education to the world collection of innovative methods.

Their author's methods born in the middle of the last century, received worldwide recognition, allowed scientists and teachers to take a new view of the process of musical children education. It is important to note that the ideas outlined in these methods are still relevant nowadays, their systems of musical education are popular in many countries around the world and widely used in practice by teachers.

Despite the fact that they both lived in different countries, were representatives of different people, national traditions and cultures their methods despite the difference in approaches to solving the problems of music education for children, have significant points of intersection.

Methods and Materials

During the working process with the article such theoretical methods of research as abstraction, analysis and synthesis allowed to study scientific - theoretical and methodological literature, as well as materials of Internet resources concerning the part of music-pedagogical education. The works of leading scientists of the Soviet period and modern times L.A. Barenboim, O.T. Leontieva, T.E. Tyutyunnikova, E. Vetlitsina. M. Shin, O.V. Sukhova, etc. gave us opportunity to identify the characteristic features of Orff - pedagogy and "Method of Talent Education" by S. Suzuki. We are able to see the unity of views concerning musical and aesthetic education of the younger generation as well. This was also facilitated by the methodological manuals we studied and the development of teaching tasks by the authors – heroes of the article Karl Orff and Shinichi Suzuki.

Such empirical methods of research as observation of students (survey, conversation), comparison of the obtained learning results, measurement (diagnostics) of children's musical development, study and generalization of pedagogical experience of music teachers and music directors, practical work of the authors, analysis of theses and master's theses, allowed us to obtain data confirming the originality and effectiveness, as well as the expediency of the introduction of teaching methods of K. Orff and S. Suzuki in the educational process (in the classroom and extracurricular time). Suzuki, in the conditions of elementary schools of our republic.

Results

1. The K. Orff's musical-pedagogical concept attracts "not only with its obvious creative orientation and practical feasibility of the planned, but also with the breadth of the philosophical view of the problem of Orff the humanist as a 'man of the world,' realizing the deep historical unity in musical culture world." And it is also important to note in our research is the integrative nature of K. Orff's concept, which is based "on the organic interconnection of music, speech, movement, and contributes to the most natural creative self-expression of a person" [2].

Based on the world experience of educational practitioners and on a result of our research, we would like to note the following:

- The Karl Orff's musical-pedagogical activities and the implementation of his ideas in Orff pedagogy represent a comprehensive system of musical education for children;

- The main principle of his methodological system, defined by the concept of "learning-doing-creating," allows seeing the active musical-creative activity of schoolchildren as a whole, where the process of playing elementary musical instruments, artistic performance of songs, performing various dance movements, play, adaptation for the stage, and improvisation contribute not only to the development of musical abilities but also to emotional, moral-aesthetic upbringing;

- K. Orff's system of musical education has broad pedagogical possibilities and value orientations, preparing children for life in intellectual, social, emotional, and other spheres [3, p. 291].

The K. Orff's pedagogical ideas found implementation in the diploma works and projects of the following undergraduate students defended in 2023. Examples include:

- G.A. Gilieva on the topic: The influence of playing the children's musical instruments on the musical development of children of senior preschool age;

- T.M. Bulatova on the topic: Conditions for the development of rhythmic sense in children of junior school age in music lessons (using third - grade schoolchildren as an example).

In 2019, a master's thesis by Zh.S. Yusupova was defended on the topic: Ways to develop children's creativity through Karl Orff's musical system (based on 6-7 year ages.)

We actively used Orff-pedagogy techniques in the process of developing the content of music textbooks for primary school classes with Kazakh-language instruction. Starting from the first grade, schoolchildren performed tasks aimed to research, analysis, finding necessary information, creativity, and improvisation. As practice has shown, didactic, developmental games, improvisational games on given themes, playing musical instruments, or accompanying songs, plastic dance movements to music - all aimed at intellectual, emotional development, moral-aesthetic upbringing of children in developing their abilities to show independence in solving educational tasks [3, p. 292].

Let's provide an example from the music textbook for the first grade, lesson No. 13 "Weather" («Ауарайы») [4, p. 61].

Task - 3. Creativity.

- Instead of the names Asan and Aigul, mentioned in the text of the song "Жаңбыр" ("Rain"), perform your name, or the names of your classmates.

Accompany the song "Rain" on one of the listed percussion instruments: daңgıra, asatayak, üşbürys. Follow the rules of accompanying the song.

The diagram shows three horizontal lines representing different percussion instruments. Above the lines are boxes containing Kazakh words: "Жаңбыр" (Rain) and "тоқтай" (stop raining). Below the lines are rhythmic symbols: blue squares for the drum, blue circles for the tambourine, and blue stars for the triangle. The symbols are arranged in a sequence that corresponds to the lyrics "Жаңбыр, жаумай, тоқтай, тұр".

Picture 1 - Accompaniment to the song "Rain" (example)
("Rain, stop raining, rain, stop.")

This example demonstrates one of the possible ways to develop children's musical hearing, including rhythmic sense, imagination, creative attitude to the tasks performed. In addition, the process of accompaniment of the performed songs contributes to the development of feelings of solidarity, teamwork and if necessary mutual assistance with good coordinated play and obtaining excellent results, manifestation of feelings of joy and aesthetic pleasure. Considering the musical traditions and culture of the Kazakh people in the upbringing of children, as noise instruments close in sound to the instruments of the children's orchestra of K. Orff, were used: dangyra - tambourine; asatayak - bells; üşbürys - triangle.

2. Let us now turn to the methodological system of Shinichi Suzuki. As we know, one of his key ideas of the Suzuki system was to educate a worthy citizen of his country, and violin lessons, as he said, are a means of achieving this goal. Even two- and three-year-old children could start learning this instrument. In his view, the violin not only develops musical skills but also enhances musical hearing, strengthens memory, and develops thinking.

The family environment plays an important role in Suzuki's methodological system. Motivation and the enjoyment derived from activities are also key aspects of early childhood development. He believes that the lessons conducted together with parents also play a crucial role in creating a musical environment of the child which can contribute to the development of musical abilities [5].

According to the Suzuki method, learning usually begins with active listening to music without using a sheet music. Children are fully immersed in the world of sounds and gradually assimilate the musical language. As they develop, they move on to studying musical notation and more complex musical pieces.

Suzuki recommended conducting lessons with children in individual and group formats, which ensured rapid musical development for all children, according to their individual abilities, while maintaining unity and direction in the training. This is exactly what is reflected in the working moments of Popkova E. S., where training takes place twice a week. Classes are held both individually and in a group.

Picture 2 - Group work process according to the Suzuki method by Popkova E.S.

The Suzuki method is an educational system where children start learning by listening to music and playing an instrument. By performing strictly planned exercises in advance, they learn pieces, memorize, and reproduce them. An important part of this process is the systematic repeating of material to reinforce skills. This promotes the development of musical abilities and mastery of advanced playing techniques and interpretative skills [5].

Suzuki always discussed about the educational role of music for children and the role of the teacher in this process. Specifically, he noted: "I only want to nurture good citizens. If a child from the moment of birth listens to good music and learns to play it, deep feelings, discipline, and endurance develop in them. They acquire a kind heart [6, p. 8]."

Summarizing the above, the following main positions of Suzuki's "Method of Talent Education" can be highlighted:

- Belief in the musical ability of any person and especially children;
- manifestation of love, care, sincerity in helping children, empathy in failures and showing joy in their successes;
- joint work of the teacher and parents in the musical education of children in preparation, assistance in overcoming difficulties in learning, organizing joint activities;
- through music to promote children's all-round development and prepare them for life.

The studied literature allows us to note that the practice of implementation of the Suzuki method in the educational process gives the opportunity to get good results in musical education of young children.

So, theoretical analysis of the literature devoted to the method of S. Suzuki, allowed us to determine the following conditions that ensure the quality of lessons in teaching violin playing to young students:

The first condition: early start of children's education and involvement of parents in the learning process;

The second condition: organization of active music listening and pre-notation training;

The third condition: integration of group learning formats and a unified musical repertoire into the educational process;

The fourth condition: a step-by-step approach to working on sound quality, phrasing, musical expressiveness, and musical vocabulary;

The fifth condition: repeated performance of a musical piece, focusing on the artistic image and memory reinforcement.

The sixth condition: use of a unified repertoire for all children in the educational process, which includes both classical pieces and folk songs.

Relying on the well-known methodological principle “theory is confirmed by practice, and practice is enriched by theory”, which is based on an endless process of interrelation and updating of scientific achievements, as well as empirical searches, we considered it quite logical to turn to the results of training obtained by the music teacher Ekaterina Popkova.

E.S. Popkova is a certified Suzuki teacher (ESA). She completed the initial stage of training in November 2019, in the Russian Suzuki Association from the trainer Helen Brunner.

Brief Synopsis. As we know from information sources, Helen Brunner is the first Suzuki trainer in Europe. In 1972, becomes the founder and director of the London Suzuki Group. In 1983, after graduating from the Dr. Suzuki Institute in Matsumoto, she began training teachers throughout Europe and the world. In 2010 Helen became a director of the European Suzuki Association in the UK and in 2016 became an honorary member of the ESA [7].

The knowledge acquired by E.S. Popkova from the outstanding teacher Helen Brunner has been put to good use in practice. Since 2020 she has been teaching children according to the Suzuki method in the kindergarten and elementary school “Montessori Baganashyl” in Almaty. Almaty.

In the autumn of 2022, 2023 in Almaty, she organized and conducted two “Suzuki camps”. Pupils also took an active part in competitions and showed excellent results - Grand Prix, 1, 2 and places.

As of today, 10 students have completed 1 Suzuki book (level 1) and have played their recitals. In addition, each year students participate in international Suzuki camps such as: “Amadeka” (July 2022, 2023) and the London camp (April 2023) [8].

Attendance of Popkova E. S., conversations, questionnaires, observations of the activities of the teacher and children, as well as parents allowed us to become more familiar with the Suzuki method and confirm not only its educational, but also its educational significance in the personal development of the child [9].

Based on the above, we have come to realize that the "Suzuki Method" includes the following learning elements:

1. The unified repertoire is based on the following consistent points:
 - "Review Pieces" are key pieces from the child's performance repertoire on which preparatory exercises are founded.
 - "Preparatory Exercises" are composed based on "Review Pieces," and they contribute to developing the technical capabilities of the right hand: bowing, sound production, strokes, and string crossings.
 - "Mini - Exercises" can be based on the "Review Piece" and may also be presented as separate musical excerpts: tetrachords, triplet sequences with ascending and descending finger movements, double stops, arpeggios, and trills. These "mini - exercises" improve the placement of the fingers on the left hand, their agility, finger holding, and finger alternation on the string [10].
2. Creative expression - through composing small pieces, selecting and transposing pieces, the Suzuki method promotes the development of children's improvisation skills.
3. Listening to music - helps students memorize repertoire so that the child can play it by ear, as well as correct the correctness of their performance.
4. Playing in a group (collective music - making) - initially develops the following skills: listening, rhythm, memory, but the Suzuki method goes deeper into this element. It addresses issues such as communication, concentration, discipline, and cooperation, thus uniting students, teachers, and parents into one whole organism.

Discussion

1. Let's turn to the Karl Orff's pedagogical activities. The materials we have studied regarding his musical and pedagogical work show that history has immortalized his name as a well-known German composer, talented musician, and educator.

Biographical data presented in many encyclopaedic publications and dictionaries indicate that he was born in Germany, in the city of Munich, in June 1895, in family where a creative atmosphere prevailed. Music, which constantly sounded in the house, inspired young Karl, and he began to learn the piano. He also enjoyed improvising, composing poetry, stories, and music for his family, participating in theatrical performances and more. He continued

his musical education at the Academy of Music, which he graduated from in 1914 [11].

His desire to address the issues of children's music education was not accidental. When he was young, he founded a so-called school of gymnastics, music, and dance in Munich. "Orff was obsessed with the idea of creating a pedagogical system. Its basis was such creative methods as 'improvisation,' 'children's free music-making combined with elements of plastic arts, choreography, theatre'" [12].

In 1962 he founded the "Institute of Music Education" in Salzburg where he worked until the end of his life. In 1982 at the age of 87 he passed away. This institute as before the International Centre for training music teachers for preschool educational institutions and general education schools now. His musical and pedagogical legacy has aroused and continues to arouse the interest of many scholars, musicians, and practicing educators. Among them, we can mention L.A. Barenboim, O.T. Leontyeva, T.E. Tyutyunnikova, E. Vetlitsina, and many others.

In particular, L.A. Barenboim, studying the K. Orff's works, highlighted his main key idea about the musical children education. He noted that "elementary music in school should not be something additional but fundamental." In his understanding, musical education is aimed not so much at developing musical abilities in students as at shaping the "human personality: in academic work, this goes far beyond the so-called music and singing lessons. Imagination and the ability to experience should be developed at an early age. Everything a child experiences, everything that is awakened and cultivated in him, will affect his entire life" [13, p. 63].

O.T. Leontyeva, in her fundamental work "Karl Orff," writes that "Orff's pedagogy is internally subordinated to the ideals of high humanism, filled with care for the people of the near future." In the musical children education, the least concern was awakening the "dormant musical talent. His goal is the formation of personality. And personality cannot be built on a random, arbitrary foundation. Schulwerk is the solution of the problem 'beginning,' which opens up in improvisation, in play" [14, p.10, p.215].

T.E. Tyutyunnikova is one of the leading scientists in Russia in the field of preschool and school pedagogy. In her dissertation research, she scientifically substantiated the relevance and confirmed the practical significance of Orff pedagogy both in musical and general education for young children. Based on the analysis of Karl Orff's musical-pedagogical concept of "elementary musical education," she points out that it is based on the "idea of personality-oriented improvisational-creative musical education. The emphasis is not on constructive-technological tasks, but on artistic-creative tasks that contribute

to the development of musical abilities." The main thing Karl Orff emphasized was "the question of nurturing a creative personality" [2].

She emphasises that K. Orff, addressing the problem of creative development of a child's personality, considered it not only within the framework of musical education but also as a process of general education, as if anticipating its future. As we see, on one hand, he proposed to develop in children, through musical activities, a creative element "imagination, independence of thinking, the desire to invent, as well as to find new interesting solutions to emerging problems," and on the other hand, he recommended a broader view of musical education as a process of introducing children to the fundamentals of world culture, rather than just as a process of listening to and performing music.

2. The 20 th century saw the emergence of many great musicians and educators who left an indelible mark in the world history. Among them was Shinichi Suzuki (1898 – 1998), a Japanese violinist and music educator, who created a globally renowned method for developing children's musical abilities [15]. He passed away at the age of 99, leaving behind a unique methodology for nurturing talented and creatively developed children. To understand the essence of his method, which has gained worldwide recognition, we considered it necessary to provide a brief biographical sketch.

Shinichi was born in a large family. Being a hard worker, as a teenager, he worked part-time at a violin factory owned by his father. One day, after hearing a recording of a famous violinist's performance, which left a great impression, he began to learn to play the violin by his own. Then thanks to the help of his parents and relatives he went to Germany and studied privately with Professor Karl Klinger. After completion his studies he returned to Japan and began to actively engage in performing and teaching activities.

During this period, Suzuki, being a creative and goal-oriented person, began to contemplate the issues of musical upbringing and education of Japanese children, which provoked him contradictory thoughts. Drawing from his personal experience and natural research abilities, by means of discussions with renowned music educators and observing children learning to play the violin, he developed his "theory of early childhood education" [15]. In 1940 his "talent education method" gained popularity both in Japan and beyond. To disseminate his pedagogical experience, Suzuki founded the "Talent Education Institute" in Japan.

Historical and theoretical analysis of the musical and pedagogical heritage of S. Suzuki conducted by Kuramys Akbobek allowed to note the uniqueness of his methodology, which consists in the formation of young children's creative activity in the process of musical and performing activities.

Suzuki said that every child is talented by nature and it is not an inborn gift, and the results can be achieved by following the basic principles of training developed by him. He emphasized the necessity to teach children as early as possible, believing that during this period their musical abilities are formed and musical development takes place. Since, it is in three - four years of age the peak of assimilation of the native language and the child's hearing is set for rapid assimilation and mastering. Therefore, it is also better to start teaching music at an early age [6, p. 6].

S. Suzuki expressed it as follows: "I realized that I had made a tremendous discovery. If a child does not know arithmetic, it does not mean that their intelligence is below average. After all, they speak fluently in such a complex language as Japanese - or any other language that is native to them. Shouldn't this make us think? In my opinion, if a child does not know arithmetic, it indicates not the level of intelligence but that something is wrong with the education system. Their abilities or talent were simply not properly revealed. It is surprising that no one thought of this earlier, even though the situation has been obvious throughout human history" [16]. Suzuki called his philosophy the "talent education method," emphasizing that music can inspire children and contribute to the shaping of universally developed personalities.

Conclusion

Summarizing the materials discussed above, we have reached the following conclusions in our article:

- The pedagogical activities of two influential and distinguished figures, Karl Orff (Germany) and Shinichi Suzuki (Japan), fundamentally changed the global perspective on musical education for the younger generation. Through their methods, they revealed new horizons and possibilities in the musical development of children through the art of music.

- Despite the differing focuses of both methodologies, their content and tools, they are united by their humanistic and morally-aesthetic orientation.

- Orff pedagogy and the Suzuki method are the most effective and suitable practices in preschool and early elementary music education.

- Both methods offer broad pedagogical possibilities and valuable orientations, preparing children for life in intellectual, social, emotional, and other spheres.

- Both methods contribute to enhancing children's self-esteem from an early age, as well as developing their creative potential and independence.

- The young children's musical development can be effective if it involves their active creative participation.

- Karl Orff's system of elementary music making can positively impact

a child's musical development if it is perceived and implemented by educators as an integral, syncretic, and creatively active union of all types of musical activities.

- The role of the teacher in children's musical activities should be guiding rather than controlling, allowing children to achieve self-realization.

Financing information

This article was prepared based on the results of a study funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. IRN AR19678793 Training of competitive music teachers in the context of modernization and upgrade of the music pedagogical education system).

REFERENCES

[1] Типовая учебная программа по учебному предмету «Музыка» для 1-4 классов уровня начального образования Приложение 33. К приказу Министра просвещения РК от 16.09.2022 г. № 399. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029767#z7616> [Дата обращения: 21.04.2023]

[2] Тютюнникова Т.Э. Концепция творческого обучения Карла Орфа: История, теория, методика. Диссерт.канд. искусствоведения.- М.,1999. – 181 с.

[3] Құлманова Ш.Б. Кіші жастағы балалардың музыкалық қабілетін дамытудағы Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі. // Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ. Хабаршы. «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2023. - 4(71).- ББ.284-302.

[4] Құлманова Ш.Б. Музыка: Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық /Құлманова Ш.Б., Сүлейменова Б.Р., Токжанов Т.Т. – Алматы: Атамұра, 2021. – 144 б.

[5] Сухова О.В. Музыкальное воспитание детей по системе Шиничи Судзуки. – Режим доступа: <https://nsportal.ru/kultura/muzykalnoe-iskusstvo/library/2022/02/14/sistema-sudzuki>. [Дата обращения: 21.04.2023]

[6] Mikio Shin. The life of Dr. Shinichi Suzuki: A Chronology. English translation by Lili Selden. Ruth Miura. -2021. - С. 6-8.

[7] London Suzuki group. Helen Brunner [текст]/ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://lsginternationalsummerschool.co.uk/faculty/helen-brunner/> [Дата обращения: 21.04.2023]

[8] Попкова Е.С. Фото и видео педагогической работы по методу С. Судзуки. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://drive.google.com/file/d/1-6LmMv2xQSuOjVDWUG65VxyowIJFvpSz/view?usp=sharing> [Дата обращения: 21.04.2023]

[9] Посещение занятий Попковой Е.С. Видео. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://drive.google.com/file/d/1I3eQYb_bUd4jG9a_

jk1nOhGhcIuX6AIm/view?usp=sharing [Дата обращения: 21.04.2023]

[10] Eubanks Kara, “Essays in the Theory and Practice of the Suzuki Method” (2015). CUNY Academic Works. https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/915

[11] Karl Orf. - Access mode: URL: <https://24smi.org/celebrity/46862-karl-orf.html> [Date of access: 19.08.2021]

[12] Ветлицина И. Карл Орф / Carl Orf. -Режим доступа: <https://www.belcanto.ru/orff.html> [Дата обращения: 21.04.2023]

[13] Баренбойм Л.А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Сб. статей. – Музыка, 1978. – 345 с.

[14] Леонтьева О.Т. Карл Орф. – М.:Музыка, 1984. – 348 с.

[15] Судзуки Синъити. [Электронный ресурс]: Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> [Дата обращения: 21.04.2023]

REFERENCES

[1] Tipovaya uchebnaya programma po uchebnomu predmetu «Muzyka» dlya 1-4 klassov urovnya nachal'nogo obrazovaniya Prilozheniye 33. K prikazu Ministra prosveshcheniya RK ot 16.09.2022 g. № 399 (Model curriculum for the subject «Music» for grades 1-4 of primary education Appendix 33. To the order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated September 16, 2022 No. 399). – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029767#z7616> [Data obrashcheniya: 21.04.2023] [in Rus]

[2] Tyutyunnikova T.E. Kontseptsiya tvorcheskogo obucheniya Karla Orfa: Istoriya, teoriya, metodika. Dissert..kand. iskusstvovedeniya (The concept of creative teaching of Carl Orff: History, theory, methodology. Dissertation. candidate of art history).- М.,1999. – 181 s. [in Rus]

[3] Kūlmanova Sh.B. Kíshí zhastagy balalardyñ muzykalyk, k, abiletín damytudağy Karl Orftyñ k, arapayym muzykalyk, suyrp-salma zhüyyesi (Karl Orff's simple musical drawing system for the development of musical ability of young children). //Abylay khan atyndağy KazKHK, zhOTU. Khabarshy. «Pedagogika gylymdary» seriyasy. – 2023. - 4(71). - BB.284-302. [in Kaz]

[4] Kūlmanova Sh.B. Muzyka: Zhalpy bilim beretin mekteptin 1-synybyna arnalgan okulyk (Music: Textbook for the 1st grade of a general education school) /Kūlmanova SH. B., Süleymenova B. R., Tok, zhanov T.T. – Almaty: Atamūra, 2021. – 144 b. [in Kaz]

[5] Sukhova O.V. Muzykal'noye vospitaniye detey po sisteme Shinichi Sudzuki (Musical education of children according to the system of Shinichi Suzuki). – Rezhim dostupa: <https://nsportal.ru/kultura/muzykalnoe-iskusstvo/library/2022/02/14/sistema-sudzuki>. [Data obrashcheniya: 21.04.2023] [in Rus]

[6] Mikio Shin. The life of Dr. Shinichi Suzuki: A Chronology. English translation by Lili Selden. Ruth Miura. -2021. - C. 6-8.

[7] London Suzuki group. Helen Brunner [текст]/ [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: URL: <https://lsginternationalsummerschool.co.uk/faculty/helen-brunner/> [Data obrashcheniya: 21.04.2023]

[8] Popkova Ye. S. Foto i video pedagogicheskoy raboty po metodu S. Sudzuki (Photo and video of pedagogical work by the method of S. Suzuki). [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: URL: <https://drive.google.com/file/d/1-6LmMv2xQSuOjVDWUG65VxyowIJFvpSz/view?usp=sharing> [Data obrashcheniya: 21.04.2023] [in Rus]

[9] Poseshcheniye zanyatiy Popkovoy Ye. S. Video (Visiting occupations Popkova E.S. Video.). [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: https://drive.google.com/file/d/1I3eQYb_bUd4jG9a_jk1nOhGhcIuX6AIm/view?usp=sharing [Data obrashcheniya: 21.04.2023] [in Rus]

[10] Eubanks Kara, «Essays in the Theory and Practice of the Suzuki Method» (2015). *CUNY Academic Works*. https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/915 [Data obrashcheniya: 21.04.2023]

[11] Karl Orf. - Access mode: URL: <https://24smi.org/celebrity/46862-karl-orf.html> [Date of access: 19.08.2021]

[12] Vetlitsina I. Karl Orf / Carl Orf. -Rezhim dostupa: <https://www.belcanto.ru/orff.html> [Data obrashcheniya: 21.04.2023]

[13] Barenboym L.A. Elementarnoye muzykal'noye vospitaniye po sisteme Karla Orfa (elementary musical education according to the system of Carl Orff) / Sb. statey. – Muzyka, 1978. – 345 s. [in Rus]

[14] Leont'yeva O.T. Karl Orf. – M.: Muzyka, 1984. – 348 s.

[15] Sudzuki Siniti. [Elektronnyy resurs]: Vikipediya. Svobodnaya entsiklopediya (Wikipedia. The free encyclopedia). – Rezhim dostupa: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> [Data obrashcheniya: 21.04.2023] [in Rus]

КАРЛ ОРФ ЖӘНЕ СИНЪИТИ СУДЗУКИ КІШІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРҒА МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ

* Құлманова Ш.Б.¹, Құрамыс А.², Попкова Е.С.³

*^{1,2} Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Алматы, Қазақстан

³«Montessori Baganashyl», Алматы, Қазақстан

Андатпа. Бұл мақалада авторлар Карл Орфтың (Германия) және Синъити Сузукидің (Жапония) кіші жастағы балалардың музыкалық тәрбиесіне қатысты педагогикалық тұжырымдамаларын қарастырады.

Білетініміздей, олар өз өмірлерін балалардың музыкалық-эстетикалық тәрбиесіне арнады және әлемдік музыкалық педагогикаға баға жетпес үлес қосты. Жетекші ғалымдар мен зерттеушілер олардың қызметіне жоғары баға беруде. Мақалада ғылыми дереккөздерді талдау, қысқаша өмірбаяндық ақпарат пен мәліметтер ұсынылған.

К.Орфтың композитор, музыкант және педагог ретінде қалыптасуына отбасындағы шығармашылық атмосфера әсер еткені расталды. Суырыпсалмаға (импровизация) ұмтылыс, музыка, өлеңдер мен әңгімелерді жазып шығару, театрландырылған қойылымдарды қою - «Орф-педагогикасы» атауымен балалардың музыкалық-эстетикалық тәрбиесінің біртұтас жүйесінің пайда болуына ықпал етуде арқау болды. Оның негізгі қағидасы «үйренеміз-жасаймыз-шығарамыз» ұғымымен анықталады. Орфтың өз еңбегіндегі тірек болған әртүрлі музыкалық іс-әрекеттер жас ұрпақты эмоционалды-шығармашылық және адамгершілік-эстетикалық тәрбиелеуге бағытталған.

Судзуки әдісінің бірегейлігі ерте жастан бастап музыкалық-орындаушылық іс-әрекет үдерісінде, атап айтқанда скрипка ойынында шығармашылық белсенділікті қалыптастыру қажеттілігімен ерекшеленеді. Сонымен қатар, мақала материалдары Судзукидің «таланттарды тәрбиелеу әдісі»: әр баланың жағдайына қарамай, әрқайсысының музыкалық қабілеті бар деген сенімге сүйену; мұғалімнің жас орындаушыларға өз сүйіспеншілігін көрсете білуі; оларды шығармашылық жұмысқа тәрбиелеуі; мұғалім мен ата-аналардың балаларды музыкалық тәрбиелеудегі бірлескен жұмысы; қамқорлық және өзара көмек көрсету деп түсінуін білдіреді.

К.Орф пен С. Судзукидің түрлі этнос өкілдері болуына, мәдениеті мен дәстүрлерінің айырмашылықтарына қарамастан, олардың педагогикалық көзқарастарында көп ұқсас тұстарын байқауға болады. Бұл, ең алдымен, балаларға деген үлкен сүйіспеншіліктерін көрсете білуі, олардың шығармашылық белсенділіктерін музыкамен қарым-қатынас үдерісінде ғана емес, сонымен бірге қоршаған әлеммен қарым-қатынаста тәрбиелеуге ұмтылуында болды.

Тірек сөздер: Карл Орф, Синьити Судзуки, Орф-педагогикасы, Судзуки әдісі, кіші жас, музыкалық іс-әрекеттер түрлері, импровизация, скрипкада ойнау, шығармашылық, шығармашыл тұлға, музыка, балалар

КАРЛ ОРФ И СИНЪИТИ СУДЗУКИ О ЗНАЧЕНИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

*Кульманова Ш.Б.¹, Құрамыс А.², Попкова Е.С.³

^{1,2}Казахский национальный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан

³ «Montessori Baganashyl», Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье авторы рассматривают педагогические взгляды Карл Орфа (Германия) и Синъити Судзуки (Япония), относительно музыкального воспитания детей младшего возраста. Как известно, они посвятили свою жизнь музыкально-эстетическому воспитанию детей и внесли бесценный вклад в мировую музыкальную педагогику. Ведущие ученые и исследователи дают высокую оценку их деятельности. В статье представлен анализ научных источников, краткие биографические данные и сведения.

В частности, подтверждено, что на становление К. Орфа как композитора, музыканта и педагога оказала творческая атмосфера в семье. Стремление к импровизации, сочинение музыки, стихов и рассказов, постановка театрализованных представлений стали тем стержнем, которые способствовали образованию целостной системы музыкально-эстетического воспитания детей под названием «Орф-педагогика». Её основной принцип определяется понятием «учимся-делаем-творим». Разнообразные виды музыкальной деятельности, на которые он опирался в своей работе, направлены на эмоционально-творческое и нравственно-эстетическое воспитание подрастающего поколения.

Уникальность метода Судзуки подчеркивается необходимостью формирования с самого раннего детства творческой активности в процессе музыкально-исполнительской деятельности, в частности, в игре на скрипке. Материалы статьи позволяют также понять, что «метод воспитания талантов» по Судзуки, подразумевает: опору на веру, не зависимо от возможностей ребенка, в наличие у каждого из них музыкальных способностей; проявление любви учителя к юным исполнителям; воспитание их к творческому труду; совместную работу учителя и родителей в музыкальном воспитании детей; проявление заботы и взаимопомощи.

Несмотря на то, что К. Орф и С. Судзуки являются представителями разных этносов, культуры и традиций, в их педагогических взглядах

можно увидеть много общего. Это – прежде всего, проявление большой любви к детям, стремление воспитать их творчески активными не только в процессе общения с музыкой, но и в отношении с окружающим миром.

Ключевые слова: Карл Орф, Шиничи Сузуки, педагогика Орфа, метод Сузуки, раннее детство, виды музыкальной деятельности, импровизация, игра на скрипке, творчество, творческая личность, музыка, дети

Received 9 July 2024

UDC 373.2

IRSTI 14.23.05

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.029>

OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF INTELLECTUAL SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH DEVELOPMENTAL GAMES

*Izat M.M.¹, Soliev I.S.², Kiyakbayeva U.K.³

*^{1,3}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²Fergana State University, Fergana, Uzbekistan

Abstract. In this article, the theories of the formation of intellectual skills of preschool children are substantiated and presented from a practical point of view through the results of practice. In the preschool period, they revealed the possibilities of developing intellectual skills of the child through developing games. The concept of intelligence and intelligence is currently in widespread use and is becoming one of the most relevant topics. In accordance with the period of technological rapid development and globalization of our time, in accordance with demographic growth, new changes are observed in our society. In this regard, the types of skills and abilities that should be present in the younger generation are increasing. In the upbringing and training of preschool children, the focus is on the problem of educating a competitive generation through the development of the child's physical, communicative, cognitive, intellectual, creative skills, research abilities. In the period from four to five years, the child experiences an important stage, perception and desire to learn the new, the author notes the scientifically sustained theories, the features of the experimental research are analyzed quantitatively and qualitatively.

The article presented a list of developmental games as effective tools for the development of intellectual skills of children of the adult group. It is written on the basis of the state program for the development of educational system Republic of Kazakhstan and the concept, and for the correct organization of intellectual skills, it is necessary

To know the laws and possibilities of physiological development in a child. As noted in the article, the analysis of the content and methods of sensory education scientifically substantiated the development of perception and institution, the sequence of formation of logical thinking, revealed the psychological and pedagogical features of developing games in the formation of intellectual skills of children of preschool age group.

Key words: intellectual development, older preschool children, educational games, preschool children, preschool age, mental education, attention, memory capacity, intelligence

Introduction

In the address of the head of state K.K. Tokayev to the people of Kazakhstan in September 2023, it was noted as an important issue-the education system, and the focus should be on preschool educational work [1]. This industry plays an important role in improving the quality of the nation. Therefore, the focus should be on preschool educational work. Preschool is the period of mastering the skills necessary for a child's life and their development. The teacher should create conditions for the maximum disclosure and development of the potential of each child, taking into account the interests, individual characteristics and needs of children-says in the standard curriculum of preschool education and Training [2]. In preschool age, the perception of knowledge is carried out an accelerated pace and is even formed. Cognitive processes mature, the learns simple methods of mental activity. That is why the formation of intellectual skills of preschool children is relevant.

Currently, the organization of psychological training of preschoolers through innovative technologies, the development of intellectual, cognitive skills in an innovative way, the formation of safe and age-appropriate skills and abilities for upbringing and education is becoming an urgent problem. In order to properly organize the development of intellectual skills of preschool children, it is necessary to know the laws and possibilities of their physiological development. Scientists are studying the patterns of development of intuition and perception necessary for the analysis of the content and methods of sensory education as the basis for the development of intellectual skills; the formation of their visual motor, figurative and conceptual, logical thinking is studied; the features of the formation of cognitive mental processes- intuition, perception,

memory, imagination, thinking, as well as speech. Therefore, the development of intellectual skills of children of the adult group is of particular importance. However, at present, the reasons for the difficulties in implementation makes it necessary to study this problem from a theoretical and practical point of view [3].

Kant considered the term intellectual as the ability to form a concept, and reason as the ability to generate in German classical philosophy and was clarified in Hegel's concept of reason and reason.

At the end of the XIX century in experimental psychology, methods for assessing intelligence as a degree of development of reason appear, which determine the system of its statistical processing with the help of many special tests and factor analyzes [4].

In a broad sense, intelligence is the mental abilities of a person, the totality of all cognitive processes. In a narrow sense-mind, thinking. In the structure of human intelligence, the leading components include thinking, memory and the ability to behave intellectually in problem situations. While ancient Greek philosophers and thinkers pointed out the importance of the intellectual development of a child at an early age, it is continued in modern works and is studied more deeply [5].

The definition of intelligence as a set of general abilities is associated with the works of S.L.Rubinstein and B.M.Teplov. We can say that the intellectual characteristics of the individual play a huge role in the overall success of the activity. Abilities are considered as regulators of action/ and intellectual activity is distinguished as a unit in which mental abilities and the motivational structure of the personality are synthesized [6]. The stage of intellectual development according to Piaget:

- Sensorimotor intelligence (from 0 to 2 years);
- Preoperative thinking (from 2 to 7-8years);
- Stage of actual operations (from 7-8 to 11-12 years);
- Formal operations (from 12 years and up).

In preschool age, the perception of knowledge is carried out an accelerated pace and is even formed. Cognitive processes mature, the child learns simple methods of mental activity. That is why the formation of intellectual skills of preschool children is relevant.

Materials and methods

The features of experimental and empirical research and organization of the formation of intellectual skills of children of the preschool adult group through developing games are considered, the results of experimental and empirical research are analyzed in quantitative and qualitative terms.

The task of this unit is to present the results of the initial state of development of intellectual skills of children of the preschool adult group using extensive diagnostic tools and an author's questionnaire [7]. Before verifying and verifying the effectiveness of the proposed system of formative activities for the development of intellectual skills of children of a modern preschool adult group, a determining experiment forms the most important stage of experimental work. It consists in conducting procedures for determining the general picture and level of development of intellectual skills of children of the preschool adult group.

The methods used at the diagnostic stage were selected in order to identify the structural components of intellectual abilities (motivational-cognitive, emotional-intellectual and activity). Based on the purpose and objectives of the study, and it was necessary to select a set of psych diagnostic techniques suitable for studying the main aspects of the intellectual skills of children of the preschool adult group [8].

The first component of the formation of intellectual skills of children of the preschool adult group consisted in the need to study the level of intellectual motivation of children in order to identify their cognitive motives associated with satisfying the motivation of intellectual and cognitive component. The methods should be aimed at revealing and reflecting the features of the field of cognitive motivation and should be accessible to ordinary and preschoolers [9]. In the course of the study of intellectual motivation, we set the task to study the level of cognitive motivation of a preschooler, the level of development of their main cognitive processes, various components of intellectual skills that effect the intellectual abilities of preschoolers.

In addition, the methodological complex included a wide range of the following methods. As one of the methods of empirical research, it is known that experimental experimentation is carried out in such conditions that the studied mental phenomena and processes are fully controlled and controlled.

It is understood as the practice of scientific cognition, which is based on observation in accordance with a specific research goal and aimed at a purposeful and planned study of a psychological and pedagogical phenomenon in pedagogical conditions [10]. Experimental work is the main way to test the scientific forecast and theoretical foundations on the research problem. Intellectual skill functions by connecting with the brain and anatomical physiological features of the personality, formed on the basis of heredity, which is considered a dynamic structure [11]. In our research work for features and levels of development of intellectual skills of children of the adult group we used the following diagnostic methods:

1. M.R.Giznburg “Study of learning motivation”
2. “Assesment of the use of communication tools”
3. “Asking questions”
4. “Coloring”

We take the game as a basis as the main tool in mental education. Through game activity, we form an active mental activity of the child and increase the desire to learn. The main features of child play and work it is known that a child cannot create real materials and spiritual wealth during the game, and work is the main way to produce such good. But even so, the game plays a very special role in the growth and development of the child. After all, the game forms the corresponding qualitative qualities and habits, skills of the future working person.

Results

We note that as a result of the analysis and research, the level of development and activity of children who participated in the development activities carried out increased well. Also demonstrated the effectiveness of our research work and the methods used on the basis of quantitative and qualitative analysis. In our experimental work we used developmental games as an effective means of developing the child`s mental qualities and communicating with other people. By solving the situations that arise, the child`s thinking, imagination, memory mature, children notice the mistakes of others and learn from them, learns to behave, be restrained, and norm of behavior.

Table 1 - percantage indicators of children according to the methodology of M.R.Giznburg “Study of learning motivation” at the stage of the determining experiment

Level	Experimental group (54 children)	Control group (52 children)
High	11 (20,4%)	9 (17,3%)
Average	25 (46,3%)	26 (50%)
Low	18 (33,3%)	17 (32,6%)

The results obtained by this methodology were also shown in Figure 2.

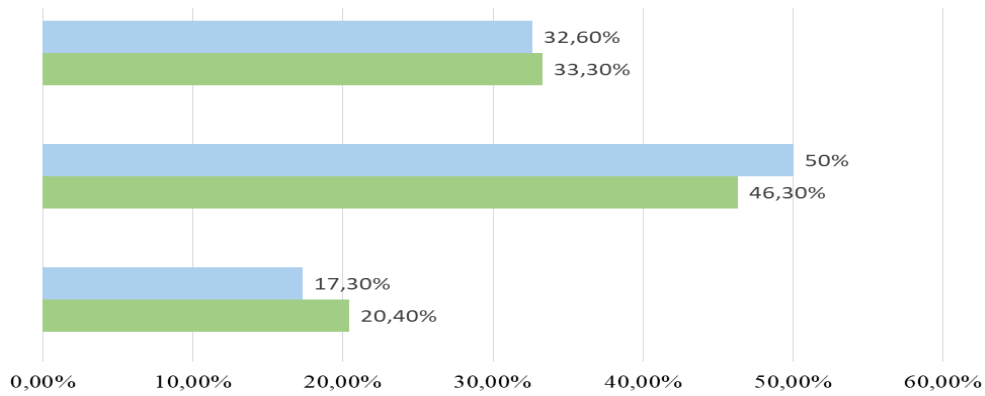

Figure1 - in the determinant experiment.

Levels of development of educational and cognitive motivation of children according to the methodology of the study of educational motivation by M.R.Giznburg.

Thus, as can be seen from the tables and diagrams above, it shows that the cognitive-motivational levels of the children under study were not yet sufficiently formed at the determining stage. Now, according to Voronich’s methodology for assessing the use of Communication Speech tools, which allows diagnosing the social intelligence of children used in the social intelligence of children used in the determining experiment, the percentage of children is given in Table 2.

Table 2 - percentage indicators of children according to the methodology for assessing the use of Voronich’s means of communicating speech in the determining experiment

Level	Experimental group (54 children)	Control group (52 children)
High	9 (16,70%)	10 (19,20%)
Average	28 (51,20%)	26 (50%)
Low	17 (31,50%)	16 (30,80%)

The results presented in Table 2 above were reflected in Figure 2.

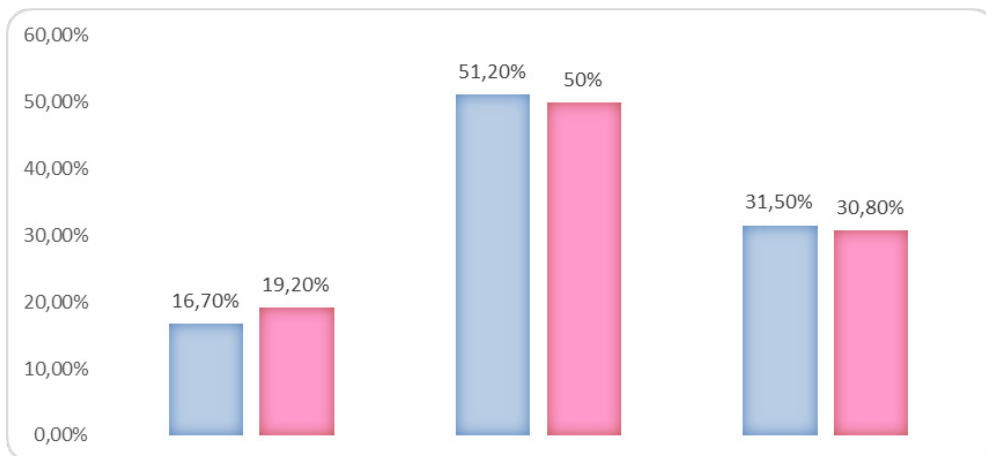

Figure 2 - percentage indicators of children according to Voronich's methodology for assessing the use of communication means of speech in the determining experiment

As can be seen from the results in Table 2 and Figure 2, it was found that the children of the subject in both groups had a low to moderate level of ability to use the means of communicating speech. These results show that children brought up in the pre-school group of older age who participated in the study are still characterized by non-compliance with the semantic integrity of the narrative, insufficient lexical and grammatical design, and inability to independently perform tasks correctly.

Conclusion

Summing up the results of the practical and pedagogical experiment, we can draw the following conclusion: the program consisting of developing games developed by us gave a positive result, so we can note that during the creation and implementation of a system for the development of intellectual skills of children of the preschool group the level of emotional intelligence, social intelligence and intelligence significantly increased, which determines the formation of their intellectual skills.

In particular, it was noted that the level of development of cognitive needs and interests of children of the preschool adult group in the experimental group; the formation of motivation for learning at school, the level of cognitive activity/ the ability to ask various questions, the desire to learn at school, cognitive needs and interests, that is cognitive activity, the ability to ask various questions, the desire to learn at school, cognitive activity, the formation of motivation for

learning at school, the level of cognitive activity, the ability to ask various questions, the desire to learn at school cognitive needs and interests, that is, cognitive motivation increased. Their emotional and communicative skills are also significantly increased-for example, the ability to exchange bilateral information in interpersonal communication, the ability to emotionally perceive a communication partner and establish a positive emotional relationship with peers, the ability to overcome communication barriers, the ability to recognize the emotions of another person, express respect for adults and loved ones; the ability to express their emotional state, understand the requirements imposed by adults in social interaction.

In conclusion, the quantitative and qualitative data of the study characterize the clarity of the experimental results. Therefore, the above data obtained as a result of the experimental work made it possible to conclude that there is a positive dynamics in the process of developing intellectual skills of children of the preschool adult group.

REFERENCES

- [1] Legal information system of Regulatory Legal Acts of the Republic of Kazakhstan.- 2007. – p.15
- [2] Model principles of activities of preschool organizations. // Minister of Education of the Republic of Kazakhstan. – 2022. – No.385. – p.89.
- [3] D.Mardiana, A.Mudrikah, N.Amna Developing Kindergarten // Children's Mathematical Abilities and Character by Using Area Instruction Model, – 2017. –No11(6). –pp. 17–38.
- [4] Andreeva I.N. Emotional intelligence as a phenomenon of modern psychology. //Novopolotsk: PSU. – 2011. – p.388.
- [5] Velichkovsky B.M. Psychological problems of studying intelligence. Intellectual processes and their modeling. //Moscow. – 1987. – pp.120-141.
- [6] Galperin P.Ya. Research of intellectual development of the child // Questions of psychology. //School-Press. – 1969. – No.1. –325 p.
- [7] Deputy I.S. Intellectual development of children. //Arkhangelsk, –2011. – p.135.
- [8] Filimonova N.A., Shilin D.Ye., Pechora O.L., Andreichenko A.P., Kasatkina E.P. Intellectual development of children with congenital hypothyroidism. Problems of Endocrinology, – 2003. – No.49(4).
- [9] Zhuravleva A.L., Ushakova D.V., Kholodnaya M.A. Modern studies of intelligence and creativity. –Moscow. – 2015. – 608 p.
- [10] Bogus M.B. Intellectual Development of Primary School-Aged BilingualLearners //Mediterranean Journal of Social Sciences, Rome. – 2024. – VL. 5. - No 2. – p. 548.

[11] Ayarova B.A., Aytbaeva A.K., Alimbekova A.A. Opportunities for the use of gamification in the development of leadership skills of children of an adult group in a preschool organization. //KazUIRandWL named after Ablaikhan. –2024. – VL. 73. – No 2. - p. 510.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАЛАРДЫҢ ДАМЫТУШЫ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ЗИЯТКЕРЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

* Изат М.М.¹, Солиев И.С.², Қыяқбаева Ұ.Қ.³

*^{1,3} Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

² Ферғана ұлттық университеті, Ферғана, Өзбекстан

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың зияткерлік дағдысын қалыптастырудың теориялары негізделіп, практикалық тұрғысынан тәжірибе нәтижесі арқылы көрсетілген. Мектепке дейінгі кезеңде баланың зияткерлік дағдыларының қалыптасуы мен дамытушы ойындар арқылы арттыра түсудің мүмкіндіктерін ашып көрсеткен. Зият пен зияткерлік ұғымы қазіргі таңда кеңінен қолданыста және өзекті тақырыптардың біріне айналууда. Заманның технологиялық қарқынды дамуы мен жаһандану кезеңіне сай, демографиялық өсуге сәйкес біздің қоғамда жаңадан өзгерістер байқалуда. Соған орай өскелең ұрпақ бойында болуға тиіс білік пен дағды түрлері де арта түсуде. Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытуда баланың физикалық, коммуникативтік, танымдық, зияткерлік, шығармашылық дағдыларын, зерттеушілік қабілеттерін дамыту арқылы бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу мәселесі басты назарда.

Бала төрт пен бес жас аралығында маңызды кезеңді басынан өткізетінін, қабылдауы мен жаңаны үйренуге деген құлшынысын автор ғылыми түрде негізделіп көрсетілген теорияларын атап, бала бойында зияткерлік дағдыларын қалыптастырудың эксперименттік-эмпирикалық зерттеуі мен ұйымдастырылудың ерекшеліктері қарастырылып, эксперименттік зерттеу нәтижелері сандық және сапалық тұрғыдан талданады.

Мақалада ересек топ балаларының зияткерлік дағдысының дамуына тиімді құралдар ретінде дамытушы ойындардың тізімі көрсетілген. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы мен тұжырымдама негізінде жазылған және зияткерлік дағдының дұрыс ұйымдастырылуы үшін бала бойында физиологиялық дамудың заңдылықтары мен мүмкіндіктерін білу қажет. Мақалада атап өткендей, сенсорлық тәрбие мазмұны мен әдістерін

талдауға керекті қабылдау мен түйсіктің дамуын, логикалық ойлауының қалыптасу реттілігін ғылыми тұрғыда дәлелдеп, мектепке дейінгі ересек топ балаларының зияткерлік дағдысын қалыптастыруда дамытушы ойындардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін анықтаған.

Тірек сөздер: зияткерлік даму, ересек жас балалар, дамытушы ойындар, мектепке дейінгі кезең, мектеп жасына дейінгі балалар, ақыл ой тәрбиесі, зейін, есте сақтау қабілеті, зияткерлік

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ДОШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ РАЗВИВАЮЩИЕ ИГРЫ

*Изат М.М.¹, Солиев И.С.², Кыякбаева У.К.³

*^{1,3}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

²Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

Аннотация. В данной статье обоснованы теории формирования интеллектуальных навыков детей дошкольного возраста и отражены результаты практики с практической точки зрения. В дошкольном периоде выявлены возможности развития интеллектуальных навыков ребенка через развивающие игры. Понятие интеллигентности и интеллектуальности в настоящее время широко используется и становится одной из актуальных тем. В соответствии с технологически быстрым развитием времени и периодом глобализации, в соответствии с демографическим ростом в нашем обществе наблюдаются новые изменения. В связи с этим растет количество навыков и умений, которые должны быть у подрастающего поколения. В воспитании и обучении дошкольников в центре внимания проблема воспитания конкурентоспособного поколения через развитие физических, коммуникативных, познавательных, интеллектуальных, творческих навыков, исследовательских способностей ребенка.

Отмечая, что ребенок переживает важный этап в возрасте от четырех до пяти лет, восприятие и желание учиться новому, автор выделяет научно обоснованные теории, рассматриваются особенности экспериментально-эмпирического исследования и организации формирования у ребенка интеллектуальных навыков, анализируются результаты экспериментального исследования количественно и качественно.

В статье представлен перечень развивающих игр как эффективных средств развития интеллектуальных навыков детей старшей группы. Для правильной организации интеллектуальных навыков, написанных на основе государственной программы развития образования Республики Казахстан и концепции, необходимо знать закономерности и возможности физиологического развития ребенка. Как отмечается в статье, анализ

содержания и методов сенсорного воспитания позволил научно доказать развитие восприятия и интуиции, последовательность формирования логического мышления, выявить психолого-педагогические особенности развивающих игр в формировании интеллектуальных навыков детей старшей дошкольной группы.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, дети старшего возраста, развивающие игры, дошкольный период, дети дошкольного возраста, умственное воспитание, внимательность, память, интеллект

Received 27 August 2024

ӘОЖ 378.147

ҒТАМР 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.030>

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОРТА МЕКТЕПТЕ ТАРИХТЫ ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

***Шегенова З.К.¹, Сламбекова Т.С.²**

***^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан**

Аңдатпа. Қазіргі уақытта тарихты зерттеудің оқу-тәрбие мақсаттары қазақстандық білім беруді модернизациялау стратегиясымен, атап айтқанда, Қазақстан Республикасындағы орта білім мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. 2016 жылдан бастап орта мектептерге енген жаңартылған білім беру мазмұны оқушыларға пәндік білім беруге ғана емес, сонымен қатар олардың пәндік дағдылары мен танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Фактологиялық білімнен гөрі оқушылардың бойында тарихи түсінік, тарихи ойлау дағдыларын дамытудың маңыздылығы халықаралық тәжірибеге және халықаралық зерттеулерге сай негізделіп отыр.

Еліміздегі демократиялық, азаматтық қоғамның қалыптасуы орта білім беру жүйесінің алдына еркін ойлайтын, тарихи тәжірибе мен оның сабақтарын ұғынатын, өз іс-әрекеті үшін тарихи жауапкершілікті түсінетін тұлғаны тәрбиелеу мәселесін қойып отыр. Бұл мәселені шешудің бір әдісі – оқушылардың тарихи ойлау, тарихи білімі мен пәндік дағдыларын қалыптастырып, оларды сабақ барысында зерттеуге баулитын әдіс-тәсілдерді қолдану болып табылады. Осы мақалада тарих сабақтарында

белсенді оқыту (active learning), зерттеуге негізделген оқытуды (inquiry-based learning), тарихи ойлау концептілері (historical thinking concepts) арқылы оқыту әдістерінің оқу үдерісіне кіріктіріліп, қаншалықты тиімді қолданылып жатқаны қарастырылды.

Мақалада орта мектепте тарихты оқытуға қатысты әдеби шолу жасалынып, жалпы «тарихи білім мен дағды», «тарихи ойлау», «тарихи концепт» секілді кілтті түсініктердің арасындағы байланысқа интерпретация берілді. Арнайы жүргізілген зерттеу арқылы тарих сабақтарында оқушылар фактологиялық білімді игерумен қатар, тарихи оқиғалар, құбылыстар мен тарихи үдерістердің себеп-салдарлық байланысын, өзгерістер мен сабақтастықтарды қалайша анықтай алатыны зерттеліп, мұғалімдердің пәнді оқытудағы әдістемелік проблемалары мақалада талданды.

Тірек сөздер: оқыту әдістемесі, белсенді оқыту, дағдылар, тарихи ойлау, тарихи ойлау концептілері, тарихи ойлау дағдылары, тарихи білім, зерттеуге негізделген оқыту, тарихи деректер

Кіріспе

Зерттеу проблемасын шешуде қазіргі орта білім беру мазмұнының өзгеруі жағдайында жаңа білім беру парадигмасы, жүйелі-әрекеттік тәсілдеме негіздері, тарихты оқытудың заманауи әдістемелік ерекшеліктері, зерттеуге, жобаға негізделген оқыту сияқты интерактивті оқыту әдістерін зерделеу басшылыққа алынды. Осы тұста маңызды идея – оқушылардың әртүрлі оқу стильдерін ескере отырып, оқытуды жекелендіру мәселесіне назар аудару.

Тарихи мазмұнды оқу материалын тереңірек игеруге және оқушылардың тарихи сауаттылығын дамытуға ықпал ететін сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығын атап өту маңызды.

Қазіргі таңда білім беру саласында халықаралық және отандық контекстте көптеген түбегейлі өзгерістер орын алуда. Бұл өзгерістерге себеп болған әлеуметтік-экономикалық мәселелер, технологиялардың дамуы, цифрландыру мен білім беру мазмұнының тез арада ескіруі маңызды фактор болып табылады.

Соңғы жылдары мектептерде тарихты оқытудың бірнеше тенденциялары орын алуда. Оларға мыналар жатады:

- Сыни тұрғыдан ойлау мен талдау дағдысына баса назар аудару: тарихи фактілерді есте сақтаудың орнына оқушыларға тарихи оқиғалар мен құбылыстарға, олардың себептері мен салдарына сыни көзқараспен қарауға, сондай-ақ әртүрлі көзқарастар мен интерпретацияларды талдау.

- Өртүрлі технологияларды қолдану: тарих сабақтарының интерактивті ету үшін цифрлық мұрағаттар, онлайн кітапханалар мен түпдеректерді қолдану, интерактивті карталар және уақыт шеңбері сияқты технологияларды енгізу.

- Жобаға негізделген оқыту (Project-based learning): оқулықтарды оқу мен тест тапсырудың орнына оқушыларға проблеманы шешуге бағытталған жобаларды жүргізу және өмірмен байланысты жағдаяттарға негізделген іс-әрекетке баса назар аудару.

Қазақстанда 2016 жылдан бастап оқу үдерісінде жүзеге асырылып жатқан жаңартылған білім беру аясында құрастырылған тарих бойынша оқу бағдарламалары да халықаралық тенденцияларды басшылыққа алған болатын.

Оқу бағдарламасына сәйкес «Қазақстан тарихы» оқу пәнінің мақсаты – білім алушылардың бойында тарихи сана, қазақстандық патриотизм, ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды дарыту, зерттеушілік, ойлау, коммуникативті дағдыларды дамыту [1]. Елімізде демократиялық және азаматтық қоғамның қалыптасуы мектептегі білім беру жүйесінің алдына өз бетінше және сын тұрғысынан, тарихи ойлауға қабілетті тұлғаны тәрбиелеу мәселесін қойды.

Тарихи ойлау өткен оқиғаларды дәлелдер мен тарихи контекстке сүйене отырып түсіну мен түсіндіруді, түпдеректерді талдау, әртүрлі көзқарастарды бағалау және оқиғалардың өзара байланыс орнату сияқты дағдыларды қолдануды қамтиды. Бұл тарихи контексті терең түсінуді, сондай-ақ дереккөздердің сенімділігі мен маңыздылығын бағалауды қажет ететін ойлау тәсілі.

Тарихшы Сэм Вайнбург «тарихи ойлау-өткенді түсіну» деген анықтама береді[2].

Еуропа, АҚШ және әлемнің басқа елдерінде тарихты оқыту тек пәндік академизммен ғана емес, сонымен қатар оқытуда белсенді әдіс-тәсілдерді, зерттеу тәсілдемесін қолдануымен ерекшеленеді. Қазіргі ғылыми мақалалар авторларының көбісі тарихты зерделеу дегеніміз тарихи оқиғаларды жай ғана мазмұндау, әңгімелеу емес, ол оқушының тарихи оқиғаларды талдау, оларға өзіндік интерпретация жасау қабілетін дамыту деп санайды. Алайда бұл ретте «білім» категория ретінде оқу-зерттеудің негізгі қайнар көзі, объектісі болып табылатынын ескерген жөн.

1970-1980 жылдары Англияда GCSE and Advance Level деңгейлерінде мектепті аяқтау кезеңінің соңында тапсырылатын емтихандарда оқушылардың субстантивтік, яғни нақты декларативті білімдерін тексеруге баса назар аударған. Алайда осы жылдары Англияда

зерттеушілер мен оқу бағдарламасын әзірлеушілер мектептегі тарих пәнін қайта құрыстырып шықты. «Жаңа тарих» үш негізгі кілтті сөздермен сипатталды «дағдылар», «концептілер», «қарым-қатынастар» [3].

Вайнбергтің айтуынша тарихи ойлау мен тарихи білім тарихи дәйектерді қарастыруда когнитивті процестерді қажет етеді: бұл дәйектерді растау, негіздеу, тарихи деректерді іздеу, талдау, контекстуализациялау [4].

Оқушылардың көбісі тарихты «тарихты көбейту кестесі» ретінде «маңызды фактілер» жиынтығы ретінде ғана қарастырады [5]. Пакстон да бұл оймен келіседі, оқушылар тарихпен алғаш рет оқулықтар арқылы танысады, ал оқулықтар фактілер «каталогы» сияқты белгілі бір оқиғаны жинақтауға арналған дейді. Яғни оқушылар тарихи оқиғаларға сын тұрғысынан қарамайды, тарихты тек фактілер тізімі ретінде қарастырады [6].

Тарихи фактілер тарихтың негізгі қайнар көзі болып табылады, онсыз ешбір тарихи оқиғаны интерпретациялау мүмкін емес. Алайда тарихи ойлау хронология мен хронографиядан кең, берілген фактілердің бір-бірімен байланысын зерттеуді талап етеді. Яғни жеке фактілердің өздері еш ақпарат бермейді, тарихшылар сол себепті дұрыс әрі мәнді сұрақтар қоя отырып, негізді пайымдаулар мен дәлелді тұжырымдамаларды жасай білу керек. Басқаша айтқанда, тарихи ойлау фактілерді жинақтауды емес, оларды түрлендіруді білдіреді [7].

У. Хартман, М. Хасельхорн тарихты зерделеу, тарихи білімді тек қана жаттап, әңгімелеуден гөрі тарихи ойлау дағдыларын қамтуы қажет деп санайды. Тарихи ойлаудың дағдылары оқушылардың түрлі пікірлер мен пайымдарды зерттеуді, тарихи оқиғалар мен құбылыстарды сын тұрғысынан талдауды, өткенді зерделеудің негізінде болашақты болжай алуды қарастырады [8].

Л. Харрис, Г. Гирард пәндік мазмұн аясында білім аспектісін сипаттау үшін «тарихи маңыздылық» терминін құрастырды. Автор тарихи білімге мектеп оқушыларының білімі үшін қандай оқиғалар маңызды екендігін қарастыратын объектив ретінде қарады [9].

Линда С. Левстик, Кит С. Баргон мектеп оқушыларының тарихи зерттеулерге, көбінесе кіріктірілген әлеуметтік зерттеулердің оқу бағдарламасы аясында қатысуының тиімділігін атайды. Сонымен қатар, тарихи деректерді жинау және талдау, тарихи тұлғалардың перспективаларын зерттеу оқушылардың концептуалды ойлауын қалыптастыруға ықпал етеді [10].

Джозеф Зайда, Кен Смит ресейлік тарих оқулықтарында жаңа болмысты қалыптастыруға және оқушылар тарапынан тарихи оқиғаларды

талдауға жағдай жасалуымен қатар идеологиялық бағдарлану орын алғанын анықтауда [11].

Эбби Рэйсман, Брад Фога тарихи түпдеректер негізінде тарих сабақтарын өткізудің перспективалық бағыттарын қарастырады [12].

Ғалымдар М.Меркт, М.Вернер, В.Вагнер зерттеу негізінде тарихи ойлау дағдылары белгілі бір дереккөздерді талдау, оларда жатқан астарлы мазмұн мен идеяны анықтау, алған ақпаратты және жасалған тұжырымдамаларды тексерумен байланысты деген қорытындыға келді. Сондықтан оқушылардың өткен оқиғаларды түсінуі, тарихи дәйектерді жинақтау, өткен заманның тарихи құжаттарын пайдалану үшін тарихшылар тарапынан қолданатын әдістерін білуді қажет етеді [13].

П.Г. Ривас талдау, пайымдау және тарихи деректерді бағалау немесе түсіндіру сияқты негізгі дағдылар мектеп оқушыларының тарихи ойлауын қалыптастыру үшін қажет деп санайды. Жалпы, автордың айтуынша, тарих сабақтарында оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға аса көңіл бөлу керек [14].

А.Дж. Чапман «дәлел» тарихи концептісімен байланысты ойлаудың өзара байланысты түрлеріне (сұрақ қою және қорытынды жасау сияқты) ерекше мән береді.

Роланд Бернард австриялық тарих мұғалімдерімен бірге өткізген сапалы зерттеуінің басты элементтерінің бірі – тарих сабағының негізгі мәні ретінде өткеннің болашақпен, бүгінгі күнмен және ертеңгі күнмен байланысы. Автордың пікірінше, тарих сабақтарындағы барлық іс-әрекет сыни ойлаумен тікелей байланысты.

Оқушылардың тарихи ойлау дағдылары мен білімін дамытуға көмектесетін бірқатар оқыту әдістері мен тәсілдері бар. Бірақ солардың ішінде зерттеуге негізделген оқытуды (Inquiry-based learning) ерекше атап өткен жөн. Бұл әдіс оқушылардың тарихи дереккөздермен терең жұмыс жасауды және өткенді тереңірек түсіну үшін дұрыс сұрақтар қоюды қамтиды. Ол тек тарихи фактілерді есте сақтаудың орнына тарихи ойлау процесін қалыптастыруға септігін тигізеді [15].

Зерттеуге негізделген оқыту өткенді зерделеуде тарихи ойлау концептілерін жетік қолдануда: дәлел, себеп-салдар, тарихи контекст, перспектива, өзгеріс пен сабақтастық, ұқсастық пен айырмашылық, маңыздылық. Тарихи концептілер зерттеуге негізделген оқыту үшін өте маңызды, өйткені олар маңызды сұрақтар қоюға және тарихи дереккөздерді түсіндіруге негіз береді. Бұл концептілер тарихи оқиғалар мен процестерді талдауға және олардың арасындағы байланысты орнатуға мүмкіндік береді. Сабақ аясында белгілі бір тақырыпқа бір немесе екі тарихи концепт таңдалып, сабақ барысындағы барлық іс-әрекет осы

концептіге тіреледі, мысалы «себеп-салдар» концептісі анықталса, сабақ бойы оқушылар берілген тарихи оқиғаның сылтауларын, ұзақ мерзімді, қысқа мерзімді себептері талдауға, экономикалық, саяси, әлеуметтік салдарларын зерделеп, өздерінің терең когнитивті ойлау дағдыларын дамытады. Зерттеуге негізделген оқыту мен тарихи ойлау концептілері бірін-бірі толықтырып, белсенді оқыту мен сыни талдауға қатысу арқылы оқушылар тарихты және оның қазіргі әлемді қалай қалыптастыратынын тереңірек түсінеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеуге негізделген оқыту мен тарихи ойлау концептілері арқылы оқушыларды тарихқа баулып, оқыту Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі жүзеге асырылып жатқан NIS-Programme бағдарламасы бойынша 2015-2016 оқу жылынан бастап, ал елдегі жалпы білім беретін мектептерде жаңартылған оқу бағдарламасы арқылы 2016-2017 оқу жылынан басталған еді. Назарбаев Зияткерлік мектептерінде және жалпы білім беретін мектептерде жаңа оқу бағдарламасымен жұмыс жасауға қатысты әдістемелік қолдау көрсететін оқыту семинарлары жүзеге асқан болатын. Алайда іс жүзінде мұғалімдердің дайындығы, бұл аталған әдістемелердің қолданылуы мен тиімділігі қандай деген зерттеу сұрақтары туындауда.

Зерттеудің мақсаты – негізгі мектептің 6-10 сыныптарында тарих сабақтарында зерттеуге негізделген оқыту мен тарихи ойлау концептілерінің қалайша тиімді жүзеге асып келе жатқанын анықтау. Яғни, тарихи деректермен жұмыс жасау, уақыт пен кеңістікте бағдарлану, талдау дағдыларын дамыту барысында мұғалімдер зерттеуге негізделген оқыту мен тарихи ойлау концептілерге негізделген оқытуды қалайша қолданады және олардың негізінде тапсырмаларды қаншалықты тиімді құрастыратынын анықтау.

Зерттеу барысында келесідей аралас әдіс, яғни сапалы және сандық әдістер қолданылды: онлайн сауалнама, сабақтарды бақылау. Зерттеу онлайн-сауалнама жүргізуден басталады. Онлайн сауалнама қазақ тілінде өткізілді. Сауалнамаға 19 Назарбаев Зияткерлік мектептерінің 6-10 сыныптарда Қазақстан тарихын оқытатын тарих мұғалімдері қатысты. Жалпы сауалнамаға 49 мұғалім қатысты.

Мұғалімдерге арналған сауалнама 14 сұрақтан құралды, 7-і ашық типтегі және 7-і жабық типтегі сұрақтар. Бұл сұрақтар мұғалімдердің концептілерге негізделген оқыту бойынша туындаған мәселелерін анықтауға бағытталған. Зерттеудің бұл кезеңінде сауалнама нәтижелері талданып, тиісті қорытындылар жасалды.

Мектептерге іс-сапардың мақсаты – 6-10 сыныптардың сабақтарын бақылау болды. Екі мектеп бойынша жалпы 17 сабақ бақыланды. Сауалнама нәтижелеріне сәйкес сабақты бақылау парағының негізгі фокустары анықталды. Бұл – сабақта белгілі бір концептінің орын алуы және тиісті дағдылардың дамуына акцент жасау. Сабақтарды бақылау барысында пән бойынша оқу бағдарламасы қолданылды. Бір сабақ шамамен 20-40 минуттай бақыланды.

Сабақтарды бақылаудың міндеттері: сабақта белгілі бір тарихи ойлау концептінің орын алуы мен оған тиесілі тапсырмалардың құрастырылуын бақылау; дағдылардың қарапайымнан күрделіге дейін прогрессиясын бақылау; сабақтағы жоспарланған іс-әрекеттің оқу мақсаттарына сәйкестігін тексеру; сабақта әрбір оқушының жұмыс жасауы және тарихи зерттеуге қатысуын аңғару.

Нәтижелер мен талқылау

Оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін зерттеуге негізделген оқытуды қолдану, тарихи ойлау концептілерінің негізінде сабақ форматын құрастыру «Қазақстан тарихы» пәні бойынша оқу бағдарламасының талабы болып табылады. Онлайн сауалнаманың нәтижелеріне сәйкес мұғалімдердің 95,9% (49 мұғалімнен 47 мұғалім) концептілергенегізделген оқыту тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыруға септігін тигізеді, мұғалімдердің 67,3% (32 мұғалім) пайызы тарихи ойлау концептілерін түсінеді және олардың негізінде тапсырмаларды құрастыра алады деген пікір білдірді. Бірақ мониторингтік зерттеулердің өзге әдістері берілген мәселе бойынша келесідей нәтижелерді көрсетті:

1. Тарихи ойлау концептілері жайлы мұғалімдер білімдерінің шектеулігі. Онлайн сауалнамаға сәйкес мұғалімдердің 32,7% (16 мұғалім) концептілердің негізінде тапсырма құрастыруға қиналады. Талдықорған мен Алматы мектептеріне іс-сапар барысында тарих мұғалімдерінің концептілер жайлы бейхабар және концептілердің негізінде сабақтарды қалай жоспарлау керектігі туралы білімдердің жетіспеушілігі.

2. Мұғалімдердің 26,5% (12 мұғалім) көбінесе 7 сыныптарда, 18,4%-ы 10 сыныптарда концептілер бойынша оқытуда қиындық көретінін айтты. 7 сыныпта кездесетін проблемалар көбінесе оқушылардың жаңа жүйеге, оқу ортасына бейімдеу кезеңімен байланысты болса, 10 сыныптарда сыртқы жиынтық бағалауға дайындықпен тікелей байланысты.

3. 42,9% мұғалімдер (21 мұғалім) «интерпретация», 16,3%-ы «өзгеріс пен сабақтастық» концептілері бойынша тапсырмалар құрастыру жиі қиындық тудыратыны туралы пікір білдірді.

4. 10 сынып оқушылармен жүргізілген сұхбат барысында да 10

оқушының 5-і тарих сабақтарында тарихи деректермен жұмыс жасау, талдау жүргізуді 10 сыныпта бастадық деп мәлімдеді. Яғни, 6 сыныптан бастап дамытылуы тиіс дағдылар тек 9-10 сыныптарда қалыптаса бастайды.

5. Бақыланған 17 сабақтың ішінен тек 4 сабақта концептілерге негізделіп құрастырылған тапсырмалар орын алды. Бірақ бұл тапсырмалар көбінесе «дәлел» мен «себеп-салдар» концептілеріне қатысты. Тапсырмалар үстірт, дағдыларды дамытуда қарапайымнан күрделіге дейін прогрессиясы көзделмеген. Талдауға берілген тапсырмалар жоғары деңгейдегі дағдылардың дамуына септігін тигізбейді.

Мұғалімдердің концептілерге негізделіп тапсырмалар құрастыруда қиындық көретіні ішкі жиынтық бағалау жұмыстарындағы тапсырмаларды талдау барысында да аңғарылды: тапсырмалардың көбісі білім мен түсінікке бағытталуы; тапсырмалардың нақты берілмеуі, орындау критерийлерінің түсініксіздігі; белгілі бір тарихи концептіге бағытталып құрастырылған тапсырмалардың шектеулігі; қарапайымнан күрделіге дейін дағдылар прогрессиясының ескерілмеуі; тарихи деректермен жұмыс жасаудың тиімсіз түрде ұйымдастырылуы; оқушылардың берген жауаптарының шектеулігі, негізді дәйектер мен мысалдарды келтіру, өз ойын өрбіту қабілеттерінің жеткіліксіздігі (талданған 70 жұмыстың 30-ында дәйектеме келтіру сапасы төмен).

Зерттеудің нәтижелері бойынша келесі тұжырымдарды жасауға болады:

1) Тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыру және пәндік мазмұнды терең ұғыну мақсатында концептілерге негізделген оқытуды қолдану тиімді.

2) Тарихи ойлау концептілері арқылы тарихты оқытуға бейімделу күрделілігі дәстүрлі әдістердің қолданылуы мен жалпы оқытудағы стереотиптермен түсіндіріледі.

3) Тарихи ойлау концептілерінің бір категориясы тарихи деректермен жұмыс жасауды талап етеді, алайда елімізде орысшадан қазақшаға аударылған, оқушылардың жас ерекшеліктеріне орай бейімделген деректер базасының болмауы мұғалімдерге ауыртпалық әкеледі, бұл материалдарды аудару мен бейімдеу.

4) Әр сабақта берілетін пәндік мазмұн міндетті түрде белгілі бір концептіге негізделіп, оқытылуы тиіс.

5) Сабақта берілетін тапсырмалар міндетті түрде бір немесе екі концептілердің негізінде құрастырылуы тиіс.

6) Сыныптан сыныпқа қарай бұл концептілердің негізінде дамытылатын дағдылардың прогрессиясын ескерген жөн.

Кешенді зерттеу бірқатар қарама-қайшылықтарды көрсетті:

1. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында тарихты оқыту тәсілдерін өзгерту қажеттілігі мен осы процесті іске асырудың тиімді психологиялық-педагогикалық тетіктерінің жетіспеушілігі арасында.

2. Мұғалімдердің оқытуда оқу мақсаттарын іске асыруға ұмтылысы мен олардың қолданатын дәстүрлі, репродуктивті оқыту әдістері арасында.

Жалпы мұғалімдердің концептілер жайлы білімдері үстірт, теориялық және практикалық жағынан олардың қолдану мүмкіндіктері туралы толыққанды ақпарат тапшы. Мұғалімдердің көбісі «дәлел» және «себеп пен салдар» концептілері бойынша тапсырмаларды құрастыруға дағдыланған. Бірақ бұл тапсырмалар дағдылардың прогрессиясына орай тек қарапайым деңгейін қамтиды. Толыққанды, егжей-тегжейлі талдауға бағытталған тапсырмалар жоқтың қасы.

Тарихи ойлау концептілеріне негізделген оқуды тиімді түрде жүзеге асыру үшін зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру қажет. Зерттеу іс-әрекеті деп мұғалім мен оқушының белгілі бір тарихи мәселенің шешімін іздеу бойынша бірлескен шығармашылық үдерісті білдіреді, оның нәтижесі зерттеушілік ойлау дағдыларын және тұтас дүниетанымды қалыптастыру болып табылады. Оқытудағы зерттеу әдісі оқушыларды дайын ақпаратты енжар пайдаланушы емес, шығармашыл үдерістің қатысушылары етеді. Зерттеуге негізделген оқыту – оқушылар ғалым-зерттеуші рөліне енетін болатындай жағдаяттарды құрумен сипатталады. Бұл жағдайларда оқушылар бақылау және белгілі бір құбылысқа қатысты сұрақтар қою, өз теорияларын деректер талдауына негіздеу және қарсы қою үшін не көретініне түсіндірме іздеу бойынша нақты қадамдарды орындайды. Оқудағы зерттеу әдісі оқушыларға құбылыстар мен фактілер арасындағы байланыстарды, тұтас тарихи үдеріс бейнесін көруге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Зерттеу негізінде анықталған мәселелердің туындауы көбінесе әдістемелік проблемаға қатысты деген тұжырым жасалды. Сауалнама мен сабақтарды бақылау нәтижелері мұғалімнің зерттеуге негізделген оқыту мен тарихи ойлау концептілерге негізделген оқытуды барынша түсінбегені мен тәжірибеде қолданбайтының белгісі. Бұл өз кезегінде мұғалімдердің өз тәжірибелерінде концептілерді жүйесіз қолданатыны және тарапынан мұғалімдерге әдістемелік қолдаушылықтың жеткіліксіздігі туралы болжам жасауға итермелейді.

ӘДЕБИЕТ

[1] 5-9 сыныптарға арналған «Қазақстан тарихы» пәні бойынша МЖБС оқу бағдарламалары. – Access mode: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021688#z4> [Date of access: 14.04.2023]

[2] Wineburg S. Historical thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past. Temple University Press. – 2001. – P. 73-87. – Access mode: URL: https://www.6floors.org/bracket/wp-content/uploads/2012/02/81_full_.pdf [Date of access: 8.02.2023]

[3] Counsell C. Historical Knowledge and Historical Skills: a distracting dichotomy. In J. Arthur and R. Phillips (Eds.). //Issues in History Teaching. London: Routledge, 2000. – P. 54-71. – Access mode: URL: <https://ru.scribd.com/document/262484855/Historical-knowledge-and-historical-skills-A-distracting-dichotomy> [Date of access: 26.02.2023]

[4] Wineburg S.S. Historical problem solving: A study of the cognitive processes used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. // Journal of Educational Psychology, 83(1). – 1991. – P. 73-87.

[5] Barr R.D., Bath J.L., & Shermi S.S. Defining the social studies. Washington, D.C.: National Council for the Social Studies. – 1977. – P. 87-93.

[6] Paxton R.J. A deafening silence: History textbook and the students who read them. //Review of Educational Research, 69(3). – 1999. – P. 315-339. – Access mode: URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9633a4206399d727197173f10a4aedb7e113b55b> [Date of access: 18.03.2023]

[7] Spoehr K.T., & Spoehr L.W. Learning to think historically. // Educational Psychologist, 29. – 1994. – P. 71-77.

[8] U. Hartmann, M. Hasselhorn. Historical perspective taking: A standardized measure for an aspect of students' historical thinking. //Learning and Individual Differences. Vol. 18, Issue 2, 2nd Quarter 2008. – 2008. - P. 264-270.

[9] L.Mc. Harris, B.Girard. Instructional significance for teaching history: A preliminary framework. //The Journal of Social Studies Research. Vol. 38, Issue 4. - 2014. - P. 215-225. – Access mode: URL: <https://asu.elsevierpure.com/en/publications/instructional-significance-for-teaching-history-a-preliminary-fra> [Date of access: 19.05.2023]

[10] Linda S. Levstik, Keith C. Barton. Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle Schools. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates. – 2005/2011. - P. 212.

[11] Joseph Zajda, Ken Smith. Globalisation, Ideology and History School Textbooks: Secondary School History Teachers Responses in the Russian

Federation. Educational Sciences: Theory and Practice № 37(2). - 2015. - P. 59-78.

[12] Abby Reisman, Brad Fogo. Contributions of educative document-based curricular materials to quality of historical instruction. //Journal of Curriculum Studies. Vol. 51, Issue 1. – 2019. - P. 62-83.

[13] M. Merkt, M. Werner, W. Wagner. Historical thinking skills and mastery of multiple document tasks. //Learning and Individual Differences. Vol. 54, February. - 2017, - P. 135-148.

[14] Калиева К.М., Аймагамбет Т. Біліктілік тәсіл-педагогикалық процесті ұйымдастыру негізі. //Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. - 4 (55) 2019. - ISSN 2412-2149. – Б. 16-23.

[15] Smith M., Breakstone, J., Wineburg S. History Assessments of Thinking: A Validity Study. Cognition and Instruction. 37(1). – 2019. – P. 156-163

REFERENCES

[1] Curriculum on the discipline “History of Kazakhstan” for grades 5-9 of the Basic Secondary Education Level. – Access mode: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021688#z4> [Date of access: 14.04.2023]

[2] Wineburg S. Historical thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past. Temple University Press. – 2001. – P. 73-87. – Access mode: URL: https://www.6floors.org/bracket/wp-content/uploads/2012/02/81.full_.pdf [Date of access: 8.02.2023]

[3] Counsell C. Historical Knowledge and Historical Skills: a distracting dichotomy. In J. Arthur and R. Phillips (Eds.). //Issues in History Teaching. London: Routledge, 2000. – P. 54-71. – Access mode: URL: <https://ru.scribd.com/document/262484855/Historical-knowledge-and-historical-skills-A-distracting-dichotomy> [Date of access: 26.02.2023]

[4] Wineburg S.S. Historical problem olving: A tudy of the cognitive processes used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. // Journal of Educational Psychology, 83(1). – 1991. – P. 73-87.

[5] Barr R.D., Bath J.L., & Shermi S.S. Defining the social studies. Washington, D.C.: National Council for the Social Studies. – 1977. – P. 87-93.

[6] Paxton R.J. A deafening silence: History textbook and the students who read them. //Review of Educational Research, 69(3). – 1999. – P. 315-339. – Access mode: URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9633a4206399d727197173f10a4aedb7e113b55b> [Date of access: 18.03.2023]

[7] Spoehr K.T., & Spoehr L.W. Learning to think historically. // Educational Psychologist, 29. – 1994. – P. 71-77.

[8] U. Hartmann, M. Hasselhorn. Historical perspective taking: A standardized measure for an aspect of students' historical thinking. // Learning and Individual Differences. Vol. 18, Issue 2, 2nd Quarter 2008. – 2008. - P. 264-270.

[9] L. Mc.Harris, B.Girard. Instructional significance for teaching history: A preliminary framework. //The Journal of Social Studies Research. Vol. 38, Issue 4. - 2014. - P. 215-225. – Access mode: URL: <https://asu.elsevierpure.com/en/publications/instructional-significance-for-teaching-history-a-preliminary-fra> [Date of access: 19.05.2023]

[10] Linda S. Levstik, Keith C. Barton. Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle Schools. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates. – 2005/2011. - P. 212.

[11] Joseph Zajda, Ken Smith. Globalisation, Ideology and History School Textbooks: Secondary School History Teachers Reponses in the Russian Federation. Educational Sciences: Theory and Practice № 37(2). - 2015. - P. 59-78.

[12] Abby Reisman, Brad Fogo. Contributions of educative document-based curricular materials to quality of historical instruction. //Journal of Curriculum Studies. Vol. 51, Issue 1. – 2019. - P. 62-83.

[13] M. Merkt, M. Werner, W. Wagner. Historical thinking skills and mastery of multiple document tasks. //Learning and Individual Differences. Vol. 54, February. - 2017, - P. 135-148.

[14] Kaliyeva K.M., Aiytmagambet T. Biliktilik tásil-pedagogikalyq prosesti uymdastyry negizi (The qualification approach is the basis for the organization of the pedagogical process). //Bulletin Ablai khan University of International Relations and World Languages. Series «Pedagogical sciences». – 2019. - 4 (55) 2019. – P. 16-23.

[15] Smith M., Breakstone J., Wineburg S. History Assessments of Thinking: A Validity Study.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

*Шегенова З.К.¹, Сламбекова Т.С.²

^{1,2} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Астана, Казахстан

Аннотация. В настоящее время учебно-воспитательные цели изучения истории тесно связаны со стратегией модернизации казахстанского

образования, в частности, с обновлением содержания среднего образования в Республике Казахстан. Они направлены не только на предоставление учащимся предметных знаний, но и на развитие их предметных навыков и познавательных способностей.

Становление демократического, гражданского общества в стране ставит перед системой среднего образования проблему воспитания свободно мыслящей личности, понимающей исторический опыт и его уроки, понимающей историческую ответственность за свои действия. Одним из способов решения данной проблемы является использование в учебном процессе методов и приемов, которые формируют у учащихся историческое мышление, исторические знания и предметные навыки, вовлечение их в ходе урока в историческое исследование. В этой статье рассмотрено, насколько эффективно методы обучения интегрируются в учебный процесс с помощью использования обучения, основанного на исследовании (inquiry-based learning), и концептов исторического мышления (historical thinking concepts) на уроках истории.

В статье дается литературный обзор об особенностях преподавания истории в средней школе, дается интерпретация взаимосвязи между такими ключевыми понятиями, как «исторические знания и навыки», «историческое мышление», «исторический концепт». На основе исследования изучено, как на уроках истории учащиеся, помимо усвоения фактологических знаний, выявляют причинно-следственную связь, изменения и преемственность исторических событий, явлений и исторических процессов. В статье проанализированы методические проблемы учителей в преподавании истории и их возможные причины.

Ключевые слова: методика обучения, активное обучение, историческое мышление, навыки, концепты исторического мышления, навыки исторического мышления, историческое знание, основанное на исследовании, исторические источники

TEACHING FEATURES OF HISTORY IN SECONDARY SCHOOL IN MODERN EDUCATIONAL CONDITIONS

*Shegenova Z.K.¹, Slambekova T.S.²

*^{1,2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. Currently, the educational goals of studying history are closely related to the strategy of modernization of Kazakh education, in particular, with the renewal of the content of secondary education in the Republic of Kazakhstan. They are aimed not only at providing students with subject knowledge, but also at developing their subject skills and cognitive abilities.

The formation of a democratic, civil society in the country poses to the secondary education system the problem of educating a free-thinking person who understands historical experience and its lessons, who understands historical responsibility for his actions. One of the ways to solve this problem is to use methods and techniques in the educational process that form students' historical thinking, historical knowledge and subject skills, involving them in historical inquiry during the lesson. This article will examine how effectively teaching methods are integrated into the learning process through the use of inquiry-based learning and historical thinking concepts in history lessons.

The article provides a literary overview of the peculiarities of teaching history in secondary school, gives an interpretation of the relationship between such key concepts as "historical knowledge and skills", "historical thinking", "historical concept". Based on the research, it will be studied how in history lessons students, in addition to mastering factual knowledge, identify the cause-effect relationship, changes and continuity of historical events, phenomena and historical processes. The article analyzes the methodological problems of teachers in teaching history and their possible causes.

Key words: teaching method, active learning, historical thinking, skills, historical thinking concepts, historical thinking skills, historical knowledge, inquiry-based learning, historical sources

Мақала түсті: 24 сәуір 2024

ӘОЖ 37:398.91

ҒТАМР 14.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.031>

ӨСКЕЛЕҢ ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

*Ермекбаева М.А.¹, Кенжалин Қ.К.², Қапантайқызы Ш.³

*^{1,2,3}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі кезде жастар мен балалардың құндылық бағдары қоғам дамуының негізгі көрсеткіші болып саналады. Сондықтан білім беру мен тәрбиелеуде білімнің міндеті – жаһандық сын-қатерге қарсы тұратын, ұлттық құндылықтарды оңай қабылдай және қорғай алатын азаматтарды тәрбиелеу, қоғамды құрайтын әрбір жеке тұлғанының еңбек ету қабілетін арттыру, өмір сүру деңгейін көтеру, ұлттық және адами ізгі қасиеттерін дамыту.

Өзінің тіршілігін жалғастыруды мақсат еткен әрбір қоғам немесе әрбір ұлт өз ұрпағын жастайынан қоғамның наным-сенімі мен құндылықтарына сай тәрбиелеуге ұмтылады. Бұл құндылықтар қоғамның әлеуметтік-мәдени элементтеріне мән беретін ең маңызды критерийлер болып табылады. Құндылықтар балалар мектеп жасына жеткенге дейін дәстүрлі әдістер арқылы отбасында, одан соң мектепте беріледі. Балалар тәрбиесінің құралы ретінде әр халықтың өткені, бүгіні, болашағы бейнеленіп, халықтың этникалық ерекшелігі, тарихы, мәдениеті, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері, діни нанымдары көрініс тапқан ертегі, аңыз, әңгімелер, жұмбақтар, халық әндері, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер және т.б. қолданылады. Қазақ халқы бала тәрбиесінде мақал-мәтелдерді жиі қолданады. Бұл зерттеуде қазақ халқының негізгі құндылықтар жиынтығының бірі болып табылатын мақал-мәтелдерге назар аударылады. Зерттеудің мақсаты – қазақтың тәрбие үрдісінде жеке тұлғаны қалыптастырудағы мақал-мәтелдердің педагогикалық құндылығын зерттеу. Мақалада мақал-мәтелдердің балаларды тәрбиелеудегі функционалдығын зерттеу үшін талдау әдісі қолданылып, деректер сипаттамалық талдау арқылы ұсынылды.

Тірек сөздер: халықтық педагогика, этнопедагогика, ұлттық құндылықтар, халық ауыз әдебиеті, мақал-мәтелдер, педагогикалық құндылық, ұрпақ тәрбиесі, балалар тәрбиесі

Кіріспе

Қазіргі тіл білімінде тілдің адам танымының және мәдени-шығармашылық қызметінің негізгі тетіктерінің пайда болуы мен қызмет етуіндегі рөлін қарастыру процесі жүруде. Себебі, тіл – қоғамдық қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ұлттың өмірінен, тарихы мен мәдениетінен, менталитетінен ақпарат беруші, қоғамды дамытушы күш. Қазақ халқының тарихы мен тағдыры, тәлімі мен тәрбиесі оның сөзінде жатыр. Халық ауыз әдебиеті – тәлім-тәрбие мен ұлттық құндылықтардың қайнар көзі болса, сан ғасырлар бойы атадан-балаға мирас болып, белгілі бір халықтың әлеуметтік, экономикалық, саяси өмірінің негізіне айналған мақал-мәтелдер халық ауыз әдебиетінің маңызды және құнды бөлігі. Зерттеудің негізгі идеясы – өз елін, ұлтын сүйетін, мәдениетін сақтайтын, тілін қорғайтын жеке тұлғаны тәрбиелеу мәселесімен сабақтасады.

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзінде «Балалар арасында жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды дәріптеген абзал. Оқушылар мектеп бітіргенде, ең алдымен, адал азамат болып шығуы керек. Отаншылдық және мемлекетшілдік қасиет

әр баланың бойынан табылуы қажет» деп өскелең ұрпақтың бойына біліммен қатар адамгершілік құндылықтарды қатар сіңірудің, білім мен қатар баланың ақыл-ой тәрбиесінің де маңызды екендігін баса айтты [1].

Халқымыздың Тәрбие тал бесіктен деген даналық сөзінде айтылғандай, жеке тұлғаның дамуындағы ең маңызды рөлді отбасы атқарады. Отбасы балаларын қоғамға пайдалы тұлға етіп тәрбиелеуге тырысады. Қазақ халқында отбасылық тәрбие халықтық педагогика арқылы жүзеге асырылады. Отбасылық тәрбие – ұлттық тәрбиенің негізі, ал ұлттық тәрбие алған ұрпақ еңбекқор, дені сау, білімді, ақылды, адамгершілігі мол, ұлтжанды азамат болып өседі [2, 3]. Ал, бала білім алатын мектеп еш уақытта отбасынан, қоғамнан бөлініп, жеке мекеме болған емес. Сондықтан оның іс-әрекеті отбасымен өте тығыз байланысты [2, 102]. Қай жерде болсын тәрбиеленушінің іс-әрекеті неғұрлым қоғамға пайдалы болатындай ұйымдастырылса, оның қоғаммен байланысы да соғұрлым саналы қалыптасып, тәрбиенің тиімділігі арта түседі. Халықаралық аренадағы алдыңғы қатарлы елдердің тәжірибесі функционалдық сауаттылығы жоғары, кез келген жағдайдан шыға алатын, креативті ойлай алатын білімді маманның қажеттігін дәлелдеп отыр. Сондықтан қазіргі Қазақстандағы білім беруде шығармашылықпен ойлай алатын жеке тұлғаны дайындауға ерекше көңіл бөлінуде [3, 2].

Тәрбиенің барлық әдістері, құралдары, факторлары халық педагогикасынан бастау алады. Әрбір халықтың, ұлттың ұрпақтан-ұрпаққа ұзақ жылдар бойы жетілдіріліп келе жатқан өзіндік тәрбие мәдениеті қалыптасты. Және әр халық болашаққа ең қымбат рухани байлығы ғасырлар – бойы жинақталған осы даналықты жеткізуге ұмтылады. Тарихи дамудың әртүрлі кезеңдеріндегі қазақ халқының тәжірибесін зерделеу педагогтардың ғылыми мүдделеріне кірді, өйткені өткен тарих – қазіргі кездегі тұрақты, толыққанды өмірдің іргетасы және болашақта дамудың кепілі. Көптеген қазіргі заманғы зерттеушілер халық педагогикасын даналық пен педагогикалық ойдың қоймасы ретінде ғана емес, сонымен қатар біздің бастауымыз ретінде қарастыра отырып, қазақ халқының педагогикалық мәдениетіне жүгінудің маңыздылығы мен қажеттілігін атап көрсетеді. Халық шығармашылығын зерттеп, оны жас ұрпаққа бере отырып, біз оның жандануына және одан әрі дамуына ықпал етеміз. Сонымен қатар, бұл балаларға өздерінің ұлттық және ата-баба жадын еске алуға, өзінің түп тамыры – шығу тегін құрметтеуге көмектеседі. Бұл туралы этнопедагогиканың негізін салушылардың бірі Г.Н. Волков тарихи жадсыз дәстүр, дәстүрсіз мәдениет, мәдениетсіз тәрбие, тәрбиесіз руханият, руханиятсыз тұлға, ал, тұлғасыз халық болмайды деген еді [4].

Материалдар мен әдістер

Қазақ мақал-мәтелдерін тәрбиелік-тағылымдық мәнін талдау, олардың тіліміздегі көрінісін саралау қазіргі тіл білімінде өзекті болып саналады. Педагогика ғылымдарының докторы Ә.Табылдиев жалпы тәрбиелеуді – ақыл-ой тәрбиесі, адамгершілік тәрбиесі, отансүйгіштік тәрбие, дене тәрбиесі, еңбек тәрбиесі, эстетикалық тәрбие, экологиялық тәрбие болып саралайды [5, 20]. Зерттеудің мақсаты – жеке тұлғаны қалыптастырудағы мақал-мәтелдердің педагогикалық құндылығын зерттеу болып табылатындықтан бұл мақалада осы тәрбие түрлеріне қатысты мақал-мәтелдер тақырыптық топтар бойынша талданды.

Зерттеу барысында педагогикалық, философиялық әдебиеттерді талдай отырып, қазақ ауыз әдебиетінің «Бабалар сөзі» жүзтомдық топтамасының мақал-мәтелдер топтастырылған томдары (65-68) негізгі нысан ретінде алынды. Зерттеу барысында аталған еңбектердегі жоғарыда ғалым бөліп көрсеткен тәрбие түрлеріне қатысты мақал-мәтелдер іріктеліп, талданды. Мақалада тіл білімінің лексиканы зерттеуде қолданатын дескриптивтік (сипаттама) әдіс-тәсіл негізге алынды. Мақалада мақал-мәтелдердің балаларды тәрбиелеудегі функционалдығын зерттеу үшін жалпылау, жинақтау, жіктеу әдістері қолданылып, деректер сипаттамалық талдау арқылы ұсынылды. Осы зерттеу әдістерін пайдалану аталған мәселені жан-жақты ашып көрсетуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі таңда халықтық педагогика әлі күнге дейін педагогикалық идеялардың сарқылмас көзі болып табылады. Халықтық педагогика мен оның негізгі идеяларын, қазақ отбасылық тәрбиесінің теориялық, педагогикалық және психологиялық негіздерін қарастыруда Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов және т.б. белгілі қазақстандық ағартушылар мен қоғам қайраткерлері үлкен үлес қосты.

Қазақтың халықтық педагогикасы, оның ерекшеліктері, бала тәрбиесі туралы ғалымдарымыз С.Кенжеахметұлының, Қ.Жарықбаевтың, С.Қалиевтың, С.Ұзақбаеваның ғылыми пікірлерінің баға жетпес мәні бар. Олардың еңбектері халықтық ұстаным идеяларына негізделген. Олардың көзқарастарын көбінесе ана тілінде оқыту және ана тілін үйрету туралы идеялары біріктіреді. Бала алғашқы білімді ана тілінде алса ғана, өзінің ана тілін танып білгенде ғана, ұлттық рухты бойға сіңіруге, ұлттық сананы оятуға болады.

Этнопедагогикада ұлттық фольклордың алатын орны ерекше. Қазақ халқы – рухани құндылықтардың мұрагері. Төл жәдігеріміз –

ауыз әдебиеті, мақал-мәтелдер, қанатты сөздер, өлең, жыр, терме, ата тілегі – ұлттық тәрбие бесігі. Осы тұрғыдан келгенде мақал-мәтелдер халқымыздың өткені мен кешегісі емес ол бүгінгі халқымыздың жанды дауысы [6, 15]. Ата-бабаларымыздың жылдар бойы жинаған педагогикалық тәжірибесі ұрпақтан-ұрпаққа ауыз әдебиеті, оның ішінде нақыл сөздер, мақал-мәтелдер түрінде де беріліп отырды. Мақал-мәтелдер халық ауыз әдебиетінің бір бөлігі ретінде құндылықтар туралы халықтың маңызды идеяларын жас ұрпаққа жеткізуге ықпал етеді. Онда балаларға педагогикалық әсер етудің үлкен білім беру және тәрбие әлеуеті, принциптері мен әдістері бар. Тәрбие тәжірибелерінің негізгі тірегі – ұлттық тәрбие. Соңғы жылдары өзінің ана тілін, халқының салт-дәстүрлерін, тарихы мен мәдениетін жетік білмейтін ұрпақ пайда бола бастады, дәстүрлі өмір салтынан алыстап кеткен көріністер көбейді, халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан адамгершілік-этикалық ұғымдары мен рухани құндылықтарына қызығушылық азая бастады – мұның бәрі түптеп келгенде ұлттық сананың өзгеруіне алып келеді [7, 183]. Демек, мақал-мәтелдердің мазмұнды бөлігі, ондағы құндылықтар халықтың ғасырлық даналығымен дәлелденген ерекше тәрбие құралы ретінде қарастырылуы орынды. Мақал-мәтелдер балалардың бойында адамгершілік қасиеттерін, әдет-ғұрыптар мен мінез-құлықтарды қалыптастыруда ауызша сөйлеу арқылы берілетін өте тиімді этнопедагогикалық құрал болып табылады. Оларда халықтың педагогикалық даналығы қысқа, ықшам пайымдаулар түрінде беріледі. Сондықтан мақал-мәтелдерді әлеуметтік өмірдің өте маңызды бөлігі ретінде қарастыра отырып, сөз бен ауызша берілетін барлық ақпарат ерекше мәнге ие болатын ауызша мәдениет қоғамында мақал-мәтелдердің бала тәрбиесіндегі рөлін тереңірек зерттеуге көңіл бөлінді.

Ғұлама ғалым Әл-Фарабидың «Диуани әл-адаб» атты еңбегінде Мақал – өзінің түрі мен мазмұны жағынан болсын, ақсүйектер мен қарапайым бұқараның да қажетін бірдей атқарады. Сол себепті де ол халық арасына кең тараған. Қуаныш пен қайғылы сәттерде де ол ауызға ілігеді. Сол арқылы сараңды жомарттыққа итермелейді. Соның көмегімен (халық) мақсатына жетіп, меңдеген қайғы-мұңнан құтылады. Бұл өзі бір өтімді де ұтымды, нағыз даналық десе даналық деп осыдан мың жыл бұрын айтқан ойы бүгінгі күнге дейін мәнді [8, 37].

Жалпы мақал-мәтелдер тілде қарым-қатынастың маңызды бірліктері мен бөліктері ретінде қолданылады десек, мақал-мәтелдер балаға ана тілін ойдағыдай меңгеруге мүмкіндік болып, олардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға, қоршаған әлем туралы білімдерін кеңейтуге де зор ықпал етеді. Ана тілінің арқасында балалар сөйлеу мен ойлауды,

тұлғааралық қарым-қатынасты дамытады. А.Байтұрсынұлы Мақал да тақпаққа жақын салт-санасына сәйкес айтылған пікірлер. Тақпақтан гөрі мақал маңызы шын келеді. Мәтел дегеніміз кесегімен айтылатын белгілі-белгілі сөздер. Мәтел мақалға жақын болады. Бірақ мақал тәжірибеден шыққан ақиқат түрінде айтылады деп жазады [9,112 б.]

Халқымыз ақыл-ой тәрбиесіне ерекше мән берген. Ол тәрбиеленушінің ақыл-ойын дамытып, сана-сезімдерін қалыптастыруға бағыттылады. Қазақ халқының ұғымында терең білімді тек ақылды адам ғана меңгере алады. *Адамның тізгіні – ақыл, Ақылды адам ардақты, Ақыл азбайды, білім тозбайды, Білекті бірді жығады, білімді мыңды жығады, Ақыл ойға, білім көкке көтереді, Ойлай білсең, дана боларсың, Ойнай берсең, бала боларсы* сияқты мақал-мәтелдер халқымыздың білімді, сауаттылықты игеруге деген саналы көзқарасты жоғары бағалағанын көрсетеді. Сонымен қатар, *Оқу – инемен құдық қазғандай, Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні – заріп, Оқусыз білім жоқ, білімсіз күнің жоқ, Ақыл, қайрат, білімді, Тең ұстаған зор болар. Ойсыз, жігерсіз, білімсіз, Өмір кешкен қор болар.* Бұл мақал-мәтелдер адамның ізденімпаздығын, көрнекі ойлауын дамытып, тек өзінің біліміне, ақылына сену керек, білім жолын қуу керек, оларды игеруде табандылық керек деген идеяны басшылыққа алады.

Танымдық процестің жас ерекшелігіне қарамайтын шексіздігін *Қой асығы демеңіз, Қолыңа жақса, сақа тұт. Жасы кіші демеңіз, Ақылы асса, аға тұт, Ағадан іні ақылды болса, Үш жасы үлкен болады, Борышты тағам ас болмас, Болар бала жас болмас, Құл мен қожя майданда теңеледі, Жас пен кәрі білімде теңеледі* мақал-мәтелдер дәлелдейді. Таным процесінде ақыл-ой да дамиды, жаңа біліммен байытылады, одан адам ақылды және тәжірибелі болады, бұл өз кезегінде ақыл-ойды мақсатына сай және дұрыс пайдалануға мүмкіндік береді. Тілімізде балалар мен жасөспірімдердің өзін-өзі жетілдіру, кісілікті, адамгершілікті нығайту сияқты моральдық идеалдың ерекшеліктерін қамтитын мақал-мәтелдерде көп. Мысалы, *Адамның ұяты бетінде, Адамгершілігі ниетінде, Кішіпейілділіктен кішіреймейсің, Кішіпейілділік – кішілік емес, кісілік, Аралас жүр, ішінде бол ізгінің, Сонда ұстайсың кісіліктің тізгінін, Ақпейіл болсаң, ас жерсің, Тәкәппар болсаң, тас жерсің* сынды мақал-мәтелдер нағыз адамның басты белгісі – кісілік екенін көрсетіп, оқушылардың адамгершілік тәрбиесін ұйымдастыруға көмектеседі. *Қайырымдылық жасасаң, Қайырын өзің көресің, Кең болсаң, кем болмайсың, Жақсы ниет – жарым ырыс* деп жастарға жақсылықтың қайтарымы тек жақсылық екенін айтады.

Адамдардың адамгершілік қасиеттері еңбекке қатысынан білінеді. Халық даналығы адал еңбек жолын дәріптеп, білімді игеру үшін, жалпы мықты ел болу үшін қажетті бар нәрсенің бастауы – еңбек деп біледі. Себебі еңбек арқылы ғана адам өзін қоршаған дүниені игереді. Қазақ халқы еңбекке деген шынайы ұлттық көзқарасты, оған деген терең құрмет сезімін айқын білдіретін мақал-мәтелдерге бай. Халық еңбекті поэтикалай отырып, оны болмыстың негізі, өмірдің негізі деп білген. Қазақ халқы үшін еңбекқор болу принципі өте маңызды. Мысалы, *Адал еңбек аздырмас, Арамдық бойды жаздырмас, Ердің атын еңбек шығарады, Еңбегі аздың өнбегі аз, Еңбек өнімді болмай, Тұрмыс көңілді болмайды, Жылай-жылай арық қазсаң, Күле-күле су ішерсің* деп еңбекке баулыса, *Жалқаулық аздырады, Еңбек оздырады, Жалқау тек жатар, Жатқанның ырысы қайтар, Жалқауды жұмысқа жұмсасаң, сылтаудың астында қаласың, Еріншекке есік жап десең, Жел жабады дей салар* деп тура мағыналы, сондай-ақ астарлы мағыналы көптеген мақалдар арқылы жалқаулық пен еріншектіктің өмірімізге қандай теріс әсер ететінін айтады. Еңбек сөз бен іс-әрекеттің бірлігі, жауапкершілік, кемелдікке ұмтылу сияқты рухани қасиеттерді тәрбиелеу құралы. Аталарымыз неғұрлым еңбек етсең, соғұрлым табыс табасың, көп жұмыс істесең, оның өнімі де көп болады деп еңбекқор болуға шақырады. *Жалқаулық – жаман ауру* деп жалқаулықты адам бойындағы ең жағымсыз сипат санайды.

Халқымыз ертеден еңбектің адамды рухтандыратынын, физикалық және ақыл-ой кемелдігіне деген ұмтылысты қалыптастыратынын түсінген. *Кәсіпсіз нәсіп жоқ* дейтін қазақ отбасында баланы еңбекке баулу ерте жастан басталаған. *Жігіт кісіге жетпіс өнер де аз, Қай істе де өнер қолдан, Өнерлі адам жеңер болған, Өз үйінде ою оймаған, Кісі үйінде кесте тігеді, Шешен көптің опасы, Шебер көптің апасы* деп ұлды мал бағуға, аң аулап, мергендік құруға тәрбилесе, қыздарды қолөнерге, өрмек тоқып, кесте тігуге үйреткен. Еңбек тақырыбына арналған мақал-мәтелдер балаларға қазақ халқына тән еңбекке деген адал көзқарасты, еңбексүйгіштікті дамытуға көмектеседі. Келтірілген мысалдардан бағзы заманнан келе жатқан мақал-мәтелдер халық мәдениетінің бір бөлшегі бола отырып, экономика мен техниканың, прогресстің, тұрмыс-тіршіліктің дамуына қарамастан өзектілігін жоғалтпағанын көруге болады. Мақал-мәтелдердің мән-мағынасына тереңірек үңілсек, өскелең ұрпақты рухы биік, өмірде төзімділікпен тәрбиелеудің маңыздылығы аңғарылады.

Жеке тұлға мен қоғам арасындағы қарым-қатынас мәселесі Отанға деген сүйіспеншілік идеясымен тығыз байланысты. Қарияларымыз бұл тәрбиені үлкен жауапкершілікпен атқарды. Жақсы адам болудың ең бірінші шарты – өз елін, ұлтын сүю деп білді. *Отан оттан да ыстық,*

Туған жердің түтіні де ыстық, Туған жерге туың тік!, Әркімнің туған жері – Мысыр шаһары, Отан үшін отқа түс – күймейсің, арың үшін алыссаң, өлмейсің деген нақыл сөздер Отанды, туған жерді қастерлеуге үндеп, ең алдымен туған жеріне, ұлтына немқұрайлы қарамауға, туған жерді ешқашан ұмытпауға баулиды. *Опасызда отан жоқ, Отансыз да бір, опасыз да бір, Отансыз ұл – ормансыз бұлбұл* деп елінің қадіріне жетпегеннің өз қадіріне жетпейтінін ескертіп, балалардың бойына ұлтты сүюді сіңіруді жастайынан бастайды. Нақыл сөздерді жиі естігенде құлақ арқылы санаға бекіп, ізгі қасиеттердің адам бойында жетілуіне түрткі болады. Сонымен қатар мақал-мәтелдер өмірлік қағида ретінде ой-жүйеде жатталады да, іс-әрекет сәтінде, белгілі бір ситуацияда игі қадам жасауға себін тигізері мәлім. Шынайы ұлттық тәрбиедегі рухани тағылымды мәңгіге жалғастырушы даналықтың негізі осы мақал-мәтелдер болғандықтан, қазіргі педагогикалық процесс барысында да, отбасы жағдайында да нақыл сөздерді қолдану қажет [10]. Туған жерді сүюге баулу мақсатындағы аталған мақал-мәтелдер этнопедагогикалық тұрғыда білім беру барысында кеңінен қолданылады.

Қазақ халқы ертеден-ақ *Тазалық – саулық негізі, Саулық – байлық негізі, Тәні саудың жаны сау* деп балалардың денсаулығы мен физикалық дамуына да ерекше ден қойған. Дені сау ұрпақ – ұлттық дамудың құндылығы. Себебі, денсаулық тек жеке адамның ғана емес, ұлттың игілігі. Кез келген мемлекет үшін халқының саулығы ең маңызды мәселе. Руханилықтың көрінісі ретінде денсаулығыңды күтудің маңыздылығы көптеген қазақ мақал-мәтелдерінде кеңінен көрсетілген. Мысалы, *Әуелгі байлық – денсаулық, Жарлының байлығы – денінің саулығы, Дерті бардың дәрмені жоқ, Денің сау болса, Жарлымын деме. Жолдасың көп болса, Жалғызбын деме* деген денсаулықты өмір негізіне, байлыққа теңеген мақал-мәтелдердің терең тәрбиелік маңызы зор. *Ауру батпандап кіреді, Мысқылдап шығады, Ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде, Шынықсаң шымыр боларсың, Ішің ауырса аузыңды тый, Көзің ауырса қолыңды тый*, деп халқымыз балаға кішкентай кезінен денсаулықтың баға жетпес байлық екенін үйретіп, зиянды әдеттерден аулақ болуға, салуатты өмір салтын ұстануға тәрбиелеуді маңызды міндет еткен. Тілімізде денсаулық пен дұрыс тамақтану ережелерін байланыстыруға арналған *Ауру – астан, дау – қарындастан, Ат адамның қанаты, Ас адамның қуаты, Ас тұрған жерде ауру тұрмайды, Жаман ауруға жақсы ас* деген тәрбиелік ұсыныстар бар мақал-мәтелдер де бар. Сондай-ақ халқымыз *Ұйқы – тынықтырады, жұмыс – шынықтырады, Еңбекқор ұйқыдан ширап тұрады, еріншек ұйқыдан қирап тұрады* деп адам денсаулығында ұйқының рөлі ерекше екенін де атап өтеді.

Жоғарыда айтылғандарды мақал-мәтелдердің мағыналық мазмұны жағынан қорытындылай келе, тілімізде денсаулықтың адам үшін маңыздылығын көрсететін көптеген мақал-мәтелдер бар. Мақал-мәтелдердің көпшілігі моральдық-ғибраттылық сипатымен ерекшеленеді, яғни оларда өз денсаулығын күту, дұрыс тамақтану, аурудың алдын алу, жалпы салауатты өмір салтын ұстануға үндеу, денсаулықты күту туралы ұсыныстар бар.

Жеке тұлғаның эстетикалық тәжірибесін қалыптастырудың маңызды құралы өнер болып табылады. Ал, өнердің барлық түрлерінің ішінде тәрбиелік, танымдық, шығармашылық, коммуникативті күштердің ең қуаттысы – сөз өнері екені сөзсіз. Қазақтардың халықтық педагогикасындағы эстетикалық тәрбиенің дәстүрлі формасының маңызды ерекшелігі балаларды ең алдымен ана тілінің сұлулығымен таныстыру. М. Жұмабаев қазақ тілі туралы «Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, біресе желсіз түндей тымық, біресе құйындай екпінді тарихы, сары далада үдере көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын сабырлы мінезі – бәрі көрініп тұр. Қазақтың сары даласы кең. Тілі де бай» деп терең толғана келе, өзінің «Педагогика» еңбегінде «Ұлтқа тілінен қымбат нәрсе болмасқа тиісті. Бір ұлттың тілінде сол ұлттың сыры, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай көрініп тұрады» деп жазды [11, 289]. Расында, кез-келген халықтың ана тілі үлкен рухани құндылыққа ие, оның негізінде халықтық тәрбиенің, даналық пен тапқырлықтың бай тәжірибесі, бүкіл халық мәдениеті жатыр. Тіліміздегі *Өнер алды – қызыл тіл, Тіл – ақылдың өлшемі, Бас кеспек болса да, Тіл кеспек жоқ* деген мақал-мәтелдерден халықтың тілге деген көзқарасы, тіл туралы ой-тұжырымы, мақсат-мүддесі көрініс береді. Халықымыз *Тілін білмеген түбін білмейді, Ана сүті бой өсіреді, Ана тілі ой өсіреді, Тілі өлген ел – тірі өлген ел* деп балаға ұлттың ең негізгі құндығы – ұлттық тілді құрметтеу сезімін, ұлттық рухын дамытуды, ұлттық танымын қалыптастыруды мақсат еткен.

Жаны таза адам сұлулыққа құмар келеді, Жаны сұлудың – тәні сұлу, Ай жүзді әйелден, Әдемі ән әлдеқайда артық, Әдемі сөйлегеннің ісі әйбат дейтін ата-бабамыздың эстетикалық тәрбиесі сұлулыққа, қарапайымдылыққа, ұстамдылыққа, байсалдылыққа, жұмсақтыққа, парасаттылыққа бағытталған. Сұлулық (эстетика) сезімдері адамның дұрыс, сау ләззат іздеуіне, сұлу нәрсені сүюіне, көріксіз нәрседен жиренуіне, хатта жақсылыққа ұмтылып, жамандықтан тыйылуына көп көмек көрсетеді. Сондықтан баланың сұлулық сезімдері жақсы тәрбие қылынуға тиісті [12, 127]. Қазақ халқы *Алтын балдақ – қол сәні, Әшекей, кесте – тон сәні, Жігіт көркі – өнер, Өнерлі бала – елдің көркі, Үкілі қамыс – көлдің көркі, Балаларға өнер білім берілсін, Сұлу мінез әр өнермен өрілсін, Киіміне қарап қарсы алады, Ақылына қарап шығарып*

салады деп жастарды көркемдік құндылықтардың мәнін ұғынуға, осы құндылықтарды жасаған өз халқының еңбегін құрметтеуге, рухани дүниесін түсінуге тәрбиеледі.

Мақал-мәтелдердің эстетикалық және педагогикалық құндылығы олардың категорияларында адам қызметінің барлық аспектілері көрініс табатындығында. Дәстүрлі эстетикалық тәрбие жүйесінің мақсаты – баланы әсемдікті сезінуге, сұлулықты барлық көріністерінде көру, сезіну, қабылдау, түсіну және бағалау қабілетін дамыту; адами қатынастар мәдениетін және мінез-құлық сұлулығын қалыптастыру; дене сұлулығы мен денсаулығын бағалау және қорғау қабілетін дамыту; табиғатқа деген сүйіспеншілік пен ұқыптылықты сұлулық көзі ретінде тәрбиелеу. Осылардың барлығын қамтитын мақал-мәтелдер эстетикалық тәрбиенің маңызды құралы болып табылады. Халық рухани-эстетикалық жад деп санаған сәндік-қолданбалы өнермен жас ұрпақты таныстыру, өмірдегі сұлулықты мәңгілікке ұмтылу ретінде сіңіру эстетикалық тәрбиелеуге ықпал етті. Мұндай өнер халықтық педагогиканың бір құралы ретінде қарастырылып, оның көмегімен аға ұрпақ өз халқының рухани мәдениетін жас ұрпаққа жеткізді.

Табиғат – халық педагогикасының маңызды факторларының бірі, ол тек жайлы мекен ғана емес, туған өлке. Халқымыз ерте заманнан-ақ табиғатқа етене жақын болған. Көшіп-қонып, табиғатпен бірлікте, үйлесімде тіршілік еткен. Экологиялық тәрбие мәселесін шешуде халықтық педагогиканың мүмкіндіктері зор. Жастар мен балаларға жоғары экологиялық мәдениетті сіңіріп, табиғатты аялау үлгілерін көрсетудің маңыздылығын Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев Ұлттық құрылтайдың Әділетті Қазақстан – Адал азамат атты екінші отырысында сөйлеген сөзінде Балаларға экологиялық тәрбие беру маңызды. Оларды табиғатқа жанашырлықпен қарауға үйреткен жөн. Мәдени мұраларымызды танып-білуге, қорғауға дағдыландыру керек деп бұл мәселенің бүгінгі таңда да өзекті екенін атап өтті [1].

Табиғаттың әсемдігін көре білу, оның мәнін бағалай білу баланың бойында ерте жастан ата-ананың ертегі, мақал-мәтел, нақыл сөздер, жұмбақ, тақпақтар т.б айтуы арқылы қалыптасады. Олардың мақсаты – жасөспірімдерге экологиялық тәрбие мен білім беру, балалардың қоршаған ортаны қорғау жұмыстарына баулу, табиғатқа ұқыпты және жанашырлық қатынаста тәрбиелеу. Мысалы, халқымыз Жерді өз Анасындай көріп *Жер – қазына, су – алтын, Сулы жер – нулы жер, Жер отты болса, Мал сүтті, Таза болсаң судай бол – бәрін жуып кетірген. Жақсы болсаң Жердей бол – бәрімізді өсірген деп* табиғатқа деген мол махаббатын мақал-мәтелдер арқылы білдірген. Біздегі «Жер-Ана» деген

егіз ұғымның қалыптасуы да содан. *Гүл жайнамай, Бұлбұл сайрамайды, Тау бұлағымен көрікті, Көл құрағымен көрікті, Өзен-суға жарасқан, Қамысы мен қозғасы. Қарияға жарасқан, Аузындағы тобасы, Көрем десең табиғаттай зергерді, Әр күн сайын аралай бер әр жерді* деп ата-бабаларымыз жас ұрпақтың назарын табиғат сұлулығының көріністеріне аударып, олардың сұлулыққа деген құштарлығын оятты. Халық өскелең ұрпақтың бойында табиғатқа деген ізгілік қатынастарды қалыптастырды. Халқымыздың жоғары экологиялық мәдениетіне *Табиғат – тал бесігің, Бір тал кессең, он тал ек, Атадан мал қалмаса да, тал қалсын, Дәрі шөптен, ақыл көптен, Сәуір болмай, тәуір болмас, Ағаш екпей жеміс бермес, Іс бітпей жеңіс келмес* сияқты мақал-мәтелдер дәлел. Бұл мақал-мәтелдер қазақтың этнопедагогикалық мұрасында туған жерге, табиғи ортаға ұқыпты және парасатты қатынас жасаудың бай тәжірибесі бар деп айтуға негіз болады.

Қорытынды

Әрбір ұлт еңбек ету, табиғатты, қоршаған ортаны тану, адами қарым-қатынас құру арқылы мол тәжірибе мен білім алды. Бұл белгілі бір халықтың көп ғасырлық әлеуметтік-тарихи тәжірибесі ретінде мақал-мәтелдерде көрініс тапты. Мақал-мәтелдер халықтың бүкіл сан қырлы өмірін, адам қызметінің барлық салаларын, оның болмыс-бітімін көрсетеді. Мақал-мәтелдер – даналық сөздерге сыйдырылған ұлттың еңбек, адамгершілік және эстетикалық тәжірибесінің шоғыры. Бұл жеке адамның әлеуметтік өмірдің аумалы-төкпелі кезеңдеріндегі мінез-құлқын реттейтін халықтың күнделікті философиясы. Сондықтан да мақал-мәтелдер ұлттық мінездің ерекшелігін, ұлттық құндылықтар жүйесін түсінуге мүмкіндік береді [13].

Қорыта келгенде, қазіргі жаңа технолгоиялардың, ғаламтордың тез дамып, жастар тәрбиесінің насихатына кері әсерін тигізіп жатқан ақпараттық заманда халықтың ғасырлар, тіпті мыңжылдықтар бойы қалыптасқан күнделікті ойлау ережелері мен әдістеріне негізделген мақал-мәтелдер арқылы «білімі мен білігі жағынан шетелдердегі замандастарымен бәсекеде жеңілмейтін, сонымен қатар, бойында ұлттық ділі сақталған, отаншылдық рухы кемел қазақстандықтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеу» [14, 3] жұмысының маңызы зор.

Мақалада талданған халық мәдениетінің бір бөлігі болып табылатын тәрбие түрлеріне қатысты мақал-мәтелдер тақырыптық тұрғыдан бөлініп, ұлттың рухани құндылықтарын анықтауға және сипаттауға мүмкіндік берді. Бұл мақал-мәтелдер адам болмысында ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Аталған тәрбие түрлерін толық

игерген адам – ұлттық құндылықтарды меңгерген тәрбиелі, өнегелі адам.

Қашанда халықтық педагогиканың негізгі қайнар көзі халықтың рухани мәдениеті болды. Талдауымыз көрсеткендей, қазақ халқының өскелең ұрпақтың бойында рухани құндылықтарды тәрбиелеу туралы көзқарастары өз заманынан озық болған. Зерттеу руханият тәрбиесінің мазмұны халық педагогикасының мақал-мәтелдер сияқты дереккөздерінде терең ашылғанын көрсетті. Тәрбиелік мәні күшті бұл даналық сөздердің әрбір ұлт үшін маңызы зор екенін атап өткен жөн. Осы тұрғыда мақал-мәтелдерге этнопедагогикалық құндылықтар тұрғысынан жоғары баға беру қажет.

Мақала ҚР ҒЖБМ бекіткен АР23490928 «Қазақ тілі мен әдебиетін құндылық бағдарлы оқытудың инновациялық технологиясы» атты жоба аясында жазылды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың Әділетті Қазақстан – Адал азамат атты екінші отырысында сөйлеген сөзі - Кіру режимі: <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaydyn-adiletty-kazakstan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959> [Қаралған күні 24.01.2024]

[2] Ибраимова Л.Н., Абдикеримова П.Ж., Алиев П.С. Қазақ отбасы тәрбиесі.; ҚР Білім және ғылым министрлігі, Тараз мемлекеттік педагогикалық институты – Тараз, - 2016. - 164 б.

[3] Orazbayeva F., Bogenbayeva A., Yerlibayeva G., Orazaliyeva E., Imankulova M., G.Akhmetzhanova, Dodi I., Zeinab A., Movahede Sadat M., Amir Nazari A. Development of Students' Speech Using the Method of Creative Thinking. //Hindawi Education Research International. – 2022. - 15 pages

[4] Ахмерова Н.М. Реализация этнокультурного подхода в профессиональной подготовке социального педагога к работе с семейным социумом: монография. – Москва, - 2003, 177 с.

[5] Табылдиев Ә. Ұлттық тәрбие иірімдері. – Алматы: Қазақ ун-ті, - 2001. – 94 б.

[6] Сыздықов Қ.Ә. Мақал-мәтелдер – ұлттық тәрбие бұлағы. Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. – 2018. - №3 (56).

[7] Сарқанбаева Г. Жаңартылған білім беру жағдайында болашақ мұғалімнің этнопедагогикалық даярлығы. Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы Педагогика ғылымдары сериясы. – 2022. - №1 (64). - 182-192 б.

- [8] Дербісәлі Ә. Қазақ даласының жұлдыздары. Алматы, Рауан, - 1995 – 236 б.
- [9] Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. Зерттеулер мен өлеңдер. Алматы, Атамұра 2003.
- [10] Жылқыбаева Ш. Мақал-мәтелдердегі ұлттық тәрбие. - 31 Шілде. – 2018. - Кіру режимі: <https://egemen.kz/article/172357-sh-zhylqybaeva-maqal-matelderdegi-ulttyq-tarbie> [Қаралған күні 24. 01.2024]
- [11] Жұмабаев М. Шығармалар / М. Жұмабаев. – Алматы: Білім, - 1996. – 512 б.
- [12] Жұмабаев М. Шығармалары (әдеби басылым). 2-том. – Алматы: Жазушы, - 2013. – 376 б.
- [13] Замалетдинов Р.Р., Замалетдинова Г.Ф. О роли пословиц в исследовании национально-культурных особенностей языкового сознания. Вестник ТГГПУ. - 2010. - №2(20).
- [14] Құрманбай Г. Сөзтәрбие (мақал-мәтелдер тағылымы). - Астана, - 2011 – 49 б.
- [15] Бабалар сөзі: Жүзтомдық. Т.65, Т.66, Т.67, Т.68. Қазақ мақал-мәтелдері. - Астана: Фолиант, - 2010.

REFERENCES

- [1] Memleket bassysy Qasym-Jomart Toqayevtyñ Ælttyq qūryltaidyñ Ädiletti Qazaqstan – Adal azamat atty ekinşı otyrysynda söilegen sözi (The speech of the head of state Kassym-Jomart Tokayev at the second session of the National Congress entitled Fair Kazakhstan – Honest Citizen). - Kuru rejimi: <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokayevtyñ-ulttyq-kuryltaydyn-adilette-kazakistan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrasynda-soylegen-sozi-1752959> . [Qaralğan küni 24.01.2024] [in Kaz].
- [2] İbrahimova L.N., Abdikerimova P.J., Aliev P.S. Qazaq otbasy tärbiesi (Kazakh family education); QR Bilim jäne ğylym ministrlyğı, Taraz memlekettik pedagogikalyq instituty – Taraz, - 2016. - 164 b. [in Kaz].
- [3] Orazbayeva F., Bogenbayeva A., Yerkeybayeva G., Orazaliyeva E., Imankulova M., G.Akhmetzhanova, Dodi I., Zeinab A., Movahede Sadat M., Amir Nazari A. Development of Students' Speech Using the Method of Creative Thinking. //Hindawi Education Research International. – 2022. - 15 pages
- [4] Ahmerova N.M. Realizasia etnokulturnogo podhoda v profesionälnoi podgotovke sosiälnoĝo pedagoga k rabote s semeinym sosiumom: monografiya (Implementation of an ethnocultural approach in the professional training of a social teacher to work with family society: monograph). – Moskva, - 2003. - p. 177. [in Rus].

[5] Tabyldiev Ä. Ültytyq tärbie irimderi (National educational circles). – Almaty: Qazaq un-tı, - 2001. – 94 b. [in Kaz].

[6] Syzdyqov Q.Ä. Maqal-mätelder – ültytyq tärbie bülağy. (Proverbs are a source of national education). Habarşysy. Pedagogikalyq ğylymdar seriasy. – 2018. - No3 (56). [in Kaz].

[7] Sarqanbaeva G. Jañartylğan bilim berujağdaiynda bolaşaq mūğalimniñ etnopedagogikalyq daiarlyğy. //Abylai han atyndağy QazHQjÄTU Habarşysy Pedagogika ğylymdary seriasy. - 2022. - №1 (64). - p. 182-192 [in Kaz].

[8] Derbisalı Ä. Qazaq dalasynyñ jüldyzdary (Stars of the Kazakh steppe). - Almaty, Rauan, - 1995 – 236 b. [in Kaz].

[9] Baitürsynov A. Ädebiet tanytqyş. Zertteuler men öleñder (Literary presenter). - Almaty, Atamūra, - 2003. [in Kaz].

[10] Jylqybaeva Ş. Maqal-mätelderdegi ültytyq tärbie (National education in proverbs). //31 Şilde. – 2018. - Kirw rejimi: <https://egemen.kz/article/172357-sh-zhylqybaeva-maqal-matelderdegi-ulttyq-tarbie> . [Qaralğan küni 24.01.2024] [in Kaz].

[11] Jūmabaev M. Şyğarmalar (Works). – Almaty: Bılım, - 1996. – 512 b. [in Kaz].

[12] Jūmabaev M.Şyğarmalary (Works). (ädebi basylym). 2-tom. – Almaty: Jazuşy, - 2013.– 376 b. [in Kaz].

[13] Zamaletdinov R.R.,Zamaletdinova G.F. O roli poslovis v issledovanii nasionälno-külturnyh osobenosti iazykovogo soznania (On the role of proverbs in the study of national and cultural characteristics of linguistic consciousness). Vestnik TGGPU. - 2010. - №2(20). [in Russ].

[14] Qūrmanbai G. Söztärbie (maqal-mätelder tağylymy). (Word education (lessons of Proverbs). Astana, - 2011 – 49 b. [in Kaz].

[15] Babalar sözi: Jüztomdyq.T.65, T.66, T.67, T.68. Qazaq maqal-mätelderi (Kazakh proverbs). - Astana: Foliand, - 2010. [in Kaz].

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

*Ермекбаева М.А.¹, Кенжалин Қ.К.², Капантайкызы Ш.³

*^{1,2,3} Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева

Астана, Қазақстан

Аннотация. В настоящее время ценностные ориентации молодежи и детей являются основным показателем развития общества. Поэтому в образовании и воспитании задачей образования является воспитание граждан, противостоящих глобальным вызовам, способных легко принимать и защищать национальные ценности, повышение

трудоспособности каждого отдельного человека как части общества, повышение уровня жизни, развитие национальных и человеческих достоинств.

Каждое общество или каждая нация, стремящаяся продолжать свое существование, стремится с раннего возраста воспитывать свое поколение в соответствии с убеждениями и ценностями общества. Эти ценности являются наиболее важными критериями, придающими значение социокультурным элементам общества. Эти ценности передаются в семье традиционными методами, пока дети не достигнут школьного возраста, а затем в школе. В качестве средства воспитания детей используются сказки, легенды, рассказы, загадки, народные песни, пословицы, поговорки, фразеологизмы и др., отражающие прошлое, настоящее, будущее каждого народа, отражающие этническую принадлежность, историю, культуру, обычаи и традиции народа, религиозные верования. В этом исследовании основное внимание уделяется пословицам, которые являются одним из основных наборов ценностей казахского народа. Казахский народ часто использует пословицы и поговорки в воспитании детей. Цель исследования – изучение педагогической ценности пословиц и поговорок в формировании личности в воспитательном процессе казахов. В статье использовался метод анализа для изучения функциональности пословиц и поговорок в воспитании детей, а данные были представлены посредством описательного анализа.

Ключевые слова: народная педагогика, этнопедагогика, национальные ценности, устное народное творчество, пословицы и поговорки, педагогическая ценность, воспитание подрастающего поколения, воспитание детей

THE PEDAGOGICAL VALUE OF PROVERBS AND SAYINGS IN THE EDUCATION OF THE YOUNGER GENERATION

* Yermekbayeva M.A.¹, Kenzhalin K.K.², Kapantaikyzy Sh.³

*^{1,2,3} Eurasian National University named after L.N. Gumilyov
Almaty, Kazakhstan

Abstract. Currently, the value orientations of youth and children are the main indicator of the development of society. Therefore, in education and upbringing, the task of education is to educate citizens who face global challenges, who are able to easily accept and defend national values, increase the working capacity of each individual as a part of society, improve living standards, and develop national and human dignity.

Every society or every nation striving to continue its existence strives from an early age to educate its generation in accordance with the beliefs and values of society. These values are the most important criteria that attach importance to the socio-cultural elements of society. These values are transmitted in the family by traditional methods, and then at school until the children reach school age. Fairy tales, legends, stories, riddles, folk songs, proverbs, sayings, phraseologies, etc., reflecting the past, present, and future of each nation, reflecting ethnicity, history, culture, customs and traditions of the people, and religious beliefs are used as a means of educating children. This study focuses on proverbs, which are one of the main sets of values of the Kazakh people. The Kazakh people often use proverbs and sayings in the upbringing of children. The purpose of the study is to study the pedagogical value of proverbs and sayings in the formation of personality in the educational process of Kazakhs. The article used an analysis method to study the functionality of proverbs and sayings in child rearing, and the data were presented through descriptive analysis.

Key words: folk pedagogy, ethnopedagogy, national values, oral folk art, proverbs, pedagogical value, upbringing of the younger generation, parenting

Мақала түсті: 24 сәуір 2024

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «PEDAGOGICAL SCIENCES»

3 (74) 2024
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)
moregion.bulletin@ablaikhan.kz

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не
предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 27.09.2024 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 64.5 п.л.
Заказ № 3456. Тираж 300 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru